

**MÓRA FERENC**

**DARU UTCÁTÓL  
A MÓRA FERENC UTCÁIG**

**A SZÖVEGET GONDOZTA VÉSZITS FERENCNÉ**

## TARTALOM

|                                       |  |
|---------------------------------------|--|
| MIKOR ÉN AZ ÉGBEN JÁRTAM              |  |
| HOGY TANULTAM MEG ÍRNI?               |  |
| KELLEMES ÉS HASZNOS TUDOMÁNYOK        |  |
| SZÉP KARÁCSONY SZÉP ZÖLD FÁJA...      |  |
| MIKOR ÉN TELKES GAZDA VOLTAM          |  |
| SZEPTEMBERI EMLÉK                     |  |
| ISTENKERESÉS                          |  |
| CONFITEOR...                          |  |
| TRUNGEL TISZTELENDŐ ÚR                |  |
| ÚRI KALAP                             |  |
| AZ ÉDESAPÁM VÉTKE                     |  |
| AZ UTOLSÓ SUBA                        |  |
| A JÓ ISTEN FOLTOZÓSZŰCSE              |  |
| VALAHOGY ÍGY LEHETETT                 |  |
| SELYEM SZEMFÖDELEM                    |  |
| AZ ÉDESAPÁM FEJFÁI                    |  |
| ÉN SZÉP TANÁRKOROM...                 |  |
| NAGY FORSYTHIA-VIRÁGZÁS VÁROSUNKBAN   |  |
| ELSŐ GAZDÁIM                          |  |
| A HALHATATLAN ÍRÓASZTAL               |  |
| NAPLÓ-EMLÉKEK                         |  |
| KALCINÁLT SZÓDA                       |  |
| PESTEN REND VAN                       |  |
| MÁRIÁCSKA A SAKALÓBAN                 |  |
| A SZÁNKÜLOTTOK                        |  |
| OKTÓBERI EMLÉKEK                      |  |
| KÖZTÁRSASÁGI EMLÉK                    |  |
| MINISZTERSÉGEM TÖRTÉNETE              |  |
| VAD NEGÉD                             |  |
| ÖNARCKÉP                              |  |
| 48                                    |  |
| SZEGEDI ÉLETEM 25. ÉVFORDULÓJA        |  |
| BOLDOGULT KÖLTŐ KOROMRÓL              |  |
| KÖLTŐK TILALMASÁBAN                   |  |
| ELADÓ A LÉGJOGOM                      |  |
| EGY KOPORSÓ ÉS EGY FEJFA TÖRTÉNETE    |  |
| OKOS NAPTÁR                           |  |
| VIRÁGZIK A FÁM...                     |  |
| NESZME, AVAGY MIBŐL LESZ A GÁLICKŐ?   |  |
| MOST TUDOM MÁR, KI VAGYOK             |  |
| ÖNVÉDELEM                             |  |
| ARANYGYAPJAS-E A BÁRÁNY?              |  |
| ÖRÖKÖS TAGSÁG ÉS AZ ARANYSZÖRŰ BÁRÁNY |  |
| A BÁRÁNY FÖLTEKINTÉSE                 |  |
| DÍSZPOLGÁRSÁG                         |  |
| IRODALMI KÉRDÉSEK A LIMBUSBAN         |  |
| ANANKÉ                                |  |
| ÖREG ÚJSÁGÍRÓ SZILVESZTER ESTÉJE      |  |
| IJEDTSÉG OTTHON                       |  |

KARLSBAD FUTTÁBAN  
SZENT ANTAL TŰZE  
SZEMERE GYÖRGY EMLÉKEZETE  
DE SENECTUTE...  
DÍSZDOKTORI BESZÉD  
A KISKUNFÉLEGYHÁZI „ÖREGDIÁKOK” KULTÚRÜNNEPÉLYE  
TONSILLITIS  
GYANÚS NEVEM  
CSALÁDFA  
LEVELEZÉS  
INNENEN TÚL, TÚLNANON INNEN  
NEMZETI SZOLGÁLÓMESTER

## MIKOR ÉN AZ ÉGBEN JÁRTAM

Akkora lehettem, mint most az unokám, csakhogy én már olyan idős koromban komoly tényezője voltam a Daru utca gazdasági életének. Hol Oroszi takácséknál ringattam a bölcst, hol a Zsiros Palkó számarkáját legeltettem a nyomáson, hol Galló szabónak segitettem fércet fejteni, s az mind hozott valamit a konyhára. Az egyik háznál csicsókával rakták tele az ingem derekát, a másikonál pattogatott kukoricával honoráltak, a harmadikonál a pálinkás kenyér gyönyörűségét ismertették meg velem. Kézpénzzel csak Pelyva Lázár fizetett, a vak koldus, akit minden pénteken én kalauzoltam végig az utcánkban házról házra. Ezért elvileg mindig egy krajcár járt nekem, amikor Lázár estefelé kasszáját csinált az árokparton. Én már akkor rájöttem arra, hogy a vakoknak milyen bámulatos tapintóérzékük van. Az öreg koldus rendszeren addig kaparászott a nagy marék krajcárban, míg egy laposra kopott pléhgombot vagy cintányért nem talált köztük, s mindig annak a tulajdonjogát ruházta rám.

Hanem azért addig nem volt baj, amíg rá nem jöttem arra, hogy a világ nemcsak a Daru utcából áll. Működési teremtet lassanként a Vásárház utcáig kiterjesztettem, egy neves napon összeköttetésbe léptem azzal a barátságos tót kalmárral is, aki ott füttyülő farkú falovakat árult a ponyván. A böjti szél fel-felkapta a ponyva sarkát, és az egész faló-ipar veszedelemben forgott, de szerencsére engem arra vezényelt a gondviselés. Felnyaláboltam egy nagy békasó darabot a kocsuiútról, s lenyomattam vele a ponyva sarkát. Önzetlen cselekedet volt, de abban az időben még kifizette magát az önzetlenség.

- Derék kis fiú vagy - ismerte el rólam a tót, és megajándékozott egy körtemuzsikával, amelyiknek az egyik fele piros körte volt, a másik fele sárga körte. - Ez olyan muzsika, amelyik csak addig szól, míg jó gyerek fújja.

Nagyon jó gyerek lehettem, mert nagyon szólt életem első-utolsó hangszere, amelynek minden modulációja azóta is visszajár az írásaimban. Mire hazaértem, kitanultam valamennyit. Ha csak a számhoz értettem, halkán kacagott, mint a gerlice. Ha rövideket fújtam bele, csattogott, mint a fülemüle. Tudtam vele süvölteni, mint a pirók és csikorogni, mint a csíz.

Még édesanyám is elmosolyodott rá, pedig nem lakott nála könnyű helyen a mosolygás, akkor már ötödik napja el is költözött szeméből, szája sarkából. Éjjel-nappal Marikát virasztotta, a beteg húgomat. Most is csak annak a mosolya sütött vissza az ő árnyékba bújt szeméből. A sápadt kis arcon egy pillanatra kinyílt az öröm, és fölhasadt az összeszorított szájacská hervadó bimbója.

- Fúadd, fúadd. Sép muzita.

Addig rikoltottam a szép muzsikát, míg Marika elszenderedett rajta. Már akkor bekönyökölt az este az ablakon. Édesanyám a szájára tette a mutatóujját.

- Pszt, most már elég lesz, gyerekem. Ne riogasd el az álmát.

Művészi érzékenységem akkor nagyobb volt, mint most. Dacosan a szügyembe vágtam a fejem, és kifordultam a szobából. De az ajtóban édesapámba ütődtem. A szőlőből jött meg, vállán a csíkos tarisznyával.

- ...csértessék. No, mire végzitek?

- Talán ránk tekint a jó Isten - hajtotta meg a fejét édesanyám a radnai Mária-kép felé -, most aludt el szegényke.

Apám odahajolt a vacok fölé, és sokáig úgy maradt. Művészi ambícióm összekaronkozott a féltékenységgel. Én is észre akartam magam vétetni, és belesóhajtottam a csodadudába. Céloamat elértem, apám észrevett és méltányolt.

- Akár a rigó - fordította felém a fejét. - Csakhogy ilyenkor már minden jóra való rigó alszik.

Kedvetlenül nézett rám, kikaptam a számból a fakörtét, és ki akartam oldalogni az ajtón. Csakhogy ebben a percben megszólalt a beteg.

- Enim muzita, én fűök - sütött a szájacskájából a forró lehelet. Mind a két erőtlen kezét fölemelte, úgy libegtek az este barnaságában, mint haldokló fehér pillék.

Megállt ijedtemben a szívem verése, hozzászorítottam a körtemuzsikát. Hogy lehetne az övé, mikor én kaptam?

- Hát sajnálnád tőle? - fogta meg édesanyám a kezemet.

Apám még bent volt a szobában, és gyáva voltam a nyílt ellenszegüléshez. Durcásan odahajítottam a vánkosra a sípot.

- Marika úgyse tudja fűjni. Nem értenek ehhez a lányok.

Férfiönérzetem indokolt volt. Marika a szájához emelte a körtemuzsikát, de mindjárt visszabágyadt a kezecskéje.

- No, ugye mondtam? - kaptam mohón a muzsika után, de szegénykém odább rántotta a kezét. Fekete szeme haragosan tüzelt rám.

- Nem tied. Enim muzita! - dugta be a játékot a kis vánkosa alá.

Sírva mentem ki az ól mögé, s a bodzafa alatt ríttam álomba magamat. Nem kerestek, mert azon az éjszakán nem ért rá velem törődni senki. Hajnalodott már, mire a Szana kutyánk vonyítására fölébredtem, s az első mozdulattal a zsebemhez kaptam.

- A körtemuzsikám.

Motoszkálásomra a kutya elhallgatott, odajött hozzám, végignyalta a képemet; ez kijózanított az álomból. Betapogatództam a házba, átlépve apámon, aki a konyha földjére terített subáján aludt.

A sublóton égett a mécses, gyöngye fényében pirosodott a Marika lázas arca, mint a rózsza. Édesanyámat az asztalra borulva nyomta el a fáradtság. Odasompolyogtam a vacokhoz, és benyúltam a vánkos alá.

- Megvagy! - dobbant nagyot a szívem, ahogy megmarkoltam a körtemuzsikát. Forró volt az is, mint a parázs. Lábujjhegyen surrantam vele kifelé. De mikor az ajtóhoz értem, nagyot lobbant a mécses, mintha valaki ráfűjt volna. Megrettenve fordultam vissza, a kislány ki-pattant fényes két fekete szeme úgy szegeződött rám, mint a vasvilla. Ijedten ugrottam vissza az ágy fejéhez, kiejtettem a kezemből a játékot. Nagyot koppant az asztal lábán, édesanyám fölébredt rá.

- Jaj Istenem! Te vagy, fiam?

Szó nélkül fölmarkoltam a körtemuzsikát, és végigvágтам magam a fakanapén. De előbb belefűrtam a sípot annak a cserép tengerihagymának a földjébe, amelyik az ablakon tengődött. Ott ugyan keresheti akárki, meg nem találja.

Mire fölébredtem a nagy csöndességre, akkorra Marika már a koporsóban feküdt. Az első halott volt, akit az életben láttam. Jól megnézhettem, mert nem volt a szobában senki. Meg is tapogattam, mint nagypénteki Krisztus-csókoláskor a koporsóba fektetett Jézust. Marika is olyan hideg és sárga volt. Megrémültem, és nem tudtam, mitől. Először éreztem fájdalmat úgy, hogy senki se bántott. Szerettem volna fölébreszteni Marikát, és kis markába tettem a körtemuzsikát.

- Nesze, fogd meg, neked adom. De bizisten nem veszem vissza.

Vézna, hideg kis ujjait hiába próbáltam rászorítani a sípra, kigurult alóluk. Orgonaszagú szél lebbent be a nyitott ablakon, megzizzentette a szemfödélkét, valami sohase érzett félelem kikergetett a szobából.

Másnap Marikát kivitték a temetőbe, én is mentem volna, de visszakergettek az utca sarkáról, maradjak otthon házpásztornak. Most már be mertem menni a szobába, sőt az ágy alá is be mertem nézni, ahonnan valami zörgés hallatszott. A Gabó macskánk hempergette ott a körtemuzsikát. Fölvettem, nézegettem, letörölgettem róla a könnyökömmel a virágcserep sarát, aztán a számhoz vittem. De nem fűjtam bele. Valaki mintha súgta volna, hogy ezzel most már nekem nem szabad magam mulatni.

- Marikának kell vele muzsikálni odakint a temetőben.

Alig vártam, hogy anyámék hazakerüljenek, fogtam a sípot, nyargaltam ki a temetőbe. A Daru utcától csak egy futamodásnyira volt, hamar odaértem, a kis sírt is mindjárt megismertem a tengerihagymáról, amit cserepestől beleültettek.

- No idehallgass, testvérkém!

Azzal belefűjtam a körtemuzsikába, és azóta se ijedtem úgy meg, mint akkor. Akárhogy erőlködtem, a körtemuzsika nem szólalt meg. Nem is szólhatott, hiszen tele volt a szája földdel. Csakhogy én nem erre gondoltam, hanem arra, amit a játékos tót mondott, hogy a körtemuzsika csak addig szól, míg jó gyerek fűjja. Hát én most már nem vagyok jó gyerek. Nem hagytam ott a Marika feje alatt a körtemuzsikát. Hogy adhassam én azt most már neki? Majd megmondja azt nekem édesanyám.

Édesanyám már a ház végét meszelte, mire hazaértem. Csak nagyon csíkosat fogott a meszelő, mert nem látott a könnye hullásától.

- Édesanyám - álltam oda eléje -, hol van most Marika?

- A mennyországban, kisfiam.

- Édesanyám, elvihetném én oda neki a körtemuzsikát. Mert neki akarom adni ingyen, barátságbul, mindégre.

Elhajította a meszelőt, és ráborult az ablakpárkányra, amin még meg se száradt a mész. A válla rángásán láttam, hogy sír, s megsimogattam a szoknyáját.

- Édesanyám... én... én... megkeresem...

Szelíden eltolt magától, újra fölvette a meszelőt, és azt mondta:

- Ó fiam, fiam, ha már verni akart a jó Isten, mért nem inkább téged vett el, mint az én egyetlen Marikámat...

Énnekem mondta ő ezt, szegényke, nem a jó Istennek, mégis az hallotta meg. Annyi sok-sok kérdés nem jutott tovább a gerendánál, vagy ha följebb repült, nem találta nyitva az ég kapuját - éppen most kellett azt sarokra tárnai a szolgálattevő angyaloknak!

Hiszen az is lehet, hogy nem odafönt van a hiba, hanem idelent. Akkor vetett rám szemet a halál, mikor a körtemuzsikával akartam megbékíteni a halott testvérkémet. A kiskunok körében még az időben nem nagy becsülete volt a patikásoknak.

- Torokgyék - mondta Matyi Vera, a messze földön híres javasasszony, akinek már az öreganyja is boszorkány volt, és kemény, öreg kezével meghúzogatta a torkomat. - Majd megkenem a nyakát kalapzsirolajjal, aztán teszünk rá fokhagymakoszorút.

Egyikért se kellett szomszédba menni, volt még abból a kalapzsirolajból, amivel Marikát orvosolta, s azt a fokhagymakoszorút akasztották a nyakamba, amivel őtőle akarták elijeszteni a halált. Ötödnapra aztán én is odaértem, ahová Marika.

- Most már csak a szent József imádsága segíthet - mondta ki a véghatározatot a javasasszony -, hazaszaladok a jeruzsálemi olvasóért.

Nem maradtam én tovább egyedül a szobában, csak míg édesanyám kikísérte a javasasszonyt, de alighogy becsapták rám az ajtót, úgy éreztem, mintha valami kéz úgy összeszorította volna a szívem, mint ahogy én szoktam összeszorítani a rongylabdám, ha nagyot akarok vele ütni.

- Anyám, anyám! - kiáltottam torkom szakadtából, aztán meglepődve néztem szét. Az lepett meg, hogy olyan csengése van a szavamnak, mint Úr-Szabó Józsefék kertjében az öreg harangnak.

- Ugyan hol vagyok én?- kérdeztem magamtól. Olyan volt, mintha sok-sok üvegharang csengené a választ.

- Itthon vagy, Fercsike, itthon vagy. Hát meg se ismeresz bennünket?

Aranyhajú, szitakötő-szárnyú angyalkák röpködtek körülöttem úgy, mint mikor a pillangók meglepik az orgonabokrot. Kacagva fogódzottak belém, az egyik erre húzott, a másik amarra, s attól féltem, hogy a nagy hancúrozásban eltépik az egyetlen ingecskémet. Jaj, pedig azért megharagszik... Ugyan ki is haragszik meg érte? Ezen már hiába törtem a fejemet, hanem ahogy végignéztem magamon, össze kellett csapnom a hirtelen meggömbölyödött két kezem.

- Nini, de szép ruhám van nekem!

Olyan volt az egészen, mint a többi angyalkáé. Liliomlevelekből varrva aranycérnával.

- Hol terem ez a sok liliomvirág? - kérdeztem, s erre megint megcsendültek az üvegharangok.

- Kis testvér, te csakugyan nagyon elszoktál hazulról - kacagtak az angyalkák. - Hát igazán nem tudod, hol jársz?

Félénken néztem körül, és láttam, hogy olyan kertbe tévelyedtem, amelyiknek sehol sincs vége. Mindenfelé tündöklő virágokat láttam, s az volt a csodálatos, hogy ezek a virágok éppen úgy sétálgattak, mint én. Egy nagy tulipán előttem állt meg, és lehajtotta élém óriás kelyhét.

- Nem éhez téll meg, Fercsike? - kérdezték az angyalkák.

- De igen - bátorodtam neki -, nagyon jólesne egy kis leveske.

Lett erre olyan kacagás, hogy csak úgy rengett bele a kert. A nagy tulipán is kacagott, s még közelebb hajolt hozzám. Egy csöpp mézet hullatott a számra, s attól egyszerre én lettem a legerősebb az angyalok között. Én futottam a leggyorsabban a cica-macában, s én dobtam legmesszibbre az aranylabdát. Egyszer úgy elhajítottam, hogy meg se került.

- Hulló csillag lett belőle - tapsikoltak az angyalok -, nézzünk ki rá az ablakon.

Mind elszurrantak mellőlem, s csak most vettem észre, hogy nekem nincs szárnyam. Erre kiesett a könny a szememből, s nagyot csendült, mire a lábamhoz perdült. Akkorra gyöngy lett belőle.

A csendülésre rózsaszín tollú galamb röppent a vállamra. Már nem is csodálkoztam rajta, hogy itt a galambok is beszélnek.

- Várj csak, Fercsike, én most beröpítek téged az Úristen madárházába. Ha ő rád mosolyog, egyszerre kinő a szárnyad.

Mire kimondta, már ott is voltunk a kristályból faragott galambházban, amelyiknek minden falán keresztül lehetett látni. Sok-sok galamb tollázkodott ott, az mind a jó Istent várta. Ahogy én is beálltam a sorba, hajnali pirosság derengett át a kristályfalakon, és éreztem, hogy már ütközik a szárnyam.

Ebben a percben olyan sikoltást hallottam, hogy minden galamb szárnyra kerekedett tőle.

- Fercsikém, édes kicsi Fercsikém!

Ijedten lehajtottam a fejemet, s keresztülláttam a kristálypadlón. És láttam, lent, lent irdatlan mélységben egy rogyott kis házat, abban egy füstös kis szobát, abban egy szalmavackot. Azon én feküdtem magam, hidegen, sápadtan, mint nagypénteki Krisztus-csókoláskor a Jézus. Az ágy fejénél állt a javasasszony, az ágy lábánál pedig térdelt kopott fekete ruhában valaki, akit én mindig fekete hajúnak láttam, de most olyan fehér volt a haja, mint a hó.

- Édesanyám, édesanyám! - dobbantottam a kristálypadlóra, úgyhogy az egyszerre szétnyílt alattam, s én zuhantam le az irdatlan mélységbe. De minél közelebb értem hajához, annál puhábban ringtam, lebegtem, mint az elröpített rózsa hulló szirma.

Arra nyitottam ki a szemem, hogy a javasasszony azt mondta az édesanyámnak:

- No lelkem, ezt maga már Isten kebeliből rítta vissza.

Azóta nemcsak megnőttem, hanem meg is öregedtem, de soha nem felejtettem el többet, hogy a földet az éggel nem a Jákob létrája köti össze, hanem a jajszó.

## HOGY TANULTAM MEG ÍRNI?

A napsütéses hosszú ősze kegyetlen tél következett abban az esztendőben. A nagy hófúvások betemették a házunkat, nem lehetett mozdulni, se ki, se be. A vasárnapok csakolyanok voltak, mint a hétköznapiak, lelkes állat nem vetődött felénk soha, s nekem nem volt egyéb mulatságom, mint hallgatni a szelek üvöltözését. A szelek nagyon oda voltak szokva a padlásunkra, s én már a szavukról megismertem, melyik az északi, melyik a déli, melyik fúj Dunáról, melyik Tiszáról. Álmatlan éjszakákon sokat elhallgattam, mikor összevesztek a széltestvérek a nádtetőn, és harsogva-zúgva kergették egymást ki s be a szelelőlyukakon.

Egyszer el is határoztam, hogy elbújok a kémény mellett, és meglesem a szélfiúkat. Különösen a napkeleti széllel szerettem volna összebarátkozni, mert arról Messzi Gyurka barátom, az öreg csósz azt mesélte, hogy az a legkedvesebb fia a hajnalnak, piros köpönyegje van és aranykoronája. Persze, az ember nem láthatja színről színre a szelet, csak a leheletét érzi, de ha egy árvalányhajszalet úgy tud az útjába tenni, hogy el ne libbenjen, abban megbotlik, és megmutatja az emberi alakját.

Egyszer napáldozat felé a Mária-képre akasztott csokorból csakugyan ki is húztam egy szál árvalányhaját, kiszöktem a konyhára, kinyitottam a padlásajtót, és megindultam fölfelé. De a kinyitott ajtón a szél sebesebben jött lefelé, mint ahogy én fölfelé mentem, s olyan gorombán taszított hanyatt, hogy az igazán nem illett egy királyfihoz.

Estemben azonban magammal rántottam a grádicsról valami ottfelejtett, rossz skatulyát, amely tele volt rozsdás szögekkel. Ezt én úgy fogadtam, mintha a szélpajtás hajította volna utánam ajándékul.

Hiszen egyetlen szöggel is nagyon szépen el lehet játszani, hát még ha egész marékkal van belőle! Az maga eltartott egy hétig, míg a rozsdát letisztogattam róluk. Aztán előhúztam az ágy alul a kukoricamorzsoló kis széket, s abba belevertem a szögeket kalapáccsal, azután kiszedtem őket harapófogóval. Mikor készen voltam, akkor elülről kezdtem az egészet, s külön nevet is adtam minden szögnek. Egy nagy gömbölyű szög volt a kutyafejű tatár, arra mindig különösen nagyokat ütöttem.

Ez igazán nagyszerű játék volt, de utoljára már úgy ki volt lyuggatva a kis szék, mint a rosta. Akkor aztán a búbos kemencébe próbáltam beleverni a szögeket, de ez nem nagyon tetszett. Mert a tapasztott sárfalba nagyon könnyen belementek a szögek, és kihúzni is nagyon könnyű volt őket.

De nemcsak nekem nem tetszett ez a mulatság, hanem szülémnek se. Mikor észrevette, hogy miben mesterkedem, szelíden megpirongatott, hogy minek bántom a kemencét, mikor a kemence se bánt engem.

- Kemence? - néztem rá csudálkozva. - Hát ki bántja a kemencét? Én az öreg óriásnak vertem szögeket a hasába, aki elnyelte Jancsit meg Juliskát.

Édes szülém aggodalmasan csóválta meg a fejét, és panaszosan fordult édesapámhoz, aki halkán fütyörészgetve varrogatta a juhbőrből való ruhákat:

- Nézze már, apja, miket eszel ki ez a bolondos gyerek! Attól félek, hogy nem egészen úgy szolgál szegénykémnek az esze, mint más rendes embernek.

Ebben lehetett valami igazság, mert én akkoriban még a kukoricacsutkáról is azt hittem, hogy az valaki, és az ajtókilinccsel csakúgy el tudtam beszélgetni, mint a mozsártörővel. Nekem a világon minden élt, és én mindig egészen tisztán megértettem még azt is, mit ketyeg az óra, és mit gondol magában az az oroszlán, aki rá volt festve az óra számlapjára, szép nemzetiszín bundában, kétszer akkora pipacsvirágok közé, mint ő maga.

Például ebben a percben is, mikor édesanyám nyugtalankodva nézett rám, meghallottam, hogy a macskabagoly elnyávogta magát kint a tetőn, és mindjárt tudtam is, mi baja szegény macskabagolynak. Az a baja volt, hogy leejtette a pápaszemét, és azért sírt, mert nem volt, aki föladjá neki, le meg nem szaladhatott érte, mert pápaszem nélkül nem láthatta lefelé az utat. Nagyon megesett rajta a szívem, és szerettem volna kiszaladni hozzá, hogy segítek rajta, de édesapám odaintett magához. Azt kérdezte tőlem, mit szólnék hozzá, ha iskolába odaadna Kese kalaposhoz.

- Mert ott van már az időd, gyerekem, és olyan oktanul csak mégse nőhetsz fel, mint a lósóska az árokparton.

Azt hiszem, akkor estem gondolkozóba először életemben. Fülhegygyel hallottam már én egyet-mást Kese kalaposról, de azok nem voltak valami szívvidámító dolgok. Ez a jó ember csak nyáron foglalkozott kalaposmesterséggel, télen beállt tanítónak. Persze csak olyan vad tanítónak. Szegény emberek adták a keze alá gyerekeiket, akik messzilllették vagy drágállották az igazi iskolát. A Kese kalapos iskolájában nem kellett se könyv, se irka. A kalapos az ajtaja felső felére fölírta krétával az ábécét, s a gyerek addig rajzolta őket az alsó felére, míg egészen írástudó nem vált belőle. Meg lehetett tanulni minden betűt, csak az ipszilont nem. Arról azt tartotta a kalapos, hogy az nem magyar betű, és azt nem is tanította. Aki az ő iskolájában nevelkedett tudóssá, azt arról lehetett megismerni, hogy mindent *i*-vel írt, amit más rendes ember ipszilonnal. Az ő diákjai nem azt kérdezték egymástól, *hogy vagy*, hanem azt: *hogi vagi?*

Én azonban nem találtam szép játéknak sem az egyik iskolát, sem a másikat. Mire való az iskola? A sárgarigók se járnak iskolába, a gyíkok se járnak, mégis egészen jól megéltek. Az édesapám se járt iskolába, mégis olyan madarat tud cifrázni a subára, hogy majd megszólal. Aztán meg Messzi Gyurka mesélt nekem mindenféle híres királyfiakról, de azt egyikről sem mondta, hogy iskolába járt volna. Azok mind jeles vitézek voltak, úgy vagdosták le a sárkányok fejét, mint én a vadmákokét, de azt sose hallottam, hogy olvastak volna vagy írtak volna. Hiszen olvasni olvas az ember, mikor megolvassa, hogy hányat szól a kakukk, vagy hogy hány tojás van a vércsefészekben, de azért ugyan nem érdemes iskolába járni. Írni is ír az ember szücskrétával a láda tetejére, vagy sárga földdel a ház falára mindenféle szép lovakat, huszárokat, akasztott embereket, de annak mindnyájának van értelme. Hanem mindenféle krikszkrakszokat firkálni, amik semmihez se hasonlítanak ezen a világon, ugyan mire való ilyen bolondságokat csinálni?

- Szeretném, ha ember lenne belőled, gyerekem - rezzentett ki apám abból a nagy hallgatagságból, amibe beleestem, míg ezeket elgondoltam.

- Az is leszek, édesapám - feleltem rá hirtelen, de aztán jobbnak láttam lenyelni a többi, amit mondani akartam. Hogy ember lesz énbelőlem, nem is kicsi. Címeres nagy úr, ország bírója! Csak én egyszer nyomára jöjjek azoknak a kincseknek, amiknek a bűbajos Küsmödi a tudója.

Persze, a Küsmödi kincsei meg nem menthettek volna engem a Kese kalapos iskolaműhelyétől, ha drága jó édesanyám meg nem ment. De ő az ölébe húzott, és megcirókálta a bozontomat.

- De ilyen télben nem adom ám ki szegénykémet a házból. Gyenge virágszálam, dehogy eresztem ki ebbe a vad időbe! Tél fagyában, hófúvásban botorkálni, hogy engedhetném! Hóban elbukna, jégen elcsúszhatna, rossz gyerekek megkergethetnék, kutyák megszaggathatnák. Kese kalapos tudományát nyáron is megtalálhatja. Aztán meg annyit én is tudok, mint az a vén szeleburdi. Ne félj, kincsecském, úgy megtanítlak én téged írni, olvasni, hogy püspökkorodban se felejtet el!

- No, azt megnézzük - nevette el magát édesapám. Én magam is azt gondoltam, hogy no azt szeretném látni, mikor énbelőlem szülém tudós embert csinál.

Hát pedig azt csinált. Olyan fortélyt eszelt ki, amilyen csak anyaszívektől telik.

Akárhogy fűtötték a búbost, a malomszoba ablaka egész télen át ki nem engedett. S az a befagyott ablak volt az én szobatáblám, édesanyám gyűrűs ujjá rajta a palavessző. Lesz-e valaha a világon gyémántból faragott íróvessző, mely drágább lehetne a munkában megbámult, jeges vizekben megvörösödött, éles szelektől reszelősre fűjt vézna ujjnál, mely sütés, főzés, mosás, mosogatás után fáradhatatlanul kopogott a jégvirágos üvegen? És lesz-e valaha a világon szépírómester, aki utánozni tudná azokat az ide-oda csúszkáló, hol hanyatt vágódó, hol orra bukó furcsa ákombákomokat, melyek korcsolyázó tündérek szeszélyes lábnyomához hasonlítanak.

Sokat sírtunk, sokat kacagtunk azon a télen. Voltak gonosz, makacs betűk, amelyek nem akartak szót fogadni tanítómesterünknek se, és voltak kedves, derék, barátságos betűk, amiket az én ügyetlen ujjam is egyszerre elő tudott hívni. A g betűnek sohase fogom megbocsátani azokat a könnyeket, melyek a világ legdrágább szeméből omlottak miatta. S az o betűre mindig úgy fogok gondolni, mint áldásra nyitott szájra. Ezt kedveltem legjobban, mert ez volt a legkönnyebb. Le tudtam írni a számmal is, csak rá kellett lehelnem egész közeli az ablakra. Egyszer ugyan odafagyott az orrom hegye, de édesapám megvigasztalt azzal, hogy marad abból elég, ha a fele lefagy is.

A világból pedig csak annyit láttam ezen a télen, amennyit a jégbe karcolt betűkön keresztül látni lehetett. Fagyott madarakat a hóban. A Báró cigány rőzsessedő gyerekeit. Néha egy-egy ijedt nyulat. Egyszer messziről az öreg Küsmödit is láttam egy nagy H betűnek a létrájában.

Azon az estén ezt a szót kapartam bele a jégvirágok mezejébe:

## KINC2

Édesapám odaállt mögém a mécsessel, hogy jobban lássa, mit dolgozom. A betűk árnyéka óriássá nyúlva vetődött ki a hóra, s úgy reszketett a mécs lobogásában, mint valami varázsírás.

- Te, az S-et megfordítva írtad - kacagott édesapám -, nézd, így kell azt írni.

Azzal a körmével egy rendes S betűt hasított az ablak jégébe. De én ravaszul csóváltam a fejemet, hogy engem nem lehet bolonddá tenni. Tudom én, hogy az az igazi, amire szülém tanított.

S ha gyorsan írok, most is sokszor megesik velem, hogy megfordítva írom az S-et, mint ahogy falusi szabók cégtábláján látni. S mikor észreveszem a hibát, mindig teleszalad a szemem könnyel, és megcsókolom a szívemmel a ráncos öreg kezét, mely a kígyóbetűt először mutatta meg nekem.

## KELLEMES ÉS HASZNOS TUDOMÁNYOK

Ez a történet abból az időből való, mikor a pályaválasztás nehézségeivel küzdöttem. Akkor tapasztaltam először, milyen kicsiségeken fordul meg az ember sorsa. Az enyém azon fordult meg, hogy a jó Isten füleimet igen kicsire szabta. Azért nem akceptáltak semmiféle rendes mesterségben, mert nem esett jó fogás a fülemen. Suszter, kovács, szabó, kalapos mind azon az állásponton volt, mikor csekély személyemet föltekintette:

- Nem jó matéria. Nem lehet nevelni. - Ez volt a véleménye a bútorigarnak is, meg az élelmezési iparnak is. Azt hiszem, szülővárosom ipari szakmái közt azóta se volt még ilyen szép egyetértés, egész addig, míg a forgalmi adó életbe nem lépett.

Mikor aztán mindenből kifogytunk, édesanyám megfogta a kezemet.

- Nem tehetek mást, gyerekem - mondta szomorúan -, Gergulics úrnál próbálok veled szerencsét.

Gergulics úr könyvkereskedő volt. A boltocskája akkora, mint egy kalicka, két asztal betöltötte az egészet. Az egyik asztal be volt terítve mindenféle históriás könyvekkel: az volt a könyvosztály. A másik asztalon szép rendben sorakoztak a mézes bábok, a tükrös szívek, a kivont kardú mézeskalács huszárok, a mandulás pogácsák: az volt a mézeskalács üzem.

Ott a kellemes, emitt a hasznos - járt-kelt Gergulics úr a két asztal közt. - A könyvkereskedelem kellemes tudomány, a mézeskalácsosé hasznos tudomány.

Szegény szülém nagyon meg volt illetődve ennyi tudomány láttára, és alázatosan megkérdezte Gergulics urat, mit néz ki belőlem? Alkalmas leszek-e valamelyik tudományra?

Gergulics úr levetette a pápaszemét, hogy jobban lásson, megforgatott előre-hátra, megdöntött, hátba ütögetett, s azután akkorát szorított a karomon, hogy belejajdultam. Ez döntötte el a sorsomat. Gergulics úr elégedetten dörzsölte össze a kezét.

- Nagyon gyöngye kis legény, semmire se való a világon, az Isten is könyvkereskedőnek teremtette. De ha ráforgatja magát, beletanulhat a mézeskalácsosságra is.

Nem mondhatnám, hogy Gergulics úr azok közé a mesterek közé tartozott volna, akik tudásuk kincseit félnek megosztani a fiatalokkal. Sőt nagyon is közlékeny és nyíltszívű úriember volt. Ahogy az édesanyám elment, azonnal bevezetett a mesterségbe. Kimondta, melyik a krajcáros, melyik a kétkrajcáros, melyik a háromkrajcáros mézeskalács.

- Hát a könyvek, főnök úr? - húzódtam közelebb a könyvosztályhoz.

- Az első sorbelieknek egy hatos az ára, a második sor két hatos, a harmadik sor három hatos, aki még ennél is drágább könyvet keres, azt nem szolgáljuk ki, mert az már nem tökéletes ember. Érted-e, öcsém?

Nem dicsekvésképpen mondom, de megértettem. Gergulics úr büszkén nézett körül, hogy milyen gyorsan bevezetett a tudományba, és annyira kegyelmébe fogadott, hogy mindjárt reám is bízta a boltot. Ő meg kiment varjút lőni a szérűskertbe, mert igen szenvedélyes vadász volt. Az ajtóból azonban visszaszólt, hogy ne üljek nagyon közel a kályhához, mert akkor el talállok aludni, s ha elalszom, biztosan meggyulladok, az pedig nem jó volna ilyen időben - karácsony hetében jártunk -, mert nagyon akadályozná a forgalmat.

Nem volt szép fülem, de csak felét-harmadát hallottam annak, amit mondott, annyira neki-készültem az örömnél, hogy én most ennyi szép históriás könyvvel maradok együtt. Ott volt a *Sziklához láncolt Gergely*, meg az *Istenfélő Genovéa*, meg *Hirpin herceg, vagy a fehér ló fia*, továbbá *Richilda, vagy a varázstükör* és *Koplaló Mátyás, meg a három veres ördög*... Azt se tudtam, melyikhez kapjak először a sok illusztris egyéniség közül. Utoljára az egyikre ráálltam, a másikkal rákönyökölttem, a harmadikkal rátenyereltem, a legvastagabbat elkezdtem olvasni: annak a címe volt *Csontos Szigfrid*.

Még alig keveredek barátságba az előkelő germán államférfiúval, nyílt az ajtó, bejárul rajta egy magamformájú fiúcska.

- Megvan-e itt a Csontos Szigfrid? - azt mondja.

Ijedtemben elállt a szívem dobogása. - Nincsen az - csúszttam le az ölembe a könyvet.

A fiúcska körülnézett, és megakadt a szeme azon a hétfejű sárkányon, amely egy kemény papírtáblán Hirpin herceg szemébe okádt a füstöt.

- Ez is jó lesz - nyújtotta ki érte a kezét.

A hétfejű sárkány tizennégy szemmel se nézett csúnyábban, mint ahogy én vevőmre néztem.

No ni - gondoltam magamban -, hát azért lettem én könyvkereskedőinas, hogy minden könyvet elkapjanak előlem?

Hirtelen jó ötletem támadt.

- Hallod-e, te gyerek, miért nem veszel inkább mézeskalácsot?

A kis cimborá nagyon értetlenül nézett rám. Utóvégre is nekem kellett rajta segítenem, a markába nyomtam a legnagyobb mézeskalács huszárt és kitessekeltem vele az ajtón, magam pedig újra felvettem az érintkezés fonálát a csontos német hérosszal.

De úgy látszik, a kis cimborának is megjött a magához való esze. Mert alig mélyedek bele az olvasásba, megint nyílik az ajtó, és megint betoppan rajta egy kis kartársam.

- Megvan-e itt a Csontos Szigfrid? - kérdi vigyorogva.

Ezzel már nem is bocsátkoztam tárgyalásba, csak odavezettem a mézeskalácsokhoz.

- Válassz és kotródj!

Öt perc múlva tele volt a bolt gyerekekkel, és egy negyed óra múlva ki volt fosztva az egész mézeskalács üzem. Gergulics úr esze nélkül sietett haza, mert már a város szélén hallotta, hogy az ő boltjában mindenki ingyen kapja a mézeskalácsot, aki könyvet akar venni.

Úgy rohant be szegény a boltjába, mint aki a tulajdon fülét akarja megharapni, de azért mégis meggondolta a dolgot, és az én fülemnek esett neki. Megcsúfolva az összes ipari szakmákat, mert bebizonyította, hogy egészen jó fogás esik a fülemen.

Mikor kiadta a dühét, egy kicsit megenyhült, és már mosolygott is, mikor kívül helyezett az ajtón.

- No, kisöcsém, gondolom, neked is elég volt a könyvekből erre az életre!

...Drága öreg mesterem, Isten nyugtasson, nagy üzletember voltál, de nagyon rossz próféta! Egész életemben azt csináltam, amit a te kis boltodban kezdtem. Szétosztogattam a szívem édességeit, és most kifosztva, koros fejjel üldögelek a könyvek kriptájában, hallgatva a hamvadó parázs percegését a kályhában, és várva az időt, amikor belép az ajtón a nagy vadász, a halál...

## SZÉP KARÁCSONY SZÉP ZÖLD FÁJA...

Nyolcéves voltam, a harmadik elemibe jártam, és először léptem a közszereplés terére. A közszereplés tere az öregtemplomunk volt. Úri divatot kezdtek a városunkban, karácsonyfát állítottak föl a szentélyben az oltár mellett, s kerestek valami alkalmas kis rongyost, aki a mennyei fenyőt felköszöntse. No, szegény gyereket akkor se kellett Félegyházának Szegedtől kölcsönkérni, futotta a kiskunoknak a maguk emberségéből is. De a bibliai példázat szerint sokan voltak a hivatalosak, kevesen a kiválaszthatók. Az egyik selypített, a másikat nagyon kamaszollották, a harmadikat csak segédlettel lehetett volna a karácsonyfa alá állítani. Tudniillik olyan körültekintő személlyel, aki az orrocskáját rendben tartsa, ami azonban mégsem szokásos ilyen ünnepi alkalomnál. A legtöbbnél meg az volt a baj, hogy az ijedtségtől elállt a szavuk, ami ugyan bajuszosabb ünnepi szónokokkal is megesik, de azok nem fakadnak sírva, hanem köhögéssel segítenek magukon. Utoljára bennem összpontosult a közbizalom. Elég rongyosnak találtak, sápadt kis arcom volt, és fésűt nem álló vad-fekete hajam, s csengett a hangom, mint valami úri kisasszonyé.

- Aztán nem félsz majd, kisfiú? - emelte fel az állam valamelyik tanító úr.

- Nem félek én, csak a kutyáktól - mondtam önérzetesen, s kicsit halkabbra vettem a szót - meg a bakteroktól.

Megnyugtattak, hogy ezeket nem eresztik a templomba, s kezembe adták a köszöntő verset, amit Fehér tanító úr írt, Isten nyugtassa a haló porában. Szép hosszú vers volt, a két első sorát még akkor is el tudom mondani, ha majd odafönt a nagy vizsgán találkozom a tanító úrral.

*Szép karácsony szép zöld fája,  
Mondsza csak, honnan jövel?*

Sok ilyen sose hallott furcsa szó volt benne, mint a *mondsza*, meg a *jövel*, s ezekkel ríktam meg legjobban a Daru utcai nemzetet a próbaszavalásokon. Akkor tapasztaltam először, hogy szónok mindig akkor éri el a legnagyobb hatást, ha olyant mond, amit maga sem ért meg.

Minden program szerint ment, még az idő is előírásosan viselte magát. Karácsony böjtje reggelén akkora jégcsapok lógtak a tetőnkről, hogy a feldobott sapkámmal le bírtam törni a hegyüket. Azóta se szopogattam jégcsapban olyan jóízűt. Olyan rothadt-zsindely zamatú volt, amilyent semmiféle cukrász nem tud produkálni. Amellett a torkot is edzette, és nagy önbi-zalmat csepegtetett belém. Kezdő szónokoknak nagyon ajánlhatom, a jégcsapszopogatástól elmúlik minden lámpaláz.

Azt nem vettem észre az úton, hogy fáznék, mert szegény édesanyám rám adta a nagyken-dőjét, csomóra kötve hátul a derekamon. Csak azért hullott a könnyem, mert az orromat meg az államot harapdosta a hideg. De hát ez nem szúrt szemet senkinek, télen minden rendes orr cinegét fog. A tanítóké, tanítónőké is azt fogott, akik az iskola sarkán toporogva várakoztak rám. Egészen másért akadt meg rajtam a Honthy Berta kisasszony áldott szeme.

- Attól félek - mosolyodott el, mikor meglátott -, hogy ez a kisgyerek egy kicsit túlozza a rongyosságot. Mégiscsak kellene rá valami kabátot adni.

Mindenki igazat adott neki, de hát hol vegyenek most egy gazdátlan kabátot? Az volt a terv, hogy az ünnep után majd Sente tanító úr elvisz a Stross szomszéd boltjába, és ott fölruháznak a Jézus nevében, de azt előbb meg kell szolgálni. Szerencsére az iskolaszolga ott ment el mellettünk, sietett a templomba, perzsiagalléros ünneplőben. Nagyon mogorva, öreg férfiú volt, de azért most beharmatozták az égi magasok a lelkét.

- Én odaadhatnám a gyerkőcének addig a bekecsemet - mondta egy kicsit vontatva, mintha csudálná önmagát.

- No, ezt megfizeti az Isten, Károly bácsi - repkedett Berta kisasszony, s mindjárt nekifogott kigombolni a jó embert a bekecsből.

- Jaj, kérem, én nem ezt gondoltam - hőkölt vissza ijedten az öregember -, hanem a hétköznaplót. Már hozom is, kérem.

Hát nem lehet mondani, hogy nem hozta volna, mert csakugyan kihozta a hétköznaplót. Azt, amiben söpreni, fűteni, lámpát pucolni szokott. Rám is adták, és bizonyosan nagyon jól állhatott, mert mindenki mosolygott rám, aki meglátott benne. Csakugyan egészen eltakarta a rongyosságomat, alul csak a csizmácskám hegye látszott ki belőle, a kezem pedig egyáltalán ki sem látszott, a kezem feje a könyökéig érhetett. Arra is emlékszem, hogy nagyon finom petróleumszaga volt az első úri kabátnak, amit viseltem, egészen más, mint az otthoni petróleumé - ma is mindig érzem ezt a finom szagot, valahányszor díszmagyart látok.

A zsúfolt templomot se felejtsem el soha, ahová alig tudtunk utat törni: elül az úri rendek, aztán a subás, ködmönös kiskunok, a berlinerkendős öregasszonyok, a sötét oltárokon csillogó viaszgyertyák szaga összekeveredve a karácsonyi fröstökével, a mézes fokhagymáéval - olyan nagy volt minden és én olyan kicsike! Igen, ez Osa tanító úrnak is szöveget ütött a fejébe, mikorra beviaskodtuk magunkat a szentélybe, és közölte aggodalmát Agócs főtisztelendő úrral.

- Székre kellene állítani ezt a Hüvelyk Matyit, hiszen így egészen elvész!

Szólították is a harangozót, de az vállvonogatással felelt a sekrestyeajtóból. Emberhalál lesz abból, ha ő megpróbálja székkal törni át ezt a tömeget!

- Föl kell tenni a kőpadkára a gyereket! - mondta valaki, s már akkor föl is nyalábolt valaki, és ráállított a márványkorlátra, ami a szentélyt elválasztja a hajótól. Egyszerre mindenkinél magasabb lettem egy fejjel - ó, nem leszek én soha többet olyan nagy, mint akkor voltam a félegyházi öregtemplomban! Egy magasságban volt a fejem a piros ruhás Máriácskáéval, aki a legsötétebb oltáron lakott üvegházában, és mégis odasütött rám a mosolygása, és mégis rásimította a kezét a szívemre, amely nyugtalanul vert ebben a szédülős magasban, és azóta is ott tartja nehéz órákban, és tudom, hogy el se veszi onnan a halálos órák párnájáig.

Sokáig, nagyon sokáig álltam ott, mert meg kellett várni, amíg a polgármester úr megjön, a karácsonyi gyertyácskák meggyújtása is nehezen ment, mert Fekete harangozó sohase próbált még ilyent életében, és olyan fohászokat morgott közben, amiket talán nem is találtak illendőeknek a kerubínok, és én már kezdtem álomba zibbadni a márványpadkán. De végre minden gyertyán kinyílt a lángvirág, és Sente tanító úr megrántotta rajtam az úri kabátot:

- Csak bátran, Fercsikém!

Hát mért ne lettem volna bátor. Csengettyűzött a szavam az emberfejek felett, mint az angyaloké a betlehemi mezőkön:

*Szép karácsony szép zöld fája,  
Mondsza csak, honnan jövel?*

Itt az instrukció szerint szétvettem a két karomat, és a hosszú, lelógó kabátujjak akkorát lebbentek, mintha valóságos szárnyaim nőttek volna. Ez olyan öröm volt nekem, hogy ha kellett, ha nem, minden strófa után röppentem egyet. Ki is gesztikuláltam magam az egész életre, de szereztem is olyan sikert a Fehér tanító úr költészetének, hogy még Mihály arkangyal is abbahagyta a szószék oldalán a sántáptaposást, és szalutált a lángkardjával.

- Ember vagy, Fercsike - jelezte Sente tanító úr annak a pillanatnak az elérkeztét, amikor a szónokot minden elfogadható oldaláról üdvözlük. - Most már lejöhetsz, add ide a kezéd!

Persze csak a kabátujjat adhattam oda, amelynek felsőbb régióiban a kéz tartózkodott, de azért nem a kézzel volt baj, hanem a lábbal. A lábak nem akartak mozdulni, mintha gyökeret vertek volna a kőben.

- Gyere hát, nem hallod? - rántotta meg a tanító úr mosolyogva a kabátujjat. - A nagyságos úr akar megsimogatni.

Egy nagyságos úr volt akkor az egész városban, a követ, az pedig akkor Holló Lajos volt. Felejthetetlen szép férfiarca már akkor ott mosolygott alattam. Átölelte a térdemet, és a hangja már simogatott:

- Gyere, kispajtás, majd leveszlek.

- Nem... nem ereszt a lábam - motyogtam pityergőre görbült szájjal. Megijedtem, mert csak-ugyan úgy éreztem, mintha a lábam hozzánőtt volna a kőhöz.

- Mi a macska? Nem ereszt a lábad? - nevetett Holló, s erősen magához rántott.

Az egyik lábam elszabadult, de abban a percben el is jaidítottam magamat, éspedig jó kiadósan.

- Jaj, jaj, jaj, ne bántson!

A mosolygó arc lehajolt a lábam fejéhez, és - Berta kisasszonytól hallottam később - véreahagyottan emelkedett föl.

- Szent Isten, ennek a kisgyereknek odafigyott a lába a kőhöz!

A másikat már óvatosan engesztelték föl, mert az még jobban összebarátkozott a márvánnyal. A vakarás kiderítette, hogy talpatlan csizmácskákban léptem a közszereplés terére, s azért nem tudtam róla többet elmozdulni. Ami jeget, havat fölszedtem útközben, az álltomban először elolvadt a meleg talpam alatt, azután megfagyott, és hozzátapasztott a kőhöz.

- Sebjaj, kikerül a maga foltjából - nyomogatta a lábam Sor doktor úr, ahogy ott feküdtem összeszorított szájjal a követünk ölében. Tudta a doktor úr, hogy a kenyérsütögető asszony fia vagyok, hiszen én vittem hozzájuk minden pénteken a kenyeret azon melegen, ahogy a kemencéből kiszedtük, és különben is ismerte a fajtámat, hiszen a szegények doktora volt a kis kopasz ember. Hanem azért azt mondta, hogy jó lenne elszalajtani Deskóért, a városi előfogatosért.

És így ültem életemben először úri hintón, amely csak lépésben haladhatott a bőrruhás kiskunok és berliner kendős asszonyok sokadalmában, akik eltűnődtek a templomtérén, meg a világi dolgok változandóságán. Sokan még akkor is törülgették a szemüket a meghatottságtól, és dicsérték a szép úri kitalálást, különösen a női nemek levők, egy-két öreg szüle azonban elégedetlenül reszkettette a fejét, hogy az urak már a templomból is panorámát csinálnak, és *szavaltot* tartanak az oltár előtt.

- A mi kisfiunk volt az, sógorasszony - próbálta mentesíteni apám, anyám az urakat, ha ismerőst láttak egy-egy tanakodó csoportban. De aztán felhagytak a népek fölvilágosításával, mert a népek hol kinevették őket, hol zavartan hümmögtek, hogy mi érhetne Márton sógorékat ezen a szent napon? Majd éppen az ő gyereküket karolják fel az urak Krisztus urunknak áldott születésén. Nagyon fehér képű volt a fiatal, aki papolt, a szaván is érzett, hogy mandulával etetik azt otthon, bizonyosan valami nagy nemből való úrfiú volt, ugyan úri kisasszony is lehetett, mert nagyon sergette-pergette magát.

Én pedig nem éreztem semmit a királyi dicsőségből, amellyel bevonultam a Daru utcába, csak azt éreztem, hogy parázs sütögeti a lenyúzott talpaimat. És akkor támadt először világtalan kis agyamban az a gondolat, hogy van egy téli Isten is, aki más, mint az az Isten, aki a nyarat mosolyogja.

\*

Ezt a testi kínban fogant ötletet aztán sohase vesztettem el többet az egymás sarkát taposó esztendőök nyüzsgésében, inkább valóságos mitológiai rendszerré fejlesztettem. Nem vétettem én ezzel se a teológiának, se a fizikának, hiszen fölértem én azt ésszel, hogy azért van tél, mert a földet úgy gördítette el az Úristen az ég szérújén, hogy a tengelye félre volt billenve. De a tudat alatt, ahogy az okosak mondják, mindig azt éreztem, hogy nem a jó Isten keze van ebben a dologban, mert ő csupa melegség és csupa világosság, aki nem engedi fázni a ruhátlanokat se, és nem vakoskodtatja azokat se, akiknek nem porciózott ki gyertyát, amikor születtek. Valami jégkorszakbeli Isten mesterkedését éreztem a télben, akit már rég elfelejtettek az emberek, akinek minden mítoszokból kiveszett már a fogalma is, de aki ma is megvan még, és valahol a póluson lappang. Ő volt az, aki a világ teremtésekor billegőre fricskázta a földet, s aki egyszer megint előjön számkivetéséből, hogy átvegye az impériumot az örök csönd fölött a föld egyik sarkától a másikig, s addig is elküldözgeti közénk követeit és szolgálait, zsoldosait és kémjeit, a jéghegyeket, a sziklákat repesztő fagyokat, a szelek farkascordáit, a ködök kísérleteit, a zúzmarák halálcsipkéit és a havak apró, játékos töreit, amelyek puháknak és fehéreknek hazudják magukat. Ó, hogy gyűlöltem mindig ezt a gonosz téli Istent, aki velem együtt nőtt és mindig rám talált! Törött ablakú filozopterodóm takarótlan vackán hányszor éreztem borzongató lehetét! Pesti hajnalokon álmosan bukdácsolva a korrektori műhelybe, nyűtt kabátom alatt hányszor hasogatta jégtűs korbácsaival fiatal bőrömet! S mikor már jól ment a sorom, és ágyterítőkbe takaródzva hajnalig égettem a petróleumot, hányszor kellett gémberedett ujjaimat a lámpacilinderen melegíteni, mert sürgős volt a munka: az élet rövid és a lexikon hosszú, és én le akartam írni az egész lexikont, mert semmi kilátásom se volt arra, hogy valaha megvehessem, és még akkor ifjú számár voltam, aki azt hitte, hogy a lexikonokban lakik a bölcsesség. És még később is, amikor már megokosodtam, aminek látható jelül bundát viseltem, és hócipőben ropogtattam a havat, még akkor is mindig dühvel és keserűséggel gondoltam a téli Istenre, és havas mezőkön, ahol nevető, boldog emberek suhanó szánkája csilingelt, mindig forralta a vérem a bosszú: menni, menni, menni a havak útján, míg el nem érem valahol a jégszfinxet, s akkor megkapom a torkát, és halálra olvasztom forró tenyérrel a magam megfagyott kis lábáért, a fiatalkorom didergéseiért, minden élő testvéremért, aki fázik a téli éj alatt, rongyos emberért, kivert kutyaért, halott fa ágáról lefagyott madárért.

Mondtam én ezt magunk közt sokszor, de mindig mosolyogtak rajtam. Azt hitték, poétás póz. Pedig ez volt az egyetlen gyűlölet az életben, amit éreztem, de ezt nagyon igazán éreztem. Azt hiszem, mást nem is lehet így gyűlölni, csak ami belőlünk született.

\*

Most már öreg ember vagyok, és az unokámmal sétálok a télben. Nem haraggal gondolok a téli Istenre, csak megbékélt szomorúsággal, mint a halálra: ő is csak azért van, mert lenni kell neki. Menni, menni, menni most is szeretnék még a havak útján, de már csak azért, mert fáradt vagyok, és szeretnék szépségben meghalni, elnyúlni fekete erdő szélén a szép fehér ágyban, ahol varjú-papok mondanák el fölöttem a circumdederuntot, és a kopasz tölgyek fölött úgy ködlene a hold a téli Isten párájában, mint ezüst thuribulum a tömjénfüstben. Tavaszra aztán, ha megtalálnának...

Már nem szolgálhatok vele, hogy mi lenne velem, ha megtalálnának tavaszra, mert a téli szentimentalizmusba belepityereg az unokám realizmusa.

- Apapám, gyejünk haza, mejt fázik az ojjom.

- Fáj?

- Nadon fáj, apapám.

A kérdés nem nagyon okos, de nem indokolatlan. Tegnap keserves sírással borult az ölembe a gyerek, mert le akarta vágni az apja orrát, és a kőszívű apa nem egyezett bele. Most nagyszerű alkalom kínálkozott rá, hogy tanulságos értekezést tartsak a kis barbárnak a társadalmi kölcsönösségről, és elmagyarázzam neki, hogy mindenkinek fáj a saját orra. De ahogy a szóban levő kis gomb orra ráteszem a meleg tenyerem, érzem a gyerek könnyeit az ujjaimon.

- A téli Isten - rebben meg a szemem. És lehajolva a gyerekekhez, arcomat hozzászorítom az ő kis arcához. Mintha a sötét oltár előtt térdelnénk, ahol a piros ruhás Máriácska lakik. Csak imádkozni lehet már, nem gyűlölködni.

\*

*Már megmutattad nagy hatalmadat,  
Az ember félve jár az ég alatt,  
Vagy elrejtőzik hajlékiba,  
Mint életit, ha félti a csiga.  
Szívébe halkul a vér üteme,  
A fehér csöndbe kábán néz bele,  
Nem lát az égi szemfedél megett -  
Uram, parancsold vissza a telet!*

*Nézd ezt a kis fát itt a park szegén.  
Tenéked ő mit véthetett szegény?  
Játszott a fénnel, pillét ringatott,  
Imádkozott tehozzád illatot.  
Elorozza ártatlan életét,  
Fagy-szolgád forgácsokra tépte szét,  
Sohase hajt már többet levelet -  
Uram, parancsold vissza a telet!*

*Hát e kóbor rokon, e kis madár,  
Kit itt felejtett zálogban a nyár.  
E kővé dermedt madár-halott,  
Egyedülvaló, mivel bánthatott?  
Világavesztett nyitott szemivel  
Szörnyű miértnek néz az égre fel,  
Amelyre nincsen soha felelet -  
Uram, parancsold vissza a telet!*

*S e gyermekarc, mely könnytől harmatos,  
Most angyalodra nem hasonlatos:  
Állát dagadtra marta a hideg,  
Bimbónyi szája fájósan remeg  
És értetlen zokszóval hebegi,  
Ki teszi ezt a rosszat most neki?  
Ó, mennyivel szebb, amikor nevet -  
Uram, parancsold vissza a telet!*

## MIKOR ÉN TELKES GAZDA VOLTAM

Egy minden világi huncutságban jártas barátom azt kérdi tőlem a minap, hogy miért nem jelentkezem én földigénylőnek.

- Én? Hát már hogy jelentkezném? Hiszen nem vagyok én se paraszt, se rokkant katona.

- Annál több kilátásod volna rá, hogy földet kapsz.

Ebből látnivaló, hogy a barátom humorista. (Van is rá jussa, mert különben temetkezési társulati tisztviselő, és tessék megfigyelni, hogy akik a halállal valami összeköttetésben vannak, azok mind hajlamosak a humorra.) Hát én nagyon szeretem a humoristákat, de még az ő kedvükért sem igénylek földet. Egyszer már megpróbáltam, de akkor úgy megégette a kása a számat, hogy én arra még egyszer rá nem kívánok.

Akkor volt az, amikor az iskolába beadtak, és az egész ház odavolt az örömtől, hogy én a kultúrával keveredtem baráti viszonyba a kanászi vagy szűcsipari pálya helyett. (Mert családfám szerint erre a kettőre lettem volna predesztinálva.) Még a Szana kutyánk is azzal ugatta el a kapuhasadékról a cigánygyerekeket:

- Op-hop-hop-hop-hó! Nekünk már diákfiunk van!

Csak én néni akartam sehogy se beleszokni a tudományos életbe. Már a harmadik palatáblát törtem el, de még mindig nem találtam semmi örömet a kultúrában. Mikor pedig odáig értünk, hogy először nyomtak tollat kezembe, majd ríva fakadtam.

Pedig piros szára meg réznyaka volt életem jövőbeli kínszerszámának. Édesapám maga vásárolta a Valódi boltosnál, akit azért tiszteltek így, mert minden portékáját azzal ajánlotta, hogy „valódi”.

- Ez valódi kalamus - dicsérte a pennát.

- Szép szerszám - lódította édesapám. - Ugye hogy szép?

- Szebb a vasvilla - mondtam durcásan.

- Könnyű szerszám.

- Könnyebb a karikás ostor.

- Írástudónak mondják azt, aki ezzel bánni tud.

Erre már kibuggyant belőlem a keserűség. Földhöz vágtam a piros tollat. Nem akarok én írástudó lenni! Én gazdaember akarok lenni!

- Mit akarsz te? - nyugasztotta édesapám a vállamon a kezét, de úgy ám, hogy egyszerre felkaptam a tollat.

- Jaj! - mondtam - inkább írástudó leszek.

Apám az állam alá tette a tenyerét.

- Mást mondok én neked, fiamuram. Ha leteszed az egzámentot, nyárra beállhatsz próbagazdának a magad földjén.

Akkoriban még bolonddá lehetett tenni az embert a szebb jövővel, jobb jövővel. (Ma a pólyás-gyerek is elsivalkodja magát, ha a jövődőről beszélnek: „no hát, no hát!”) Nekiveselkedtem a tudománynak, s akkora jutalomkönyvet kaptam a vizsgán, hogy alig bírtam haza. (Nagyon

alkalmas jutalomkönyv volt, az volt a címe *Adomák és veszemék, írta Dvorcsák János*. Ez volt az első klasszikus író, akivel megismerkedtem.) Édesapám szavatartó ember volt. Másnap kiballagott velem a szőlőnkbe, odaállított a *pusztaföld* sarkába.

- Látod azt a vakondoktúrást?

- Látom.

- Hát azt a másikat?

- Azt is.

- No hát, ami a két vakondoktúrás közé esik, az a te földed. Tégy-végy rajta, ahogy neked tetszik. Én bele nem szólok, mert én csak szomszédod leszek.

Nem volt nagy a föld, de volt abban minden. Egy bokor sárgadinnye, két bokor saláta, három bokor kukorica, négy bokor sárgarépa, öt bokor mák; most körülbelül az ötödik fizetési osztály felel meg neki.

Bukfencet vettem volna örömben, ha idejekorán eszembe nem jut, hogy a kisközség nem szoktak bukfencet hányni. (Még akkor nem kerültek be a parlamentbe.) Így csak körülnéztem ragyogó orcával: ugyan látják-e sokan az új földbirtokost?

Nem látott biz engem egy vén varjúnál egyéb, az is azt mondta, mikor keresztül szállt a földem fölött:

- Kár, kár!

No, azért is megmutatom, hogy nem kár. Kaptam a kapát, és olyan szerencsésen megkapáltam a kukoricámat, hogy mind a három bokrot keresztülvágtam a tövén.

- Sebaj, szomszéd - vigasztalt édesapám -, legalább erre nem lesz több gondod.

Olyan munkás nyaram azóta se volt, pedig azóta se igen töltöttem légyfogással a nyaraimat. Hólyagosra törtem a kezem, jajgattam a nyakamra, nyögtem a derekamra, ólomnak éreztem a lábam. A tetejébe pedig édesapám mindig azzal biztatott:

- Nono, Ferenc szomszéd, lesz ez még rosszabbul is! Hát lett is. Se látszatja, se foganatja nem volt az igyekezetemnek. A mákjaimat mind kifurkálta a furulyásbogár; a sárgarépámnak csak a levele maradt: a répáját megette a cserebogárkukac; a salátámnak pedig éppen levele nem maradt: lezabálta a csiga.

Nem maradt a gazdaságból egyéb, csak a dinnyebokor, de az aztán megszenvedtetett az egészért. Ha keveset locsoltam: sárgult; ha sokat locsoltam: feketedett; ha a nap sütött: fonnyadt; ha a nap nem sütött: bágyadt. Mikor virágzott: megszaggatta a jégeső; mikor kötött: megverte a ragya. Dinnyeérésre nem maradt több rajta kettőnél.

Azokat aztán, mikor érőfélben voltak, őriztem reggeltől estig. Még a darazsakat is elkergettem róluk. Hanem az apámat hiába kértem, nem nézte meg a dinnyémet.

- Nem akarom őket megverni szemmel. Majd, ha megérnek, szomszéd.

Nyár végére megérték. Jelenttem az apámnak, s együtt ballagtunk ki dinnyét szedni. Ahogy odaérünk a mezsgyére, eljajdítom magam:

- Jaj, az egyik dinnyém ellopta valaki az éjszaka!

- El azt - bólintott rá édesapám. - Hja, szomszéd, attól lopnak, akitől van mit.

No, legalább az egyiket meghagyta a jó ember. Leszakajtom az indáról, nekifogom a kisbicskám a ripacsos hajának.

- Hohó - kapta meg a kezem az apám -, hát hogy gondolod azt? Ezt én viszem el adóba.

- Adóba?

- Hát, ha énrajtam megveszik az adót a földemért, én is megveszem rajtad. Ilyen a gazda sora, lelkem, gyerelem.

Valami keservesen elríhattam magam erre, mert mindjárt megszánt az apám.

- No, ne félj, a dinnyéd árát neked adom. Vehetsz rajta vetőmagot jövő esztendőre.

- Inkább könyvet vegyünk, édesapám.

Meg is vettük az Istenfélő Genovéva históriáját, s így lett belőlem írástudó.

\*

Ez az életem fátuma. Akkor voltam paraszt, mikor az volt az utolsó mesterség, s akkor vagyok írástudó, mikor csak írástudatlannak érdemes lenni.

## SZEPTEMBERI EMLÉK

Az a nyár is ilyen telt kalászu, tömött gerezdű volt, mint az idei. Fára almát, tőkére szőlőt aggatni se lehetett volna többet.

- No, gyerekem, lesz ám szüretre új könyv, új ruha! - veregette meg Péter-Pálkor az édesapám a vállamat. - Lesz ám! még aranygombos kislajbi is. Ezüsttűl futtatott, aranytűl szalajtott.

Esztendő óta hazajáró szégyen pirította meg a képemet. Első gimnazista koromban én is szerettem volna pünkösdre kicifritani magamat, mint a Stross szomszéd gyerekei. Persze, nekik könnyű volt, mert ruhásboltja volt az apjuknak, olyan hercegnek öltözhetek, amilyennek akartak. (Sárga bugyogó, piros mándli és zöld kalap árvalányhajú.) Nekem azonban magamnak kellett az ékességeimről gondoskodnom. Szerencsére nem kellett értük messze mennem. Hetedhét ház ellen lakott Holló koporsós, kint szárította a frissen festett koporsókat az udvaron, azokról leoptam az aranypapírból való betűket, és fölvarrtam őket a kabátom elejére, jobbrul-balrul. Nagyon szép volt az, és az Úristennek bizonyosan több öröme telt bennem, mint akármelyik császárbán, akinek érdemcsillagok tejútja kanyarog a mellén. De a nagyoknak sosincs olyan szépéjük, mint a gyerekeknek. Édesanyám leparancsolta rólam az ordókat, és aggóskodva csóválta meg a fejét:

- Mi lesz belőled, édes fiam, ha még elsős gimnazista korodban is ilyeneket cselekszel? Hát a te eszed már sose érik meg?

No, másodikos gimnazista koromra megért. Végigolvastam az egész nagy bibliát, ó- és újtestamentumot, beleértve az Énekek énekét is, meg az apokalipszist is, és az a sok zsidó király rendkívül komolytőlag hatott rám. Ha Stross Olgával összevesztem a túrós bodagon, mindig Jezabelnek neveztem, és kijelentettem neki, hogy ha elveszem feleségül, kutyákkal nyalamon föl a vérét. (Ez szép fametszetben volt meg a bibliában.) A Daru utcában táltos hírében álltam, és jelességeimet hivatalosan is méltányolták. Húsz pengő *stipendium*-ot kaptam bizonyítvány kiosztáskor, a legnagyobbat az iskolában, és azt számoltam le az asztalra, mikor apám jókedvében fölidézte múltam sötét foltját, a koporsós kreációt.

- Rá se hallgass, kisfiam - nézett be az anyám a konyháról -, apád csak az eszit járja. Mást mondok én teneked. A pénzecskéből tíz pengőt odaadunk apádnak, kifizeti belőle a tavalyi porciót. Tíz pengőt meg kölcsönadsz nekem, abból diófakeresztet csináltatunk az öregapádék sírjára, meg veszünk két malackát. Te legelteted őket a szőlőben a nyáron, szüretre fölpendülnek, az egyiket eladjuk az őszi vásárbán, abból veszünk neked harmadikos könyveket. Jó lesz-e így?

Hát hogyne lett volna jó? Az apám csakúgy nem értett a pénzhez, mint én nem értek, az anyámnak kellett a kezében tartani a pénzügyi impériumot. Ez volt az első-utolsó jól meg-alapozott költségvetése az életemnek. Hogy a jó Istennél nem nyert felső hatósági jóváhagyást, arról mi nem tehattünk.

Szent István délutánján elverte a jég a szőlőt. Azaz dehogy elverte: széthasogatta még a tőkét is. Még másnap reggel is marékszámra lehetett szedni a jeget a laposokon, ahol a víz összesodorta. Ez a Szent István-nap azóta a mi családukban történeti dátum. Ez az *ab urbe condita*,<sup>1</sup> innen számítunk mindent.

---

<sup>1</sup> *ab urbe condita* - a város alapításától

A mennyei parittyakövek fültövön verték a két malackát is. Ha az apám római császár lett volna, a csillagászok bizonyosan föltették volna őket legelni valahova a sarkcsillag mezejére, ahol a többi csillagállatok is találhatók. Így csak elástuk őket az orgonabokor tövébe, segítettem én is, s nagyon elbámultam rajta, hogy az édesapám a szeméhez emelgeti a keze fejét. Felnőtt embert én addig nem láttam sírni. Minálunk meg különösen nem. A mi fajtánknak befelé szokott folyni a könnye, ahogy azóta megtanultam.

Csak most sejtettem meg, hogy itt valami nagy baj van. De hogy micsoda, azt csak szeptember elsején tudtam meg. „A fehér kezek napján.”

Iratkozni az anyám vezetett föl az iskolába. Az anyák oroszlánok, ha a gyerekek csimpaszkodik a szoknyájukba. Nem ijednek meg még a tekintetes uraktól se.

No, Zólyomi tanár úr, az inspekciós nem is volt valami megijedni való ember. Drága jó mézeskalács ember volt, úgy tudom, ma is az még, élte napáldozatán. Még le is ültette az anyámat, ahogy a másodikos bizonyítványomban meglátta a tiszta jelest.

- No, szüle, nagy öröme lehet ebben kis vászonzacskóban - ütögette meg a léniával az ijedt fehér arcomat.

Az édesanyám kora szerint lánya lehetett volna a tanár úrnak. De a hajába már huszonöt esztendő korában beleragadoztak a bikanyálak, amiket a gondpókok fonogatnak. Nem is szoktunk mink azért haragudni, ha öregeknek néznek bennünket. A büszkeség lobbantotta őszibarackvirág színűre az én mindig bánatos szülém arcát, nem sértett hiúság. Ellágyulva nézett rám, de mindjárt erőt vett magán. Előkapta a tarka kendőjét a kebeléből.

- Mivel tartozok, tekintetes tanár úr? - csomózta ki a kendő sarkát.

- Hat forint ötvenhárom krajcár, lelkem.

Olyan lett a barackvirágarc, mint a meggyfavirág.

- Nekünk csak egy forintunk van, tekintetes úr. Nem adott többet a cigányasszony a selyemkendőmért. Úgy mondta az uram, szegény gyerektől egy pengő jár.

- Jó, jó, lelkem, csakhogy akkor szegénységi bizonyítvány kell - nézte elkomolyodva Zólyomi tanár úr a rubrikás papirost. Most már ő kivakarja onnan, amit beleírt? Jaj, mennyi bajt csinálnak ezek az értetlen asszonyok!

Anyám összetette a fakéreg formájú, eres két kezét.

- Tekintetes tanár úr, szegények vagyunk mink bizonyítvány nélkül is, tessék azt meghinni minekünk.

Zólyomi tanár úr hirtelen elkapta rólunk a szemét, és lesütötte a fejét.

- Látom én azt, lelkem, hiszem is, de látja, nekem is törvény parancsol. Hozzon írást a városházáról.

A városháza csak miatyánknyira volt az iskolához, mégis nagyon messze volt. Hogy tudhatná ott a járást az olyan asszony, aki csak mezítláb-papucsban jár? A Dobos baktert ismeri, aki az adóintőt ki szokta hozni, de az süket, meg a Csajka végrehajtó urat, de az goromba.

Bizony ránk harangozták a delet, mire a tethelyre taszigáltak bennünket. Csakhogy ott akkorára be volt zárva az ajtó. Az írnok úr átment sörözni a Koronába. Most már mit csináljunk? Az anyám életében kocsmában nem volt. Az írnok urat se ismeri. No, leülünk itt a küszöbre, kivárjuk szépen. Az előfogatos megkérdezte, mi járatban vagyunk, s megmondta, hogy az

írnok egy sánta ember, azt szólítsuk meg. Délelőtt csak az egyik lábára sánta, de sörözés után mind a kettőre, könnyen megismerhetjük.

Meg hát, meg is ismertük úgy két óra felé. Először nagyon jó kedve volt, mindenáron meg akarta csókolni édesanyámat, de ahogy nekitántorodott a kerékvető kőnek, egyszerre föl-mérgesedett.

- Mit reszel a fene ilyenkor benneteket? Aztán úgy tudom, nektek szőlőtők is van?

- Van. Két lánc. Egy lánc belüle egészen pusztá föld.

A bicebóca ember most már ordított.

- Nahát! És még szegénységi bizonyítvány kellene nekik! Bitangok! Csalók!

Már a piac másik végén bukdácsolt, de még akkor is hallottuk a káromkodását. A hajdú peckesen szalutált neki, aztán belénk dőfte a szemét.

- Oszoljunk, oszoljunk, asszony, még szépen vagyunk.

Megrettentünk egy kicsit, de a városháza sarkán magunkhoz tértünk. Nagyakarátú asszony volt az anyám.

- Nem hagyom én ezt ennyiben, kisfiam. Gyerünk csak el Bajáki tanító úrékhoz, mindig jó emberünk volt az nekünk.

Bajáki tanító úr tanított engem ábécére, s azóta minden szüretkor eljött megnézni, hogy nagyot nőttem-e. Nagyon jó ember volt, de most ő se segíthetett.

- Akinek *birtoka* van, lelkem, annak nem jár szegénységi bizonyítvány.

Azt se tudtam addig, hogy nekünk birtokunk van. Bizony, olyan birtok, hogy tíz bukfencsel át lehet érní, de a tizediknél már a szomszéd földjére huppan az ember lába. Az a szerencse, hogy csupa feneketlen homok. Ha agyagföld volna, amiből sár lesz, azóta rég elhordtuk volna az egész birtokot a lábunkon.

A tanító azt a tanácsot adta, hogy próbáljon az apám szót érteni azokkal a városi urakkal, akiknek a házához az öregapám járatos volt valaha. Tudniillik az öregapám tudta valamikor legszebben vágni a dohányt a városban, s ezért igen híres ember volt a maga idejében. (Ezt a jövődöbeli életíróim kedvéért jegyzem föl. Tudják meg, hogy a híresség nem velem kezdődött.) Minden városi úr vele vágatta a dohányját. Tudták, hogy az öreg juhász kezéhez nem ragad abból egy gyújtatnyi se.

Hát hiszen az öregapámra csakugyan jó szívvel emlékeztek vissza a városházán a kiskun urak, amikor az apám másnap beszégyenkezett hozzájuk. De övele nem állt szóba, csak a főjegyző, az is csak annyit mondott:

- Látja, Márton, nem kellett volna annyit éltetni Kossuth Lajost. Akkor most nem volna maga olyan *jegyes ember*.

Az adóügyi tanácsnok maga is negyvennyolcas ember volt, az legalább tanáccsal szolgált.

- Nézze, még ebben a hónapban kimegy a szőlőbe a jégkárbecslő bizottság. Esetleg az ad maguknak egy kis írást arról, hogy és mint. Azt azután be kell adnia a tanácshoz, kérvénnyel. Utóvégre lehet tandíjmentességet adni, csak akarni kell. De a világért ne mondja ám senkinek se, hogy ezt én javasoltam, mert engem úgyis mindig azzal áztatnak, hogy bujtogatom a népet.

Engem nem hurcolt föl az apám a városházára, lent hagyott a kapuban. Azzal mulattam magam, hogy a kapura akasztott hirdetményt silabizáltam. Valami monostori betyárnak a fejére tűztek ki száz pengő jutalmat. A betyár feje ennyit ért a hazának. Az én tiszta jeles kis életem nem ért meg senkinek hat forint ötvenhárom krajcárt.

Ezt akkor tudtam meg, mikor az apám lejött, és szótlánul megfogta a kezemet. Csak akkor szólalt meg, mikor a piacon a csizmadiasátrak elé értünk. Szelíden, halkán kérdezte tőlem:

- Látod-e, milyen szép a szép csizma?

- Látom - dobbant nagyot a szívem. Mert már tudtam, mi lesz a következő kérdés.

- Mit szólnál hozzá, hátha csizmadiainasnak adnánk?

Nem tudtam szólni. Csak a fejem ráztam. Mit értettem én még akkor a világi élethez, és honnan tudhattam volna még akkor, mi minden pálya nyílik meg öreg koromra a csizmadiák előtt? Én csak azt tudtam, hogy a csizmadiainasok piszkosak, szurokkal dolgoznak, és ha találkozom velük az utcán, akkor belelöknek az árokba. Hiszen ha én azt fölértem volna ésszel, hogy a lökdelődző embereké a világ!

Otthon erre nagy tanácskozás volt. Kanapét, tükröt, ágyterítőt, minden *luxustárgyat* összenéztünk, amit pénzzé lehetne tenni, hogy az egy pengőből hetedfél pengő legyen. Még a kétesztendős húgom bölcsőjét is föltekintettük - nagy gyerek már az, vackolhatunk neki a kuckóban is. De hát ez mind kevés. Ha a tandíjat futná is, miből győznénk a könyvet? Szerbeszámba szedtük a komákat és sógorokat is. De hát azok is mind jégverte emberek voltak - hogy segíthetne vak a világtalanon?

Azon az éjszakán nekem már nagyon rossz álmaim voltak. Csirizes tálba ragadtam, dratvát kötöttek a lábam ujjára a csizmadiainasok, és úgy húztak magukkal a kociúton a piacra. Mire felébredtem, dagadt volt a szemem az álombéli könnyektől.

Akkorra az apám már kihurcolkodott a szőlőbe. Mindig oda bujdosott az olyan bajok elől, amiket se szétnevetni, se szétkáromkodni nem lehetett. (Ó, ha nekem maradt volna a *birtok*-ból csak annyi, mint egy kutyaól, de sokszor elbújnék oda én is!) Az anyám azonban az ölőbe húzott, holott szégyenlős népek voltunk mink, és nem értünk rá az ilyen úri tempókra. Még azt is megpróbálta, hogy rendet csináljon a bozontomban a bontófésűvel.

- Ne félj, kisfiam, nem mégy még inasnak. Eszembe jutott az éccaka Agócs főtisztelendő úr. Jó ember az a szegényhez. De szépen kezet csókolj ám neki!

Agócs főtisztelendő úr igazán nagyon jó ember volt. Mindig ott sétált a templom körül, mint valami megelevenedett hatalmas szép nagy bálvány, és asszonyt, gyereket el nem engedett maga mellett anélkül, hogy csókra ne nyújtotta volna neki a kezét. Név szerint ismerte az egész várost, és anyámat is mindjárt nevéen szólította, ahogy a gyűrűs kövér kezét elének tolta.

- Mindörökké, Móráné lelkem, mindörökké! No hodzs vannak, hodzs vannak a Daru utcában? Kerestőlő less-e, vadzs haláleset?

Mosolygott a nagy tányérrózsa képe, de mire az anyám a végére ért a jajveszékelésnek, akkorára lehervadt róla a mosoly. Szigorú lett a jóember, mint a kőbálvány.

- Hát ostán? Ezsért jajgat? Hát hun van azs megírva, hodzs mindenkinek musáj urat nevelni a dzserekiből? Adhassa inasnak is, nézzse. No, Isten hírvél!

De aki jó ember, az csak nem tudja megtagadni magát. Akárhogy megharagítottuk, búcsúzóba is csak megcsókolhatta velünk a jószagú kezét.

Most már azután csakugyan elszakadt minden kötél. Az anyám is azt kérdezte tőlem, hogy milyen inas szeretnék lenni? Istenem, hát mit mondhattam volna rá mást, mint azt, hogy „könyvkereskedő”. Ezt elég könnyű szívvel mondtam, és erre az anyám is fölvidult egy kicsit. Tán arra gondolt, hogy milyen szép históriás könyveket olvasok én föl neki ezután vasárnaponként az árokparton.

Ranezay bácsi volt abban az időben a városunkban az egyetlen könyvkereskedő. Éppen kint is volt a kirakatában a tábla, hogy *jó házból való* gyereket fölvesz inasnak. Ettől egy kicsit felhődztem, mert a mi házunk bizony roskadt volt egy kicsit, meg a zsindegy is lekérezdett itt-ott a tetejéről. De ebből nem lett semmi baj se. Ranezay bácsi megnézett gyalogszemmel is, pápaszemmel is, aztán kijelentette, hogy kitanít könyvkereskedőnek - és nem kíván érte többet, csak három pengőt havonta.

Sose felejttem el azt a délutánt, ami erre következett. Meleg volt akkor a fecskeváló hónap, az édesanyám kint mosott a kútnál, én meg ültem a lábánál a teknő alatt. Egyikünk se szólt egy szót se, csak sírtunk csöndesen mind a ketten. Az ő könnye a teknőbe hullt, az enyém pedig az ő lábára.

De az igazi kínszenvedésre csak másnap virradtam rá. Amikor az utcabeli pajtásaim reggel mentek a Veni Sanctéra, és megzörgették a zsalugátért, a kisajtót, a kerítést, és bekiabáltak a kapu hasadékán:

- Ferkó! Ferkó!

Ezt Dante kifejejtette a poklából!

Bújtam én színbe, ólba, padlásra, de a boldogok zsibongása minden reggel rám talált. Nem is bírtam egy hétnél tovább. Ahogy elhaladtak a házunk előtt a pajtásaim: megvártam, míg a sarokra érnek, akkor én is utánuk eredtem. A piacon, a guggon ülő kofák közt ácsorogtam addig, míg odahallatszott az iskolánkból a nyolcórás csengetés, mire betakarodott gyerek és tanár. Akkor aztán megkerültem az iskolát, először csak messziről, aztán mindig kisebb körben. Ádám tehetett így, mikor az elveszett paradicsomból kicsukták. Ha van valaki a világon, aki próbálta az ő kínszenvedését, én vagyok az!

Csak hogy Ádámot a paradicsomból kergették ki, nem az iskolából, őt csak a terített asztaltól tiltották el, nem a könyvektől - azt ki lehetett bírni, abba bele lehetett nyugodni. Én már a negyedik nap belül voltam a kerítésen. Négykézláb csúsztam el az igazgatói szoba előtt, végig a hosszú fehér folyosón, míg elértem a harmadik osztály nyitott ajtajáig. Ott aztán hallottam én mindent. Azt is, amit magyaráztak, azt is, amit feleltek, azt is, mikor az öreg pedellus odacsoszogott a csengőhöz. Akkor aztán uzsgye, szaladtam vissza az utcára, már amennyire négykézláb szaladni lehet.

Szeptember közepéig nem volt semmi baj. Lopva is lehet jóízűeket inni a tudomány kútjából, amitől szöges drótkerítéssel zártak el engem, szegény kis kócos csúrhét. Hanem akkor az történt, hogy Eyszrich tanár úr a latin nyelv szépségeit ragyogtatta a harmadik osztály előtt. Hogy milyen ércsengésű, hogy milyen erővel teli, hogy milyen tömör nyelv az, hogy annak semmi más nyelv a nyomába nem hághat.

- A latin azt mondja: *Unus és Deus*. Ki tudja, hogy lehetne ezt magyarul mondani?

Mély csönd.

- No, senki se meri megpróbálni? Nagy Mátyás?

Nagy Mátyás jeles diák volt, valami uradalmi inspektornak a fia, vetélytársam a másodikban. Meg is szólalt a provokálásra:

- Egy vagy Isten.

- No, nem egészen. Micsoda szórend ez?

Nagy Mátyás észbekapott.

- Vagyis hogy: egy Isten vagy...

Megint a tanár úr hangját hallottam:

- Nem, nem. Nem érzitek, hogy a latinban valahogy több van?

Rémülten dobogott a szívem, de nem bírtam magammal. Be *kellett* kiáltanom:

- Egyedül te vagy az Isten...

Abban a percben már koccant is a homlokom a téglán, mert beleszédültem az izgalomba. Mit tettem, mi lesz ebből?

Az lett, hogy a latin tanár úr ölben vitt be az iskolába, és többet aztán sose kértek tandíjat Móra Márton földbirtokostól. *Unus es Deus. Egyedül te vagy az Isten.* Ha egy kicsit messze vagy is, ha sokszor nem érsz is rá a földre nézni...

De azért a szeptember nekem legszomorúbb hónapom marad erre az életre. És ha én a befelé síró fajtából való vagyok is, mindig teleszivárog a könnyel a szemem, ha szeptemberben lehajtott fejű kisgyereket látok...

## ISTENKERESÉS

### 1

Kalmár papnak hívták. Ugyan a váci püspök nem úgy hívta, a félegyházi polgármester se, s ő se annak hívta magát. Volt neki apjától örökölt rendes neve is, de mi, közrendű kiskunok azt nem emlegettük. Attól fogva, hogy ő lett a Kalmár-kápolnában a pap, nem volt más neve, csak Kalmár pap. A rangból név lett, úgy, mint az angol lordoknál, s lehet, hogy a múltakra visszapillantó öregasszonyok meg is számozták a Kalmár papokat.

Nem tudom, hányadik Kalmár pap volt az, aki vigyázta gyereklábaimat, mikor fölfelé szaladtam a dombon, s akinek árnyéka egyre sűrűbben ide ül az ágyam szélére, amikor fáradt lábbal lefelé ballagok a dombról. Azt se tudom, hol van eltemetve, visz-e a sírjára virágot valaki, s van-e még olyan szem a világon, amely utána néz a világtalan sötétbe. Talán én vagyok az utolsó, aki még látom. Addig mindig élünk, míg valaki utánunk néz, s aki majd énutánam néz, az tudjon erről a Kalmár papról is. Engem csak az láthat igazán, aki Kalmár papot is látja.

### 2

Egyházi bibliográfiákat vallattam meg, ugyan őrzik-e a nevét. Igen, őrzik, mint a temetők a sírköveket. Azokat is, amik előtt nem áll meg senki.

Csak olyan vidéki teológus volt ez a Kalmár pap. Kis könyvecskéket írt, katekizmust, szer-tartástant, mit. De egy nagy könyvet is szerzett. Isten létét bizonyította be benne

*I. észokokkal:*

- a) kozmológiai,
- b) teleológiai,
- c) etikai érvekkel.

*II. a kinyilatkoztatással:*

- a) a prófétákból,
- b) az isteni cselekedetekből,
- c) a csodákból,
- d) a jövődölésekből.

Kit akart meggyőzni Kalmár pap ezzel a rettentő nagy tudományával? A kiskunokat? A pásztorokat és csordásokat, a kocsisokat és kapásokat, a vízfordó asszonyokat és a csirkeszedőket? Azok vétkeikkel megfeszítették és hitükkel feltámasztották az Istent, de nem foglalkoztak dogmatikával, és nem törték magukat se írott, se nyomtatott betűvel. A szücsökben és csizmadiákban szintén nem tartózkodott különösebb teológiai fogékonyság, úri renden levő népek pedig azidőben nem tartoztak a Kalmár pap impériuma alá. Az úriemberek a két nagy templom elé álltak ki szagos mise végeztivel, asszonyokat, lányokat vizsgálni.

Kit akart megvilágosítani észokokkal és kinyilatkoztatással ez a tudós pap a kiskunok városában?

A szószerk, ahogy ő fellépett rá, Sinai félelmes hegyévé változott, ahol villámlás és mennydörgés közt volt jelen az Úr. Sohase andalgott el a szelíd dombokon, ahol Isten fia a mezők liliomai közt együtt ült az emberek fiaival. Kezei nem tudtak simogatni, csak fenyíteni és fenyegetni. Kardélre hányt, kerékbe tört és máglyára kötözött bennünket garázda és förtelmes életünkkel, kapzsiságunkkal, fajtalanságunkkal, részegeskedésünkkel, tolvajkodásunkkal együtt. A bosszúálló Jehova haragos arkangyala volt Isten ispánja, aki lángostorral serkenti munkára az aluszékony lelkeket. Olyan pásztorunk volt, amilyent érdemeltünk. Ha rá lett volna bízva az ítélet, irgalom nélkül felhúzza a vízözön zsilipeit.

Mosolyogni soha senki nem látta. Összevont szemöldökkel nézett az úrra, akinek a köszönését fogadta, és a koldusra, akinek mordul adta a krajcárt. De senkinek nem jutott eszébe szarvat emelni ellene. A sátánnak is le kellett volna előtte sütni a szemét. Mert semmi makulát nem találhatott volna ebben a magános, zord emberben, aki maga vágta a tűzrevalóját, maga főzte az ebédjét, és maga foldozta reverendáját, és éjszakára is nyitva hagyta kapuját, ajtaját. Szent ember volt. Nemcsak Isten szemében, hanem az emberekében is.

A negyedik elemibe jártam, mikor a keze alá kerültem. Sente tanító úr tessékelt be az osztályba az első hittanórán.

- Gyerekek - állt meg a katedra előtt -, köszönjétek szépen az új tisztelendő úrnak.

Halkan mondta ezt, és nem volt se a hangjában, se a szemében az a nevetés, ami máskor. Szelíd, szőke fiatalember volt még akkor Sente tanító úr, és azt hiszem, ő is félt egy kicsit a hosszú, sovány, hajlott, fekete árnyéktól, aki már fönt volt a katedrán, és csontos ökle koppant az asztalon:

- Tudom, hogy akasztófára valók vagytok, de ti is tudjátok meg, hogy aki énvelem komiszkodik, annak szíjat hasítok a hátából.

Nem emlékszem rá, hogy egy ujjal is bántott volna valakit. A kedves gömbölyű pappal, aki addig szelídítette szilaj erkölcsünket, megesett olykor, hogy közénk vágta a méterrudat - leginkább olyankor mérgesedett föl ennyire, ha elaludt a katedrán, és felüvöltöttük a szendergésből. Kalmár pap még csak a léniával se fegyelmezett bennünket. Elég volt hozzá csontos, beteg-zöld arca, bozontos szürke szemöldöke és különös fekete szeme, amelynek feketesége nem a csillogó köszéné volt, hanem a fénytelen faszéné. Halálos csöndben hallgattuk, amint nagy csizmái a padsorok közé csikorogtak, s talán inkább ezt hallgattuk, mint a szavai csikorgását, amikből nem sokat értettünk.

- Tudjátok, milyen nagy barom volt az a cethal, amelyik Jónást elnyelte? - kérdezte a régi hitoktatónk, a gömbölyű. - Dehogyan tudjátok, szamarak vagytok ti ahhoz. No majd én megmutatom, idenezzetek!

Azzal kapta a krétát, s két vonással felrajzolt a nagy fekete táblára akkora tojásformát, amekkora ráfért.

- No látjátok, ez a cethal.

Aztán odakoppantotta a kréta hegyét a tojás végéhez.

- Hát ez micsoda?

- Pont! - süvöltöttük.

- Mondom, hogy szamarak vagytok. Ez a Jónás, mégpedig szakállastul. Ebből láthatjátok, hogy nem nagy kunszt volt ennek a nagy cethalnak ezt a kis Jónást bekapni.

Kalmár pap nem ezen a nyelven beszélt velünk. Pedig mindig magyarázott, sohase feleltetett. Eleinte lassan lépegetett, és csöndesen beszélt, aztán szaporább lett a járása és hangosabb a szó, az óra végén már futkosott és kiabált. Mintha mi ott se lettünk volna, vitatkozott valakivel vagy valamivel, láthatatlannal, s az arca kifényesedett, mint a naptól süttött zöld üveg.

Néha a szívéhez kapott, sokat krákogott, és mindig a zsebkendőjébe köpött, amin nagyon szerettünk volna nevetni, de lélegzeni se nagyon mertünk. A legragyogóbb tavaszi órát is hűvössé és árnyékossá tette Kalmár pap, a köhögős árnyék.

Később, nagydeák koromban, mikor Savonaroláról tanultam, mindig ő képzett meg előttem.

## 5

Egyetlenegyszer történt meg, hogy a láthatatlannal való teológiai vitába beleszabadult az utca nyelve - s azt nem is felejtettem el többet.

Szerette az olyan témákat, amelyek annyira nyilvánvalókká tették Isten haragjának hatékonyságát, hogy még álmában is felnyöszörödött tőle a gyerek. Kedvencei voltak a medvék, amelyek szétszaggatták a kopasz Elizeust csúfoló kölyköket, és az ebek, amelyek felnyalták az istentelen Jezabel vérét. Nem érte be Szodomával és Gomorával - Pompeji pusztulásáról is tőle hallottunk először.

- A pogányok - szó szerint így mondta - mindnyájan a színházban tátották a szájukat, és nem is sejtették, hogy az Isten büntetése közeledik. Érezték ugyan, hogy nagyon bűdös van, de azt gondolták, hogy no, megint bevöröshagymáztak a zsidók...

Tovább nem mondhatta, mert hirtelen elővette a fullasztó köhögés. Éppen énelőttem állt meg, a zsebkendőt előkapni. A halott színű arc teleszaladt valami fakó vérrel. Nemcsak a köhögéstől, hanem a dühtől is. Nevetett az egész osztály, ha szabad volt, ha nem. Muszáj volt nevetni, hogy a pogányok is bűdösnek érezték a zsidót.

- Mit röhögtök? - krákogta Kalmár pap, és körülhordozta rajtunk a tekintetét. Olyan csönd támadt, mintha hatvanhárom parasztygyereket a Vezúv hamuesője temetett volna el.

- Hát te? - állt meg rajtam a fénytelen fekete szem.

- Én... tisztelendő úr... én nem röhögtem - álltam fel reszketve.

A fénytelen szem belémfúródott, mint egy ólomgolyó.

- Te mért nem röhögtél?

- Mert... mink... több vöröshagymát eszünk, mint Stross szomszédék, pedig mink nem vagyunk zsidók.

- Úgy? Hát mik vagytok ti? No, hadd hallom!

Úgy éreztem, mintha megdagadt volna nyelvem és nem forogna. Valamelyik figyelmes pajtásom sugdosódott mögöttem: „római katolikus”.

- Csö-önd! - harsant föl Kalmár pap. - Hát nem tudod, mik vagytok?

Most már tudtam. Ki is mondtam.

- Mink szegény emberek vagyunk.

- Bolond! - fordult el tőlem Kalmár pap, és tovább magyarázta Isten bosszúvételét a sötétben tévelygő pogányokon.

De attól fogva sokszor megpihent rajtam a szeme, és ettől az órától kezdve úgy éreztem, hogy Kalmár pap csak nekem magyaráz hatvanhármunk közül. Ezután se értettem ugyan, de nagy kevélység támadt bennem, és valami titkos egyetértés Kalmár pappal. Vártam a hittanórákat, ha borzongva is, mint a hideg vízbe lépő gyerek. Jólesett a borzongás.

## 6

Egyszer, szőlőnyitás idején, egész héten magam voltam a háznál. Hancúrozás közben valami szög végighasította a kabátomat, és nem volt, aki megvarrja. Nemigen szégyelltem, járt énvelem nálam rongyosabb gyerek is.

Kalmár pap az óra végén megszólított.

- Nincs neked anyád?

- De van.

- Mért nem varrja meg a ruhád?

- Kiment a szőlőbe apámmal. Csak szombatra jönnek haza.

- Gyere velem.

A plébániájára mentünk. Úri ház volt, a Kalmár uraságoknak készült, de hideg, zöldre festett, komor, mint a pap.

- Vesd le a kabátod - állított meg a lépcső alján. - Add ide. Ülj le ide a garádicsra.

Szemüveget, tűt, cérnát szedett elő a tornácasztalból, aztán leült a kis sámlira, és elkezdte varrni a szakadt ruhát. Közben vizsgáztatott. De nagyon különös kérdést adott fel.

- Te, mit gondolsz, melyik volt a legokosabb apostol?

- Péter - feleltem gondolkozás nélkül.

Megcsóválta a fejét.

- Az a leghatalmasabb volt. Gondolkozz csak!

- János.

- Az a legalázatosabb volt. Tovább!

Tizenegyet meg tudtam nevezni, de azt egyiket se vállalta. A tizenkettedik gondba ejtett. Az lenne az? Félve nyitottam ki a számat.

- Jú...

- Ki ne mondd azt az átkozott nevet! - kiáltott rám.

- Mátyás - igazítottam helyre magamat -, akit az ő helyére választottak.

- Azt már egyszer mondtad, az benne van a tizenegyben. No, kezd elölről, számold az ujjadon.

Most már ötödiknek rátaláltam.

- Tamás.

- Az, az - helyeselt rá. - Nem tudtad te azt, hogy az az eszivel kereste az igazságot? Meg is találta, noha megaláztatott érte.

Ezt még nem tudtam. Kalmár pap elmondta, hogyan lett hívő a hitetlen Tamásból. Mire bevégezte, készen lett a varrással is.

- Nesze - dobta le a kabátot. - Nincs mit köszönni. Eridj Isten hírével.

A kapuból visszakiáltott.

- Megállj csak, fiú, neked adom ezt a könyvet. Vidd, adja Isten lelked üdvösségire.

Az a könyv volt, amely nemcsak a kinyilatkoztatásból, hanem észokokkal is megbizonyította Isten létezését. - *A nagy Isten eszméje* - valami ilyen címe volt. Sohase kérdezte meg tőlem, elolvastam-e s mit tanultam belőle? Pedig elolvastam, mint mindent, ami a kezembe került. De lelkem üdvössége nem sok hasznát vette. Nem az angyalok nyelvén volt írva, se az együgyűekén, hanem a vitatkozó okosokén.

Csak később, amikor én is beértem a nagy miértek dűlőjébe, csak akkor értettem meg, hogy Kalmár pap, az emberpásztor, nemcsak a nyájnak, hanem a maga lelkének is világítani akart ezzel a lámpával. Kísértései, kétségei, magával való viaskodásai voltak, mint mindenkinek a csillagok alatt, akire Isten lelke rálehel. Boldogok, akik nem látnak és hisznek, de a Tamásnak születteknek meg kell magukkal birkózni, hogy megláthassák a láthatatlant.

## 7

Úrnap alkonyata volt, és hason fekve, félig ájultan hevertem a tisztaszobánk földjén, előttem a képes kisbibliámmal. Néztem a régi fametszetet, a vérrel verejtékező Krisztust az olajfák hegyén, amint térdre borul a keserűségek kelyhe előtt, amit az Úr anyala nyújt eléje. Az áldozó nap besütött a zsalugáter résein, de én éreztem, hogy a kép fekete felhője terül szét a világ felett, trombitás angyalok szálldosnak benne, és recsegve, ropogva jön az ítélet északról, a Daru utca vége felől. Azt is tudtam, miért. Az utcabéli asszonyok trécseltek az ablak alatt, a füves árokparton, a legeltető kis libák és nyihározó gyerekek között, és ki sipítva, ki dünnyögve emlegette a rossz erkölcsöket és a világ bűneit.

- Majd meglátjátok, népek, hogy Isten hamarosan végét veti a világnak - szortyogja az öreg Dudásné.

- Tudja Isten - hallottam az édesanyám csendes, nyugodt hangját -, nehéz az ő szándékain eligazodni.

A Daru utcában az édesanyám képviselte a szkepticizmust. Nem volt vallástalan, tiszteletben tartotta a tízparancsolatot is, az ígét is, de a kenyérsütögető asszonynak különös gondolatai támadtak a magános hajnali órákban, mikor befűtötte a nagy kemencét, és belebámult sok sírástól meggyengült szemével a tűznyelvekbe, amik úgy lobogtak, mint az ágya fölött az olajnyomaton a tisztító tűz lángjai. S különös gondolatait szerette elmondani asszonytársainak, akik nemcsak a szenteket tisztelték, hanem a hazajáró lelkeket is, s hitték, hogy a keddi mosótól elfordul a Szűz Mária.

- Te már megint hitetlen vagy, Annus - szörnyedtek össze az asszonyok. - Azért annyi rajtatok az Isten verése.

Megint az anyám nyugodt hangja csengett.

- Lehet, azt tesz velünk, amit akar, s ember meg nem számoltathatja érte. De nem tudom, mért süllyesztette el a paksi búcsúsokat, akik még a kompon is a minden szentek létániáját imádkozták.

Akkoriban ilyen szenzációi voltak a népeknek. Már harmadik esztendeje múlt, hogy elnyelte szegényeket a Duna, mégis minden vasárnap fölkerültek.

- Úgy lehet, valami nagy bűnös volt köztük - vágott vissza a keresztanyám.

- Az s amiatt kellett a karonülő gyerekek is elveszni, ugye? Ma tik is voltatok a misén, én is. Nem vettétek észre, hogy a muzsikaszó a Hattyúbul egészen elnyomta az úrfölmutatási csengettyű szavát? Tegnap este óta muzsikáltatják magukat a városi urak. Éntőlem tehetik, de most már tik mondjátok meg, hogy mért nem ezekbe üt az istennyila az istenfélő paksi búcsúsok helyett?

Nehéz kérdés volt, nagy csatarászás lett belüle, az ég egyre sötétebb s az én szívem szorongása egyre fájóbb, mikor megcsikordult a Kalmár pap hangja.

- Asszonyok, melyik közületek a kis Móra gyerek anyja?

## 8

Kalmár pap azt a kérdést adta fel a szüleimnek, akarnak-e belőlem papot neveltetni? Ha kedvük van hozzá, úgy számítsanak, hogy őszre elvisz Kalocsára a jezsuitákhoz, s többet semmi gondjuk rám, azok elvégeztetik velem a deákiskolát, maguk közé vesznek, és emberré tesznek Isten dicsőségére és mindnyájunk lelki üdvösségére.

Az édesanyám kezet csókolt Kalmár papnak, de nem mert se igent, se nemet mondani magától. Apámnak kellett életem kis hintáját megtaszítani. Az apám is kétközben volt, tanácsot tartott a komákkal és szomszédokkal. A többség igennel voksolt, de Borbás keresztapám keresztbe vetette a lábát. Azzal érvelt, hogy ő még nem látott kövér *jezsovitát*, tehát azok gyenge koszon élhetnek, én pedig anélkül is elég hitványka testű vagyok. Sorsomat aligha-nem az döntötte el, hogy éppen akkor időzött városunkban Ürge Ignác, a híres kínai misszionárius, akit hosszú copfja miatt nagyutca hosszat elkísérgettünk. Gondolom, lazarista volt, de mink jezsuitának gondoltuk, s mivel a nagy szál embert a kisebbség is elég gömbölydednek találta, Borbás keresztapám is Kalocsára adta a szavazatát. Sőt, még a kocsit is megajánlotta, amin elszállítanak. Persze nem a maga kocsiját, hanem a kis Eszik szomszédét, mert annak volt egy kántor unokatestvére, s illő, hogy a rokonszakhák támogassák egymást.

A döntés Kalmár paphoz való viszonyomba nem hozott semmi változást. Énhozzám se volt barátságosabb, mint a többihez, de a vizsgán csak nekem adott kitűnőt hittanból. A bizonyítványomat nem is adta ide, azt mondta, el kell küldeni Kalocsára.

A nyári két hónap úgy telt el, mint máskor, csak az édesapám volt káromkodósabb, pedig nem is haragudott, és az édesanyám volt sírósebb, pedig most nem is égette le a peronoszpóra a szőlőt. Nekem eszembe se jutott Kalocsa, egész Szent István után való napig. Akkor megint eljött a házunkhoz Kalmár pap.

- A gyerek föl van véve - mutatott valami írást az édesanyámnak. - Holnaputánhoz egy hétre, limai Szent Róza napján megyünk. Addig te készítsd össze a fiad motyóját. Varrogass meg, foltozz össze mindent szépen, és örülj, hogy az Isten kegyelmibe vett benneteket.

Aztán engem húzott elő az édesanyám mögül.

- Ferkó - először szólított keresztnevemen -, te most eljössz velem.

Először Vakulya borbélyhoz vitt el.

- Kopaszítsa le ezt a bojnyik gyereket.

Aztán Steiner doktor úrhoz állítottunk be, szemben a paplakkal. Egészségi bizonyítványért. Ezért is ő fizette ki a húsz krajcárt.

- Most aztán foglald magad jóba, ne csapdaskodj többet, imádkozz sokat, hogy az Istennek kedvébe légy. Holnaputánhoz egy hétre reggel hatkor ott leszek nálatok, legyen ott a koci is. Isten hírvél!

Amennyire tölem telt, szót fogadtam. Nem mentem többet rosszalkodni a pajtásaimhoz, csak feküdtem a szalmásistállóban, ölelgettem a Szana kutyánk nyakát és sírtam. Akkor is sírtam, mikor ennem kellett volna, és az imádságot is mindig elpityeregtem.

A Daru utcában nem értettünk az édeskedéshez, az anya csak addig csókolgatta a gyereket, míg karon ült, azután csak akkor, ha haldoklott, difteritiszben vagy kanyaróban. Az utolsó este az anyám odatérdelt az ágyamhoz, és megcsókolta a kezemet a sötétben.

- Isten szolgálja leszel, Fercsikém - súgta, és éreztem, ahogy csurog a könnye a kezemre.

A fülemre húztam a kis dunnát, de azért hallottam a sírást a másik ágyból. Addig mondogattam a Miatyánkot, míg előbújt a bibliából a nagy fekete felhő, és elborított félelemmel. Egyszer fölriadtam arra, hogy Kalmár pap húzogatja rólam a dunnát.

- Gyere velem Istent keresni.

Nagy villámlás, mennydörgés volt. Az apám kiment körülnézni, és hallottam a szavát, amikor bejött.

- Ez lecsapott valahol.

Aztán jól elaludtam. Mire anyám fölkelte, kis Eszik szomszéd már az ablak alatt pálinkázgatott édesapámmal.

Elharangozták az ötöt, elverte az óra a hatot, a hetet, a nyolcat.

- Szaladj el, kisfiam, a tisztelendőért - jött be az édesanyám a kisajtóból. - Úgy látszik, megfelejtett.

## 9

Kutya nem ugatott, cseléd meg nem állított, ahogy beléptem a komor paplak záratlan kapuján. Csak a tornác könyöklőjéről röppent el egy tollászkodó fehér galamb.

Azon az ajtón léptem be, amelyiket nyitva találtam.

- Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Kalmár pap ott feküdt a festetlen nyoszolyán, de nem mondott „mindörökkön”-t. Pedig a szeme nyitva volt, és a küszöbről is láttam, hogy rám néz.

- Tisztelendő úr! Tisztelendő úr! - kétszer is szólítottam a szoba közepéről. Hogy nem felelt, közelebb bátorkodtam. A jobb keze végig volt nyújtva a tarka dunnán, abban olvasó volt, a bal keze lelógott.

- Tisztelendő úr! - fogtam meg ezt a kezét, s akkor tudtam meg, hogy halott embert keltegetek.

Nem sikoltottam el magam, pedig először láttam ilyen közélről halottat. De nem éreztem többet a fejem fölött a sötét felhőt, hanem azt igen, hogy a halottak senkit se bántanak. Megcsókoltam a kezét, mint nagypénteken az úr koporsóban nyugvó Krisztusáét, de az ő keze még nem volt olyan hideg. Ezért közelebbről is meg mertem nézni az arcát.

Sokkal-sokkal szebb volt, mint az élőé. Nem penész-zöld, hanem márványfehér, és mosolygott, mosolygott! Nemcsak az én fantáziás gyerekszemem látta úgy, hanem a Steiner doktor úr orvosszeme is, akiért átmentem a szomszédba.

Kalmár pap megtalálta az Istent.

10

Én még keresem. Néha fiúi bizalommal, néha hitetlen keserűséggel. Van, mikor érzem, hogy fogja a kezem, máskor a csillagokig kapaszkodva is csak az ürességet érem el.

Szeretném, ha úgy szeretne, hogy én is azzal a mosolygással találjam meg, amivel Kalmár pap.

## CONFITEOR...

Gyónok a mindenható Istennek és neked, lelkiatyám, Isten helyett...

\*

Atyám, emlékszik még az első találkozásunkra, most negyven esztendeje? Van még egy-két ember, aki tud rólam abból az időből. Úgy mondják, nagyon piros szájú kisfiú voltam. De hát ezek nem valami különös ismertetőjelek, a különös ismertetőjelem az volt, hogy nagyon féltem öntől, erről talán ma is rám fog ismerni. Hetvenhárman jártunk az első gimnáziumba, hetvenhárom forró kis szív ficánkolt az ön erős, fehér markában, amelynek akkor is kemény volt a fogása, mikor cirógatott, azaz, hogy egy kis szív sohasem ficánkolt, mindig ijedten pihegett, mint a foglyul esett verébfiókáé: az enyém. Pedig az ön tenyere, atyám, engem akkor is puhán cirógatott, mikor büntetni akart. Hetvenhármunk közül egymagamat. Miért? Hiszen voltak ott otkolonba fürdetett, selyeminges úrigyerekek is, akiknek finom úri arca csak úgy kínálta magát a simogató tenyérnek. Én kócos kis paraszt voltam, nemigen fogta a hajamat a törött fogú fésű, és csak vasárnap ért rá édesanyám lavórból mosdatni, hétköznap magam mosakodtam, csak úgy szájból. Mért éppen az én gubancos fejemre simult az ön felszentelt tenyere puhán és melegen, és mért mindig akkor szorult össze legjobban az én ijedt szívem?

\*

Stross Száminak köszönhetem azt, hogy ön személy szerint kiválasztott engem a nyájból, atyám. Addig csak egy voltam a hetvenhárom közül, attól fogva ön rám ütötte a kiválasztottság bélyegét.

Számi szomszédunk volt a Daru utcában, és szenvedélyesen szerette a füstölt kolbászt, valószínűleg azért, mert hite törvényei szerint az neki tilalmas dolog volt. Én a könyvet szerettem szenvedélyesen, de ősi kastélyunk híjával volt a családi könyvtárnak, csak az adókönyvecske tartózkodott a tükör mögött és a szentírás az elérhetetlen magasban a gerendán. De a kölcsönös segítség mint természeti törvény és társadalmi jelenség, érvényes volt a Daru utcában is. Én a padlásunk szelelőlyukán füstölt kolbászokat hajigáltam át a velem barátsági szerződésben álló szomszédnak, ő pedig a kapunk alatt lelki táplálékot csempészett a folyókánkba. Egyszer Ponson du Terrailt, máskor Jókait, Victor Hugót és egyéb klasszikusokat is, akiknek nem szolgált úgy a szerencse, mint a nevezett auktoroknak, ennél fogva teljesen kikoptak a világi forgalomból. De a tökéletes mű mindig túléli mesterét, és ha elfelejtettem is már, ki írta *A disznóvá vált regálebérlő*-t, álmomban még most is kiver olykor a verejték, mikor megjelenik előttem ez a fába metszett pénzügyi kapacitás.

Isten a tanúm, atyám, hogy a műélvezet után a szerencsétlenül járt regálebérlőt én újra visszaadtam a folyókába, és máig is azt hiszem, hogy Számi megtalálta és elvitte onnan. De Számi két évvel öregebb volt, mint én, és világi dolgokban különösen is jobban fogott az esze, mint az enyém, ennél fogva nem riadt vissza a terror eszközeitől sem. Kijelentette, hogy ha a könyvet vissza nem adom, akkor agyonvág engem. Nem egyéni bosszúból, hanem muszájból, mert a könyv nem az övé volt, hanem az unokatestvéréé, a Blau Vilié, az pedig őt vágja agyon, ha vissza nem kapja jogos tulajdonát.

Nekem az agyonvágások ellen nem lett volna elvi kifogásom, ha a sorrendet meg lehetett volna változtatni, így azonban dermedten néztem Számira, mint a *Koplaló Mátyás*, vagy a *Három veres ördög* című regényben a gályarab menyasszonya az éjfélel órán kísértő páncélos lovagra.

Kortársam szíve megesett rajtam.

- Adjál tíz krajcárt, azon én majd megveszem a könyvet a históriaárulónál.

- Nincsen énnekem tíz krajcárom - fogództam meg a kapufélfában, és abban a pillanatban tanultam meg az egész életre, mi az a szegénység.

- No, nem baj - veregette meg a vállamat a jólelkű nagyhatalom, aki az erkölcsi világrendet képviselte a folyóka partján -, ha adsz egy szál kolbászt, akkor én rábeszélem Vilit, hogy ne adjon föl Trügel tisztelendő úrnak.

Azóta sokat hallottam én arról, hogy a diplomáciai szolgálat milyen sokba kerül, de nem hiszem, hogy a világtörténelem ismerne diplomáciát, amely annyi áldozatba került volna, mint a szóban forgó. Az édesapám minden héten agyonvert egy macskát a ház körül, és egyre megközelíthetlenebb helyre akasztotta a kolbászos rudat. A vége mégis az lett, hogy az utolsó szál kolbász is elveszett a rúdról, és egyszer ön azt mondta nekem, atyám, hittanóra után.

- Gyere csak be, te kisfiú, a múzeumba.

A hosszú, fehér folyosó végében volt egy komor ajtó, fölötte egy fekete deszka ezzel a felírással: *Museum*. Mindenféle réveteg hírek jártak róla, hogy mik vannak itt, de biztosat senki se tudott. Akit oda beinvitáltak, az sohase ért rá körülnézni, illetve minden megfigyelőképessége testének ama leggömbölydedebb részére koncentrált, amely méterrúddal méretett fel.

Engem is cserbenhagyott a megfigyelőképességem, amikor magába nyelt a kínok és fogak csikorgatásának helye. Keringett velem a kis sötét zug, mint a forgó komédia a vásárban, csak középen a keskeny zöld asztal állott mozdulatlan, és izzott rajta a piros méterrúd, mint mikor ráfot tüzesít a kovács.

Akkor először tette ön az állam alá a kezét, atyám. Az én állam reszketett, és az ön tenyere lágyan szorította meg.

- Nézz rám.

Fölnéztem. Két ragyogó szem mélyedt az elködösödött szemembe.

- Hazudni sohasem szabad. Tudod?

- Tudom.

- Hát igaz?

- Igaz - hunytam be a szememet.

És kérdezhetett volna tőlem akármit, atyám, mindent ráhagytam volna. A térdéig se értem önnek, aki az igazságot akarta.

- Na látod, Fercsike - veregette meg az arcomat. - Mindenkinek vissza kell adni, ami az övé. Érted?

- Érttem.

- A Strausz gyerekeknek is, ugye? Vagy a Blau gyerekeknek.

- Igen.

- Hát ne mondhasa az a zsidó, hogy a keresztény megkárosította. Húsvét vasárnapjáig rendben legyen a dolog.

Aznap nagyszerda volt. Húsvét vasárnapján, ahogy a templomból kijönnek, ön odaintett magához.

- No? Ki van elégítve a zsidó?

- Igen.

- Megkapta a tíz krajcárt?

- Meg.

- Így már szeretlek. A jó Isten is szeret. Mert tudod, a jó Isten senkiét se engedi elvenni. Még a zsidóét se.

Ilyen különös antiszemitizmust tanultam én öntől, atyám, ezelőtt negyven esztendővel.

Attól fogva én lettem az ön kegyence, atyám. Hetvenhármunk közül mindig nekem magyarázott, ha az ördög tarisznyájával fenyegette az osztályt, engem mindig kikímélt belőle, hittanórán engem tett meg vigyázónak, és a fehér mellényét is énvelem vitette haza a szabótól, ami nagyobb méltóság volt akkor nekem, mintha a király után kellett volna hurcolnom a Szent István palástját.

- Fercsike - kérdezte tőlem egyszer hittanórán -, tudod te a *minisztrációt*?

Hogyne tudtam volna. Még akkor magyarul se igen tudtam olvasni, mikor már kívülről tudtam az egész latin szövegét a minisztrációnak. Azt is, ami a pap dolga, azt is, ami a minisztráns kötelessége. Az apámtól tanultam tán még a bölcsőmben, ő meg az apjától. Az volt neki minden tanultsága.

- No hadd hallom.

- *Introibo ad altare Dei* - kezdtem bele a hadarásba.

- Derék dolog. Holnaptól kezdve te leszel a minisztránsom.

Álmatlan éjszaka után nagyon sápadtan mentem másnap reggel a sekrestyébe. Csukladozott a térdem, mikor megemeltem a misekönyvet, s akkorát rántottam a misehirdető falicsengőn, hogy még akkor is szólt, mikor az oltár előtt térdelve már a *confiteor*-t mondták.

De ön, atyám, azért nem nézett rám haragosan, csak értetlenül csóválta a fejét ügyefogyottságom egymásba fonódó láncszemein. Az úrfelmutatási ezüstcsengő az oltár mögé lendült a kezemből, az ampolnát, amelyből vizet kellett volna öntenem az ön ujjaira, rátettem a lépcső kövére, és a hívek bosszúsan riadtak fel ájtatosságukból a homályos padokban. Soha ilyen botrány még a mi öregtemplomunkban nem történt.

Se holt, se eleven nem voltam, mire a mise véget ért, és szerettem volna kiszaladni a világból. De ön, atyám, nem vette le rólam szomorú tekintetét, míg levetette a stólát és miseinget, és halkán rám szólt:

- Várj meg.

Aztán megfogta a kezem, kivezetett az üres templomba, és megállt velem a szószék alatt, ahová legjobban odatűzött a nap. Az istenszem szigorúan nézett le rám az aranysugaras háromszögből, és Szent Mihály arkangyal lángoló pallossal írta a szószék fehér falára, a lebukó sátán fölé a diadalmas kérdést: *Quis, ut Deus!*<sup>2</sup>

- Mi bajod neked, fiam? - próbálta ön felemelni lehorgasztott fejemet.

---

<sup>2</sup> *Quis, ut Deus!* - Ki olyan (hatalmas), mint az Isten?

- Félek.

- A jó Isten színe előtt? Mitől félsz? Mondd meg!

- Csak félek.

- Hát a jó Isten majd megbocsát. Holnap reggel megint te minisztrálsz.

De nem minisztráltam. Otthon odaálltam a katlanhoz, amin az ebédünk főtt, és amíg édesanyám megterített, először vettem hasznát életemben a klasszikus műveltségnek. Teleszedtem kis markomat eleven parázssal, és úgy fölhólyagosítottam a tenyeremet, hogy Mucius Scaevola énhozzám képest csak kókler volt. Egy álló hétig kanalat se tudtam fogni, nemhogy Isten szolgálatára alkalmas lettem volna.

Azalatt ön, atyám, megfeledkezett rólam, és én soha többet nem minisztráltam az életben.

\*

Ahogy növekedtem, úgy nőtt irántam az ön atyai szeretete. Imádságokat tanultam öntől, amiket soha nem fogok elfelejteni, és szentképeket kaptam, amiket az unokámra fogok hagyni. Mindig az ön gyónója voltam és esztendővégi gyónáskor, amikor ön kiróta rám a penitenciát, és kioldotta lelkemet a bűnök kötelékeiből, mindig újra kötötte rajta a szeretet csomóját.

- Előre megmondom neked, édes fiam, hogy a tanári kar most is neked juttatta a legnagyobb jutalomdíjat, és hidd el, hogy a jó Isten sohase veszi le rólad a szemét.

Soha senki olyan könnyes szemmel nem csókolta meg az áldó stóla végét, és soha senki olyan halálos sápadtan nem kelt fel térdeléséből, mint én, mikor ön közbenjárt értem az Istennél:

- *Absolvo Te...*<sup>3</sup>

\*

Harminckét esztendeje annak, atyám, hogy utoljára láttuk egymást. Én akkor hatodik gimnazista deák voltam, és valami törvényen kívüli állapotot élveztem az iskola falai közt. Éveken keresztül soha engem professzoraim fel nem hívtak felelni, egészen becsületemre bízták az összes tudományokat, s ezért morajlott át a megdöbbenés az egész osztályon, amikor ön egyszer kiszólitott felelni.

- A megszentelő malasztról beszéljen!

Atyám, ma már nem tudnék a megszentelő malasztról beszélni, mert *Egélytan* volt a hittankönyvünknek a címe, és ha Danténak abból kellett volna *egély*-t tanulni, akkor bizonyosan konstruált volna még egy kínzószerszámot a pokolban olyan tankönyvírók részére, akik nem tudtak magyarul írni a magyar gyermekeknek.

De akkor olyan folyékonyan beszéltem a megszentelő malasztról, atyám, hogy önnek mosoly ragyogott az arcán, és az szinte megszentelt engem a kopott katedráról.

A mosoly a következő hittanórán is ott süttött még az ön arcán, míg az osztálykönyvbe beírta az apró, metszett betűit, de valami különös kedves hamiskodás bujkált benne.

- Most Cézárt fogunk, fiúk - kacsintott bozontos szemöldökei alól az osztályra, és megint engem hívott föl felelni.

---

<sup>3</sup> *Absolvo Te...* - Feloldozlak...

Hat egymás után következő órán tett ön próbára, atyám, és mikor a hatodik próbát is megúsztam, akkor lejött a katedráról, és odaállt elébem, az első pad elé. Az arca sápadt volt, és a szeméből kibuggyant a könny.

- Édes gyerekeim, ma engem utoljára láttatok magatok közt. Az Úristen más munkakört rendelt, mint ahol eddig szolgáltam. Itthagynom a szülővárosomat, messzire megyek innét plébánosnak, de mindnyájatok emlékét elviszem a szívem sublótjába zárva.

Amit azután mondott még, az már csak nekem szólt, s azt én ma is sokkal jobban tudom még, mint az egélytant. Az volt az értelme, hogy a jó Isten soha se veszi le rólam a szemét, tud mindent, és kinek-kinek megfizet érdeme szerint.

\*

Atyám, aki harminckét esztendeje gyóntatott engem utoljára, most, amikor roskatag testtel aranymiséjére készül, engedje meg, hogy magam is ősz fejjel, sokat próbált szívvel és megtépázott lélekkel, még egyszer odatérdeljek eléje.

Atyám, az én ifjúkori gyónásaim mind vétkesek voltak, mert valami hiányzott belőlük. Atyám, én sohase vallottam meg a legnagyobb vétkemet: azt, hogy én az Isten házában megloptam magát az Istent.

Akkor volt ez, atyám, amikor ön igazságot tett a *museum*-ban, amikor engem arra ítélte, hogy térítsem meg az okozott kárt. A tíz krajcárt.

Honnan vettem volna én annyi pénzt? Tíz krajcárért az én apámnak egész nap dolgozni kellett. Tíz krajcár futotta az egész napi kosztunkat. Ha az esti számvetésnél az édesanyám nem találta volna tíz krajcárját, egész éjszakáját átsírta volna. Tíz krajcárt én hazulról el nem vehettem volna, ha lett volna se.

Onnan vettem el, ahol nem kereste senki. Ahol számon nem tartotta senki. Ahol meg nem siratta senki. A Krisztus koporsójáról, a nagypénteki Jézus-csókoláskor. Az a szokás, tudja, atyám, hogy aki megcsókolja a festett Jézuska átszegezett lábát, az krajcárkát tesz a tányérkába. Én is tettem. Erre kaptam egy krajcárt az édesanyámtól. Csakhogy amikor azt odacsörrentettem a többihez, tízet kimarkoltam belőle. Volt köztük egy vadonatúj aranykrajcár is.

Atyám, tiszta lélekkel vallom az Isten előtt, hogy nem éreztem én akkor tolvajnak magamat. Más nem volt a templomban, csak az istenszem az élő mennyezetén és a halott Jézus a koporsóban, és ők mosolyogtak rám mind a ketten. Éreztem, hogy biztatnak és biztosítanak, és tudom, hogy Mihály arkangyal is felém bólintott a szószékről a sisakos fejével: csak bátran, kisfiú! Nem engem fenyegetett a pallossal, hanem az ördögöt.

A lelkiismeretem csak később ébredt föl, amikor már okosodtam. Amikor megtanultam, hogy senkiét se szabad elvenni, se az emberekét, se az Istenét, és hogy mindenkinek vissza kell adni a magáét. Ezért ijedtem én meg azon a minisztrálás napon az Isten házában, és ezért féltem én öntől, az Isten sáfárjától mindig, és ezért hajtottam le sápadtan a fejem, valahányszor ön jószágosan megbiztatott vele, hogy az Isten sohase veszi le rólam a szemét.

Még akkor nem volt miből visszafizetnem neki, amit elvettem tőle. Azóta, hogy ön az utolsó áldással elbocsátott, és többet nem láttuk egymást, azóta törlesztgetek.

Az egyetemre jártam Pesten, az első esztendőben, az első őszön, amikor kifizettem a lecke-pénzt, és csak négy krajcárom maradt az otthon kikapott jussból. Ebédre kevés, de vacsorára elég. Csak előbb egy kis ingyen meleget szedtem magamba. A Rókus kórház konyhájának nyitva voltak az ablakai, és tódult ki az októberi hideg esőbe a forró gőz. Jó volt ott oldalogni nagyon, míg meg nem állított egy világtalan, borzas, öreg koldus.

- A Krisztus irgalmára, a Krisztus irgalmára...

Nem mondott mást, és nem is kellett mást mondani. Olyan sápadt volt az arca, mint a halott Krisztusé.

Akkor törlesztettem le a tíz krajcárból négyet. És még nagyobbakat szippantottam a konyhagőzből, mert hála Istennek, nemcsak meleg volt az, hanem ételszagú is.

Négy esztendővel később, a Gyöngytyúk utcában laktam. Olyan szobában, aminek nem volt ablaka. Nappal is égetni kellett a faggyúgyertyát, mikor telt rá. Mikor nem telt, akkor megkértem a kvártélyadómat, az öreg handlét, hogy nyitva hagyhassam az ajtót addig, míg felöltözöm. Jó ember volt, megengedte, s mivel írástudó ember is volt, olyankor valami talmudtörténetet is elhadart az Isten irgalmáról.

Egyszer nagy jajgatásra értem haza. Az öreg zsidóné jajgatott. Halotti mécsest kellett volna gyújtani valami iafiáért, de ünnep is volt, pénze se volt, az öreg handlé meg úton volt valahol.

- Nem baj, jó asszony, elintézek én mindent - cirógattam meg az anyót, aztán fogtam a konyhán egy poharat, szaladtam vele a Vas utcán a boltba, és mérettem bele három krajcárért olajat, és úgy fényeskedett zsidóéknál az örök világosság, hogy maga az Izrafil angyal se találhatott benne hibát.

Az a három krajcár is utolsó három krajcárom volt. De még milyen három krajcár! Ha én azon gyertyát vettem volna, gyertyafogytaig okvetlen megírtam volna egy tragédiát az Anjouk korából, azzal megnyertem volna az Akadémián a Teleki-díjat, és most nem negyedmagammal díszítenék egy lapot a Pintér Jenő barátom képes irodalomtörténetében, hanem egy oldal jutna egymagmnak!

A nyolcadik krajcárt már sokkal nehezebb volt letörlesztenem. Négy napig haldoklott az édesapám, és hiába ültem az ágya mellett, nem ismert rám. Fizettethet-e ennél irgalmatlanabbul az Úristen?

Fizettethet. Az édesanyám hívott a halálos ágyához, de engem nem eresztett a gályapadom, a tintatengerem. Az utolsó szava is az volt: nem láthattam meg még egyszer az én kisfiam! Csak a temetésére értem oda, és akkorra ott is őszbe csavarodott a hajam, ahol addig fekete volt. S úgy éreztem a koporsó mellett, hogy ezzel le van törlesztve a kilencedik krajcár.

Főtisztelendő Atyám, már csak egy krajcárjával vagyok adósa a jó Istennek, de tudom, hogy az az aranykrajcár. Egyedülvaló, tiszta, fényes, egy leheletnyi szennye a világnak nem tapad hozzá. Minden útravalóm az már nekem erre az életre, s mostanában sokat érzem, hogy vissza akarja tőlem kívánni az Úr. Tegnap odatérdeltem elé az erdei ösvény szélén, édes illatú vadvirágokat és hitetlen keserű szívemet tettem a lábához, úgy kértem, hogy ezt az egyet hagyja nálam addig, míg elviszem magammal a nagy számonkérésre. Atyám, szent és áldott öreg szolgálja az Úrnak, aki nem vette le rólam a szemét a félegyházi öregtemplom óta, segítsen nekem, a gyámoltalan ősz kisfiúnak! Oldozzon fel és takarja be fejemet az irgalom aranystólájával:

- *Absolvo Te...*

## TRUNGEL TISZTELENDŐ ÚR

Persze hogy főtisztelendő, annyit én is tudok az illemtanból, hogy a kókai esperes urat mi cím illeti meg. A piros cingulusban, aranyláncban, miben már nem vagyok olyan biztos. Sok a pap barátom, sokkal több, mint a herceg vagy bankigazgató, de azok mind csak magamszűrű falusi papok, akik belül viselik az *urim*-ot és *thummim*-ot.<sup>4</sup> Fából való feszület van az ágyuk felett, s könyökig felgyűrrik a kopott ruhát, mikor aprófát hasogatnak a hirtelen-hamarjóhoz, amihez maguk szedegették a szegfűgombát a birkajárásban. Nem is az esperes urat látom én most se a kókai plébániakertben, hanem az én tisztelendőmet. A kis gömbölyű ember nyugtalankodva jön-megy a sátoros fák alatt. Megáll az espereskörtéknél, a püspök-almáknál, a császárszilváknál, de ma nem látja előkelő és gazdag fa-barátait. Nagy, fényes szeme, amelyen keresztüljár a szíve, a lombsátrak hasadéka az eget keresi, amely mára az ünneplő kék palástját vette fel, egy leheletnyi felhőfolt sincs rajta. Olyan, mint most ötven éve volt, csak hogy most mintha közelebb volna. Ha a karját kinyújtáná, meg is simogathatná. A csengettyűszót is hallja, az ötven évvel ezelőttest. Piros zászlós, fehér bárány ezüstcsengőjét. Csak mintha most közelebbről szólna, mint a primicián, ha egy kicsit megiramodna, az ölébe vehetné a fehér bárányt. De az öreg papnak nincs szaladhatnékja. Az öreg lábak megállnak, és az öreg szemek teleszaladnak könnyel.

- Minden szem becsukódott már, amelyik a primiciámon mosolyogva nézett rám. Egyetlen kéz sincs már azokból, amelyek akkor az enyémet megszorították. Hol vannak azok, akikre az első áldásomat adtam? Ki mondja meg nekem, én értem-e azóta közelebb az éjhez, vagy az éj hajolt le énhozzám!

Nemcsak a tisztelendő úr tűnődik el, az aranymise izgalmától sebesebben verő szívére szorítván kezét. Zavarban vannak az ég madarai is, amelyek a kókai templomkertben zsellérkednek. Nem tudják, a mézízű tüköralmákban leljék-e kedvüket, vagy leszálljanak az almaképzű öregember vállára, és tudassák vele a hírt, amit az égi magasságból hoztak, ahol is a jó Isten, abban a meggyzsinű palástban, amit a főlegyházi öreg templomban visel, előhozatván a nagy könyvet János evangélistával, a mennyei kancellária igazgatójával, és megkérdezte tőle:

- Hát mit mond az írás erről a János papról?

- *Omnibus numeris solutus*<sup>5</sup> - jelentette a kancellár.

- Akkor makulátlan aranyból készítsétek a glóriáját - rendelkezett az Úr, és a szeráfok ajkán fölzendült a papi fejedelmeket köszöntő himnusz.

- *Ecce sacerdos*...<sup>6</sup>

A sárgarigók abbahagyják a furulyázást, és a cinegék leteszik a hegedűt. A kókai paplakot betölti a szeráfok éneke, amit csak az igazszívűek hallanak az isteni magánosság óráiban.

\*

---

<sup>4</sup> *urim és thummim* - világosság és tökéletesség

<sup>5</sup> *Omnibus numeris solutus* - Minden vétektől feloldozva

<sup>6</sup> *Ecce sacerdos* - Íme a főpap

Én is hivatalos volnék az aranymisére. Hat esztendeig oktatott a tisztelendő úr hittanra meg történelemre. A tanítványok közt én voltam a legkedvesebb. Az, ami János volt a tizenkettő közt. Jussom volna hozzá, hogy gyerekkorom fiatal papjának fehér fejét lássam a tömjénfüst szagos felhőiben, és talán utoljára nyugtassam a szívére az én még fehérebb fejemet.

De hát én is elmaradok, mint ahogy jó néhány százan hiányozni fogunk majd az egykori bőrebukkok közül, akiknek szétszellengelt nyáját Trungel tisztelendő úr legeltette a félegyházi parlagon, hol becézgetve, hol ostort pattogatva, akik odamaradtak a nagy fürgetegben, akik elkallódtak a szegénység kopárján, akik visszaparasztoztak a földhöz, vagy megöregedtek műhelyek csöndjében és gyárak zakatolásában. Tizen-húszan ha vagyunk, akik tudunk egymásról, és én most nem leszek azok közt se. Nem eresztenek a halottak.

A halottak igazság szerint nem az én halottaim, nem is láttam őket soha, csak most, a haló porukban, de most aztán egész közeli. Nagyon közük házassodtam a jazigoknak, gepidáknak és honfoglaló magyaroknak, akik oly szépen megalszanak egy földben, egymás szomszédságában, mintha nem is a mi őseink volnának. Igaz, hogy könnyű nekik, mert se látnak, se hallanak, és mirőlunk nem tudnak semmit. Nagyon rendes emberek ezek, és nem lehet őket itthagynom. Már csak azért se, mert tapasztalathból tudom, hogy nagy különös természete van annak az agyagnak, amelyikben megágyazott nekik a minden népek istene.

- Nehéz ásatú föld ez - mondom az ásással hadakozó szittyáimnak.

- Hát csak olyan *képesint* - mondják ők erre -, az ásó még keményebb.

Addig nincs is semmi baj, míg én is ott aszalódom a gödrök partján, és a magam szemeivel vigyázom a szép tarka üveggyöngyöket, bronzfüggőket meg az egyéb smukkokat. De ha egy kicsit elcsavargok tarlóvirágot szedni, míg a felső ásónyomokat leszedik, akkor mindig úgy megkeményedik a föld, hogy mindent összetör benne az ásó, ami pedig nagy szívfájás. S amit ilyenkor fohászkodnak a szittyák, azt nem jó volna hallani egy aranymisés papnak.

Hanem azért nem maradok el mégse az aranymiséről. Hopp-hopp, megrázom magam, és fekete hajú Fercsike lesz a színehagyott sörényű igazgató úrból. Fehér szívű kis deákgyerek a mordályégető destruktívából. Fölrántom a csizmácskámot csak úgy a mezítelen lábamra, ahol kéri a kását, ott bekenem tintával a lábam ujját, így majd csak nem állja utamat az a két hatalmas ember, akiktől én úgy féltem, hogy sohase fogok már többet félni az életben. Az egyik Szabó bácsi volt, a pedellus, a másik a Fekete úr, a harangozó. Két ember, akit sohasem láttam nevetni. Most már csak sajnálom őket, akkor fölsikítottam magam, ha velük álmodtam.

\*

Trungel tisztelendő úr történelmet is tanított, a nagydeákoknak is, meg a kicsiknek is. A nagydeákokat még az óráközi szünetben is egzaminálta.

- No Herman - ugrott oda az ajtófalat támogató hetedik deákhhoz -, mondjad el hamar a római császárokat. Augustus...

Herman összerezsent a váratlan támadásra, és ijedten selypítette tovább a dicsőséges imperátorok listáját:

- Septembej, októbej, novembej...

Úgy tudom, Herman már vagy húsz év óta bécsi orvos, akin bevált a régi deákmondás, hogy „dat Galenus opes”,<sup>7</sup> - tekintet nélkül arra, hogy jóban van-e az ember a római császárokkal.

Nekem egészen más emlékem van Trungel tisztelendő úrról, a történettanárról, akitől én először hallottam a Szapolyai János nevét. Nevetős tavaszi reggel volt, a nap besütött a harmadik osztály ablakán, és a tisztelendő úr olyan haraggal mondta ki ezt a nevet, mintha vasárnap annak a viselője szórta volna tele tökmaghajjal a szentélyt a deákmiséen.

- És ez a János vajda, ez a magáról megfélemedkezett ember akkor behívta a törököt és egyik oldalról ő tépte-marta ezt a szegény magyar hazát, másik oldalról pedig Ferdinandus, a habsburgi király. Az egyik a hazáját adta el a hataloméért, a másik vesztegetéssel akarta megszerezni Szent István koronáját - sohase felejtsetek el, hogy az ítélő Isten megszámloltatta mind a kettőt.

Az első pad szélén ültem, és láttam, hogy a tisztelendő úr szeméből kibuggyant a könny. Nagyon megijedtem. Az első tanár volt, akit sírni láttam a hazáért. Olyan érthetetlen volt ez nekem akkor, hogy én is sírva fakadtam. Az ilyen könny azután, ha fölszáradt is, nyomát mindig megőrzi a lélek.

Nem tudom, tanítanak-e még így történelmet Magyarországon.

\*

Nem tudom, hogy a hitoktatónak minden tanítása is ilyen gyökeret eresztett bennem. A szentbeszédet ugyan ma is el tudom imádkozni, de már a kilenc idegen bűnnel *akadémiában* lennék egy kicsit. Azt is a jó Istenre bízom, melyik a halálos bűn, melyik a bocsánatos, s tudom, hogy nekem nem annyiról kell számot adnom, mint császároknak és királyoknak. Nem mintha engem nem abból az anyagból gyúrtak volna, amiből őket, hanem mert engem olyan pajzs takar be az ítélet éles kardja elől, amilyent a világ hatalmasainak sohase ötvöztek. Az az imádságos könyv, amit a tisztelendő úrtól kaptam vizsgaemléknek, mikor még fehér volt a szívem, mint a nagy oltár terítője. A könyvet rég elhagytam valahol, talán pillangókergetéshez kellett felszabadítanom a kezemet, talán túskebokkal való birkózáshoz. Csak azt tudom, hogy kicsi volt, bőrtáblájú és rózsaszínlevelű, s volt benne egy verses imádság, amelyik így végződött:

*Tekintsd a szívet: Téged tartogat,  
Mindig szeret, ha botlott is sokat  
És kárhozatba nem zuhanhat, ó,  
Ki kezed fogja, Egyedülvaló!*

Ki írta ezt az imádságot, nem tudom. Azt se, hogy approbálta-e felsőbb egyházmegyei hatóság. De azt tudom, hogy mikor majd énfelőlem teszik a törvényt a mennyei kancellárián, ezt mondom el és hozzáteszem:

- Az én tisztelendőmtől tanultam.

\*

A kókai templomkertben fuvolázik a sárgarigó, és hegedül a cinege. Ha nekik szabad, szabad az öreg tanítványnak is belesípolni a többi égi madár dalába.

---

<sup>7</sup> *dat Galenus opes* - Galenus adja a kincseket. A latin mondás így folytatódik: Justinianus a rangot adja, szegény Arisztotelész kénytelen gyalog járni...

## ÚRI KALAP

Márton, a szépszemű foltozószűcs fűtyörészve haladt el az öregtemplom mellett, sőt akkor se hagyta el a fűtyülést, mikor tasla kalapját megemelte a Bánatos Szent előtt. De ezt se a jó Isten nem vette rossz néven, se az ő töviskoszorús fia, mert a szűcs az Ave Máriát fűtyülte.

A vasáros azonban, aki a szemére húzott micisapkában ásítózva támogatta a boltja ajtaját, kicsit megütközött a reggeli fűtyülésen. Nagyon rendes embernek ismerte a szűcsöt, sose látta még úgy, hogy több helyet vett volna el az utcából, mint amennyi egy mezítlábas embert megillet, ennél fogva úgy tartotta, hogy jussa van megpirongatni.

- Hová olyan gangosan, Márton? - szólította meg pipaszárvégrül.

- Ide a kukucskapiacra megyek, tekintetes úr - mondta a szűcs tisztességtudóan, s tele volt a szeme fényléssel. Ha csak egy szót szól még a tekintetes úr, kibuggyan belőle az öröm, de a vasáros nem szólt többet, csak megbiccentette a fejét kedvetlenül. Azért volt kedvetlen, mert nem érzett pálinkaszagot Mártonon, és így nem feddhetette meg azokkal a szép szavakkal, amiket már elrendezgetett magában.

De azért Mártonnak tovább is csak úgy fénylett a szeme, mint az Isten kegyelméből való királyoknak, mikor föltekintik a hadseregüket. Pedig a kukucskapiacon nem szoktak ilyen fényes szemű emberek járni, sőt rendes kiskunok közelébe se mentek. Azok legfőljebb csak a sarokról kukucskáltak oda, s azért nevezték kiskunul kukucskapiacnak a rongyosok börzéjét, amit másfelé ócskapiacnak vagy zsibpiacnak hívnak. „Segítsen az Isten a kukucskapiacra” - ez olyan nehéz átok volt a Daru utcában, hogy akinek kiszaladt a száján, az gyónáskor külön töredelmet tett érte. Amiben ugyan lehetett némi kiskun praktika is, hogy hátha ennek a főbenjáró bűnnek előrebocsátása után Agócs főtisztelendő úr nem mutat érdeklődést a gyarlandó embernek a többi parancsolatokhoz való viszonya iránt.

Márton szűcsöt soha az életben nem átkozta meg senki, ő csak Isten rendeléséből szokott ki a kukucskapiacra. Volt ő valaha urak szűcse is, szeme fénye a bőrruhákat készítő céhnek, zsinóros magyarban járt, és ezüstből való diókat hordott a mellényén, és akkor ő is csak a sarokról kukucskálta meg a rongypiacot. De aztán elmúlt a céh, a bőrruhát viselő régi urak is igen csak elmúladoztak, s Márton a szegények szűcsévé vált.

- Anyjuk - környékezte meg a feleségét -, mit szólnál ahhoz, ha eladnám ezeket az ezüstgombokat?

- Az esküvőruhájáról valókat - szaladt tele könnyel a szűcsné szeme. - Én nem bánom, de akkor én is eladom a nagy selyemkendőmet.

- Jó - fordította el a szűcs a fejét -, akkor ki bírjuk fizetni a porciót.

Többre nem futotta a bátorsága. A macska kaparta kívül az ajtót, először beeresztette azt, csak azután merte megkérdezni:

- Kiviszed?

- Mit? - kérdezte az asszony.

- A gombokat.

- Hová?

- A kukucskapiacra.

Alázatos, halk beszédű, sovány asszony volt a szücsné. De most fölszegte a fejét, csattant a hangja:

- Én? Nem vagyok én cigányasszony. Juhász volt az én apám, az anyám is juhászember lánya.

Márton szücs lehorgasztotta a fejét. Ő csak bevándorolt volt a kiskunok földjén, s ezt néha érezte is vele az asszony atyafisága. A szücsné maga nem, de ha megharagították, akkor mindig eszébe juttatta a szücsnek, hogy juhásznemzetségből való ő, ha mesterember kötötte is be a fejét.

- Tudom, fiam, tudom - békítette a szücs a kevély asszonyt -, hiszen éppen azért kérdeztem. Hogy világért se te csúfoskodj azzal a piacozással, nem neked való az, majd én teszek azzal próbát.

Jól szolgált a szerencse Mártonnak. Nemcsak a ruhákat meg a gombokat adta el, hanem talált gazdát még a rossz borotvatokra is, amin a Kossuth Lajos képe volt kifaragva, meg az „Éljen a negyvennyolc”. Maga faragta ezt Márton fiatal korában, mikor még tisztbéli ember volt a céhben, s egy héten kétszer is simára borotválta az állát. De aztán jött a hatvanhét, Deák fönt járt a császár udvarán, nagy lett a dínomdánom mindenfelé. A kiskun szücsök azonban keserves káromkodások közt erős fogadást tettek, úgy, ahogy Mártontól látták. Márton a köszörűkövön kalapáccsal verte ki a borotvája élet.

- Hát én most már azért is Kossuth-szakállt ereszték. Szárita el az isten a kezem, ha én még egyszer az életben megborotválkozok!

Teltek-múltak az évek, a szücsnek bele kellett törődni abba, hogy a császárnak semmi ártalmára sincs az ő Kossuth-szakálla. Idővel azt is be kellett látni, hogy a szakáll nem szücsnek való viselet, mert mindig teleragad subaszörrel, ami úgy szállong a szücsök műtermében, mint mezők felett a bikanyál. Örök magyar sors a kiegyezés - a Kossuth-szakállból csak oldalszakáll lett, afféle szőrhíd a negyvennyolc és hatvanhét között. Hanem borotvához csakugyan nem nyúlt többet a szücs. Borbély kezére adta magát egy héten egyszer, s a kicsorbított borotva rozsdamartan hevert tokjában a gerendán, mint nemes urak kardja a szögön.

Egy hatosra tartotta Márton a kortörténeti emléket a kukucskapiacon, abban a reményben, hogy első szóra odaadhatja öt krajcárért. Azonban rossz szemű volt az ember, aki megvette, s két hatossal fizetett az egyhatos helyett, mire pedig Márton ráeszmélt a tévedésre, akkorára nyoma veszett a sokadalomban. A szücs most már úgy fogta föl a dolgot, hogy ezt a keresetlen pénzt az Isten adta neki - első-utolsó részlete volt ő szent felsége nagy adósságának -, s hálából Istennek tetsző dologba fektette bele. Egy bádog szenteltvíztartót vett a kukucskapiacon, amely azt ábrázolta, miképpen kereszteltetett meg Krisztus urunk a Jordán vizében. Otthon ugyan kiderült, hogy a szenteltvíztartón akkora lyuk van, amin a Jordán vize is keresztülfolyna, de azért így is nagyon illett az a megvakult tükör alá, s minden komaasszonyok által megirigyelt dísz lett a háznak.

Lehet, hogy e műkincs sikere tette műgyűjtővé a szücsöt, de az is lehet, hogy ez csak alkalom volt a vele született szenvedély kitörésére. Ettől fogva állandó fogyasztója lett a kukucskapiacnak. Ha egy-két krajcárt el bírt lopni magától, azt mind a ponyván árult antikvitásokba ölte bele. Vett lyukas bográcsot és húrjahagyott tamburát, törött handzsárt és rozsdás köpölyözöt, ostyasütőt és hajsütő vasat, hegedűvonót és bábsütő mintát, s attól se riadt vissza, sőt ebben különös kedve is telt, büszke volt rá, hogy valami olyan is lesz a *háznál*, amiről senki se tudja megmondani, micsoda. Műgyűjtői szenvedelmében csak két korlátot ismert. Azt, hogy a műtárgy ne legyen drágább tíz krajcárnál, s ne legyen olyan nagy, hogy télen ne lehessen a kabát alá gombolni, vagy nyáron a melles kék kötő alá rejteni. A szücsné racionalizmusa ugyanis nem kedvezett a műgyűjtésnek, s a kincseket mindig lopva kellett haza-

hordani, s az udvaron tiblábólva meglesni a kedvező pillanatot, amikor föl lehetett velük osonni a padlásra, s beduggatni őket a titokörző nádtetőbe. S ez volt a magyarázata annak, hogy a szűcs mindig válla közé húzott fejjel, óvatos körültekingetéssel szemlélődött a kukucskapiacon, a tilosban járó ember félelmével.

Ameddig a világ világ, az idealizmus mindig lábujjhegyen fog járni a földi téreken.

\*

Ez egyszer azonban olyan fönt hordta a fejét a foltozósűcs a ponyvára került kiskun antikvitások közt, mintha ő hajtana a Göncöl szekerét. Gögös azért nem volt, itt is, ott is vetett egy-egy jó szót az ismerős üzletfeleknek, sőt azokkal a kacsintásokkal se maradt adós, amiket a guggon ülő menyecskék elvártak a népszerű szűcstől. Csakhogy a kacsintásokban most nem volt semmi pajkosság, valami kimondhatatlan gyöngédség fénylett a barna szemekben, mint a vízbe esett nyári csillagokban.

- Nem, most nem érünk rá, engedjete el minket - ragyogott a kérés a bokros szemöldökök alól.

Hiába kínáltak neki imádságoskönyv formájú butéliákat, hiába próbálták megállítani béklyóval, amivel valódilagosan maga Cseho Pista volt megvasalva, még nemzetiszín kokárdás pipaszárral is hiába kísértették.

- Majd máskor - mosolygott barátságosan a kísértőkre, és ment előre céltudatosan, csörgetve pénzeit a kötözsebben.

A sor végén állt meg, a ruhásoknál. Kínálgatta ott magát ördögbőrszoknya, piros csikos strimfli, rossz suba, kaucsukgallér, virágos mellény, gyertyapecsétes frakk, kis *fékető*, pepita nadrág, perzsiasapka, félpár kesztyű, felemás lakkcipő, selyempruszlik, kék gaty, zöld lajbi, a szűcs elégedetlenül csóválta a fejét.

- Valami úri kalapot láttam én itt a múlt hetekben, Mária néni - mondta a vastag öreg kofának, aki mint valami ikrás hal duzzadozott a rongyóceánban.

- Úri kalap, úri kalap? Nem vélek rá - játszotta meg magát Mária néni a kereskedelem ős ösztönével. - Ha csak...

- Jaj, tán megvette már valaki?

A kofa szétesapott a rongyok közt, s kihúzott alulok egy összevissza horpadozott keménykalapot, amit maga se ítelt már a világ szeme elé valónak.

- Ha csak ezt nem gondolja, Márton. Ez egy ténybeli úri kalap, lett volna is már erre vevő, de ezt nem adom akárkinek.

- Mi az ára? - kapta föl a szűcs a kalapot.

- Másnak tizenöt krajcár volna, Márton, de magának megszámitom tízéért. Nézze, atlabélése volt ennek, ugyan a kerületje még most is megvan, csak a közepe esett ki.

A szűcs ürgette-forgatta a kalapot.

- Hát ezek a betűk?

- Mind aranypapírból volt ez, lelkem.

- B. B. B. Mi lehet ez?

- Az, lelkem? Úgy lehet, báró Bánhedi Béla.

Báró Bánhidy Bélából akartak akkoriban az urak követet csinálni a kiskunok közt. De a kiskunok nem hagyták Holló Lajost meg a negyvennyolcat, s még a határból is kizavarták a bárót. A szűcs is segített kergetni, s nem talált rajta semmi hihetetlen, hogy a báró még a kalapját is elhagyta szaladás közben. Ha politikai múltja van a kalapnak, akkor a horpadásokat is meg lehet neki bocsátani. Sőt, azok adják meg a becsét.

- Hm. Én úgy nézem, ez a kalap nem tíz krajcárt ér. Mégér ez húszat is.

Mári néni egy szóval se tiltakozott, sőt még tódította is a kalap jelességeit.

- Ilyen kalapja még nem volt, Márton. Ezt hordhatja télen-nyáron, akár bukfencet hányhat benne a szérűn.

Márton fizetett és vitte a kalapot. De hogy vitte, istenem! Hímes tojást, menyasszonyi fátylat nem vittek még olyan puhán. Két ujjá közé csippentve a szélét, hol a szívére tette, hol messzire eltartotta magától, hogy jobban gyönyörködhessen benne. Leheletével fújta róla, inge ujjával törölgette bele a port.

De nemcsak a szűcs vitte a kalapot, hanem a kalap is a szűcsöt. Úgy sietett, hármát is lépett egy nyomba, s befordult a keresztutcába, hogy rövidítse az utat. A vásáros előtt így is el kellett neki menni. Az még most is a boltajtót támogatta, de most már jobb kedvvel. Annak örült, hogy olyan új inast fogadott, akinek jó fogás esik a fülén.

- Kicsi lesz az a kalap magának, Márton - állította meg a szűcsöt.

- Á, hova gondol a tekintetes úr? - tiltakozott ijedten a szűcs. - Úriembernek való kalap ez, nem ilyen magam formájúnak.

- Persze, persze, de hát akkor kinek vette?

- A Ferenc fiamnak, a deáknak - buggyant könnybe az öröm a foltozósűcs szemében. - Olvasta tán a tekintetes úr is az újságban, hogy stipendiumot kapott a negyedik gimnáziumban.

- A maga fia? - fanyalgott a vásáros.

- Az enyim, igenis. Ötven pengő forintot hozott az haza tegnapelőtt a bizonyítvánnyal, oda is adta az anyjának. No, gondoltam, ezt a nagy örömet megfizetjük a gyerekeknek. Úri kalappal lepem meg, mondtam az anyjának. Helybenhagyta, hát most viszem neki az örömet. Szaladok is, hogy még ágyban érjem. Ezt lássa meg először, ha a szemit kinyitja a lelkem.

Szaladt is, de azért a nagy patika tükörlakka előtt csak megállt egy percre. Hogy állna őneki az úri kalap? Kipróbálhatja azt az olyan apa, akinek úri fia van. Hát még ha anyjuknak megmutatná magát benne! Tíz lépés ide mindössze, a harmadik a kenyereskofák sorában.

Már le is vette a maga tasla kalapját, mikor megszólalt az ótemplom órája. Nyolcat ütött. A szűcs legyőzte az ördög incselkedéseit, és most már csakugyan szaladt hazafelé. Jaj, csak még alva találná az úri fiát!

\*

Úgy találta. A gyerek boldogan aludta a szalmavackon az első vakációs reggel álmát. Kócos fekete haját, keskeny, sápadt arcát hiába birizgálta a zsalugáter résein keresztül a júliusi nap aranyseprűje.

- Fercsikém! - állt oda a szűcs az ágy fejéhez, s gyöngéden megrázta a vánkossarkát. - Fercsikém!

Fercsike nem mozdult. Csak vánkostársa, a nagy fehér macska emelte fel gömbölyű fejét.

A szűcs most már a fiú vállát kezdte simogatni.

- Fercsikém, nézd csak, mit hoztam neked! Hallod, lelkem, hallod?

Most már fölneszelt a gyerek. Álmos hunyorgással nyitotta föl a szemét, amely barna volt és aranypettyes, mint a szűcsé.

- Tessék?

A szűcs letérdelt az ágy fejéhez, úgy gügyögött föl a gyerekhez.

- Nézd-e, mit vettem én az én jó kisfiamnak, úri kisfiamnak? Úri kalap, látod-e?

Föltartotta a kalapot. A fehér macska abbahagyta az ásítást, és villogó szemmel szaglászni kezdte. Egérszagúnak érezhette. A gyerek tágra kerekedett szemmel nézte a kalapot.

- Mi ez? - kérdezte mogorván.

- Úri kalap, mondom. Teneked. Tedd föl hamar, majd meglátod, milyen úr leszel benne. Mint a Tóth ügyvéd úr fia.

A gyerek fölült az ágyban. Barna szemét feketére futotta a düh, kioltva benne az arany-szikrákat.

- Vigye innen - fakadt ki a suhanckor kegyetlenségével -, mit tud maga ehhez?

- Nézd, Fercsikém - halkult el a szűcs hangja -, azt gondoltam... örülsz neki... Bánhedi báró viselte ezt a kalapot...

- Mondom, ne csináljon belőlem maskarát - ripakodott a szűcsre az úri fia, s úgy ütötte ki az apja kezéből az úri kalapot, hogy begurult az asztal alá.

A szűcs utána kuporodott, fölemelte, megtörülgette a könyökével, és lehajtott fejjel sompolygott ki vele a szobából. Halálos fájdalom volt a szemében, mikor odapillantott az ágyra:

- Jót akartam én neked, kisfiam.

A tacsó visszazuhantotta a fejét a vánkosra, és mormogva húzta magára a paplant.

\*

Az úri kalap nagyon mélyre lemerült az idő tengerében. Csak húsz esztendő múlva verődött fel újra, mikor a szűcsék úri fia hazament látogatóba, kezét csókolni az öreg embernek meg az öreg asszonynak. Már akkor embernyi ember volt, fehér csíkok ezüstellettek a fekete hajában, az Uristen simogatásának ujjnyomai.

Az öreg foltozósűcs éppen a szőlőcskét permetezte. Olyan uniformisban, amilyent a gálccal való művelkedés kíván: feltűrt gatyában, hitványos ingben, hátán a rézputtonnyal. Hanem a fején keménykalap volt, szép égkékszinű, a rákristályosodott méregpermettől. Olyan felszerelési tárgy, amit nem ír elő semmiféle szőlészeti rendtartás.

- De furcsa kalapja van, édesapám - mondta a fehér fejű, fáradt fiú a deres hajú, friss szemű kis öreg embernek.

A friss szemek szégyenlős-szomorún elködösödtek.

- Úri kalap volt ez valamikor, fiam. Valamiféle báróé volt, nem tudom már a nevét, követ akart az lenni minálunk...

Nem mondta tovább, elment a másik pásztába, császárszilvát szedni a fiának, mert „tudom, fiam, hogy kiskorodban is csak ezt az egyfajta szilvát szívelhetted”.

A fiú előtt mintha hirtelen magnéziumfény lobbant volna föl, a szeméhez kapott. Látta magát a szalmavackon, kócos kis deáknak, s látta az apja szemében frissnek a halálos fájdalmat, amely most már szégyenlős szomorúsággá öregedett. Nagy fájás nyilallt a szívébe, és abban a percben odaadta volna a hátralevő életét, ha tizennégy éves korában fejébe tette volna az úri kalapot.

\*

Most már harmincnyolc esztendeje ennek a júliusi reggelnek, sokszor megrongálhattam azóta az isteni és emberi törvények szöges drótkerítéseit, de ezt az egy bűnöm tudom, amely ha eszembe jut, mindig sírhatnékom van. Annál keservesebben, mentül közelebb érek a nagy ágyhoz, amelyikbe az öreg szücsék előrementek.

Most pedig az juttatta eszembe a vétkeket, hogy Halász Aladárné úrasszony elküldte nekem fiacskája arcképét. Drága, mosolygó kis ember Halász Tamáska, egy-két araszttal nagyobb a vadember nevezetű anyaszomorítónál, pizsamában, vállra vetett nagy kabátban, görbe bottal és - úri kalapban, amely a füleit is eltakarja a huncut kis arcnak.

- Micsoda kosztüm ez? - csodálkozott rá az anyukája, ahogy az imposztor megjelent a verandán.

- Én most Móra Ferenc vagyok - mondta sose látott kis barátom, akinek ártatlan életét én is segítek rongálni az olvasókönyvében -, megyek ásatni.

- Ebben a kalapban?

- No hallod, egy múzeumigazgató!

Kis Tamásom, anyukád nem mert kiábrándítani, helyette megteszem én ezzel a vallomással. Tedd el, s majd mikor olyan öreg leszel, mint én, akkor érted meg a tanulságát:

- Akkor szeretnek bennünket igazán, mikor már nem vagyunk, s nem az örömekért, amiket mi adtunk, hanem a fájdalmakért, amelyeket mi kaptunk.

## AZ ÉDESAPÁM VÉTKE

### 1

Érzem, hogy megbántom az illendőséget, mikor cikket írok a nemzet ünnepéről, és az édesapámról adok neki címet, akiről sok mindent tudok, de abban nem vagyok egészen bizonyos, hogy beleszámított-e ő a nemzetbe, mint olyanba, vagy nem. A szegénysoron élt és halt, tisztelte az Istent, fizette az adót, tulipántokat írt a subákra színes pamutból, szőlőt ültetett, és gyerekeket nevelt, és mikor életét leszüretelte a halál, éppoly nyomtalanul porlott el az Úristen szőlőskertjében, mint a többi paraszttőke. Léptei visszhangját nem őrizte meg az idők csarnoka, különben is jobban szeretett mezítláb járni, soha történelmi ambíciói nem voltak, ami ugyan csak cserébe esett, mert a történelem se igen szokta magát törni az őfajta emberek jeles tettei és nevezetes cselekedetei után. Mindent összevéve körülbelül úgy áll a dolog, hogy az én édesapám nem volt nemzet, hanem csak nép.

Mindazáltal inkább bántom meg az illendőséget, mint az édesapám emlékezetét. Ahogy hozzátartozik a virágzó mandula a tavasz képéhez, egy lehajló asszonyfej a fehér azáleához, vagy Arany eposza a napmelegtől égő kopár szikhez, úgy nem tudom én soha az édesapámat elválasztani a március tizenötől. A szabadság, egyenlőség, testvériség miatyánkára ő előbb tanított, mint Kossuth Lajos és Petőfi Sándor, és egy-egy keserű káromkodásából hamarabb ismertem meg a magyarok Istenét, mint a Talpra magyarból. Ahogy mifelénk mondják, az Isten is megverne, ha úgy írnék a törvénné emelt március tizenötéről, hogy nem az édesapámé volna az első gondolatom.

### 2

Ami ma a kalendárium pirosába öltöztetett törvény, az az én kisgyerekkoromban, mikor a liberalizmus álarcában járt az abszolutizmus, félig túrt, félig tilalmas, de mindenképpen vétkes cselekedet volt Magyarországon. Azt mondanám, hogy úgy tekintettek azokra a magyarokra, akik a szabadság születésének ünnepet szenteltek, mint ahogy István szent királyunk idejében nézték azokat a nyers-nyakas szittyákat, akik források kútfejénél ősi rítus szerint áldoztak a trónjavesztett öreg Istennek, de nem volna igazság ilyent mondani. A haragos Koppányok nagy urak voltak, törzsfőnökök, pártvezérek, céltudatos politikusok - a március tizenöt hitvallói se osztó, se szorzó csiribiri emberek, szűrös, subás aljnép, hetipiacos ténfergők, ráérő parasztok és lelkes csizmadiák, szűcsök, takácsok, akiket az úri humor iparoskeblű honfitársaknak nevezett. Nem is kellett nekik erdők vadonába bujkálni, rászabadították őket a piacérre, ahol kucsmás jogászok, vagy ahol azokból nem telt, pápaszemes filozopterek elharsogták a *Nemzeti dal*-t, és népköri szónokok, törekvő fiatal fiskálisok tudomására hozták a magyar nemzetnek, hogy mit kíván ő tulajdonképpen. A magyar nemzet élvezkedhetett déli harangszóig, kiéljenezte magát egy esztendőre, aztán a tisztelt polgártársakból hallja kendekek lettek, és a helyi lap vasárnapra megírta, hogy március idusán milyen lélekemelő ünnepély zajlott le városunkban. Pedig dehogy zajlott, a szűrös és subás emberek csöndesen rágták a pipát, és az se járt különösebb zajjal, mikor kifényesedett az iparoskeblű honfitársak szeme. Pesten igen, ott néha szeleskedtek az ifjak, és nemcsak a szabadságot éltették, az sohase volt tiltva, mert a március tizenötödikén éltetett szabadságtól még sohase tört csontja senkinek, de olykor a zsarnokságot is kapcsolatba hozták az ég villámaival, és félős volt, hogy Bécsbe is

elhallatszik a láрма - olyankor józanítólag szólt közbe a rendőrkard, és piros betűs nappá tette szent Petőfi napját. Igen, Pesten néha idegeskedtek a felelős államférfiak, de a jámbor vidéki álmodozók és császározók még csak nem is idegesítettek soha senkit. A városháza ablakán néha kinéztek unalmukban az urak, és csendes pipaszóval elnéztek a népek feje felett. A vadludakra andalodtak, melyek megint esőt hoznak, vagy a toronyórát találgatták, hogy mutatja-e már a sörözés óráját. A nemzetre, amelyben úrféle nem találtatott, nem sok ügyet vetettek. Legföljebb, ha a szónok hangja megrezdítette az ablakot, akkor mondtak annyit, hogy ej, de jó panorámutogató lenne ebből a fiatalból, ugyan ki csikaja-borja? Vagy azt is megjegyezték, hogy sokallották a tömeget, hogy nagy az idén a *makszizás*, amely hivatalos nevet arról kapta március idusa, hogy rendszerint valamelyik Mitetszik zsidó jogászfia tolmácsolta a magyar nemzet tizenkét kívánságát.

Csak amikor a déli harangszó szétszélesztette a nemzetet, és a ködmönös, szűrös tengerből egy-egy emberhabot személye szerint is föl lehetett ismerni, csak olyankor ráncolódott össze a városi urak szemöldöke:

- Ohó, hát ez is itt járta az eszét a többi naplopóval! Lám, pedig ez amúgy egészen rendes ember volna, no, majd eszébe juttatjuk neki!

### 3

Az édesapám az amúgy egészen rendes kiskunok kategóriájába tartozott, szerették az úri renden levők is, barátságosan elfogadták a köszöntését, sőt olyan is volt, aki előre rámosolyogta a jónapot, mert olyan ügyes és becsületes dohányvágó ember nem volt a városunkban. Ő vágta finom kockára a szűzdohányt a polgármester úrnak is, de soha el nem kóstolt belőle egy pipára valót se, beérte a magáéval, amit barátja, a finác szemlélsz úr szempészett neki.

- Márton - mondták neki a tekintetes urak -, magában semmi hiba se volna, ha nem volna olyan nagy negyvennyolcas. Magát még végrehajtónak is meg lehetne tenni, olyan az írása, csak ebbe a március tizenötödikébe ne vegyeledne bele mindég.

Azóta ezek a jó szándékú tekintetes urak megöregedtek, jöttek helyettük fiatalabb tekintetes urak, szivarosok és cigaretlisek, s az öreg dohányvágó ember szerzett érdemei is elavultak, csak negyvennyolcassága nem ment feledésbe, mert azt kiújította minden március tizenöt. A fiatalabb tekintetes urak már jobban cickézték a népeket, mert őket is szorította az alispán úr meg a főispán úr, hogy rendet kell csinálni, és a vörös sapkás március tizenöt helyett az április tizenegyet imádtatták a népekkel, amely a Habsburgok kétféjű sasos házisapkáját viselte nemzeti díszül. Szelídítették az urak a parasztokat és az iparoskeblű honfítársakat hol tyúkkal-kaláccsal, hol ostorpattogással. Az édesapám megrögzött bűnösnek ismertetett, akire nem volt érdemes szép szót vesztegetni. Hanem mikor elvert bennünket a jég, a mi szőlőnket kihagyták a kárbecslésből; iskolába járatásomkor nekem nem adtak tandíjmentességhez való szegénységi bizonyítványt, s ha az egyetlen malackánkat jegyezte is elő a végrehajtó úr a haza oltárára, nekünk nem adtak adóhaladékat.

- Hja, nem kellene annyit márciustizenötödikézni! - mondták a józanabb belátású komák és sógorok, akik a disznótorok alkalmával szintén negyvennyolcasok voltak ugyan, de a nagyvilág előtt nem mutatták, és követválasztáskor fehér tollat tűztek a sapkájuk mellé, ami annál szebb volt tőlük, mert választójoguk úgysem volt, s így csak elvileg dokumentálta, hogy ők is fölkarolják Tisza Kálmánt és a hatvanhetet.

- Ó, fiacskám, nagy vétkes ez a te szegény apád - sírdogálta édesanyám is, mikor már nyiladozó szemmel néztem a világi dolgokat. - Az Isten bocsássa meg azoknak, akik ezt a március tizenötödikét föltaalálták, de sokat ártottak azzal minekünk!

...De azért, szegénykém, ő is csak ott toporgott a népek közt, amikor belőlem is márciusi ifjú lett, és én köszöntöttem a piactéren húszesztendő szívem pátozával az esztendő ibolya-koszorús hónapleányát. A legszebb strófámnál akadt el a szívem verése, mikor megláttam a tömeg szélén, ahogy didergett a lelketlen böjti szélben, a keresztbe kötött nagykendőjében, és ahogy folydogált a szeméből a könny.

Akkor azt hittem, a dicsőségemet siratja - később jöttem rá, hogy az anyaszív a legnagyobb jövendőlátó, és az anyaszem azt siratta, hogy az apa vétke örökbe marad a fiára.

#### 4

Aztán teltek, múltak az évek, régi eszméket eltapostak, újakat elvetettek, az esztendő ibolyakoszorús hónapleánya, a forradalom hava megöregedett, magára maradt, se tette, se vette senki. A közjogi ellenzék még erőltette a tradicionális szerelmet, de lehet-e valami szomorúbb és fájdalmasabb, mint a tradícióból való szerelem? Még pattogtatták a frázisokat, még elharsogta egy-egy jó torok, hogy mit kíván a magyar nemzet, még szavalták a Talpra magyart - de esze ágában se volt senkinek talpra állni tőle. A március tizenöt nemzetiszín pántlikás ékszerdobozából kézen-közön elsikkadt a briliáns. A szent misztériumból üres szertartás lett, amelyet papjai maguk is lélektelenül végeztek már, mert tudták, hogy az áhítat szárnyai nem csattogják őket többé körül. Az úrnak nem kellett a március tizenöt, mert az úr cinikus volt, és lojális volt, és a parasztnak se kellett, mert a paraszt elfásodott, és hitlenné vált. Így lett a mindenki ünnepéből a senki ünnepe. A tékozló emberre azt szokták mondani, hogy két végén égeti a gyertyát. Mi, nagyon szegény magyarok, azzal követtünk el tékozlást, hogy jóformán egyetlen nemzeti ünnepünk gyertyáját mind a két végén eloltottuk.

Így aztán bátran odatehetik törvényes világítónak a hivatalos oltárra. Nem kell tőle félni, ebből a gyertyából sohase lesz többet tűz.

#### 5

Tegnap még nem tudtam róla, hogy a törvénybe iktatott március tizenöt csak fakultatív ünnep, és nem jár kötelező munkaszünettel, ennél fogva napáldozatkor összekurjantottam a napszámosságaimat a kubikgödrökből, amelyekben a korai bronzkor halottait ébresztgetjük ötezer éves álmukból. Farkasok, Nagyok, Fejesek, Tarik, fehér fejű és fekete fejű, pörge bajuszú és lógó bajuszú magyarok a napszámosságaim, mind az amúgy nagyon rendes emberek kategóriájából. Nem nemzet, csak nép, nincs története, csak tiszteli az Istent, fizeti az adót, neveli a gyereket, és ülteti a fát. Az apám fajtája.

- Emberek - mondom nekik -, úgy számítsanak, hogy holnapután nem dolgozunk.

Egy kicsit értetlenül néznek, a legöregebbjük, Támadi nevezetű, megkérdi:

- Mi nap van holnapután? Tán valami városi ünnep?

- Nem - mondom -, mindenki ünnepe. Március tizenöt.

- Á - tűnődnek a véreim -, hát ez miféle ünnep? Csak a gyerekeket szokták akkor riktírozni.

- Benne van a törvényben. Új törvény.

- A nehésség essön bele, aki csinálta - mondja szívbeli lelkesedéssel egy tutajbajuszú -, mit sarcolják mindig ilyen kitalálásokkal a szögénységöt?

- No jó - mondom egy kicsit összeszorult szívvel -, de azért a napszámjukat megfizetem, csak éppen nem dolgoztatom magukat ezen a napon. Március tizenötödikén...

- Az mán ügön - süt ki a hazafiúi öröm a Támadi százáncú arcán, és visszavidámodnak rá minden fehér és fekete fejek. - Az ilyen ünnepöt mán vállaljuk, akár mindön napra kettőt.

## 6

Azt hiszem, mégse bántottam meg az illendőséget, mikor a nemzet megtörvényesített ünnepéről írván, az édesapámról adtam neki címet, akinek sírján március idusa kizöldíti a fűvet, és bújócskáztatja benne a piros honvédbogarakat.

Hiszen ez a nemzeti ünnep már csak a halottak ünnepe.

## AZ UTOLSÓ SUBA

*Kis temetőnkben tudok egy zugot:  
Az öreg remekes szűcs nyugszik ott,  
Híres, amit varrt, ködmön és suba,  
Neve sokáig él a faluba.  
Magam is sokat elemlegetem,  
Számon mosollyal, könnyel lelkemen  
S ilyenkor ifjú bimbóm, gyermekem,  
Szívemre melegebben ölelem.*

*Sírhatnékom van, ha eszembe jut  
A szeles éj, amelyen elaludt  
S valahányszor hörögve sír a szél,  
Mindig azt gondolom, hogy ő beszél.  
Az öreg műhelye sírja vissza tán,  
Fáj a sötétség néki s a magány.  
A hideg ellen hallat tán panaszt, -  
Mi fáj a holtnak, isten tudja azt.*

*Ám megjött a tél tegnap délelőtt,  
Beszítálta hóval a temetőt,  
S az öreg szűcs már nem panaszkodik  
Az öreg szűcs már szépet álmodik.  
A hó fehér, selymes, sűrű, puha,  
Úgy takarja be, mint meleg suba  
S a télizöld, mely hegyig belevész,  
Az rajta zöld irhából a szegés.*

\*

Kicsi Ferencem,

nagyocska diák leszel már akkor, mikor az olvasókönyvedben találkozol ezzel a versemmel, amely talán meg is fog rikatni. Már úgy gondolom, hogy esetleg tartalmi kivonatot kell belőle csinálnod, s előkurkásznod az alapeszmét, amely okvetetlenül megvan valahol minden versben, különösen az ilyen régi divatúban. Így tudom még abból az időből, mikor anyukádnak segítettem dolgozatot csinálni, és én füleltem le őhelyette az alapeszmét, amely mindig elugrott a lánygimnazista kis keze elül. Csak az volt a baj, hogy ilyenkor mindig kettes lett a dolgozat, sőt volt egy, hogy kétharmadra is lecsökkentették elmeművemet, holott a maga emberségéből mindig egyest szerzett anyukád. De azért nem volt ez rossz üzlet, mert így nem ázott el a magyar füzet, s apapa éppen ezért garázdálkodott bele anyukád magyar irodalmi stúdiumaiba. Apapád, akinek a bölcsessége csakúgy idő előtt érkezett meg, mint a fehér haja, már akkor is tudta, hogy a könnyekkel takarékoskodni kell. Mit is csinálna most szegény anyukád, ha az alapeszmékre tékozolta volna el a könnyeit.

Kicsi Ferencem, szabad velünk az Isten, s csak ő tudja, módomban lesz-e segítségemre lenni, mikor te az öreg szűcs sírját kapod fel penzumnak, aki apukája volt a te apapádnak, s elhidd nekem, mindenképpen különb ember nála, még abban is, hogy ő sose szidott meg engem, mint én téged. Lehet, hogy mikor te viaskodni fogsz dédapáddal, akkor apapád ismeretlen tartományban tartózkodik, amely még az iskola nagy térképén se található meg, s amelyből

még nem tért meg utazó. Lehet, hogy az öreg szüccsel együtt nézünk le rád, de te csak azt fogod észrevenni, hogy „ni, milyen fényes két csillag bámul ide”, vagy talán azt se fogod meglátni, mert lehajtod buksi fejedet az irkára meg a könyvedre, és egy kicsit dühös is leszel az öreg szücsre, akiről neked verset kell tanulnod és elemezned.

Kicsi Ferencem, énvelem bizonyosan nem lesz könnyű dolga a jó Istennek, ha te bajban leszel, és ő nem akar hozzád visszaereszteni, mint ahogy énhozzám se eresztett vissza senkit az édeseim közül, mikor hívtam őket. De ha ez az ő törvénye, hiába toporzékolnánk ellene, mint ahogy te szoktál az én törvényem ellen - igaz, hogy te nem hiába, mert tegnap is, csak levágattad velem a nagy tányérgombot a télikabátomról. A jó Isten azonban okosabb még apapádnál is, s egész bizonyos, hogy a gombot, amit leszakított a Halál, nem fogja visszavarratni az angyalaival. Ennélfogva, kicsi Ferencem, addig szeretnék rajtad segíteni, míg módom telik benne. Megcsinálom neked a magyar dolgozatot, azért nyomtatásban, mert így könnyebb lesz belőle puskáznod, mint ha kéziratban hagyom rád, amit huszonnégy óráig ketten tudunk olvasni, a jó Isten meg én - másnapos korában azonban már csak a jó Isten. Lehet, hogy a dolgozat most se sikerül jobban kétharmadnál - nem baj, azért nem lesz ez rossz üzlet. Én sohase hallottam a dédapámról semmit, a nagyapámról is alig valamit, a mi nemzetségünkben nyom nélkül szoktak elmúlni az ősök. Ferencem, néhány ezer esztendő óta te leszel a családban az első, aki tudni fogod, ki volt és hogyan ment el a világból a dédapád.

Alapeszme volt az öreg szücs, alapeszmeje mindennek, ami szép és jó van a világon, és nagyon szavatartó ember, akinek utolsó cselekedete is a szótartás volt. Mert szüretes időben, kalácsszagú sátoros ünnepek lámpavilágos estéin ha incselkedve emlegették neki a halált, a szegénysoron szokásos nehéz tréfával, mindig szelíden nevető szeme pajkosan villant meg olyankor:

- A halál? Nem félek én attól se, subát varrok annak is, ha eljön értem, legalább nem látszanak ki a csontjai szegénynek. Öntetek még egy pohár bort, lelkem!

Hát igen, kicsi Ferencem, ott voltam, mikor dédapád megvarrta az utolsó subát. Láthatatlan subát a Láthatatlannak, aki a legszörnyűbb hidegségbe van öltözködve ezen a világon. Három nap, három éjjel varrta - ő, milyen rémületes játék volt ez, édes gyermekem. Vagy, ki tudja, nem is játék volt tán?

Fáradt lábai megállás nélkül jártak a takaró alatt, törte velük puhára a bőrt - nagy úr a halál, remekbe készült munka illeti őt -, s az öreg kezek maradék erejével kiszabta és összeállította a megígért öltözetet a csontembernek. Bal keze két ujjá közé fogta az elképzelt tűt, reszkető jobbajával behúozta a megfoghatatlan cérnát, a szájához vette, hogy fogával erősíthesse meg a végén a csomót, és varrt, varrt, három nap, három éjszaka szakadatlanul.

- Mit csinál, édesapánk? - hajoltunk fölé meg-megvonagló szájjal és törülgetve homloka hideg verejtékét, szerettük volna még szeme egy-egy sugarát a szívünkbe szedni örökségnek.

Már nem minket látott. Elénk állt valaki, azt nézte jegesedő szemével és az, az utolsó megrendelő, nyilván siettetette a munkát. Mert egyre szaporábbak lettek az öltések, de egyre apróbbak is már, talán a rozsmaringokat cifrázta már akkor, talán a saskörmöket rakta fel, talán a keskeny szegőcsikot varrta finom öltésekben, szép zöld irhából, amilyenből az első labdája készült apapádnak, kis Ferencem.

A lélekválság harangja sírt, és tövig égett a szentelt gyertya. És nyílt és csukódott a kisajtó és nem láttunk rajta bejönni senkit, és mégis ijedt vonítással sompolygott el valaki elől a Bogár kutya, mikor dédapád hirtelen keresztbe tette a kezét, és szép ezüst haja alatt, egyszerre kisimult homlokán kisütött a mosolygós békesség. Kész lett a suba, a legszebb suba, amit valaha varrt.

Tízen térdeltünk könnyharmatos peremén: nagy bajuszú pesti Pista bátyád, messzi Juliska nénéd, akit te tán még nem is láttál, apapád és még hét testvére apapának, akiket ő se látott soha, mert mire ő megjött, akkorára azok már elmentek. De erre az órára hazajöttek bizonyosan, úgy kellett lenni, mert csak három héttel azelőtt álmodta dédanyád, hogy otthon voltunk mind a tízen, mind tiszta fehér inges kicsinyeknek, és az volt köztünk a sereghajtó, aki legelsőnek született és legelsőnek ment el, háromnapos korában. Most, az álomban ő jött utolsónak, a kis pogány, és csöpp kacsóival tapsikolva fogódzott az anyánk kötőjébe, aki a küszöbön várta őket az apánkkal:

- Nézze-e, szülém, hazahajtottam az angyalbárányokat, az öcsikéim meg a húgocskáim.

Igen, mindnyájan együtt voltunk, akikben szétszlott a dédapád élete, és mindnyájan ráborultunk a hideg kezére. De a szemét csak dédanyád tudta lefogni. A mi puha kezünk nem tudott olyan puha lenni, mint az ő áldott kemény ujjai, a mi kezünk után fölpattantak az elfénytelenedett szemablakok, hívták, várták, követelték az ő cirógatását.

A nem tettetésből síró unokák levelét, akik erőt, egészséget kívántak nagyapónak, mikor ő már az örök világosság hegyeiről nevetett vissza rájuk, beletettük a koporsóba, és apapád nem felejtkezett meg arról sem, hogy az öreg vándort nem szabad üres kézzel eresztetni a másvilágra. Telibb kézzel ment, mint a királyok szoktak, mert azoknak a ravatalára kiteszik ugyan az ország almáját meg a jogart, de nem adják velük, s nem is tudják szegények mivel igazolni magukat, mikor a tejút végén eléri a nagy útlevélvizsgálatot. De én elláttam az öreg szücsöt mindennel, amitől bizonyosan sarokra nyíltak előtte a mennyei szent város gyöngykapui. A földig érő szép fehér szemfödő alatt beloptam egy szücsstűt egy gombolyag piros berlinerrel, egy követválasztási emléket, piros tollat zöld levéllel, amin még el lehetett olvasni az arany nyomást: *Éljen dr. Holló Lajos, 48-as követünk*, s a szívére tettem egy Kossuth-bankót, amely a „Krisztus atyafiság könyvé”-ben sárgult már az én Fercsike koromban is, és jutalmul mutatódott meg, ha valami különös jóviseletemmel érdemet szereztem rá.

Az alsótemetőben vetettünk ágyat dédapádnak, a sűrű ecetfák alatt, ahol legnagyobb szemük van a szitakötőknek és himlőhelyes sírkövek alatt egy kis helyesírási hibával nyukszanak a holtak, muzsikás nevű Harmosok és szigorúan hangzó Zsigók. Szomszédja neki néhai való Almássy György céhmester urunk, ki tanítógazdája és násznagya volt félszáz esztendővel ezelőtt, és másnap mellé temették kenyerezársát, Zöldi Márton szücsmestert, aki vőfély volt az esküvőjén, és vele egy éjszakán aludt el az Úrban.

Ezt azért jegyeztem fel így, kicsi Ferencem, hogy a szomszédjairól könnyebben rátalálj majd a dédapádra, ha egyszer, amikor már te leszel az idősb Ferenc, elvetődsz a kiskunok temetőjébe. Márványkövet nem ültettünk föléje, mert az nem illet minket, csak a fejfája mögé egy vadgesztenyét, amely a dédanyád szíve porából nőtt a szolnoki temetőben. Csinált-virágból való koszorút te se vigyél neki soha, kis Ferencem, hanem igenis vigyél szép sárga körömkevirágot, kenyérbélvirágnak is mondják azt, azt szerette legjobban isten füvei közt - de azzal akkor is simogasd meg, ha az utolsó krajcárodatt kellene érte odaadnod. Majd megfizetek én azért neked, akármilyen messze leszek - tudod, az apapádban meg lehet bízni, most is mindig megadja neked a húsz fillért, ha azzal bizonyítod be a művelt emberi társadalomhoz való tartozásodat, hogy nem a gallérodra öntöd a levest, hanem a gallérod mögé.

Különben arról is megismerheted a dédapád sírját, hogy nem egy irányban van a többivel, hanem keresztben rájuk, közel a malomhoz. Fejjel a városnak, hallgatva az élet lármáját, amit nagyon szeretett, és arcával a vadvizeknek fordulva, amelyeknek mélyén boglárkavirágok finom csipkái ringanak, mint ahogy az ő regulázatlan lelke mélye istennevelte finomságokat ringatott.

## A JÓ ISTEN FOLTOZÓSZÜCSE

### MESE EGY FELVONÁSBAN

#### SZEMÉLYEK:

|                |            |
|----------------|------------|
| A foltozószücs | A Halál    |
| A felesége     | Egy angyal |

(Kis parasztszoba a mennyországban, ha lehetne, jó volna úgy megcsinálni, hogy egy ezüst-hasú felhőn álljon. Égszínkéék falain mindenütt aranycsillagok világítanak, nagyon fényesen. A nézővel szemben levő fal közepén fehér firhangos ablak, alatta tulipántos láda. A bal sarokban van az ajtó. A bal oldali fal mellett, kis pódiumon a „verpánk”, vagyis iksz-lábú hosszú, keskeny asztalka, kis paddal, az asztalon nagy szücsolló, színes berlinergombolyagok, a pódiumon és a padocsán egymásra hányt-vetett subák. A „verpánk” felett petróleumlámpa helyett lógó aranycsillag világít. A jobb sarokban szögletbe való kanapé, előtte fehér terítős asztal. A jobb fal mellett sublót, rajta nyolc-tíz kisebb-nagyobb pohárban halotti mécses ég, köztük egy egészen piciny rózsaszínű pohárka. A poharak között egy lourdes-i Mária-szobor, a falon a Szentháromság olajnyomású képe.)

#### 1. JELENET

*A szücsné kis öreg nénike, mezitláb, papucsban, barnás szoknyában és rékliben, fején fekete kendő, az álla alatt megkötve, derekán kék kötény. A pódiumon pipeskedve az aranycsillagot akarja megtörölni a kötőjével, de ahogy megérinti, felszisszenve elereszti. Bomolj meg no, de meleg vagy! Rázza a kezét, és csóválja a fejét a Mária-szobor felé. Lelkem, Máriácskám, rossz néven ne vedd, mindenbe beletörődtem vóna már én idefönt, csak ezeket a rettentő világos mennyországi lámpákat nem szívélhetem, legalább egy kis petróleumszaguk volna, mingyárt nem volnának olyan idegenek az embernek. Hiszen nem mondom, szép tartomány ez a mennyország, de se este, se reggel benne. Megrettenve. Az ám, hun tekereg már megint az ez ember? Reggelre meg kellene fódózni a jó Isten subáját, oszt ő még elmén céglészni. Ó, az az ember! Turkál a subák közt. Úgy nézem, ez a Szent Mártoné, mert ilyen van neki otthon is az öregtemplomban, a nagyoltáron. Ez is itt keshed már vagy három hete. No hiszen, az nagyon türelmes szent, de ehun a Péteré is, oszt ezt még a kezibe se vette, pedig ez igen nagy természetű szent. Fohászkodva. Ezért nem haladunk mi idefönt se, mert mindig előbbvalók neki az aprószenetek, mint az öregjei, oszt azért nem lódít rajtunk senki se. Negyedik eszten-deje zsellérkedünk idefenn a mennyország pitvarába, osztán még most se kaptuk ki a glóriát. Kicsit kinyitja az ajtót, és kikiált rajta. Apjo-ok! Messziről kutyaugatás hallatszik, megborzoneva becsapja az ajtót. Hű, ezt nem szeretem. A halál kutya vakog. Visszamegy a verpánkhoz, és szétteríti az Úristen subáját. Nagy fehér suba, csupa aranykivarrással. Ez az Úristené. Kíváncsian simogatja. Ebbe szokott a trónusán ülni, mikor a glóriások hivatalosak hozzá. Ó, Istenem, látlak-e én ebbe tégedet valaha? Milyen puha, milyen meleg, milyen aranyos suba! Szép suba. Szép. Elmélázva. De az a kis suba, amit az én kisfiamnak kereszte-lőjire szabott az apja, az szebb volt. Meggyőződéssel. Bizonyisten, szebb. Sárga irhából, fekete bodor bárány bőriből a gallérja, piros ciommal szegve az alja. Akárhogy fájt a kis haskója, ha abba takargattam, mindjárt rám mosolyodott. Magafeledkezve, anyás mozdulatot tesz a karjával. Csi-csi-csi-csi-csicsi...*

## 2. JELENET

*Lágy csilingelés hallatszik, az angyal jön be az ajtón.*

*Az angyal magyar ruhás leány, két fehér szárnyal; ahogy jön-megy a jelenet alatt, egy-egy libbenésnél csilingel. Levelük jött a földről, nénikém. Leteszi az asztalra.*

*A szűcsné riadtan.* Adóintés lesz az, lelkem. Ez az, látom, pecsét van rajta. Jézus, Mária, mi lesz velünk, ha még itt is sarcolnak bennünket a porcióval!

*Az angyal mosolyogva.* Ne féljen, nénikém, a mennyországba nem eresztik be a végrehajtót. Itt csak akkor nyitják ki a kaput, ha imádság zörget rajta, osztán aztat János evangélista a kancelláriában írásba foglalja annak a nevére, akihez küldték. Bizonyosan a családjaik kerestetik magukat.

*A szűcsné bánatosan mosolyog.* Az én kisfiam nagyon rossz levélíró.

*Az angyal a mécsesek felé intve a sublóra.* Hiszen van nénikéjéknek több családjuk is odalent.

*A szűcsné.* Van ám, olyan is, akit már mink nem is láthattunk. Látod, fiam, ez nagyon okos törvény itten nálatok, hogy odalent a halottakért égetik a mécsest, idefent meg az élőért, oszt ebből mindig láthati az ember, hogy a véreinek hogy-mint mén sora otthon. *Előrehozza a csöpp rózsaszín mécsest, és összetett kezekkel lelkendez előtte.* Hát nézd-e ezt, ezt a csöppet, ezt a szikrát e! Ez a dédunoka, látod. Eszem a szented, édes galambom, hogy én már tégedet meg sem érhettelek. *Másik mécsest húz elő.* Az unokámé e! Mint az esthajnali csillag. Még ez is csak olyan kis fityfiritty vót, mikor olyan hirtelen az Isten csúribe gyűjtöttek. Csak még eccer megsimogathattam vóna a haja selymit. *Kicsit elcsukló hangon.* De még a kisfiam fejét se szoríthattam a szívemre, annyira siettettek. *Hirtelen elhallgat, és dermedten mutat az egyik mécsesre.* A'! A kisfiamé! Reszket! Látod?

*Az angyal megnyugtatta elhúzza onnét.* Nem látom én, nénikém. Nincs ott semmi hiba. Aztán meg tán nem is lesz az, akinek maga gondolja.

*A szűcsné sértődötten.* Ejnye, te kis béka! Nézze meg az ember! Még ő akar engem tanítani!

*Az angyal csendesítőleg.* Isten mentsen, nénikém, hát mekkora lehet az a maga kisfia?

*A szűcsné megbékülten.* Az én kisfiam? Most lesz negyvennyolc, szőlőkötözéskor - *sóhajtván* -, ha az Isten meg hagyja neki élni. *Nézi a mécsest.*

*Az angyal felveszi a levelet.* Hát majd megmondja a levél, mi hír felőle. (Bontani akarja.)

## 3. JELENET

*Az utolsó párbeszédetől kezdve, kívülről egyre közelebb hallik a Kossuth-nóta füttyörészése. Belép a szűcs.*

*A szűcs hajadonfős, csapzott, szürkefejű kis öreg emberke, mosolygós mesterember, papucsban, ingujjban, hosszú melles kötényben, aminek a korcába rövid szárú kis tajtékpipa van dugva... csértessék!*

*A szűcsné szemrehányóan.* Ó, apjuk, apjuk!

*A szűcs.* Egy szót se, mert nézd-e, mit hozok neked? (Kivesz a kötő alól egy kukoricagránátot.) A Hadak útján találtam, valamelyik hősi katona hajtotta el.

*A szűcsné.* Mindig ilyesmin jár az esze. Felszedi, pedig azt se tudja, micsoda.

*A szűcs.* Éppen azért, hadd legyenek már valami a háznál olyan is, amiről nem tudjuk, micsoda.

*A szűcsné szomorúan elmosolyodik.* Akár a gyerek.

*A szűcs.* Ha az ember sóhajtani nem tudna, hát megfulladna. *Elkomolyodik.* Füleltem egy kicsit a Kossuth apánk ablaka alatt. Meglesz már a független Magyarország.

*A szűcsné megörülve.* Beváltják a Kossuth-bankót?

*A szűcs.* Fene, aki eszi. *A csillagok egyszerre kialszanak, a szoba sötét lesz.* Ó, a glóriáját neki! Mán megint félrecsúszott a szám! *A csillagok megint kigyúlnak.* Úgy lesz meg a független Magyarország idefenn, ha odalent nem marad már embere Kossuthnak. *Meglátja a levelet az asztalon.* Nini, hát ez?

*Az angyal.* Én hoztam, bácsikám.

*A szűcs.* Nene, te is itt vagy, nagylány? *Felveszi a levelet.* Ja, csak hogy én csak feltételesen tudom ám azt elolvasni.

*Az angyal.* Feltételesen?

*A szűcs.* Hát, ha a szemüvegem felteszem. *Tapogatja a kötőjét.* Hű, a Mária... - ...hű... a glóriáját neki! Azt meg ott felejtettem a hajnalhasadékján! (Kiszalad a szobából, futtában kiejti a pipát a korból.)

#### 4. JELENET. AZ ANGYAL MEG A SZŰCSNÉ

*Az angyal fölemeli a pipát.* Látja, nénikém, ez a hiba. A mennyek országából ki van ám tiltva ez az ízé. *Finnyásan rázogatja.*

*A szűcsné egy cseppet ingerülten.* Hát aztán. Hiszen nem idebent szíja, hanem kiül vele a hajnalhasadékjára, oszt földre fúvi a füstjét.

*Az Angyal lányos pajkossággal a szájába kapja a pipát, és elfintorítja az arcát.* Mégiscsak legjobb lesz ezt lehajítani az ördög pernyésgödribe. A bácsika majd azt hiszi, hogy elvesztette. *Indul kifelé.*

*A szűcsné felcsattanó hangon elkapja a pipát.* Hajítod ám majd megmondom mit! Né csak! *Engesztelően simogatja az angyal szárnyát.* Tudod, galambom, ezt a kisfiam tette az apja koporsójába. Eztet, meg a Kossuth-bankót, akit a bibliából kivett. *Határozottan.* Hát ehhez senki istenangyala ne nyúljon. Osztán te se csacsogj felőle senkinek, érted-e? *Hízeleg.* Hanem mit adok én teneked, de mit ám? Van ám énnekem egy fekete selyem fejkendőm, apró kék virágos, apjuk hozta a csongrádi vásárral még új asszony koromban, megállj csak! *Indul a láda felé. A pipát leteszi a sublóra a gránát mellé.*

*Az angyal szelíden megfogja a karját.* Ott van összehajtogatva a ládafiában. Tudom én azt. Abba akar menni az úr elébe, majd a glóriát megköszönni. Tudunk mink itt mindent, édes nénikém, jaj, fel van itt jegyezve minden. *Átöleli mindkét karjával, és nagyon gyengéden és kedvesen fontoskodva beszél.* Nénikém, aranyom, azért vagyok én szolgálattételre iderendelve maguk mellé, hogy felkaroljam magukat. Hát megmondom én, ahogy van. Nem jól forgatik maguk magukat ebben a mennyországi életben. Nem való az, hogy nénikém mindig lefelé nézdegél, és mindig azt mondja, hogy otthun. Aki itt kapott kvártélyt, annak már csak itthun van, oszt ahhoz semmi köze többé, ami elmúlt. Teszem fel, van idefent a nénikének egy komaasszonya...

*A szűcsné.* Van, angyalom, van énnekem több is. Nemigen volt a szőlőhegyen olyan asszony, aki nekem komaasszonyom ne lett volna. Tukácsné, Lukácsné, Hegyiné, Begyiné.

*Az angyal.* Nagyon szerették a nénikét, ugye?

*A szűcsné naivul.* Tudja az Isten, fiam. Nem engem szerettek azok, hanem az uramat. *Egy kicsit büszkén.* Nem is gondónád, hogy úgy lepkezték az asszonyok azt a rossz embert, mint a mézeskalácsot.

*Az angyal zavarodva lesüti a szemét.* Van itten valami Bordácsné nevezetű komaasszonya nénikémnek...

*A szűcsné megütközve.* Ó... hát az is itt van, a szégyentelen!

*Az angyal.* Itt bizony, mégpedig nagy becsületben. Látja, annak már három levelet is küldött a menyé, de nem vállal.

*A szűcsné legyint.* Vöm nem fiam, menyem nem lányom - így tartják ezt mifelénk.

*Az angyal.* Csakhogy itt más törvény járja, nénikém, mint odalent, látja, a komaasszonya már bent lakik a nagyutcán.

*A szűcsné gúnyosan.* Hát ott jó helyen van, csak arra gondotok legyen, hogy a Fiastyúkhhoz ne eresszétek közel.

*Az angyal.* Már mért ne eresztenénk?

*A szűcsné.* Mert kiszedi alóla a tojást. A vériben van az már őneki.

*Az angyal pirongatósan csóváltatja a fejét.* Rossz szívvel van hozzá, nénikém.

*A szűcsné felcsattanva.* Hát hogyné vónék! Nézd, ő vitte keresztültetni a kisfiam, gyönyörű szép pamuk fékötője volt neki, én magam tettem a kis fejire, hát nem kicserélte a lapátravaló, mire hazahozta a templomból. Megmondom én a jó Istennek is, ha valamikor a szent színe elé kerülök. Hát még ha az uramat megkérded, az megmondja magyarán, hogy hány a nyóc!

*Az angyal kap a szón.* No, az meg különösen nem idevaló, ahogy ez az aranyos bácsika kicifrázza a beszédjeit. Mán a jó Istennek is jelentést tettek róla, hogy van itten egy káromkodós szűcs.

## 5. JELENET. ELŐBBIEK, A SZŰCS

*A szűcs rongymadzagos pápaszemmel belép, meghallja az utolsó szavakat, felcsattan.* De a keser... öhö... a glóriáját neki, lányom, fakókocsi, kenderhám, amilyen az áldás, olyan az imádás. Magyar ember vagyok én, oszt azt mondom, hogy ha a szentséges jó Úristen magyar vóna, ő is elkerítené a könyörgőit annak, aki minket magyarokat így helybenhagyott. *Kifújja magát, és mosolygós képpel felszakítja a levelet.* Nézzük, no, mond-e esőt? *Az angyal és a szűcsné szívre szorított kézzel figyelnek. A szűcs leejti azt a kezit, amiben a levelet fogja, a másikat végighúzza a homlokán. Nagyon csöndesen.* A... glóriáját... neki... beteg a gyerek. *Ő is a mécses felé fordul.*

*A szűcsné a fejkendője sarkával törli a szemet. Halkan.* A kisfiam...

*A szűcs.* Szúrása van a mejjibe... Már a tél eleje óta.

*A szűcsné.* Bizonyosan felfázott szegénykém. Mindig olyan gyöngé mellű volt. Oszt kemence sincs a házukba, csak az a kórságos kályha.

*A szűcs hol közelebb, hol távolabb tartja a levelet. Aludni se tud... Se éjjele, se nappala, mert minden órában elgyújtja a hideg... Leteszi a levelet. Komoran. Hát nagyon az ámenon lehet a gyerek, ha már ő az ágyat vállal.*

*A szűcsné fájdalmas szemrehányással. Ennek is maga az oka.*

*A szűcs ijedten. É-én?*

*A szűcsné. Maga ám. Idefent is mindig csak a negyvennyócat élteti, ahelyett, hogy a kormányt helyesítené.*

*A szűcs büntudatosan lehorgasztja, azután dacosan felszegi a fejét. Azt az egyet nem tehetem.*

*A szűcsné keserűen. Maga sose tehetted. De ugye, Pusi takács megtette?*

*A szűcs mérgesen. Mit hozakodol ide azzal a takáccsal? Öt pengőért a lelke üdvösségét is eladta vóna az a tarkahitű.*

*A szűcsné egy kicsit gúnyosan. El, ugye? A lelke üdvösségét is? Azért mégis mingyárt állami - a szó kiejtése az állami és álomi között van - hivatalt adtak neki, ahogy ideért. Betették útkaparónak a Tejútra, oszt aszongyák, úgy lapátolja a csillagmorzsát, hogy mind az ő családjának az udvarára hulljon le a földre ezüstpengőnek. Maga meg elnegyvennyolcaskodta a házat is meg a szőlőt is meg - a kezeit tördösve - ehun a fiát is. Oszt tud-e most rajtunk segíteni Kossuth Lajos?*

*A szűcs felsóhajt. Hiszen ha ő kerülhetne egyszer kormányra! Felmegy a verpánkhoz, leül, az ölébe veszi az Úristen subáját, és öltögetni kezdi a tűvel.*

*A szűcsné sírva a Szentháromság-kép felé. Édes jó Istenem, ha én még eccer, a kis subába betakarhatnám a kisfiamat. Ringató mozdulattal. Csi-csi-ss, csi-csi-sss...*

*Az angyal babusgatva. Ó, édes nénikém, nem lehet az, tudja. Innen már csak a lelkek szérűjén van lejáras a földre, ott is csak a halálnak, annak is csak azért, mert olyan szagja van a subájának, hogy amiatt nem szaggatják meg a hét kapuőrzők.*

*A szűcs felkapja a fejét. Én azt hallottam, hogy eccer valaki leszökött.*

*Az angyal a fejét csóválja. Csak megpróbálta. Egy legény akart levinni szivárványpántlikát a jegyesinek, de megfogták. Borzadva eltakarja az arcát. Azóta a Vérrel Versengő Csillagban kell neki meztláb állni kaszahegyen.*

*A szűcs megborzongva. Hű, a kutya... öhö... a glóriáját...*

*Az angyal megkapja a karját. Már megint az a nemszeretem beszéd. Édes bácsikám. Sose lesz ám akkor glória, ha mindig csúfra emlegeti.*

*A szűcsné a mécsest nézegeti, kitörve. Mit bánom én a glóriátokat! Meg az egész csillagos mennyországtokat, mikor mindjárt kialszik a kisfiam mécsese!*

*Az angyal elszörnyülködve. Nénike! Összeccsapja a kezét, szigorúan. Ezt meg kell jelentenem. Alázatosan meghajtja a fejét. Az Úrnak.*

*A szűcsné. Hát jelentsd! Keserűen. Mit tudsz te ehhez, hiszen te csak angyal vagy! Szeli-debben. Hiszen tudom én, hogy te nem tehetsz róla. Könyörgően. Ugye, ha terád vóna bízva, angyalom, te pártomat fognád? Az angyal jóságosan int. No látod. Húzza a sublót felé. Hátha tennék valamit. Nem tudja azt meg senki, ha kicserélném a kisfiam mécsesit. Tétován nyúl hol az egyik, hol a másik mécses felé. Az unokámé... Simogatja. A dédunokámé... Összetett kézzel nézi. A menyemé... Pillanatnyi tűnődés után. Soha egy szóval meg nem bántott... Az édes testvéröcsémé... Megfogja a mécsest. Hiszen már neki úgyse sok van hátra... Hirtelen*

*visszakapja a kezét. Nem szabad. Nem lehet. Egyszer aratáskor fürjecskét hozott a kisfiamnak. Hogy tapsikolt neki a galambom. Közeli kutyaugatás. Jaj, egész közelről ugat már a halál kuttyája. Az angyalt eltaszítja, aki meg akarja ölelni, és leborul az asztalra.*

*A szűcs lejön a verpánkról, megsimogatja a szűcsné vállát, nagyon gyöngéden. No, anyó, no. Én is tudok tán valamit. Hiszen nem hiába vagyok én a jó Isten szűcse.*

*A szűcsné zokogva. Inkább a halál szűcse vóna. Akkor lemehetne a subájában a földre. Kint lábdobogás.*

*A szűcs kinyitja az ajtót, és kikiált. Hé, Halál koma!*

## 6. JELENET. ELŐBBIEK, A HALÁL

*A Halál megjelenik a nyitott ajtóban. Nagy csizmás, rossz subás, csőszforma ember, a vállán a kaszával. A fején a szeméig lehúzott hegyes bárányszőr sapka van, az állát pedig belehúzza a subába, úgyhogy az arcából csak a lompos, őszes bajusza látszik. Lomha a járása, nehéz a lépése, ügyetlen minden mozdulata. A lábával visszarúg, mintha a kuttyát kergetné el. Csi-i-ba te! A küszöbön megtorpan. Én ide be nem mehetek.*

*A szűcs elébe toppan. Mitől, koma? Nem élünk mink itt halálhússal. Meg kend sem olyan vágnivaló borjú már.*

*A Halál int a fejével az isten subája felé. Attul a! Ahun az tartózkodik, ott énnekem kusti.*

*A szűcs. No azon könnyen teszünk. Felnyalabolja az isten subáját, és a visszahúzódozó Halál mellett felviszi az ajtón. Aztán a Halált betaszigálva, beteszi az ajtót. Kerüljön már bejjebb, no. Úgyis régen vót járása a mi fertályunkban.*

*A Halál. Oda szoktam én menni, ahová küldenek, nem oda, ahová hívnak. Topog a csizmájában. Nagy a sár ebben a furbicban, nemhiába ritkán hozok mérnököt a mennyországba.*

*A szűcsné iszonykodva és alázatosan, mint aki fél is, reménykedik is, töröli a kötényével a kanapé sarkát. Foglaljon már helyet nálunk. Fojtott zokogással. Ne vigye el az álmunkat.*

*A Halál otrombán leül, a kasza nyelét a két térde között tartja, a vasa a jobb vállán, úgyhogy az angyal, aki a ládára kuporodik, és onnan nézi vidám kíváncsisággal a Halált, elérheti a kezével. Hát rám fér egy kis ücsörgés, mert mindig lótok-futók én, mint az örlösök kuttyája. Ni, mennyi palétát kiadtak mára is! Szétlebbenti a subáját, látszik, hogy kék untermecsk van rajta. A tarisznyából kidob az asztalra egy csomó levelezőlap formájú cédulát. Ezt még mind haza kell mama takarítani, ki hova való.*

*A szűcsné a szűcshöz, aki jön-megy a szobában, és keres valamit. Mit korkász, apjuk?*

*A szűcs egy kicsit ingerülten. A lopótököt keresem, fiam, megint elrekkentettétek már valahová, egy ital bort a komának... Az asztal mellett megáll, a homlokára üt. A fe... öhö... a glóriáját neki, hát nem azt gondoltam, otthon vagyunk! Szelesen elkapja a kezét, leüti vele a legfelső cédulát. Ahogy felemeli, ráveti a szemit, reszkető hangon a mécsesre nézve. No, ennek a gyertyájával se lehetne már a padlásra felmenni.*

*A Halál. Hányas a numerusa?*

*A szűcs nem tud szólni, csak a hüvelykujjával mutogatja, hogy „egy”.*

*A Halál. Igen, annak már mars van a homlokára írva, nem adok neki egy Miatyánkot, hogy már nem leli a hideg.*

*A szűcsné nem bír tovább magával, kimondja. Az én kisfiam!*

*A Halál az eddigi közömbös hangon. Úgy? Nem is tudtam. Az meglehet. Nekem mindegy, ha kutyazab, ha tiszta búza, ha császár, ha suszter, én csak a numerusát nézem.*

*A szűcsné eszmélve. Hogy is mondta kend? Egy miatyánknyi idő?*

*A Halál. Hát. Ha mindjárt megyek. Huzakodva, mintha fel akarna állni.*

*A szűcsné meglöki, felrebben benne az öröm, mint a madár. Hamar hát, menjen hát, hiszen akkor mindjárt meglátom a kisfiamat! Térdre esik a Halál előtt, és hadarva imádkozik. Miatyánk Isten, ki vagy a mennyekben...*

*A Halál. Megálljon, lelkem, hátha kár az imádságért. Nézi a cédulát. Az a kérdés, aranyténtával van-e írva, vagy fekete téntával?*

*Az angyal odapislog a ládáról, halkan. Fekete.*

*A Halál. Az. Fekete. Nem itt lesz a kvártély a mennyországban. Más kvártélyba viszem. Úgy látszik, nem jóba foglalta magát a világi életben. Ásít.*

*Pillanatnyi csönd. A szűcsné lecsuklott fejjel térdel, a szűcs lehajtott fejjel áll.*

*A szűcs felszegi a fejét. A... a... gló... Nem tud káromkodni sem, az öklével törli a szemét.*

*Az angyal erőltetve, vidám hangon, kinyújtott kezével kaparássza a kasza végét. De tompa a kaszája, Halál bácsi.*

*A Halál vállat von. Megteszi mán ez az én életemben a hat vágást.*

*Az angyal. Én, ha magának volnék, kiköszörültetném. A bácsika megtenné magának azt a barátságot. Igaz-e, bácsikám? Rákacsint a szűcsre, és ráölti a nyelvét a Halálra, aki semmit sem vesz észre.*

*A Halál. Nem lehet. Szent Pál kovácsa ennek a mestere. Más meg se bírja emelni.*

*Az angyal gyerekesen felugrik a ládáról. Nézzük. Kirántja a kaszát a Halál térde közül, nyögve a verpánkhöz cipeli és súrolja a fenőkövel, de a szűcsnek mutatja, hogy kifogja verni az élit. A szűcsné, aki térden állva imádkozik a sublót előtt, egy-egy koccanásra összerezzen.*

*A Halál feláll, és menne a kaszáért, de rálép a subája szélére, ami reped egyet. Ne, te, ne. Lehajlik, és próbálja összepáztítani a repedést.*

*A szűcs odalép. Ne nagyon nézze kend, koma, mert nemhogy összeragadna tőle, inkább továbbreped. Ezt már meg lehet szemmel verni. Bizonyisten szégyen, hogy egy ilyen Isten minisztere ilyen subában jár.*

*A Halál rátartian rázza meg magán a subát. Így is csak a Halál subája az!*

*A szűcs becsmérleően. Nono, hát nem is az enyim. Én inkább letenném a hivatalom, mint hogy ilyenbe járjak, hiszen azért vonítják meg kendet mindenütt a kutyák, ahova bemegy, mert azt hiszik, hogy börszedő zsidó kend.*

*A Halál röstelkedve. Hát mit tehessek neki, ha nincs új suba a kommencióban?*

*A szűcs vállon veregeti a Halált. Megteszem én azt kendnek ingyen, barátságból. Van itt felhőbárány elég, szabok én kendnek olyan subát, hogy az angyalok is mind utánaforognak kendnek, azt hiszik, generális kend. Ugyan a korátul már lehetne is kend, gondolom.*

*A Halál legyint.* Tudja, szokásmondás, hogy aki nem akar megöregedni, akassza fel magát.

*A szűcs.* Nem rossz végről mondtam, koma. Hiszen nem az idő öregíti kendet, hanem az a nyeslett suba. No, tegyük le, majd mértéket veszek kendről.

*A Halál gyanakodva húzza össze magán a subát.* Nem merem én azt a felsőbbség engedélye nélkül, no, mert ami szabál, az szabál. *Az angyalhoz.* Hoci azt a szerszámot, hé!

*A szűcs kedves erőszakossággal.* Legalább ezt a repedést összeöltöm. Az Istennek se engedem el kendet ilyen világcsúfjának. *A közönséggel szembe fordítja a Halált, maga lekuporodik mögéje, és int az angyalnak.* Tűt, cernát, hamar, nagylány!

*Az angyal.* Tessék, bácsika. *Odaáll a Halál elé, és mutatja neki a sublóton pihenő pipát.* Halál bácsi, nem kend vesztette ezt el?

*A Halál kezdi a fejét rázni.* Ne-em. *Meggondolja a dolgot.* Vagy... megállj csak... alighanem. Hát... igen... igen... most már emlékszem rá... álmomban vesztettem el... *Szomorúan.* Mert én csak álmomban szoktam pipálni. *Nagyokat cuppant a csutorán.*

*A szűcs guggolva.* Koma, nem ér az úgy szárazon fe... öhö... glóriát se. Hoci kend csak azt a pipát! *A Halál, hátranyújtja a pipát.* Tudja kend, csak cigánynak való az úgy. *Megtömvé, rágyújtva visszaadja.* Így mán igen, most mán szebben szól.

*A Halál szemmel látható gyönyörűséggel pöffenti ki az első füstmacskát.* Ehé... e... csak azt nem értem, hogy hun veszi kend itten a dohányt.

*A szűcs.* Hát, ahun finánc van, ott a dohány is megterem.

*A Halál.* Az, a finánc... mert az is van olyan, akit beeresztenek ide, ha szószólója van. *Az egész monológ alatt boldogan szívja a pipát, s úgy belefeledkezik a füstbe, meg a beszédbe, hogy nem veszi észre, amint a suba egyre lejjebb csúszik róla.* Lássátok, ha én hoznám a törvényt, de másképp osztanám én a mannát meg a szurkot az emberi nemzetnek. Most úgy van a világ sora, hogy szűr vágja a fát, ködmön gyújt belőle tüzet, palást melegszik mellette. No, én nagyon alánéznék a palástnak, aki ide kéredek. No, ember, volt-e olyan embertársad, akire ráfogattad velem a kaszát? Volt? Ugye? Oszt teneked mégis van szemed mannára éhezni? Ahun van a. *Int a sublóton a gránát felé.* Ott a vaskukorica, edd azt, ha megsütötted.

*A szűcs.* Hiszen, ha nekem választójogom vóna idefent, én nagy fordítást tennék. *Próbálja lerántani a subát, de a Halál erősen fogja.* Nem érez így semmit. *Vakarja az üstökét.*

*A Halál.* Mi nem ér semmit?

*A szűcs.* Az, hogy még egy rendes kutyát se szavaznak meg kendnek.

*A Halál sértődve.* Azt mán ne mondja kend, az én Bühülim olyan rendes puli, hogy elvégzi a fele hivatalom.

*A szűcs.* Megengedem, de azért ő is csak rágott ételt eszik mán.

*A Halál meglepetve.* Azt nem is tudtam. Oszt ki rágja meg neki?

*A szűcs.* Ő maga.

*A Halál nevetve.* Ne incselkedjen kend a Bühülivel, mert az nagyfogalmú puli. Nem is szólok neki, csak kézzel irányítom.

*A szűcs.* Kézzel?

*A Halál.* Hát. Így-e. *Kinyújtja a jobb kezét, s int vele jobbra-balra.* *A suba lecsúszik a válláról.* Jobbra tulítom, balra uszítom.

*A szűcs.* Aha, most már értem, amit úgy fülhegygel az aprószentektől hallottam, hogy miért választanak kend helyett új Halált.

*A Halál.* Énhelyettem? *Felüti a fejét.*

*A szűcs.* Csakis. Aszongyák, kend csak a jobb kezével bír hadakozni, mert a bal kezét megütötte a szél.

*A Halál.* Az esze tokja, aki mondja. Ehen-é. *Előrelöki a bal karját, a suba lecsúszik róla.*

*A szűcs felnyalábolja a subát.* No, látom, meg tudja még kend ölelni a menyecskéket. Valami irigye költhette kendnek.

*A Halál helykén.* Majd kivizslatom, ki volt. Rögtönszemem van nekem, észreveszek én mindent. *Nem veszi észre, hogy a szűcs a subával kioson az ajtón.*

*Az angyal hízelgően.* A Halál bácsi olyan takaros.

*A Halál megrántja a hasán az untermékét.* Hát tudod, ezt sem mondta még nekem senki, mert engem csak ijesztőnek tartanak. Pedig, ha szépen bánnak velem, úgy mosolyognék én mindenkire, mint az aranyalmák - *megemeli a sapkát* - a jó Isten kertjében. Látod, azért szeretem a kisgyerekeket, mert azok nem félnek tőlem, hanem szépen a karomba borulnak, oszt simogati a forró kis arcuk, ezt az én vén képemet, mint a bársony. *Ellágyulva.* Úgyis számítok mindig, hogy ha engem felszabadít egyszer - *megemeli a sapkát* - az a nagyon jó Isten, akkor én kiülök a paradicsomkertbe, a diófa alá, és mindig csak kisgyerekeket ringatok a karomon. *Ringató kézmozgás.* Csi-csi-sss, csi-csi-sss.

*Az angyal barátkozóan.* De nóta is kell ám ahhoz, Halál bácsi!

*A Halál.* Tudok én nótát is. Úgy hívják, a Simony nótája. Öreges zötyögtetéssel dúdolja az ismert kanásznótát.

*Elment Simony disznyót lopnyi.*

*Nem jó helyre talált menni.*

*Ottan várta egypár fegyver.*

*Így jár akit Isten megver.*

*Nincs Simonymnak siratója.*

*Nincs is annak pártfogója.*

*Cifra szűre, koporsója,*

*Bükkfalevél takarója.*

*Az angyal elismeréssel.* Ez rettentő szép nóta, de csak öreg kanászokat lehet vele elaltatni, nem az ártatlan kisdedeket. Majd a nénike nótáját tanujja meg, Halál bácsi! *Odamegy a térdelő szűcsnéhez, és gyöngéden megrázza a vállát, dúdolja.* Csicsija-babuja, én csillagom... Ugye, így van, nénikém?

*A szűcsné feláll, és álomszerű mosollyal dalol.*

*Csicsija-babuja, én csillagom,*

*Kék szemed, égszemed csókolgatom,*

*Lágy hajad, naphajad simogatom,*

*Altatom, ringatom, mondogatom.*

*Csicsija haj, csicsija haj!*

*Harmatos életed, hajnali fény,  
Már én lent járok az ég peremén,  
Még veled egy kicsit eltipteg,  
Nemsoká én is aludni megyek.  
Csicsija haj, csicsija haj!*

*Hogy ha nagy éjjelem árnya befed,  
Te fogod majd le az én szememet,  
Én alszom majd el, a te dalodon,  
Csicsija-babuja, én csillagom.  
Csicsija haj, csicsija haj!*

*A Halál. Hát ilyesmiben nem vagyok kiképezve, de megpróbálom. Kezdi esetlenül dúdolni. Csicsija-babuja, én csillagom... A kutya odakint elvakkantja magát. A Halál észre dőbbenve a homlokára üt. Tyű, aki felmarkolta! A kaszám! Felkapja. A palétát! Begyűri. A subám! Hol az a betyár szűcs a subámmal! Kirúgja az ajtót, felrohan, az angyal utána.*

## 7. JELENET. A SZŰCSNÉ EGYEDÜL

*A szűcsné a szemét dörzsöli, mintha álomból ébredne. Hogy is csak? Körülnéz. Hát kinek daloltam én? A szeme megakad a mécsesen, térdre veti magát, és imádkozik... És ne vígy minket a kísértetbe, de szabadíts meg a gonosztól... Kis szünet után. Édes Jézusom, hová is beszélek? Hiszen nincs itt se kísértet, se gonosz, semmi, mert itt csak az Isten báránya van az igazakkal... Se búcsút, se böjtöt, se semmit itten már nem fogadhatok, mert az itten nem járja. Nem is sarcollak én már tégedet ezzel a sok imádsággal. Bizodalmas meghittséggel nyújtja a kezét Mária felé. Drága szép Máriám. Istennek szent anyja, hiszen te is anya vagy... Oszk mindig vele voltál az én kisfiammal. Mikor bemutattam neked a karomba, mikor a torokgyíkját virrasztottam, mikor a foga gyött meg, mikor a létráról leesett, akkor is a kötődbe esett, igaz-e? Nézd, úgy terítsd most is a kötőcskédet elébe... Mutatja az ő kötőjével.*

## 8. JELENET. A SZŰCSNÉ, A SZŰCS

*A szűcs lihegve dobog be az ajtón, a Halál subáját a küszöbön lerázza a válláról, és kirúgja a lábával. Kusti már tenéked. Odarohan a szűcsnéhez, és felemeli magához a földről. Megvan, anyó, megvan!*

*A szűcsné ijedten. Mi van meg?*

*A szűcs mutatja neki a mécses. Hát nem látod, hogy lobog? Anyjuk! Kutyabaja sincs már a gyerekeknek! Betakartam az Úristen subájával. Nem fázik már. Alszik ammár, mint a kánikulában az édes tej.*

*A szűcsné nem tud szólni, csak öleli magához a szűcsöt, a vállá rángásán látszik, hogy sír.*

*A szűcs pattant az ujjával. A ragyogóját! Majd elfelejtettem ezzel a vén eszemmel. Hát ez a! Egy pár kis piros gyerekcipőt vesz elő a kötőjéből. Tudod-e, kié ez? A dödunokádé. Bizony! Elhoztam, mondok, mert másképp még azt tanálnád hinni, hogy a menyecskeknél jártam.*

*A szűcsné. Ó, Istenem. Tenyerén méricskéli a cipőcskéket. Mint a pihe! Csókolja a sarkukat, a talpukat. Gombolgatja a réklíje nyílását, hogy a kebelébe tegye őket.*

*A szűcs hirtelen türelmetlenséggel. Hanem most már ne sokat szöszmötélj, hé. Segítsél összetarisznyázni, amit lehet, míg a takarodónkat meg nem fűjják.*

*A szűcsné értetlenül. Mit összetarisznyázni?*

*A szűcs idegesen magyaráz, a verpánkra meg a ládára mutatva. Ami kis encsem-bencsemünk van, azt visszük.*

*A szűcsné. Hová?*

*A szűcs idegesen. Hát már nem tudod? A Vérrel Versengő Csillagba. Itt nekünk kitelt az esztendőnk, anyókám. Ellágyulva. Ugyan a tiéd, nem tudom, te semmit se tettél. De én kiszöktem a lelkek szérűjén. Elloptam a Halál subáját. Elloptam az Isten subáját. Rázza a fejét. Hát most szorul a szűcs.*

*A szűcsné nevetve meglöki a könyökével. De csak mindig félrebeszél az én apjukom. Hát csak nem gondolja, hogy el nem mennék vele a Lucifer katlanjába is! Nem úgy tettük az esküt, édes uram! Leoldja a fejéről a kendőt, és kezdi összehajtogatni.*

*Csönd. A szűcsné a ládafiában kutat, a szűcs a verpánkról szedegeti az ollót, a centimétert, a berlinereket, és belerakja a tarisznyába.*

*A szűcsné felnéz a ládából. Osztán ugyan milyen?*

*A szűcs néz a tarisznyába. A gyerek?*

*A szűcsné. Nem, a dedunoka.*

*A szűcs. Hát szép, nagy, agyas-fejes. Az orra olyan, mint az enyim. A kaszakő nem akar belemenni a tarisznyába. A gló... Ugyan, most már mindegy, a fene álljon belé! Sötétség. Hanem a szája olyan, mint a tiéd. Az ajtóban erős, komoly csengettyűszó. No, most válik el a tüdő a májtól.*

## 9. JELENET. ELŐBBIEK, AZ ANGYAL. A SZOBA RÓZSASZÍN FÉNYBE BORUL

*Az angyal nagyon méltóságos. Az Úr ítéletét hozom, az igaz bírót. A szűcs és szűcsné lehajtott fejjel egymás mellé térdel. Messziről halk zene.*

*Az angyal lehajol hozzájuk, lassan megsimogatja fejüket. Mindkettő fején kigyullad a glória. Keljetek fel, Isten választottjai!*

*A szűcs felugrik, ránéz a szűcsnére. A... a... a glóriáját neki! Glória! Glória!*

*A szűcsné az ablak felé mutat. Apó, nézze a! Ott mi van, nézze!*

*A firhang lehull, az ablak kiszélesedik, a fenékszínen egy úriszoba körvonalai látszanak, íróasztal, állólámpa, divány. Azon egy mosolygó öszes férfi fekszik, az Isten aranyos subájával letakarva. Tipegő pici kétéves gyerek pipiskedik fel hozzá, kínálva magát mind a két kezével: „Dücc, dücc, apapához”.*

## FÜGGÖNY

## VALAHOGY ÍGY LEHETETT

Vannak olyan titkai a mennyországnak, amiket csak a kisgyerekek ismernek, akik közel vannak az éghez, és a költők, akik közel vannak a kisgyerekekhez.

\*

Vacsora után való örömmel tartogattam a díszdiploma családi föltekintését, amivel maguk közé fogadtak a pesti szücsök. Elámultunk minden ecsetvonásán a talitarka betűknek, és megtapsoltunk mindent, az irhára függesztett piros pecsétet, az égbe néző fehér galambot és az évszámot ágaskodva tartó aranyoroszlánokat. Bizonyosan ilyeneknek a bőréből varrták valaha a pesti szücsök a királyok subáját, s azóta nem érdemes királynak lenni, mióta ez a divat elmúlt.

Ezt azonban csak most, írás közben mondom. Az este nem szóltam semmit, csak simogattam a finom hártyabőrt. Úgy, mint valamikor otthon a szücsműhelyben a *verpánk* alá hullott nyesedéket.

- De elhallgattál - rezzentettek fel az asszonyok.

- Persze - bölintottam -, a szücsök szűkszavú emberek. Beleöltögetik minden gondolatukat a tulipántokba, a rozsmaringokba. Hát még a díszszücsök!

A nagyja háznép elszéledt mellőlem, csak Ferenc maradt velem. Simogatta ő is a pergamentet.

- Apapa, neköm adod?

- Minek lenne ez neked?

- Kinyírnám belőle az oroszlánokat.

Megcsóváltam a fejem. Ferenc szükségesnek látta felhívni a figyelmemet a közeljövőben szerzendő érdemeire.

- A vizsgán én köszöntöm a vendégeket.

- A vendégeket nem szokás oroszlánokkal köszönteni.

- De ezek nagyon szolid oroszlánok. Rávarnám őket az új ruhám gallérjára.

Eszembe jutott, hogy amikor én annyi arasztos voltam, mint ő most, én a Holló asztalos koporsóiról leügyeskedett aranybetűkkel cifrítottam ki a pünkösdlő ruhám. Ennélfogva határozottan, de harag nélkül folytattam a fejcsóválást. Ferenc még nem adta föl a reményt.

- Ha akarod, az egyiköt nekiadhatom Mártának, neköm elég lösz a másik is. Azt idetöszöm a jobb oldalra, a balra mög kitűzöm a *Nemzeti Tamás* gombját.

Ezen különös vezetéknévű Tamás alatt a Nemzeti Tanács értendő. Fuimus Troes...<sup>8</sup> Átborzongatott a hideg, hogy ilyen nagyszerű ötletei vannak az unokámnak.

- Hogy jutott az tehozzád?

- Nem én vöttem el, apapa! - nyitotta rám méltatlankodva szeme két nagy lenvirágát. - Te adtad neköm, mikor nagyon fájt a torkom, és ideültetted az öledben az íróasztalodhoz, hogy találjak benne valamit.

---

<sup>8</sup> *Fuimus Troes...* - Csak voltunk trójaiak... (Vergilius *Aeneis*-éből: Fuit Ilion, fuimus Troes...)

- Hol az a gomb?

- Mindjárt hozom, apapám.

Térült, fordult, és elém tett egy régi katonasapkáról való rézgombot, az öreg király monogram-jával.

- Tessék, apapa, ez szöbbs.

- De ez nem a Nemzeti Tamásé.

- Nem, azt a bárány nyakába kötöttem.

Nagy kő esett le a szívemről. A bárány két nappal ezelőtt meglépett a háztól. Magára vessen, ha bajba keveredik.

Ferenc úgy látta, a birtokbavétel reményével könnyökölhét rá a diplomára.

- Most már az enyim, apapa?

- Nem, fiam, se nem a tied, se nem az enyém.

- Hát kié?

- Aki kapta.

- Hát nem te kaptad?

- Nem. Ezt az én édesapám kapta. A te dédapód.

- De hát az möghalt.

- Meg, de azért él.

- Hát az hogy löhet?

- Úgy, hogy a halott is él addig, míg van, aki szeresse. Én is élek még azután is, amikor már nem pörölök rátok. Addig élek, még te és Márta el nem felejtetek. Amikor akarjátok, itt ülök az íróasztalnál vagy az ágyatok szélén, vagy nézek utánatok az ablakból. Fogom a kezeteiket, mikor féltek, meleget lehelek rátok, ha fáztok, legyezek, ha melegek lesz. Minden úgy lesz, mint most, csak éppen akkor sohase leszek rosszkedvű, hanem mindig mosolygok rátok.

Tartok tőle, hogy túlságosan szépnék festettem a jövőndöt a jelenhez képest, mert Ferencnek az arca vetekedett derűben a nyári piros almával.

- Nagyszerű lösz. És mondd, apapa, te akkor a mönnyországban löszöl?

Hm. Az életbiztosítási kötvényem ugyan nem sorolja fel a mennyországot azok közt az egzotikus tartományok közt, amelyek tilalmasak a biztosított fél számára, de az odajutás azért nem egészen az én egyéni elhatározásomtól függ. Óvatos feleletet adok.

- Mindenesetre ott keressetek majd.

- És a te apukád is ott lakik?

Vétenék az Isten ellen, ha a legkisebb kétség is rezege a szívemben, mikor igennel felelek. Minek teremtetts volna akkor mennyországot az Isten, ha az én apám előtt sarokra nem nyittatta volna az aranykaput?

- Az égben van a mönnyország, ugye?

- Ott.

- Ugye, a csillagok a mönnyország lámpásai?

Azt hiszem, valami ilyenformát már a kőkorszakbeli öreg embertől is kérdezett az unokája. Ferenc azonban, mint modern vadember, azt is szeretné tudni, hogy villanyból vannak-e az égi lámpások, és haragszik-e a jó Isten, ha valamennyit egyszerre égetik? Továbbá az irányban is föladatik a kérdés, hogy van-e ott házmesterné, és megengedi-e az a biciklizést a mennyország második emeletén?

Nem vagyok benne bizonyos, hogy a drusztát, őszintén érdekli-e a mennyország házirendje, mert a földi rend iránt sincs különösebb érzéke. Ez mind ravasz fondorlat, amely azt célozza, hogy mentül tovább fönt lehessen maradni. Ez a szándék rejtőzik a mögött az indítvány mögött is, hogy gyerünk ki az erkélyre, és keressük meg, melyik lehet a dédapó lámpása az égen.

Meglep, hogy egészen kis csillagot választ ki a Tejút széliben. Pislog, eltűnik, újra megvillan, mint éjszakai vándor előtt a messzi tanyaablak fénye. Csakugyan, magam is belegyőződök, hogy ez a célszerű szegény csillag valami szücsműhely lámpáskája lehet.

- De mért éppen ezt választottad, Ferencem? - húzom az ölembe a gyereket. - Látod, mennyi nagy csillag szikrázik az égen. Mért nem azok közül néztél ki egyet?

Ferenc nagyon józanul mosolyog.

- Hogyisne! Miből bírná azt dédapó mögfizetni?

Ferenc sokkal jobban van tájékozva a halottak, mint az élők anyagi helyzetéről. Az én szegénységem senkinek se titok, csak éppen az ő vidám szemeinek nem szabad azt meglátni. Az apám szegénysége már legendává fényszeredett a családi memoárokból, amiket asztal fölött mesélek. A könnyek rég gyöngyökké kövesedtek, és csak mosolygás süt belőlük, ahogy guringatom őket az abroszon.

Az unoka tudja, hogy a dédapa foltozószücs volt, és éppen ez ejti most gondba:

- Apapa, mit csinál dédapó a mennyországban?

Azt hiszem, nálam külön szakembert is zavarba lehetne hozni ezzel a kérdéssel. Mohamed tisztázta a dolgot a maga felekezete számára, de mink szabadok vagyunk a fantáziánkkal. Például Adamus Müller *Centum fontes*ében azt olvastam, hogy az üdvözültek mindig pirosban járnak, héberül beszélnek, ellenben disznóhúst esznek. Márpedig ő tudhatta, mert osnabrücki püspök vagy mi volt harmadfél száz esztendővel ezelőtt.

Hát én nem vettem ennyi bátorságot magamnak. Én csak ezt feleltem:

- Hogy mit csinál a foltozószücs a mennyországban? Hát mit csinálhatna, gyerekem? Foltozza a jó Isten subáját.

Ezt feleltem, szabad rajta megbotrálni is. De csak annak, aki nem tudja elképzelni, hogy a hallgatag estében, az örökkévaló csillagok alatt unokát ringat az ölében, akinek a szeme fényes, mint a csillagok, és a szíve tisztább, mint a csillagok.

Most egy mese következik arról, hogy mitől lyukadozik a jó Isten subája? Az emberek rongyosították el. Mindenkit az melenget, akinek nincs más takarója; mindenki abba fogódzik, akinek nincs más fogódzója.

Kicsit szepegve várom a kérdést, hogy Ferenc személyes ismerősei közül néhányan mért maradtak ki a jó Isten subája alul? Például a széksóáruló kislány, meg a vak verklis, meg a kuka cigánygyerek. És hogy hogyan kapaszkodjon bele a sarkon csúszkáló rokkant katona, akinek se keze, se lába?

Ferenc azonban már nem kérdez semmit, és nem exponálja magát a barátaikért. Félrebillent fejével alszik az ölemben, a szája egy csöppet nyitva maradt, és apró foga megcsillan a telihold fényében. Arcára takarom a zsebkendőmet, mert gyerekkorom óta magam is félek a holdtól, és elviszem az ágyába. Én is eltenném magam holnapra, de sajnálom a szivart letenni, meg az ágy melegét se kívánom, meg a lelkem is szellőzködni akar egy kicsit ezen az estén. Összefordítok két kerti széket az erkélyen, rám terítek valami pokrócot, és hátat fordítva a rosszindulattal vigyorgó holdnak, megkeresem a szücsműhely-csillagot. Mentül tovább nézem, annál tisztábban látom, hogy az az csakugyan, az édesapámék petróleumlámpája. Nézd, nézd, hát nem ott van alatta az asztalunk is, meg a zöld kanapé, meg a láda is, amin gyerekkoromban hálтам! Nem értem, én mindig úgy tudtam, hogy ezek mind régen tűzre kerültek. Azaz, hogy most értem csak igazán. Mindennek van lelke, a kanapénak is, a ládának is, az asztalnak is, s az mind felköltözik az emberi lélekkel a csillagkvartélyba. Persze, ott a szublót is a régi óránk alatt, amelyik még most se jár. Édesanyám éppen most veszi ki a felső fiókból a kékbabos fekete selymekendőjét.

- Mehetünk, apja. El ne felejtse lecsavarni a lámpát!

Egy percre látom édesapámat a lámpa alatt. Melles kék kötőben, a madzagos pápaszemmel. De olyan nagy a világosság, hogy még a szubszöröket is látom, amik a vállához tapadnak.

A csillag elsötétedik. De a gyalogút, ami a földre vezet róla, elkezd zöldesen fényleni, mint a szobánk meszelt fala tette, ha végighúztuk rajta éjszaka a foszforos gyufát. Ketten jönnek, világító árnyékot vetve. Nem, hárman, de a harmadik kicsi, és az árnyéka nem világít. Ejnye, csak nem az öreg Szana kutya?

Az édesanyám megáll, és toppant.

- Eredj már no, te bolondos. Apjok, kergesse már vissza ezt a kórságos bárányt!

Elmosolyodok idelent. Megismerem az elszökött bárányunkat. Hát ez hogy kerülhetett el olyan messzire ilyen kis idő alatt? Csak már a gombot elhagyta volna valahol a nyakáról, hogy garabonciát ne csinálna vele odafönt! Nem az édesapám miatt aggóskodok, mert ő mindig negyvenkilences volt, hanem a felsőbb hatalmak megbosszantását nem szeretném.

A két lélek szemlátomást közeledik. Most érték el a mennyország sorompóját. Két nagy sárga szelindek ugrik eléjük. Dehogy szelindekek, dehogy! A díszoklevél aranyoroszlánjai. Arról ismerem rájuk, ahogy két lábra ágaskodnak. Jaj, mi lesz ebből?

Az lett, hogy összerosolyogtak. A két bestia lekushadt a két lélek előtt, és söprötték farkukkal a tejutat.

- Tessék, bácsikám, tessék, nénikém! Nem felejtették otthon a tarisznyát?

Nem, az apám nevetve lóbálja a kezében. Tulajdon az a csikóbőr tarisznya, amit, mióta eszem tudom, mindig ilyen kopottnak ismertem. Gyerekkoromban hol csicsóka volt benne, hol földimogyoró, hol fürjfiók. Jaj, ugyan most mi jóval van tele?

Már tudom is, mert már itt világítanak a házban. Minden ágy mellett megállnak a tarisznyával, és minden vánkosra szép álmot tesznek belőle.

Már az én szobámban járnak. Nézem őket a szempillám alól. Most értek az íróasztalhoz. Ugyan meglátják-e a diplomát?

Már látják is, mert hallom, hogy az apám az istenfáját emlegeti. Az istenes káromkodás szinte vele születik az emberrel, nem tilalmas még az églakóknak se, mikor itthon vannak látogatóban.

- Miféle cifraság ez? - ezt az édesanyám kérdezi.

- Céhlevél - ragyog az apám arca, mint mikor csillag szalad le az égről. - De ilyet még nem látott félegyházi céhmester. No, ugye, mégiscsak az lett belőle, aminek én akartam nevelni?

- Kicsodából?

- Hát Fercsikébül. Az ő céhlevele ez, szücsmester lett belőle. Mindig mondtam én, hogy nincs annál szebb mesterség a világon.

- Fercsikébül? Az én Fercsikébül?

Az anyalélek nagyon keservesen tud sírni. A másik öreg lélek mindjárt megszánja.

- Nono, lelkem. Hiszen nem olyan szücs, amilyen én voltam. Tudod, ő nem tűvel írja a tulipántot meg a saskörmöt, hanem tollal. Úgy, ahogy te akartad.

Ó, de tud örülni az anyalélek, de tud! Mint mikor a liliomszirmok tapsikolnak.

- Ugye, mondtam én mindig? Ugye, csak jobb volt énrám hallgatni? Olvassa, olvassa, mi van beleírva.

A jó Isten foltozószücse olvassa. Egyszer, kétszer, háromszor. Aztán azt mondja:

- Tudod-e hé, mit gondoltam?

- Mit gondolt apja?

- Hazaszaladok én ezzel egy kicsit. Megmutatom Borbás komának, mi lett a keresztfiából.

- De már akkor a Rigó komáék csillagába is nézzen be.

Tanakszanak, kinek lehetne még eldicsekedni a csillaglakók közül. Összeszedik az egész Daru utcát, s mikor az öreg szücs már indul a diplomával, a szücsné utána szól:

- Aztán Stross szomszédot se hagyja ki. Se Laci bácsit, a portékás zsidót. Mindég jó emberünk volt az nekünk.

- De az a kisteleki fertályban van, s most már egyszerre hajnal lesz.

- Megjárja azt maga addig, ha nem ereszkednek bele a politikába. Én meg addig majd kibeszélgetem magam a kisfiammal.

Mikor megtalált, odahajolt fölem, és hullott rám a könnye, mint a harmat. Néztük egymást, de beszélni nem tudtunk egymással. Amit maguk közt beszéltek a holtak, azt megértheti az élő, de amit neki mondanak, azt nem.

Csakugyan világosodott már az ég ereszete, mire az édesapám visszatért.

- Tudod-e, anyja, mit mondtak a szomszédok?

- Mit mondtak, apja?

- Mind azt mondták, hogy lám, csak teneked volt igazad, mikor addig sírtál-ríttál, még deák nem lett a gyerekből.

Az édesanyám lehajtotta a fejét.

- Én meg most látom be, hogy magának volt igaz.

- Hogy mondhatasz ilyet, anyja?

- Úgy, hogyha szücsnek adtuk volna, nem deáknak, most legalább volna neki egy rendes subája, így meg, nézze, még dunnára se telik neki, ezzel a hitvány pokróccal van betakarva...

Hajnalt harangoztak, végigszaladtam a szememmel az égen, mind kialudtak az Isten lámpásai. Kinyújtóztam magamból a gémberedettséget, és nekiálltam összecsomagolni az úti celledullámat, mert nemsokára indul a vonatom Pestre.

Lábujjhegyen jöttem-mentem, a küszöbről néztem be az alvókra, és nesztelen göngyöltem vissza tokjába a diplomát. Akkor fel se tűnt, csak az úton eszméltem rá, hogy megtört a piros függőpecsétje. Félek, hogy kibontogatják az otthonvalók, míg odaleszek, s Ferencet veszik elő a sérült pecsét miatt. Azért ízenem meg innen Pestről, hogy ne gyanúsítsák meg az ártatlant. Valahogy így eshetett a dolog, ahogy elmondtam, s azt sejtem, Borbás keresztapám kezében repedhetett meg a pecsét. De ő se rossz szándékkal tette, csak reszketős volt a keze már idelent is, s azért itta mindig üvegből a pálinkát, hogy a poharat el ne törje.

## SELYEM SZEMFÖDELEM

Nem származom nagyon fényűző családból. Ősi várkastélyunkba, mely nem kacsalábon forgott, hanem kenyérsütő lapáton, és címerében szücsstűt viselt, a világegyetem minden fényei közül csak a napfény volt bejáratos. A tisztaszobánkban volt ugyan tükör, de az nem üzte a fényt, mert már ifjúkorában lekéredzett róla a foncsor, és inkább csak arra szolgált, hogy mögötte tartózkodjék családi levéltárunk, az adókönyv, meg a köntös könyv. Továbbá állóóránk is volt, amelyet nemzetiszínű oroszlán díszített, és csak egyszer húztuk föl egy esztendőben, de azért ez se tartozott a teremtetett állatoknak azon csoportjába, amelyeket az emberiség nagy gondolkozói adóköteles fényűzési tárgyakkal neveznek, mert csak annyiban volt állóóra, hogy egész esztendőben állt, még akkor is, mikor az édesapám november tizenegyedikén védőszentjének, Szent Márton püspöknek tiszteletére felhúzták, és örök passzivitásba merült kerekeinek lúdtollal és olajos ronggyal kedveskedett. Végezetül egy remekbe faragott fogast is találhatott az ajtó mögött, az ágy lábánál levő falon, aki jól kereste. Ez szintén műtárgy volt, amely bizonyos nevezetű Nekopogi Kovács iparművészetét dicsérte, és az a férfiú, aki jól kereste. Csajka úr volt, a Szent István koronája alá tartozó országok leggorombább végrehajtója. A kövér kis ember alakja, aki tejadó és útadó tekintetében képviselte szülőházamban az államhatalmat, már egészen beleveszett az esztendők hosszú allée-jába, csak egy pókhas fölé domborodó fehér mellény és egy paradicsompiros arc rémlik még ki belőle. A pókhas feszül, mint a dob, majd szétpattantja az aranytól futtatott óraláncot, és a paradicsompiros arcon mérgesen pöffög egy gömbölyű repedés:

- Rongy, rongy, rongy. Szemét, szemét, szemét.

Sose tudtuk bizonyosan, kire vonatkozik az értékmegállapítás, miránk-e, akik alázattal lapultunk meg az államhatalom nagytekintetű képviselője előtt, vagy a ruhatárunkra, amely arcátlanul kigúnyolta az államhatalom tehetetlenségét. Ruhatárunkban ugyanis, amelynek határozottan volt valami ősi jellege, mert egyes darabjai küllemükben Kuthen vezér idejéig értek vissza, a brokátok nemzetségét az ördögbőr nevezetű találmány képviselte, és azt a selymet, amely a Daru utcában a hiúságot szolgálta, kanavásznak hívták. Máig se vagyok szakértő a szövő-fonó iparban, és nem tudok bővebb felvilágosítást adni az ördögbőr és a kanavász jelleméről, de azt sejtem, hogy Csajka úrnak igaza volt, mikor az államhatalom nevében szemlét tartván a fogasunkon, ítéletét így szövegezte meg:

- Rongy, rongy, rongy. Szemét, szemét, szemét.

De azért a szívemmel mégis megsimogatom egy kicsit Csajka úr sírhalmát, amely pipitérvirágos mellény alatt mint tekintélyes haskó domborodik a kiskunok földjén, noha azóta már jócskán meglappadhatott. Mert akármilyen mérgesen pöffögött Csajka úr, soha nem jutott eszébe kinyitni a mögötte kullogó városi hajdúval a sublótunk alsó fiókját, ahol négyrét hajtogatva aludta álmát egy ezüstrojtos, apró kékvirágos fekete selyemkendő. Talán egy-egy egérke apró lába megzizergette néha, talán molyocskák szárnya is hozzásúrolódott, de kárt nem tettek benne se molyocskák, se egérkék, mert belátó teremtetési ők az Istennek, és talán kihallgatták egyszer a szücsné beszédét a fekete selyemkendővel. Szent Anna asszony napjára esett ez minden esztendőben, akkor kellett neki fölébredni esztendő álmaiból, rásimulni két görnyedt vállra, a kék virágzemeknek kerekre nyílni a napfényben, az ezüstrojtoknak megcsókolni az oltár kőgarádicsát, aztán tömjénzaggal teleivódva, szentelt vízzel bepermetezve, visszasimogatódni a sublótfiók limbusába, és ott hallgatni az altatót:

- Ezt terítsétek a vállamra, édes gyerekeim, ha meghalok, mert idelent csak jól van akárhogy, de már odafönt a mennyei szent városban mégse szólhasson meg senki, hogy még akkor se volt egy tisztességes selyemkendőm; mikor az Isten színe elé álltam.

Igen, az egerecskék és molyocskák egyszer kihallgathatták a kenyérsütögető asszony testamentumát, azt nemzedékről nemzedékre adták, megőröltek szerte a világon királyi bíborokat és császári hermelineket, de a kékvirágos selyemkendőt nem bántották negyven esztendeig. Abban feküdt az én szegény kicsi édesanyám a koporsójába, és abban állt oda, reszketve és alázatosan, de azt hiszem, titokban mégiscsak büszkén egy csöppet az Isten trónusa elé, és a szeme sarkával mégiscsak egy kis ártatlan kérdéssel pillantott oda a szomszédasszonyokra, amikor átvette az örökkévalóság glóriáját.

Ugyan most már nem vagyok egészen biztos a glóriában. Már életében is oltárra való szentnek hittem az édesanyámat, s mióta eltemettük, sokszor látom két szomorú szemét a csillagok közt. De mióta az új luxusadó-tervezetről olvastam, azóta egy kicsit elszorult szívvel gondolok rá. Ó Istenem, hát az én szegény édes szülém, aki harmincéves korára már megöszült, elhervadt, és úgy maradt, mint a szedett szőlő, akinek életében nem volt egy pihenőnapja és egy piros pántlikányi öröme; aki mezítláb járt a kútra vízért, és papucsban csókolta nagy-pénteken a Krisztus koporsóját; akinek a mosóteknőben repedeztek ki az ujjai, és a kenyérsütő kemence füstje, korma, ki-kicsapódó lángja marta szét az arcát: hát ez a bekötött fejű, foltos kék kötőjű, fáradt, szelíd kis árnyék, ez tulajdonképpen fényűző teremtés volt, mert egész életén keresztül őrizgetett egy selyemkendőt a temetésére? Fanyarul mosolygok, de a szívem egy pillanatra teleszalad fájdalommal, mintha valaki vesszővel vágna végig az anyám sírján.

\*

Nem veszem senkinek se rossz néven, ha mondvacsinálnak találja ezt a fájdalmat. Hiszen más ember nem tudhatja azt, hogy az én szememben milyen pokolragyogása és gyeheffa-fortyogása van ennek a szónak, hogy: fényűzés. Azt hiszem, a kisbibliámban találkoztam vele először, cseprő koromban, az igaz Istentől elpártolt zsidó királyok cifra nevű feleségeinek személyében, talán amaz elvetemedett Jezabel volt az első nőszemély, akit bársonyban és selyemben láttam pipeskedni, s aki el is vette méltó büntetését, mert kuttyák nyalták fel a vérért. És attól kezdve ez a kép végigkísért kis iskolákban és nagy iskolákban: a fényűzés aranykárpitja és mögötte a vicsorgó ördög a vasvillával. Asszíria, Babilon, Egyiptom, Periklész Hellásza és a császárok Rómája mind, mind rettenetes fényűzés áldozatai. A selyemé, a bíboré, az aranykösöntyüké, a rózsakoszorúké, a szagos füstű kandelábereké, a finom ételeké, a langyos fürdőké, a tiszta ágyaké, amik mind nem okvetlenül szükségesek az élethez, mert hiszen lám, az ősember milyen szép puritán életet élt selyem nyakravaló és fogkefe nélkül, sőt szappan és fésű nélkül is. Azaz hogy van egy kis hiba e körül a puritánság körül. Valamelyes luxust mintha a troglodita ember is ismert volna, mert kifűrott békateknőt akasztott a nyakába, és piros festékekkel vaddisznót tetovált a mellére ékességnek. Holott az élete fenntartásához se a békateknőre, se a vörös agyagra nem volt szüksége. De az tette neki széppé az életet, amint-hogy mindig az adja meg és mindörökre az fogja megadni az élet becsét, színét, kedvességét, ami nélkül meg lehet élni. Költészet, művészet, ipar, kereskedelem, minden, ami több az állati vegetációnál, az ember fényűző vágyait szolgálja, és a fényűzés csak az iskolában nagy vétek, ahol kriát kell róla írni. Hiszen bizonyos, hogy ez is nagy dolog, a szépen megszerkesztett kria, de azért a fényűzésnek egyéb szerepe is jutott az emberiség életében: az, hogy vele kezdődik a kultúra. Azzal a farkas szemfoggal, amit fityegővé lyukasztott az ősember, azzal a virágfüzérrel, amivel az első emberasszony piperézte magát.

Herbert Spencer óta közhelyek már ezek a lázadó gondolatok, és lehetne disputákat támasztani afelől is, hogy a fényűzésbe pusztultak-e bele a hajdani nagy kultúrák, vagy abba, hogy

adókkal, vámokkal, fogyasztási illetékekkel megnyúzva és kizsigerelve, többé nem tudtak fényt üzni, és kénytelenek voltak puritán elveket vallani a nyomorúság szemétdombján? De hát okosabb emberek dolga ez, és nem is ilyenfajta probléma neszelt föl énbennem, mikor beleképedtem a magyar állam fényűzési adótervezetébe. Azon tűnődtem el, hogy mi lesz most már az én selyem szemfödelemmel? Amire utóvégre mégiscsak illik gondolni a rendes embernek, mikor már lefelé megy a dombról, és érzi, hogy fáradtan ver a szíve.

\*

Édesanyám idejekorán elvitte magával a selyemkendőjét a föld alá, ahová nem fog utána menni a luxusadó, holott ezer esztendő óta nem volt olyan szép temetés, mint amilyent neki rendezne a magyar nép - és gyerekkori selyemcsodáimból nem maradt meg más, csak az a cseresznyepiros selyempalást, amit a Máriácska viselt ótemplomunk sötét oltárán. Az előtt térdepeltem én el óraszámra, egyinges bamba kisgyerek, és mohó szemmel, elapadhatatlan szomjúsággal simogattam az elérhetetlen selymet, amely virágszínű fényt vetett a fából faragott Boldogasszony bánatos arcára is. Összevissza életem zezzugos útjai aztán elszoktattak az öregtemplomtól, de a Boldogságos minden tévelygésemben utánam mosolygott, és a cseresznyepiros palást úgy lobogott felém, mint egy mennyországbéli selyemkendő. És ahogy az édesanyám őrizgette a halálára a fekete selyemkendőt, úgy tartogattam én a szívem sublótjának az alsó fiókjában azt az álmod, hogy mikor majd engem koporsóba tesznek, ilyen cseresznyepiros selyemből szabjanak nekem szemfödőt, mert abban én megint ölbeli gyerek leszek, tiszta szívű és nevetős szemű, akit könnyen a karjára tud kapni az én kicsi drága szülikém, hogy bemutasson az Úristennek. Hiszen tudom én azt, hogy a piros a liturgiában is az öröm színe, és a rendes halott szemét nem fődik le cseresznyeszín selyemmel, de hát én olyan rendes tagja vagyok eleventen az emberi társadalomnak, istenfélő törvénytisztelő, minden parancsnak eleget tevő, semmi felsőbbtség ellen nem ágaskodó, hát ki sajnálná el tőlem azt az örömet, hogy legalább a szemfödőm tekintetében magam hozzak magamnak törvényt, ne a temetésrendező? És így húzogattam a szememre minden éjszakám kormányozható félálmban a Mária-piros selymet, egész mostanáig, míg a luxusadó törvény el nem kobozta a sublótomból ezt a selyemálmodot, amelyben egész életemen keresztül nem tettek kárt az esztendőegerek és a gond-molyok.

Ennek most már vége van. Nem teszem kockára a lelkem üdvösségét azzal, hogy luxusadó-köteles selyembe takaródzva, mint a közromlásban hatékony fényűző elem, kérjek vízumot a másvilágra. Hiszen sok mindenbe beletörődtem már én az életben, hát majd csak elviselem valahogy a gyékényszemfedőt is, ami valószínűleg megint divatba fog most jönni, mint ahogy másfél ezer évvel ezelőtt is divatban volt az Alföld puritán nomádjainál, magam is találtam már belőle foszlányokat. Úgy is tudom én azt, hogy nem kell nekem azért odaát szégyenkezni, megfogja a kezemet a Máriácskám, és a maga piros selyempalástját takarja a didergő lelkemre. Csak az édesanyám szeme hoz majd egy kicsit zavarba. Mit mondok majd neki, ha rám néz, az idegen köntösben, és megkérdezi tőlem, hogy „ej ej, kisfiam, hát azért neveltelek úrrá a húsomon és véremen, hogy még egy selyem szemfödelet se tudj szerezni magadnak?” Hát azt mondom neki, fölnézve rá, a térdére hajtott fejemmel:

- Ó lelkem, édesanyám, hát elfelejtette már Csajka urat? Ő mostan odalent az alfa és omega, aki már meg volt írva az édesanyám imádságos könyvében is, a Krisztusatyafiság Könyvében, hogy ő lesz az eljövendő. El is jött, át is vette az impériumot, csakhogy nem mint Messiás, hanem mint végrehajtó.

## AZ ÉDESAPÁM FEJFÁI

Így kell írnom, többes számban, noha az embernek csak egy fejfája szokott lenni, s rendes ember azt az egyet se nagyon szívesen vállalja. Az édesapámnak több is volt, de eggyel se volt szerencséje szegénynek.

Az elsőt akkor csináltattuk neki, mikor eltemettük. Követ nem akartunk a sírjára ültetni, mert azt megbántásnak vette volna. Sokszor hallottuk tőle, mikor valamelyik ismerősünknek pompás sírkövet állítottak:

- No, ettől is féltek, hogy visszajön. Azért tettek rá ilyen nagy nyomtatékot.

Az édesanyánk is azt mondta, hogy ő se egyezkedne bele az apánk sírkövébe.

- Tudjátok gyerekeim, mindig azt hallottam szegény szülemtől, Isten nyugtassa, hogy az utolsó ítéletre mindenki a maga fejfájával jelenik meg a Jozsáfát völgyében. Márpedig az nem szegény apátoknak való volna, hogy valami nehéz márványkő fejfát emelgessen.

Hát én is úgy ismertem apámat, hogy inkább nem menne el a föltámadásra, mint hogy akkora koloncot cipeljen. Ha miértünk kellene, akkor igen, de magáért meg nem tenné.

Így aztán csak a szegényemberes fejfánál maradtunk. Annak a fölállítást a bátyánk követelte jussul magának mint hármunk közt a legöregebb.

El is készült a fejfa idejére. Fekete Hajnal Pál csinálta, aki nagyon jeles fejfafaragó mester. (De csak azóta, mióta a valutánk annyira az ördögé lett, hogy a szegény embernek való pénzt hamisítani se érdemes. Azelőtt leginkább bankócsinálással foglalkozott Pál, amiért többször is meglakta Illavát. Nem is nagyon zúgolódott, mikor oda vitték, mert ott mindig tanult valamit, amivel tökéletesíthette magát a mesterségben.)

Elég az hozzá, hogy Pál remekelt a fejfával. Mindennek eleget tett, amit vállalt, sőt még többet is tett, mint ami kötelessége lett volna. A bátyám csak azt kötötte ki, hogy rozmaringkoszorú vegye körül az apánk nevét. Ha a katona sírkövére kardot faragnak, a papéra meg imádságos könyvet, a szűcsmestert is megilleti a foglalkozása címere. Annak pedig legalkalmasabb a rozmaring, ami nagyon szép virág akkor, ha subaszélen terem selyemcérnából.

Hát a rozmaring benne volt a szerződésben, s úgy rácszelekedte Pál a fejfára, mint a parancsolat. De már a Szentlelket a maga jószántából faragta galambnak a rozmaringkoszorú fölé. Ő legalább azt hitte, hogy galamb, de más ember szemében határozottan kétfejű sasnak látszott. Nem tehetett róla Pál, hogy itt némiképpen összeütközött a hitcikkelyekkel. Nem ő volt benne hibás, hanem a régi fajta bankó, amit annyiszor lerajzolt. Annyira vérévé vált a kétfejű sas, hogy akkor is ráment a keze, ha galambot akart szerkeszteni. A műépítések megmondhatják, hogy szokott ez megesni más művészeknél is.

Mink bele is nyugodtunk volna a dologba, hanem, úgy látszik, szegény apánk nem nyugodott bele.

Úgy kell lenni, hogy még haló porában se tudta szívelni a kétfejű sast, s addig járt panaszra a jó Istenhez, míg eljárást nem indított a kétfejű szárnyas ellen. (Azt hiszem, nem is kellett valami nagyon kapacitálni.) Leszalajtott egy villámot, és széthasíttatta vele az apám fejfáját. Körülbelül abban az időben történt ez, mikor az igazi kétfejű sast is megütötte a ménkű. Nem is tudom, hogy ilyenformán nem Fekete Hajnal Pál volt-e oka az egész összeomlásnak. (Csak azt tudom, hogy ő is tiltakozni fog ellene, ha megírja a memoárjait.)

Az új fejfa állítása most már az én jussom lett volna, csak hogy nem élhettem a jussommal. A forradalmak alatt a félegyházi temető messzebb volt Szegedhez, mint a sarkcsillag. Egy fekete meg egy vörös gyűrű választott el az apám sírjától. Aztán meg olyan is volt az idő, hogy nem tudhatta az ember, nem faragják-e már valahol a saját fejfáját.

Így aztán a második fejfát a húgom állíttatta. Diófából készült, hatalmas fejfa volt, síremléknek is beillett. Ezen már nem volt kétfejű sas, hanem igenis volt rajta magyar címer. Mégpedig a teljes magyar címer. Nem muszáj azt a halottnak tudni, hogy az országcímer kétharmadát elkártyáztuk a háború ferblijében.

- Szép munka - ismertem el, mikor először simogattam meg az új fejfát. - Ki csinálta?

- Kis Eszik szomszéd - felelte a húgom.

Megijedtem én ettől mindjárt. Kis Eszik szomszédnak egy dülőben volt a szőlője a mienkkel. Derék, becsületes ember volt, az egyetlen istenteremtése, akivel az apám haragot tartott. Tudniillik az apám negyvennyolcas volt, Kis Eszik szomszéd meg kormánypárti. Mindegy volt neki, hogy ki a kormány, akárki volt, ő mindig annak korteskedett követválasztáskor. Megesik az nagyobb urakon is, de azoknak legalább hasznuk van belőle. Kis Esziknek azonban még az se volt. Ő csak azért volt kormánypárti, mert az úri párt, és a szomszédot az urakhoz húzta a szíve. (Ezt azzal is kifejezésre juttatta, hogy a kukoricát is nadrágban kapálta.)

Szóval, édesapám elvi ellensége volt Eszik szomszédnak. Nem is Kis Esziknek hívta, hanem Csiribiri Esziknek, és halálos-holtáig nem fogadta a köszöntését.

- Mondta is a szomszéd, hogy engesztelésnek szánta ezt a munkáját - magyarázta a húgom. - Bizonyosan jólesik szegény drágánknak, hogy a haló porában így megköveti az egyetlen haragosa.

Nem szóltam semmit, de nem voltam egész bizonyos az apám békülésében. Hiszen eddig se Kis Eszik volt az, aki haragudott, hanem ő.

A múlt őszen aztán hírül adták hazulról, hogy kidőlt az édesapám fejfája. Nem lehet tudni, hogy mitől, alighanem attól, hogy megereszkedett a föld, és meglazult benne a fejfa.

Persze, visszatettük a fejfát, és jól megdömpöcköltük körülötte a földet. Nem ért az semmit. Egy hónap múlva megint kidőlve találtuk. De nem is kidőlve, hanem a harmadik sírra hajítva. Mintha odáig cipelte volna valaki, s ott elhajította, mert nem bírta tovább.

Legalább a húgom így magyarázta a dolgot, de én biztos voltam benne, hogy másról van itt szó. Arról, hogy a negyvennyolc még a sírban se bocsát meg a hatvanhétnek.

Engem aztán így meg se lepett, mikor a tavaszon azt írták hazulról, hogy a télen valami akasztófáraló ellopta az apám fejfáját tűzrevalónak. Nem akarok senkit a hitéből kivenni, de én nem hiszek belőle egy szót se. Bizonyos vagyok benne, hogy az apám maga hajította bele a Csiribiri Eszik munkáját a malomtóba, amelyik a temető tövében termi a békát. De hát elég erről ennyi, ezt is csak magamban gondolom. Mit lehet tudni, hogy a mennyországban hogy vannak mostanában a negyvennyolccal? Nem akarom valami igazoltatási eljárásba keverni az apámat.

Ahelyett most már én csinállok neki olyan fejfát, amiben neki is kedve telik. Magam csinálom, mégpedig abból a kaszaszékből, amelyiken szegény öregem húsz esztendőn keresztül húsolta a bőrt.

Mikor föl hagyott a szücs mesterséggel, a kaszaszék kikerült az istálló végibe, a pernyésgödör mellé. Kisdeák koromban azon szavaltam a Talpra magyart. Nagydeák koromban abba faragtam bele az első szerelmem nevét. De a lírai motívumoktól eltekintve, muzeális értéke is volt a kaszaszéknek, mint egy pusztuló mesterség ősi szerszámának. Ezért kérdeztem meg az apámtól a halála előtt egy pár esztendővel:

- Édesapám, elvihetném-e én ezt a kaszaszékét haza Szegedre?

Elnevette magát:

- Hát aztán mit csinálnál ott vele, fiam?

- Betenném a múzeumunkba. Hadd tanuljanak belőle a népek még száz esztendő múlva is.

- Hát csak vigyed, fiam. Nem kell már az itt semminek. Úgyis szétrohasztaná az eső meg a hólé.

- Aztán számítsa föl, apám, a múzeumnak.

Olyan jóízűt nevetett, hogy egész belelilásodott szép piros arca.

- Hát csak nem gondolod, hogy ilyesmit pénzért adok a fiamnak?

- Nem nekem adja, apám, hanem a múzeumnak. Mintha kivinné eladni az ócskapiacra. Vasa is van, fája is van, hát csak ér valamit.

- Nem, fiam, ami nekem már semmit se ér, azért nem fogadhatok el pénzt senkitől.

- Én pedig ingyen nem viszem el.

- Én pedig pénzért nem adom.

Az édesanyám közben békített, mert attól tartott, hogy összekoccanunk.

- No apja, ne tüzeskedjen már. Te se legyél olyan akaratos, kisfiam.

- Én nem is - vettem elő az erszényemet. - Ehol van érte négy forint, ni. Ennyit megadnának érte a zsibpiacon is.

- Micsoda? - kapta föl apám haragos megütődéssel a fejét. - Négy pengő? Nem lehet úgy lecsökkenteni a szücs mesterséget, fiam. Öt pengő ennek az ára. Vagy ingyen odaadom, vagy öt pengőt fizetsz érte, de árán alul el nem vesztegetem.

Így került hozzám a kaszaszék öt pengőért. Ebből faragom én most meg az apám fejfáját, úgy, hogy szobornak is beillik. A magyar ember szobrának.

Most veszem észre, hogy tán már meg is faragtam.

## ÉN SZÉP TANÁRKOROM...

Nemigen mondhatom, hogy kísérténének az emlékei. Fák, füvek, felhők, patakok igen, de az emberek kihullottak harminc esztendő rostáján. Egy-két kedves kollégámnak az arca felkődlik, mint hajnali kép a hosszú fasorban, de egész alakjában csak a mathezeosz professzort látom, akivel együtt szoktunk sétálni az óráközi tízpercen a hársak alatt. Szürke ruhát hordott és dinnyekalapot, de a kalapot a kezében hordta. Azzal ütögette le séta közben a májusi sárga cserebogarakat. De nem azért, hogy megkérdezze tőlük, mikor lesz nyár, a számtanos kolléga a magánéletében is a realitás embere volt. Letörte a fejét a cserebogárnak, lecsípte a lábait meg a kemény szárnyfedőit, s ami maradt belőle, azt bekapta. Születése szerint erdélyi szász volt, német egyetemeken végzett, s ott szokta meg a cserebogarászást. Azt állította, hogy kellemes mandolaíze van. Én mint földrajz-természettudomány szakos, részint kollegialitásból, részint nagy szaktudásom bizonyításául figyelmeztettem rá, hogy a kínai is élvezzi a cserebogarat, de előbb megmártja abban a mártásos csészében, amit erre a célra mindig a derekán hord, mikor szezonja van ennek a röpülő csemegének.

- Látszik, hogy barbárok - mondta őszinte utálattal.

És sokszor eszembe jut, mikor a különböző kultúrák értékéről olvasok tudós tanulmányokat, de más hazajáró lelke nincs tanárkoromnak. Most a Röser-iskola esete eszméltetett rá, hogy nini, hiszen én is hamisítottam valamikor néhány száz bizonyítványt.

Nem voltam még egészen huszonkét esztendő, mikor alapvizsgával tanárságot vállaltam egy nagy középiskolában, amely arról volt ismeretes, hogy az egész monarchiából odahordták a mindenünnen kikonzíliumozott úrigyerekeket. Az, hogy még nem voltam nagykorú, nem azt jelenti, hogy ifjú voltam és bohó. Sokkal komolyabb férfiú voltam, mint most; siralomvölgynek tekintetem az életet tulajdon lírai költészetem alapján, filozófiai alapon tartózkodtam a nevetéstől, és Henri quatre-szakállt eresztettem. (Szülőföldemen ugyan a demokrata kiskunok ma is csak sakterszakállnak nevezik. S ha már úgylis benne vagyok a zárójelben, most elégitem ki több érdeklődő felebarátnőm kíváncsiságát is: hogy mért nem hordok én most bajuszt. Azért, mert tanárkoromban elviseltem szakállnak.)

A szakállviselésre azonban komolyabb okom is volt, mint a nagy francia király iránt való rajongásom, amely Dumas regényeiből táplálkozott. Előre tájékoztattak arról, hogy nálam nagyobb kamaszokat kell a *scientia amabilis*<sup>9</sup> titkaiba bevezetnem, kik már két tanárt megszöktettek év közben. Hát ezeknek imponálnom kellett valamivel, s tanári fizetésem és magánvagyonom nem tették lehetővé más módját a tekintélynövelésnek, mint a szakálleresztést.

Sajnos, mindjárt első nap azt kellett tapasztalnom, hogy olyan anyaggal van dolgom, amelyiknek a két sing szakállú király se imponálna. Az ötödik osztályban foglaltam először széket, de mire a küszöbről fölérttem a katedrára, ifjú szívemben megfagyott a vér. Most értettem meg először, mi az a rejtelmes *Kréti és Pléti*, aminek az ótestamentum emlegeti a hettiták és filiszteusok csordáját. Köhögtek, tüsszögtek, krákogtak, vinnyogtak, cihegtek, süvítettek, vonyítottak a fiaim. Fogadták a vakmerő új tanárt. Ők is tekintélyt akartak bennem ébreszteni maguk iránt. Határozottan jobban sikerült nekik, mint nekem. Azt hiszem, korai öszülésem akkor kezdődött. Szólni nem tudtam, csak intettem nekik, hogy üljenek le, és reszkető kézzel húztam elő az osztálykönyvet.

---

<sup>9</sup> *scientia amabilis* - a szeretett tudomány

Ahogy kinyitom, platty, ráesik valami. De nemcsak esik, csobban is, mint mikor a kecskebéka vízbe ugrik. Az is volt, egy kisebbfajta kecskebéka. Az első padból ugrott ki, a szélső gyerekek a szájából. Abból láttam, hogy mindenki nevet, csak ő mered rám egy római patrícius méltóságával.

Nem ugrottam föl, nyugodtan lépdélgéltem eléje, és halálos csöndben ejtettem ki életem első tanári szavát:

- Álljon föl, édes fiam.

Rántott egyet a vállán, és föllállt.

- Jöjjön ki.

Most a mellénye alját rántotta meg a birokra készülő ifjú férfiak ösztönös gesztusával, és odaállt elé. Bicskával faragott képű, úri ruhás, vállas suhanc volt, én keskeny, keszeg filozopter.

- Tessék - dülleszkedett rám a hangjával.

- Menjen föl, édes fiam, a katedrára.

Most már visszahőkölt, mintha mellbe vágtam volna.

- Tesséék?

Egy kicsit erősebbre fogtam a szót.

- Mondom, menjen föl a katedrára. Egy-kettő!

Most már én voltam felül. A gyerek megzavarodott, és szót fogadott. Elbátortalanodva lépett föl a katedrára.

- Úgy. Most üljön az én helyemre, én meg ideülök a maga helyére, így ni. No most a katedráról köpjön le ide a padra.

A fiú lesütötte a szemét, és a szája tátva maradt.

- No, ne készüljön olyan soká - pattogott a hangom. - Engem úgy szoktattak, hogy a köszönést el kell fogadni. Maga odaköpött elé, és nekem azt viszonznom kellene, de nekem nincs benne gyakorlatom. Azért kértem meg magát erre a kis szívességre. Nem érti?

Az ellenfél összekussadva vánszorgott le a katedráról.

- Tanár úr, kérem... - mozgott a szája hangtalanul.

Nem volt szép tőlem, de fenéig kiürítettem a győzelem kelyhét. A vállára tettem a kezemet.

- Hogy hívják magát, édes fiam?

Megmondta a nevét. Eléggé ismert ipszilonos név.

- Mi a maga apja?

Azt is megmondta. Főjegyző itt meg itt, ebben a vármegyében.

Hitetlenkedő mosollyal csóváltam meg a fejemet.

- Ne mondja, édes gyerelem! Én azt hittem, kanász. Az én apám foltozószücs, de minket már azért is szájon vágtak kisgyerek korunkban, ha esőt meg szelet játszottunk. Menjen a helyére.

Aztán én is a helyemre mentem, és elkezdtem magyarázni a gabonaüszög spóráiról, mert láttam az osztálykönyvből, hogy az elődöm azokba bukott bele. Estig beszélhettem volna, anélkül hogy egy pissenés zavart volna. Semmi bajom nekem többet a fiúkkal nem volt se ebben az osztályban, se a többiben. Egy hónap múlva a szakállam is levetettem, nem volt már rá szükség. Kenyérre kenhettem volna a fiaimat, ha már akkor is természeti ellenkezés nem lett volna köztem és a vaj között.

Azt persze egy szóval se mondom, hogy a tudományaimmal is olyan jóban voltak, mint énvelem. Nem nagyon lelkesedtek se a vízrendszerek, se a zygospórák titkaiért, de még a hasított csülkűek fogazata se hozta őket lázba. A félév végi konferencián kénytelen voltam nagyon nekigyürkőzni a kaszálásnak. De mikor az első osztály első három betűjében négy gyerek alá kisset a szerkesztettem, akkor az ötödiknél az igazgató megfogta a kezem.

- Pardon, kolléga úr, többet nem lehet.

- Nem lehet? - döböntem meg. - Hát mért nem lehet?

- Kivan a percent, kérem - mosolygott az igazgató -, tetszik tudni, a percent. A többi már rossz hírbe hozná az intézetet.

- Hát persze, a percent - bólogattak az öregebb kollégák, és láttam az arcukról, hogy magukban alig elégségesnek minősítenek, ha még ennyit sem tudok.

Énbennem azonban reinkarnálódott Haynau szelleme. Már tudniillik azé a Haynaué, aki mérgében adott amnesztiát a kötélreítélteknek.

- Bocsánatot kérek, igazgató úr, akkor az eddigi szekundák se giltek. Ha itt percent szerint szabad buktatni, tessék megengedni, hogy én ne éljek ezzel a jogommal. Én a tárgyaimból nem buktatok senkit.

Az elhatározásomat nem ellenezte meg senki, hiszen az csak hasznára vált az iskola jó hírnevének. Nem buktattam egy elégtelent se, s hogy az elégségeseket se érje méltánytalanság, mindenkinek a jegyét följavítottam eggyel. Nem dicsekvésképpen mondom, de kevés tanárnak a keze alól került ki annyi kiváló geográfus és természettudós, mint az én kezem alól.

Hogy mért hagytam aztán abba közjóra szolgáló munkásságomat? Ha már elkezdtem a vallomástételt, be is fejezem.

Minden tanárnak van kedvenc tanítványa, akire magyarázat közben néz, akinek mondja a vicceit, s akinek, mikor jókedve van, megveregeti az arcocskáját. Az én legkedvesebbem valami bosnyák szilvászsídonak a fia volt. Tenyérből etetett, szélről óvott, kényen nevelt finom úrifücska. Térdnadrágos kék ruhája aranygombokkal, matrósapkája, magát simogattató rózsás kis arca. Egészen olyan volt, amilyen én szerettem volna lenni kisrongyos koromban, a második gimnáziumban. Ami kényeztetésben nekem nem volt részem, azt mind neki utaltam ki, mikor tanárúrságra segített az isten.

Egyszer azonban kis pajtásomból kitört az apai örökség. Elkezdett szilvával kereskedni, a legősibb szabadkereskedelmi alapon. Egy majoros rajtakapta a szilvafáján a tízperces szünetben, és egész hozzámig kergette a sáros kocsíúton.

- Hát te loptál, Sándor? - fogtam a két kezem közé a gyerek fejét.

- Nem loptam - merevítette dacosan a nézését a kis szilvás.

- A fáról kergettem le - bizonyított a vádló -, csupa sár még most is a nadrágja.

- Az ám, Sándor - toltam el magamtól. - Hát mitől sáros a nadrágod?

- Elestem.

- Szegényke. Arcra estél? - tettem föl a megtévesztő kérdést.

- Igen.

- Hát akkor hogy van az, hogy a combodon belül sáros a nadrág? Úgy, hogy a cipőddel föl vitted a sarat a fára, aztán a nadrágoddal lehorzoltad. Nem szégyenled magad? Nemcsak loptál, hanem hazudsz is. Pfuj, eredj előlem.

Sándor elkullogott, a majorossal eszmét cseréltem, és ráfizettem az üzletre egy rövidszivart, s a következő tízpercben már egész megbékülten kaptam bele a szilvaországi kis ember puha hajába.

- Megállj, csirkefogó, jövő esztendőre vagy én nem jövök vissza, vagy te.

Sándor fölényesen mosolygott.

- Akkor a tanár úr nem jön vissza.

- Miért, te? - döbbsentem meg.

- Azért, mert a tanár úr nélkül megél az iskola, de az internátusbeliek nélkül nem.

Beláttam, hogy Sándornak igaza van, s bár ebbe a belátásba majd megszakadt a szívem, levontam a konzekvenciákat, és befejeztem tanári pályámat.

Az egykor hírhedt iskolából, amely sorsom eldöntötte, régen egészen közönséges iskola lett, amelyben nem a paradicsomkertből elszabadult hangokkal köszöntik a tanárt, nem percent szerint osztályoznak, és nem az internátus főkönyve szerint szabják a mérleget. Sőt azt is meg kell vallanom, hogy azok ellen is fölösleges volna eljárást indítani, akiknek a bizonyítványát meghamisítottam. Néhányról tudok, igen derék emberek lettek, van köztük nyugalmazott főispán is, aktív országgyűlési képviselő is - fájdalom, az a tökéletlenségük ma is megvan még, hogy nem tudnak különbséget tenni az oospóra és zygospóra közt, s nem bizonyosak benne, hogy az Indigirka folyó-e vagy cethal.

## NAGY FORSYTHIA-VIRÁGZÁS VÁROSUNKBAN

W. A. Forsyth angol botanikus volt sok-sok esztendővel ezelőtt. Abból gondolom, hogy régen kerülhetett bele a halál gyűjtőszelencéjébe, ahová előbb-utóbb belekerül minden virág és minden gaz, mert semmiféle lexikonban nem találni már a nevét. Még az *Encyclopedia Britannica* sem tud róla. Pedig valamikor bizonyosan tudott, csak az új kiadásokban már kiostálták a néhai fűvészt. Bizonyosan abban a hitben, hogy nincs ember a föld kerekén, aki azért emelgetné le a polcra a lexikont, hogy Mr. Forsyth bejelentőlapját megkeresse benne.

Pedig hát van. Három vasárnap délutánom tékoztam rá erre a jó emberemre, akiről nem tudok többet, mint hogy róla neveztek el egy virágot. Azt is a *Természettudományi Közöny-*nek egy régi pótkötetéből tudom, meg a *Vilmorin Blumengärtnerei*-ből.

\*

Hogy mi közöm nekem W. A. Forsyth úrhoz meg a róla elnevezett virághoz? Az, hogyha azt az arany termő bokrot be nem hozták volna Kínából Európába, és el nem nevezték volna Forsythiának, akkor most a *Literatura* szerkesztőjének nem énmiattam fájna a feje.

Május elsején lesz harminc esztendeje, hogy olyan találkozásom volt a Forsyth virágával, amely eldöntötte az életem sorát.

\*

Akkor jártam életemben először Szegeden. Bizony, nem olyan szándékkal, hogy sohase menjek el belőle többet. Szegény vándorlegény voltam, akinek hátán háza, kebelén kenyere. Igenis, egy nagy karéj kenyér volt a szívemen felül levő kabátzsebbe begombolva, az édesanyám sütése, a jobb felől esőbe meg egy darab magyar sajt. Az a valódi juhsajt, amelyik úgy meg tud keményedni a ládafiában, hogy már nemcsak a reszelő nem fogja, hanem az egér foga sem. Éppen azért mertem elhozni hazulról, mert már nem haszonra való volt.

- Ó fiacskám - sírdogált az édesanyám -, legalább vízbe tenném előbb, hogy megpuhuljon.

- Ott a Tisza Szegeden, édesanyám, elég nagy víz az - mosolyogtam huszonkét esztendő's mosolygással.

De mire ideértem, lehervadt számról a mosoly. Szolgálatkeresőben voltam, tanár akartam lenni a szegedi állami gimnáziumban. Biztattak a jóakaróim, hogy ha megkérem a főigazgatót, bejuttat az ide bizonyosan. S hogy szája íze szerint tudjak beszélni a nagy úrnak, velem adták az útra egy könyvét is, hogy okosodjak belőle az úton.

Úgy harmadáig okosodtam is, hanem akkor odaértem, ahol a főigazgató úr azt mondja Darwinról, hogy szédelgő volt. Tovább aztán nem olvastam az okos könyvet. Hiszen nem mondom, hogy Darwinban nagy kárt tett volna. Azt sem, hogy a nagy szédelgőtől elriasztotta volna az embereket. Nem olyan könyv volt az, hogy egymás kezéből kapkodták volna ki az olvasók. Vizsgái jutalomkönyvül szolgált a főigazgató impériuma alá tartozó tankerületben - vizsgái jutalomkönyveket pedig nem szokás elolvasni.

Énvelem azonban - huszonkét esztendő's voltam - forogni kezdett a világ. S a forgó világban csak egy volt bizonyos: az, hogy én ettől a főigazgató úrtól nem kérek kenyeret.

Az egész délelőttöt elcsavarogtam az idegen városban, ahol egy lélek ismerősöm nem volt. A vonat csak délután indult visszafelé. Addig csodáltam a városháza előtt a hetipiacos sokadalmat, a csizmadiák sátrait, a szűcsmesterek tulipános remekeit, de mindenekfölött a nagy virágú magnóliákat, amiknek akkora a szirma, hogyha leperdíti a szél, koppan a fűvön.

Elkongatták a delet, és eszembe jutott, hogy a gyomornak is vetni kellene valamit. Leültem a postapalotával szemben, a park tükör vaskorlátjára, és elővettem a karaj kenyerem. De csak tartogattam a térdemen, és morzsolgattam szégyenkezve. Meglett ember létemre, hogy ehessek az utcán, ahol annyi ember jön-megy? Nem próbáltam én még soha ilyent az életben.

Ahogy ott kétségeskedek, valami ráesik a kenyeremre. Egy arany krajcár. Nem, csak egy arany szírom. A fejem fölül, a hátam mögül.

Megfordulok, és akkor veszem észre, hogy az aranytermő bokor alá ültem. Amelyik április végén, május elején még a levél helyett is aranyvirágot terem hosszú vesszején. Ismertem én ezt a pesti parkokból, meg az Üllői úti botanikus kertből. Tudtam a nevét is, ki is szaladt a számon hangosan, azzal az örömmel, amilyennel idegenben az élénk toppanó barátot köszöntjük.

- Nini, Forsythia!

S ahogy simogattam a bokrot, elgondolkoztam. Itt ez a tavaszi csoda, szebb, mint az emberek, szebb, mint amit az emberek csinálni tudnak. Reggel óta elment mellette egypár ezer ember, ugyan megállt-e előtte valaki? Talán volt egy-kettő, aki rábámult, talán olyan is, aki egy virágot lecsípett róla, de tudta-e valaki, minek hívják ezt a csodát?

Odább ültem, hogy ne takarjam el a bokrot, és figyeltem az embereket, ragyog-e a szemük a csodára? Senkié se ragyogott, senki sem állt meg. Hát ki tudná itt, hogy ez a Forsythia? Merek fogadni az összes tankerületekbe, hogy még a főigazgató úr sem tudja!

De én tudom. Talán csak én, egymagam e közt a sok andalgó, lótó-futó, zsivajgó, dolga után szaladó ember közt!

Nagyon nekibátorodtam. A nagy nekikevélykedésben lecsúszott a kenyerem a földre, fölvettem, meg is csókoltam, ahogy otthon szokták az elejtett kenyeret. A sajtot is elölgomboltam. Nem kellett a Tiszára vinnem megmártogatni. Fogta a fogam, mint az írósvajat.

Aztán lesöpörtem magamról a morzsát, és beszórtam a fűre a verebeknek; megnéztem a toronyórát: fél kettőt mutatott. Még volt annyi időm, hogy elmehettem abba a házba, amelyiknek a homlokán délelőtt azt olvastam: Szegedi Napló.

- Hja - vonogatta a vállát a szerkesztő -, hát írjon valami próbát. Valami szegedi impressziót.

Megírtam azt, hogy virágzik a Forsythia. Mi egyéb impresszióm lett volna? S mi rímet adhattam volna neki, ha nem ezt: *Danaé aranyesője*.

Azonnal leszerződtettek a *Szegedi Napló*-hoz. A szerkesztőm el volt ragadtatva. Csak a rímet nem helyeselte. Abban benne kellett lennie, hogy milyen nagyszerű város ez a Szeged. Első újságírói munkám ezt a rímet kapta:

- *Nagy Forsythia-virágzás városunkban.*

## ELSŐ GAZDÁIM

A kiadót Engel Lajosnak hívták. Piros képű, széles vállú, keménykötésű ember volt, súlyban alighanem elnyomta volna az egész szerkesztőséget. Nagy, kék szeme, amelyből később annyiszor fénylett rám baráti melegség, határozottan hűvös tárgyilagossággal mércsikélte végig keszeg filozopter-vállamat és sápadt arcomat. Recsegő őrmesterhangjából se érzett ki valami különös elragadtatottság.

- Hány éves ön?

- Huszonhárom leszek a nyáron.

- Kocsmás ember?

- Nem, kérem.

- Hm. De hazafi, ugye?

- Ó, dehogy! - tiltakoztam ijedten, mint félegyházi születés. Minálunk, kiskunok közt, ha valakire azt mondták, hogy „nagy hazafi”, az annyit jelentett, hogy annak az útjából ki kell térni, mert az részeges, kötözködős, bicskához kapkodó ember.

A kiadó kövérkés arca egyre jobban elborult.

- Hát, kérem, akkor hogy jár maga a népkörökbe riportot csinálni és éltetni a negyvennyolcat? A bürgepaprikást szereti-e?

- Inkább csak a krumpliját.

Jövendőbeli gazdám úgy legyintett, mint a tanár szokott, mikor az utolsó kérdést adja föl a szekundás gyerekeknek.

- De remélem, legalább nem feleséges ember?

- Nem - ráztam a fejemet, és először gyakoroltam tudatosan az elhallgatás művészetét. Nem szóltam arról, hogy öt esztendeje vőlegény vagyok.

A kiadó komorsága enyhült egy kicsit. A papírkereskedelmi polcok tintásüvegei és a bolti kisasszonyok szemei is fölcsillantak. No, mégse olyan egészen elveszett ember ez, lehet még ebből gállickő.

- Hát nem bánom, akkor fölveszem önt - szánta el magát a kiadó minden lelkesedés nélkül, és kilépvén a bolti pult mögül, átdobogott a kiadói rács mögé.

- És mik az igényei?

- Hogy tetszik érteni? - riadtam meg. Soha senki nem érdeklődött még az igényeim felől.

- Ej, hát mi fizetést kíván?

Nem volt semmi kialakult véleményem. Egy kicsit dadogva feleltem.

- Nem tudom, kérem szépen. Ami fizetést kezdő újságírónak adni szoktak.

A kiadó mosolyogva biccentett. De a mosolygásban némi szájalom lappangott. Olyan, amilyennel az együgyű embereket szokás honorálni.

- Száz korona, kérem. Most úgyis elseje van, mindjárt föl is veheti a kerek száz koronát. Fizesse ki, Szerénke.

Szerénke, az áldott, aki harminc év után is tanúságot tehet mellettem, kincstárosa volt az Engel-birodalomnak, s már nyitotta is a kasszát. Én azonban megszólaltam, most először kérdés nélkül. Az ijedtség hozta meg a szavamat.

- Kérem, ne tessék engem előre kifizetni.

Halálos csönd támadt. Ilyen kijelentés még kiadóhivatalban el nem hangzott. (Hiszen éppen ezért kell Szerénkét tanúnak idéznem.)

- Nem értem - meredt rám a kiadó. - Önnek nem kell fizetés?

- Előre nem kell, kérem. Én még sohasem voltam szerkesztőségben. Újságíró se láttam közlőről. Hátha nem fogok beválni. Miből fizetem én akkor vissza a pénzt?

Engel úr vállat vont.

- Ahogy akarja. De hát miből él a jövő elsejéig? Föltéve, hogy addig itt marad.

A hangjából nem nagyon érzett ki ez a föltevés, de azért tudomásul vette a büszke választ, hogy el vagyok látva pénzzel. (Szerencsére nem kérdezte meg, mennyivel.)

- Akkor menjen, mutakozzon be a szerkesztő úrnak. Én majd bejelentem neki telefonon.

A bejelentés utolsó szavait már a küszöbről hallottam:

- A fene tudja. Nagyon élhetetlennek nézöm.

Május elseje volt, gyönyörű napos nap, még akkor nem „építette le” a tavaszt a természet. Dugonics szobra körül a pázsit aranylott a pitypangtól, s a templomtér felől szinte gomolygott az orgonák szaga. De engem a hideg rázott a napsütésben, mikor a jövőmre gondoltam. Nem arra, hogy mi lesz harminc év múlva, hanem hogy mi lesz tíz perc múlva, mikor a szerkesztő előtt fogok állni.

\*

A szerkesztőm Békefi Antal volt, Békefi Lacinak az apja. Nagyszívű és nagy talentumú ember, írónak is, költőnek is kvalitás - az *Eltörött a hegedűm* szövegét ő csinálta Dankónak -, a nevelő szerkesztők kivesző fájának legkülönbje, de nekem mégis legfelejtethetlenebb embernek.

Rossz tüdeje volt szegénynek, ki is köhögte időnap előtt, de azért szép férfi volt még abban az időben; Bródy Sándor-fejű, lobogós nyakkendőjű és ideges mozgású.

- Isten hozta, Isten hozta - csillant rám a meleg barna szeme, és énbelőlem egyszerre kiállt a félsz.

(Később tudtam meg, hogy rosszkor mentem. Kéziratpapír volt előtte, de nem betűket rótt rá, hanem számokat. Már megint fölbillent a háztartása egyensúlya. Minden elsején: a kínai hieroglifákban egy marék rizs jelképezi a boldogságot, az egyiptomiakban egy csokor rózsa. Az ő élete egyiptomi hieroglifákban volt megírva.)

- Hát mit fog maga nekünk írni, barátom? - mosolygott rám. - Szép verseket, ugye? Csak tudja, az csak vasárnapra való, s a *Szegedi Napló* hétköznapi is megjelenik, fene egye meg. Mi hasznát vehetem én magának?

Engem magamat is meglepett, amilyen bátran feleltem.

- Majd ütöm a rendőrséget, mint a pesti újságírók.

Az a Mihaszna András-korszak volt a sajtóban; a kezdő újságíró úgy rágta a rendőrséget, mint a gyerek, mikor fogzik, a violagyökeret.

- Nagyszerű - nevette el magát Békefi szerkesztő úr, s összevillant a szeme a legmeghittebb emberével, Balla Jenőével, aki ma a szegedi újságírók nesztora. Az első kolléga volt, akivel összeismerkedtem, s igen megcsodáltam, mert nagyon szép tavaszi kabátja volt. (Nekem nem volt nem szép se.) - Mit szólsz hozzá, öreg?

- Nagyon eredeti ötlet - kacsintott a kolléga.

- No, majd holnap fölviszem a főkapitány úrhoz - nyújtotta a kezét a szerkesztő -, addig is gyűjtsön szegedi impressziókat.

Másnap csakugyan föl is vitt a rendőrségre, s bemutatott egy nagy, derék úriembernek, aki a főkapitányi méltóságot viselte, s annak megfelelő tájékozódást látott a szájában.

- No, gyűjtsön rá, öcsém - tessékelt be a nagyúr egy bőrszöllyébe, s nekem is a számba nyomott egy tájékoztatót. - Sebők Zsiga is ebből pipált még az elődöm idejében, de az nagyon kehes ember volt, nem győzte szusszal.

Aztán elkezdett anekdotázni a régi világról, s harmadszor tolta elém a dohányos börböncét, mire Békefi idejét látta az elvonulásnak.

- No, hát üti-e, fiam? - nevetett rám a folyosón.

- Kicsodát, kérem?

- Hát a rendőrséget! Ahogy tervezte.

Nem, dehogy, inkább mindjárt leléptem volna a pályáról, mint hogy ennek az embernek a pipája ízét megkeserítsem.

- Tudtam én azt - integetett Békefi. - Sebők Zsiga is így járt a rendőrséggel. Muszáj lesz magának más szakmát keresni.

A közigazgatási riportban állapodtunk meg. Egyrészt, mert abban az élehetetlen ember is el tud horgászni, másrészt meg, mert az leghamarabb kigyógyítja a lírai költőt a versírásból.

\*

A közigazgatáson kívül engem bíztak meg az Olimpusz söprögetésével is. Nekem jutott az a szolgai munka, amit a nálam egy hónappal tekintélyesebb kollégák már nem vállaltak. Nekem kellett meggyújtani minden este a szerkesztőségi gázlámpát, és nekem kellett a beküldött versekre szerkesztői üzenetet csinálni. Nem volt nehéz munka. Már nem a lámpagyújtás, mert azzal mindig megégettem az ujjamat mind a két bal kezemen, hanem a versbírálat nem volt nehéz. Sablon szerint ment, szerkesztői utasításra. A forma változott, de a lényeg mindig ez volt:

- Sajnálattunkra, a mi lapunk mértékét nem üti meg. Tessék a *Szegedi Híradó*-hoz beküldeni.

Fölösleges mondanom, hogy a *Híradó* a kormánypárti konkurrens lap volt.

Így csináltam én a reklámot egész pünkösdig a hatvanhetes laptársnak, amikor váratlan rangemelésben részesültem. A szerkesztő úr letett az asztalomra egy pesti verskötetet.

- Nézze, fiam, ezek nagyon rossz versek, ne olvassa el őket, mert akkor nem tud eleget tenni a kötelességének. Tudniillik önnek az a kötelessége, hogy erről a kötetről gyönyörű tárcát írjon, és fogjon rá a költőre minden szépet. Tudja, nagyon hiú ember, és rokona a kiadónak.

Persze, azért belenéztem a kötetbe, és láttam, hogy a szerkesztő úr nagyon szépítette a dolgot. A versek nem egyszerű rosszak voltak, hanem kriminálisak, és ha Apollón még érvényben lett volna 1902-ben, akkor statarially megnyúzta volna Marszüaszt, tekintet nélkül a kiadóhoz való rokoni viszonyára. Egyszóval nagyon nehéz, de nagyon szép feladathoz jutottam, s azt hiszem, sikeresen meg is oldottam. Hatlábás tárcát írtam Marszüaszról, s úgy felmagasztaltam, ahogy csak harminc éve garázdálkodókat szoktak csúffá tenni a jubileumuk napján.

A szerkesztő úr kefelevonatban olvasta el kínszenvedésem termékét, s már az első bekezdés után azt mondta: „brávó!” Aztán minden bekezdés után brávozott, s csak a végén vakarta meg a füle tövét. Ott, ahol kimondtam a határozatot, hogy *ilyen szép szonetteket nem írtak Petrarca óta*.

- Ez nem egészen helyes - tűnődött a szerkesztő úr.

- Ugye sokallani tetszik? - szégyelltem el magam.

- Ördögöt, kevesellem. Mondom, hogy a költő igen érzékeny ember. Hanem talán így csináljuk, ni.

Azzal kihúzta Petrarcat, és beírta Horatiust.

- Így ni, azt hiszem, ez megfelel. Nézzük csak! *Ilyen szép szonetteket nem írtak Horatius óta*. Ez már döfi.

- De szerkesztő úr - szólaltam meg félve -, Horatius nem írt szonetteket.

- Ugyan ne izéljen mindig, fiam - vont össze Békefi a szemöldökét. - Szokjon már le erről a tanáros szórszálhasogatásról! Azt legfeljebb Horatius tudja, írt-e ő szonetteket, vagy nem? Hátha maga csak azért nem tud róluk, mert elvesztek? No, ugye? A fő az, hogy a költő és a kiadó meg legyenek elégedve.

Azzal beküldte a kefelevonatot a nyomdába, de a küszöbről visszaköhögte a szedőgyereket. Elvette tőle a levonatot, és - alákanyarította a nevemet.

- Nézze - kacsintott rám -, viselje érte a felelősséget maga.

S mikor látta, hogy elzöldülök, vigasztalóan tette hozzá:

- Így majd forgalomba kerül a neve is, megindul a népszerűsödés útján.

Másnap megjelent a tárca, alatta a nevem. Napilapban életemben először. De nem lett belőle semmi baj se. A szerkesztő részben jól sejtett. Szeged titkos irodalmi köreiből egyszerre népszerű lettem. Attól fogva a névtelen költők és költőnők mind belém vetették reményük horgonyát, s nem a szerkesztőségnek küldték a verseiket, hanem nekem.

De a másik irányban nem vált be szerkesztő sejtése. A pesti költő a következő vasárnap városunkba érkezett, s az a szerencse ért, hogy a szerkesztő úr bemutatott neki. Hűvösen megszorította a kezemet.

- Köszönöm, kedves kolléga, hogy szíves volt rólam említést tenni.

Nagy tanulmányt írtam róla, s ő azt csak említésnek vette! S ezt is megbántott arccal mondta! Én mindjárt tisztában voltam vele, miért. Pesti ember, jó ízlésű, mértékűd még önmagával szemben is, bizonyosan az nem tetszett neki, hogy Horatius mellé emeltem a csillagokba. Lopva ránéztem a szerkesztő úrra, hogy ugyan észrevette-e, hol a hiba?

Csakugyan neki is feltűnt a költő ridegsége. Meg is kérdezte tőle:

- No, mi az, neked tán nem tetszett a kritika?

- Hogyne, hogyne - mosolygott fanyarul a költő. - Egy mindenesetre tetszett benne. Az, hogy ez a fiatal kartárs volt az egyetlen kritikusom, aki nem túlzott.

- Látja - tette a vállamra a kezét Békefi, mikor a költő elkészönt tőle (nekem csak az ujja hegyét biccentette meg) -, az ilyenektől kellene magának egy kis élelmességet tanulni.

\*

Egyszer aztán, az már a második esztendőben volt, megpróbáltam az élelmességet én is.

Holtszezon, kánikula, a békasó is verejtéket izzadt, jobb volt a Kassban hűvösölni, mint riport után mászkálni hiába. Pihent ésszel sokkal különbszenzációkat találtunk ki, mint amilyeneket az élet produkált. Soha olyan érdekesek nem voltak a szegedi lapok, mint azon a nyáron, mikor telefüllentettük őket, lapközi megállapodás szerint. Mert hogy nagyobb legyen a hitel, minden lapban benne volt ugyanaz a mese, persze más színezéssel. Fekete mellett megvitatódtak az ötletek, aztán ki-ki elballagott a maga szerkesztőségébe, és ott munkába vette a közös témát a maga tehetsége szerint.

Mi, közigazgatási riporterek azonban nem voltunk részesei ezeknek az összeesküvéseknek, mert minket ellátott anyaggal a szakmánk. Az aktagyártás kibír jégesőt, kánikulát. Azonban mikor a higany már majd kiforrt a hőmérőből, a közigazgatás is kezdett alélni. Hét végére egészen beadta a kulcsot. Szombat este a vasárnapi lapra nem volt egy sor kéziratom se. Márpedig kiégett volna a szemem, ha üres kézzel mentem volna a szerkesztőségbe. Ez egyszer muszáj volt költenem nekem is. Örült mesét találtam ki valami örültről, aki felsővároson házról házra jár, és azt mondja, hogy ő a patagon király, aki legyet akart ütni a koronájával, és kigurult a kezéből, most azt keresi Szegeden.

A kollégák nagyon lehorgadt orral fogadtak a szerkesztőségben.

- Vigyázz, fúriában van az öreg - intettek a szerkesztő úr ajtaja felé.

Éppen kivágódott az ajtaja, mikor a kilincs felé nyúltam. Okádta a tüzet szeme-szája, s lobogott a haja, mint Homéroszban Zeus ambróziás fürtei.

- Végre az egyetlen emberem, akiben megbízhatok! - kapta ki a kezemből a kéziratot. - De a többiek vegyék tudomásul, hogy nem tűröm tovább ezt a svihákságot. Nem lehet napról napra kitalált szenzációkkal bolondítani a közönséget. Tessék riportra menni, nem a kávéházban lopni a napot. Ez nem becsületes újságírás, amit most Szegeden művelnek, ennek a züllöttségnek véget kell vetni, én nem szégyenlem magam halálra önök miatt!

Becsapta az ajtót, hogy csak úgy rengett bele az üvegfésszer, és nem is győztük kívánni. Egyenként lopakodtunk el a szerkesztőségből, én utolsónak és a legfeldúltabb lélekkel. Hogy éppen akkor csalom meg, amikor csak bennem bízik! Annyi bátorságom nem volt, hogy bemenjek hozzá töredelmes vallomással, hanem úgy kullogtam haza, mint az elkárhozott. Egész éjszaka nem aludtam. Hányta a hab a lelkem, mit kívánjak. Azt-e, hogy vegye észre a csalást, és vágja az asztal alá a kéziratot, vagy azt, hogy ne érezze meg a kotyvalékom hamis ízét, és csak a nyomtatásban jöjjön rá a szélhámosságra, mikor már nem lehet róla tenni?

A vasárnapom a purgatórium tüzeiben telt el: a patagon király kéthasábos címmel vonult be lapunk hasábjaira. Hétfőn vacogó foggal mentem föl a szerkesztőségbe. A szerkesztő úr dudolászgatva jött-ment az asztalok közt, s minden fiú elé odatett egy trabukószivart.

- Maga elkésett - nyújtott kezet -, magának csak egy törött szivar maradt.

- Nem tesz semmit, mindjárt befoltozom cigarettapapírral - köszöngettem boldogan -, én úgy szeretem a foltozott szivart, hogy az egészségeset is meg szoktam repeszteni, csak azért, hogy meg lehessen ragasztani.

Kevés olyan öröme volt az életemnek, mint az, hogy a patagon király eltűnt a látóhatárról.

Dehogy tűnt el, dehogy! A keddi számban megint megjelent, de most már háromhasábos címmel. Ezzel: *A patagon király most már alsóvárosban is megjelent.*

Maga a szerkesztő úr írta. Annyira megtetszett neki a patagon király, hogy tovább mesélte, amit én kezdtem el füllenteni.

## A HALHATATLAN ÍRÓASZTAL

Mióta a kiadóm átadott a lámpaoszlopnak meg az irodalomtörténetnek, azóta sok mindent összeírtak rólam az újságok, jót, rosszat. Hálásan vállalom mind a kettőt, a jót is, a rosszat is. A jót a magam öröme, a rosszat a jó barátaiméra - nekik is hadd legyenek valamiben mulatásukra. Sőt azt is elmondom nekik, amit eddig talán nem is tudtak. Például, hogy egy bécsi tanulmány a minap megtett a magyar próza Petőfi-jének. Bizonyísten, nagyon komoly tanulmány volt, arra az alaptételre építve, hogy - én is Kiskőrösön születtem. Hát én ezt is állom, s ezután még nagyobb becsülete lesz előttem a műítészetnek, mint eddig volt. Baj csak akkor lesz belőle, ha Kiskőrös meg is találja egyszer tudni, hogy mivel rágalmazták. De hát az is a Kiskőrös baja lesz, nem az enyém, s ezért nyugodtan rá is bízom a tiltakozást.

Van azonban ennél súlyosabb félreértés is úgynevezett írói pályám körül. (Azaz hogy nem is olyan biztos, hogy úgy nevezik. A minap egy mártélyi halász, mikor látta, hogy milyen sebesen szalad a ceruzám, pedig még csak nem is nyálazom, azt kérdezte tőlem, hogy tán az *írnoki* pályán működöm. Mikor szégyenkezve beismertem, hogy csakugyan azon lopom a napot, fölbátorított, hogy nem tesz az semmit, az is szép pálya volna, csak írni ne kellene. Amit én is szívből helyben hagytam.)

A súlyos félreértés Mikszáth körül van. Az még csak hagyján, hogy egyik-másik kritikusomat Mikszáth Kálmánra emlékeztetem. Ezen legföljebb a nagy palóc sértődhetne meg, ámbár azt hiszem, inkább csak mosolyogna. Úgy, mint mikor a halála előtt egy kicsivel jubilálták Szegeden. Állta, állta nagyon komolyan reggeltől estig, hanem a színházi köszöntéseknél mégis elnevette magát. Akkor, mikor egy derék iparos polgártársunk így kezdte a szónoki beszédet:

„Igen tisztelt Miksza úr, nagy büszkeségünk az nekünk, hogy Miksza Kálmán a mi fiunk is volt valaha, és azért fennkölt hódolattal hajtom meg az ipartársadalom lobogóját igen tisztelt Miksza úr előtt, akinek a neve örökre a szívünkbe van vésve.”

Hát én is csak úgy mosolyogni szoktam azon, mikor időnként azt hallom, hogy én a Mikszáth íróasztalánál nőttem fel. Rendben van, ez kijár minden szegedi betűvel vétezőnek, akinek a nevét a körtöltésen túl is elviszi a szél. Hanem azt a tisztességet már mégse állhatom meg szó nélkül, amiben a téli csavargásaimban részesültem valamelyik irodalomkedvelő városban. Úgy mutatott be az odavaló kultúregyesület elnöke a közönségnek, hogy engem jól megnézzene, mert én vagyok az az illető, aki még a Mikszáth keze alatt tanultam az újságírást a *Szegedi Napló* asztalánál. Nem szóltam semmit, mert senkit se szeretek a hitéből kiverni, de a szívemben mégiscsak följajdultam. Istenem, hogy eljárt felettünk az idő! Eddig mindig úgy tudtam, hogy az árvízzel vagyok egyidős; abban az esztendőben születtem, mikor a víz meg Mikszáth bejött Szegedre. S most tudom meg, hogy én már akkor egy asztalnál dolgoztam Mikszáth Kálmánnal. Láttam, hogy meglepte még a közönséget is, pedig engem rendesen olyan szép, nagy fehér szakállal képzelnek el a nyájas olvasók, aminőt Rip visel az utolsó felvonásban.

- Lám - olvastam az emberek arcán -, ahhoz képest, hogy Mikszáth tanította plajbászt faragni, elég jól bírja még magát az öregúr.

Attól tartok, hogy az ötvenéves jubileumomra még jobban kiterébélyesedik a legenda. Akkorra már azért csudálnak meg, hogy én voltam az, aki Mikszáthot írni tanítottam. Azért tartom szükségesnek idejekorán elmondani a halhatatlan íróasztal történetét, amely oka volt mindennek. Elmondtam én azt már máskor is, de úgy látszik, nem hitték el. Most talán több hitele lesz már a szavamnak, mióta a szemöldökömet is kezdem fehérre festeni.

Hát el kell ismerni, hogy igazán íróasztal volt az, amihez engem huszonhat esztendővel ezelőtt a *Szegedi Napló*-nál leültettek. Ez volt az első íróasztal, amivel közelebbi ismeretséget kötöttem. Addig csak szücsasztalon, faragószéken, kútperem deszkáján, láda tetején, min műveltem az irodalmat. Négy lába volt ennek az íróasztalnak. Ez azért emelendő ki, mert a hozzátartozó székeknek csak három lába volt, a legfiatalabb munkatársnak mindig ez járt ki. De azért jó tornász ember azon ügyel-bajjal meg tudott ülni, hanem a négylábú asztalnak nem lehetett nekitámaszkodni, mert nem bírta volna ki. Igen megrágta az idő vasfoga. Jóformán csak a tintapecsétek tartották össze, de azok olyan patinások voltak, hogy származhattak volna akár a Dugonics András idejéből is.

De nem abból származtak, ahogy már harmadnapra kiderült.

Harmadnap ugyanis odaállt első szerkesztőm, drága tanítómesterem, Békefi Antal az íróasztalomhoz. (Rátámaszkodni ő se mert, pedig amúgy nagyon bátor ember volt szegény. Bismarcknak is odamondogatott, ha nem kerülhette el a vezércikkírást.)

- Mondja, fiam, mennyi fizetése van magának?

- Száz korona, szerkesztő úr.

- Hm, hm - köhögte el magát, és megveregette keskeny filozopter-vállamat -, hát nem sok, nem sok. De pótolja ki az a tudat, édes fiam, hogy ennél az asztalnál alkotta halhatatlan remekeit Mikszáth Kálmán.

Kipótolta. Nem adtam volna a tudatot másik száz koronáért. (Ugyan nem tettek próbára.) És egy év múlva, mikor előléptem száztíz koronás munkatárssá, és a százkoronás stallumot Farkas Antal nyerte el, a legeredetibb magyar humorista és a legtisztább szívű ember - akkor attól féltem, hogy elveszik tőlem a Mikszáth íróasztalát. El is határoztam, hogy inkább a fizetésjavításról mondok le, mint az íróasztalról, amelynek a recsegése nélkül már nem tudtam volna dolgozni. (Persze hogy az a kobold recsegtette, amelyiket Mikszáth Kálmán felejtett benne.)

De senkinek se jutott eszébe megháborítani az ereklje birtokában. A kiadó, Isten nyugtassa a haló porában, a pincéből vagy a padláról kerítettett az új kollégának egy szép magyar asztalt, abból a fajtából, amelyiknek a lapját disznóöléskor megfordítják, és bonctani célokra veszik igénybe. E fölött az asztal fölött kapott impériumot Tóni, és ez egészen stílusos volt arra, hogy a rendőrséget nyúzza rajta. Három napig tele volt a szívem szánalommal iránta. Ha ez az ember tudná, micsoda íróasztalnál dolgozom én! Negyednapra aztán odaállt elébe Békefi szerkesztő úr:

- Mondja, fiam, mennyi fizetése van magának?

- Száz korona, szerkesztő úr.

- Hm, hm - köhögte el magát, és megveregette a rendőrség bőszt hóhérának néptanítós vállát. - Hát nem sok, nem sok. De pótolja ki az a tudat, édes fiam, hogy ennél az íróasztalnál alkotta halhatatlan remekeit Mikszáth Kálmán.

Nem szóltam semmit, csak nagyot szippantottam a keserű rövidszivaron. A rövidszivarok azóta még keserűbbek lettek, de azt a szívfájást tán sose éreztem többet, mint ennél a kegyetlen illúziórombolásnál.

Pedig még a Békefi Antal életében megismerkedtem vagy öt íróasztalával Mikszáth Kálmánnak.

Aztán telt-múlt az idő, jöttek-mentek a szerkesztők, leginkább örökös szabadságra mentek, s magam is belekerültem a lap szerkesztői székébe. Installáltam is jócskán új munkatársakat, némelyiknek arcát, nevét is elfelejtettem már azóta, de a legkedvesebb emberemre mindig emlékezni fogok. Pedig azóta se láttam, már régen igen megbecsült pesti újságíró, itt is szerette mindenki, még a kiadó is - csak persze elvből titkolta előtte, legföllebb azzal fejezte ki, hogy kis fizetést adott neki, nehogy fölvesse a jómód. Nagyon sajnáltam a fiút, és éreztem, hogy tartozom neki valamivel.

- Mondja csak, Andor - álltam oda egyszer az íróasztalához -, mi fizetése van magának?

- Százötven korona, szerkesztő úr.

- Hm, hm - köhögtem el magam -, hát nem sok, nem sok az ilyen háborús világban. De pótolja ki az a tudat, hogy ennél az íróasztalnál alkotta halhatatlan remekeit Mikszáth Kálmán.

...Csak akkor vettem észre magam, mikor már kimondtam, de visszavonni már nem akartam. Istenem, éppen én leplezzem le a fizetéspótló legendát?

Azt hiszem, ebben az értelemben Mikszáth íróasztala halhatatlan lesz, és mindenkor megtalálható minden magyar redakcióban.

## NAPLÓ-EMLÉKEK

Igazság szerint nem a *Napló* emlékei, hanem az enyimek. Az újságnak nem lehetnek emlékei, mert az mindennap meghal. Újra is születik mindennap a Tömörkény-axióma értelmében.

A háború előtt elég gyakran megesett, hogy a hora canonica<sup>10</sup> valamelyik Tisza-parti duttyánban érte az egész szerkesztőséget. Éjfél utánra vártuk a pesti tudósító második telefonjelentését, s ha az inspekciós mozgolódott, hogy akkorra beérjen a redakcióba, Tömörkény rendesen azzal ráncigálta vissza:

- Maradhass mán, te tökéletlen, hiszön nem kocsma az a szerkesztőség, hogy az embör mindig benne üljön. A *Napló* pedig mögjelönik tenálad nélkül is, mert az mán annyira mögszokta negyven esztendő alatt a mögjelönést, hogy akkor is ott van röggel hét órára mindön művelt család asztalán, ha se ki nem nyomatják, se mög nem írják.

Ez bizony így van. Abból a száz-egynéhány emberből, akik a *Szegedi Napló*-nál vitézkedtünk az ólomszérűkön, nemigen vagyunk már egy összemaréknál többen, s ahányan vagyunk, annyifelé vagyunk. A régi lapunktól mindannyiunkat elmosott a víz, elsodort a szél, de azért a régi lap ma is minden reggel megjelenik.

Azért mondom, hogy az újságnak nincsenek emlékei, csak az újságírónak. Jólesik így karácsonyra köztük kotorászni, játszani drága esztendők szép fehér hamujával, és egy kicsit könnybe lábadt szemmel gondolni arra, hogy lám ni, ez a hamu én voltam valamikor.

\*

A kiadóhivatalból elmentem a szerkesztőt megkeresni. A korzón ült, a platánok alatt, és csalogatta beteg tüdejét a virágpiac nárciszcsillagainak mézszagával. Olyan alázattal köszöntöttem, amilyen megillette Békefi Antalt, a neves író. Az első igazi író, akit az életben láttam. (A bátyám nem számított, mert az költő volt, s a költő nekem már akkor nem imponált, mert annak a mesterségéhez magam is értettem. A *Félegyházi Hírlap*-nak rendes heti versírója voltam. Az én vénámból ugyan minden napra is futotta volna, de a kitűnő újság csak vasárnap jelent meg.)

- Nem éppen jókor jött, fiam - fogadott mosolyogva, s apáskodva igazította meg a félre-csúszott nyakkendőmet.

- Szegeden már ilyenkor holt szezon van, nemigen tud mit írni.

Megírtam az első csipkedést a közigazgatásról, és letettem a szerkesztő úr asztalára a drótkosárba. Szívdobogva vártam a kritikát, mert a kollégák akkorra már fölvilágosítottak, hogy Békefinek semmi se jó, mindent háromszor írat újra, aztán kihúzza az egészet, és negyedszer ő maga írja meg, de a saját írásának is kihúzza a felét.

A szerkesztő úr nem nyilatkozott. Leadta a kéziratot a nyomdába, de nem mondott róla se jót, se rosszat.

- Biztosan nem tudta elolvasni az írásod - keresték a magyarázatot a kollégák.

---

<sup>10</sup> *hora canonica* - a kötelező ima órája a katolikus papok számára

Álmatlanul vártam a reggelt, mikor bedugják az ajtóm alatt a lapot. Benne volt az írásom egy szó változtatás nélkül. (Úgy látszik, csakugyan nem tudta elolvasni szegény mesterem.) Csak éppen szignumot toldott hozzá Békefi. Azt írta alá: Csipke. Attól fogva vagy húsz esztendeig ez volt a szignumom a *Szegedi Napló*-ban.

\*

Két hónapig csipkéztam a szegedi közigazgatást, mint a *Napló* riportere, akkor azt mondtam Békefinek, hogy én most már visszamegyek tanárnak.

- No? - nézett rám ijedten Békefi. - Hát csak nem lehet kivenni ezt a fixát a maga fejéből?

- Nem a fixa körül van itt a baj, szerkesztő úr, hanem a fixum körül. Ötven pengőre nem adják hozzám a menyasszonyomat.

Békefi baljóslatúan köszörülte a torkát. De aztán megszánta világi dolgokban való járatlanságomat, és csak annyit mondott:

- Hát tudja mit? Ha már maga ilyen elszánt ember, felemeljük a fizetését nyolcvan forintra, de a laptól el nem eresztjük. Majd meglátja, micsoda karriert csinál maga ezen a pályán.

Azonnal sürgönyöztem a kiskun menyasszonynak, hogy lehet csomagolni a stafírungot, három hét múlva lakodalmaskodunk. Nincs már semmi baj, legföljebb azon leszünk gondban, hogy mire költsük azt a tömérdék fizetést.

Miután a kiskun leány biztosított róla, hogy ő ezzel a problémával is megbirkózik, e miatt ne legyen semmi nyugtalanságom, hazahoztam szegedi menyecskének a stafírunggal együtt, amiben volt egy húszkoronás arany is. Abból eléltünk elsejéig mézes kenyéren, akkor pedig Brennus göggyével mentem a felemelt hadisarcot behajtani a kiadón.

- Szépen kérem a fizetésem.

- Tessék - adott a kezembe Szerénke egy borítékot -, már ki is készítettem.

Fölbontom az utcán a borítékot, és nekivágódok a falnak. Annyi van a borítékban, mint máskor: hatvan forint.

Mondom, hogy olyan gögös voltam, mint Brennus, csak persze, nekem nem volt hozzá kardom. Ha lett volna, inkább beledöftem volna, semhogy többet kérjek, mint amennyit adtak.

Nem tehettem mást, mint hogy megtettem az első lépést a hazugságok ösvényén, amely idővel kocsiúttá szokott szélesedni.

- Egyelőre csak ennyit tudott adni a kiadóhivatal - nyújtottam át férji fölénnyel első keresetemet az asszonynak.

- Nem baj - mondta ő is olyan nyugalommal, amiről nagyon hamar leszokott.

A hónap közepéig nem is volt semmi baj, de akkor megkezdődtek a kínzások és fogcsikorgatások. Az asszony kínzott, teljes joggal, én pedig a fogamat csikorgattam. Persze csak olyankor, mikor senki se hallotta. A családi tűzhelyen szidtam a kiadóhivatalt, mint a bokrot, hogy mit hitegetnek napról napra. Utoljára az asszony csillapított le.

- Nézd, még így jobb is, mert legalább az a húsz forintunk megmarad, s most elsején száz forintot kapunk egyszerre. Abból futja őszi kalapra is, meg stelázsit is csináltatunk a konyhára, meg szilvát is vehetek lekvárnak, meg a cipődet is megtalpaltathatjuk, meg az éjjeliszekrényre is nézhetünk egy lámpát...

Hát nézhettünk, igen, de programunknak csak ez az egyetlen pontja valósult meg, mert a nézés nem került semmibe. Természetesen elsején megint csak hatvan forintot vittem haza.

- Az istennyila üssön az ilyen kiadóhivatalba, amelyiknek még elsején sincs rongyos száz forintja! - okádtam a tüzet, mikor véres verejtékemet leszámoltam a konyhaasztalra.

Megint az asszony békített meg, hogy emiatt ugyan ne izguljak, biztos pénz az, majd szól ő Szerénkének a jövő héten.

No, egyéb se hibázott még, hogy a kiadóhivatal leleplezzen! Hiszen akkor kiderül, hogy nekem nem volt mire megházasodnom, s ravasz fondorlattal tévesztettem meg a Kiskunságot! Azt mondtam ijedten az asszonynak, hogy mostanában be ne tegye a lábát a kiadóhivatalba, mert ott feketehimlő van, s Engel Lajos különben is nőgyűlölő ember.

Azóta is értem már nehéz időket, de ehhez foghatót soha többet. Fekete hajamba akkor vegyültek az első ősz hajszálok. A tejberizs megsavanyodott a számban, ha arra gondoltam, hogy nekem jövő elsején százhusz forintról kell számot adnom az asszonynak. Eddig olyan csöndesen aludtam, mint a tej, most kezdtem beszélni álmomban. Ez mentett meg. Az asszony elkapott egy-egy szót, gyanút fogott, kivallatott. Elmondtam neki mindent.

- Úgy? - mondta szárazon. - No, majd én rendet csinállok.

Tompa kétségbeeséssel mentem be a szerkesztőségbe. El voltam rá készülve, hogy mire visszatérek, nem találom otthon az asszonyt.

Csakugyan nem találtam otthon, mert elém jött. Mindig mi jöttünk el utolsóknak a redakcióból Békefível.

- No, ez kedves - köszöntötte a gazdám -, viszi az urát, ugye?

- Viszem ám, de vissza se eresztsem többet - mondta szigorúan a feleségem.

- Hadüzenet? - mosolygott Békén. - Halljuk az indoklást!

Biz' attól elállt a mosolygása. Megdöbbenve ütött a vállamra.

- Szerencsétlen ember, hát miért nem szólt? Persze hogy mink elfelejtettük a dolgot. Legyenek nyugodtak, a *Szegedi Napló* mindig beváltja ígéretét.

Elsejétől kezdve csakugyan fölemelték a fizetésem húsz forinttal. De nem visszamenőleg. Azzal a negyven forintommal, amiért jobban megszenvedtem, mint azóta minden keresetemért, máig is adós a *Szegedi Napló*.

A pályán való karriert nem is reklamálom. Hamu, szép fehér hamu, maholnap én is az leszek.

## KALCINÁLT SZÓDA

Mindenkinek ád a sors fiatal korában olyan kalandot, amire még öregen is szívdobogva gondol vissza. Az én fiatalságomnak az volt a felejtethetlen kalandja, hogy egy esztendeig inasiskolai tanító voltam. Álmomban még ma is megesik, hogy az vagyok, s olyankor mindig átverejtékesedik a fejem alatt a kisvánkos.

Fiatal újságíró voltam akkoriban, s elég emberségesen megfizettek: kaptam egy hónapra száz koronát. Ez sokkal több volt ugyan, mint amennyit öreg újságíró koromban keresek, de azért el lehetett költeni ezt is. Rám fért volna még valami mellékstallum. Legalább olyan, amelyiknek a jövedelméből részletfizetésre megrendelhettem volna a *Klasszikus Regénytár*-t. (Havi részlet öt korona.)

Mindig kedveltje voltam a sorsnak, s mint szolid és jó erkölcsű ifjú, előkelő protektorokkal is rendelkeztem. Bejuttattak az inasiskolába havidíjas tanítónak. Tanítottam heti egy órát, minden kedden este hattól hétig, és azért kaptam a város pénztárából havi tíz koronát.

- Közismeretet fog tanítani - mondta az igazgató, ahogy bemutatkoztam neki, és ideadta az előírt tankönyvet is. Nagyon érdekes könyv volt, találatott benne csillagos ég, váltóisme, községi autonómia, légtünetek, Dugovics Titusz, baromorvoslás és észak-amerikai szabadságharc. Mindjárt láttam, ahogy átlapoztam, hogy nagy tudós lehetett, aki csinálta, csak éppen vidéki inasiskolában nem tanított soha. Jól is sejtettem: a könyvet maga az iparoktatási főmufti írta.

- Nono, hiszen nem a könyv a lényeg az inasiskolában, hanem a fegyelem, a fegyelem! - adja a használati utasítást az igazgató, különben érdemes öreg pedagógus, és nekem mindmáig igaz jó barátom.

- Fegyelmezni, fegyelmezni: ez a fő! - mind ezt mondták a többi kollégák is. Voltak vagy húszan, elemi tanítók, középiskolai tanárok, valamennyien edzett hősei az inasoktatásnak. Volt, aki megtapogatta a karomat, és aggodalmasan csóválta meg a fejét, mert vékonyallotta. Volt, aki azt tapasztalta, hogy a sétatálcával is lehet boldogulni, de akik legtöbb jóakarattal voltak hozzám, azok a méterrudat ajánlották. Tudniillik, hogy amint az osztályba belépek, a méterrudat kell találomra az inasok közé vágnom, akkor csönd lesz.

Húsz esztendő távlatából visszanézve, a gyakorlatiasság pálmáját a méterrudasoknak kell adnom. Azonban én húsz esztendővel ezelőtt se voltam gyakorlati ember. Én tanítani akartam, nem fegyelmezni. Azt hittem, azért fizetik nekem közpénzből a havi tíz koronát, hogy segítsék az Istennek embert teremteni abból a csordából, amit úgy hívtak, hogy inasiskola.

Nem tudom, hogy Dániel mit érezhetett az oroszlanok vermében, de az valami olyasféle lehetett, mint ami az én torkomat szorongatta, mikor először léptem az inasok közé. Bögés, nyörítés, mekegés, kukorékolás, nyávogás fogadott és a minden bűzök közt a leginfernálisabb emberbűz. Negyven inasom volt mindenféle szakmából, a szennynek, a testi-lelki elhagyatottságnak, a magától való és tenyésztett durvaságnak olyan hadserege, hogy nagyon vakmerő fiatal úrnak kellett nekem lennem, ha egy esztendeig kibírtam köztük.

Pedig kibírtam, mégpedig úgy, hogy se én nem tettem kárt öbennük, se ők énbennem. És nem kellett hozzá méterrúd se, csak éppen az kellett, hogy ne nyúljunk hozzá a „közismeret”-hez, mert attól mindnyájan elkárhoztunk volna.

Egyszer vaktában kinyitottam a könyvet valahol: *A szóda* című olvasmányra nyitottam. Aztán vaktában rámutattam egy egérképű inasra:

- No, olvasd!

A gyerek addig olvasott, hogy a szóda legfinomabb fajtája a *kalcinált szóda*. Ezt aztán olvasta kancilálnak, kancsinálnak, és csak azért nem tört ki a nyelve szegénynek, mert engem elfutott a düh.

- Milyen inas vagy te, fiam?

- Szabóinas.

Hát a keserves poncius pilátusát annak a m. kir. állami iparoktatási szaktudománynak. Én tanultam az egyetemen természethistóriát, nyelvtudományt, csillagászatot, művelődéstörténetet, esztétikát, politikát, de a kalcinált szódának a nevével soha ebben az életben nem találkoztam. Hát minek kelljen azt tudni egy istenadta szabóinasnak, amit az egész magyar képviselőház és főrendiház együtt se tud!

Máskor az alkotmánytannal tettem próbát. Úgy kezdődött az olvasmányunk, hogy „a legelső magyar ember a király”. Ahogy a végére értünk, vállon fogok egy buflifejú kamaszt. Mocskos fehér kötője s a derékmadzagján lógó fenőacél mutatták, hogy a vérben dolgozó iparral jár jegyen. Magyarul: mészárosinas.

- Miről olvastunk most, fiam?

- A királról.

- Mit olvastunk róla?

- Nem tom.

- Hát hogyan tudnád. Miféle ember az a király?

- A királ? A királ az királ. Az nem embör.

- Nem? Hát mi a csuda?

- A királ? A királ, az csak egy katona.

Mármost azt mondom neki, hogy „számár vagy, fiam”? De akkor én hazudok, azt pedig én az iskolában szégyenleném. Inkább lemondok az alkotmánytanról. Majd tanítanak azt a buflifejűnek a katonaságnál.

A *pragmatica sanctio*-ról is volt egy szép olvasmányunk, mert az is beletartozik az inasi közismeretbe. Alighanem valami akadémikusból lehetett kinyírva, mert egy csöppet értelmetlen volt. (De csak éppen annyira, amennyire a tudomány komolysága megkívánja.) Megpróbáltam a nevezetes és költséges törvényt a gyerekeimnek elmagyarázni a maguk nyelvén. Aki nem aludt vagy legyet nem fogdosott, az hallgatta is türelmesen.

- No fiam - simogatom ki egy hét múlva egy hóka gyereknek a haját a gyulladákos szeméből -, hát tudod-e még, miről meséltem a múltkor?

Szelíd képű, csendes, jó gyerek volt, mindig végigaludta az órát. Most is elásította a felelet felét, belepislogva a könyvbe:

- A... a ticáról.

- Ne beszélj csacsiságokat, te. Mi az a tica?

- Vagy izé... a cicáról.

- Mi a mesterséged? - emeltem föl az állát.

- Pék vagyok.

- Hány órákor feküdtél le az éjszaka?
- Háromkor.
- Mikor keltél fel?
- Fél hétkor.
- Mikor fekszel le ma?
- Megint háromkor.
- No jól van, kisfiam, feküdj rá szépen a karodra, és aludj egyet hét óráig.

Máig is azt hiszem, hogy ezért a bűnömért száz esztendőt elenged nekem a jó Isten a purgatóriumban. Viszont külön szurokfürdőt érdemelnék azért, ha lett volna lelkem továbbnyaggatni a pragma cicával egy tizenegy éves gyereket, aki naponta negyedfél órát alszik. És máig se teszek szemrehányást magamnak érte, hogy önhatalmúlag megreformáltam az inasoktatást, kidobtam a tantervből a közismeretet, és negyven inasgyereknek az *Ezeregyéjszaká*-t adtam elő heti egy órában. Ez is ért annyit, mint a méterrúd. Míg a többi osztályokban egész esztendőn át csattogva, pufogva, ordítva, jajgatva folyt az emberszelidítés, minálunk olyan csönd volt, amilyen csak egy kirgiz jurtában lehet, mikor az egész sátoralja gyerek körülüli a mesemondót.

Az ám, csak hogy a jurtában nincs vizsga, az inasiskolában meg van. Úgy kívánja a törvény, hogy olyankor felüljön a katedrára egy iparoskeblű honfitárs, és az számon vegye a tanítótól, mit adott tíz hónapon keresztül tízszer tíz koronáért.

Az én vizsgabiztosom nagyon tekintélyes ember volt. Nagy hasa, aranylánc akkor, hogy megbírná a kútostorfát, s tán három háza is a Belvárosban, gyulladásoz szemű kisinások téglává vált álmaiból. Azonfelül valami adócsalási ügye is volt akkoriban, s azt az újságírók piszkálták ki, mert már akkor is minden rosszat azok követtek el. Egyszóval egészen rendén való volt, hogy mérgesen nézzen rám a vizsgabiztos, és leszamarazzon az inasaimon keresztül.

Hiszen a szó köztünk maradjon, meg is érdemeltük. Ha Ali babát és a negyven rablót adhattam volna föl vagy Aladdint és a xaxa-barlangi lakatot, akkor nem lett volna semmi baj. De így bizony nemcsak a gyerekek ökögte-bakogtak, hanem nekem is égett mind a két fülem.

A váratlan fordulatot maga a vizsgabiztos provokálta ki, aki nagy emberek szokása szerint elkapatta magát a hatalom által. Valamelyik suszterinasommal számlát írtam a nagy táblára. Legnagyobb meglepetésemre egész rendesen megcsinálta. Gyanakodtam ugyan, hogy nem éntőlem tanulta, de hát ahhoz a nagy hasú őmagasságának semmi köze.

- Derék gyerek vagy - veregettem meg a fiú ragadós képét.
- Szamár vagy - harsogott le ránk a tekintély a katedráról. - Mért írtad a májust kis m-mel? Még azt se tudod, hogy a személyneveket nagy betűvel írják?

Addig csak keresztben feküdt bennem az ördög, de most már talpra ugrott. Hát te akarsz nekem imponálni, te arannyal megpántolt kukoricagombóc? No, majd imponálok én neked úgy, hogy megrepedsz bele!

Kiintettem egy szemfüles borbélyinast.

- Te tudod, mi az a *kalcinált szóda*, ugye? - néztem rá erősen.

A gyerek rám bámult, de ahogy a szemem sarkával odavágtam neki, bátran megfelelt:

- Tudom. Az az erős szóda.

- Úgy van - bólintottam rá. - Hát mit csinálnak abból az erős szódából?

Magam is kíváncsi voltam rá, mi a fűtülő fülemülét lehet erre felelni. El voltam rá készülve, hogy mindent ráhagyok, akármit talál ki.

- Spirituszt.

- Bravó! - hajolt előre a katedráról a nagy ember. Tudtomra akarta adni, hogy ő is tudja ám ezt.

Erre aztán egészen vérszemet kaptam.

- No most már írjuk föl a spiritusz vegyképletét.  $C_2$ ... Számmal írd a kettőt, te kófic.

A gyerek fölírta a  $C_2$ -t, aztán rám nézett.

- Na tovább, ahogy következik!

- D...

- A számot is mellé, ahogy következik!

-  $D_3 E_4 F_5 I_6$ ...

- Elég, mehetsz a helyedre - vágtam közbe, mert attól féltem, ki fog derülni, hogy a kalcinált szóda tudósa nem egészen biztos az ábécében.

A csatát megnyertem. A nagy ember lejött a katedráról, és amennyire nagy hasa és kurta karjai engedték, megölelt az inasaim szeme láttára.

- Tanár úr, engedje meg, hogy elragadtatásomnak eleget tehessek. Húsz éve járok inasiskolai vizsgákra, de szavamra mondom, ilyen művelkedést még nem tapasztaltam.

Szerényen meghajoltam, és minden érdemet az inasokra hárítottam. Ilyen nagyszerű anyaggal könnyű boldogulni.

- Nem, nem, kérem - tiltakozott a vizsgabiztosom -, higgye el, a tálentom teszi az egészet.

Igazán nem tehetek róla, hogy talentumom hírével egyszerre telekürtölte a szakköröket, s mikor másnap leköszöntem az állásomról, küldöttséget vezetett hozzám, hogy vonjam vissza a lemondásomat. De mivel hajthatatlan voltam, legalább díszdiplomát adtak róla, hogy az inasoktatás ügye legfőbb oszlopát vesztette el bennem.

Ezt a diplomát ma is őrzöm, mert nem sok kilátásom van rá, hogy egyéb hivatalos elismerést hagyhassak az utódaimra.

## PESTEN REND VAN

No, ezt úgyis tudja mindenki, ha én nem újságolom is. A pesti ember meg különösen jobban tudhatja, mint én, aki csak esztendőben egyszer megyek Pestre, akkor is mindig megbánom már, mire felérek. Könnyű szívvel és jókedvvel indulok el hazulról, Ceglédig egészen jól elmulatom magam mindenféle szép tervekkel, leszámolok a kiadókkal, Singer és Wolfnertől jár egy tavaszi versért tizenöt korona, a *Vasárnapi Ujság*-tól tíz korona, a *Magyar Figaró*-tól öt korona, nézzem csak, az összesen harminc korona, abból a szoba elvisz tizenhárom koronát, ebéd a József utcában tíz korona, szalonna, kenyér egész hónapra öt korona - no nézd csak, még marad is két koronám. Marad no, marad, akárhogy számolom. Istenem, de nagy kő esett le a vőlegényi szívemről! Huszonötödikén lesz a menyasszonyom születésnapja, s két hét óta évdöm rajta, hogy miből veszek neki valamit. Tavaly más volt, tavaly még csak gimnazista voltam, szedtem neki búzavirágot, és költői párhuzamot vontam aközt és az ő szeme közt, de már egy filozopter mégse tehet ilyen gyerekséget. Meg kell mutatni, hogy úr az ember. Ne kelljen szégyenkezve hebegnie szegénykének, ha a szomszédból az öreg kisasszony bekiabál a kapuhasadékon: „No, mit küldött a vőlegényed, az a híres? Akkor vesz el téged, fiam, mikor engem!” No, hát azért is elküldöm azt a gyönyörű gipsz Máriácskát, akit a Kerepesi úton láttam egy kirakatban, az éppen két korona. Olyant még nem láttak Félegyházán, annak híre lesz az egész utcában. Bizonyosan az utcai szobába teszik az etazsérra, ahol az ezüst gyertyatartók vannak, hogy hadd lássa, aki az ablakon bekukucskál. És esténként, ahogy a spalettát becsukják, Ilonka úgy térdel előtte fehérben, mint Bernadette Soubirous a lourdes-i Szűz előtt:

- Istennek szent anyja, könyörögj érettünk, hogy minél előbb eljöjjön az esküvőnk napja...

Hopp, baj van! Ha mind a két koronát beleölöm a Máriácskába, akkor miből küldetem haza? Bérmentetlenül? Nem, azt mégse lehet. Kihozni a vasúthoz, és keresni valami félegyházi ismerőst, aki hazavigye. De hát az ilyen kényes dolgot nem lehet akárkire bízni. Mit tudja azt egy félegyházi ember, hogy hogy kell bánni egy műtárggyal? Mutogatja a kupéban, odaütik valamihez, nem gondol vele, ott felejtí leszálláskor, sötét is van, mire a vonat hazaér, elcsúszhat vele, sárba ejtheti, - nem, nem, majd csak jövő esztendőre veszem meg a Máriácskát, lehet, hogy akkorára a Teleki-díjat is megnyerem. Most jó lesz az a gyümölcsöskészlet is, amit a múltkor Budán láttam egy főutcai kirakatban, mikor botanizálni mentünk Mágócsy tanár úrral. Hat kis tányér, szőlőlevél alakú, meg egy almaformájú késtartó, két kis kék nyelvű sárga késsel. Azt hiszem, ezt hívják majolikának. Érdekes, hogy Félegyházán mindig úgy beszélnek a majolikáról, mint valami drága dologról. Pedig ez aránylag nem is olyan drága. Egy korona az egész, posta, szállítólevéllel harminc fillér, hídpénz négy fillér, az egy korona harmincnégy fillér. Biz' én fejből nem nagyon tudom, mennyi marad akkor a két koronából, de annyi pénz az, hogy már egy kis luxusra is futja belőle. Rövidszivarra is, meg pörkölt mandulára is. Nagyszerű múzsaabrak az mind a kettő, mikor a lírai költő tizenkilenc esztendő, és olyan hónapos szobája van neki a Gyöngytyúk utcában, amelyiknek hát van egy-két hibája, de az sokat ér benne, hogy az ablakán senki se tátja be a száját. Tudniillik nincs ablaka.

Hát így csak elálmodozik Ceglédig az ember, hanem ott sokáig áll a vonat, ki kell szállni, újságot kell venni, ismerősökre mosolyogni, akiknek az az első kérdésük: „No, mi dolgod Pesten?” Akkor aztán rájön az ember, hogy bíz' öneki már semmi dolga sincs Pesten, hiszen a Máriácska már nincs meg, és a Teleki-díjat se akarja már megnyerni, sőt azt se hiszi már, hogy az ő egyetemi polgári kötelessége Bánffy Dezsőkre ráverni a Lloyd ablakait. Ugyan beverni való ablakot utóvégre most is lehetne találni, de a lábak már nemigen vállalnák az

elszaladást, márpedig a hazafias virtus kimutatása azzal jár. (Már hogy az én időmben azzal járt. Mert akkor, ha tüntetés volt, nem az egyetemet csukták be, hanem minket.)

- Eh - topogom ki komoran a lábaimból az úti zsibbadást -, igazán csak azért jövök már én Pestre, hogy okmányt hamisítsak.

Az okmányhamisítás pillanata akkor következik el, mikor az embernek ki kell töltenie a bejelentőlapot. Az első fennakadás ott van, hogy mikor születtem. Az esztendő, azt nem lehet elfelejteni, egyidős vagyok a szegedi árvízzel. De már a születésem hónapját, napját úgy kell kiszámítanom. Mert én csak egy születésnapot tudok biztosan az egész világtörténelemből: az unokámét. Abból azután mindenféle, csak magánhasználatra való matematikai műveletekkel kiszámítom a lányomét, ebből meg megközelítő pontossággal kihozom a magamét.

Igen ám, de a feleségem életkorát is be kell írni. Nem tudom ugyan, mire jó ez, mert hiszen ha húszesztendő, ha negyvenesztendő a feleségem, attól én egyformán ellophatom a Gellért-hegyet Citadellástul. (A parlamentet is mondhatnám, de azt nem ambicionálom, az csak maradjon Pestnek. Egy kis hegy sokkal jobban elkelne Szegeden. Pest úgyse becsüli meg.)

De hát ami törvény, azt tisztelni kell. Be kell írni, hogy hány esztendő az asszony. De tudja azt valaki az asszonyon kívül? Nem mondom, olyan férj lehet, aki az esküvője napján tudja, hogy hány esztendő a felesége. De aztán egy-két év múlva kezdenek bizonyos zavarok beállni az időszámításban, a férj két esztendőt öregszik addig, míg az asszony egyet fiatalodik, s húsz esztendő múlva a helyzet már-már annyira komplikált lesz, hogy maga Gergely pápa se tudna eligazodni rajta. A törvénynek azonban eleget kell tenni, tehát az ember beír találomra egy évszámot. Hogy mit, az attól függ, hogy hogy eresztették el az embert hazulról. De mivel néha úgy indul útnak az ember, hogy ő csapja be az ajtót, máskor meg úgy, hogy őutána csapják be az ajtót, a ház úrnőjének születési éve igen nagy eltéréseket mutat a férj által kitöltött különféle apró nyomtatványokon. Az én pesti bejelentőlapjaimon úrnőm születési éve 1840 és 1910 közt ingadozik. Csak az a honpolgár vessen rám követ, akinek nem nyomja a lelkét a honpolgári kötelesség hasonló megszegése.

Bevallom azonban, hogy engem mindig bánt a bűntudat. Mi lesz, ha egyszer rájönnek, hogy törvényes hitvesem nem hetvenkét éves, és mi lesz különösen, ha az illetékes fél megtudja, hogy én hivatalos nyomtatványon annyinak vallottam?

Most legutóbb is ezért borzongatott végig a hideg, mikor a pesti szállásom házfelügyelőnöje bekopogtatott hozzám a bejelentőlappal, amelyet a legszebb írással töltöttem ki reggel.

- Nagyságos úr, baj van.

- Az asszony születési éve! Rájöttek! - gondoltam magamban, és éreztem, hogy elsápadok. - Hallatlan, milyen rend van ezen a Pesten.

- Az a baj, hogy a rendőrségen nem tudták elolvasni, amit a bejelentőlapra írni tetszett. Egy szón megakadtak, azt alá is húzták.

Persze hogy így van az, ha az ember szépen akar írni. No nem tesz semmit, ha nem szám, hanem szó, akkor nincs baj. Fogom a bejelentőlapot, megkeresem az inkriminált szót - nem értem. Hiszen vizsgalapra sem írhattam volna szebben. Mindegy no, fölébe írom ceruzával, betűnként, rajzolva, s még csak azt se üzenem a közeg úrnak, hogy vegye le a pápaszemét.

Este megint beijedezik hozzám a házfelügyelő.

- Nagyságos úr, kérem, én igazán nem tehetek róla. Én megmondtam a közeg úrnak, hogy ebből baj lesz, mert a nagyságos úr itt egy méltóságos úrnak a vendége, de azt mondta, hogy ne járjon annyit a szám. Aztán azt is megmondtam, hogy a nagyságos úr szerkesztő, de arra

meg egészen dühös lett, és visszadobta a bejelentőlapot, hogy tessék másikat írni, mert ő ezt nem fogadhatja el. Ne tessék haragudni, nagyságos úr, hiszen nem olyan nagy áru...

Dehogy haragudtam, dehogy! Inkább nagyon jó kedvvel tettem be a bejelentőlapot a tárcámba. Végre nekem is van egy visszaküldött kéziratom. És majd megmutatom én most már az olvashatatlan aláírású végrehajtónak, aki a *Zálogolás* című nyomtatványon arról értesít, hogy lefoglalja a jégszekrényünket! Rögtön visszaküldöm neki! Lám, mégiscsak mindig tanul az ember ezen a Pesten.

Az ám, hogy el ne felejtsem: a közeg a bejelentőlapon nem az aláírásomat nem tudta elolvasni. Azt nem tudta elolvasni se tintával, se ceruzával írva, hogy Szeged *Csongrád* megyében fekszik.

## MÁRIÁCSKA A SAKALÓBAN

A Máriácska, mielőtt a sakalóba került volna, szép csipkés terítőn állt az éjjeliszekrényen. Úgy érezhette magát, mint az oltáron, mert gyertyával is udvaroltunk neki, kettővel, kis törpe tartókban, és sokszor égtek a sápadt gyertyák piros hajnalokig a Szűz szobra előtt. Mert íróasztalom nem volt még akkoriban, a módját pedig, a közmondás szerint, mindennek meg kell adni, hát ott írogattam a szekrényke jó hideg kövén, kis zsámolyon kuporogva a két asszony között. A földi asszony, az enyém, szundikáló cica módjára pihegett, rózsásan virágozván a fehér ágyban, s aranyzuhatagos fejét ha megcirókáltam, szememet mindig félve és szégyenlősen sütöttem le az égi asszonynak a kígyót taposó márványlábaihoz. Mert idegen volt még akkor tőlem a gonosz humor, amelynek a kígyó láttára az jut eszébe, hogy ha a jó Isten nem az almát veti tilalom alá a paradicsomban, hanem a kígyót, akkor Ádám, amennyire Évát ismerjük, a kígyót is megeszi. Liliomok nyíltak, és Mária-énekek muzsikáltak akkor huszonhárom esztendő szívemben, mint Szent Eleknek a legenda aureában, és tudom, hogy a tengeren evezők csillaga senkire se mosolygott még oly szépen e világon, mint akkorában énrám, boldog Robinzonra, aki a kis nemenjtovább utca virágos szigetén (két szoba, középen a konyha) füttyörészve kopácsoltam fehér csónakot az ismeretlen fekete vizekre.

Kipp-kopp, kipp-kopp, bölcst is kopácsoltam aztán, és az első pólyában a Máriácskának mutattam be először Pankát, mint ahogy Ő mutatta be fehér gerliceáldozatát az Úrnak a jeruzsálemi templomban, az én kisdeák koromban. (Most bemutatja-e még, nem tudom, mert divatja van az iskolás bibliának is, és a tízparancsolat se egészen az már, mint aminek én tanultam.)

És valahányszor este, az ólomszérűkről hazaszabadulva, a karomra kaptam a gyereket, mindig odaálltam vele a Máriácska elé, nem úgy nézván már rá, mint a jázminszagú tavaszi éjeken, inkább bizodalmas szeretettel, mint házi tűzhelye penateseire a római. És meghittén nézett ránk vissza ő is, és márványszája nevetésre lágyult, mikor a gyerek szíromkacsói elkapkodták előle a bordó rózsákat, amikkel eltakartam lábai alatt a kígyót.

És aztán jött az áll-a-baba-áll-időszak, és jött az első lépés, a happá-pá-apa-korszak, és jött a sűrű bugyiváltások és sarokba térdeltetések fejezete, amiről ma már csak a legszűkebb családi körben merünk emlékezni. Akkor volt az, hogy szép fekete *hajája* volt apunak, és *sakaló*-nak hívtuk a szoba sarkát, és *bli* volt a neve a vizecskének és *té* a tejecskének. És akkor volt az, hogy amikor apu egyszer váratlanul benyitott a szobába, Panka ült a *szőjeg*-en, és két gömbölyű térde közé szorítván, igen szigorú szavakkal piccs-paccsolta a Máriácskát:

- Piccs-paccs, Májjácska, majs a sakalóba, nem ségyelled magad, hogy nem tuds a bugyikára vigyázni!

Megriadtam egy kicsit, de láttam, hogy az istenanya mosolyog.

És Máriácskának nagyon sokáig nem volt azután nyugta, táncolni is meg kellett neki tanulni, és rántást kavarni is későbben, és - ó, istenem - kis porcelánbabákat szoptatni is. Lehet, hogy ez nagy bűn volt, de anyu minden este leimádkozta gyöngyház olvasóján, és az apu az újságba is kiírta, és vannak bűnök, amelyeket tapsikolva néznek még a legmordabb arkangyalok is. És én tudom, hogy Máriácska életének ezek voltak a legboldogabb esztendei, és azután is mindig ezekről álmodott a sakalóban.

Mert egyszer aztán végképp odakerült. Lecsorbultak összekulcsolt kezei, az orrocskája is letörött, és a kígyó is elszabadult a lábai alól. (Ezt csak én tudom, aki sok álmatlan éjszakán

hallottam csúszkálni a gonosz kísértőt fejem alatt és lábaim fölött.) Csonka volt már egészen az istenanya szobra - de istenem, mennyi csonka szobrot őrizgetünk itt belül is, szívünk sarkaiban, szánalomból, megszokásból, félelemből, tudom is én, miből.

És jöttek a nagy, új babák, a könyvek, a kanyarók, a difteritiszek, hajak megfehéredése és szívek elfeketedése, örömök ritka pillangói és gondok sűrű denevérei, háborúk tüzei és forradalmak pernyéi. Máriácska, állván porosan és elfeledetten a sakalóban, hallója és látója volt mindennek, de kimaradván már életünk közösségéből, közönséges szobor némaságával fogta össze kicsorbult ajkait.

Ma éjszaka azonban megszólalt. A földi asszony, az enyém, jeges pólyái között gyötrődven párnái paraszán, ahogy az orvosságért nyúltam, az ijedt ember kapkodásával leütöttem az égi asszonyt a polcra. Mintha sikoltott volna, amikor az éjjeliszekrény kövéhez ütődött, és darabokra tört - mert íme, húsz év múltán derült ki, hogy a Máriácska nem is márvány volt, hanem gipsz. Ahogy nézegetem a cserepeit, úgy érzem, mintha embert öltem volna, és befelé folyó könnyekkel barkácsolom neki a fejfát.

## A SZÁNKÜLOTTOK

A számkülostt uraságokkal én nagyon korán kezdtem és jó sokáig tartottam a barátságot. És ez sokkal természetesebb és hihetőbb, mint ha azzal kérkednék, hogy én princekkel szoktam egy tálból cseresznyézni. (Ugyan rendes ember mostanában restellne is ilyesmivel kérkedni.) Ahol én nevelkedtem, ott csak egy Princ volt, és azt is *Mitetszik* úrnak hívtuk, mert mindig ezzel fogadott bennünket, ha bementünk a boltjába árpacukorért vagy árpapálinkáért. (Azon időkbén és azon tájékon mindkettő kedvelt takarmánya volt a magyar géniusznak.)

Hát, mondom, Princ csak egy volt, ellenben számkülostt annyi volt, hogy meg lehetett volna velük ostromolni az adóhivatalt. (Az volt a helybeli Bastille.) Csakhogy ezek számkülosttabbak voltak a párizsiaknál, mert ezek nemcsak külosttot nem hordtak, hanem a pantallót csak Szent Mihálytól Szent Györgyig viselték. (Igaz, hogy olyan is volt köztük, aki ez alatt az idő alatt a csizmát se vetette le.)

Tessék most már ehhez hozzávenni azt, hogy gyerekkorom állandó olvasmánya a biblia volt. Nem a biblia dióhéjban, hanem a biblia disznóbőrben. Az az igazi biblia, amellyel fejbe is lehet verni a hívőt, ha egyéb argumentumok nem fognak rajta. De abból se az új testamentumot olvasgattam, mert az nekem akkoriban nagyon unalmas volt. Csupa békesség van benne, meg szeretet, és mindössze az egy Jézuskát feszítik keresztre. Hanem az őtestamentum, az igen! Az tele van vérrel, borzalommal, mindenféle hóhérlásokkal: abban nagyon otthon éreztem magam. Különösen a Királyok Könyvében, ahol minden oldalon lefejeznek egy zsidó királyt.

Mire elnagydeákosodtam a francia forradalomig, akkorára már annyira voltam, hogy minden áldozata közül csak magamat sajnáltam. Tudniillik, hogy miért nem éltem én akkor! Én lettem volna a főszámkülostt. Marat, Hébert és Santerre együtt. (Csakhogy engem nem döfött volna le Corday Sarolta, mert én akkorára minden asszonyt a vízbe hajigáltam volna. Igenis, engesztelhetetlen nőgyűlölő voltam akkoriban, tizenhat éves szívem összes hevülésével szerelmes lévén egy negyvenéves úrhölgybe, akit minden vasárnap láttam a templomban.) Bizony, ott voltam a téli éjszakákon a konventben, még érte a bél a kislámpában a petróleumot, és megszavaztam a Capet Lajos halálát. Olyan beszédet mondtam indokolásul, hogy az összes számkülosttok megrázták a fejükön a frígiai sapkát, és elismerésük jeléül odatoltak a guillotine tövébe, mikor monsieur Veto ostoba nagy feje belehullott a fűrészporos kosárba. Bele is áztattam a zsebkendőmet a zsarnok vérébe.

Aztán szálltak az évek, és különböző akadályokat gördítettek királygyilkosi pályám elé. Ruhát kellett írnom az asszonynak, cipőt a gyerekeknek, kenyeret mindnyájunknak, és ezek a dolgok kissé lefoglaltak. Hanem azért a számkülosttokkal még mindig meleg barátságot tartottam, és ha harmincéves koromban szavaztatnak meg, még mindig halálra ítélem a királyokat. Csak most már nem indokoltam volna olyan sokat. Mindössze öreg barátomhoz csatlakoztam volna, Sieyès abbéhoz: „la mort, sans phrase”.<sup>11</sup>

Itt aztán, jön egy téleesti családi kép. A kályhában bágyadtan pislog a parázs piros szeme. Anyát a zsebes kötő képviseli a díványon, ő maga színházban van. Én az íróasztalnál gubbasztok, és igen meg vagyok oszolva. A lelkem egyharmadával egy kicsit unottan haragszom Tisza Istvánra vagy kire, akiről vezércikket kell írnom, ő se tudja miért, én se tudom. A másik harmadával azt a szegény aranyhalat sajnálom, aki a könyökömnél haldoklik az üvegben, és

---

<sup>11</sup> *la mort, sans phrase* - halál, minden további nélkül

olyan szemrehányóan néz rám a merev szemével, mintha én volnék a végzet. Ami még szabad a lelkemből, az Pankát strázsálja, aki már az ágyában van a hálósobában, és olvas.

Panka nyolcesztendőös volt akkor, és nagyon kedvelte az irodalmat. Ha meg volt szorulva, akkor azokat a meséket is elolvasta, amiket róla írtam, de ha a cselédstelázsin talált valami érdekfeszítő olvasmányt, abban több öröme telt. Sohase rontottam meg a passzióját, mert ismerem a fajtámat, és tudtam, hogy nem lesz abból semmi baj. Én is nagyon szerettem Rinaldo Rinaldinit olvasni, meg a többi híres haramiát - mégse vittem semmire.

- Ap-u-u! - szólt át egyszer hozzám.

- Tessék?

- Apu-u-u, gyere csak! - De ezt már olyan sírhatnék hangon mondta, hogy egyszerre ott-hagytam Tisza Istvánt. Azt is tudtam, mi baja a gyerekeknek. Beszakította a körmét olvasás közben.

Nem, nagyobb baj volt ennél. A lelkét szakította be az olvasmánya.

- Apu - emelte rám a könnyharmatos szemét -, igaz ez?

- Micsoda, fiam?

- Hogy a *sanscülottok* megölték Mária *Antoinettet* meg a kisfiát?

Nézem a könyvet, valami kalendárium, nézem a képet: „Egy királyi asszony és gyermeke” - és egy kicsit kelletlenül mondom:

- Igaz, fiam.

Már akkor a nyakamban volt, és magához szorított, mintha félne nagyon, és aranyhaja össze-vegyült az én csapzott fekete bozontommal, és ahogy meleg könnye bezáporozta az arcom, az én szememből is ráesett a könny az ő ijedten kalapáló kis szívére. És addig sirattuk a királyi asszonyt és gyermekét, míg elaludtunk egymás karjában a kis ágyon, és úgy is virradtunk meg az ibolyavirágos paplan alatt, amit anyu ránk terített.

Így haragudtam meg a szánkülottokra, akik a kislányomat megríkatták, tizenöt esztendei barátság után, és soha többet az életben én már ki nem békülök velük.

\*

Ez a cikk tulajdonképpen egy pedagógiai lapnak íródott volna, de hát annak mégse küldhettem el. Hiszen nem arról szól, hogy a szülő hogy neveli a gyermekét, hanem hogy a gyerek hogy neveli az apját a maga képére és hasonlatosságára.

## OKTÓBERI EMLÉKEK

Tudom én azt, hogy okos embernek nincsenek *októberi* emlékei. Nekem is csak azért vannak, mert máig se értem rá eltakarítani őket a *limbus*-ból.

A szent atyák szerint a limbus a pokol tornáca. Ott várakoznak azok a lelkek, akik semmi személyes cselekedettel nem szolgáltak rá a pokolra, de valami okból a mennyország kapuja is zárva van előttük. A mi házi törvényünk szerint a limbus az íróasztalnak az a legalsó fiókja, amelybe behajigálódhatnak minden átmeneti irkafirkák. Azok is, amelyek még nem elég öregek arra, hogy alászálljanak a kályha poklába, azok is, amelyeknek még vitás a jussuk az íróasztal felsőbb régióihoz. Ki hová jut, az majd az ítélet napján dől el: majd ha egyszer nagyon ráérünk, vagy ha úgy megtelik a limbus, hogy se kihúzni, se betolni nem lehet.

Lehet azonban, hogy én előbb kerülök a pokol tornácába, semhogy időm lenne bírói széket ülni az emlékeim fölött, s akkor nyilván személyválogatás nélkül szemétre kerülnek. Ettől szeretnék egyet, csak egyetlenegy megmenteni közülük - arra szeretnék egy hasábnyi helyet kapni az újságtól.

Mert a többiért nem kár. Limlomok, amik összeverődnek egy vidéki szerkesztő asztalán, akit akarva, nem akarva, minden lébe kanálnak kevernek. (A *Szegedi Napló* minden cselédje voltam az őszi őrzsák havában - ma már az öreg újság is csak hazajáró emlék.) Panaszos levelek a frontokról: éhezünk, nem bírjuk tovább, jaj az otthonvalóknak, ha még egyszer hazakerülünk! Az itthonvaló nyomorúság felhördülései. Helyi előkelőségektől származó kéziratok, magas rangú állami tisztviselők pacifista írásai - „főszerkesztő úr, a legnagyobb diszkréciót, mert az állásával játszik az ember!” A cenzúrahatóságok kemény rendelete, hogy a legfőbb hadvezetőség parancsára *Durrazzó*-t ezután *Durá*-nak kell írni az Újságban, mert Kálmán király idejében is annak hívták. Meghívó a főispánhoz bizalmas értekezletre. Azon beszéljük meg, milyen parádéval fogadjuk a királyékat, ha Debrecenből Szegedre jönnek vizitbe. Litografált másolata annak a kéziratnak, amelyben a szegedi polgármester kéri a szegedi főispánt, hogy a királylátogatást tegyék máskorra. Most nem alkalmas rá az idő, mert nagy a - spanyolnátha. Furcsa krikszkraksz egy kartonlapon: nekem kellett volna megterveznem azt a plakettet, amit Károly királynak veretett volna a város aranyból. Egy beküldött verskézirat a százezer forintos csipkekötöcskéről, amit Zitának szántak. A nőegylet utolsó háborús gyűjtőíve: fehérenmút a hősöknek! (Az nem kívántatódott, hogy csipkéből való legyen.) Társadalmi oszlopok kanapépörének aktái, hogy a deputációk sorrendjében kit milyen hely illet. A sajtóiroda távirata arról, hogy a Habsburgok mind Magyarországon vásárolnak birtokot, mert nagyon megszerették a magyarokat a háború alatt. (Utasítás: feltűnő helyre teendő!) Gépírásos táviratblanketta, október 30-i Arz-jelentés az olasz frontról. Túlerő, példátlan hősiességgel harcoló csapatok, az ellenség minden erőfeszítését megghiúsítottuk... Október 30-án! Kis kék röpcédula, a szegedi nemzeti tanács bemutatkozó névjegye: abszolút alkoholtilalom. Egy kis zöld cédula: a „vendéglősök tanácsa” amnesztiát kér az alkoholnak. Mert mit ér az olyan szabadság, amelyiknek nem szabad örülni? Egy piros-fehér-zöld gomb, a helyi nemzeti tanács jelvénye. Mellette egy levél, amelyben a tanácsnak egy tekintélyes polgár tagja panaszt emel egy másik tanácstag ellen, mert az *nagyobb gombot csináltatott magának*, mint mi, a többi nemzeti mandarin. Mindenféle eszelős indítványok, a legtöbb a francia forradalom kölesönkönyvtári irodalmából plagizálva. Eredeti ötlete csak egy polgártársnak volt, valami lelkes tanárembernek, aki a faínségre tudott kádenciát. Meg akarta parancsoltatni az asztalosoknak, hogy ezután csak negyven centiméter szélességű ágyat csináljanak. Ez teljesen elég, mert

normális ember úgyis csak az egyik oldalán fekszik egyszerre, faanyagot pedig igen sokat meg lehetne vele takarítani.

Hát ilyen októberi emlékek tartózkodnak a limbus fenekén, pernyéje egy nagy tűznek, ahány szemecske, annyi történet - ha megérhetném, amikor már senkinek se fájnak, tán megírnám őket. S ha nem érem meg, nem lesz kár értük, ha elviszi őket a szél - az emberi hiszékenység, az emberi együgyűség és az emberi élelmesség történetei mind egyformák minden korokban.

## KÖZTÁRSASÁGI EMLÉK

Vagyok én olyan okos ember, hogy ne ártsam magam az okos emberek dolgába, és ne szóljak bele abba, hogy a sok érdemes kínálkozó közül ki legyen a király. Attól meg végképp ne tessék félni, hogy most mindjárt fölugrok az íróasztalomra, és kikiáltom a köztársaságot. Nemcsak törvénytiszteletből nem teszem, hanem azért se, mert még az elméleti stúdiumaim közt se szerepel az államforma kérdése. Tudom, illene, hogy nekem is legyen róla valami véleményem, és ha vadember volnék a Tűzföldön, akkor lenne is. Akkor sokkal gondtalanabban néznék a tél elé, mint így kultúrember mivoltomban, amikor többünkért vagyok felelős. Ha egyedül volnék, magamon még csak tudnék segíteni valahogy, mire megjön a tél. Hála Istennek, van elég törvény, amelynek a megsértéséért gondját viseli az embernek az állam, eteti, ruházza, teletti, nyaraltatja, borbéllal, patikával ellátja, s ha szellőztetni küldi, vigyázót állít melléje, hogy el ne tévelyegjen valamerre ebben az összevissza világban. Azonban, sajnos, a civilizált állam csak az ő felfogása szerint nem becsületes embert védi meg a hajléktalanságtól, ellenségtől, ruhátlanságtól és más fosztóképzős nyavalyáktól. De hát mi lesz azokkal, akik felmenő és lemenő ágon családi jogokat formálnak az emberhez, és mindenáron becsületesek akarnak maradni? Ez egymaga olyan gond, amelyik acsargó öreg kutya módjára elmarja maga mellől az olyan kedves, játékos, pajzán gondebecsét, mint az, hogy melyik a legjobb államforma. Igen, ez fontos problémája lehetett Platónnak, mikor vállán bíbor himationnal, isteni fején arany homlokkötővel sétált Akademosz kertjében a platánok alatt, és nekem is alkalmas szórakozásom lenne, ha vadember volnék a Magellán-szoros környékén. Mert ott tél kezdetén szélnek eresztené az ember a családot, teljes szabadságot adván neki, hogy ott gebedjen meg, ahol legjobban esik neki, ő maga meg befeküdne egy sziklahasadékba, amely után nem fizettetnek házbért a pingvinek, s ott várná nyugodtan, hogy a narval-agyarú Ökulonkulu isten odavezéreltesse a habok hátán egy döglött cethalat, s míg abban tartana, addig elkérődzhetne azon a kérdésen, hogy a köztársaság jobb államforma-e, vagy a királyság. Notabene, a vadembernek szabad is ezen gondolkodni, s olyan megállapodásra jutni, amilyenre akar, mert ezt a Tűzföldön nem tiltja a törvény.

A magyar föld csak tüzes föld lévén s én, szegény kultúrember, azon egy döglött keszeggel sem rendelkezvén, ez idő szerint nem foglalkozom közjogi és alkotmányjogi kérdésekkel, de azt nagyon szeretem hallgatni, mikor mások foglalkoznak velük. Különben is nagyon szeretem a mérges embereket, és azt tapasztalom, hogy akik ilyen kérdésekről beszélgetnek, azok mind megmérgekednek, akár a nemzetgyűlésben ülnek, akár a duttyánban. (A duttyán is igen komoly tanácskozóhely, noha itt csak kecskelábú asztalok vannak, s abban is különböznek az országházától, hogy azok a gentlemanok, akik itt cserélnek eszmét öt deci bor és egy üveg kutyaijesztő mellett, sokkal több tisztelettel vannak egymás iránt, mint honunk atyjai. Egyébként szóbeszéd közben *fény*-iparosnak mondják a *fém*-iparost, és háborús esetekről emlékeztvén, *fém*-szórónak a *fény*-szórót. Amiből a mai államforma kritikusai láthatják, hogy nincs igazuk, mikor furesállják a mai állapotot. Van abban valami népies magyar zamat, hogy királyságnak tiszteljük a köztársaságot.)

Ha az államformáról miszerinteznék, valószínűleg én is mérges lennék, de én csak egy derék magyar embernek az államformával való esetét mondom el, rám nézve tehát nem kötelező a mérgeesség. De a hivatásos mérgesek is megpróbálhatják nyugodtan végighallgatni, még ha esetleg úgy emlékeznének is rá, hogy elmondtam már én ezt egyszer valahol. Olyan eset ez, hogy mindig van mit tanulni belőle.

A derék magyar embert Kétszer Szabó Pálnak hívták, az októberi forradalom után ismerkedtem meg vele, amikor nem volt vita az államforma felől, mert szégyen, nem szégyen, mindnyájan republikánusok voltunk. Lehet, hogy tévedek, de ebben nem egészen én vagyok a hibás. Sok mindenféle érdemes ember jelentkezett azóta erre mifelénk is, de még olyan érdemes nem jelentkezett, aki akkor ellenvisszhangot játszott volna. Egy szóval se mondom, hogy nem volt ilyen, csak azt mondom, hogy azóta nem jelentkezett ezzel az érdemével. Persze nem is volt még annyi szerény ember a magyar glóbuszon, mint mostanában.

Elég az hozzá, hogy november első hetében, ahogy egyszer megyek a korzón, elejbém gurul egy pemetebajuszú, pogácsaalma képű, deresedő, köpcös magyar, és a perzsiasapkáját megemelve, rám kiált:

- Éljen a köztársaság!

Egy kicsit meglepődtem, de azért én is megemeltem a kalapomat, visszamosolyogtam és visszaköszöntem:

- Éljen a köztársaság!

Rémlett, hogy Michelet-nél is olvastam ilyent a francia forradalom történetében. Primitív emberek fanatizmusa mindjárt vallási krédót csinál a politikából.

Utána való héten a kávéházban melegszen a város egyik tanácsnokával. A hivatalokat még akkor nem volt mivel fűteni, a melegedés pedig igen ránk fért, mert a lelkesedés óceánján már akkor kezdtek jéghegyek úszkálni. Ahogy ott ürgetjük-forgatjuk a közélet hőmérőjét, egyszerre csak odapenderedik az asztalunkhoz az én pogácsaalma képű polgártársam.

- Éljen a köztársaság! - lobban rám a szeme, s már akkor görög is sebesen az ajtó felé.

- Látod - mondom mosolyogva a tanácsnoknak -, addig nem kell félteni a köztársaságot, míg ilyen lelkes hitvallói vannak.

- Hja, az öreg Kétszer Szabó! - biccentett a szenátor. - Ez nagy kuruc volt mindig.

Így tudtam meg, hogy a pemetebajuszú embert Kétszer Szabónak hívják, mégpedig azért hívják így, mert a neve is Szabó, meg a mestersége is az volt valaha. A forradalomkor biztosítóintézeti szolga, temetkezőegyesületi pénzbeszedő vagy valami ilyesféle hivatalos ember volt. Nevezetes népköri alak, valamikor nagy embere Herman Ottónak, aki szegedi követ volt egyszer, s úgy szerette a nagy szakállú nagyságos urat, hogy még akkor is Hermány Ottóberre adta le a szavazatát, mikor már Polcner Jenő képviselte a függetlenségünket. (Ugyan rendes szegedi ember azt is csak Holcer Janinak mondja most is, mert így több értelme van.)

Így ki lévén okosítva Kétszer Szabó polgártárs politikai múltja felől, most már egészen természetesnek tartottam, hogy *jó napot* helyett a köztársaságot élteti. Csakhogy egy cseppet már kezdtem sokallani, nem a lelkesedést, hanem a hitvallást. Hiszen én is szívből kívántam, hogy Isten éltesse a köztársaságot, ha már megvan - nagy dolog az, ha meggondolja az ember, hogy az ő unokájából is lehet még köztársasági elnök, ha már ő maga lekészt is róla -, de hát azért nem muszáj ebből spektakulumot csinálni. Márpedig a polgártárs azt csinált. Mikor az utca másik oldalára ment is, akkora köztársaságot köszöntött rám, hogy mindenki megfordult utánam. Ha meg ki tudta módolni, hogy szembekerülhessen velem, kacsintott is a köszönés mellé. Mintha csak azt akarta volna mondani vele, hogy mink ketten tudunk ám valamit, amiről sejtelve sincs a többi teddide-teddoda világnak.

Nagyon megkeserítette ez a lelkes republikánus az életemet, s már csak emiatt is visszacsínáltam volna az októberi köztársaságot februárban. (Ugyan rég meghalt már az akkor, csak senki se merte még neki megmondani.) Azonban Kétszer Szabó Pál hamarabb visszacsínálta, mint én.

Csúnya, zimankós téli délután volt, mikor beállított hozzám a múzeumba, a karján hosszú tót garabollyal, ami le volt takarva viaszosvászonnal.

- Éljen a köztársaság! - harsogta olyan ihletetten, mintha ő volna Junius Brutus, s éppen most csapta volna el Tarquinius Superbust.

Első gimnazista korom óta tartom a haragot Tarquiniusszal, de azért nagyon hűvös „éljen”-nel válaszoltam, és nem kínáltam meg székkal Kétszer Szabó Brutust. De ő ezt nagy felhevülésében észre se vette. Odacsapta elém a garabolyt az asztalra.

- Hála istennek, kész vagyok vele, polgártárs úr!

- Mivel van kész, polgártárs?

- Ezzel ni! - rántotta föl a viaszos vásznat.

*A garaboly tetős-teli volt Kossuth-bankóval.*

- De hát mit akar ezzel, bátya? - meredtem rá, kiesve a forradalmi illetanból.

- Negyedfél hónapig szedegettem őket össze alsóvároson, felsővároson, Rókuson az imádságos könyvekből, bibliákból, ládafiákból, még Dorozsmán, Tápén, Szőregen is jártam utánuk. Nagy munka volt, kérem, de megtettem, és most már följánlom őket.

- Nagyon szépen köszönjük - mondtam hivatalosan -, van ugyan a múzeumnak mindenféle fajta Kossuth-bankója, de hát azért majd eltesszük ezeket is a többi ereklyék mellé.

- Úgy, úgy - bólintott rá elégedetten -, én is úgy gondoltam, de tesszen előbb megolvasni. Én úgy számítottam, hogy éppen huszonötezer pengőt érő.

- Nem érdemes azt olvasgatni, barátom, nem is érünk most rá arra - nevettem el magam, és fogtam a garabolyt, hogy majd kiadom a Jánosnak, vigye át az éremtárba.

Kétszer Szabó Pál azonban hirtelen támadt nyugtalansággal kapta meg a karomat.

- Hogy gondolja? Olvasatlanul *váltja be*?

Elképedve kiáltottam rá:

- M-i-i? Csak nem gondolja, hogy a múzeum beváltja a Kossuth-bankókat?

- Hogyne gondolnám? - nézett rám szigorúan a republikánus. Már akkor nem pogácsaalma színű volt, hanem citromalma színű. - Vagy gilt a köztársaság, vagy nem gilt.

- Az gilt.

- Ha gilt, akkor muszáj neki beváltani a Kossuth-bankókat. Ha az egyik gilt, gilt a másik is.

Most már alkotmányjogi vita következett, amelynek végén Kétszer Szabó Pál arca bíborlilába játszott, mint a püspökalma, a szava pedig recsegett, mint a taligakerék:

*- Hát akkor egye meg a fene a köztársaságot, azzal együtt, aki kitalálta, mert az is csak olyan népámítás, mint a királyság volt.*

Azzal felkapta a garabolyt, mérgesen bevágta maga után az ajtót, és soha többet nem éltette az utcán a köztársaságot. Csak azzal árulta el, hogy ismer, hogyha találkoztunk az utcán, mindig átment a másik oldalra.

...Kétszer Szabó Pál azóta meghalt. Amilyen együgyű, tiszta lélek volt, bizonyosan megtalálta odaát az üdvösséget, akár respublika van a csillagok felett, akár abszolutizmus. Egy nagy tanulság azonban ittmaradt utána. Szerte az országban mindenütt a Kossuth álombankóit őrizgetik a magyar lelkek mélyén, s ezeket a bankókat be kell váltani. Aki ezt meg tudja csinálni, az király lesz akkor is, ha nem annak hívatja magát.

## MINISZTERSÉGEM TÖRTÉNETE

Ezen az őszön könyvem jelenik meg New Yorkban, Pless és Clark vagy Clark és Pless uraknál, írás nélkül nem vagyok egészen bizonyos a sorrendben. Írást pedig nem sokat láttam eddig a New York-i gazdáimtól, akik nagyon bátor emberek lehetnek, ha arra mertek vállalkozni, hogy énbőlöm *mistert* csinálnak. Egyelőre csak annyit látok, hogy *minisztert* már csináltak belőlem - hála Istennek, csak nyugalmazottat, homályban hagyván azt a nem lényegtelen kérdést, hogy meg van-e vetve a fejem alja nyugdíjjal.

Lehet, hogy mire hazaérek az őskereső nomadizálásokból, akkorra már az asztalomon lesz a regényem angol kiadása, s abból megtudom, hogy áll nekem a misterség, s hogyan fest Messzi Gyurka, a cirokszéli kukoricacsósz, mikor jenki idiómával bujtatja az ördögöt a pulikutyába. Az bizonyosan nagyon szívderítő dolog lesz, de több örömöm abban se telhet, mint ebben a kaliforniai revüben, amely írómappa gyanánt tartózkodik jelen sorok írásakor az íróasztalul szolgáló lókoponyán. Ez a revü, amely Mr. Sántha Charles szíves figyelméből most került hozzám, még valamikor a nyáron jelent meg, s úgynevezett beharangozó cikket közöl a regényemről. Olyan ötvensoros portrét, amilyenekkel a mi lapjainkban találkozni az amerikai kollégákról, mikor magyarba öltöztetik őket.

El kell ismernem, hogy az arcképem nagyon ügyesen van megszerkesztve. Vagyok én azon minden, ami ingere lehet amerikai szemnek, szájnak. Self-made man a legfantasztikusabb fajtából. Pék, csikós, szücsmester, bányász, tudós, sőt földbirtokos, forradalmár és nyugalmazott miniszter is. Nagyon szőrösszívú amerikánusnak kell annak lenni, aki erre még a Fordját is el nem adja, csak hogy megvehesse a könyvemet.

Senkit se szeretek a hitéből kiverni, s eszem ágában sincs az amerikaiakat felokosítani arról, hogy nem az én portrém szédíti őket a kirakatban. Itthon meg úgyis tudják, ki fia-csikaja vagyok, s hogy nincs énbennem semmi azokból a nagy virtusokból, amiket a tündérek a kiválasztottak bölcsőjébe szoktak rakni. (Az enyémben pedig már csak azért se rakhatták, mert engem teknőben ringattak.) Nincs az én életemben annyi fantasztikum se, mint abban a kilométerköben, amelyiknek most a hátamat nekivetem itt a tarló szélében. Nem voltam én sohase más, mint ami most vagyok: csendes vidéki skriblifex, aki mindig az apja-anyja mesterségével kereste a kenyerét, csak szücsstű helyett tollal és selyem helyett pamuttal varrogatta a tulipánokat, birkabőrnél sokkal romlandóbb papírra, és nem lánglisztből sütötte a cipót, csak úgy futtában örölt rozsából. És legeltetni sose legeltettem mást, csak álomcsikókat, de ahhoz se nagyon érthettem, mert elhullogattak, mire a szárnyuk kinőtt volna, és bányásztudományom nem áll egyébből, mint hogy passzionátus csontszedője vagyok a tudománynak, amely majd rendet csinál a hagyatékomban, ha én beteszem magam után az ajtót.

Van azonban három olyan vonása az amerikai portrémnak, amit azért nem hagyhatok szó nélkül, mert van bennük valami. A földbirtok, a forradalom, meg a miniszterség. Azaz hogy a két elsővel ezek közül röviden végezhetek, mert ezeket a kérdéseket már tisztázta nemcsak az igazoló eljárás, hanem a történelem is. Mármost a helyi történelem, amit igen tisztelt barátom, Kelemen Béla, a szegedi nemzeti kormány minisztere írt a szegedi forradalomról és ellenforradalomról. Abban benne vagyok én is, s aki kíváncsi rá, abból megtudhatja, milyen nagy legény voltam én, mikor az ég zengett. Az még hagyján, hogy megbuktattam a Habsburgokat, mikor mint hivatalos szónok indítványt tettem a törvényes és tökéletes közgyűlésen a köztársaságról. Ezt valamennyire menti az, hogy a törvényes és tökéletes közgyűlés nemcsak egyhangúlag fogadta el az indítványt, hanem olyan lelkesedéssel, hogy azóta se tapsoltak úgy meg. S az is valami, hogy a beszédemet hivatalos indítványra vették jegyzőkönyvbe egész

terjedelmében, s gondolom, azóta se tépték ki, se tintával le nem öntötték. Még a dédunokám is szégyellheti majd magát, hogy milyen veszett országpusztító őse volt öneki!

Nagyobb baj és sötétebb foltja az életemnek az, hogy a mezőgazdaságot is forradalmasítani akartam. Ez is benne van a történelemben, mégpedig hitelesen, mert újságíró-testvér jegyezte föl. Még a napját is annak az előadásomnak, amelyikben én azt a lázító kijelentést tettem a szegedi munkásnemzet előtt, hogy ha valamikor nekem az Isten három hold földet adna, mert többre nemigen érdemesítettem magam, akkor egy holdba pipacsot, egybe búzavirágot, egybe meg pipitért vetnék.

A történelem bizonyossága szerint ez volt az én egyéni földbirtokreformom. Hallatlan vakmerő ambícióim voltak nekem akkor. Azóta beláttam, hogy az Isten sokkal kisebb területű földbirtokot tartogat nekem, s a pipacsos, búzavirágos, pipitéres forradalom csak azon lesz megvalósítható. (Igaz, hogy ez a most való esztendő némi elégtétellel szolgált nekem. Kiderült, hogy nem is én voltam annak idején olyan nagy közgazdasági fantasztá. Ha az idén vadvirágot termettek volna a magyar búzamezők, s azokat gyógynövényeknek adtuk volna el, most tán nem kellene abba a kérdésbe beletévelyődnünk, mit eszünk a télen.)

Ezek után csak a miniszterségem történetével udvarolhatok még Kliónak. Az nincs benne Kelemen Béla őkegyelmessége memoárjaiban, mert nyilván ő se hallott róla. Pedig egy kicsit az is magyar kortörténet.

\*

Az ellenforradalom születésének zűrzavarából két nemzeti kormány emléke maradt meg. A szegedi nemzeti kormányé, meg az aradi nemzeti kormányé. Volt azonban még egy nemzeti kormány, amely egy harmadik városból indult el azzal a jó szándékkal, hogy helyre billentse a magyar glóbusz kizökkent tengelyét. Találtatott abban ügyvéd, pap, tanár, iparos, s gondolom, paraszt is. Legalább a nemzetiségi minisztert nevére is, habitusára is úgy ítélem meg, hogy az sváb parasztgazda. A kultuszminiszter pap ember volt, daliás férfialak, márványba kívánczó arcvonásokkal. A közéleti miniszter igen mozgékony kis ember, villogó szeme sok diákszívet szorongásba ejthetett - úgy tudom, mielőtt miniszterséget vállalt volna, középiskolai tanár volt. A vezéregyéniség egy nagy tekintélyű ügyvéd volt, országos vonatkozásban talán az egyetlen ismert nevű a kabinetben, s nagy vagyona is súlyt adott neki. Külön-külön is, együtt is bizonyosan igen jó szándékú s minden tiszteletet megérdemlő férfiak, akiknek éppen annyi joguk volt nemzeti kormánynak nevezni magukat, mint a többi árvízi hajósoknak. Sőt ahogy ők eltervezték, még tán több. Úgy számítottak, hogy ha francia segítséggel megindulhatnak Szegedről, az Alföld minden városából fölvesznek maguk közé egy minisztert, s ezen az alapon joggal proklamálhatják majd Budapesten, hogy ők az egész nemzetet képviselik.

Hiszen ha az első lépést meg tudták volna tenni, el is juthattak volna Budapestig. Csakhogy akkor francia segítség kellett volna, az pedig homokból font kötél volt. Így aztán nem is vitte tovább ez a nemzeti kormány Szegednél. Ott is csak a kultúrpalota vendégkönyvébe jutott be, amely a sok történelmi látogató közt az ő nevét is őrzi. Csupa egyszerű névaláírás, rang és foglalkozás nélkül; íródeáki minőségemben én vettem a névsor után magyarázó jegyzetet a jövőre számára.

Szép tavaszi délelőtt volt, amikor az urak megtiszteltek látogatásukkal. Már nem engem, hanem a múzeumot. Én csak kalauz voltam és képmutogató, s igyekeztem tisztemet becsülettel betölteni. Örültem is neki, hogy ennyi magyar miniszternek lehetek egyszerre szolgálatára. Akkor már hónapok óta csak angol meg francia katonák és diplomata nyomták meg a kapunkon a csengőt. Gondolom, azok is inkább csak azért élvezték a muzeális kultúrát, mert nem tudták, mi az a szegedi halászlé.

Nagyon kellemes három órát töltöttem a kabinettel, s bizonyára a miniszterek is jól érezték magukat, mert különben nem maradtak volna olyan sokáig. Persze politikáról egy szó sem esett, mert olyan idő járt akkor, hogy nem tudhatta egyik ember a másikról, mi lakik benne. Képekről, könyvekről, régiségekről beszélgettünk, s különösen az ügyvéd miniszter sokoldalúsága késztetett elismerésre. Ügyvéd emberben is meglepett volna, hát még miniszterben! Még azt is tudom, mikor búcsúzáskor egy római ezüstdénárt letett a haza oltárára, hogy az valószínűleg a II. századból való. Úgy is volt, még akkor pápaszem nélkül is megismertem rajta a Lucius Verus sakterfejét.

Ez ebben elmúlt, elbúcsúztunk egymástól, én nagy tisztelettel, a miniszterek nyájas leereszkedéssel. Mert a demokrácia már akkor úgy megfertőzte a levegőt, hogy máig se takarodott ki egészen belőle, akármennyit nyitogattuk neki az ablakot.

- Viszontlátásra, kegyelmes uraim - mondtam minden meggyőződés nélkül. Mert olyan szelek fújdogáltak akkoriban, hogy az ember abban se volt bizonyos reggel, viszontlátja-e délben a családját.

Délután azonban megcsendül a lakásomon a telefon. Odakurjantok valakit, tudja meg, ki kit keres. (Magam csak éjszakának idején vettem föl a kagylót. A megszálló franciák olyankor szokták velem tudatni, hogy kémeik jelentése szerint már megint méltóvá tettem magam arra, hogy Madagaszkárban gondoskodjanak a számomra szállásról. Nem lett volna semmi értelme annak, hogy az ilyen lekötelező értesítés másnak a szeméből verje ki az álmot.

Azt mondják, valami miniszter kéret a telefonhoz, vagy kicsoda. Az volt az, csakugyan. A közéletmezési miniszter. Ezt is hozzátette a neve mellé, hogy félre ne lehessen érteni.

- Parancsoljon, kegyelmes uram!

- Te vagy, kedves Feri? - kérdezte fidélisen.

- Szolgálatodra - édesedtem most már én is hozzá.

- Hát kedves Feri, azt akarom veled közölni, hogy ebéd alatt eszmét cseréltünk rólad. Megállapodtunk abban, hogy te lennél a legalkalmasabb kultuszminiszter. Mikor lennél kegyes ebben az ügyben fogadni bennünket?

Amilyen gyorsan jött az ijedtségem, olyan gyorsan lenyeltem. Elég értelmes hangon világosítottam föl a kegyelmes urat, hogy itt valami tévedés lesz. *Error in objecto és error in persona.*<sup>12</sup> Én gonosz mordályégető destruktív vagyok, s az én nevemmel nem szabad semmiféle szép eszmét kompromittálni. Aztán meg nem is érzek magamban nagy dolgokra való elhivatottságot, s örülök, ha tovább is megmaradhatok a könyvek, cserepek és szárított virágok imperátorának.

A kegyelmes úr megnyugtatóan, hogy tudnak rólam minden rosszat, mégis ragaszkodnak hozzám. Csak azt mondom meg, meddig vagyok otthon.

Azt feleltem, hogy ebben az ügyben semeddig. Máskülönben nagy tisztességnak veszem a látogatást, de miniszterségről nem tárgyalok.

Azt hiszem, ezt már miniszteri hangsúllyal mondhattam, mert jövő múlt kollégám nem kapacitált tovább, hanem letette a kagylót azzal, hogy „pá, szervusz”. Ennyi idő után azt is bevallhatom, hogy bármilyen elszántan ellenálltam a kísértésnek, polgári puritánságomon mégis esett egy kis törés. Hosszú hónapok óta ez volt az első este, mikor észrevettem, hogy a

---

<sup>12</sup> *Error in objecto és error in persona* - Mind a tárgyban, mind a személyben tévedés.

paprikás krumpliban nincs kolbász. Nem mondtam ki, de magamban éreztem, hogy ennyi mégiscsak dukálna egy olyan embernek, akit miniszteri tárca kerülget.

Hanem azért másnap reggel csakolyan jólesett a rövidszivar, mint máskor, s ahogy mentem föl a hivatalom lépcsőin, nem vettem észre, hogy az árnyékom nőtt volna valamit tegnap óta. Igazán eszembe se jutott, hogy elszalajtottam a karrieremet.

Dehogy szalajtottam el, dehogy! Ott lesett rám a kultúrpalota feljárójának görög templomot játszó oszlopai mögött. Ahogy fölérek odáig, elém toppan két mosolygó ember.

- Szervusz, pajtás - mondja az egyik, a közéleti miniszter.

- Államtitkárod, kegyelmes uram - mutatkozik be a másik, tiszteletadó főhajtással.

- De hiszen tegnap még te voltál a kultuszminiszter - csodálkozok rá.

- Boldog leszek, ha mint államtitkár működhetek melletted - felelte ő kedves szerénységgel.

Átkaroltam a két jó embert, és azt mondtam nekik, ne bolondozzanak, hanem jöjjenek be hozzám, tartogatok én még egy-két Regalitászt is, a régi világból, felejtkezzenek egy kicsit annak a füstje mellett.

- De nem úgy van az, pajtás - kapott karon a közéleti miniszter -, most már nincs szabadulás, jössz velünk a polgármesterhez.

- A polgármesterhez? Mi a csodának?

- Följebbvalód neked a polgármester?

- Persze hogy az.

- Akkor jól van. Megparancsoltatjuk vele neked, hogy vállald el a kultusztárcát.

Csakugyan nem volt szabadulás, vittek karonfogva a gazdámhoz. Bemutattam őket egymásnak, mert még eddig nem találkoztak. A polgármester illő reverenciával fogadta a két minisztert, akik előadták neki, mi járatban vannak, s végül megkérték, parancsolja rám a miniszterséget, mert csak úgy lesz kerek a világ.

Gazdám kissé fáradt mosollyal nézett rám, abban is volt valami diplomata vonás, ahogy megvakarta a feje búbját.

- Csakugyan, Ferikém, nagyon alkalmas kultuszminiszter lenne belőled.

Visszamosolyodtam rá, és azt mondtam neki:

- Hát hiszen ha te, mint polgármester beosztasz kultuszminiszteri szolgálattételre, én vállalom. De csak abban a kabinetben, amelyikben te leszel a belügyminiszter.

- Ezt komolyan mondod? - nézett rám komoran a közéleti minisztere.

- Amilyen komoly az ügy - mondtam ki az utolsó szót. - A többit aztán most már méltóztassanak maguk közt elintézni, nekem sietnem kell vissza a hivatalba kaput nyitni, mert a szolgák ma kimentek krumplit kapálni.

Nyugodtan hagytam ott a három urat, mert tudtam, hogy Somogyi Szilveszter nagyon okos ember, s ha szegedi polgármester lehet, akkor nem megy el ország nélküli belügyminiszternek.

Délben már bebizonyosodott, hogy jól ismertem a gazdámat, nem áldozza föl magát értem. Amint mentem hazafelé, találkoztam a két miniszteremmel.

- Szervusztok, urak - köszöntöttem őket jópajtás módjára.

Leendő államtitkárom szó nélkül megemelte a kalapját. A másik miniszter azonban csak megbiccentette a fejét, és méltóságosan vetette oda:

- Jó napot, igazgató úr!

Megszűnt a miniszterségem, visszavonta a tegezést. Az egész történetben ez ér legtovább.

Soha tovább az életben nem láttam minisztertársaimat, de mindig szeretettel gondolok rájuk. Szavamra mondom, nem kollegiális szeretettel.

## VAD NEGÉD

Volt nekünk a régi jó háborús világban egy komenciós koldusunk, akit megbecsült az egész ház. Nem az a sablon kolduska volt, akit meg se néz az ember, csak a markába nyomja az angáriát, és megy tovább, rábízva a jó Istenre, hogy könyveltesse el ezt az irgalmassági művelkedést a mennyei számszékkal, és írasson le érte megfelelő porciót a purgatóriumból. Ez a koldus egyéniség volt, akiben valami világtörténelmi nagy sarcoló lelke reinkarnálódott. Félszemű volt, mint Hannibál, szörmók, mint Genserich a Ribáry-féle világtörténelemben, s ahogy megrúgta a konyhaajtónkat, abban határozottan volt valami napóleonos.

A háború már akkor elért a katonaszökdöséses stádiumba, s a cselédünk rémüldözős öregasszony volt. Bejött jelenteni, hogy engem keres valami szűrös ember.

Ahogy az előszoba ablakán keresztül megláttam, mégis leginkább Batu kánra emlékeztetett a világhistória nagy vérben dolgozói közül. Báránybőr süvege volt, és kostól származó dohányzacskója. A zacskót muszáj volt észrevennem, mert elem tartotta.

- Ide tögye, e!

- Mit? - ámultam rá.

- A pézt.

- Micsoda pénzt?

- Amit neköm szánt.

A rendes koldusaink már abban az időben annyira voltak, hogy csak két fillért kaptak a karaj kenyér mellé, de ez a férfias föllépés úgy elbűvölt, hogy tízfilléressel honoráltam. A szűrös ember megpislogta a fél szemével, mint a varjú a pajodot, aztán belehajította a zacskóba.

- Ezt is csak köszönöm.

Ez volt az első, utolsó köszönetnyilvánítása. Ettől fogva minden héten kétszer megjelent a sarcot behajtani, de soha többet meg nem köszönte. Igaz, hogy nem is kérte soha, amit kapott. Más istenszegénykéje úgy csinálta, hogy végigtopogja a folyosót, minden ajtóban megáll, rákezd jó hangosan a Miatyánk-istent, elmondja odáig, hogy „legyen meg a te szent akaratod”, és akkor várakozó álláspontra helyezkedik: ha valami motoszkálást hall odabent, akkor elmondja ámenig, ha azonban az az Isten szent akarata, hogy odabent úgy tesznek, mintha nem volnának otthon, akkor megnyugszik benne, sóhajt egyet, megy a másik ajtóra, s okos beosztással ott már mindjárt azon kezdi, hogy „mindennapi kenyérünket add meg nekünk ma”. A mi emberünk szakított a tradíciókkal. Nem csoszogott, hanem dobogott az ajtóban, ha ez nem használt, köhögött, ha arra se nyílt az ajtó, akkor megverte a kilincset, s ha ebből is kifogyott, akkor megrugdosta az ajtót.

- Nem tud maga csöngetni, bácsika? - kérdezte tőle egyszer valamelyik új lányunk.

- Ne taníts engöm, te lány - nézett rá mordul -, én nem most gyöttem a házhoz, jobban tudom a szokást, mint te.

Volt olyan cselédünk is, aki megkérdezte tőle, hogy mért nem szokott ő is imádkozni, mint más rendes koldus?

Azt meg így fizette ki:

- Háborús világ van most ahhoz, kéröm.

Persze egy siheder lánynak nincs érzéke a társadalomfilozófiához. A kis cselédünk tovább mérgeskedett.

- De azt csak megköszönhetné kend, amit kap. Látja, más koldus a krajcárért is azt mondja, hogy adjon az Isten ezörannyit helyötte.

Erre meg egész korrekt nemzetgazdasági választ kapott.

- No, sokra is mönnének vele! Hiszön ezör mostani krajcár se ér annyit, mint régönte egy.

Sok mosolygásomba került, míg a házam népét hozzá tudtam szelídíteni az ajtórugdalós kortárshoz, de lassanként a szomszédjaink is beletörődtek, hogy ilyen embernek is csak lenni kell. A házsártos koldus határozottan népszerű alakja lett az udvarunknak, s még ott is kapott egy kis ételmaradékot, ahonnan az Isten nevében kérő szegényeket elzargatták. Nem mondom azonban, hogy ezt csak a gorombaságának köszönhette, bár annak presztízst a művelt emberi társadalomban nem lehet elvitatni. Fülhegyel hallottam azt a házbeli pletykát, hogy az „úr”, mármint én, azért duggatja még szivarral is az öreg rongyost, mert valami távoli rokona. Természetes, hogy amennyit ez a közhiedelem elvett az én tekintélyemből, annyit adott az övéhez, s néhol egy kis vaját is kent a kenyérére.

Hát erről a rokonságról magam se vagyok tájékozva máig se, hanem az bizonyos, hogy a nevét a kislányomnak köszönhette a koldusunk. A kislányom még akkor csakugyan kislány volt, iskolás, s egyszer azt kérdezte tőlem:

- Apukám, mi az a *vad negéd*?

- Migéd?

- Vad negéd. Nézd, itt van az olvasókönyvünkben ebben a versben. Tessék:

*De büszkeség kapá meg  
a lánykát s vad negéd.*

Most már nem tudom, ki írta a verset, akkor is hiába tudtam, mert a vad negéd abból nem világosodott ki. Ez pedig azért volt baj, mert a verset házfeladatul meg kellett illusztrálni. De mivel az apai tekintélyt is kötelességem volt megóvni gyermekem jövője érdekében, azt mondtam a lányomnak:

- Hja, fiam, Pankám, az ilyesmiért nem szalad az ember az apjához, hanem előveszi a saját fantáziáját! Az iskola is ezt kívánja tőletek.

Tudtam, hogy számíthatok a gyerekek fantáziájára, mert bizonyosságot tett róla már akkor, mikor azt a Petőfi-verset kellett illusztrálni, amelyiknek az a címe: *A puszta télen*. Abból is azt a strófát, amikor „a rónára halvány ködök települnek, s csak félig mutatják a betyár alakját, kit éji szállásra prüsszögve visz a ló, háta mögött farkas, feje fölött holló”. S az én kislányom olyan gyönyörű félbetyárt rajzolt fél lóra, hogyha azok megtalálják valaha a másik felüket - persze a fejes felüket -, abból nagy baj lesz a Duna-Tisza közén. (Szegény közpolgár ott segít a kormányon, ahol tud. Ha a szocialistáknak tudomására jut ez a művészettörténeti adat, bizonyosan belátják ők is, hogy muszáj fenntartani a statáriumot.)

Elég az hozzá, hogy Pankát ezúttal is kisegítette a fantáziája. „De büszkeség kapá el a lánykát...” Olyan büszke tartású kapát rajzolt a lányka vállára, hogy akkor már csak egy hasonló büszke tartású ásó kellett egy királyfi kezében, s bizonyosan ásó, kapa se választotta el őket többet egymástól. Hiszem is, hogy egymásra találtak valahol a pedagógia virágos mezőin, mert Panka ezúttal is jelest kapott, s a vad negédet nem kérte tőle számon senki.

De ne tessék félni, az is megkerült a legközelebbi pénteken. Koldusunk megverte a kilincset, a Marink kiadta neki a porcióját, aztán jött be nevetve:

- Azt mondta a vén szömtelen, hogyha mögint törött szivart tetszene kiküldeni neki, hát ő azt se bánja, de akkor adjunk hozzá cigarettapapírt is, amivel beragasztassa.

- Látod - nevettem a lányomra -, most már tudjuk, mi az a vad negéd. A mi öreg barátunk az, törjete el hamar neki egy szivart a cigarettapapírhoz, hogy legyen vele mit beragasztani.

Ettől fogva aztán rajtaveszett a koldusunkon a Vad Negéd, így, nagy betűvel, becsületes névnek, ha ő nem tudott is róla. Hiszen a pipiske se tudja, minek hívják, s melyikünk tudja, milyen néven tartja őt számon az az egyedülvaló hatalom, akinek a vadaskertjében összevissza szaladgálunk mi okos emberek, semmivel se okosabban a hörcsögöknél és más teremtetett állatoknál?

Nem is a névadás okozott változást Vad Negéd karakterében és házunkhoz való viszonyában, hanem az októberi forradalom. Azon a héten, ahogy a köztársaságot kikiáltották, Vad Negéd rongyos csukaszürkében jelent meg az ajtónk előtt, és nemzetiszín kokárdával a gomblyukában. Más változást nem mutatott, most se imádkozott meg a mindennapi kenyérért, a köszönést se érezte kötelességének, de mintha nagyobb lelkesedéssel rugdosta volna az ajtót, mint azelőtt.

- Látjátok - mondtam a családomnak -, még ez a szegény ember is hogy kifejezésre tudja juttatni a történelmi változást. Hiába, a harmatsöpp is visszatükrözi a napot.

A második héten már jobboldalt, baloldalt kokárdája volt Vad Negédnek. A harmadik héten szükségesnek látta nyakkendőt kötni, de nemzetiszín pántlikából. Karácsony felé már a sapkáján is érvényesült a nemzeti átalakulás szelleme. Ekkora területet azonban már nem győzött szalaggal, hanem valamelyik boltban szerzett egy nemzetiszín plakátot, „a Nemzeti Tanács védelme alatt”, s ezzel beborítván a sapkát, Vad Negéd a Nemzeti Tanács védelme alá helyezte magát.

Az ötlet üzletileg nem lehetett rossz, mert a férfiú néhányszor inkább tántorogva, mint dobogva rugdosta végig az ajtókat a házban, de nekem kezdett Vad Negéd nem tetszeni. Az a gyanúm támadt, hogy ez az ember a koldusok tanácsát akarja összehozni, természetesen elnöki minőségben. Elméletileg rendin valónak találtam a dolgot, hiszen rebesgették, hogy az uzsorások tanácsa is megalakulóban van, s ellenforradalommal fenyegetődzik, ha nem kap engedélyt a Nemzeti Tanácstól, de az egyéni stréberség bántott. A házbeliek úgyis azt hiszik, hogy rokonom ez a tökéletlen, s ha úgy fölviszi Isten a dolgát, hogy elnök lesz belőle, mindenki engem nyaggat, hogy ajánljam be az ilyen befolyásos embernél.

Tavasza kiderült, hogy a nyugtalankodásom nem volt indokolt. Vad Negéd karaktere megint megváltozott. Annak jeléül, hogy nincs megelégedve a rendszerrel, a nemzeti színekből elhagyogatta a fehérret meg a zöldet. Először piros gombbal tette meg heti körútjait, de hozzá kell tenni, hogy ezzel nem előzte meg a korszellemet, csak tekintélyes urak példáját követte, sőt talán ösztönzést is kapott valamelyiktől. De azt hiszem, az már egészen eredeti ötlet volt, hogy a csukaszürke posztóra vörös posztóból varrt foltokat, s nem is éppen oda, ahol a rongyosság kívánta volna.

Mire az egész áncug hozzávörösödhetett volna a foltokhoz, akkorra megszálltak bennünket a franciák, s Vad Negéd előkereste a rossz szűrt és a vedlett báránysüveget. Nem is lepett meg, mert már akkor rájöttem, hogy ennél a jó embernél is csakolyan természetes tünetény a vedlés, mint másnál. A menyétkének is van téli szőre, nyári szőre, hát nekünk miért ne volna? S ha a nagyoknak lehet, a kicsiknek mért ne lehetne?

Most már csak arra voltam kíváncsi, mi lesz, ha magunk maradunk. Addig volt, ahogy a háború alatt. Vad Negéd rugdosta az ajtókat, és szedte mogorván a sarcokat. Egyik-másik ajtó zárva maradt ugyan előtte, volt olyan is, ahol nyújtófát fogtak rá, „takarodj innen, vörös betyár!” - de azért csak eléldégtelt a régi tekintélyből.

Egy esztendő múlva hazatisztultak a franciák, s másnap a villamoson láttam egy idős embert, akire majd azt mondtam, hogy nini: Vad Negéd! De hát nem lehetett az, mert rongyosnak ugyan rongyos volt szegény, de barna keménykalapot viselt, és mindenféle, akkor divatos jelvények csörömpöltek a kabátja kihajtóján. Aztán meg hogy kerülne az öreg koldus a villamosra? S annyi tisztesség csak volna benne, hogy oly hosszú, meghitt összeköttetés után leemelné a keménykalapot arról a tatár koponyáról, ahol az sehogy se érzi otthon magát.

Jön a péntek, ülünk az ebédnél, és jön a Marink, de úgy nevet, hogy csörög bele a kés, villa a tálcán.

- Jaj, csak tetszett volna látni a kolduskánkat, ahogy úrnak kiöltözködött. Kérdeztem is tőle, hogy tán kérőbe jött, de olyat mondott a vén rusnya, hogy majd hozzá vágtam a vasalót.

Meghagytam, hogy legközelebb szóljanak, ha megint napja lesz az öregnek. Szóltak is, ahogy a kapuban meglátták, s magam álltam ki az ajtóba a kommencióval. Meglepett, hogy két szomszédot elhagyva, egyenesen hozzánk tart.

- Mi az, jó ember - előztem meg a szóval -, hát a szomszédokat mért nézi le?

Most hallottam először a szavát a háború óta Vad Negédnek. Hát biz' abban volt egy kis vad negéd.

- Zsidóé nem köll!

Szegény Vad Negéd ilyen rosszul értelmezte az antiszemitizmust. Gondoltam is, hogy fel kellene világosítani, és megmagyarázni neki, hogy az elv más. A zsidó nem kell, de a zsidóé nagyon is kell. Hanem hát az én elvem meg az, hogy nem kell senkit a hitéből kiverni. Nem is bocsátkoztam politikai eszmecserébe a korszellem képviselőjével. Csak annyit mondtam neki:

- Jaj, öregem, akkor nyilván itt se jó helyen jár, mert énrólam már az újságban is kiírták, hogy a zsidónál is rosszabb vagyok.

S egy szivar helyett adtam neki hármat. A Klein szomszéd helyett is, meg az Engel szomszéd helyett is. Ne károsodjon szegény ember azért, mert ezúttal félreérti a korszellemet, amit mindig a magáévá tesz.

Ennek most már tíz esztendeje múlt, s azóta nem láttuk Vad Negédet. Eliszonyodott-e tőle, pályát változtatott-e, másfelé tette-e le imádkozatlan kenyerét az Isten, vagy hazahívta, bizony nem tűnődtem el rajta soha. Egy-két hétig még emlegettük, vártuk vissza, aztán tökéletesen kifakult az emlékezésem tarka kendőjéből. Úgy, hogy tegnap meg se értettem, mikor beszólt hozzám a lányom:

- Apukám, képzeld, itt van a Vad Negéd.

- Kiii?

- Hát már nem emlékszel rá? Tudod, az a goromba koldus! Szegény úgy megöregedett, alig lehet ráismerni.

- Igen, tudom már, persze, tessék - markoltam a szivaros skatulyába. - De előbb kérdezzétek meg tőle, vállalja-e a rövidszivart.

- Ó - legyintett Panka -, nem a régi karakter már. Szeretne hozzád bejönni.

Ha azt mondta volna, hogy Gandhi egyenesen ideszandálozott az angol királytól, nem lepődtem volna így meg.

- Tessék - ültem fel az ágyban.

A szűr a régi, a süveg is a régi, amit a reszkető kéz levesz az ajtóban a megfihéredett fejről, de a Vad Negédből nem maradt meg semmi.

- Dicsértessék a Jézus - mondja egy kántáló koldushang.

- Mindörökké dicsértessék.

Odaáll az ágy lábához, és rám hunyorog a ráncok közé bújt fél szemével.

- Urbáncba van a nagyságos úr, ugye? Mondták a konyhában. Tudok én tenni az urbáncról, kezit csókolom.

- Mit tud, öregem?

- Rácsihoznék, kezit csókolom. Acélkovataplóval mög a Szent Antal imádságával.

- Köszönöm szépen a jóakarátját, de már elmúlt az urbánc. Most már csak úgy az orvos kedvéért heverek.

- No, akkor áldja mög a Szentháromságegyisten - húzódott az ember lehajtott fejjel az ajtó felé.

- Megálljon csak, ne szaladjon úgy. Hát hol járt, hogy olyan régen nem láttuk? Mindjárt hozatok egy széket, majd elbeszélgetünk egy kicsit.

- Nem löhet az, kérem szépen - csóválta a fejét.

- Mi nem lehet?

- Nem beszélhetek én sömmit. Mit tudnék én beszélni?

- De azt csak megmondhatja, hol volt olyan sokáig?

- Ahuva az Isten rëndölt. Ahogy ű szent fölséginek tetszött.

- Hát az ucski megvan-e még?

- Úgyis mindég üres maradna már az, kéröm szépen.

- No tartsa a sapkáját, ennek a kis szivarnak, ni.

Ahogy odahajolt, a vállára ütöttem.

- Hát a sok szép nemzetiszín pántlika? Meg a piros gomb, mi?

Az öreg, fáradt fél szeme megelevenedve kacsintott le a szűr bal mellére.

- Most ezt viselem, nézze.

Diónyi nagy üveggomb volt odavarrva. Az én gyerekkoromban volt olyan a nagyon öreg úriasszonyok felsőkabátján.

- Aztán mit tud ez a gomb?

Vad Negéd elmosolyodott.

- Oldalt nézvést piros, de szömbe nézvést olyan nemzetiszín, akár a szivárvány. Lássa?

Láttam. S nem volt szívem megmondani neki, hogy minden felül olyan fekete az, mint az éjszaka.

## ÖNARCKÉP

### NEGYSZÁZVÉNEDEK SZÜLETÉS NAPRA

*Szája mogorva, szeme csacska,  
Önnön súlyától fáradtacska,  
Szívében gyermek ősz uracska, -  
Ma vitte el nyarát a macska.*

*Ma vitte el nyarát, ha nyár volt,  
Hogy napja csak sötétbe lángolt,  
S míg kútvízen tartá a jámbort,  
Csak álma szűre neki lángbort.*

*De ám az bor volt, nem kevert,  
Nemes vesszőről szüretelt  
S ha bódulatban kedve telt,  
Mindig lelt színig telt kehelyt.*

*Álomkristályból palotát faragott,  
Alomsarlóval rozsát aratott,  
Álomparipákból tartott fogatot, -  
Hát persze hoppon is maradott.*

*Most már csak gyalogost meneget,  
Mint ahogy illet szelíd öreget,  
Míg valahol a füzek megett  
Kimérik neki a házhelyet.*

*Ó álmok, álmok, drága álmok,  
Mi panasza lehetne rátok?  
De ha ti már mind elfogyátok,  
Mit érnek a való világok?*

*Ó, jobb belőlük mit se venni észre,  
Az emlékek subáján heverészve.*

*S kialudni, mint a letett szivar,  
Amely lassan saját hamvába hal.*

*Vagy hirtelen elcsengni, mint e dal.*

Az előbb, hogy bekéredzett ablakomon a sötét, és mellém feküdt titkos neszeivel, eszembe jutott, hogy születésem éjszakája van, és hazaszaladtam egy kicsit a tegnapok utcájába. Nemigen szeretem különben az ilyen szentimentális utazásokat, mert fáj rozoga csónakkal visszafelé úszni az ifjúság kék vizeire, és megfehéredett fejet hajtani az aranyhajú napok ölébe. De ezen az éjszakán, amely idegen ház petúniaszagú vendégszobájában ért, erőt vett rajtam a legmohóbb nosztalgia, és be kellett száguldanom a romvárost, csendes életem Takla-Makán-sivatagában.

Az ám, csakugyan Stein Aurél örülhetett így a kétezer éves elefántcsont-faragásoknak, amiket előkapargatott a puszta homokja alól, mint ahogy én kiáskálom fiatalságom apró cserepeit. Megtaláltam a görbe kis utcát, amelynek füves árokpartján - ó, fatális hivatás! - első meséim, mondogattam, egyinges parasztfiúcska, vert falú házak mesetudatlan zselléasszonyainak. Ültem szalmás istállók küszöbén a Ráday-viselt vén lóköttő ölében, aki - milyen furcsa! - először tanított Máriácska nevének tiszteletére. Az asztalosműhelyt is megtaláltam, ahonnan deszkakoporsók oldalára való aranybetűket loptam ünneplő ruhámat ékesíteni, és a hajnalra is ráismertem, lélekjárásos, zimankós téli hajnalra, melyen szülöm katlanából őrzött parázssal összeégettem a tenyeremet, hogy minisztrálni ne kelljen mennem, mert borzadtam öregtemplomunktól. Hideg volt és sötét, mérgesen néztek a nagy szakállú szentek, mint a zsidó sakter, akivel a nagyobb gyerekek ijesztgettek, és úgy villogott az örökmécs vörös világa, mint a krák egy szeme. Az élesztőszagú boltokban is jártam, liszteszsákok voltak az ajtóban és fekete ostor nyelvek nemzetiszín pántlikákkal, és rejtelmes stelázsik mélyéről szedte elő a micisapkás ember a halcukrot. Ijedt szemekkel, kócosan és sápadtan az első padban is ültem, a pad alatt olvastam a Szép Meluzinát, és lobot vetett az arcom, mikor a kis gimnázium nagy táblájára először írtam föl ezt a szót: *amor*, és arra gondoltam, hogy ebben benne vannak az én nevem betűi. Megint jártam az apró ablakok alatt, melyeken belesvén, ha egy fehér ruha megvillant a lámpafényben, forró lett a fejem, és megint aludtam holdas estén az ecetfás temetőben a bádogg Jézus lábánál, és megint gyűlöltem az életet a kemencepárás, édeskáposztaszagú, beragasztott ablakú szobánkban, a szalmavackon, tarka dunna alatt összemelegedve a fekete macskával, és megint mezítláb kergetett ki az ördög meghalni a hóba, mely nagy, fehér asszonyként feküdt meg az alvó udvart - és lám, most megint náthás lettem, mint harmincöt esztendővel ezelőtt, pedig most nyár van, és rózsák havaznak a harmat drágaköveit ringató pázsitra.

Nem baj no, ebből már nem lesz vers, mint akkor (az *első* vers, de szép volt, Istenem, de szép, nem a vers, hanem az, hogy aláírtam: *M. F. költő*) - Juli fiam, legyen szíves, csináljon nekem teát, és duplán öntsön bele rumot, mert hűvöset lehel az éjszaka születésem napján, és kifárasztott ez az út holt fiatalságom körül.

Az első vers után volt-e még valami? Járás lépcsőkön, amelyek sehova se vittek, és utazás vonatokon, amelyek sohase érkeztek meg: ez volt az egész. Se örvények, se fürgetegek, náluk gyilkosabb szélcsönd lomha vizeken, és hajóm törése nélkül jutottam Robinson szigetére, ahonnan immár se te, se tova. Az utolsó vitorla most siklik el szemhatárom peremén, az élet ködlik ott el minden ragyogásával - úgy, öreg Robinson, nézz utána sokáig legmagasabb szikládról, aztán verd bele a fejedet, őrzöngj, tombolj és üvöltözz: ez még mind élet, mert fáj. Aztán mégiscsak le fogsz mászni a szikláról nem tejelő kecskéid, a könyvek mellé, és ásítozva várod a marcona indiánt, az öregséget, aki hason csúszva közeledik feléd a mangrovebozótban, és csontkezében magasan suhogtatja sohasem hibázó tomahawkját.

## SZEGEDI ÉLETEM 25. ÉVFORDULÓJA

Bolondság ez az egész jubileum, utóvégre mindennap meg lehetne tartani valaminek az évfordulóját. Például az első szivarét. Hatodikos voltam, gyámoltalan és szóvalan gyerek a nagyok társaságában. A bátyám szégyellte magát gyámoltalanságomért. Egyszer azt mondta, hogy legalább dohányoznék, hogy tegyek valamit. Ne üljek úgy az asztal mellett, mint aki kettőig se tud olvasni.

- Hát akkor adjál valami szívnivalót.

- De csak szivarom van.

- Jó lesz az is.

Akkor rögtön el is szívtam az első szivart, és utána még ugyanazon az éjszakán vagy ötöt, nem lett tőle semmi bajom. Azóta megszokás nélkül szivarozom. Most szeretném látni azt a dohánykazlat együtt, amit azóta elfüstöltem. Ezt is meg lehetne jubilálni. Aztán meg a dátum is téves. Én már harmincegy éve foglalkozom irodalommal. Az első versem tizenhat éves koromban jelent meg az *Új Idők*-ben Bartos Imre álnéven 1896-ban. Nem mertem a saját nevem alatt felküldeni, mégpedig azért nem, mert abban az időben István bátyám állandó munkatársa volt a lapnak, és nem akartam, hogy esetleg családi vonatkozások miatt közöljék csak. Utána azonban küldtem a többi, már saját nevemmel. Abban az időben István bátyám Zentán volt tanító. Az egyik barátja felháborodva vitte egyszer az *Új Idők*-et el neki azzal, hogy valami zsidó Mórára magyarosította a nevét. Bátyám sem tudta, hogy én vagyok azonos azzal a Móra Ferencel, de nagyon megörült, amikor megtudta, hogy mégis én vagyok az. Írtam verseket akkortájt a *Magyar Figaró*-ba, ebbe a meztelenségekkel illusztrált vicclapba, de nagyon fehér, nagyon ártatlan verseket. Öt forintot kaptam darabjáért. A *Magyar Figaró*-ba már szemérmességéből nem mertem saját nevemmel írni. Fehér György volt az álnevem. Hat évig csináltam már irodalmat, amikor elérkeztem oda, ahol azt hiszik, kezdtem. Nem rendjénvaló hát, hogy az idén nem hagytak békén negyedszázados írói jubileumommal. Nem tudok én az életemről semmit se mondani, nem csináltam semmi nagyobb bolondságot, ha csak ezután nem csinállok, mert hogy hát most jutok majd el a hetedik hetes fordulóhoz, és az öregek azt mondják, hogy az embernek minden hetes fordulón változik a természete.

Egy nagy titkot elárulok majd. Bevallom őszintén, hogy soha nem az történt, aminek megtörténését akartam vagy kívántam. Soha nem akartam én irodalmár, se költő, se író lenni. Életem folyását, amióta csak eszemet bírom, a véletlenek egész láncolata irányította és formálta. Soha nem azt tettem, amit tenni akartam, hanem mindig csak azt, amit parancsoltak. Ha azt parancsolták volna, hogy színdarabot írjak, ma színdarabíró lennék, ha az asztalosmesterséget parancsolták volna rám egy nálam nagyobb úr, akkor ma asztalokat csinálnék. De hát az írást parancsolták rám ezelőtt huszonöt esztendővel, azóta állandóan teljesítem azt a parancsot. A dolog úgy történt, hogy én tanárnak készültem. De ha már benne vagyok, elmondom közben, hogy először úgy volt - szintén felsőbb parancsra -, hogy pap leszek. Negyedik voltam, szüleim szegény emberek. A főlegyházi plébános nagyon megszeretett az iskolában. Egyszer azt mondta, hogy kineveltet papnak. Elvisz Kalocsára a jezsuitákhoz, azok majd kitanítanak. Szülém sírt, énnekem meg mindegy volt, hogy mi leszek, pap-e vagy végrehajtó, mert mindegyiket szörnyen nagy úrnak tartottam. Édesanyám sok keszkenőt telesírt, amíg bepakolta motyómat, és úgy volt, hogy a plébános reggel fél nyolckor jön kocsin értem, és visz Kalocsára. Vártuk, de nem jött. Anyám elküldött a kiskápolnába, hogy megnézzem, mi van vele.

A jó öreg pap akkor már halott volt, pedig alig egy órája beszélt még vele az apám. Így szomorú véletlenül pusztult el bimbójában papi pályám.

Szóval azután tanárnak készültem. Amikor elvégeztem az egyetemet, Felsőlövőre kerültem segédtanárnak. Innen pályáztam meg a szegedi tankerületi főigazgató, Platz Bonifác hivatalába szervezett főigazgatói tollnoki állást. Akkor voltam először és utoljára miniszteri audiencián. A bátyám vitt fel Wlassics kultuszminiszterhez, akivel jó viszonyban volt. Wlassics meg is ígérte, hogy kinevez, ha a főigazgató legalább harmadik helyen kandidál, csak azt vigyük keresztül, hogy kandidáljon. De nem kandidált. Kulinyi Zsigmond, a *Szegedi Napló* akkori főszerkesztője volt ismeretlen protektorom nála. Ismerte az *Új Idők*-ben és a *Vasárnapi Ujság*-ban megjelent verseimet, és nagyon feldicsért a főigazgató előtt, aki éppen a túldicséret miatt nem jelölt. Azt mondotta, hogy aki olyan nagy ember, amilyennek engem mondanak, azt nem ajánlhatja kinevezésre, mert annak bizonyára nagyobb ambíciói vannak, és hamarosan elviszik majd tőle. Kulinyitól kaptam egy táviratot. Olyan vigasztalófélét. Értesített, hogy nem sikerült a jelöltetés, de ha jobb dolgom nincs, jöjjen Szegedre - újságírónak. Itt jobban kívárhatom, amíg a szegedi állami gimnáziumban megüresedik valami tanári állás. Addig soha nem gondoltam rá, hogy újságíró leszek. Redakciót nem is láttam életemben, mindössze egyetemi hallgató koromban voltam egy ideig az akkori *Magyarország* - korrektora.

Jobb dolgom nem volt, eljöttem Szegedre.

Hát így lettem újságíró. Nem a magam jószántából, hanem parancsszóra. Kulinyi parancsolta rám azt a pályát. Az újságírás le is szoktatott az irodalomról, Békefi Antal, a *Napló* szerkesztője nagyon sok munkát adott. Legfőljebb nagy ünnepkor írtam verset a *Napló* számára. Meg is ette volna bennem az újságíró a költőt, ha Békefi nem szólja el egyszer magát, hogy sose lesz belőlem jó újságíró, mert nagyon gyámoltalan vagyok, ellenben abszolút író sejt bennem. Hogy a végén mégiscsak író lettem inkább, mint újságíró, annak Dankó Pista az oka. Már nem élt, de kétszer is beleparancsolt döntő módon az életembe. Először, amikor temették. Nekem kellett a temetési riportot írnom. A vezérbeszédet Pósa Lajos tartotta a múzeum lépcsőjéről. Pósat akkor a legnagyobb irodalmi szaktekintélynek tartottam. Szerkesztőm előre megmondta, hogy vigyázzak nagyon a beszédére, mert igen kényes rá. A temetőbe már nem mentem ki, hanem bementem a redakcióba, hogy megírjam a tudósítást. A temetés után beszól értem Békefi, hogy Pósa Lajos szeretne velem beszélni. Szívdobogva álltam meg előtte.

- Lediktálnám, öcsém, a beszédemet - szólt rám.

- Azt bizony én már megírtam, le is küldtem a nyomdába.

A kéziratot felhozatták, Pósa átnézte, megölelt, és azt mondta, hogy írjak meséket *Az Én Újságom*-nak. Rám parancsolta a meseírást. Így aztán egészen 1914-ig dolgoztam Pósa bácsi lapjába, írtam néhány ifjúsági regényt, ötszáznál több mesét, az *Új Idők*-be, közigazgatási riportere voltam a *Szegedi Napló*-nak, de Szegeden túl terjedő ambícióim sohasem voltak. Engem lepett meg a legjobban, amikor 1914-ben vagy 1915-ben a Petőfi Társaság tagjává választott mint lírikust. Még ma is azt hiszem, hogy a bátyámmal tévesztettek össze.

Nem voltak énnekem sohasem irodalmi ambícióim, nem estem át soha a kezdet nehézségein. Nem tudom, mi az, amikor egy kezdő író bedolgozza magát. Én sohasem küldtem oda kéziratot, ahol nem kértek tőlem. Egyetlenegyszer küldtem egy verset az *Új Idők*-nek. Az elsőt. A többi már parancsolták. Így parancsolták rám első regényem megírását is. *A festő halála*-t. 1920-ban levelet kaptam a budapesti Kultúra kiadóvállalat igazgatójától, Apor Dezsőtől, hogy írjak egy regényt számára. Eszem ágában sem volt regényt írni, és később, amikor valamiért fent jártam Pesten, csak azért kerestem fel Apor Dezsőt, hogy megköszönjem és elhárítsam magamtól a megtiszteltetést. De aztán azon vettem észre magamat, hogy - mint olyan gyámol-

talán és akarat nélküli ember - aláírtam a szerződést. De rám parancsolt, és a regényt már nagy kedvvel írtam meg. Az „országos hírhedség” pedig úgy kezdődött, hogy Supka Géza, a *Világ* irodalmi rovatának vezetője, akivel mint múzeumi emberrel voltam kollegiális viszonyban, *Száz magyar élet* címen ismertető cikksorozatot szerkesztett a XIX. század többé-kevésbé elfelejtett embereiről 1921-ben. Egyszer levelet kaptam tőle, amelyben felkért, hogy én, mint szegedi, írjak Dankó Pistáról. Így kapcsolódott életembe másodszor is a szegedi nótakirály. A Dankó-cikket meg is írtam, és egy hét múlva már ajánlatot kaptam a *Világ*-tól, hogy álljak be rendes munkatársnak a laphoz, hogy írjak vezércikkeket és tárcákat.

Lenne énnekem tervem, vágyam, de nem szabad róluk tudomást sem vennem. Most is parancsok irányítják az életemet. Amióta megírtam Olaszországban új regényemet, az a vágy kínoz állandóan, hogy regényt írjak. Nagy regényt szeretnék írni. De hát nem érek rá. Vagy talán még jobban szeretném, ha nem kellene mást csinálnom, csak a múzeumot igazgatnom. Úgy irigylem a múzeum szolgáját, aki este hétkor hazamegy, és másnap reggelig ura saját magának. A mi mesterségünk sokkal kegyetlenebb. Lefoglalja minden percünket. Csak néha lopok el a munkámtól egy-egy negyedórát, hogy az unokámmal játszhassek, de ezt is megérezem. Pedig rajta kívül csak egy boldogságom van még: a szivar. Tizenötöt is elszívok napon-ta, nem számítva a pipákat közbe. Amikor magamnak írok, akkor pipázom, amikor múzeumi dolgokat végzek, akkor tisztviselő úr vagyok, szivarozom.

Felekezeti kérdéssel az elmúlt legutóbbi huszonöt esztendő alatt nem volt soha találkozásom. Csak a kezdet legkezdetén volt. Fiatal surbankó voltam, amikor írogattam a *Vasárnapi Ujság*-nak, amelynek akkor Nagy Miklós volt a főszerkesztője. Vakáció volt, nem jutottam hozzá a laphoz, így csak később olvastam el Nagy Miklós szerkesztői üzenetét, amikor István bátyám hívta fel rá a figyelmemet. Nagy Miklós ebben az üzenetben szörnyen megdicsért, és arra kért, hogy látogassam meg. El is mentem hozzá. Kedvesen fogadott, talán meg is ölelt, és minden hosszabb bevezetés nélkül megkérdezte, hogy nem vállalnám-e el a *Vasárnapi Ujság* segéd-szerkesztői állását. Szédelegve rebegettem el az igent, mert soha nem álmodtam, hogy ilyen pozíció vár rám. Sokáig elbeszélgetett még velem Nagy Miklós, kikérdezett, valószínűleg azért, hogy alaposan kiismerjen. Amikor aztán elbúcsúztam, arra kért, hogy már a jövő hét szerdáján kezdjem meg működésemet. A boldogságtól valósággal támoltyogtam kifelé, amikor visszahívott Nagy Miklós.

- Ugye, öcsém, maga református? - kérdezte.

- Katolikus vagyok én - vágtam ki büszkén -, félegyházi gyerek.

- Katolikus? - csodálkozott Nagy Miklós hangja. - Hát nem azt hittem, hogy református! Na, nem baj. Majd írok, ha szükségem lesz magára.

Persze, sohasem írt. Akkor találkoztam először a felekezeti kérdéssel. Először és utoljára, mert azóta se kérdezte tőlem senki, hogy milyen felekezethez tartozom.

Nagy csalódások nem értek, mert nagy dolgokat sohasem vártam, és így nagy tüske nincs a szívemben. A kisebb tüskék nyoma csak beheged vagy megszokja az ember.

## BOLDOGULT KÖLTŐ KOROMRÓL

Éppen tíz esztendeje annak, hogy letettem a cirokhegedűt mint lírai költő. (Lantnak nem mondhatom, akármilyen kegyelettel vagyok önmagam haló porai iránt.)

Már rég elfelejtettem, hogy voltam, s ebből látható, milyen tökéletesen meghaltam. Olyan tökéletesen, hogy már kezdek népszerű lenni mint lírai költő. Huszonöt esztendeig cincogtam anélkül, hogy kihallatszott volna a szavam a fűből. Mióta elhallgattam, azóta művészek száján, gyermek gügyögésében, muzsikások ujjai alól egyre hallom a cirpegéseimet, amelyekre alig ismerek már rá. Kedves levelekben csordul ki idegen szívek meghatottsága, amelyeket a líra egy ütemben dobbantat az enyémmel. Igaz, hogy olyan versért is engem simogatnak, amit nem én írtam, hanem a testvérbátyám, István, meg az unokaöcsém, László, de hiszen mindegy az; így se esik idegennek, s mindenféleképp a családban marad a vétek. Antológiákban találkozom a fiatalúrral, aki én voltam - sietek ellapozni; rádióban riasztanak föl a munkámból a rímeim - sietek elzárni: az ember nem szívesen találkozik magával mint kísértettel. Hatnapi hajsza után tegnap talált meg a postás azzal a tíz pengővel, amit a Magyar Telefon Hírmondó és Rádió R.T. küldött egy mikrofonba küldött versem jogdíja gyanánt. Ez már igen, a pénzeslevélhordó, ez olyan kísértet, akit nem locsol el szenteltvízzel a legőszintébben megtért gonosztevő se.

S ebből látható legjobban, milyen komoly fordulatot vett az én lírai költészetem, mihelyst megszűnt. Jussom van rá, hogy magam is komolyan áttekintsek rajta. Nem a magam örömére, hanem a rend kedvéért. Ha már az irodalomtörténet számára elvesztem, legalább az unokáim ne mondhassák, hogy takargattam valamit előlük. Tudják meg, hogy nemcsak gyalogszerrel ballagott az ő nagypajuk az Olümposz felé, hanem repült is. No, ez mégis sok volna. Nem repült, csak repkedett. Olyanformán, mint a veréb.

De hát utóvégre csak madár a veréb is.

\*

Nemigen hiszek benne, hogy az irodalomtörténet fölásná valamikor azt a nagy tömegsírt, amelyik a mi korunkat benövi a felejtés tüskebokraival, s a magam személyét illetően nem is ajánlanám az exhumálást. Nagyon sokfelé hagyogattam szét magam, s majdnem annyi álnevem volt, mint Dumas regényeiben Cagliostro-nak. Igen komoly filozopternek ismert Mágócsy-Dietz Sándor tanár úr, a botanikus és Kövesligethy Radó tanár úr, a csillagász, és úgy szerettem őket, hogy nagyon szégyelltem volna, ha megtudják, hogy én nem botanizálni járok a Pieridák berkeibe, és szebb csillagokat látok akkor, ha behunyom a szemem. De hát élni nem lehetett se a zygospórákból, se az Andromeda ködfoltjából. A legkülönbözőbb pszeudonimeken verseltem össze annyit, ami futotta a vackot a Gyöngytyúk utcai ablaktalan szobában, a gyertyát, ami nélkül ott nappal se lehetett látni, a rövidszivart mint mindennapra való ópiumot, és a kenyeret, amely olykor csak minden másnapra való volt. Voltam Bartos Imre és Fehér György, Tanyai Tamás és Árokházy Lőrinc, s volt olyan arisztokrata hangulat, hogy Szántovay Gusztávnak neveztem magamat.

Az első lépést a halhatatlanság felé az *Új Idők*-ben tettem mint Bartos Imre, s ezt valamilyen alkalomból meg is írtam pár éve. Harmadnapra levelet kaptam Bartos Imre úrtól, aki budapesti lakos, s tudatta velem, hogy egy kicsit elkéstem a leleplezéssel, és tökéletesen elrontottam az ő karrierjét. Ha ő néhány évtizeddel előbb tudta volna, hogy én az ő nevével takaródzva fogtam a babérszaggyatáshoz, akkor ő meg az én nevem alatt küldte volna be a verseit a lapokhoz, s akkor bizonyosan sokkal jobban szolgált volna neki a szerencse. Ámbár ami a szerencsét

illeti, úgy láttam egy irodalmi vacsorán, ahol összeismerkedtem ezzel a barátom-urammal, akinek a nevét elbitoroltam, és szép fiatal feleségével, hogy semmi panasza se lehetett neki a szerencse ellen.

\*

Ifjú költőkorom kenyerét olyan gazdák adták, akikkel sohase láttuk egymást: a *Magyar Figaro*, a *Vasárnapi Ujság* és az *Új Idők*. Az első fizetett egy versemért két koronát, a második ötöt, a harmadik tízet. Ez gyönyörű kereset volt, mert még akkor adóra se fogtak le belőle, s csak azért nem lett belőlem kapitalista, mert az elsőbe csak havonként, a másodikba csak negyedévenként, a harmadikba csak félévenként lehetett egy-egy verset elhelyezni.

Az *Új Idők*-kel ma is van egy elszámolatlan ügyem azokból az időkben. Télvizes idő volt, amikor én legjobban szoktam fájni, a február és március összeakaszkodásából születő zegernye, amikor a régi havat elnyalogatja a tavasz, és új havat szítál a menekülő tél. A szobai hideg elől kimenekültem a hókavaró szélbe. A Rókus-kórház földszinti konyhái adtak nekem olyankor menedéket, azoknak a rossz ablakain tódult ki a gőz, amely meleg is volt, ételszagú is, fűtötte is az embert, jól is lakatta, s elviselhetővé tette az életet ama ifjú boglyas számára, aki nem vállán viselte a glóbuszt, mint Atlasz, hanem a szívén. (A mai kezdő kartársak érdekében remélem, hogy ezt a népjóléti intézményt máig se rontották el a megjavítással.)

Hát ott élvezkedtem, mohón nyelve a meleg párát, és számolgatva a kabátzsebben tartózkodó vagyont. Akárhányszor eresztgettem át az ujjaim közt, csak hat fillér volt, s nem tagadhatom le, hogy a négy fillér híja kissé megingatta bennem a lelki egyensúlyt. Isten bocsássa meg, a húszas évek elején jártam akkor, s tapasztalati lélektannal, logikával és metafizikával táplálta lelkemet a szigorú fekete szakállas Pauer Imre tanár úr, akinél éppen aznap kollokáltam kitűnően az etikai determinizmus elméletéből. De Hobbes és Shaftesbury minden filozófiáját odaadtam volna négy fillérért, mert a hattal együtt az tíz, s tíz fillérért két rövidszivart vehettem volna, megszépítésül nemcsak a mának, hanem a holnapnak is. Ilyen telhetetlen az ember, mikor még olyan nagy haja van, hogy futja belőle bajuszra is, ellenben a filozófiája olyan kevés, hogy kénytelen órákat venni belőle.

Lehet, hogy ha tovább emésztsem magam a hiányzó négy fillér problémájával, nagy gondolkodó lesz belőlem, és nevem mint egy új filozófiai rendszer megalapítójáé kerül az utókor elé - de egy kolduska elejét vette filozófiai karrieremnek.

- A Krisztus hét sebére! - nyikorogta, és elém tartotta a tenyerét.

Zsákdarabokba csavargatott lábú öregember volt, minden gondolkozás nélkül a tenyerébe szórtam a vagyonomat. Hat fillért a Krisztus hét sebére. Hogy a hetedik az én szívemben maradt takaratlannak, az csak akkor jutott eszembe, mikor az öreg testvér már elcsoszogott. Hát én kitől kolduljak mármost? A szél a szemembe vágta a havat, és az Isten megfagyott könnyei elolvadoztak az arcom melegén.

Most magam se tudom, könny-e ez, vagy csak víz - mosolyodtam el, aztán hazafordultam. - Nagy szenzációra érkeztem meg. - Az öreg zsidóéknak, akiknél laktam - a nevüket már nem tudom, a családfő éjjeli pincér volt valahol -, meghalt a köhögős fiuk, és olajmécsest állítottak annak a deszkafalnak a párkányára, amelyik az én ablakatlan odúmat elválasztotta az ő szobájuktól. (Az úri szoba volt, ablaka kettő, az egyiken még fírháng is.)

Nagy öröm volt nekem ez a mécses. Adott annyi világosságot, hogy a ceruzával rá lehetett találni a papírra. Verset írtam; ha a fejem elütnék, se tudnám, mi volt benne, de a címére emlékszem. *Hópelyhek*, ezt írtam fölé. Könnyű és veszendő strófák lehettek, mint a hópelyhek.

A bánat adakozóvá teszi az embert, és a néni, aki akkora fiút siratott, mint én voltam, adott bélyegre valót. Elküldtem a verset az *Új Idők*-nek, s vártam a pénzt. Tudtam, hogy a verset közlik, mert nagyon szép - minden verse szép az embernek egyórás korában -, és azt is tudom, hogy Singer és Wolfner fizet rendesen, kérés nélkül.

Hogy megjelent-e a vers, nem-e, honnan tudhattam volna? Először meg kellett kapnom a honoráriumot, hogy megvehessem a lapot. Már másnap megkérdeztem a házinénit, nem keresett-e a pénzeslevélhordó. Nem keresett a haszontalan. Három hétig se keresett. Akkor nagy dologra szántam magam. Levelet írtam az *Új Idők*-nek. Megkérdeztem, megkapták-e a versemet. Háromnapi tusakodás után el is küldtem a levelet. Postafordultával meg is jött a válasz. Hogyne, megkapták, közölték is ekkor meg ekkor, ki is utalták érte a honoráriumot, tizenöt koronát, nem is tízet. Ebből tudtam meg, milyen kutyaszerű verset írhattam én!

Most már nagyobb önérzettel reklamáltam meg a honoráriumot. A válasz megint csak az volt, hogy elküldték, legyen szíves a lakásomon érdeklődni. Megírtam, hogy három hétig egyebet se csináltam, csak érdeklődtem. Erre aztán beütött az ördög a határba. Azt írták vissza, hogy legyen szíves fölfáradni a kiadóhivatalba, szeretnének megismerni. Éppen csak ez kellett még nekem! Hogy én beállítsak olyan helyre, ahová írók járnak, és hogy ott engem kifaggyassanak, ki vagyok, mi vagyok, miből élek! Arra nem is gondoltam hirtelenében, hogy tán be se eresztenének a gúnyámban, amelyről első tekintetre meg lehetett állapítani, hogy nem bíborpalást. Nem a szégyen tartott vissza, hanem a szégyenlősség. Inkább a tizenöt koronám vesszen oda, mint hogy odatolakodjak, ahová nem való vagyok.

Sok-sok esztendőnek kellett addig eltelni, míg én annyira vittem a bátorságban, hogy a színe elé mertem kerülni Wolfner Józsefnek, a magyar irodalom *pater familias*-ának, akit akkor *fejedelem*-nek volt szokás tisztelni. Sok-sok esztendő melegített aztán össze bennünket, állandó kenyéradó gazdám is lett belőle, aki mindig megbecsülte vidéki cselédjét, de ezt a történetet máig se mondtam el *Pepi bácsi*-nak, drága öreg barátomnak. S most, hogy elfecsegetem, utána teszem, hogy nem indítok pert. Szeretete régen kiegyenlítette a számlát.

\*

Az utolsó költői álnevem - van vagy huszonöt éve, mikor viseltem - *Szántovay Gusztáv* volt. A *Budapesti Hírlap*-ban bújtam mögé, valami keserű magyar vers alatt, természetesen nem is sejtve, hogy hallgat valaki ilyen fantasztikus névre a magyar glóbuszon. Csak akkor retten-tem meg, mikor aztán a szerkesztőség leküldte nekem az igazi Szántovay Gusztáv levelét, aki földesúr volt valahol a Felvidéken, és igen mérges természet lehetett. Nem a versért haragudott meg, hanem nevének nyomdafestékebe való keverése miatt. Fölsorolta az őseit IV. Béláig, és kimutatta róluk, hogy azok közül egyik se írt újságba, és kikérte magának, hogy éppen az ő nevével tegyék csúffá a famíliát. Nyilatkozott nyomtatásban is, hogy ő nem azonos azzal a Szántovay Gusztávval, aki verseket szokott írni. Rám is adta az ijesztet úgy, hogy még ma is félek arra a vidékre elmenni előadást tartani, a névbitorlással pedig egész életemre fölhangy-tam.

\*

Attól fogva csak a magam neve alatt követtem el rímes garázdaságokat, leginkább csak a helyi sajtóban, s itt is alighanem csak azért, mert a kislányom borzasztó büszke volt rá, hogy az ő apukája költő. (Igaz, keserűség is érte ezen a réven, de az inkább az újság, mint a költészet miatt volt. Érettségire készülős korában adott neki a jó Isten olyan tanár urat, aki minden órája minden tíz percében annak a jámbor óhajának adott kifejezést, hogy minden újságíró fel kellene kötni. Igaz, hogy ez 1919-ben történt, és a kislányom - még akkor éretlen volt - akkor is büszke volt az apjára.)

Országos hírbehozástól megmentett a körtöltés, és így nem vettük túlságos komolyan a költőséget. Én magam annyira nem, hogy mikor a szerkesztőségben felbontottam a pesti tudósító éjszakai sürgönyét, amely a cinkotai gyilkosság részleteinek utána vetette, hogy Móra Ferencet beválasztották a Petőfi Társaságba, jót nevettem rajta.

- Persze, a szegedi posta eltévesztette a dolgot. István helyett Ferencre jár a kezük.

Én mindjárt meg is írtam magam a hírt, jó lélekkel, mert tudtam, hogy a bátyám a költő, nem én. De hát mért ne süssön az ő dicsősége énám is egy kicsit? A pesti tudósításhoz hozzábiggyesztettem egy kérkedő sort: *A Petőfi Társaság új tagja testvérbátyja lapunk főszerkesztőjének.*

Már akkor ki is szedték a kéziratot, mikor Szávay Gyula gratuláló sürgönyét hozták. Így aztán másra kellett bízni a hír megírását, de máig is azt hiszem, hogy a néhai lírikust, akinek emlékezetét följegyeztem, tévedésből választották be a Petőfi Társaságba.

\*

A pesti irodalomban nem sok kárt tettem én azután se, csak a helybeli irodalmi egyesület, amely Dugonics nevét viseli, muszájtott néha a felolvasó asztalához. (Lázár György polgármester volt az elnök, városi tisztviselő létemre fegyelmi vétséget követtem volna el a renitenskedéssel.)

Egyszer egy tanyai kisgyerekről olvastam föl verset, aki pillekergetés közben beleesett a kopolyakútba. (Tulajdonképp csak verssé nyújtottam egy négysoros riportot, amit valami torontáli lapban olvastam.) A felolvasáson ott volt Lipcsey Ádám is, a nagyelméjű és nagyszívű pesti író, aki akkor vette át a *Borsszem Jankó* szerkesztését, amiből - nagyszerű informáltsága révén - hamar kitermelte a leggyilkosabb politikai folyóiratot.

- Te - azt mondja nekem a felolvasást követő lakozáson -, el van már adva a versed?

- Hogy eladva? - csodálkoztam rá. - Ki az ördög venne meg ilyen hosszú verset?

- Én. A Jankónak.

- Ne viccelj - sértődtem meg -, hiszen ez nem vicces vers.

- Minden számban közölni akarok egy komoly verset. Úgy, mint a külföldi vicclapok. A tieddel kezdeném az újítást, de csak egy feltétel alatt.

- Parancsolj!

- Micsoda szamárság az, hogy a gyereket Omárnak hívják benne? Azt ki kellene igazítani Pétőre.

- Nem lehet.

- Miért?

- Azért, mert a gyereket csakugyan Omárnak hívták. Becsei szerb gyerek volt.

- Hol?

- Az újságban.

- Nem értelek. Hiszen attól a versben lehet Pétőr.

- Igen, másik versben. De ebben nem. Mikor én ezt írtam, egész éjszaka Omárnak simogattam. Annak is sirattam meg egy kicsit.

Lipcsey Ádám megvonta széles vállát.

- Hát akkor nem veszem meg. Pedig tudod, mit fizettem volna érte? Ötven koronát.

- Nem lehet, Ádám, százért se.

(Százhatvanhat korona hatvanhat fillér volt akkor az én havi fizetésem.)

Többet aztán nem beszéltünk róla, csak hajnali búcsúzásnál ejtette a kezét a vállamra.

- Te! Bér Dezső csinálna hozzá illusztrációkat.

Ez még nagyobb kísértés volt, mint a honorárium. Titokban mindig illusztrációkat képzeltem a dolgaim mellé. De hát a történelmi hitelből nem lehet engedni.

Kedden sürgönyt kaptam Budapestről, válasz fizetve.

- Pétör? - ennyi volt az egész szöveg.

- Omár - sürgönyöztem vissza, felkiáltójel nélkül is költői szilárdsággal.

Másnap jött a sürgönyparancs, hogy a vers expressz küldendő. S vasárnap megjelent *Omár*, ezzel a címmel, s fölötte Bér Dezső lobogós ingű kisgyerekével, mintha fehér angyal szállna a búzamezők fölött.

Hétfőn reggel pedig hozott a posta száz koronát. Nem tudom, hány magyar versért fizettek ekkora honoráriumot.

De azért költői pályám legnagyobb sikere mégse ez volt, ahhoz Hódmezővásárhely juttatott. Valami társas felolvasáson voltunk a kaszinóban. A műsoron én voltam az első mint költő, tehát nem egészen komoly része a menünek. Már nem tudom, miről szólt a vers, nemcsak a kézirata veszett el, de az emlékezetét is eleresztette a csiriz. De azt tudom, hogy amikor a műsor véget ért, akkor visszatapsoltak a dobogóra, hogy olvassam föl még egyszer a verset.

\*

Vagy hogy azért lett volna, mert egyszeri hallásra nem lehetett megérteni? Egy fanyar öreg prózáiróban könnyen fölmerülhet ilyen kétség, mikor végignézi magán mint ifjú lírikuson.

## KÖLTŐK TILALMASÁBAN

Sokat hallottam, hogy a költőnek nem szabad politikába keveredni, de sohase tudtam megérteni, miért? Hát a politika csak a csizmadiáknak van fönntartva, mégpedig nem is mindig a remekes csizmadiáknak? Hát abból, hogy néha a politikusok megnyúzzák Apollót, föltétlen az következik, hogy a költő a politikában aludttejnek nézi az oltott meszet?

Azt hiszem, másképp kell ezt a szentenciát stilizálni, hogy el lehessen fogadni igazságnak. Úgy, hogy a költő ne keveredjen ellenzéki politikába. Mert lehet, hogy halála után elnézi azt neki az irodalomtörténet, esetleg még medáliát is ad neki érte. Hanem addig, míg az innetső partján ténfereg a Sztüksznek, csakugyan megetetik vele az oltott meszet aludttej helyett. Vajon a *Divina Commedia* rosszabb lett-e vele, hogy Dante beleártotta magát a politikába? Mert ugyancsak benne volt, a babérkoszorúja hegyeleveléig. Nem a költészetének lett belőle kára, hanem neki; emigránst csinált belőle halálos-holtáig az, hogy akkor volt *fehér*, mikor a *fekete* jött divatba Firenzében. (Félreértés ne legyen belőle: akkor a *bianchi* jelentette a destruktív elemet, a *neri* a konstruktívokat.)

Szó sincs róla, hogy hazabeszélnék, mikor mint néhai kolléga a költők számára bejárást követelek a tilalmasba. Micsoda embertelenség azt kívánni, hogy az olyan embertársunk, aki szárnyal született, ne járhasson gyalog, ha arra van gusztusa? Ha a lábára hágnak, az csak az ő baja, de a világ tengelye nem bicsaklik ki tőle, ha ő is segít lökdösni. Merem állítani, és szeretném látni, aki megcáfolja, hogy a legnaivabb lírai költők se tették volna különben tönkre a világot, mint ahogy korunk nagy politikusai tették az utolsó húsz év alatt. De azért nem kívánok ellenpróbát, legalább a magam személyét illetően, akit több ízben hurcolásztak már a Garizim hegyére, ahonnan a mandátumok völgyére lehet lelátni. Nemigen ásatok anélkül negyedfél vármegyében, hogy a búcsúzásnál az ásóval és kapával fölfegyverzett hun utódok ki ne kiáltanának követté. (A kikiáltásra azért van szükség, mert a hun utódoknak egyénenként nincsen választói joguk. Ha volna, esetleg meggondolnák a dolgot.) Nagyobbhatú emberek is próbálkoztak már velem, de hát olyan agár vagyok én, akit nem lehet az után a szélhordta papírdarab után szalajtani, amit mandátumnak hívnak. Akkor se nyúlnék hozzá, ha készen tennék elem, aranytálcán. Se tehetségem, se gusztusom a politikára, sőt kibicelni se szeretek benne. A hamiskártyást utálom, az ügyetlent unom, a becsületest sajnálom, a hazardőrtől félek - hát mit néznék rajtuk? Tudok én annál okosabbat is csinálni, azóta is, amióta mint költő megtértem őseimhez. (Kedves figyelem, amit itt köszönök meg, éppen ma juttatta el hozzám azt a búcsúztatót, amit kihűlt poraim felett Sík Sándor tartott, drága jó barátom, a költő, a pap és a tanár, egyik szegedi egyetemi kollégiumában. Hiszen ha tíz esztendővel ezelőtt mondtak volna rólam olyan szépeket, úgy lehet, még ma is élnék. De most már hiába csattogtatom össze a bokámat, nem lesz már abból rím, csak kopogás.)

Ha prózában se vagyok politikus, költőnek meg egészen bacilusmentes voltam. Az egyetlen politikai versemet a millenniumkor írtam, de hát az nem számít, mert mit tudja azt egy hetedikos gimnazista, mi az a politika? Akkor iktatták be Árpád apánkat Pusztaszeren, s én azt kérdeztettem meg vele, ahogy körülnéz az ünneplő sokaságon, hogy

*Hát a magyar király hol van?*

A vers - a *Félegyházi Hírlap* hasábjain - felébresztette az illetékes hely figyelmét. Az illetékes hely Szalay tanár úr volt, poezeos professzorom.

- Nono - fenyegetett meg a simogató keze ujjával -, te már politizálsz?

Látta, hogy elsápadok, megmarkolta a sörényemet:

- Nagyra nőj, fiam! De csak úgy nőhetsz nagyra, ha nem politizálsz.

Jó negyvennyolcas ember volt (ugyan nem is maradt volna meg a tanári karban, aki az nem lett volna), lehetett a szavára adni. Soha többet nem mentem a tilalmasba. Arról aztán nem én tehetek, hogy egyszer-kétszer a tilalmas ütközött énbélém, akárhogy kerültem. Ezért az a légkör felelős, amely a magyar glóbuszt körülveszi. Másfelé az atmoszféra troposzférából áll, meg sztratoszférából. Minálunk a troposzférán innen is van egy réteg a politikoszféra, s az elől nincs hova menekülni. Elér az ételedben, az italodban, a vánkosodon, a lélegzetvételedben. Akár toronygomb-aranyozó vagy, akár költő, nem az a kérdés, érted-e a mesterségedet, és becsületes ember vagy-e, hanem az, hogy kit éltetsz. Mondd meg, milyen politikai iránnyal cseresznyézel egy tálból, s akkor megmondják, van-e tehetséged vagy nincs, lehet-e veled egy asztalhoz ülni, vagy nem. Van ennél nagyobb baj is. A politikoszféra nemcsak hozzátapad mindenhez, hanem el is torzít mindent. Pipacsot szakítottál a mezőn: az politika. Szegfűben csak a fehéret szereted: az politika. Ha sírsz, ha nevetsz, ha futsz, ha lassan mégy, ha esernyővel jársz, ha esernyő nélkül: az mind politika. Ember vagy, ha költő vagy is, embernek is magyar vagy, dupla jussod van sóhajjal, sikollyal, imádsággal, káromkodással könnyíteni a szíveden. Hiába legtisztább a szándékod, hiába nem akartál mást, csak megmutatni, hogy ember vagy és magyar vagy: ha a lelked kiteszed, se hiszik el, hogy nem a politikusok politikáját csináltad.

\*

A második Balkán-háború idején szíven markolt egy haditudósítás. Valami falut felégetett az ellenség, éjszakának idején, a menekülőket a lángok lobogásánál puskavégre szedték. Egy négyesztendős kisgyerek elmaradt valahogy a nagyoktól, s tapsikolva nézte a nagy tüzet, ami mindig öröm a gyerekeknek. Az ismert régi fametszet, az éji madár, ahogy énekel az ágyúcsövön. Csakhogy ez nem éji madár volt, hanem emberi fajzat, ellenség, elpusztítani való, hogy meg ne nőhessen. Rálöttek, de nem találták el az ingó kis árnyékot. Megfordult a puskaropogásra meg az ordítózásra, és most már az ordító bácsiknak tapsikolt. Ringott-rengett, szegény kis árvanád a fürgetegben, tán az őrangyala is segített neki, a golyók irgalmasan elkerülték. Az egyik bácsi erre elkáromkodta magát, letépte a nyakából azt a bronzfeszületet, amit tán az édesanyja akasztott a nyakába talizmánul, megszentelve csókkal, könnyel, s odadobta a gyerek elé. A hadicsel bevált. Az a kis emberfiók lekuporodott a porba hullott kereszt felé, s egy pillanatig mozdulatlan kíváncsisággal nézte, ez alatt a pillanat alatt bele lehetett találni.

Akkor én már elszokóban voltam a költészettől, de ez a balkáni kép addig kínozott, míg vers lett belőle. *A háború*. Elküldtem Rákosi Jenőnek, akiről bizonyosan tudtam, hogy nem hajítja az asztal alá.

- Kezdek deresedni kívül és józanodni belül - írtam neki -, nemigen játszom én már rímekkel. De most megkísértett az ördög, s megint verset íratott velem.

Rákosi Jenő mindenkinek válaszolt, nekem is.

- Kedves kolléga úr - írta -, máskor, ha ilyen politikai verssel kísérti meg az ördög, hintse meg szenteltvízzel, hogy elijedjen. Szeretem az ön szelíd, családi költészetét, de a háborút más szemmel kell nézni, mint az öné. A vers különben nagyon szép, annál több kárt tenne, ha nyilvánosságra kerülne.

Hát nem tett kárt semmiben. A levél még most is előkerülne valahonnan, mert eltettem, de a veszedelmes vers „szállt alá poklokra”. Nem a tűz, hanem a víz poklába. Papírhajókat csináltam belőle Pankának, s leúsztattuk őket a Tiszán. A halak olyan kritikusok, akik mindent bevesznek.

Rákosi Jenő szívéhez közel jutottam élete utolsó éveiben. Sok volna azt mondanom, hogy barátságával tüntetett ki, de ahányszor találkoztunk, mindig érezte velem, hogy szeret. Utolsó megbetegedése előtt egy-két hónappal azt írta, hogy ha dolgom lesz Pesten, menjek el hozzá feketére. Pár hét múlva megsürgetett, fontos a dolog, amiről beszélni szeretne velem, ne húzódozzak az úttól, vár Szent István délutánján.

Amit mindnyájunk mestere kívánt, parancsnak vettem. Végigbeszélgettük az egész délutánt. Inkább ő beszélt, perzselő fanatizmussal, Mussoliniról, a lordról, világ sorsáról, ország dolgáról, és föladván nekem egy nagy kérdést. Fájt a szívem nemmel felelni rá, de lelkiismeretem szerint nem mondhattam igent, még a nagy embernek tartó tiszteletből sem. Csak egyben voltunk egyek, a fajtánk szeretetében, de a többről vitatkoztunk. Én álmélkodva néztem a nagy öregember optimizmusát, ő fejcsóválva szidta az én „fiatalos pesszimizmusomat”.

- Jenő bátyám, szidta te már engem ezért akkor is, mikor még te is fiatalabb voltál - csúszott ki a számon, s elmondtam neki az ördög sugallta vers történetét, amit ő természetesen rég elfelejtett.

Végighallgatta, s elmosolyogta magát:

- Hát ezért nem vállalod, amire szántalak? Most is olyan kutyahitű vagy még? Hiszen én is azt mondom már most, hogy neked volt igazad, de hát azért vagy költő, hogy utólag derüljön ki az igazságod.

- Nem, bátyám - álltam fel búcsúzóba -, te vagy a költő, de olyan, akinek már előzőleg is igaza volt.

- Hogyhogy?

- Úgy, hogy neked még ma is van szárnyad, én pedig már akkor se tudtam elszakadni a földtől, mikor még azt hittem, hogy költő vagyok.

Megszorította a kezemet, és azzal eresztett el, hogy majd szóljak neki, ha rájövök arra, hogy azon az úton kell járnom, amelyre ő akart léptetni. Őt már elvezette az útja a csillagok fölé, s bizonyos, hogy az Úristen aranyasztalánál nincs nála nagyobb szószólója a magyar igazságnak. De félek, az Úristen azt mondja neki, hogy nehéz azt fölemelni, aki egyre mélyebbre ássa maga alatt a gödröt.

\*

Zempléni Árpádnak, az igaziak közül való költőnek is előkerül majd két levele a hagyatékomból. Az egyik egészen rövid. Gratulál benne a Petőfi Társaság-i tagságomhoz, noha - ezt írta - ő a közül a három költő közül való, aki nem szavazott rám. (Bizonyosan a másik kettő is gratulált, de abban a jegyben, hogy „győztünk”. Nekem ugyan mondhatták, mert az ajánlomon, Szávay Gyulán kívül csak a gazdám, Tömörkény Istvánt ismertem az akkori Petőfik közül, a gazdám pedig nem ért rá fölmenni a tagválasztásra. Ugyan őrá meg az első ajánlaskor még az ajánlója se szavazott rá.)

Az üdvözlést illet megköszönni, s mivel a költők hivatalból kíváncsi természetűek, megkérdeztem Zempléni Árpádot, mi hibát tettem. Majd sóbálvánnyá lettem, mikor Zempléni Árpád hosszú válaszából kiderült, hogy az *Üzenet haza* című versem riasztotta el tőlem költőtársamat. A legelső magyar háborús versekből való, gondolom, augusztus 2-ről. Akkor hívtak

be katonának Pestre, a familiám menekülőben volt haza Dalmáciából - pár nappal később elsüllyedt az a Lloyd-hajó, amely Fiuméig hozta őket -, egészen bizonytalan volt, látjuk-e még egymást valaha, gondoltam, legjobb lesz nyomtatásban elbúcsúzni tőlük, mert azt bizonyosan megkapják, ha hazaérnek.

*Kislányom, ha az ablakunk alatt  
Mennek dalolva katona bácsik,  
A legpirosabb muskátlik közül  
Mind tépd le nekik, ami még virágzik.  
És hintsen csókot rájuk kék szemed  
És hintsen csókot a kis puha szád is,  
A szürkülő fejűekre legkivált -  
Hátha köztük lesz a te apukád is!*

Benne volt abban, a háború első hetében, minden, amit a költő szíve jobban megérez, mint azoké, akik „mindent meggondolnak és mindent megfontolnak”!

*Mezítlábas kislány az utcasarkon  
Szemét ha szomorún szegezi rád,  
- Testvérek vagytok valamennyien most.  
Tedd ölébe a kokárdás babád.  
Taníts azokról játszi dalt neki,  
Kik bujócskázni mentek a halállal,  
Ő meg cserébe tégedet tanít,  
Hogy kell jóllakni a kenyér hajával.*

A vers vidéki lapban jelent meg, mégis tele lett vele pár hét alatt az ország. Lehet azért, mert még akkor nemigen volt választék. Őszre már haditudósításokban olvastam, hogy a frontokon mondogatják a halálra menők az utolsó strófáját:

*S egyszer, ha a nap vére elfolyik  
S új csillagok szikráznak a mennyégen  
S az emberek szemének csillagát  
Kihunyini látod, könnyek tengerében:  
Egy Miatyánkot lefekvés után  
Külön rebegjen a te tiszta szád is, -  
A hadak útján lelkek szállanak,  
Hátha köztük lesz a te apukád is...*

S már jól benne jártunk a második háborús esztendőben, mikor azt írta nekem Zempléni Árpád:

- Kedves kollégám, pesti csárdákban, budai kiskocsmákban hónapokon keresztül szavalták az ön *Üzenet*-ét, nagyon sokszor hallottam, soha anélkül, hogy a könny ki ne csordult volna a szememből. És ha szívből üdvözlöm is a Petőfi Társaságban, *ezért* nem szavaztam rá. - Nem ez az igazi líra, amire most nekünk szükségünk van.

Zempléni Árpád jóhiszemű ember volt - arról nem is beszélek, lírikusnak mennyivel különb volt nálam -, megértettem, egy kicsit igazat is adtam neki magamban - de hát tehet arról a kökénybokor, hogy nem tud gránátalmát teremni? - Őt-hat háborús verset ha írtam még, s mit tagadjak rajta, azt mind a kökénybokor termelte. Fojtósna, fanyarnak, keserűnek. S akik egyebet nem tudtak a szememre hányni, ezt verték a fejemhez háború után, hogy négy év alatt nem volt egy hajrá, nem volt egy hurrám - ebből látható, milyen elvetemedett destruktív voltam én már akkor is!

Még tán ezt is meg tudnám érteni, ha a hajrák és a hurrák, amik többen voltak és hangosabbak voltak, mint az én nyöszörgésem, használtak volna, és most mi osztanánk a parancsot a világnak. De így, az utolsó ítélet idején, olyan háború után, amely csak a halottaknak hozott dicsőséget, de hetedíziglen megátkozottá tette az élők életét? Azt vétkelni mindenünk leégéséért, aki félreverte a harangot, míg lehetett, és aztán elhallgatott, mert megfagyott benne a szó, mikor előre látta „a sírt, hol nemzet süllyed el”?

Hát hiszen ezért első rétege a magyar atmoszférának a politikoszféra.

\*

Irredenta verset egyet írtam, többre nem futotta pályám végéből. Azon melegében sistergett ki a szívemből a *Hazajáró magyar imádság*, még 1920-ban. Imádságnak nyers, szilaj, keserű, nincs megfaragva és kiesztorgályozva. Egészen a Jászai Mari ajkára való volt, és sokan utána-imádkozták akkor, hogy „már minékünk - *s a nyegle szó itt mély sebet takar* - a mennyország se kell, ha nem magyar”.

Tíz esztendő múlva egy jó és igaz emberem, magas állású és országos nevű, kiásta valahonnét a verset, és kinyomatta egy almanachban. Én nem is tudtam róla, csak a gránicon túl leptek meg vele, abban a városban, ahová előadásra hívtak meg, annak rendje-módja szerint bejelentett és engedélyezett előadásra. Ijedt küldöttség várt este a vasútnál, azzal, hogy nagy baj van. Följelentettek az illetékes hatóságnál mint irredenta költőt az érkezésem délelőttjén, s most veszélyben az előadás, pedig már nemcsak a terem van tele, hanem a folyosók is. Tegyem meg, menjek el velük az illetékes nagy úrhoz, próbáljam meg eligazítani a dolgot.

- No, ez nem lesz nehéz - álltam kötélnek egész jóhiszeműen. - Én nem lehetek irredenta költő, mert én már tíz év óta költő se vagyok. Bizonyosan az unokaöcsémekkel cseréltek össze.

A nagy úr először elém tette a följelentő levelet. Magyar ember írta. Azt súgta be rólam, hogy sötét reakciós vagyok, és vissza akarom hozni a Habsburgokat.

- Megesküszöm rá, hogy ez nem én vagyok - nevettem el magam. - S ideát is akad néhány ezer tanú az ön nemzetéből is, aki megesküszik rá.

- Jó - bólintott a nagy úr. - És ezt a verset se ön írta? Kérem, egyszerű szavára is elhiszem. Igen vagy nem?

És elém tette az almanachból kitépett lapot. A küldöttség tagjai szorongva néztek rám, és igyekeztek a szemükkel belém szuggerálni a „nem”-et. De hát hogy tagadhattam volna meg egyszülöttemet, ha még úgy megriasztott is az elém toppanása?

- Igen, én írtam.

- Akkor nem lehet megtartani az előadást - állt föl a nagy úr. - Őszintén sajnálom, hogy ilyen kellemetlen helyzet állt elő, de ön beláthatja, hogy nem én okoztam.

- A helyzet nekem még kellemetlenebb, mint itteni véreimnek - álltam fel én is. - Ők elesnek egy előadástól, de legalább megmarad a rólam való illúziójuk. Én ellenben, aki otthon veszett destruktív hírében állok, most úgy kerülök haza, mint mártír.

- És az önnek kellemetlen?

- Igen, mert ahol annyi igazi mártír van, én ott nem akarok mondvacsinált mártír lenni.

A nagy úr elgondolkozott.

- És ha engedélyezném az előadást, miről szólna?

- Az unokámról, a csillagokról, a virágokról, szegény emberek apró örömeiről és bánatairól.

- Ott leszek az előadásán, és ellenőrzöm - nyújtott kezét a nagy úr, aki nyilván számot vetett azzal, hogy a botrány, amit az előadás betiltása jelent, többet árt az ő állama érdekének, mint az a botrány, amit én csinállok a pódiumon. Azért is mertem megírni ezt a történetet, mert nem árthatok neki azzal, ha a józanságát megdicsérem.

Hogy ott volt-e az előadásomon vagy nem, nem tudom. De azt tudom, hogy a botrányt, amit elkerültem odakint, megtaláltam itthon. Ahogy a határt átléptem és magyar lapot vettem, mindjárt megakadt a szemem egy cikkben, aminek az volt a címe: *Hazajáró magyar imádság...* S elképedve olvastam, hogy ugyanazért az irredenta versért, amiért följelentettek az ellenségnek, itthon is följelentettek a kultuszminiszternek engem is meg a kiadót is. Istenkáromlásért és vallásgyalázásért, a miatt a sor miatt, ahol „a nyegle szó mély sebet takar”. Egy hazafias, derék magyar tanár tette a följelentést. A lap meg is dicsérte érte.

\*

Ó, nehéz Magyarországon még halott költőnek lenni is. Hát még élőnek!

## ELADÓ A LÉGJOGOM

A baj azzal kezdődött, hogy a kislányom revízió alá vette a rólam való véleményét. Tizen-nyolc éves koráig engem tartott a legnagyobb írónak, a tizenkilencedikben azonban egész váratlanul háttérbe szorított egy eddig teljesen ismeretlen fiatal író. Az ugyan nem írt mást, csak *m* betűket, de azokat aztán írta levelezőlapra, rózsaszíromra, előszobaajtóra, nyárfa derekára, sőt később már a szalvétáinkra is ráírta.

Én nem vagyok valami nagyon elbizakodott ember, de azért nem tehetek magamnak szemrehányást, hogy az ifjú írórt nem tartottam veszedelmes konkurensnek. Végre is ő nem tekinthet vissza huszonöt éves írói múltra, mint én, tekintettel arra, hogy még nincs is huszonöt éves. Nem is roskasztották úgy meg a dicsőség terhei, mint engem, se olyan szép vasderes haja nincs, mint nekem. Egyszer arra is rájöttem, hogy nem tudja megkülönböztetni a fésűs fenyőt a fekete fenyőtől, arról pedig többször is meggyőződtem, hogy nem egészen karakteres ember. Mindig azzal állított be hozzánk, hogy csak egy pillanatra szaladt be, de a pillanat hol egy óra volt, hol kettő, sőt az utóbbi időkben közép-európai időszámítás szerint már öt óra hosszáig is eltartott. Akkor is csak azért kelt fel a székről, hogy kimenjen a konyhára, segíteni Pankának teát főzni, ami mindig annyi ideig tartott, hogy azalatt meg lehetett volna sütni egy ökröt.

- Sose tudtam, hogy a tea ilyen nehéz fővésű állat - mondtam egy kis morgolódással feleségemnek.

- Ó, ó - mondta némi iróniával a feleségem -, tán a te fiatal korodban gyorsabb fővésű volt?

Persze, mire egészen tisztán láttam a dologban, és megtudtam, hogy az a sok magános *m* betű, melynek szárai ráhurkolódtak életünkre, annyit jelent, hogy „egyetlen *m* = *egyetlenem*”, akkorára már későn volt. Akkorára a fiatal író már iskolát csinált, mert Panka is szenvedélyesen kultiválta ezt a műfajt. Egyszer azon kaptam rajta, hogy amint a hajamat cirókálta, mindenáron *m* betűbe akarta göndöríteni a homlokomon.

- Hát csakugyan? - néztem rá zordonan. De olyan zordonan ám, hogy a tulajdon szemem is könnybe lábadt tőle. Az pedig minálunk nagy baj. Mert nekünk az a rossz szokásunk, hogy ha mi síró szembe nézünk, akkor nekünk is mindjárt eltörik a mécsesünk.

- Ahogy te akarod, apum - zokogott belenevetve Panka a nyakkendőmbé.

Persze az anyja se hagyja a jussát. A jobb vállamra simogattam a fejét, és mivel a bal vállam még szabad volt, odaparancsoltam a fiatal urat:

- No gyere, te trifurcifer, most már neked is jogod van itt sírni!

Hanem azt kikötöttem, hogy esküvőről szó sincs addig, míg a szanálás meg nincs. Amire természetesen három kétségbeesett arc meredt rám.

- Ó, ti buksik - nevettem el magam -, nem az országra gondoltam én, hanem magamra. Majd ha megint legalább húsz koronát fizetnek egy cikkemért, úgy, mint kezdő író koromban.

Meglepően jó gondolat volt tőlem ilyen hosszú terminust kitűzni. Így legalább egyszer életemben kipróbáltam azt is, milyen érzés az, mikor az embert meg akarják vesztegetni. Mert attól kezdve mindenki a kedvemben járt. A feleségem hétköznapi is újkrumplival dédelgetett. A fiú szavát adta, hogy ha ő kapja meg a rádiómonopóliumot, vesz nekem három hold földet, egyet pipacsnak, egyet búzavirágnak, egyet pipitérnek. Panka fölhatalmazott rá, hogy az ő lakásukban a szőnyegre is ráejtethem a szivarhamut, s nem lesz muszáj e balesetet a vendégre

fognom. Mindennek pedig csak egy ára van: apai engedély arra, hogy már most megesküd-hessenek.

- Az Isten szenteljen meg benneteket, édes gyermekeim, csak addig várjatok, míg megkeresem valahol azt a mesebeli aranydiót, amit ha fölnyit az ember, kikerül belőle az egész kelengyéje a lipilapi királykisasszonynak.

- A kelengye nem a te dolgod - szegődött a fiatalok mellé a feleségem. - Először is te sose találod meg a lipilapi diót. Másodszor, ha megtalálod, nem dió lesz, hanem mogyoró. Harmadszor, mogyorónak is lyukas lesz. Nem is kívánunk tőled mást, csak hogy a cérnára valóval járulj hozzá a kelengyéhez.

Mindig tudtam, hogy nagyszerű asszony a feleségem, hanem ez a heroizmus valósággal elérzékenyített. Méltó akartam lenni hozzá, és rögtön elővettem a pénztárcámat.

- Fiam, az egész zsebpénzem odaadom.

- Egyelőre maradjon csak nálad. Tudod, hogy a jövő héten a mosóasszony lánya bérházasodik, és annak is vened kell valamit.

Tudniillik az ilyen apró kiadásokat az én kötelességem fedezni, s a feleségem gondoskodik róla, hogy legyen is miből fedezni. Én átadom neki minden keresetemet, s ő abból zsebpénzt utal ki nekem. Ez a háború előtt havi öt korona volt, de a korona romlásával folytonosan züllött felfelé, s most már elérte a huszonötezer koronát. Ebből kell nekem szivarral és bélyeggel ellátni magamat, időnként cukrászsüteményt hazavinnem, a feleségem barátnőinek virágot venni, a különféle évfordulókon örömemnek reális kifejezést adni, keresztgyermekeim szeretetét apró ajándékokkal ébren tartani, s valahányszor a hónap második felében az asszony nem találja a pénztárcáját, vagy nem akar millióst váltani, akkor ebből kell aprópénzzel kisegíteni. S amelyik huszonötezer korona ennyit kibír, attól igazán elvárhat annyit a családi szentély, hogy egy kelengye cérnaköltségét is kibírja.

Hát eddig bírta, noha hónapok óta élvezem a kelengyekészítés költészetét, s azóta annyi cérnára valót kértek tőlem, hogy az yardokban átérné a naprendszert, s néhány gurigára való még a Neptunuszon túl is lógna a világűrbe. Persze, eddig nem tudtam, hogy a csörgemetelő-höz is cérna kell, meg a palacsintasütőt is abból varrják, a nyújtódeszkához pedig valóságos selyemcérna kell.

Az esküvőig van még vagy három hét, kérdeztem a feleségem, körülbelül mennyi cérnát akarnak még addig elemészteni? Pár percnyi homlokráncolás után megnyugtatóan, hogy legfeljebb harmincmillió árút.

- Hát én ezt nem győzőm tovább cérnával - sóhajtottam elborult kedéllyel -, de legalább megpróbálom utánaszámítani, mennyit bírnék még összeszedni.

Mindent eladtam már, ami volt, ami nincs és ami nem lesz. Képeket, amiket régen festettem, és álmokat, amiket csak ezek után fogok álmodni. Mit adhatnék még el? A mennybeli jussomat? Bizonytalan. A csontvázamat? Nincs olyan bolond klinika, amelyik megvegye, mikor ingyen holttestekben is többtermelés van. Nini, hátha eladnám a légjogomat?

Mert lám, mégiscsak van gondviselés. Míg az újságpapír margóján csinálom ezt a szomorú számvetést, megakad a szemem egy pár soros híren. Nem is a híren, csak a címén. „Légjogi konferencia Bostonban.” Én nem tudom, kik lesznek ott, és mit fognak csinálni, és az most engem nem is nagyon érdekel. De bizonyos, hogy a római jog megbukott. „Res corporales sunt, quae tangi possunt.” „Azok az anyagi testek, amelyek megfoghatók.” A levegő eszerint gazdátlan jószág volna, res nullius. De ez most már nem igaz. Ha van légjog, akkor a levegő

se lehet semmi. Nem is az, a levegő mérhetetlen energiák forrása, világok országútja, amelynek jogviszonyait előbb-utóbb kodifikálni kell. Az alapelve a légjognak nem lehet egyéb, mint hogy azé a levegő, akinek a földje fölött van. A kis földbirtokos, akinek egy hektár földje van, már nagy levegőbirtokos. Százezer tonna levegőnek a tulajdonosa. Ebben van húszezer tonna oxigén, nyolcvanezer tonna nitrogén, ezekből pedig lehet gyártani ötmillió métermázsza chilisalétromot. Az pedig testvérek között is megér mai valutában egy milliárdot. Persze, nekem nincs egy hektár földem, de azért egyszer mégiscsak leszek én földbirtokos, akkor, amikor háztulajdonos is leszek: s a síromhoz húszezer méter magas légoszlop fog tartozni. Az körülbelül akkora értéket képvisel, mint amennyi még cénára kellene, hogy Panka megtarthassa az esküvőjét. Ha ez a családi ügy közbe nem jött volna, én a levegőrészem haszonélvezeti jogát a Magyar Tudományos Akadémiára hagytam volna, hogy a kamataiból minden évben jutalmazza meg egy kéve zsúpszalmával azt a magyar író, aki a legszebb szappanbuborékot tudja fújni. Persze, erről most már szó se lehet, de mindig ilyen volt az Akadémia szerencséje. A honi tőke se vegye zokon, hogy nem neki juttatom ezt az üzletet, de attól tartok, hogy a honi tőkének nincs elég érzéke az ilyen reális üzletekhez. Azért ajánlatomat a légjogom áruba bocsátásáról a bostoni légjogi konferencia mögött álló trösztöknek ajánlom fel. Sajnos, csak közönséges levélben, mert ajánlott expresszre már nem futja a zsebpénz.

## EGY KOPORSÓ ÉS EGY FEJFA TÖRTÉNETE

Egy bizonyos R. G. úr Budapestről arra kért egyszer, hogy rekonstruáljam azt a *Háború* című versemet, amelyről valamikor megírtam, hogy a tűz hozta és a víz vitte el. „Sajnos - írta-, a vers megjelentetése ma is nagyon aktuális volna.”

Mások is tarthatnak ettől, mert csakugyan többen is unszoltak, hogy próbáljam meg kihalászni a Tiszából a húsz esztendeje belefojtott verset. Fájdalom, egy háborút sokkal könnyebb rekonstruálni, mint egy verset - az ördög könnyebben dolgozik, mint az Isten. Azt hiszem, akkor se boldogulnék, ha megvolna bennem a jó szándék önmagam exhumálására. De nem is vétetem rá magam a kísérletezésre. Az én lírikus pályám koporsójára ez van írva: *Kimúlt hitetlenségben*. A fejfa pedig azt mondja: *nem érdemes feltámadni*.

Hát hagyjuk a halottakat ott, ahol vannak. Ahelyett ennek a gyászciklusnak a befejezéséül elmondom a koporsó és fejfa történetét. Ez legalább vidám történet lesz, meg tetszik látni.

\*

Rendes lírai költő harmincéves korában már a harmadik verskötetét adja ki. Én már túl voltam a negyvenen, mikor az első-utolsó verseskötet megjelent. A hajam belepte az a hó, amelynek nem természete elolvadni. Egy kicsit olyanformát is éreztem, amilyent a későn házasság ember érezhet. Ha eddig elvoltam kötet nélkül, minek az már erre a kis időre? Nem több-e ebben a restelni való, mint az öröm?

De hát van úgy, hogy az embert akkor is megházasítják, ha nincs kedve hozzá.

A lapom gazdája elkezdett szorongatni. (Mármint a jóságával. Még akkor voltak ilyen kiadók, legalább vidéken, erre mifelénk.) Ő kiadná a verseimet, nem üzleti, hanem baráti alapon, hogy még a szedést se fizetteti meg, csak a papírt. Annak az árán kívül minden jövedelem az enyém.

Nagyon meghatott az ajánlat, és a leghatározottabban elutasítottam. Ki az ördög vesz most verskötet, 1920-ban? S micsoda alapja van annak a számításnak, hogy éppen az enyémet veszik meg? Még soha senki nem támadt rám az utcán, ahol pedig az időben nem volt bátorságos a járás, azzal a felkiáltással, hogy „versköteted vagy az életed!”

- De hiszen te nem kockáztatsz semmit - kapacitált a kiadó. - Ha nem sikerül a dolog, én fizetek rá, nem te.

- Éppen azért nem egyezhetek bele. Csak nem viszem nyilvánvaló kárvallásba éppen olyan jó emberemet, mint te vagy?

- Nézd, itt a számvetés. Kétezer példánynál...

Nem hagytam tovább mondani. Azzal a gyöngédséggel ölelgettem ki a főszerkesztői sarokból - nekem külön sarkom volt a műhelyben, a többieknek kettőnként jutott egy -, ami kijár az olyan embernek, aki vidéki nyomdatulajdonos létére csillagászati számokról fantáziál.

Pár hét múlva újra elővett.

- Azt csak elhiszed, hogy négyszáz példányban elkelne a könyved?

- Nem én.

- Dehogynem. Amatőrkiadásban. Tudod, most csak az kell, ami drága. De azon kapkodnak.

Ezt olyan igazságnak kellett megismernem, ami ellen nem lehet tusakodni. A húszas évek eleje az amatőrkiadások korszaka volt. Hallatlan rossz könyvek keltek el páratlan szép exquirit kiadásokban. Az emberek menekültek a döglődő pénztől, s még könyvre is eltékoztak, ha sokba került. Ha másnak nem, szobadísznek alkalmas volt. Akár szekrénytölteléknek, akár asztaltámasztónak. (Ez volt az a kor, amelyben szuszék helyett zongorát vettek liszt-raktárnak és perzsaszoknyát varrattak maguknak a tanyai menyecskék.)

- Háromszáz korona lenne az ára, és gyűjtőívekkel biztosítanánk az előfizetést - tervezgetett a kiadó.

Dühös kifakadásomra, hogy én nem kéregetek senkitől, azzal nyugtatott meg a jó ember, hogy ő intéz el mindent. Aztán elsütötte a nagyágút.

- Mikor lesz a lányod esküvője?

- Majd ha a kelengyérevalót félrerakjuk - mosolyogtam fanyarul. - De még csak két marék bankó van az íróasztalomban.

- Az íróasztalodban? - riadt rám. - Hát hogy lehet ilyent csinálni? Mért nem takarékbba rakod?

- Mert nem veszi be. Az egyik marék bankó fehér hátú, a másik meg városi szükségpénz, amit elfelejtettem beváltani, mikor bevonták.

- No látod, így sose lesz semmi a gyerekekből. Én biztosítalak, hogy az amatőrkiadásból kikerül a stafírung.

Ez már nem az én magánügyem volt többé. Erre a meglepő támadásra fel kellett adnom gőgöm sziklavárát.

- Hát csináld, ahogy akarod.

Úgy csinálta, ahogy én nem akartam. Olyan előfizetési felhívást szerkesztett a gyűjtőívhez, hogy elvörösödött tőle tán még a hajam fehérje is. Most már nem csillagásznak érezte magát a boldogtalan, hanem az Olümposz babérszállítójának, s már akkor láttam, hogy ez a szegény ember rosszul fogja végezni. Ahelyett, hogy egy normális koszorúcskát biggyesztett volna rám, ami nem szúr szemet senkinek, felültetett egy babérkazal tetejére, amiről muszáj lett volna lezuhanom.

Hogy a nyaktörést megelőzzem, áthúztam az approbálás végett bekívánt kiadói szöveget - a vidéki szerkesztői pályának körülbelül ez a legnagyobb gyönyöre, elbánni a kiadó kéziratával -, s kiálltam a placra a magam nevével. Megírtam, hogy én nem a barátaim unszolására adom ki a verseimet, hanem az ellenségeim kényszerítenek rá. A gondok, a bajok, az elmuzsikált nyár sarkát taposó ősz nincstelensége. S megmondtam azt is őszintén, hogy az én verseimben senki nem olyan kincseket vesz, amiket a rozsdá meg nem emészt; legföljebb azt lehet rájuk mondani, hogy a betörők nem fognak utánuk leselkedni.

A gyűjtőívek szétmentek, Noé hollóinak, és visszajöttek, Noé galambjainak. Tele a megrendelés zöld gallyacskáival valamennyi.

A kiadó triumfált.

- No, mit mondtam? Kár, hogy másik leányod nincs, mert azt is kiházásítanánk a verseidből. Hanem ezt a pénzt aztán nem adom a te kezébe, majd én rakom a takarékbba. Neked most már ne legyen más gondod, mint a verseid összeszedése.

S ezt olyan könnyedén mondta, mint mikor én vasárnap délben arra utasítom ifj. Ferencet, hogy mielőtt hazaindulnánk a kultúrpalotából, szedje össze azokat az üveggolyócskákat, amikkel egész délelőtt itt glikkerezgetett a lábamnál.

Ami még ifj. Ferencnek is herculesi munka, annak én magamban nekifogni se mertem. A hivatal engem nagy rendre szoktatott az akták, a könyvek, a cserepek, a szárított virágok, a kitömött madarak, a festett vásznak és egyéb okosságok körül. De hát az ösztönöket nem lehet elfojtani, valahol ki kell adódnia a velem született rendetlenségnek. Szerencsére csak a magam irkafirkáinak kezelésében éli ki magát. Soha kéziratomról másolat nem volt, „tisztába” írok mindent, az ördög győzné másképp. A nyomtatott dolgaim pedig már nem énrám tartoznak, s aki annyit leltároz hivatalból, mint én, attól jó lélekkel nem is lehet azt kívánni, hogy a maga hervadt szénáját szálanként számon tartsa. Most már mégis vittem annyira, hogy tartok egy limlomos tékát, amibe behajigálom a nyusedéket, mikor éppen eszembe jut. De ebből csak azt látni, mennyire megöregszik az ember, mire prózaíróvá szegényedik. A költő olyan tékozlóan gurigázta szét az üveggolyócskáit, hogy mikor parancsot kapott az összeszedésükre, majd az esze elment bele. Hiszen azt se tudom már, melyik milyen volt, honnan tudhatnám, melyik hova gurult? Szekrény alá-e, ágy alá-e, egérlyukba-e, pernyésgödörbe-e? Némelyik lapnak, amelyiknek csipogója voltam, nemcsak én felejtettem már el a nevét, hanem a történelem is. (Már tudniillik a csődtörténelem.) Amire véltem, azokat összejegyeztem, és a bűnlajstromot néhány hűséges jó barát nyakába varrtam.

- Nesztek, ássátok őket elő, ha tudjátok.

Összekaparásztak annyit, hogy egy tisztességes kötetre való a rostálás után is kitelt belőlük. De bizony egy-kettő végérvényesen elgurult közülük. Természetes, hogy akkor úgy éreztem, azok voltak a legszívembőlszakadtabbak.

Ide azonban csillagot kell tennem, mert megzavartak az írásban.

\*

Egy idős hölgyet jelentenek be, akit már kétszer elbocsátnakérészttek. Nincs szívem harmadszor is elcsukódzni előle.

- Tessék - sóhajtom a belső cerberusnak.

Látom a köszönéséről, hogy se nem ceruzát akar eladni, se nem spanyolviaszkot. (Nem is ajánlanám, mert a helybéli közművelődésnek emelt templom még ebben az esztendőben egy fillér segítséget nem kapott se égtől se földtől; de ceruzát annyit vettem már, hogy ha végérvényesen becsuktatja velünk a pénzügyi hatóság a kultúrpalotát, akkor nem maradok itt üres konyha bolond gazdasszonyának, hanem elmegyek ceruzával házalni a pénzügyi bizottság tagjaihoz.)

- Mivel szolgálhatok? - kérdem szorongó hangon, amit teljesen indokoltta az a mozdulat, amivel a hölgy kinyitja kis fekete táskáját.

- Egy verset hoztam, kérem szépen - mondja a hölgy.

Elfogódottan, zavartan beszél, és soká bontogat egy régi gyógyszerári borítékot. Megszánom szegényt, és elhatározom, hogy kíméletesen szomorítom meg. Csak annyit mondok neki, hogy nekem már nem szakmám a vers.

- Tessék - göngyöli ki egy régi újságlevél tárcahasábjait, és elém simogatja. - Tetszik ezt a verset ismerni?

Muszáj ismernem. A nevem is ott van fölötte, meg a kötetemben is benne van, ez a fekete golyó nem gördült el. *Meghalt egy vénleány*, ez a címe.

*...Ébresztés, várás hasztalan:  
A titkos könyv már csukva van,  
Mit Isten ujjá írt felőle.  
Amellyel véget ére ma,  
Szelíd keservvel nézem a  
Zárószakaszt belőle.  
Valami furcsa bánat száll reám,  
Amikor im nászágyba látlak,  
Halál mátkája, vénleány!...*

- Nem tudom, igazgató úr, milyen újság volt ez, de én éppen huszonöt esztendeje őrizgetem - mondotta csöndesen, s az ujjával eltakarta a cím első szavát. - Én az vagyok, ami így megmaradt a címből, több bemutatkozásra nincs is szükség. Egy vagyok azok közül, akikről ön verset írt huszonöt esztendővel ezelőtt. Most én elmegyek ebből a városból, ahol eddig éltem. Nem tudok elmenni anélkül, hogy meg ne köszönjem önnek...

- Mit, kérem? - hebegtem.

- Hogy simogató szava volt azokhoz, akikhez mindenki durva. Áldja meg az Isten!

És elment lehajtott fejjel, itthagya az asztalomon egy csipkedarabocskát, amit mint fiatal lánnyal hímeztettek vele a Ferenc József vánkására, mikor utoljára aludt a király Szegeden. A rajta látható őzikék és zergék kissé szomorkásan nyújtogatják rajta a nyakukat, mintha tisztában volnának vele, hogy ők már nem látnak többet királyt közelről.

Ha én még költő volnék, akkor ezt a történetet megtartanám magamnak, s az embereknek azt a szívárványt adnám belőle, ami könnyéből, mosolyából bizonyosan megszületne egyszer. Így azonban egész frissében följegyzem, hogy tanulságot vonhassak le belőle a gyakorló költők számára:

- Ne hagyjátok magatokat, gyerekek! Mégiscsak a líra az igazi, az elpusztíthatatlan, a halhatatlan!

Hanem én már megyek vissza a koporsómhoz.

\*

Hát szép koporsó volt, az első amatőrkiadás Szegeden, mióta ide is beopta az ördög a Gutenberg találmányát. Szegedi gyártmány az utolsó szögig az én *Könnyes Könyv*-em. Nemcsak a versei, hanem, nyomása, fejlécei, könyvdíszei, mindene. Nagyonbbrészt itthon is fogyott el, nekem csak egy példányom maradt belőle, az is a bibliofil Szalay József jóvoltából, aki beköttette szép piros bőrbé, és beletette a családi vitrinünkbe, ahol máig is megvan, mivel nekem ahhoz nincsen kulcsom.

Hamarosan elkészült a második kiadás is, ez már csak olyan olcsó fenyőfa koporsó, kétezer példányban. Ebből már jutott a fővárosi sajtónak is, „szíves ismertetés céljából”. A sajtónak az a fele, amelyet már akkor destruktívnak hívtak, egyáltalán nem vett róla tudomást. Még csak annyit se írtak róla, hogy megjelent. Egy ember volt a magyar írástudók közt, akinek volt szíve és bátorsága komolyan foglalkozni velem: Alszeghy Zsolt. Bátorság pedig az ő részéről azért kellett hozzá azokban az időkben, mert ő a keresztény *Élet* főszerkesztője volt, én pedig már akkor országpusztító hírbe keveredett destruktív tárcaíró.

Ezen a kritikai tanulmányon kívül, amit azóta könyvbe is mentett a szerzője, természetesen anyagi hasznom is volt Apolló szolgálatából - nem tagadok én le semmit. Kiadó barátom tömérdék kelengyepénzt behordott a takarékbá *Fészekrakás* jeligére, mint költői lelkületű ember. S nem is a bank bukott meg, hanem a pénz. Mire eljutottunk az esküvőig, akkorra tiszta lírává finomodott a tőke. Éppen kifutotta belőle egy menyasszonyi fátyol. De az szebb

volt akármelyik versemnél. Könnyű, puha, finom selyemálom, két rubinttal, amiket ingyen adott az Úristen nyári mosolygása. Két kis katicabogár keverődött bele a menyasszony fátylába, más tán észre se vette őket, de én láttam, ahogy a tömjénfüsttel együtt ők is felszálltak az égi magasokba.

\*

Amikor elvitték a lányom, és csak a verskötetemben találhattam meg - a vitrinesben, mert a másiktól nekem nincs -, akkor jöttem rá, hogy ez koporsó, amibe a fiatalságom van temetve. Elég hidegen nézegettem a halottat - most már a maga formájában mutatkozott benne minden, amit eleven korában nagyon szépnek láttam -, és különösebb meghatottság nélkül mondtam el fölötte a *requiescat*-ot. Amikor így együtt nézegettem az egész termést, muszáj volt belátnom, hogy nem érte meg a szántást. Nem fogadtam meg, de megéreztem, hogy én soha többet nem fogok rímekkel játszogatni.

Csak hogy a múzsák hiába laknak a Helikonon, azért nekik is csak asszonytermészetük van. Akkor szaladnak az ember után, mikor fölkeri őket, hogy hagyják békében, mert ő most már jóba akarja foglalni magát. Hiszen ha asszonyok nem volnának önmagukéért, akkor azt mondanám róluk, hogy ők a legszívósabb kutyakölykök, akiket valaha láttam. Akármilyen mélyre leássa őket az ember, még esztendőik múlva is felnőszörödnek.

Velem is addig incselkedtek, míg nekiduráltam magam, hogy véglegesen leszámolok velük. Írok még egy verset, fejfát a koporsó fölé, s abban majd megmondom nekik, mért szerettem ki belőlük. Meg is írtam *A hegedű* című versemet. Magamról, a gyerekről, aki hegedűt talál a lombban, de fogalma sincs róla, mi az, s nem tud vele mit csinálni; odatoppan egy csavargó muzsikusra, minden csodát kihoz a hegedűből, aztán visszadobja a porba, a gyerek pedig, hogy kiszabadítsa a tündért a hegedűből, nekiesik vésővel, kalapáccsal.

*S csak ahogy széthullt  
Apró darabokra,  
Néztem zokogva  
A drága romokra,  
Ó, de nem a kárt,  
Nem a játék veszti,  
Azt sirattam, hogy  
Nem találtam semmit.  
Azóta eljárt  
Az idő felettem,  
Nemcsak megnőttem,  
Meg is öregedtem,  
Hanem ez egyben,  
Hiába avultam,  
Meg nem javultam,  
Máig se tanultam.  
Ma is, ami szép  
Akad az utamban,  
Lelket keresek  
Gyerekésszel abban,  
Mindig apróra  
Bontogatom  
S a semmit mindig  
Megsiratom.*

Ez a fejfaversem már a pesti lapomban jelent meg, természetesen sajtóhibákkal, amiknek én oda se szoktam nézni. Bosszantóbb volt az, hogy vad eltördelések sorokat hagytak ki, és sorokat keverték össze. Ahol én azt írtam, hogy „*mély kút a szeme*”, ott a nyomtatás azt mondta, hogy „*mély húr a szeme*”, s még azt is utána tettem, hogy „*tenyerére veszi s megpengeti halkan*”. De csak egy pillanatig bosszankodtam, azután nevettem. Nagyon imponáló teljesítmény az egy muzsikustól, ha a szemét a tenyerébe veszi, s megpengeti halkan.

A kötetem olcsó kiadásába persze kikorrigálva vettem föl a fejfaverset, s mikor azt újságolták, hogy egy neves művésznő szavalni fogja a rádióban, abban a hiszemben tettem föl a hallgatót, hogy majd ezt a helyrebarkácsolt hegedűt hallom meg benne. De nem az volt, hanem az újságbeli, a tenyerével szemét pengető muzsikus. Úgy látszik, a versmondók közt az újságból való másolatban keringett a vers, mert legalább tízszer hallottam tíz esztendő alatt, mindig azokkal a kifecamított sorokkal. Volt úgy, hogy fülem hallatára, velem egy dobogón szavalták, s jobban megtapsoltak érte, mint a prózáért, amit magam fecsegettem. Én meg álltam, mert nem vagyok kötözködő természetű ember.

Tavaly vagy két éve levelet kaptam egy pesti kislánytól, B. Ilusnak hívják, bizonyíthatja, hogy igazat mondok. Azt írta, ezzel a versemmel szeretne a nagy nyilvánosságnak bemutatkozni, de a közepén van valami mély homály, amivel ő, bár bizonyára mély értelem van abban („*mély húr a szeme*” stb.), nyilván a fiatal kora miatt nem tud tisztába jönni. Arra kért, adjak magyarázatot, hogy ő is tovább adhassa, ha valaki kíváncsiskodik.

Ezt feleltem neki:

- Drága kislányom, maga az első, aki ilyen kérdést intéz hozzám, pedig ezt a verset így szavalták a legnagyobb művésznők, és mindig óriási sikerrel, hagyjuk így, ahogy van. Minek rontsuk el az embereknek a rólam való illúzióját? Hadd higgyék, hogy „lám, milyen fejlődés-képes ember ez a Móra, még ősz fejjel is tud ilyen érthetlenségeket írni”.

Félek, ez nemcsak a költő tragédiája, hanem a költészeté is.

\*

Most már aztán csakugyan nincs tovább a dal.

## OKOS NAPTÁR

Arra gondolok, amit a Népszövetség már vagy nyolc esztendeje meg akar csinálni. Nyilván már akkor rájött arra, hogy a kalendáriumot sokkal könnyebb megreformálni, mint az emberiséget. Persze azt is csak okosan, óvatosan, körültekintően és azzal az alapossággal, amely úgy megszerettette mindnyájunkkal ezt a nagyszerű intézményt. Bizottságot küldött ki a kalendáriumreform ügyében való nyomozásra, és az megkérdezte fűtől-fától, hogy s mint gondolja a dolgot. A válaszokat ki is adták egy szép nagy zöld könyvben, bizonyosan több nyelven is, énhozzám az angol került, ezzel a tekintélyes címmel: *Report on the Reform of the Calendar*. Benne van abban Albánia külügyminiszterétől, Sylejman Delviny úrtól a libériai szerezsenkörtársaság államtitkáráig, D. Rooday úrig mindenki, még a haiti *secretary-general* is, akinek a nevével azonban nem szolgálhatok, mert ahelyett az van bezárójelezve, hogy (*Illegible signature*). Amiből az derül ki, hogy igenis van kultúra Haiti szigetén is, mert az államtitkár ott is magasabb fizetési osztályban van a VI-nál. (Az olvashatatlan aláírás csak ezen fölül jogosult.) Beleadja az eszét a tanácskozásokba többek közt IV. Meletios konstantinápolyi pátriárka is a pánortodox kongresszus nevében, valamint Chen Huan-chang, aki pekingi időszámítás szerint keltezi a levelét, Konfucius után 2475-ből, de nem hiányzik a svájci pápai nuncius se, a londoni főrabbi se, sőt leteszi a garast bizonyos nevezetű P. A. Sargant úr is, Thomas Gook and Son barátaink képviseletében.

Most már, ahogy ennek a sok okos embernek a nyilatkozatából ki tudom venni, abban értenek egyet mindnyájan, hogy legelőször is a húsvét napját kellene megfigyelmezni, mert annak nagy kilengései vannak. Engedelmet kérek, de én nem csatlakozhatom ehhez a szép egyetértéshez, mert nekem semmi bajom sincs a húsvéttal. Én megtanultam még a harmadik gimnáziumban, hogy a „húsvét a tavaszi napéjegyent követő holdtölte utáni első vasárnapra esik”, ami olyan szép szabály, hogy ki egyszer megtanulta, sose felejt el többet. Eligazodni is könnyű rajta, mert az embernek csak azt kell megkeresni a kalendáriumban, hogy mikor is van az a holdtölte, és akkor egy kis ügyességgel eldöntheti azt is, hogy melyik vasárnap van hozzá a legközelebb. Én ugyan még nem próbáltam ki ezt a tudományos módszert soha, de azért meg vagyok róla győződve, hogy így is akkor van húsvét, amikor a kalendárium mutatja.

Gyakorlati szempontból sokkal furcsábbnak tartom a német álláspontot, amely valami számtani képletbe van öltöztetve. Persze, én ehhez nem értek, nem tudom, a húsvétból vannak-e gyököt, vagy a pünkösdöt emelik négyzetre, de fölteszem, hogy ebben benne van az én véleményem is. Én azt találom a legnagyobb hibának, hogy az embernek mindig a keze feje bütykein kell kiszámítani, melyik hónap hány napos, s arra is csak számtani műveletek alapján lehet felelni, mikor is lesz elseje? (Családi tűzhelyemen rendszeren már ötödikén fölvetődik ez a kérdés.) Szerintem olyan naptárt kellene szerkeszteni, amelyikben minden elseje hétfőre esik, de azzal a módosítással, hogy minden hétfőre essen egy elseje. Azt hiszem, ezt kitörő örömmel fogadná még Charoon úr is, aki Sziámot képviseli Genfben, és szintén mandátumot kapott arra, hogy naptárjavításon törje a fejét az emberiség üdvére.

Mindezt azonban a világért sem köztöködségből mondom, hanem igenis azért, hogy én is előmozdítsam a népszövetség nagy céljait, amennyire tőlem telik. Ha már okos kalendáriummal akarja fölkarolni a világot, akkor ilyen irányban tegyen próbát, amilyent én javallok. Legjobban azonban azt tenné, ha más foglalatosságot keresne magának, és békét hagyna a naptárnak, mert azzal úgyse megy semmire se. Ezt én mint szakember mondom. Nem mint maharadzsa vagy államtitkár, hanem mint közönséges kalendáriumcsináló, akit kifelejtettek az ankéből. Pedig ha már mindenkinek a véleményét kikérték a naptárjavítás ügyében, jó lett

volna megkérdezni egy százesztendőös jövőmondót is. Ha engem tiszteltek volna meg a kérdéssel, én mindjárt az elején megmondtam volna, hogy kár ezért a nagy nekigyürkőzésért, mert az emberek nem veszik be az okos naptárt. Én tudom, mert én már kísérleteztem velük. Meg is írtam ezt már egyszer a Népszövetségnek kéretlenül is, de úgy látszik, akkor szabadságon volt. (Sajnos, több tapasztalat bizonyítja, hogy csak a nagyuraknak szokott otthon lenni.) Hát én nem sajnálom a portót, szerencsét próbálok még egyszer.

\*

Tíz esztendeje körül lehet annak, hogy arra a műfajra adtam magam, ami címéül szolgál ennek a szakcikknek. Összevissza szelek fűjtak akkor, akit az egyik föl nem taszított, azt elkapta a másik, féltett a szegedi gazdám, a lapkiadó, meg akart menteni.

- Te - azt mondja -, szeretném, ha valami olyan könyvet írnál, ami biztos egzisztenciát jelent számodra még a mai világban is.

- El tudsz te olyant képzelni?

- Hogyne. Három olyanfajta könyv van, aminek mindig van kelete, akármerről fúj a szél. Szakácskönyv, szerelmi levelező meg a kalendárium.

Az utolsó elmeművet választottam a három közül.

- Hát jó - mondom -, legyen kalendárium. De nem ilyen mostani ponyva, hanem olyan, mint a *Közhasznú Honi Vezér* volt száz évvel ezelőtt. Barátom, abba Vörösmarty Mihály írt verset; Dessewffy József gróf cikket, és még anekdotáit is csupa táblabírák ollózták ki a *Spiegel*-ből.

- Ez igen - bólintott a kiadó -, okos könyv okos emberek számára. Mi lesz a címe?

- Az, amit mondtál. Okos Naptár.

- Nagyszerű cím - ragyogott a kiadó arca, de aztán akadozni kezdett a lélegzete. - Hanem... izé... a mai világban... talán a grófokat kihagyhatnád...

A csacsi azt hitte, hogy én grófokkal akarok Okos Naptárt csinálni. Megnyugtattam, hogy nem kell nekem ahhoz senki. Nem is kellett, megírtam magam elejétől végig. Politika nem volt benne több két sornál, az is rímiben, de az nagyon megszívlelni való volt:

*Ezen a tavaszon kit agyon nem vernek,  
Tartsa magát ősszel szerencsés embernek.*

Annál több volt a haszonra való gyönyörűség. Mese az *Istenáldotta búzá-ról*, aminek szeretet az elvetője, békesség a learatója. Egy kis *Körülnézés a nagyvilágban*, aminek az a tanulsága, hogy nincs nagyobb szerencsétlenség a háborúnál, mert abba az is belebetegszik, aki megnyeri. *Kozmogóniai regény* arról, hogy a Napnak a Jupiter, a Neptunus, meg a többi kamasz bolygó után hogyan született olyan vetélt kis kölyke, mint a Föld. (*Folyt. köv. a jövő évi Okos Naptárban.*) Aztán *Mit is jelent ez magyarul?* címmel idegen szavak magyarázata, becsületesen és magyarul. („*Destrukció* annyit tesz, mint *pusztítás, rombolás*, s aki azt elköveti, az *destruktív*, vagyis *romboló*. Destruktív ember és destruktív újság az, amelyik a rend felforgatására, a törvény iránt való engedetlenségre, embertársainak gyűlölésére és bántalmazására izgat.”) Volt az én naptáramban még adóügyi útmutató is, igaz, hogy azt magam se értettem, de azért nem éreztem lelkiismeret-furdalást. Hiszen az adót úgyse a törvény szerint fizeti az ember, hanem a végrehajtó szerint.

Máig is úgy tartom, hogy soha becsületesebb és haszonra valóbb munkát nem csináltam, mint amilyen ez az Okos Naptár volt. Mikor a kiadó átnézte a kéziratokat, megölelt, és kijelentette, hogy akadémiai rendes tagságot érdemlenék. Ez egy kicsit megdöbbenett, mert tapasztalásból

tudom, hogy minél nagyobb a kiadó eksztázisa, annál kisebb a honorárium, bizonyára azért, mert a kiadói lélek egyensúlya így áll helyre. Naptárkiadóm nyolcezer koronával váltotta meg akadémiai rendes tagságomat, a nyolcezer koronát beleöltük egy disznóba, aztán a disznót is megöltük, éppen aznap, mikor a kiadó begurult hozzánk.

Ne tessék megijedni, nem az következik, hogy most a kiadót öltük meg. Csak úgy szokásból mondom, hogy gurult, mert a kiadók rendszeren olyan gurulós, kövérek emberek szoktak lenni. Az enyém már nem volt az, erősen meglappadt a gömbölyűsége.

- Barátom, baj van - roskadt bele a székbe. - Megbuktunk az Okos Naptárral. Tizenkétezer példányban nyomattam ki, és nem kelt el belőle, csak ötszáz.

- Azt is csodálom - rágtam fanyalogva a szivart. - Hiszen okos embereknek írtam én azt. Meglep, hogy ilyen sokan vannak.

A kiadóm megszánt, mert nekem csak jószívű kiadóim vannak.

- Ne érts félre, nem abban van a hiba, ami benne van a naptárban. Hanem ami nincs benne. A százesztendőös jövőmondót hiányolják a népek. Azt mondják, az nem kalendárium, amiben az nincsen. Majd a jövő évben leszel szíves pótolni.

Kijelentettem, hogy erről szó se lehet. Az emberbolondítás nekem nem kenyerem.

- No jó, - hagyta rám a kiadó -, te csak csináld a magad dolgát, százesztendőös jövőmondóról majd én gondoskodom.

Gondoskodott is. Megint egészen nekigömbölyödött, mire ősszel beállított hozzám az új naptár kézirataiért.

- Nincs már semmi baj - lobogtatott vígan valami elsárgult könyvlevelet. - Találtam egy 1863-ból való kalendáriumban egy olyan százesztendőös jövőmondót, hogy képzelni se lehet különbet. Annyi dőghalált mond, hogy ezer koronával drágábban lehet adni a naptárt.

Elolvastam a névtelen kolléga mívelkedését, és összegyűrve vágtam az asztal alá.

- Ilyesmivel nem ragyasítjuk el az Okos Naptárt. Akkor inkább én magam állok be mágusnak.

A kiadó megölelt, és biztosított róla, hogy akárki mit mond, aranyember vagyok, és a százesztendőös jövőmondót külön honorálja. Állta is a szavát. Azzal honorált, hogy engem rajzoltatott meg százesztendőös jövőmondónak. Persze hosszú szakállal, kaldeus süveggel, bagollyal és varázslámpával. Nagyon meghatott ez a figyelem. Különösen, mikor észrevettem, hogy az illusztrátor az obligát vénasszonyokat mind a háttérbe rakta, s csupa olyan feszülő pruszlíku menyecskékkel vététt körül, akik mind úgy néztek rám, mintha huszonöt esztendőös jövőmondó volnék.

Ezen aztán meg is illetődtem úgy, hogy ezen kezdtem a jövőmondást:

*Pingáltak itt nekem hosszú ősz szakállat,  
Ráncos öreg képet, összegörnyedt vállat.  
Maskarám, süvegem száz éve viselem  
S negyvenet ha mutat a keresztlevelem.  
Világcsalás bíz az, amit én művelek,  
Kinek ami tetszik, azt jövendölhetek,  
De ki okos ember, nem áll velem szóba  
S nem veszi komolyan, ami csúnya móka.*

A vége pedig ez volt a misztikus szerepnek:

*Ostobaság már ma prófétát játszani,  
De még sokkal nagyobb szavára hajlani.  
Erre csak az lehet kádencia ma már,  
Hogy az egyik csaló, a másik meg számár.*

Munka közben aztán úgy felgyült bennem az ihlet, hogy muszáj volt a százesztendőös jövődömondó többi rovatába is beletenyerelem. Például *Égi háború* címen ezt írtam:

*Ha isten haragja zúg a vihar szárnyán,  
Csak kisüt utána mindig a szivárvány,  
De ha lent háborús zenebona zúdul,  
Annak árát mindig meg kell adni rútul.*

A *Járványok*-ra is szerkesztettem kádenciát:

*Gyűlölködés, bosszú, öröm a más kárán, -  
Kis Magyarországon jaj de nagy a járvány!  
Szeresd embertársad! Hallod Isten szavát?  
Vigyázz, meg ne kapjad a magyar nyavalyát!*

Utoljára úgy nekimelegettem, hogy még ilyen zokszót is ejtettem:

*Pénze, háza, telke, lehet mint a tenger:  
Nekem nem emberem, aki gőgös ember.  
Amikor javait dölyfösen számolja,  
Egyel több az ökre, mint ahogy gondolja.*

*In rebus magnis et voluisse sat est.*<sup>13</sup> Nyilván a kiadóm is ezt gondolta, mert megduplázta a tiszteletdíjat, mégpedig a maga jószántából. Nyolcezer korona helyett adott tizenhatezret. De hát szegény embernek szegény a szerencséje. A nyolcezerből egy egész disznót lehetett venni, de a tizenhatezerért már csak egy sonkát adtak. Azt aztán őrizgettük, tartogattuk, hogy betöltse rendeltetését. Szolid polgári háztartásban az ilyen magános sonka arra való, hogy a ház úrnője törként döfhesse legjobb barátnője szívébe: „Bizony, nekünk még van egy sonkánk.” Hivatása teljesítése közben azonban a sonka megavasodott, s akkor muszáj volt megenni. Éppen a sonkacsontot farigcsáltam úgy húsvét táján, mikor megállt a ház előtt egy üres kocsi, és kiszállt belőle a kiadó. Annyira elfogyott szegény, hogy bátran lehetett üresnek mondani a kocsit, amelyben árnyék módjára foglalt helyet. Mintha már a Sztüksz másik partjáról jött volna, ahol Hádész megbízta a lelkek nyilvántartására szolgáló lajstromok szállításával.

Úgy megesett rajta a szívem, hogy megkínáltam volna a sonkacsonttal, ha lett volna még rajta hús. Így csak az asztalra vágтам vele:

- Ugye, megint az Okos Naptár?

- Az - lehelte ki szenvedetten.

- De hiszen most volt benne százesztendőös jövődömondó - nyöszörögtem ijedten.

- Hiszen éppen abba pusztultam bele. Huszonnégyezer példányban nyomattam ki, és nem kelt el belőle a téli vásárban, csak nyolc darab. Azt is csupa olyan magyar vette meg, aki otthon felejtette a pápaszemét. Mert akivel vele volt, és bele tudott nézni a naptárba, az mind káromkodva vágta vissza a bizományoshoz. Mert azt csakugyan nem is lehet kívánni senkitől, hogy megfizesse, mikor szemtől szembe leszamarazzák.

---

<sup>13</sup> *In rebus magnis et voluisse sat est* - Nagy dolgokban elég, hogy akartunk.

Egy szóval se mondom, hogy ebben igaza nem volt a kiadónak, de azért ne szakadjon meg a szíve érte senkinek. Mert két-három esztendő múlva, mikor a nagy papírinség jött, mind a harmincötezer-négyszázkilencvenkét kalendáriumot eladta makulatúrának, s máig is esküszik rá, hogy íróval még ilyen szerencséje nem volt, mint énvelem. Azt azonban megfogadta, hogy Okos Naptárt nem csinál többet.

\*

Ajánlom a Népszövetségnek, fogadja meg ő is. Hiszen tudom, nehéz erről lemondani, s megértem, hogy szeretné magát érdemessé tenni az emberiség hálájára. De ha körülnéz a háza táján, esetleg talál még más célt is, olyant, amiért érdemes élni.

## VIRÁGZIK A FÁM...

Van nekem odafönt Pesten egy kedves jó emberem, Czakó Elemér. Persze van neki más hivatala is: államtitkár, nyomdafőigazgató, könyvkiadó, etnográfus, esztétikus, múzeum-szervező, és azt hiszem, mindenekfölött költő. Nem úgy értem, hogy verseket ír, hanem hogy teleálmodja a világot olyan szépségekkel, amik nincsenek és nem is lesznek soha.

Hiszen a versíró költők is ezt csinálják, de abban nincsen semmi veszedelem se, mert nekik úgyse hisznek el semmit. Tudom én azt még lírikus koromból. Fiatal házasságomban a leg-hosszabb magyar elégiában helyeztem kilátásba feleségemnek, hogy egy éven belül fölveheti értem az özvegyi fátyolt. Ennek innen-onnan huszonöt esztendeje lesz már, de a címzett még ma se ijedt meg.

Egészen más az, ha olyan nagytekintélyű, komoly ember álmodik szépet, mint Czakó Elemér.

- Nézd - álmodta tavaly, mikor együtt sétáltunk az abbáziai kaméliafák alatt a tengeri permetben -, én azt tervezem, hogy kiadom az írásaidat.

Mindig főbenjáró véteknek tartottam az alvó ember fölébresztését, de most mégis keresztényi kötelességemnek éreztem megrázni a barátom karját.

- Te! Ember! Hát nem tudod te, ki vagyok én? Elfajzott rossz magyar. Destruktív mordály-égető. Gyerünk innen beljebb, mert mindjárt elkap a cethal, ha ilyen szörnyűségeket gondolsz.

De Czakó Elemér úgy tud mosolyogni, hogy még a cethal is menyhallá kedvesedne tőle.

- Te nem tudod, pajtás, hogy ki vagy. Bízd azt csak énrám, mert én jobban tudom. A *Georgikon*-t hozzuk ki elsőnek. Meglátod, hogy kapnak azon az emberek.

- Nem hiszem én azt. A destruktívoknak nem kell, mert azok már meg is unhattak. A konstruktívok meg nem vesznek meg, mert híremet se hallják soha. Ne felejtsd el, hogy már rég nincs magyar glóbus. Csak két félglóbus van, az is háttal egymásnak.

- Éppen arra való az irodalom, hogy hidat verjen köztük.

- De hiszen láttam én már olyan hidat is, amelyiken az ördög se jár. Az egyik végén magyar bakák őrzik, a másikat szerb bakák, megvannak egymással szép békességben, magauntukban tán még durákozni is összeülnek, de aki rálép a hídra, abba irgalmatlanul belelőnek.

- Ne félj te attól. Akik az irodalom hídja végiben állják a posztot, azok előretaszigálják az embereket, nem visszafelé.

Nehéz elképzelni az olyan boltost, aki elijesztgesse a vevőt, de én megpróbáltam. Annyira mentem, hogy más cégeket ajánltam a kiadónak. Szép nagy áruházakat, ahol márványból van a pult, és mindenféle kitüntetések érmei tartózkodnak a kirakatban. Én csak olyan kis boltos vagyok a falu szélén, de ott se az országútra néz az ablakom, hanem a temetőre, ahová senki se jár passzióból. Aztán nincs is nekem egyebem, csak fodormentacukrom. Négyezer korona árát csak el lehet belőle szopogatni, de olyan bolond nincs, aki egyszerre ötvenezer koronát adjon fodormentáért.

Hát, mondom, én megtettem a kötelességemet, valósággal rimáncodtam a kiadónak, hogy ne szerencsétlenkedjen a könyvemmel. S mikor mi sem használt, kivágtam az utolsó tromfot:

- Nagy baj van, drága jó barátom! Vannak olyan olvasóim, akik kivágják a tárcáimat, és összefűzik, mint a régi világban a folytatásos regényeket, aztán ha elcsíphetnek valahol, akkor autogramot kérnek tőlem a füzet fedőlapjára. Hát ugye, az ilyenektől kívánni se lehet, hogy megvegyék a könyveimet?

Ez sem ért semmit. Csakó Elemér, amilyen okos ember, olyan csökönyös ember is. Gazdám lett, kiadatta a nyomdájával a *Georgikon*-t, még képeket is rajzoltatott hozzá.

Persze ebbe idő telt, s azalatt én is beletörődtem a dologba. Nemcsak beletörődtem, bele is szoktam. Nyavalyogtam is egy kicsit a télen, ráértem tovább álmodni a gazdám álmát. A könyv megjelenik, szép könyv lesz, olcsó könyv lesz, egy hónap alatt elfogy az első kiadása. Mit csinálok én azzal a tömérdek pénzzel, ami lesz tán harmincmillió is? Tudok a Deszkástemető mellett egy kis üres telket. Nemigen nagyobb, mint az apám nyomtató szerűje volt, de elég lesz az nekünk. Van akkora, hogy meg bírom rajta vetni a bukfencet az unokámnak. Majd tavaszra, mikorra a jó Isten beteríti a maga pokrócával, ticszemvirágos zöld gyeppel. Hohó, hiszen tavaszra már a második kiadás is megjelenik belőle! Azt már megduplázva nyomatja a gazdám! Hatvanmillió! Abból házat építtetek. No, nem házat, csak olyan *vigvám*-ot, ami az emberrengetegnek magamforma gyámoltalan indiánját megilleti. Négy szoba lesz benne, persze mind a négy gyerekszoba. Én elírogatok kint az ereszet alatt is egy félfenekű hordón. Addig, míg a harmadik kiadás megjelenik. Az már lassabban fogy persze, de azért kerekítünk belőle egy kertecskét, abban nem lesz más, csak cseresznyefa, az mind nekem termi a szíromhavat, és mind az unokámnak termi a cseresznyét. Persze csak szemenként, hogy meg ne ártson neki, és karra véve, hogy maga szaggathasson, és csak az én karomra, mert csak én tudok rá vigyázni, hogy a magot le ne nyelje. Mire aztán akkora lesz, hogy a maga ember-ségéből fölmászik a fára, akkor már nem tesz kárt benne a cseresznyemag se. Hiszen azért választottam a *telket* a temető mellett, hogy onnan is szemmel tarthassam.

Körülbelül itt tartottam, mikor megjelent a könyvem, úgy karácsony felé. Olyan szép volt, úgy örültem neki, hogy mindjárt körülgondoltam a *vigvám*ot vasrács kerítéssel is. Hadd gondolják az emberek, hogy e mögött úr lakik. De hogy azt ne gondolják, hogy valami herceg lakik mögötte, úgy határoztam, hogy a cseresznyefákat közel ültetjük a kerítéshez. Az én unokámnak elég lesz az is, ami befelé terem. Ami kibújik az utcára, azzal hadd oltsa a szomszéd a más unokája.

Az ám, csak hogy úgy február elején ír nekem a gazdám. Azt írja, hogy baj van. Nem írnak az újságok a könyvemről, pedig tán még a dinnyetermelők szaklapja is kapott recenziós példányt. Nem ártana, ha szólnék egy-két újságíró barátomnak. Így szokás az mostanában.

- Ahá! - nevettem el magamat - a hídposztok! Jaj, dehogy istenkedek én nekik! Nem vagyok én kucséber, ha fodormentát árulok is. Inkább elengedem a házat. Ami kis végezni valóm nekem még idefönt van, azt zsellérportán is elvégezhetem. Jobb is az, mert inkább a más háza tetején csurogjon be az eső, mint az enyémen. Hanem a kert, az meglesz! Oda járunk majd nyaralni egész őszig, aztán Szent Mihály-nap után bezárjuk a rácsajtót - nem muszáj annak vasrácsnak lenni, az csupa lándzsába végződik, a fakerítés sokkal barátságosabb -, a kulcsot fölakasztjuk az óra alá, és egész télen arra nézünk, ha uraljuk az életet.

A kerítést akkor engedtem el, mikor márciusban azt írta a gazdám, hogy a konstruktív olvasóknak nagyon tetszik a könyvem, húsz kézen is megfordul egy példány, de venni nemigen veszik, mert szegény ember a könyvön kezdi a takarékoskosságot. Hát ez igaz. De hát muszáj az én kertemnek bekerítve lenni? És egyáltalán, muszáj nekem kertemnek lenni? Nincs az megírva se a tízparancsolatban, se az ötparancsolatban. Aztán meg sok vesződség is van vele. Nem érek rá a fákat meszelgetni, hernyóztatni, nyesegetni. Jobb, ha azt más végzi,

és én csak a kész termés alá állok oda a gyerekekkel. Úgyis lesz az. Árendába veszek négy cseresznyefát. Egyet az asszonynak is, egyet a lányomnak is, egyet a vőmnek is. Ne mondják, hogy mindig én vesztegetem meg a gyereket, próbálják meg ők is. Úgyis tudom, hogy csak az én cseresznyefámnak tapsikol.

Egy hét óta kódorgok a külvárosi kertek közt, s tegnap ki is választottam a legmenyasszony-ruhásabb cseresznyefákat. Ma pedig kapom a gazdám levelét, hogy a konstruktív nemzet ha ímmel-ámmal is, csak veszi a könyvem, de a destruktív nemzet részéről az irányzat tartózkodó. Hanem azért ne búsuljak - szinte érzem a vállamon gyöngéd, meleg baráti kezét -, hiszen nincs az a kazal, amit lassanként el ne hordanának.

Dehogyan búsulok, gazdám, dehogyan! Nem a kazallal való vigasztalásba fogódzom bele, mert való igaz, hogy előbb-utóbb minden kazlat *elhordanak*, de azt nem mindig köszöni meg a gazda. Hanem abba a cseresznyefába fogódzom meg, amelyik most havazik a ligetben és idelátszik az ablakomba, néha az illatát is becsapja a szél. *Prunus padus* - ahogy a tudósok mondják, *zelnice* annak, aki a szép szavakat szereti, *madárcseresznye*, ahogy a pesti gyerek híja. Ez az én cseresznyefám, ez a magyar irodalom fája, ezt ültették száz esztendővel ezelőtt a keszthelyi első helikoni ünnepen az öreg Kazinczy tiszteletére, örök szimbólumnak és végzetfának. Nem plebejus cseresznyét, almát vagy körtét, hanem gyöngyvirág fűtű, édes illatú, szívet simogató díszfát.

A gyümölcse akkora, mint a borsószem, fekete és kesernyés-fányar.

## NESZME, AVAGY MIBŐL LESZ A GÁLICKŐ?

Ijedősebb lelkek megnyugtatóására előre kell bocsátanom, hogy mi az a *neszme*. A szóért Szemere Pál a felelős, ha igaz, ez a kedves öreg bölcse a régi magyar irodalomnak, abban az időben, mikor annak burkából már jócskán kirágta magát az új magyar irodalom. Ő nevezte el neszmenek a műalkotás *primum movens*-ét, az eszmét, amikor már az olyan stádiumba jutott, hogy neszt csinál az író lelkében.

Gondolom, ezt a megnyugtatóást nem mindenki fogadja örömmel, mert az alapeszmét juttatja eszébe. Ezt a huncut egeret, aminek a megfogására néha száz macska is kevés volna, az iskolás gyerekek mégis ki kell találni, mert ez hozzátartozik az általános műveltséghez. Igen, itt körülbelül ilyesmiről lesz szó - tulajdonképp a legnagyobb titokról, amellyel még eddig nem boldogult az irodalomtudomány, s inkább csak találgat, mint tud. Nem tud mibe fogódzani, mert nincsenek adatai. Az írók nem rakják ki a műhelyük titkait, nyilván mert maguk se sokat tudnak róluk. Aki teremt, annak egész lelkét annyira bele kell adni a teremtésbe, hogy nem figyelheti önmagát. Ha annyira győzi hidegvérrel, hogy meg tudja lesni önmagát a kulcslyukon keresztül, akkor félős, nem láthat olyant, amiért érdemes volt kukucskálni. Az a teremtés, amelynek minden pillanatát lefotografálhatja maga a teremtő, esetleg nem éri meg a lemezt. Arról azonban lehetne szó, hogy mikor az író kijózanodott a munkájából, próbáljon meg visszanézni a sötétbe, amelyben birkózott magával, mint Jákob az Istennel. Ennek a rekonstrukciónak, még ha tökéletlen is, hasznát veheti a tudomány, de csak akkor, ha az író őszinte, és nem nagyképűsködik még olyankor se, amikor önmagával van négy szemközt.

Biztos vagyok benne, hogy az a nagyra menendő fiatal tudós, aki most a műalkotás lélektanához szedeget adatokat a magyar íróktól - alighanem a nagyérdemű Tolnai Vilmos tanítványa -, igen érdekes könyvet hozhat ki a kérdőíveiből - ha azok visszaérkeznek hozzá. Mi volt az alapeszméje a műalkotásnak? Hogyan támadt és miképpen lőn az ige testté? Meg volt-e szerkesztve a mese előre, mint egy templomterv, vagy munka közben szövődött, mint a pókháló? Hány vázlat előzte meg a kidolgozást és milyen terjedelemben? Előre megtörtént-e a fejezetekre való osztás s esetleg a párbeszédnek nyomjelzése is? Mennyi idő alatt készült el a regény, és milyen változásokon ment át az utolsó ív - revízióig? Gondolom, mindnyájan ezeket a kérdéseket kaptuk fel, s ahányan vagyunk, annyiféleképpen felelünk rá. Csak az nem bizonyos, hogy felelünk-e mindnyájan, mert úgy rémlik, nekem is szokásom asztal alá vágni a körkérdéseket mint olyanokat. Ezek a kérdések azonban nem ostobák, s azt hiszem, nemcsak minket, írókat érdekelnek, hanem azokat is, akik a jobb részt választották, s inkább ellesnek, mint írnak. A nyilvánosság előtt pedig azért felelek, hogy másnak is kedvet csináljak hozzá. A feleletadás vesződéséhez is, meg az őszinteséghez is.

\*

Kezdem a *neszmé*-n? De tudok én annál előbbvalót is, noha az meg sincs említve a politikában. Valamit, ami Homérosz korában még nem volt kitalálva s az nagy szerencse volt, mert ha már akkor is meglelt volna, félős, hogy az *Iliász* meg az *Odüsszeia* máig se jelent volna meg.

A kiadót értem, aki olyan fontos irodalmi tényező a mai világban, hogy nála nélkül a legszebb neszmeből se lesz gállickő. Viszont ő gállickövet csinál még a békasóból is, ha nekidurálja magát. Azért merem ezt mondani, mert tudom magamról.

Olyan hét esztendeje formán lehet, mikor egy pesti könyvkiadó vállalat fölszólított engem arra, hogy írjak neki regényt. Az ajánlat sokkal jobban elképesztett, mintha arra unszolt volna

valaki, hogy menjek el Borneóba ehető fecskefészket szedni, s aztán az e téren szerzett érdemekre való hivatkozással választassam meg magam itthon képviselőnek. Az igazat megvallva, egy kicsit meg is voltam sértve. Akkoriban mint lírai költő hittem a halhatatlanságomban, s rossz néven vettem a kiadónak, hogy le akar szállítani a lóról. Arra is gondoltam, hogy összetéveszthettek valakivel. Vagy másnak szánt levelet dugtak a nekem címzett borítékba. Ez látszott a legjobb megoldásnak, mert így felelnem se kellett a levélre. Annak a dolga a reklamálás, aki hibát csinált.

Két hét múlva azonban újra levél jött a cégtől, most már ajánlott. Sürgették a választ, s azt írták, legjobb lenne, ha személyesen mennék föl a részletek megbeszélésére, remélik, mindjárt megköthetjük a szerződést is. Ez aztán már csakugyan kihozott a sodromból. Fölmenni fölmegeyek, valami kolibritömések miatt úgyis szót kellett értenem a Nemzeti Múzeummal, hanem azt a kiadó nem köszöni meg. Megmondom neki, hogy nem bántottam én soha senkit, ne üzzenek belőlem csúfot. Verskötetet, ha nagyon muszájtanak, adok; utóvégre elmúltam negyvenesztendő, s ha már tíz éve tagja vagyok a Petőfi Társaságnak - abban is lehetett valami félreértés, de azt jobb nem keresni -, illendő bebizonyítanom, hogy én is árkádiai illetőségű vagyok. Legalább egy könyvcímnyi jussom legyen ahhoz a négysoros nekrológhoz, ha földi szegődésem kitelik. Hanem aki énbőlőlem regényíró akar csinálni, ahhoz hozzávágom a lírát, ugyan az is inkább csak tambura, tollszárral pengetett.

Szépen elgondoltam én ezt az úton, de amit én előre kigondolok, abból rendesen sohase lesz semmi.

A Teréz körúton lakott a *Kultúra* - így hívták a könyvkiadó vállalatot, megmondhatom a nevét, most már úgyse emelhetik fel az adóját -, s igen megilletődtem, mikor rányitottam az ajtót. Életemben először voltam könyvkiadó hivatalban, s nagyon barátságosan fogadott egy gömbölyű úr, akiről kiderült, hogy a vállalat igazgatója, s nem is olyan idegen nekem.

- Apor Dezső vagyok, régi szegedi újságíró, talán tetszik még rám emlékezni? - gurított elem egy nagy széket.

A régi ismeretség sokat változtatott a dolgon. Régi ismerőssel nem gorombáskodhatik az ember, barátságos hangba halkítja a szemrehányást.

- De hát honnan támadt önnek olyan fantasztikus gondolata? Hiszen mint régi kollégának, önnek kell legjobban tudni, hogy én nem vagyok regényíró.

Apor igazgató úr mosolyogva vállat vont.

- Annyira biztos vagyok a dologban, hogy már a szerződést is legépeltettem. Kérem csak, kisasszony, a szerződésszöveget! Igen, persze, mind a két példányt!

- De az Isten áldja meg, mondja már meg, honnan vette ezt az ötletet?

- Tudom is én. Tessék elolvasni és aláírni, itt ni. A másik példányt én írom alá.

Kétségbeesve tologattam hátra a széket, s a magyar irodalmat az a veszedelem fenyegette, hogy lebillenek a főlemeletről, s nem írói pályám végén töröm ki a nyakamat, hanem már az elején. Valamelyik segédgénius azután idejében visszarántott, s most már csupa hálából is oda kellett írni a nevemet, ahol az igazgató úr kijelölte a helyet a manupropriámnak.

- Így ni, tessék elvenni ezt a másik példányt, és most már hasznos munkát kívánok. Idő van rá bőven, teljes négy hónap, de a terminusra föltétlenül tessék leszállítani a kéziratot.

Éreztem, hogy megint olyat tettem, amit nem lett volna szabad, átkoztam a gyámoltalan természetemet, amit mindenre rá lehet venni, s aminek többek közt azt is köszönhetem, hogy mindig más nyakkendőt vetetnek meg velem a boltban, mint amit kinézek magamnak a kirakatban. Gondolom, meg is látszott rajtam a zavarodottság, s az igazgató úr szükségesnek látta, hogy lekaroltasson a lépcsőn.

Félútról azonban visszaparancsolt egy kisasszonyhang.

- Igazgató úr, kérem!

- Melyikünk? - fordultunk vissza mind a ketten.

- Mind a ketten szíveskedjenek visszafáradni. A szerződésből kimaradt a regény címe.

- Hogyan? - tántorodtam meg. - Csak nem tetszik azt képzelni, hogy én már a regényem címét is tudom?

Megnyugtattak, hogy ez csak formáság. A blankettán ki van pontozva a regényem helye, oda be kell írni valamit. Mindegy, akármit, az nem kötelez semmire, de valami nevet mégiscsak adni kell a gyermeknek, akit adunk-veszünk születése előtt.

- Tessék mondani akármit.

Két szót nem tudtam volna úgy összeszerkeszteni, hogy értelem legyen benne. A sajtó segített ki. Ott hevert az asztalon valamelyik reggeli lap, első oldalán ökölnyi betűkkel azoknak a napoknak a szenzációja: *A festő halála*. Heller Ödön szegedi festőről volt szó, személy szerint is drága, jó emberemről, akit halva fogtak ki a Tiszából. Pár órával azután, hogy segítettem neki valami árverésen egy szamovárt nézni, amit kettőnk pénzén se bírtunk megvenni.

Egy percre megjelent előttem sovány, elgyötört aszkétaarca, láttam fején a vérző sebet, aztán beírtam az üres helyre a regénycímet. Szóról szóra úgy, ahogy az újságból acsargott rám:

- *A festő halála*.

Aztán hazajöttem Szegedre azzal az erős elhatározással, hogy másnap nekifogok a regényírásnak. Ha már beleestem a verembe, legalább sebesen kivackalódom belőle.

De bizony nagyon sok másnap eltelt az első tollbemártásig. Körülbelül harmadfél hónap. Először azért, mert engem csakugyan nagyon sok koloncos kutya rág, amelyeket ki kell elégítenem, hogy legyen egy kis nyugodalmam, amikor dolgozhatok. Akták, számadások, új könyvek, régi pénzek, befestett vásznak, kitömött madarak, jázig szépasszonyok, akikért le kell menni a föld alá, szedőgyerek a nyomdából, aki elől hiába menekülök, mert még a föld alól is rám talál, s a nyakamon ül addig, míg kéziratot nem kap tőlem.

Sebaj - gondoltam -, még mindig van másfél hónapom, s az nagyon sok idő. Azalatt meg lehetne írni egy komoly logaritmuskönyvet is, hát akkor egy rongyos regényre hogyan futná belőle!

Hamarosan rájöttem azonban arra, hogy mégiscsak baj van itt. Mégpedig olyan, mit magam csinállok. Ha egy kolonctól megszabadítom magam, kötözök magamra helyettük kettőt. Mindent kitalálok, csak minél tovább bujkálhassak a regényírás elől. Eszembe jutnak három-esztendő levelek, amikre nem válaszoltam, s mikor azokból is kifogyok, a kétségbeesés azt a mentőötletet sugallja, hogy az impériumom alá tartozó könyvtárban csináljak nagytakarítást. Mégpedig olyanformán, hogy vegyek ki minden kötetet a helyéből, és csak a magam szemének higgyem el, hogy abba csakugyan bele van ütve a lila stempli. S mivel abban az időben körülbelül százezer kötetből állt a birodalmam, nem minden alap nélkül táplálhattam

magamban azt a reményt, hogy mire ezt a munkát befejeztem, akkorára megbukik a Kultúra, s én becsülettel kint leszek a vízből.

Mikor azonban tudatos lett bennem a gyávaság, úgy megmostam magam izsóppal, hogy muszáj volt erkölcsileg megtisztulnom. Marokra fogtam a bátorságom, és megparancsoltam magamnak, hogy fogjak el egy témát. A témák tudniillik mindig úgy nyüzsgönek az író körül, mint nyári alkonyati sétán a muslincák. Legalább olyankor mindig látja őket az ember, mikor nincsen rájuk semmi szüksége, s annál tolakodóbbak, minél jobban hessegeti őket. Hanem aztán mikor komoly szándékkal közejük kap, akkor vagy mind elviszi a szél, vagy úgy teleszalad velük a marka, hogy nem tudja elválasztani egyiket a másiktól. S mire csíptetővel szétszededegetné, nagyítóval szemügyre venné őket, akkor rájön, hogy biz az csupa döglött muslinca.

Legalább öt témát nyomorgattam szét öt hét alatt, az egyiket elhajítottam mindjárt az elején, a másikat kitervelgettem a közepéig, akkor szaladt bele a madzag, odáig eggyel se jutottam, hogy tintába mártottam volna érte a tollat. Ennek a gesztusnak az órája csak a terminus napján következett el. Akkor, amikor megírtam a kiadónak, hogy én már elszaggattam a szerződést, tegye azt ő is az ő példányával. Átkínlódott hosszú hetek óta most éreztem először örömet, sőt némi kárörömet. Mikor a szemébe mondhattam Apor igazgató úrnak, hogy tetszik látni, ugye, megmondtam előre, hogy nem tudok én regényt írni, belátja-e, hogy mégiscsak én vagyok az okosabb ember?

Éppen pünkösöd napja volt, s ez volt nemcsak az első örömem, hanem az első étvágyam napja is. Valahová nagy ebédre voltunk hivatalosak, s a lelki felszabadulás első megnyilatkozása az volt nálam, hogy örömömben nem léptem tagadó álláspontra még a rántott csirkével szemben sem. Aztán hamar elajánlottam magam a jó emberektől, szerettem volna most már nagyot aludni, sok álmatlan éjszakát kellett behozni. Kimentem abba a temetőbe, amelyiket legközelebb értem, befeküdtem két sír közé a vadárvácskás gyöpbe, s aludtam boldogan, mint a halottak, egész addig, míg föl nem ébredtem arra, hogy fázom. Már akkor nem a nap süttött, hanem a hold. S ahogy a szemem kipattant, első gondolatom az volt:

- Nini, hiszen ha én megírnám, hogy mennyit kínlódtam ezzel a regénnyel, akkor meglenne a regény.

Másnap nekifogtam, s egy hónap alatt, amiben az éjszakák is nappalnak számítnának, készen volt *A festő halála*. Annyira készen, hogy még az is benne volt, mit mond majd rá a kritika - többek közt még azt is, hogy ez nem is regény. Így aztán az se ért engem meglepetésül, mikor Császár Elemér barátom csakugyan azt írta róla, hogy az én regényem, nem regény. Igaz, azt is hozzátette, hogy többet ér, mintha az volna. Magam is azt tartom róla, hogy nem regény az, hanem a regényírás kézikönyve. Éppen úgy meg lehet belőle tanulni, hogy lesz az emberből regényíró, mint ahogy a Ford könyvéből a milliommosságot tanulhatja ki az ember. (Van bennem annyi elfogultatlanság, hogy pályakezdőknek inkább a Ford-regények tanulmányozását ajánlom.)

Körülbelül ilyen recept szerint készült második regényem is. Akkor Abbáziába bujdosztam le regényt írni hat hétre. Az emberek elől sikerült is elbújni, de magam elől nem. Akárhány téma szappanbuborékjával kísérleteztem, mind széttüszentette az önkritikám, mire a szalmaszál végén előbújt. Letelt a hatodik hetem utolsó napja is, s egyebet nem produkáltam, mint azt a levelet, amelyben Lantos úrnak megírtam, hogy én bennem olyan törököt fogott, aki elereszti. Nem gílt a szerződés, de ha nagyon ragaszkodik hozzám, a kundombi hun-avar temetőről kaphat egy monográfiát, utóvégre fantázia abban is lesz. Regényt azonban tőlem ebben az életben ne várjon.

A levél elment, és én egy kicsit rezignáltan sétáltam a Quarneró előtt. Lehet, hogy a tehetetlenségbe is bele lehet szokni, de az első érzése nem kellemes. A tengerparti kistemplomban ávéra harangoztak. Hozzáigazítottam az órám, és közben az jutott az eszembe, hogy otthon, Szegeden, ma már nem kilenckor zárják a kaput, hanem tízkor. Mert április 24-e volt, Szent György napja. Ezzel asszociált a második gondolat: holnap 25-e van, Márk napja, búza-szentelő. Mire reggel a magyar határra érek, talán találkozom is valahol a processzióval. S egyszerre láttam magam előtt a fehér karinges falusi papot, a lehajtott fejű Mátyásokat és szüléket, a tiszta szemű Marikákat és Péterkéket.

Öt perc múlva ültem fönt a szobámban, a Villa Jeanette-ben, fölírtam a címet: *Ének a búza-mezőkről*, és aztán másnap délig föl se keltem az íróasztalomtól. S körülbelül négy hét alatt készen volt a kétkötetes regény, olyan témáról, ami tudatosan semmiféle tervezgetésben, mérckikélésben soha nem volt benne. Valami ezer hosszú negyedív, amit a mi tolvajnyelvünkön kutyanyelvnek hívunk, egy szó javítás nélkül. Bizonyosság lehet rá a kézirat, amelyet bibliofil barátom, Szalay főkapitány úr váltott magához azon az áron, hogy legépeltette az egészet, nem akarván derék pesti nyomdászok szemének romlását.

Biz az fizikai munkának is sok lett volna, ha észrevettem volna, hogy dolgozom. De arra csak akkor eszméltem rá, mikor az utolsó mondat után pontot tettem, s meg kellett számolni a kutyanyelveket. Tudniillik írás közben nem akartam ilyen külső, idegen dologgal zavarni magam és tékozolni az időm, hanem egymásra dobáltam a teleírt lapokat egy üres sifonérba. Azokat egymáshoz tartozás szerint összerakni munka volt, az írás maga nem.

Hát akkor mi volt? Tudom is én, minek hívják. Azt hiszem, az irodalomtudomány se fogja tudni soha, mi a teremtés titka. Csak egyet tudok biztosan: azt, hogy ha jót ír az író, az nem az ő érdeme. Az megszállottság, révület, sugallat, titok. Az író csak azért felelős, ha rosszat ír. Mert azt olyankor írta, mikor nem diktáltak neki belülről.

## MOST TUDOM MÁR, KI VAGYOK

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy én sohase néztem még tükörbe, és nem olvastam el azokat az írásokat, amiket az irodalmi tükrösök rólam szerkesztettek. Senkinek se hiszem el, hogy ne érdekelné a saját ábrázata, még ha olyan szemölcsös is, mint egy turbántök. Legfőljebb megállapszik az ember magával, hogy az ő szemölcsői szemölcsnek egészen tökéletesek, azonkívül neki nagyon jól is állnak, oda nem adná őket senkinek a sima ábrázataért.

Hát igenis, megesik az énvelem is, hogy tükörbe nézek, de megvallom, mindig elégedetlenül kapom el a szemem róla. Nem azt mutatja, akinek tudom magam, mióta a Jókai pesti szobrát megkoszorúztam.

Nem volt nekem semmi koszorúzó szándékom, de a leleplezési ünnep éppen fönt ért Pesten, mégpedig Szalay József barátommal mint a szegedi Dugonics Társaság elnökével.

- No - azt mondja az elnök-, ha már úgy is itt vagyunk, legyünk ott a szoborleleplezésen is. Te főlmégy az Akadémiába Balogh Jenőhöz, bejelentesz bennünket mint szegedi küldöttséget, én pedig megveszem Pásztorynénál a virágot.

Mind a ketten jól végeztük a dolgunkat. A kegyelmes úr megígérte, hogy előkelő helyre oszt be bennünket. Pásztoryné pedig nekünk választotta ki a legszebb szál rózsáját. Mert ki volt kötve, hogy csak egy szál virág és egy szál mondat hozzá, többel nem szabad inzultálni az érc-Jókait.

Annyi volt a küldöttség, hogy ezt se bírta volna ki a mesék magyar nábobja, ha nem ércből van. Hiszen volt, aki olyan egy mondatot „rögtönzött”, hogy mire a végére ért, maga is elfelejtette az elejét.

Lehet, hogy én is így lettem volna, de nem értem rá a nagy nézelődéstől. Meg gondoltam, rá is érek még gondolkozni, kényelmetlen dolog az, bujkál előle az ember, míg lehet. Úgy számítottam, ahogy körülnéztem a virágos követeiken, hogy ránk estellik, míg sorra kerülünk. Először jönnek a pesti nagyurak, aztán a pesti kisurak, aztán a megyei és törvényhatósági díszmagyarok, utoljára a mezei hadak, azok közt is utolsónak a vidéki irodalom.

Hát ahogy a Petőfi Társaság szónoka meghajtja magát, hallom ám, ahogy minket kiált a névsorolvasás:

- Szegedi Dugonics Társaság!

Abban a percben az akadémiai főtitkár úr megkapja az egyik karom, és ránt rajtam egyet, az elnököm fogja a másik karom, és taszít rajtam egyet - s már fönt is vagyok a szobor talapzatán, leteszem a rózsát, és mondom a törvényes egy mondatot. Tán öt szó volt az egész, már nem tudom, mi volt, lehet, hogy akkor se tudtam, mindenesetre a legrövidebb beszéd volt, amit valaha szoborleleplezésen mondtak.

Éppen azért arattam vele nagy sikert. Nemcsak hogy megéljeneztek, akik nem hallották, hanem még a másnap reggeli lapok is megemlékeztek róla. De még milyen szépen megemlékeztek! Az egyik azt írta, hogy „Szeged város gyönyörű *csokrát*, amelyen hatalmas nemzeti-szín szalag lengett, *árvalányhajás, délceg küldöttség* tette le a szobor talapzatára”.

- No - mondja az elnököm nevetve a reggelinél -, nézd, milyen bandériumot csinált belőled a destruktív sajtó.

- Az semmi - nyújtok át neki egy konstruktív lapot -, ezt nézd meg, itt mi lett belőlem!

Ez meg azt írta, hogy „Szeged óriás *babérkoszorúját fehérbe öltöztött, bájos szegedi lányka* helyezte a szoborra”.

Nem kérkedtem el a dologgal a mai napig senkinek se, de mit tagadjam, nekem jólesett, hogy napbarnított, délceg bandérium és bájos, fehér ruhás lányka vagyok egy személyben. Azóta vagyok elégedetlen vele, ha az irodalmi tükrök mást mutatnak. Viszont kifelé azóta állom szó nélkül, akár mézbe mártogatnak mint illusztris író, akár csalánba hempergetnek mint jobbat nem érdemlő skriblifexet. *Conscia mens recti...*<sup>14</sup> Nekem beszélhetnek, én tudom, ki vagyok.

Pedig dehogy tudtam, dehogy! Csak most találtam olyan tükröt, amelyikben végre csakugyan megbámulhattam magamat mint kedvemre való fiút.

A tükör természetesen az irodalmi analógiák gyárában készült. Tudvalevőleg a legszolidabb világcégek egyike.

Tegnap reggel a hivatalomban benyit hozzám az egyik kollégám, és azt kérdezi tőlem:

- Kérlek alássan, ki az a Paludan Müller?

Ha magam lettem volna, nyilván azt mondom neki, hogy az ördög tudja, én sok Müllert ismerek, de egy se Paludan. Azonban éppen egy alsóvárosi lakatosmester járt nálam, és az előtt nem kompromittálhattam magam. Tudniillik a mester halott-torban volt a komájánál, aki a kalapos szakmát műveli, ennél fogva azt hiszi, hogy okosabb ember, mint aki csak lakattal művelkedik, és olyan bolondot talált mondani, hogy a Nap nagyobb, mint a Föld. Fogadás is történt ez irányban, a kalapos bizonyította az igazát a kalendáriummal, de a lakatos arra nem ad, meg is mondta kereken, hogy az ő szemében csak a művelődés irányítja a mottót, nem a kalendárium meg az álmoskönyv, tehát ő fellebbez a múzeumhoz. Így került hozzám az ügy, mint választott döntőbíróshoz, s ezért kellett nekem alaposan szemébe nézmem a Paludan Müller problémának. Ha elárulom, hogy Müller úrról se tudom, kicsoda, akkor megrendül a belém helyezett közbizalom, és kisebbségben marad a Nap. Tehát kozmikus érdekből gyors és biztos választ kellett adnom.

- Paludan Müller, fiam? Az egy híres német kalózkapitány volt a XVIII. században. Flibustier, tudod, így hívták akkor ezt a szakmát. Ezt a Paludant 1785. május 5-én akasztották fel Kuba szigetén. Majdnem biztosra veszem, hogy vasárnapi nap volt.

- Furcsa - csóválta a fejét a kolléga visszavonulóban.

- Pedig ez így volt - mondom a lakatosnak -, azóta találni a kubaszivarban kötél darabot.

Természetes, hogy ennyi tudománynak nem lehetett ellenállni. A magyar megadta magát. Az én kedvemért elhitte, hogy a Nap nagyobb, mint a Föld. Ha akartam volna, azt is elhittem volna vele, hogy a Földet a fiastyúk tojta, azért zápult úgy meg mostanában.

Bekukkan azonban megint a kollégám, és ragyog az arcáról a diadal.

- No végre megvan!

- Kicsoda?

- A Müller. Akarom mondani, a Paludan. A Paludan Müller.

- Igen. No, gratulálok.

- De nem német volt, hanem dán.

- Bánja a mándruc.

- És nem kalózkapitány, hanem költő. Lírai.

---

<sup>14</sup> *Conscia mens recti...* - A jó lelkiismeret...

- Tőlem! - vontam vállat. - Hiszen annyi derék Müller van a világon, hogy öközjük is becsúszhatott egy lírai költő, azért ők nem felelősek. De mondd, mi az ördögöt akarsz te ettől a szegény Kjökkenmöddingertől?

- Én? - nevette el magát a kolléga. - Hiszen téged érdekel, nem engem. Nézd, ebben a szemlében írja valami tudós ember, hogy te vagy a magyar Paludan Müller.

- Hm - estem gondba -, és mit mond, mi végül vagyok én az az izé, Müller?

- Költészeted bájánál fogva.

- Hát lehet, lehet - bólogattam nekibátorodva. - Most értem már, hogy mért szoktam én úgy megmámorosodni az aludttejtől. Ez bizonyosan dán vonás bennem. No, jövő nyáron rendezünk egy kis Paludanok találkozását. A magyar Paludan Müller fel fogja keresni a dánt.

- Nem hiszem - rázta a fejét a kolléga. - Hiszen meghalt régen. A lexikon szerint négy évvel előbb, mint ahogy te születél.

- Kicsoda?

- A dán Paludan Müller.

No, akkor egészen világos a dolog. Az írókat bizonyosan nem eresztik be fertőtlenítés nélkül az üdvözltek közé. Míg az igazoltatási eljárás tartott, addig a dán kolléga lelkének itt kellett kóvályogni a földön. Lehet, hogy elunta az ácsorgást, s a születésemtől belém suttyant. No, nem baj, rosszabb helyre is kerülhetett volna, de most már mégiscsak megnézem, ki s mi lakik bennem. Hoci csak valami irodalmi lexikont!

Nagyon meglepő dolgokra jön rá az ember, ha így nyomozza önmagát. Nagyot néztem, amikor rátaláltam, hogy Paludan Müllernek Byron volt a szellemi apja. Teringettét, hiszen akkor nekem meg irodalmi nagyapám volt ez a trifurcifer lord!

Most értem már, hogy mért olyan verejtékes néha reggel a párnám! Olyankor bizonyosan a Hellészpontoszt úszom keresztül álmomban!

De ha már ennyire vagyok, akkor utánaalapozok annak is, hát a mesterem mestere kiből, miből lett.

Ami Byron metsző iróniáját illeti, közvetlen örököse Swiftnek - olvasom róla, s ebből elég is nekem ennyi. Ebből is meg tudom magyarázni, hogy a nagyobb unokám mért fenyegeti mindig azzal a kisebbet, hogy a zsebébe dugja. Bizonyosan úgy érzi, ő a Gulliver a törpék között.

Isten neki, az angolokkal még csak vállalom az atyafiságot, de már Rabelais-től húzódkodom egy kicsit. Pedig rájöttem egy tanulmányban, hogy Swift az angol Rabelais. A meudoni plébános az angol, katedrálisban. Nekem ükapám, akitől én igen elfajzottam, mert mint szégyenlős ember, inkább a nyelvem elharapnám, semhogy olyan csintalanságokat mondanék, mint amilyenekkel Rabelais főtisztelendő úr élvezkedett.

De nini, ne hamarkodjunk el a dolgot. Hátha nem is olyan pokolra való a francia pap szabadszájúsága. Nem hát. Ehol-e, mit állapított meg róla Nisard:

- Egész Szent Jeromosig kell visszamennünk, hogy megtaláljuk Rabelais zabolátlan ősforrását...

Jaj, dehogy megyek vissza még ennél is tovább. Egy destruktív magyar író Szent Jeromossal is beérheti mint ősével. Ha még tovább kutatnám a gyökereimet, okvetlen az ótestamentumi prófétákhoz jutnék el, azok pedig még irodalmi rokonoknak se kíváncsiak a mai világban. Ártanának a karrieremnek.

## ÖNVÉDELEM

Tíz hétig nem volt itt semmi hiba a világon. Olyan becsületem volt itt nekem a népeknél, mintha én volnék a százesztendős jövőmondó, aki aratásra száraz időt rendeltem.

Hogy hol van az az „itt”? Ugyanott, ahol eddig. A tulajdon kubikgödreimben, ahol az őseket destruálom ásóval és lapáttal, a macska tudja notesz nélkül, mióta. Csak azt tudom, hogy bőrkabátban kezdtem, aztán a vászon is igen csak lehámlott rólam, és most megint ki kellett sürgönyöznöm a bőrkabátot. Meg azt is tudom, hogy soha én még ilyen béketűrő népet nem láttam, mint ezek az idevaló gepidák. Már a háromszázadiknak a szeméből verem ki az álmot, de azért még meg se mukkant egyik se. Pedig jó darab emberek akadtak köztük. Például ezt is száznolcvanhét centisnek mértük, akinek a lapockája szolgál most írómappául a térdemen.

(No, mi az már megint, Kollár? Hogy nincs feje a maga gödriben a holt embernek? Hát persze, bizonyosan valami generális lehetett.)

No tessék, máskor, ha így enyelegtem Kollárral, mindig fülig szaladt a szája a nevetéstől. Most már ő is csak úgy muszájból mosolyog, mint a deák, mikor a tanár úr viccet mond.

Vagy két hét óta veszem észre, hogy megváltozott körülöttem a világ. Istenem, milyen jó dolgom volt nekem itt addig, míg csak annyit tudtak rólam, hogy én vagyok az ásató ember, aki pengőt adok a kongóért! Hiszen szó sincs róla, ez se egészen tökéletes eszű emberhez való foglalkozás, de hát mit csináljunk neki, ilyennek is csak lenni kell. S az ilyen emberrel kíméletesen kell bánni, mert elég annak szegénynek a maga baja is.

(Bódi, az Isten szentelje meg magát, hát nem látja, hogy annak a sírnak még nincs meg a feneke? Nézze, hogy szalad le benne az ásó. Föl kell ásni az egészet, mert ez alatt a csekély csontváz alatt még egy régibb sír van.)

Lehet, hogy azt hitték, a *Rudol* bujdosik itt az én képemben. Mert csak az lehet olyan kegyetlen jó ember, hogy serrel itatja a szegénységet, ő meg csak a vizes korsóból vidámodik. De akármit hittek, nagyon emberséges szívvel voltak hozzám. A kovács, akinek a műhelye előtt mindennap kétszer elmegyek, mindig nyájasan fogadja a köszönésemet. A csősz mindig elszidta a bokámtól a puliját, ha az végrehajtónak gondolt, és leplezetlen ellenszenvének akart kifejezést adni. Az urasági kanászok és bojtárok nem az én teremtésemet szidták, hanem a malacokét és birkákét, ha azok mélabújukban az autóm elé feküdtek. A szájtátó öreg szülék, ha kijöttek nézelődni a tetthelyre, mindig megkínáltak potyóka szilvával, különösen mikor elmagyaráztam nekik, hogy a holttetemek, akiknek a fejét papírba csomagoltuk, nem keresztény népek voltak, hanem vasas németek, akik úgyse támadnának fel. Az uraságok ebédre hívtak, a bíró úr megkínált szivarral, a gazdaköri vendéglős úr kesztyűben szolgálta föl a hirtelen-hamarjót, ha melege éheztem, és az úri kisasszonyok a nagyutcán semmivel se vetettek rám több ügyet, mint más esernyőcsinálóra vagy ablakos tóra. Szóval, úgy éltem, mint Marci Hevesen, és bizonyosan jobban, mint Vilmos császár Doornban, mert engem nem evett a lúg a birodalmamért, amelyikből elszöktem. Sőt, csak akkor rázott a hideg békasó-izzasztó kánikulában is, ha eszembe jutott, hogy íróasztal is van a világon.

(Ejnye, Medvesán bácsi, de fene hosszú nyelve van annak a maga ásójának, azért dolgozik olyan szuszogva vele. Hogy mondja, hol dolgozott maga ilyenekkel? A Murman-parton? Hát maga ott volt hadifogságban? Ejnye, hejnye, de jó, hogy a jegesmedvék meg nem ették, most fehér medvecukornak mérné ki valami muszka boltos. No, hamar gyújtson rá erre a szivarra, majd kifüstöli a szemiből az álmot.)

Az első szimptóma, amivel a világ elhidegedése kezdődött körülöttem, az az úri jáger volt, aki minden délután elmegy az ősök temetője mellett foglyászni, és minden este egy pár döglött varjúval tér vissza. Ez énnekem mindig úgy szokott köszönni, hogy „adjon Isten, van-e még sok, igazgató úr”? Egyszer aztán úgy fordította a szót, hogy „van szerencsém”, és még a szörpertlis kalapját is megdöfte hozzá az ujjával. Ha eszem lett volna, ebből is láthattam volna, hogy itt valami baj van, de akkoriban találtuk az első kardot, és azon való örömünkben ügyet se vettem a világi dolgokra. Csak az ütött szöveget a fejembe, mikor a mélabús disznó megint az autóm elé feküdt, és a kanász azzal csördített rajta végig:

- No, te is úr akarsz már lenni, a nehézség cifrázza ki a füled gombját?

Hopp, döbrentem meg, itt nyilván kitudódott rólam valami. Mert ha jól sejtem, én lehetek az az úr, aki feltűzelte a mélabús disznó ambícióját, hogy ő is úr akarjon lenni. S alighanem itt a magyarázata annak, hogy a csőszök nem vetik értem latba a befolyásukat, mikor a pulijaik barátságatlan indulattal vannak hozzám, s hogy a szülék most már nem kínálnak meg potyóka szilvával, csak a sárgadinnye levét csurgatják a nyakamba, mikor én lent guggolok a gödörben, ők meg fönt az árokparton teszik a törvényt.

Tegnap aztán végképp kinyílt a szemem. Mikor a trafikos kisasszony becsomagolta a rövidszivarjaimat, eléem tett harminc darab levelezőlapot.

- Köszönöm szépen - mondom -, én nem levelezek. A gepidák se éltek ilyennel.

- Pardon - biccenti meg mosolyogva a fejét a kisasszony -, ezekre autogramot kérek az író úrtól.

Ha a gepidák királya eléem állt volna, és a koponyámat kérte volna ivóserlegnek, amely fajtája a kegyeletnek náluk igen divatozott, akkor se ijedtem volna úgy meg.

- Tévedés lesz ez - dadogtam elvörösödve -, nem én vagyok az az égetnivaló. Tessék elhinni, én egész rendes ember vagyok.

A kisasszony megrázta mindkét kezét, csak úgy csörömpöltek a gyűrűi.

- Ó, kérem, mi már rég ismerjük a költő urat, csak nem tételeztük föl, hogy uraságod az az illető.

- Nem, nem én vagyok - kezdtem magamhoz térni -, tessék csak megnézni a nyakravalómat. Mindig először megkötöm, aztán bújok bele. Ez a múzeumigazgatók különös ismertetőjele.

A kisasszony eltűnődött, aztán belenyúlt a pulthíókba.

- Valóban nem ön volna ön? Pedig nekem azt írta a nagynénikém Jászkarajenőről, tetszik látni?

Ezt nem lehetett letagadnom.

Elkeseredve fordultam ki a trafikból. Az újságok kipellengéreztek már. Az egyik, amint utólag megállapítottam, éppen két héttel ezelőtt. Azon a napon, mikor a jáger fölfedezte, hogy szerencséje van, ha engem lát. Ettől kezdve van nekem veszett hírem az idevaló nemzet kebelében, s úgy lehet, még a szomszéd határban is.

(Nem. Gyuri fiam, nem dohányvágó az, csak nagy vaslándzsa. Szegény gepidák még nem pipáztak, nyilván azért voltak olyan rövid életűek a földön. Vigyázzon, ne feszítse, mert mindjárt széteszi az avas az egészet. Úgy, köszönöm, előjegyzem egy pohár sörre.)

Hol is hagytam el? Hát igen, itt tenni kell valamit. Nem foghatok el külön-külön minden embert, hogy „kérem, én ártatlan vagyok a dologban, magam is csak az újságokból tudom”. Jogos önvédelemből muszáj kidobolnom országnak-világnak, mi az igazság.

Az igazság az, hogy Vincze Zsigmond barátomuram Kulinyi Ernő öcsémuram felbujtására csakugyan megzenésítette *Az aranyszörű bárány* című librettót, aminek a szerzőjét úgy hívják, ahogy engem. Daljáték-e, operett-e, mi-e, azt én meg nem mondom, mert én se tudom. Sose szoktam tisztában lenni a műfajok fogalmával és határával. Csak egy műfaj törvényeit tudom kívülről még hatodikos gimnazista koromból, azt akkor *alagya*-nak hívták magyarul. Kazinczyék idejében pedig *szomorcsá*-nak, de nem hiszem, hogy *Az aranyszörű bárány* idetartozna. Ahogy én fülhegygel hallottam, csupa vidámság elejétől végig. Nem is lehet más, hiszen számadó juhászok, bojtárlegények, ugrifüles hercegek meg királyok szerepelnek benne. Persze, nem mostani királyok, mert ezek komoly ügyek, hanem régi, jókedvű királyok. Igen, maga Mátyás király, a szegény emberek királya. Persze, nem történeti miliőben, hanem úgy, *ahogy a magyar paraszt elképzei a királyok életét vasárnap délután*. Gondolom, kíséretnek egészen új a színpadon - majd megválnak, hány zsákkal telik. De ez már nem is tartozik ide, s én nem akarom túlzásba vinni az önvédelmet. Fölülírt igazgató úr csak tisztázni óhajtja magát, hogy az ő orra ebben a dologban nem cirnos, s minden felelősség az író úré, akivel ő mostanában ritkán találkozik. De még annak is van valami mentsége. Az, hogy ő semmit se csinál magától, de olyan gyámoltalan ember, hogy a pestiek mindenbe beleviszik. Még az operett-írásba is. Még szerencse, hogy az írása olyan, mint a gepidák rúnáírása, mindent bele lehet olvasni, s lehet, hogy a pesti gépbemondó és gépelő egészen jó dolgot fognak belőle kihozni.

(Kasza András mondja a Jánosomnak:

- Vigyázzon, Kotormány úr, mert ha azt a függőt eltöri, az igazgató úr felkötteti magát.
- Nem baj - mondja János -, *az almának is a szépit kötik fel*.

No, már azért ezt mégiscsak bele vesszük az operettbe utólag, ha semmi közünk is hozzá. Csakhogy ott majd az öreg Tandari számadó mondja ezt az igazságot a burkus királynak.)

## ARANYGYAPJAS-E A BÁRÁNY?

Hát persze hogy az operettbeli bárányról van szó, akit én neveltem, Kulinyi Ernő barátom öltöztetett aranyba, és Vincze Zsiga barátom pántlikázott fel ezüstcsengengettyűvel. Látnivaló, hogy egyetemleges felelősség terhel itt bennünket, amin magunknak kell elosztoznunk, mint a Szathmáry Tihamér kollégám szegénylegényeinek. (Szathmáry Tihamér nem úgy kollégám, mintha én is vásárhelyi főispán lettem volna a feljebbvaló esztendőkből, hanem úgy, hogy most ő is író. Mégpedig sokkal különb író, mint amilyen főispán én lettem volna.)

Elég az hozzá, hogy valamikor három vásárhelyi legény leütötte a makói sajtos kofát a vásárbán. Még akkor a megye volt a törvényszék, s az nagyon szigorú ítéletet hozott, amit az alispán így hirdetett ki a tetteseknek:

- Hárman negyvenhárom esztendőt kaptatok, édös gyerökeim. Hát most már egy éjszakára összezáratlak benneteket, hogy barátságosan elosztozhassatok rajta, kinek mi dukál az összbüntetésből. Utóvégre magatok tudjátok legjobban, ki mennyire szolgált rá.

Hát a mai emberekben nincs annyi belátás, mint a régi judikátúrában. Egy hónap óta fél ország engem szorongat mind a hármunk helyett. Azazhogy több is a fél országnál. Nemcsak Jászkarajenő meg Miskolc és Antalháza intéztek hozzám diplomáciai jegyzékeket, hanem Arad, Pozsony, Szabadka és Nagyvárád is. Hogy hogy viseli magát a bárány, megszokott-e már a színpadon, eszik-e már sós kenyeret a királykisasszony kezéből? És hogy most már mi lesz vele? A szegedi tarlón veszi-e meg a hideg, vagy fölkerül valamelyik pesti karámba? Lesz-e belőle székesfővárosi aranybárány, vagy megmarad helyi birkának? És főképpen, hogy milyen kritikát mondott róla ifj. Ferenc, aki meseügyekben mégiscsak a legigazabb bíró?

Azok a kedves jó emberek, akik láthatatlanban így fölkarolták a bárányt, nem veszik rossz néven, ha most ez egyszer ilyen sommásan felek nekik. Külön-külön egész szívvel hálás vagyok mindenkinek, de ennél nagyobb tékozlást nem engednek meg a tantiémek. A nyilvánosságtól is engedelmet kérek, hogy elé terelem az egyetlen háziállatomat. Nem egészen privát ügy ez. Adalék a magyar juhtenyésztés történetéhez.

\*

Hol kezdjem? Az illendőség azt kívánja, hogy először a magyar nyelv számonkérő széke előtt tisztázzam magamat.

Egy szentesi jóemberem fogott pörbe ez előtt a fórum előtt. Nem írta a nevét a levele alá, pedig bátran tehetne volna. Látom a jó szándékát, rosszul esne neki, ha engem is rajtaérne valami csínytevésen a sokat csúffá tett nyelvünk ellen. Azt kérdezi, mért *aranyszőrű* az én bárányom, és mért nem *aranygyapjas*? Ugyan nem is tőlem kérdezte először, hanem a pesti lapjától kért szerkesztői üzenetet. *Quintus*, akinek én is régi tisztelője vagyok, meg is üzent nekik, hogy neki van igaza, nem nekem. A kutyának, macskának, lónak, tehénnek szőre van, de a juhnak gyapja. Ezt a szerkesztői üzenetet kaptam aztán én meg ismeretlen szentesi jóemberemtől - ugyan asszonynak gondolom -, azzal, hogy mit szólok rá?

Azt szólok, hogy én is *gyapját* tudom a juhnak, ha odagondolok. De én nem szoktam gondolkodni, egyáltalában se, akkor meg különösen nem, mikor írok. Aki most azt gondolja, hogy „meg is látszik rajta”, annak én igazat adok. Én úgy írok, ahogy beszélek, és úgy beszélek, „ahogy jön”. Mármint ha ásatás közben a lábamhoz dörgölődik valami barátságos báránka, azt veszem észre, hogy „csupa szőr lett a nadrágom”, nem azt, hogy „csupa gyapjú”. Az apám szűcs volt, s életberendezésünk olyan puritán, hogy nincs az a Bud János, aki

fényűzést vethetett volna a szemünkre. A szücsműhely volt a szalonunk, a hálónk s az ebédlőnk. Ennélfogva nemcsak a levegőben szálldostak, hanem a krumplis tarhonyalevesbe is beleereszkedtek olyan juhbőr termékek, amelyeknek, a szakácskönyv szerint, ott nincs semmi keresetük. Ezek azonban nem *subagyapjúk* voltak, hanem subaszőrök, ami különben íz és táperő szempontjából egészen egyre ment.

Igen, a juhnek *gyapja* van, de csak akkor, mikor már nem ő viseli. Míg az ő bőrén tartózkodik, addig *szőr*. Aki nekem nem hiszi el, higgye el Margalits Edének, a magyar közmondások összegyűjtőjének. Ott van köztük ez is - mégpedig a *Magyar Nyelvőr* népnyelvi gyűjtéséből: *Egy se jó birka, amelyik nem bírja a szórét*.

Az *aranygyapjú*... Persze, az jó üzlet lenne, aranygyapjas birkát tenyészteni. De hát ki az ördög gondolna olyan bolondot, hogy éppen az én kezem alul kerülne ki ilyen előkelő állat? Pedig akkor biztosan elkelt volna már a pesti vásáron. Így, ahogy van, kócos, bogáncsos, tipetopa kis parasztbirkára ki vetne szemet a pesti kőkarámos gazdák közül, mikor olyan nagy a fölajtás?

Magam is azt tartom, nem való a mi bárányunk olyan úri helyre, mint az a Pest. Minden hibáját belátom, amit a szemére vetettek. Nem olyan ember vagyok én, aki tusakodni szoktam volna a megismert igazság ellen.

Először is abban találták bűnösnek a pesti szakértők, hogy nincs benne - *tendencia*. Mármost a mesében. Hát nincs is. Meg kell vallanom, hogy egy szőrszál nem sok, de ezen a bárányon annyi sincs azokból a nemes tendenciákból, amelyek halhatatlanokká teszik a mostani operetteket. Ez a bolond kis állat nem tud mást, mint a mese, csilingel és ide-oda futkorász az aranyréten, ezüstmezőben. És nincs egyéb tendenciája, mint a mesének: aranyszalmát, ezüstszenát szemetelni azokra, akiknek a lelkéhez odadörgölődzik.

Aztán fülhegygel azt is hallottam, hogy még nagyobb baja is van a Cukri báránynak. Az, hogy tendencia van benne. Destruktív tendencia. Fölségsértés a mesebeli királyok ellen. Például a burkus király, aki fogadáson elveszti a fél országát, azt mondja, hogy „oda a fél országom, és még csak koronatanács se kellett hozzá!” Ebben is van valami. Magam is lekaptam a fejem, mikor ezt hallottam a színpadról, és ijedten pislogtam körül, hogy nincs-e ott a karzaton Vilmos császár. (Tudniillik az idegeneknek csak ott jutott hely.) De hát „a macska is szemibe mer nézni a királynak” - ez a destruktív ténymegállapítás is a darabból való -, én is meg mertem volna mondani a felségnek, hogy mért böstörködöm és éppen a királyokkal. Azért, mert más szakmabeliek már nem állják a tréfát, s mindjárt becsületsértési pört indítanak a szerző ellen. Egyedül a királyi szakma az, amely még eddig nem nyilatkozott, hogy sértve érzi magát. Tehetek én arról, hogy így elfajultak az idők, s ma csak a királyokat meg a múzeum-igazgatókat lehet büntetlenül kifigurázni? Mert minket is lehet, s nem tartom kizártnak, hogy a királyok is visszafiguráznak még egyszer engem. Lojálisan megígérem nekik már most, hogy én se indítok ellenük sajtópört.

*Last, not least*,<sup>15</sup> ahogy a művelt emberek írják. A báránynak subaszaga van. De a kutya-teremtésit neki, ezt már nem győzöm műveltséggel. Hiszen éppen az ér benne valamit, hogy subaszaga van. Suba lesz belőle, nem *dessous*, hát nem lehet otkolonszaga, mint annak.

Tovább aztán nincs is. Azaz mondjuk, hogy azért lehetne tovább is, ha a bárányt a nyakamba venném vagy a hónom alá kapnám, és végigkurjongatnám vele a pesti vásárt, hogy „bárányt vegyenek!” Okosítanak az okosok, hogy ez így szokás. Hát egy falka aranybárány gyapjáért

---

<sup>15</sup> *Last, not least* - Végül, de nem utolsó sorban

megtenném-e, nem egy szál kis rongyosért! Nagyon kiskun ember vagyok én ahhoz. Ugyan az apám révén jászkun is. („Nagykun fényes, kiskun kényes, jász elmehet.”)

\*

A bárány különben mint címszereplő, köszöni szépen a szíves érdeklődést, és egészen jól érzi magát a szegedi deszkatarlón. Nem is olyan tarló az, mint a ketrecben tartott pesti juhnemzet gondolja. Nem is holmi kutyatejes gizgaz nő rajta, hanem valóságos finom széna, amit külön aszaltat neki Tarnai direktor úr.

Kezdetben azonban több baj volt a báránnyal, mint mivelünk mindnyájunkkal együtt. Először azért, mert egyáltalán nem volt. A báránypremier a természet törvényei szerint nem november derekán van. Három vármegyét beszaladoztak érte a színházi fullajtárok, míg végre a Pallavicini-uradalomban akadt egy anyajuh, amely függetlenítette magát a természet törvényeitől. Szerencsésen be is hozták az anyát és leányát, de útközben nem informálták őket, hogy mi lesz velük, s ez egy kicsit megzavarta szegényeket. Úgy érezhették magukat, mikor megtudták, hogy színi pályára lépnek, mint én, mikor két nagy akaratú pesti barátom tudtomra adta, hogy operettet költetnek velem. Csak én már koromnál fogva is többet tapasztaltam, mint a puszták gyermekei, és megtanultam minden sorscsapást szótlánul elviselni. Ők olyan lármát csaptak, hogy az öreg színház vásárcsarnoknak érezte magát.

- Hát erre születek én téged? - kérdezte az anya reggeltől estig, pillanatnyi szünetet nem ismerő szívfájdalommal.

- Mé-é, mé-é? - kérdezte vissza szünet nélkül a Cukri. Egyebet nem tudott mondani a kis buta.

Azaz hogy tudta az variálni is a hangot. Azt hallottam először az egész darabból.

Próbákra nem jártam, mert úgy gondoltam, hogy az nagy illetlenség volna tőlem. A színészek se beszéltek bele, mikor írtam *Az aranyszörű bárány*-t, hát akkor én mit okoskodhatnék bele, mikor ők játsszák? De a főpróbára mégiscsak elhurcolt a színházi karhatalom. Az utcán nem akartam botrányt csinálni, hanem az előcsarnokban megvettem a lábamat.

- Aztán csakugyan bemenjek én ide?

- Bee, bee, bebecé - döntötte el a kérdést a címszereplő valahonnan a magasabb régiókból.

Erre aztán csakugyan bevitt a lelkiismeret. Végre ez az ártatlan bárány nem veheti magára az én bűnömet. Legalább annyit elvárhat tőlem, hogy én is vele szenvedjek.

A szereplők aztán kétségbeesve magyarázták, hogy nem is olyan ártatlan bárány a Cukri. Inkább vadbárány. Annál is rosszabb. Vadállat.

- Mee? mee? - kérdezte a kis bestia. (Annyit huszonnégy óra alatt eltanult a kultúrából, hogy ártatlannak szimulálja magát.)

Azzal dühítette magára az egész királyi udvart, hogy senkit se hagyott érvényesülni a magas uraságok közül. Belebőgött zenébe, énekbe, és kilátástalanná tett minden slágert.

- Hát mi rossz van ebben? - csodálkoztam el. - Mernék fogadni, hogy a népeknek ő fog legjobban tetszeni.

Hiszen éppen ezt a stréberkedést tartották megengedhetetlennek a felséges partnerek. Érje be ki-ki a maga dicsőségével, de ne tegyen kárt a máséban.

- Hm. Nem hiszem, hogy a birkanemzet nagyon kapadozna a dicsőség után. Sokkal józanabb életfelfogása van annak. Ahogy én ismerem, egy marék széna jobban meghatja, mint a legtombolóbb tapsvihar.

Próbát tettünk, és a polgári józanságba vetett hitem nem csalt meg. Így is bele-belebégetett ugyan a Cukri a dallikózásba, de mindig csak a strófa végén. Hiába, az ilyen uradalmi báránnyal azért mégiscsak veleszületik valami jólneveltség.

- No, most már kezdetjük az aranyozást - kommandírozott a főrendező. - Gyerünk csak azzal a pemzlivel!

- Megálljunk csak, barátom uram - szólalt meg bennem az agnoszticizmus. (Nem egészen úgy értendő, ahogy Herbert Spencer értette, s bárányszeretnek fordítandó. Ad captam: humanizmus.<sup>16</sup>) - Ugye, ez szopós bárány?

- Hát persze. Azért hoztuk be az anyját is. Nemcsak gardedamnak, hanem dadának is.

- Éppen arra gondoltam én is. Attól félek, nem vállalja az anyja a bárányt, ha bearanyozzuk a szőrét. Nagyon demokrata kinézése van ennek az anyapusinak.

A főrendező megijedt. Abból nagy baj lenne, ha az anyai emlő megvonatnék a Cukritól. Valami nagy értékű fajbárány ez, s ő személyes felelősséget vállalt érte.

- Hanem azért tehetünk egy próbát. Nem a szopós felin mázoljuk be a bárányt, hanem a farka felől, így ni! No, most mit szól hozzá az asszonyosság?

Azt szólta, hogy lenyalta a lányáról az aranyat. Öt próbát tettünk, mind az öt ezzel végződött. A birkaasszonyosság gyomrában több arany van, mint amennyi honorárium nekem jut.

- Hát ez így nem jó lesz. Hanem nini, hátha bepúderoznánk aranyporral?

Abba az anya belenyugodott volna, hanem, azt meg a bárány nem vállalta. Rázott egyet magán, s egész közönséges bárány lett belőle. Be kellett látnunk, hogy itt olyan romlatlan falusi erkölccsel állunk szemben, amin nem fog még az arany se.

Annál jobb, ezt rábízzuk a közönség fantáziájára, legalább az is belesegít a sikerbe.

Úgy is lett. Tizenhatszor címszerepelt a bárány egy hónap alatt, és még egyszer se kérte vissza senki se a jegye árát, hogy ő be van csapva, mert neki nem aranybárányt mutattak. Pedig úgy mondják, mindig tele volt a színház.

\*

Én nem tudom, mert a premier óta csak egy előadást néztem meg, de azon nem láttam mást, csak a kis embert, aki ifj. Ferenc néven ismeretes. Életében először volt színházban, és én először láttam életemben embert, aki ébren álmodik. Kis arca elsápadt, a szeme ködösen fénylett, mint a vízbe esett csillag, a szájacskája nyitva maradt, és mikor ő is tapsolni akart a nagyokkal, a két tenyere nem talált egymásra az izgalomtól. Ez így tartott a második felvonás közepéig. Akkor az elragadtatás álma kezdett átmenni az unalom egészséges álmába. A kimerült kis fej kezdett bólogatni, és szerzői becsületesemet csak az mentette meg, hogy druszámnak gyakorlati gondolata támadt. A két zsibbadt kis kar lehúzta a fejemet a forró kis szájhoz.

- Apapám, tudod, mit súgok neköd? Csak aztat, hogy löhet-e itten csokoládét vönni?

Persze hogy lehetett, s attól kezdve Ferenc megint elragadtatott kritikusként mutatkozott, de máig is az a gyanúm, hogy ez már csak olyan megfizetett kritika volt.

---

<sup>16</sup> *Ad captam: humanizmus* - a humanizmus kaptafája szerint.

Két nap óta ugyan kezd visszatérni az önbizalmam. Megvettük *Az aranyszőrű bárány* gramofonlemezét, s azóta Ferencet nem lehet elszakítani a műélvezettől. Ugyan ő ilyenkor nem Ferenc, hanem Gyurka bojtár. Kabátkáját bélésével kifelé kerekíti a vállára, félrecsapja a fején a piros csákót, mélabús arccal támaszkodik a juhászkampót képviselő esernyőnyélre, s együtt énekli Sebő Miklóssal a fekete sereg indulóját:

*Hetyke kalpagomon szép darutoll...*

Ugyan ő egy kicsit értelmesebbé teszi a szöveget. Se a *kalpag*-nak nem hallotta hírit soha, se a *daru*-nak, tehát megértelmesíti mind a kettőt, ebben a szövegezésben:

*Hetyke talpamon a szép falutoll...*

Közben pedig a kis pesztrának négykézlábra kell ereszkedni, a Gyurka bojtár térdét döfködni a fejével, és szép bárányszóval kíséreni az éneket:

- Mee, meee...

Mégiscsak érdemes volt megírni *Az aranyszőrű bárány*-t.

## ÖRÖKÖS TAGSÁG ÉS AZ ARANYSZŐRŰ BÁRÁNY

Ma reggel a villamoson azzal köszöntött egyik kalauz barátom:

- No hát a nagyságos urat is csak kisemmizték az örökösödésből.

Megállt a szívem verése, mikor meghallottam, hogy még engem is lehet örökösödéssel kapcsolatban emlegetni. Úristen, talán adoptált valaki?

- Nem értem - próbáltam erőt venni magamon. - Micsoda örökösödésről beszél maga, barátomuram?

- Hát a közgyűlési örökösödésről. Benne volt szerdán a délmagyarországi újságban.

Ha tudtam volna, miről van szó, nem néztem volna meg, de így tudatlanul mégiscsak előkerestem a délmagyarországi lapot, s meg is találtam benne a haragos passzust. Abból tudtam meg, hogy nem jelöltek örökös tagnak, s hogy ez bizonyára kínosan fogja érinteni az egész országot.

Hát tudja Isten. Én szavamra mondom, nem éreztem semmi kint, mikor a borzasztó eseményről értesültem. S éppen azért nem is beszélnék róla, ha attól nem tartanék, hogy lesznek olyan jóemberek, akik azt hiszik, hogy lapunk az én képviseletemben haragudott. Ezt nem hagyhatom szó nélkül. Én minden dolgom magam végzem, s nem per procura<sup>17</sup> haragudnék, ha haraggyakorlatokkal szoktam volna szórakozni. De én olyan minden mindegy ember vagyok, s azért se tartom érdemesnek haragudni, amiért érdemes volna. Olyan bolondot meg végképp nem csinállok, hogy minden ok nélkül, csak úgy l'art pour l'art haragudjak.

Ha pántolódnék valakivel vagy valakikkel, akkor azokkal kezdenék vilonciát, akik mindenáron össze akarnak engem házasítani a szegedi közélettel, holott egészen jól megvagyunk egymás nélkül. Kinek telik öröme az ilyen híresztelésekben, mikor, akinek jobb dolga nincs, mint velem törődni, az láthatja, hogy minden helybeli dologból kihúzom magam, ahol szépszerével tehetem. Különösen ez az örökös tagság, vagy minek hívják, hogy juthatott volna nekem eszembe? Legalább ötvenezer polgártársam él ebben a városban, legalább olyan rendes ember, mint én, de nem zavar még annyi vizet se - no, szép volna, ha az mind megharagudna azért, hogy őt nem tették meg örökös városatyának! S ami az én csekély személyemet illeti, van nekem anélkül is annyi jeruzsálemi királyságom, hogy adhatnék belőle egy tucat ambiciózus felebarátomnak. Oda is adom szívesen - azaz hopp, egyet mégse adok. Szegedi kitüntetésem nekem egyetlenegy van, de annak szívből örülök. Ez az, hogy a szegedi szabók megválasztottak díszszabónak. Ehhez nemcsak azért ragaszkodom, mert igazán keresetlen tisztesség, hanem, azért is, mert ez nagy öröm volt a mennyországban az én drágáimnak. Az édesapámékat értem, akik bizonyosan valami piros-fehér-zöld csillagból vigyáznak rám. S a tisztességtételelem napján az édesapám bizonyosan azt mondta édesanyámnak:

- No, anyjuk, most már nem féltsem a gyereket. Mégiscsak ember lett abból, ha már a szabók is elismerik, holott szücsmesternek a fia.

De az örökös tagság? Ugyan! Még azt hitte volna szegény öregem odafönt, hogy már én is kormánypárti lettem, s nem merne a Holló Lajos szeme elé kerülni.

---

<sup>17</sup> *per procura* - meghatalmazásból, hivatalosan

És hogy az ország is megcsóválta a fejét erre az én lecsökkentésemre? Hm. Attól félek, hogy az országnak jelenleg más irányban vannak fejcsóválásai. Aztán meg akármennyire szégyenlem, de be kell valamit vallanom. Azt, hogy én már sokfelé jártam az országban, sok mindent is kérdeztek tőlem, de azt soha senki nem kérdezte, hogy ugyan városatya vagyok-e Szegeden. Nem szép a népektől, hogy még erre se kíváncsiak, de tessék elhinni, hogy ilyenek a népek.

Ez az ügy nincs tovább, s remélem, ilyen bolondságok miatt ezentúl a jóembereim feje se fáj.

A másik ügy már súlyosabb. Valahogy híre futamodott, hogy egyik szegedi könyvkereskedés megkapta bizományba az első könyvemnek, a huszonkét évvel ezelőtt megírt *Aranyszőrű bárány*-nak tén száz példányát, amik padlásról vagy pincéből kerültek elő. Hallom, hogy az emberek aztán tömegesen fordultak vissza, méltatlankodva azon, hogy túlzott kihasználása a konjunktúrának négy pengőt kérni olyan aprólék kis könyvért, amely nem nagyobb, mint a bárány farka. Hát ehhez nem tudok hozzászólni, mert sose voltam konjunktúraszakértő. Abból is látszik, hogy magam is tizenkét pengőt fizettem ki három darab kis könyvért. Aztán még tízéért harmincöt pengőt, mert mikor megtudták, hogy én vagyok a tékozló ember, minden négy pengőből leengedtek ötven fillért. Összesen negyvenhét pengőmbe került a tulajdon könyvem, amiért ötven korona honoráriumot kaptam annak idején. Így nyírom én az aranygyapjút a báránymról. Hiába, csak üzletember lesz az emberből, mire megöregszik.

## A BÁRÁNY FÖLTEKINTÉSE

Ha már úgyis kitudódott, akkor jobb, ha magam számolok be róla. Még valaki azt hinné itthon, hogy színigazgatót keresni jártam Erdélyben. Erről is volna mit mondanom - olyan nagy esemény ez a szegedi színházkérdés, hogy én már odaát hallottam, ki lesz itthon a színigazgató -, de hát én nem kotyogok bele a politikába, ha csupa színházpolitika is. (Ugyan melyik politika nem színház?) Hadd legyen legalább egy ember Szegeden, aki nem ért a színházhoz, s a hegyibe még be is vallja.

Elég az hozzá, hogy nem színigazgatót kerestem Erdélyben. Amit kerestem, meg is találtam csavargás közben. Egy csöndsziget, ahol nincs akta, nincs újság, nincs „tetszett-e már hallani”?, és nincs „mit szólsz ehhez a hallatlan dologhoz”? Se az ember nem szól senkihez, se az emberhez nem szól senki. Vernek az órák, és az ember nem törődik vele, hányat vernek - futja az örökkévalóságból. Az ember nem akkor eszik, mikor muszáj, hanem mikor éhes. Az ember olyan senki, hogy itthon se lehet senkibb, és mégis úgy érzi magát, mintha király volna Beóciában: lopja a napot, és nem érez érte lelkiismeret-furdalást. Le se fekszik, mégis álmopipacsok teje csorog a pilláira. El van veszve, és megtalálja önmagát, aminek néha még örülni is tud az ember. Hát még ha arra is ráeszmél, hogy nini, nemcsak a fél kesztyűjét hagyta ott a kupéban, hanem a fejfájását is, amitől már nem is látott.

Elég az hozzá, hogy amit kerestem, azt meg is találtam az úton. Az csak ráadás volt, hogy *Az aranyszörű bárány*-nyal is találkoztam, amiért egyharmad részben az én lelkemet nyomta a felelősség. Mikor elindultam, nem kerestem a találkozást, de számot vettem vele, hogy megeshet. Tudtam, hogy Kolozsvárott műsoron van, s nem tartottam lehetetlennek, hogy összeakadunk.

De hát nem lett belőle semmi. Elkéstem egy héttel, s még csak nem is beszéltem olyan kollégával Kolozsvárott, aki látta volna az aranyszörű állatot. Mindössze egy szimpatikus borbélymestert vallattam ki óvatosan róla, de annak nem tetszett. Már tudniillik az nem tetszett neki, hogy a darab rövid volt. Nagyon megcsodáltam a türelmét, de nem szóltam rá semmit, mert azt hiszem, veszélyes dolog, ha a szerző borotválkozás közben nyilatkozik a darabjáról.

A véletlenül kifogott váradi premier előtt sokkal izgatottabb voltam, mint a szegedi bemutató előtt. Sőt most már azt is megvallhatom, hogy itt éreztem életemben először lámpalázat. Mert Szeged, az más. Ott az ember mégiscsak „a mi fiunk”, s ha már az Isten így rendezte, hát csak beletörődik az is, aki másképp intézkedne, ha egy kis szava volna az Istennél. Aztán meg Szeged a Mátyás király városa, hát ott a gazdáért a juhászát is megbecsülik. De itt, Szent László városában nincs nekem protektorom senki. Más levegő ez, mint a mienk, nem a mi tréfáink járatosak erre, s tán meg se értik szótár nélkül az öreg Tandari beszédjét.

De hát azért nem lett semmi baj se. Olyan jól ment minden, mintha én ott se lettem volna. Külön stúdium volt a számomra, hogy min mosolyodik el a közönség. Várad humorérzéke nem mindenben egyezik a mienkkel. Parasztkiszólások, amelyeket ideát nyíltszíni taps honorál, ott észre se vevődnek. Ellenben néhány bolondos rím, amit minálunk senki se méltányol - pedig itt nagyon szépen mondták a verseket -, viharos tetszést aratott. Én magam is csak akkor jöttem rá, hogy ezeken nevetni is lehet.

Nagyon kedvesen csinálták meg a díszleteket is, már amennyire az erdélyi magyar szegénységből telik. A második felvonás karámjához éppen ez a szegénység illett. Nádból fonták a gulibát körül - az itthon való Tandari ehhez képest palotában lakott. Persze, itt a Mátyás király főjuhásza volt, odaát csak egy névtelen királyé. A *király*: ennyi volt a színlapon. Úgy látszik, mindenütt van cenzúra, hol ilyen, hol olyan. Váradon például sokkal biztosabban mert disku-

rálni a két király a diófa alatt, mint itthon. Mikor a burkus király azt kérdi Mátyástól, hogy fölfogadná-e miniszternek, azt a választ kapja rá:

- Hát annak tán még te is jó volnál.

Attól fogva aztán így folyik a diskurzus:

*A burkus király:* És a népek szeretnének?

*Mátyás:* Hogyne, hisz ők etetnének.

*A burkus király:* Kakastejes kenyérrel?

*Mátyás:* No, nem éppen. Fenével.

*Mert az bőven terem ám itt*

*S a nyugdíjba is beszámít.*

Ezt én minálunk nem hallottam, s ezért Váradon idegenül is esett. Pedig alighanem én írtam. Akárhogy került a darabba, bizonyos, hogy viharos tetszéssel találkozott.

Az meg nekem tetszett nagyon, hogy az egyik juhász egy kis fekete csacsin vonult be a színpadra, s tudott is rajta ülni. Nem a derekáról lógatta le a lábát, hanem a farára ült. Láttam én Mérgesben az őszön, hogy így csinálják azt az igazi juhászok is. Később aztán ki is derült, hogy mért ment minden olyan főrifestosan. Régi derék szegedi színész rendezte a darabot: Hetényi-Dömény Elemér. Különben mint öreg számadónak tapsoltam neki.

A többi szerepről nemcsak azért nem beszélek, mert kifogytam a helyből, hanem azért se, mert állom az egyezséget, amit a váradi kollégákkal kötöttem. Vallattak, hogy a szegedi szereplőknek adok-e jobb osztályzatot, vagy a váradiaknak. Megpróbáltam azzal vágni ki magamat, hogy én tanár koromban is jelest adtam minden gyereknek, de ebbe nem nyugodtak bele. Már nem a gyerekek, hanem a váradi kollégák. Nyaggattak a párhuzamért, de nem vallottam színt, mert minek veressem én be az egymagam fejét, mikor én csak egyharmad szerző vagyok? Végre is abban egyeztünk ki, hogy mind a két helyen egyet vallok.

- A váradi bárány jobb volt, mint a szegedi.

Ez az igaz is, de csak bizonyos határig. Amikor elővezették a bárányt, sokkal aranyabb volt, mint a szegedi. Tudniillik bevonták aranylamével, s azt igen fegyelmezetten viselte egész a felvonás közepéig. Akkor azonban Tádé és Jutka nagyon nekiadták magukat a csókolódzásnak, s ezt az ártatlan bárány nem tudta nézni. Elhatározta, hogy észrevétlen visszavonul termeibe, s ez ellen nem is lehetett volna semmit vetni. Csak azt csinálta rosszul, hogy a felháborodását időnek előtte kimutatta. Mikor a színpad szélére ért, rázott egyet magán, s úgy vonult a kulisszák mögé, hogy az aranygyapját ott hagyta a földön.

- Ez semmi - nyugtatott meg később Imre Sándor, a helyettes igazgató. - Legalább nem végződött az eset olyan tragikusan, mint Kolozsvárott.

- Hogyhogy?

- Ott három halált okoztak a bárányok. Az első este befestettük a címszereplőt arannyal, az anyja lenyalta róla, s reggelre felfordult tőle. Másnap másik bárányt szerződtettünk, azzal is úgy járt az anyja. Harmadnapra aranyporral kísérleteztünk, abból is birkahalál lett. Úgy eszeltük aztán ki az aranylamét.

Így értettem meg Váradon, hogy mért kaptam én olyan birkaízű báránypörkölteket Kolozsváron. Ez volt a bűnhődés a hármasszörnyűségért.

## DÍSZPOLGÁRSÁG

### 1

Nemigen tudok már én olyat mondani magamról, amit az írásaimban el ne mondtam volna. A télen előadást tartottam Miskolcon, a Léway József Egyesületben, az elnök konferált be. Nagy képzettségű, finom elméjű, esztétikus, tanárember, akinek csak az a gyöngéje van - amit azonban én örömmel elnézek neki -, hogy engem többre tart, mint amennyit érek.

Hát ötöle hallottam, hogy énrólam meg a házam tájáról meg a szokásaimról mindent tudnak az emberek, beleértve még az intézeti Jánosom szokásait is, aki szívesebben szedi föl az ősoket a földből, mint ahogy a pókhálót leszedi, illetve nem szedi le az irodám faláról. Persze, az esztétikus ezt nem rossz végről mondta, sőt nagyon is meg akart vele dicsérni. Az úgynevezett közvetlenség - tetszik tudni, most ezt szeretik, mint azelőtt az impassibilitét. Én azonban megszegyelltem, egy kicsit magamat, mikor így szemembe megmondták, amit én úgyis tudok. Nekem csakugyan nincs egyéb témám, mint magam. Éppen úgy, mint a négyéves unokámnak, aki önmagát érzi az egész világnak.

Lírikus vagyok no, ne szépítsuk a dolgot. Különösen, mióta nem írok verset.

\*

Különben sohase az lett belőlem, mint aminek készültem. Mikor a negyedik elemibe jártam, a köhögős Horváth tisztelendő úr nagyon szeretett, mert már akkor is majdnem olyan jó fiú voltam, mint most, csak természetesen okosabb.

Megkérdezték apámat, anyámat, hogy akarnak-e papnak adni. Miért ne akartak volna, szegények! Kétfajta úriembert ismertek: a tisztelendő urat meg a végrehajtó urat. A tisztelendő úr mindig jó volt hozzánk, nem esett nehezünkre a választás. Úgy volt, hogy augusztus 28-án visz a tisztelendő úr Kalocsára a jezsuitákhoz - 1889-ben volt ez, tízéves koromban. Előtte való este édesanyám megfoltozgatta az ingecskéimet, elimádkoztatta velem még a Hiszek-egyet is - máskor csak a Miatyánk meg az Üdvözlégy volt a kötelező estéli imádság -, de bizony másnap reggel nem jött értem a tisztelendő. Nekem kellett hozzá elszaladni a Kápolna utcába, fölkelteni, ha elaludt volna. A szobája nyitva volt, az olyan jó embernek, mint ő, nem kellett félnie senkitől, ott feküdt az ágyban, fal felé fordulva, de olyan mélyen aludt, hogy nem bírtam fölébreszteni. Nem is ébreszti föl más, csak az arkangyalok trombitája.

A tüdőbajos tisztelendő meghalt arra a napra, amelyiken a kalocsai jezsuita atyák várták a félegyházi mezítlábos kis novíciussal...

- Az egyetemen tanárnak készültem, mégpedig természetrajzból. Nagyon szerettem a virágot, már mikor a félegyházi árokparton szaggattam is a pipitért, s ráérő időmben most is elcsavargok félnap is egy csokor vadvirágért. (Két mesterség van, amihez igazán értek: az egyik a csokorkötés, a másik a szappanbuborékfúvás.) De a mikroszkópi gyakorlatokat is szerettem, sőt azon ritka természetrajzos tanárjelöltek közé tartoztam, akik a tanulmányi kirándulásokon meg tudták különböztetni a rozsot a búzától. Mágócsy-Dietz Sándor professzor úr tán máig se bocsátotta meg nekem, hogy asszisztense nem lettem. De untam a pesti nyomorgást - ablaklan volt a Gyöngytyúk utcai szobám és a Rókus-kórház konyhaablakain kitóduló gőzbe jártam el melegedni -, a negyedik esztendőben otthagytam a scientia amabilist, és elmentem alapvizsgás tanárnak Felsőlövőre.

Tudós professzoromat nem láttam azóta. Pedig mindig szerettem volna megkérni, hogy ne haragudjon reám. Ő maradt meg pesti éveim legkedvesebb emlékének, s legalább egyszer egy esztendőben ma is megnézem a mikroszkópomon az akác fás részének érintő irányú hossz-metszetében a spirális vastagodású edényeket ötszázszoros nagyítással. - S pár hónapja az ő Erdészeti Növénytanának új kiadását is megvettem. Harminchárom pengőt adtam érte. - Látod - mondtam magamnak -, ha az okosabbakra hallgatsz, akkor most te is írhatnál ilyen drága könyvet.

\*

De hát, mondom, sohase az lettem, aminek indultam. Lövőről Szegedre jöttem riporternek, és megválasztott a város könyvtárosnak a Kultúrpalotába. „Hazánk legkomolyabb könyvtárosa” - így hívott a gazdám, Tömörkény igazgató úr, és kiküldött őseket előkurkászni a föld alól mint könyvtárost.

- Hogy csináljam? - kérdeztem megrökönyödve. - Hiszen nem értek én ahhoz. Sohase láttam ásatást.

- Hát aztán? - vont vállat Tömörkény. - Mögötte a fene az olyan kutyát, amelyiket tanítani köll az ugatásra.

Csakugyan a magam nyomorúságára tanultam ki a régészetet. Azt hiszem, több mesterséget már nem is tanulok az életben, s most már igazán nem leszek más, mint ami vagyok: az összes hiábavalóságok tudora.

\*

Az irodalom? Hm. Erről, ha lehet, ne beszéljünk, mert sok gyöngye oldalam közt ez a leggyöngébb. Póz nélkül mondom, és nem ellenmondás reményében. Szerénytelenség nélkül beszélhetnék irodalmi sikerekről. Nem a kritikákra gondolok, mert azok lehetnek udvariassági tények is, nem a kiadómra, aki haragszik rám, hogy nem adok neki kéziratot, hanem arra a pár ezer levélre, amikben ismeretlen szívek üzenik nekem, hogy szeretnek. Gyerekek, anyák, fiatal lányok, komoly tudósok, munkások, ezredesek, táblabírák, pesti hordárok, főispánok - no, csak nyugalmazottak -, miniszterek - aktív is van köztük -, sőt pesti újságíró kollégák is. Hát ezeket a leveleket komolyan veszem, s ezekből látom, hogy az nem irodalom, amit én csinálok.

Egy ember, akit az élet leszoktatott a nagyképűségről, az élet apró bajairól és örömeiről beszélget az emberekkel az élet nyelvén. Ez az egész, ezt megcsinálhatja akárki, s a magam részéről nem is tudok egyebet csinálni.

\*

- Hiszen nem mondom, műveltem én valamikor komoly irodalmat is. Tizenhat éves koromban jelent meg az első versem az *Új Idők*-ben, de álnév alatt, mert nem akartam, hogy a testvérbátyám neve protezsáljon, aki akkor nagyon népszerű költő volt. Negyvenéves koromig nem is került az ország elé más dolgom, csak a verseim. (A muszáj-prózám a *Szegedi Napló*-ba öltem bele, aminek vagy húsz évig voltam minden cselédje és szerkesztője.) De a verseimet se gyűjtöttem kötetbe, s tán az egyetlen költő voltam, akit kötet nélkül választottak be a Petőfi Társaságba.

Máig is azt hiszem, hogy a bátyámmal tévesztettek össze, aki sokkal különb költő, mint én voltam.

Úgynevezett népszerűségem akkor kezdődött, mikor a versírásból kiszereztem. Tiszta véletlen volt, hogy aztán meg rávetemedtem a prózára. Supka Géának a *Világ*-nál az jutott eszébe, hogy tárcasorozatot kellene indítani a közelmúlt híres alakjairól, akiket már kezdtek nem emlegetni. Dankó Pista is köztük volt, tűnődtek rajta, kivel kellene megíratni. Géának eszébe jutottam mint szegedi skriblifex. Írt vagy három levelet, s mivel nagyon makacs ember, a negyedik levélre elküldtem a tárcát. Ki is szedték, de aznap nagy „úszás” volt. Éjszaka telefonál a mettőr Feleky Géának mint inspekciós szerkesztőnek, mit kellene tenni? Mindjárt tanácsal is szolgál.

- Kérem, szerkesztő úr, valami Móra Ferencnek van itt tárcája, talán ezt ki lehetne hagyni.

Feleky Géa ráhagyta, ki lehet hagyni, de küldjék át a levonatokat. Mikor azokat átnézte, elolvasta a tárcát is, s megtelefonálta a nyomdába, hogy az egész lapot ki lehet hagyni, de ezt nem.

Így volt-e, nem-e, nem tudom, nekem így mesélték. Másnap meghívtak munkatársnak, és vagy fél évig még sokszor meghívtak, de nem akartam kötélnék állni. A kiadómmal is így voltam. Valósággal terrorizálni kellett, hogy szerződést kössek vele. Isten látja a lelkem, mindent elkövettem, hogy megmentsem magamtól az irodalmat, s nem én vagyok érte a felelős, ha nem egészen sikerült.

\*

Nem vagyok hetvenéves, amennyinek akkor látszom, mikor őszre fészülöm a hajamat. A nyáron leszek ötven. Ez az a kor, amikor komoly embernek már illik tisztában lenni azzal, hogy mi kívánni valója van neki az élettől. Én tisztában is vagyok vele.

Egy pulikutyát kívánnék, annak egy ólat, az ólhoz egy tiszta kis udvart, ahhoz egy rendes kis házat, üveges tornáccal, ahol elférnének azok, akik meg akarnak jubilálni.

S mikor a szónok köszörülne a torkát, akkor én kilépnék a kamraablakon a kertbe, füttýtenék a pulinak, s elszöknénk erdőre, mezőre, még azon is túl, ahol a madár se jár... ahol nincs tinta, nincs újság, nincs telefon, csak térdig érő gyepp van, amiben ki lehet aludni ötven esztendő.

## 2

Ahogy vasárnap Félegyházán mentünk be a vasúttól...

- Ohó! - koppant rám az olvasó - hát az úr még most se aludta ki a díszpolgári krapuláját? Gyerünk csak a pálmák alá, és hagyjon békét nekünk az akácfáival! Csak nem akarja velünk elhitetni, hogy a maga városa is *extra Hungariam* esik?

Tudja Isten, én mintha ilyesmit is hallottam volna. Egyik-másik pesti kollégám nem győzte a fejét csóválni, hogy ilyen város is van a magyar glóbuson. Annyit én is tudok vidéki skriblifex létemre is, hogy pesti újságírókkal nem jó kikezdeni. Inkább rájuk hagytam, hogy mi itten még most is a Kuthen király impériuma alá tartozunk, akinek Holló Béla polgármester úr a helytartója. Okos embernek csak rá kell nézni, mindjárt látja, hogy hiába van rajta zsakett, mente nélkül is igazi *csakán* ez. (Így hívják a kunok azt a nagy urat, akinek a székeleyknél *rabonbán* volt a neve.) Aztán itt minálunk az a szokás, hogy a szívünk szerint való táltost, akitől az újságírók fajzottak, rézpajzsra ültetjük, vállunkon hordozzuk, s olyan magasra emeljük, hogy ágaskodás nélkül elérheti a *bába bukrá*-t, amit a másfelé való magyarok már csak szivárványnak mondanak, mert az igazi nevét ők már elfelejtették. Mink nem felejtettünk el semmit, ami szépet kihoztunk az őshazából, mikor bolond fejjel kijöttünk belőle ebbe a

zagyva világba. Nekünk még az imádságunk is *kun-miatyánk*: úgy kezdődik, hogy *Bezem atamir kim sen kükta...* (Csak az a kár, hogy már a jó Isten se érti a kiskun idiómát, azért csak úgy szórványosan hullajtja ide a kegyelmét.)

Hanem hát nem az az én szándékom, hogy a Damasek isten kultuszára csalogassam vissza a népeket, csak éppen el akarok köszönni a városomtól. Aki elégei már, az most ne jöjjön velem, majd a következő fejezetben megint találkozunk Spanyolországban. De azt ne irigyelje el tőlem senki, hogy *kárlátó*-ba mostan hazaszaladok egy kicsit. Mielőtt összehajtogatnám a hófehér abroszt, amivel a véreim megterítették a hazatért tékozló fiú asztalát, és eltenném az emlékeim almáriumának a külön fiókjába, összeszedetem róla a morzsákat. Majd kiderül a végén, hogy nem egészen a magam gyönyörűségére teszem én ezt. Kismadarat akarok vele etetni.

\*

Hát amint megindul a hosszú kocsisor, megmozdul kétoldalt az embersövény eleje. Leventeparancsnokok mögött kemény nézésű fiatalok állnak haptákat. Tisztára mosakodott, ünneplő ruhás szegénység.

- Az inasiskola - magyarázza a polgármester.

Egy kicsit megrebbenek. Az én gyerekkoromban nagyon verekedősek voltak az inasok. Ifjú életemet ők tartották állandó rettegésben, meg Joe, az indus, a Mark Twain *Tamás úrfi*-jából. Rámosolyodok a hajdú széles hátára, aki előttünk ül a bakon, kiskun díszben, fehér zsinóros búzavirágkében. Nem lesz itt semmi baj se, nem engedi az a kisebbet bántani.

- Tudod, így kérték ki maguknak az iparosok - mondja a polgármesterem. - Az édesapád közülök való volt, hát úgy gondolták, az ő inasaiknak van a legtöbb jussuk téged elsőnek éltetni.

Végiggurul az arcomon az első könnyecsepp. Hát itt még ezt is számon tartják? Én mindig azt hittem, a halott szücsöket csakúgy elfelejtik, mint a halott királyokat. Legfőlőbb annyival emlegetik őket tovább, hogy azok a subák, amik az ő kezükből kerültek ki, még akkor is meleget tartanak egy darabig, mikor ők már a jó Isten subájába takaródnak. De hát olyan suba már régen nincs a világon, amelyikre azt mondaná a gazdája, hogy „ez jó kis suba volt, mert ezt még az öreg Móra varrta”. Hát nem érdemesebb halott szücsnek lenni, mint halott királynak? Ki hallott olyant, hogy az élő királyok lobogóval vonultak föl egy olyan kollégájuknak a tiszteletére, akiből már rég nincs egyéb a sírkövénél?

\*

Végigsimogatom a szememmel a nagydeákokat, a tanítójelölteket, a gimnazistákat. Egy-egy borzas fejűben találgatom a kezdő pályatársat, egy-egy méla szeműtől bocsánatot kérek, hogy neki most énmiattam díszörséget kell állni, holott vasárnap délelőtt van, és búzavirágot lehetne szedni a rozsok közt, és jobb helyre lehetne azt igazítani, mint az én hamvas fejemre. Gyerekek, bizonyisten nem tehetek róla. Nekünk annak idején jobb volt, mert minket nem mortifikáltak ilyesmikkel. Pedig akkor is járt költő Félégyházán, s az legalább tudott illúziót kelteni. Fokosa volt, árvalányhajás pörge kalapja, és úgy hívta magát, hogy Hazafy Veray János. Néha még most is hallom a haza vándor lantosának rekedt szavát a Hattyú sarkán:

*Ez a Félégyháza helyes város,  
Amikor nem poros, akkor sáros,  
Szép tőle, hogy az állomásfőnök úr itten Noé,  
De nem szép tőle, hogy nincsen benne lóvé.*

Mit tagadjam, hogy a költészet első csíráit ő ültette el a szívembe! Isten tudja, ki a bűnös benne, hogy így elfajzottam tőle.

Apró emberbimbók hosszú sövénye. Kisiskolások a szegénysorról. Itt már egészen itthon vagyok, ez az én mezítlábas Daru utcai nemzetem. A Péterek, a Jancsik, a Lajcsik, a Fercsik, csak éppen most vasárnaplósra van mosva a lábuk. A Zsuzsikák, a Marikák, a Rozikák, a Pirik, a Francik - ugyanolyan kerek fésű, piros pántlika, kék pántlika a fonott hajukban, mint amilyent én megrángattam bőrembukk koromban, a nagyanyjuk hajában. Valamennyinek kerekre nyitott, friss, tiszta szemében egy kis csalódottság. Hát ezt a kócos öreg bácsikát kell megnézni, ott a dízhintóban, a polgármester úr mellett? No, ugyan mi látnivaló van rajta? Hiszen ez is csak olyan úr, mint a többi, csak éppen hogy ez nagyon szégyellheti magát, mert egyre takargatja az ábrázatát a zsebkendőjével. Hanem azért éljen, éljen, élje-en! Ha megszavaztatnák őket, kiderülne, hogy az „éljen” jogigénylése tekintetében az enyém az abszolút kisebbség. Pótszavazás esetén magam se tudom, díszpolgári vokssommal a darutollas kocsist támogatnám-e, vagy a pörge bajuszú huszárt. Ha én úgy tudtam volna a bajuszom pödörni, amit most már rég a testvérbátyám visel én helyettem is, mert ő jobban ráér, mióta a hivatalát letette.

\*

A Daru utca véget ér, matrózgalléros, fehér arcú, fehér kezű kisgyerekek dobálnak meg virággal.

- A kis kunok után a kis Kohnok - szalad végig a tréfa a menetben.

Igen, a zsidóiskolák. Sinai tanító úr lengeti a kalapját, és Stross bácsi szeméből kicsordul a könny a dédunokái fejére. Nekem csakolyan jólesik, mint az, hogy Eyszrich tanár úr végigsírta a hosszú utat, aki arra tanított engem a harmadik gimnáziumban, hogy *Isten az egyedülvaló úr*. S hogy mi annak egyforma gyerekei vagyunk mindnyájan, akármelyik házában borulunk eléje.

A városháza előtt megint új kép. Az apácaiskola növendékeinek az apraja. A mesebeli angyalbárányok, akikre angyalok vigyáznak, szelíd komolyságú apácák. Hát lehet ez? Most, ma, itt, ebben az országban? Leventék, proletársarjak, mezítlásosok, úri családok szeme fényei, zsidóiskolák, apácaiskolások egy dobbanású szívvel az egy ég alatt? Hát csakugyan a magyar glóbuson van ez a félegyházi nagy utca?

Az Alhambra egyik termének ajtaja felett márványtábla kérkedik vele, hogy Washington Irving ott álmodta meg a *New Sketch Book*-ot, aminek a papírhalhatatlansága vetekszik a márványcsodáéval. Egy kicsit fájt a szívem, hogy én soha ki nem próbálhatom, mit tudnék ott álmodni. Most már nem fáj többet. Magyar író ennél szebbet nem álmodhat. Igaz, hogy hihetetlenebbet se.

Ó, bár ne kellene belőle felébredni!

\*

A városháza szőnyeges lépcsőin az apácaképző nagyobb növendékei állnak sorfalat. Kunsági kertek karcsú fehér liliomai. Festő barátom, Nyilassy Sándor, a piktör szemével nézi őket, s örül, hogy az árnyékos lépcsőházakat díszítették föl velük.

- Itt legalább nem égeti fel szegénykéket a nap - mondja halkan.

Az egyik felügyelő nővér - nyilván irodalmat tanít - mégis meghallja, és tiltakozik kedves szigorral.

- Tévedni tetszik, kérem. Nem úgy szeretjük mi a magyar irodalmat, hogy órákig ki ne állnánk érte akár a déli napra is.

Hát nem volna az istenkáromlással határos, ha én még ezután is azt kérdezném néha magamtól, hogy érdemes-e magyar írónak lenni?

\*

Valamelyik kirakatban mutatják a nemzetiszín pántlikával beszegett arcképemet.

- Nini - nézegetem a házat -, mintha itt bazár lett volna negyven esztendővel ezelőtt.

Mondják a félegyháziak, hogy jól emlékszem, csakugyan bazár volt - az első bazár Félegyházán. A nevét már nem tudom, a bazárosnak, de az arcát még tisztán látom. Hosszú, keskeny arcú ortodox polgártárs volt. Fekete bársonykalap alól kunkorodott ki az aranyszőke tincse. Egy kicsit féltem tőle, de azért borzasztó szerettem nézni, azelőtt sose láttam ilyent. Fiala népek voltak, mintha egy kislányuk is lett volna. Ugyan megvannak-e még a bazárosék?

- Meg - mondja Horváth Zoltán politikus mosollyal. (Képviselő korában tanulta, s nem akar róla leszokni erre a kis időre.) - Miért érdekelnek olyan nagyon a bazárosék?

- Azért, mert az egyetlen emberek az életemben, akiknek tudva kárt tettem. Már akkor iskolás voltam, nálam nagyobb kamaszok közé keveredtem; egyszer beállítottunk vagy heten a bazárba, s míg egy alkudott a tizennégy krajcáros trombitára, mi többiek idegen ingóságok eltulajdonításával kísérleteztünk. Kinek hogy szolgált a szerencse, már nem tudom, én elemeltem egy skatulya bengáli gyufát. Már akkor is bolondja voltam a tűznek meg a piros színnek, hát még a kettőnek együtt. Szerencsésen fel is gyújtottunk még aznap délután egy szalmás istállót.

- Nem ver az Isten bottal - mosolyog tovább Horváth Zoltán, mikor életem titkáról lerántom a leplet.

- De hiszen nem a mi házunkat gyújtottuk fel.

- Hát persze, hogy nem. Akkor hogy tettünk volna emléktáblát rá, ha azt égettétek volna föl?

\*

Azért mégse a mi házunk már az a Daru utcában. (Nekem már csak az marad, még élek, sohase tudnám kimondani a mostani nevét.) Rendes vidéki úriház ez, kőből való, tornácos, cseréptetejű, a mienk csak zsindeyes volt, ereszaljas, vert falú, meg se bírta volna a márványtáblát.

Mondják, nézzek be az udvarra, belül bizonyosan lesz még, amire ráismerek. Nem megyek én, minek fájassam a szívem az emlékekkel? De csak be kell mennem, mert köszönteni akarnak a házunk mostani gazdái is. Egyszerű, szemérmes emberek, nem akarnak az utcai ünneplő sokadalomba vegyülni, tegyem meg a kedvükért, hogy egy percre benyitom a kaput. (A mienket nemigen kellett nyitogatni, azon át lehetett ugrani.)

Fehér ruhás, tiszta szemű, csöpp kis lány áll elébem. Köszöntővel és fehér rózsacsokorral. Nemigen hallom, nemigen látom. Köd ereszkedik rám, tévedt kisfiú vagyok benne, láthatatlan kezek után tapogatódzom.

- Hozta Isten nálunk. A ház mostani tulajdonosa vagyok. Boldog vagyok, hogy családommal együtt itt köszönhetem.

Fáradt arcú, szomorú szemű ember lép ki a ködből. Most ugyan nincs fekete bársonykalapja, és szürkére hervadtak az aranyszínű tincsek, de azért rögtön ráismerek. A bazáros.

- No, mondtam, ugye? - magyarázza a mosolyát Horváth Zoltán.

- Ez ma a legboldogabb ember a városban - mondja a bátyám, aki már korán reggel megjött Pestről, s első vendégnek fordul be az ébredező régi utcánkba. - Virradat óta szüntelen söpörtet és locsoltat a tiszteletedre.

Jaj, de jó, hogy a múltamat nem ismeri! Nem is nyugszom addig, míg egy skatulya görögyufát vissza nem lopok a boltjába!

\*

A bátyám... Neki is hivatalos szerepe van a márványtáblánál. A Gárdonyi Társaság nevében beszél.

- Én vagyok már a család örege. Én vagyok a soros. Édesainknak én viszem meg a hírt odaátra...

Medveszívű ember legyen az, aki ezt sírás nélkül megállja, s az is szégyellje magát, aki az ilyen sírást szégyenli.

Ahogy itt összeborulunk, halott szücsék két öreg kisfia, ifj. Ferenc odatörleszkedik szinte fejével az apja térdéhez.

- Szögény apapa! - mondja sápadtan, és elbújik az anyja mögé. Sohase látta még apapa szemében a fényes vizet, és nem tudhatja még, hogy van a könnycseppnek olyan fajtája is, amelynek édes a fájása.

\*

Drága kis vademberem, aki nem tudsz még tettetni, se szeretetet, se örömet, aki se rimánkodásra, se fenyegetésre nem köszönsz, ha nincs hozzá kedved, és a süketnéma kifliárulónak is kezet csókolsz, mikor a jóság erőt vesz rajtad, neked csempészttem én ide zárójelbe ezeket a följegyzéseket, akkorára, mikor már te is kultúrlény leszel, és tudsz mosolyogni, mikor sírhatnékod van, valamint a kapormártásra is azt fogod mondani, hogy élsz-halsz érte, holott szeretnél előle kiszaladni a világból. Kis druzsám, nekem nagyon tetszel így, ahogy vagy, annak meg különösen örülök, hogy nem én vagyok az az ideál, akit életed vezércsillagául tisztelsz, hanem hol egy káromkodós sofőr, hol egy kéményseprő, hol egy szenesember, szóval mindig valami reális társadalmi egyed. Addig, amíg az én szemem előtt vagy, nem is féltetek az úgynevezett idealizmus veszélyeitől, mert nekem mindig gondom lesz rá, hogy se szülői tirannizmus, se iskolás drill egyéniségedben végzetes kárt ne tegyen. De az én máris fáradt szemem is le fog csukódni egyszer - nem szeretném, ha akkor bizonyos eszmetévelygéseknek esnél áldozatul. Nem szeretném, ha akkor hitelt adnál a rólam szóló legendáknak, amikkel elfakuló képemet, remélem, kiszínezi majd az édesanyád. Ne hidd el neki, hogy én szerettem a kapormártást, és ne hidd el a nekrológjaimnak, hogy én a halhatatlanságba autóztam el, és ne hidd el a márványtáblának se az én hervadhatatlan érdemeimet. Ha majd ott állsz egyszer előtte - hiszen ott leszek akkor én is vagy egy falevélnék, amely a kalapodra esik, vagy szelecskének, amely megsimogatja az arcod, vagy katicabogár képében, amely a válladra száll, ne söpörd le szelesen, vigyázz, tedd a két ujjaddal egy fűszálra -, hátha majd ott állsz a nagyapád táblája előtt, ne szegd föl büszkén a fejed, hanem hajtsd le eltűnődve. Azon tűnődj el, hogy mikor a te nagyapád sírva fakadt ezen a helyen, akkor olyan világ volt a te hazádban, hogy márványtáblát adtak egy embernek, mert nem bántott senkit, mert embertársának szeretett mindenkit, és mert azt meg is merte mondani, mikor a mestersége úgy hozta magával.

- Kicsit elfogult vagyok, holott készültem erre az ünnepi órára. Amikor gondolkoztam azon, hogy mit fogok mondani, azt mondtam magamnak: nem történik énvelem semmi különös. Mi is történt? Harminc esztendővel ezelőtt elment innen egy foltozószücsnek és egy kenyér-sütögető asszonynak a fia, fekete hajú diákgyerek, akinek a hátán háza, keblén kenyere. Úgy ment el innen, mint az Isten madara, anélkül hogy tudná, hol fog leszállni majd. Harminc év után hazajött egy öregember. A diákgyerek haja megfehéredett, de folytatja az apja mesterségét tollal. Tollal hímezi a virágokat, a rozsmaringot és tulipánokat. Az anyám mesterségét is folytatom. Kenyeret sütök a magyar irodalom asztalára. Nincs változás. Ma sincs egyebem, mint a rajtamvaló, ma is Isten szegénye vagyok. Mégis a legnagyobb csoda történt velem, ami magyar íróval történt. Ha nagy úr lennék, ha latifundiumom volna, más lenne. De hát az én mellemen nem kanyarog a kitüntetések tejútja, nem vagyok én az irodalomban sem von vagy don, csak az a címem, amit a Daru utcában kaptam huszonhét évvel ezelőtt, amikor az első könyvem megjelent. Barta szomszéd akkor azt mondta nekem: „Ferenc, hát hallom, hogy magából is írnok lett. Szép mesterség az, csak írni ne kellene.” Hát nem is akarok több lenni, mint a fajtám írnoke. Épp ezért példátlan, hogy idekerültem ma. Régen, valamikor mint mezítlábas, toprongyos gyereket a városháza kapujából elkergetett Dobos bakter, s most díszpolgárságot nyújtanak felém. Ilyen csodák a magyar életben nemigen történnek, csak az ezeregyéjszaka meséiben, ahol az álmokban vándorlegényekből kalifák lesznek.

- Most meghallottam az én kiskun véreim szíve dobogását. Itthon vagyok újra, végigmegyek a Daru utca gyepes árokpartján, belesek az Oroszi takács, Holló asztalos, Sallay szücs kapuján. Ők szerettek engem. Visszajöttem, hogy egy szál virágot tegyek Bajáki tanító sírjára. Ő tanított engem a betűvetésre. Visszajöttem még egyszer kezét csókolni Agócs főtisztelendő úrnak, aki megtanított jónak lenni, visszajöttem az öreg iskolához, ahol megtanultam magyarul lenni, és visszajöttem tisztelni Holló Lajos arcképe elé, mert Holló Lajos tanított meg Kossuth Lajos magyarjának lenni.

- A díszpolgári oklevél leveleit széosztom halottaim között. Egy kis mezítlábas parasztgyerek hálája ez, aki itt csetlett-botlott a félegyházi utcák között. A kiskunok fajtájából való vagyok, nem szaladtam címek, kitüntetések után, sőt sokan tudják, hogy a felkínált kitüntetések elől kitértem. Miért vállalom hát a mai magyar élet legnagyobb kitüntetését, a díszpolgárságot? A díszpolgárságot vagy a múltért adják, vagy a jövőben kell megszolgálni. Velem azonban az én szülővárosom nem csinált ilyen kommerciális üzletet. Én nem tudtam volna különben sem ellenértéket adni, én csak kaptam ettől a várostól. Itt kaptam az életemet, életem társát...

- Mint író, ettől a várostól kaptam egyéni veretemet, innen származnak írói céljaim. Az alakjaim is hiába szögediek, azok valóban félegyháziak. Az én írásaimban félegyházi nap süt, félegyházi szél fúj, félegyházi sárgarigó fütyül. Ettől a várostól kaptam a kiskunok nyers, nyakas makacsságát is. És az igazi életemet, álméletemet itt is élem mindig. Hiába vagyok Olaszországban, Spanyolországban, mindig azt veszem észre, hogy az álom hazavisz Kiskun-félegyházára.

- Engem túlbecsülnek, én az irodalomnak csak barkácsoló kismestere vagyok. Énutánam nem maradnak piramisok, sokat kell fűrnöm-faragcsálnom. Nem vagyok nagy regiszterű orgona, kolompzó vagyok a magyar mezők felett, de fáradt emberek ezt is szeretik hallgatni néha. Nem vagyok csillag, csak rőzsetűz, de az amíg ég, meleget tud adni egyszerű embereknek.

---

<sup>18</sup> Az író köszönőbeszéde.

Nincs az én írásaimban okosság, mélység, csak érző, szegény, igazi magyar szív van. Valószínűleg ez hozott divatba, és ennek köszönhetem azt a tisztességet is, amiről tegnapelőtt értesítettek. Velem akarnak íratni egy könyvet Amerikába a magyaroknak, hogy ebből a könyvből ismerjék meg Magyarországot. Most márványtáblát kapok, pedig magyar író csak halála után szokott márványtáblát kapni, hogy azzal elmorzsolhassa a göröngyöket, amelyekkel életében meghajigálták. Kötelességem volt elfogadni a díszpolgárságot szüleim haló pora iránt. A mi két drága öregünk most talán lenéz egy csillagról, s a jó Isten engedélyével odahívják az egyik csillagablakhoz a kevély Dobos baktert és Csajka végrehajtót, akiknek ezt mondják: „Most nézzék meg, hogy mi lett a mi Fercsikénkből.” Kötelességem volt elfogadni a díszpolgárságot Félégyháza közönsége iránt, hogy tudja meg az ifjúság, akármilyen szegény ember gyereke valaki, érdemes ebben az országban becsületesen dolgozni. Az én márványtáblám aranybetűi ezt sugározzák.

- Kötelességem volt elfogadni ezt a díszpolgárságot a magyar irodalom és az újságírás iránt, hogy akkor, amikor a megbecsülés kezd kimenni a divatból, az én személyemen keresztül megbecsülik a magyar irodalmat és újságírást.

- Akkor születtem, amikor Szegedet elvitte a víz. Egyidős vagyok az 1879-es árvízzel. Amikor az árvíz volt, egy öreg tápéi magyar a víz elől felült a háza tetejére. A csónakosok kiabáltak neki: „Bácsi, jöjjön le. Szálljon be a csónakba.” - „Miért?” - kérdezte az öreg magyar. - „Elvisszük Szegedre a víz elől.” - „Elér a víz oda is” - felelte az öreg. - „Akkor visszük Temesvárra.” - „Utánunk jön az oda is.” - „Akkor visszük Svájcba.” Az öreg magyar így válaszolt: „A Tisza, ha megindul, a legmagasabb hegyet is meghaladja egy könyökkel.” Az önök lelkesedése is, ha megindul, meghaladja a legmagasabb hegyet is egy márványkönyökkel. Kimondhatatlanul büszke vagyok arra, hogy ilyen az én városom, s hogy ez a város megtörte a tételt, hogy senki sem próféta a saját hazájában. Nincs még egy olyan város, amely így becsüli meg azt az író, aki nem képviselő, aki nem potentát.

- A szegedi kultúrpalotába azokban a fürgeteges időkben bejött egyszer valaki, akit nem ismertem. Elbeszélgettünk dolgokról, és azt mondtam a vendégemnek, hogy én már meg nem változom, a becsületnek és a szeretetnek evangéliumát meg nem tagadom. Amikor aztán huszonöt éves írói jubileumot csináltak nekem Budapesten, gyűrűt kaptam postán. A gyűrű ma is itt van a kezemen a jegygyűrűm mellett; az van belevésve: semper idem. Az az ismeretlen küldte, mert ő is látta, hogy én mindig ugyanaz maradok. Rég eljegyeztem magam a tisztességgel és szeretettel. Most a városommal is örök frigyre léptem, és ígérem, hogy hűségemet megszegni soha nem fogom. Isten engem úgy segítsen!

## IRODALMI KÉRDÉSEK A LIMBUSBAN

Talán fölösleges is mondanom, hogy az irodalmi kérdéseket nem én adom fel, hanem nekem adták fel őket nálam okosabb emberek. Nem éppen most, hanem kit fél esztendeje, kit három-négy hónapja, mindnyájára ráírtam a pontos dátumot, mert levelezés dolgában roppant pontos ember vagyok. Soha az érkezés dátuma nélkül levelet le nem fektetek a limbusba. Kiskatekizmusom tanítása szerint a limbus az a hely, ahol az őszövetségi szentemberek addig tartózkodtak, míg az Úr Krisztus ki nem szabadította őket onnan, a húsvéti feltámadás után. Az én házi limbusom az íróasztalomnak az a legmélyebb verme, ahová az ártatlan levelek záratnak addig, míg a válaszadás óráját elhozza valamilyen alkalom. Ez rendes körülmények közt csúsz vagy influenza, s a tüszős mandulagyulladás is igen aktív szerepet visz e téren. Próbáltam én ezen már másképp is segíteni, normális emberek módjára, de balul ütött ki minden kísérlet. Kezdttem levelezni reggel, de akkor ebéd nélkül esteledtem meg; indultam éjfélre időben, de akkor az alvásból koptam ki; tartottam titkárt, de kiderült, hogy az csak azért vállalja ezt a hivatalt, mert arra számított, hogy az ő leveleit is én írom meg. Így évek óta fenn kell tartanom a limbusrendszert, és várnom egy-egy kis szabadító betegséget, amikor megbékíthetem azokat a jó embereimet, akik még mindig nem tartják kizártnak azt, hogy választ kapjanak tőlem. Igazuk is van nekik, mert mindenki sorra kerül a beérkezés sorrendjében; csak azoknak nincs igazuk, akikről válaszom visszaérkeztéből tudom meg, hogy ismeretlen helyre költöztek, némelyik amaz ismeretlen tartományba, ahonnan még nem tért meg utazó. Megvallom, hogy ilyenkor szégyenlem is magam, lelkiismeret-furdalást is érzek, de fájdalom, életem jobbulását nem fogadhatom meg, mert az nem rajtam áll. Isten látja a lelkem, hogy szeretnék én felelni mindenkinek, aki jó szóval, jó szívvel fordult felém, üzenek is mindenkinek, ha mással nem, egy szálló pipacsszirommal, egy esőcsöppel, egy hópehellyel, egy megsimogatott kakukkfüvecske szagával, pénzecskevirág aranyával, nyárfalevél ezüstjével, kinek hol ér a levele. Szóra szót is adok egyszer - de ahhoz az kell, hogy doktor muszájítson szabadságra, és patikában kotyvasszák a kosztom.

Persze, néha úgy szolgál az idő, hogy a jégeső se tesz bennem kárt, s ilyenkor úgy megdagad a limbus, hogy melléklimbusokat kell szereznem. Most is olyan világ járt, hogy csak karácsony hete kergetett be a havas mezőkről, ami jазig és hun-avar körökben bizonyára örvendetes tudomásul szolgált. Annál nagyobb gondba ejtett engem, amit itthon találtam: a limbusoknak olyan kiáradását asztalokon, székeken és polcokon, hogy alig tudtam eligazodni bennük. Rendcsinálásra kellett szánnom a két ünnepet, s erős fogadást tennem; hogy esztendő szombatjára kitisztázom magam az adósságaim nagyjából. (Ámbár most mégiscsak a legapraján kezdem: itt simogatom meg a szerencsi iskolásgyerekek buksi fejét, amit olyan kedvesen hajtottak a szívemre, sok hete már annak. Az irkalevelekbe ifj. Ferenc is belepillantott, s így formulázta meg a szerencsi kis kollégákról való véleményét: „Szögényök, azok már tudnak írni.”)

Ebben az esztendő végi nagytakarításban akadtam rá azokra az irodalmi kérdésekre, amelyek címet és tárgyat adnak ennek a cikknek. Én magam csak úgy szerepelek benne, mint az irodalmi kérdések tornájába esett féreg. Nem csinállok belőle titkot, hogy ez az étek nekem nem ételem. Nem értek az irodalom elméleti kérdéseire, de nem is nagyon érdekelnek, s attól félek, így van vele maga az élő irodalom is. Megy a maga útján, a maga nem mindig megfogható belső törvényei szerint, hol előre, hol hátra. Mint ahogy az eső is úgy esik, ahogy akar, s nem kérdezi, hogy mit szólnak hozzá a meteorológusok. Persze, ez csak olyan tudatlan paraszti beszéd, tisztában vagyok vele én is, nem is mondanám, ha nem kérdeztek volna. De

ha már föladták a leckét, felelnem kell belőle úgy, ahogy tudok. Ha a felelet nem, legalább a kérdés olyan, amely megérdemli a nyilvánosságot.

\*

Ezt az utolsó mondatot elsősorban arra a levélre értem, amelyet *Jacques Cossin* intézett hozzám, a *La Grande Revue* fõmunkatársa, aki nyilván túlbecsülte irodalmi jelentőségemet a magyar hazában. A levél, kihagyván belőle a személyes vonatkozású szavakat, így hangzik:

*Igen tisztelt uram,*

*bátorkodunk a mellékelt kérdõívet önhöz eljuttatni, és nagyon kérjük erre vonatkozó szíves válaszát egy olyan irodalmi mozgalomról, amely a francia közönséget igen érdekli. Paul Crouzet kezdeményezte néhány évvel ezelõtt a „populisme” gondolatát, amelyet most két ismert regényíró, André Thérive és Leon Lemonnier elevenít fel és vált valóra. A mozgalom kezdeményezõinek az volt a véleményük, hogy az irodalom zsákutcába jutott, és itt az ideje, hogy ez ellen tegyünk valamit. Az „École populiste” (a nép problémaival foglalkozó iskola) szerint az úgynevezett modern írók túl sokat foglalkoznak olyan emberekkel, akik tétlenül csak divatos társadalmi életet élnek. Elhanyagolják a nemzet legerõsebb, legéletrevalóbb és legegészségesebb részét: a népet. Ez a szociális tévedés irodalmi tévedéshez juttatja az írókat. A pszichoanalízist a végsõkig erõltetik, regényük céljává teszik, a szociális korkép, az alakok élete és a gyors cselekmény rovására. Tehát az „École populiste” francia tagjai minden modorosság ellen és a stílus hiábavaló keresettségé ellen küzdenek; céljuk a visszatérés az egyszerűbb és közvetlenebb formához. Reméljük, minél elõbb megkapjuk szíves válaszát, hogy véleményét az új irodalmi felfogásról a francia közönség megismerhesse. A mellékelt kérdõív kitöltését kérve, vagyunk igaz nagyrabecsülésünk kifejezésével*

*Jacques Cossin,  
a „La Grand Revue” fõmunkatársa.*

A kérdõív szövege ez:

1. Nem gondolja-e, hogy a mai regényíróknak inkább az alacsonyabb néposztályokról kellene írniok, mint a magasabb társadalmi osztályokról?
2. Ez lenne-e a helyes út, hogy elérjük az „École populiste” által óhajtott és szükséges vélt reakciót, a rossz ízlés, a mesterkéltség és a pszichoanalízis túlkapásai ellen? Így jutnánk el ahhoz, hogy a „Populiste” eszménye szerint „inkább igazat, mint mindenáron különlegeset” alkossunk?
3. Mit tart olyan irodalmi mozgalomról, amelynek ez a célja?

Az utolsó kérdést válaszolom meg elsõnek, mert ebbe bele lehet szorítani a többit is.

Ez a program nekem nagyon szimpatikus, mintha a szívembõl volna kivágva, hiszen ez az, amit én egész életemben csináltam. Csakhogy én nem kitûzött program gyanánt, hanem mert nem tudok más sípot fújni, mint amit a kiskunok földjén a bölcsõmbé tettek. Magyar parasztnak születtem, és mivel annak is nõttem fel, most már halálos holtomig az maradok. De nem tartom szükségesnek, hogy mindenki azt a sípot fújja, amit én, sõt egészen rossz dolognak tartanám, ha az is ezt mûvelné, aki másra született. Van, akinek zongora áll kezére, van, aki orgonára termett, s van, aki hegedûvel született. Én, s azt hiszem, a legtöbb ember, egyformán megbecsülöm valamennyit, csak tehetséges mûvész becsületesen adja bele a lelkét. Ha az irodalom csakugyan zsákutcába jutott, amiben nem vagyok bizonyos, annak alighanem az az oka, hogy sok a program, és kevés a tehetség, s több a divat, mint az õszinteség. De nem

hiszem, hogy sok fordulna meg azon, királyokkal dolgozik-e az író, vagy bocskorkészítőkkel. Thackeray *Pendennis*-e vagy Maupassant *Bel Ami*-ja, a magasabb társadalmi osztályok naplopói, nekem csakolyan kedvesek, mint Knut Hamsun halászhajói vagy Gorkij csavargói, mert mindnyájukon megérezem a zsenit, ha más-más színűt is, aki embert tudott teremteni. A művészet fog meg bennük, s rá se gondolok, hogy úri semmivők-e, vagy véres verejtékkal keresik kenyerüket. Én magam sokat mulatok a pszichoanalitikus hóbortosságokon vagy nyegleségeken - van hozzá jussom, mert sokat is megdöbbenek a freudi tudomány háborzongató mélységein -, de azt hiszem, az írók már Freud előtt is lélekelemzők voltak, s egy miniszter lelkének éppen úgy lehetnek érdekes régiói, mint egy kukoricacsőszének. Amíg a társadalom olyan sokrétegű, mint most, az irodalom számára nem Lehet anatómia alá vetni egyiket se, s azt hiszem, ezen nem is fog változtatni semmiféle szociális forradalom. Nagyra becsülöm azokat a francia kollégákat, akik elmélettel erősítik meg otthon, amit én itthon ösztönösen csinállok, de attól tartok, hogy az irodalom ezután is csak a maga útján fog járni, tehát palotákban is, tanyákon is. Nem hiszek semmiféle irodalmi programban, csak a tehetségben, mert csak az tud teremteni a maga képére.

S hogy közvetlenség kell és nem mesterkéeltség? Hát kinek hogy. Mindig lesznek emberek, akik nem engedik el a koturnust az írónak, s azt tartják, hogy ami irodalom, az nem beszélhet azon a hétköznapi nyelven, amin az élet. Engem is figyelmeztetett rá egy pesti olvasóm, máskülönből jó szándékú ember, hogy nem szabad olyan pongyolán írni, ahogy én szoktam, s például nagy írástudatlanság a mondatot „hát”-tal és „de”-vel kezdeni. Hát persze, hogy az. Én is tanultam azt a stilisztikában, hogy a szép stílusnak elengedhetetlen követelménye a választékosság. De az ördög vigye el azt a stilisztikát, engem még az se tudott leszoktatni arról, hogy úgy beszéljek, ahogy az édesanyámtól tanultam. Csak az az egy mentségem van, hogy nem is nagyon kívánom én irodalomnak vétetni, amit írok.

\*

Ha már megint benne vagyok a személyeskedésben, most már meg is maradok benne. Ugyan nem is én kezdtem, hanem az a hang - ez nem budapesti, hanem kassai -, amely nagyon szigorúan szól rám a limbusból, hogy mért nem vagyok én benne ebben meg ebben az irodalomtörténetben? Ő azt nagyon drága pénzen vette meg, s nagyon rosszul esett neki, hogy éppen az én nevem hiányzik belőle, holott én már ennyi meg ennyi esztendeje minden vasárnap este ott ülök vele szemben a lámpafényben.

Engedelmet kérek, ha abban a hiszemben vagyok, hogy ezt a levelet tán mégse énram kellett volna adresszálni, mert én éppen olyan ártatlan vagyok benne, hogy kihagyott a halhatatlansági nyilvántartó, mint ahogy a csillag nem tehet róla, ha kimarad a csillagkatalógusból. (Kisebb hiba, mintha a toronyór lámpását rakja a katalógusba a nyilvántartó, amit aztán pár év múlva törölni kell belőle mint tévedést.) De ha már az én címemre jött a levél, a szemébe nézek én ennek a kérdésnek is.

Gondolom, önérzetes ember azt felelné rá, hogy „köszönöm szépen szíves kérdését, nem is tudtam, hogy ez meg ez az irodalomtörténet a világon van, hát azt honnan tudhattam volna, hogy én nem vagyok benne”? De hát - jaj, egyszerre mind a két szóval pongyolítani! - én minden férfias póz nélkül bevallom: igenis tudtam, hogy engem ez meg ez az irodalomtörténetíró nem vett föl a magyar Olümposzra. Sőt tudtam, mielőtt a könyv megjelent volna. Hogy hogy lehet ez? Úgy, hogy ma olyan világot élünk, olyan szép, tiszta, rendes, becsületes világot, amelyben mindent előre ki lehet számítani. Fogadást ajánlok rá, hogy valahányszor egy irodalomtörténetet beharangoznak a magyar sajtóban, előre meg tudom mondani, kinek lesz benne mennybemenetele, ki fog alászállni poklokra, ki helyeztetik a sötét előtornácba, kinek hány soros halhatatlanság porciótzatik ki, s kin néznek keresztül szemhunyorítás nélkül,

mintha nem is volna. Ezzel azonban nem károsodik senki, se több ambróziához nem jut, mint amennyinek meg tud felelni a gyomra. Mert amennyit az egyik halhatatlanságmérő rácsirizel, azt a másik lekopasztja róla, s akit az egyik könyv beeresztett a padkalyukba, azt a másik felülteti az oromdíszre. Nem is lehet kívánni az élők irodalomtörténetétől, hogy más legyen, mint a kor, amelyben megtermett.

Nehogy pedig ez meg ez az irodalomtörténetíró azt gondolja rólam, hogy én most haragszom, elfecsegem azt is, hogy éppen most, karácsony másnapján kapok egy levelet Londonból. Valami értesítő iroda közli, amely azt ambicionálja, vegyem tudomásul, mit ír rólam az angolra fordított regényem kapcsán a *Sunday Times*. Ki is vágja, le is ragasztja, lássam a magam szemével, hogy a *New York Times* után ez a másik Times is nyilvántart, dacára annak, hogy liberális vagyok, sőt még dicsér is érte a szégyentelen. És ő, a regisztráló iroda is nyilvántart, napilaponként és folyóiratonként, ha megbízom vele. Ennyi meg ennyi shillingért, nemigen sok pénzért. Attól félek, a mai magyar irodalomtörténeti nyilvántartás sokkal többbe kerül. Nem pénzben, sokkal nagyobb értékekben.

\*

Még egy irodalmi levél: *Supka Géza* barátom írja, ez a bátor és tiszta magyar literátor, aki januárban újra meg akarja indítani a *Literaturá*-t. Azt az irodalmi folyóiratot, amelyikre a Napkirály arany szoliduszainak fölirata illetet volna devise gyanánt. A három *S*: *Solus Sibi Similis*, egyedül magához hasonló. Ezt persze sohase mondtam szemébe *Supka Gézának*. Mikor, nem tudom, hány éve, első száma megjelent, azzal gratuláltam a szerkesztőnek:

- Kíváncsi vagyok rá, meddig bírjátok a nívót tartani.

- Emelni fogjuk számról számra - fogadkozott *Supka Géza*.

- Isten őrizz - siettem a szavába vágni -, úgy értettem, meddig bírjátok nagyképűség nélkül ezt a nagyközönségnek szerkesztett revüt.

Bírta fogytig, s úgy tudom, maguktól az olvasóktól, nem a közönség részvétlenségének az áldozata lett. Most, hogy kiadói hátvéd nélkül, maga emberségéből akarja életre kelteni a megteremtője, megkért, hogy én is jelentsem be ezt a szándékát a jó embereimnek.

Nekem *Supka Géza* nagyon ritkán látott barátom, de olyan jótevőm, amilyent nekem nemigen adott az élet. Ha tíz esztendővel ezelőtt nem fog karon az ő páratlanul szeretetre méltó zsarnokságával, sohase kerülök a szegedi körtöltés mögül a világ elé, s mister Mátyás és mistress Szüle sose kerülnek túl az óceánon. A világ tengelye ugyan akkor se billent volna félrébb, mint ahogy most csúnyálkodik, s nyilván az én életem is nyugodalmasabb lett volna, de azért mégis úgy illik, hogy ne csak érezzem a hálát *Supka Géza* iránt, hanem meg is mutassam. De nincs az a hála, amelyik engem arra kényszeríthetne, hogy odaálljak *Supka Géza* mellé, ha úgy látnám, rosszat akar az embereknek. A *Literatura* védelmében azonban idegenül is kiállnék mellé. Tudom, hogy jót akar akkor, amikor azt forgatja a fejében és szívében, amit *Csengery Antalék Budapesti Szemlé*-je óta nem tett magyar író: tisztán irodalmi folyóirattal nekivágni az úttalan magyar utaknak, sokkal rosszabb időben, mint amilyenről azok valaha is álmodtak. A legőszintébb meggyőződéssel mondom azoknak, akik hinni szoktak nekem:

- Emberek, ez az ember megérdemli, hogy segítsetek neki. Ő magáért is, magatokért is, a magyar irodalomért is.

## ANANKÉ

Karácsony előtt írták meg a lapok, de én csak most hallottam, hogy Kőszegi Oszkárnak, az új szegedi asszonygyilkosnak tizenöt évi fegyházbüntetését jóváhagyta a Kúria. Egy ügyvéd barátom veregette meg a hírrel a vállamat, egy kicsit csúfolódón nevetve.

- Mit szólsz hozzá? Emlékszel rá? Úgy hallottam akkoriban, a te pártfogoltad volt.

Az volt, megvallottam annak idején a törvényszék előtt is. Úgy éreztem, kérdezetten is vallanom kellene. Állanom kell a felelősségemet akkor is, ha senki nem kéri tőlem számon. Laptudósító kollégáim diszkréten elsiklanak a szerepem felett. Csak annyit írtak, hogy a gyilkos, aki előbb börtönviselt tolvaj volt, *nagyon előkelő* protekcióval került a szegedi köz-kertészeti iroda hatvanpengős stallumába. Ha kellemetlenkedni akartak volna, kiírták volna a nevemet is - igaz, hogy akkor a nagy előkelőség misztikumát el kellett volna ejteni. Mert bizony ezt az Oszkárt nem protezsálta semmi nagy úr, hiszen akkor nem ilyen hivatalba került volna. Nem mondom, ilyesmi is megesett már, most is megeshetett volna, de Oszkárnak nem volt szerencséje. A végzete úgy akarta, hogy csak olyan kis úr nyújtsa oda neki a kezét, mint amekkora én vagyok.

- Föl akarsz kelni, elbotlott embertársam? Gyere, fogózz belém, én tartalak annak az Istennek nevében, aki mind a kettőnket teremtett, téged nem rosszabbnak, mint engem, és engem nem jobbnak, mint téged. A Krisztus szavával bátorítalak, szegény inaszakadt: kelj föl és járj!

Szó sincs róla, hogy ezt szóval is így elmondtam volna, mint ahogy leírom. De a lényeg énnálam ez volt, s így lett az én kezem is részes abban, amit az Oszkár keze tett. A Véletlen, akit nagybetűvel kell írni, mert a legnagyobb hatalom az emberek feje felett, s kinek nem tudunk igazat adni, mert se a lényegét, se a törvényeit nem ismerjük - az *Ananké* engem választott eszközül, hogy a börtönből szabadult tolvaj gyilkosul térjen vissza a cellába, amit talán sohase fog többet elhagyni.

És ezért tartozom nyilvános vallomással én is, az elítélt tettes után a büntelen eszköz.

\*

Már nem tudom, három esztendeje múlt-e, négy-e, amikor először kaptam levelet a Csillag-börtönből. Olyan helyről, amellyel sohase voltam semmi összeköttetésben, nem láttam, csak kívülről, viszont tudtam egy irodalomtörténeti nevezetességéről, amiről bizonyosan senki se tud a kerek világon. Valahányszor a Csillag-börtön felé vetődtem, mindig az jutott eszembe, hogy mikor ez felépült, ötven esztendővel ezelőtt, még Jókainak is megmutogatták, hogy olyan érdemes látványosság volt. (Lehet, arra is gondoltak, hogy célirányos dolog a költőknek ilyen mementóval is szolgálni.)

Nem romantikusan kicsempészett levél volt az, amit én a Csillagtól kaptam, a magyar királyi posta hozta, a börtönhatóság jóváhagyó cenzúrájával. Aláírva: Kőszegi Oszkár, ennyedik, meg ennyedik számú rab, aki nemsokára szabadul. Fiatal újságírónak mondta magát, erdélyi származásúnak, rossz emberek bűnbe vitték, a máséhoz nyúlt, besározta magát, de a vezeklés tisztára mosta, ahogy írta. Megigazult ember előtt nyílik meg a börtönajtó - de aztán hova, merre? Lesz-e jótét lélek, aki megnyitja az új élet első ösvényét a gyalázat bélyegével kiteszítottnak?

Mint minden író hírében álló ember, én is nagyon sok levelet kapok, s azok közt vannak megőrizni valók is. Az egyiket elteszi az ember az édességeért, a másikat a keserőségeért, a fiatal rabét azért tettem el, mert olyan szép volt, hogy az Oscar Wilde *De profundis*-át juttatta

eszembe. (Arról nem is beszélek, hogy a szegedi Oszkár kézírása sokkal szebb volt, mint a readingi fegyencé meg az enyém együttvéve. Azt hiszem, grafológus barátaim ragyogó karaktert és káprázatos karriert olvastak ki belőle.)

Én csak azt láttam, hogy egy elkormosodott szárnyú embergalamb veri az ablakomat, aki szeretne megint fehér lenni. Illetve ő már annak is érzi magát, s most már szeretné, ha az emberek is annak látnák.

De hát én nem vagyok olyan nagymájú lúd, amilyennek az éhes emberek gondolnak. S a fiatal rab nem is volt éppen igénytelen a kérésében. Azért könyörgött, hogy juttassam be valamelyik újsághoz munkatársnak. Van rá jogcíme, mert ő költő. Bizonyosságul verseket is mellékel, ami elég hiba volt tőle. Nem mintha azoknál rosszabbakat is ki nem nyomtatnának mostanában, de hát ez nem elég. A vers vagy nagyon szép legyen, vagy semmilyen se. A rab versei rémes közhelyek voltak, érzelmes laposságok. Arra semmiképp se valók, hogy egzisztenciát lehessen rájuk építeni. Újságíróit meg különösen nem.

Megírtam a költőnek, hogy idekint sokkal rosszabb világ van, mint odabent, s vessen vele számat, hogy nehéz lesz az elhelyezkedés. Újságíróságra pedig álmában se gondoljon. Azzal a kis szépséghibával, amit bevallott a levelében, még sokra viheti a mai világban, némelyik pályán még előnyére is válik, hogy már ilyen gyakorlata van, de az újságírást nem való rovott múlttal kezdeni. Nemcsak nem illik, de nem is szabad. Nemcsak azért, mert annak a fehér palástján leglátszósebb a folt, hanem azért se, mert mi lesz abból, ha azt a konkurrens újság észreveszi?

Ezzel a válasszal, akármennyire sajnáltam, napirendre tértem a költő felett. Pár hét múlva a verseit is visszakapta. Ő küldött értük börtönőrt, aki a börtönlelkész úrra is hivatkozott. Szabadul a szegény fiatal rab, s versei szárnyán akar kirepülni az életbe. Üzentem neki, hogy sok szerencsét kívánok, s azzal elfelejtettem a Csillagbörtön Oszkárját.

\*

De ő nem felejtett el engem. Körülbelül egy esztendő múlva jelentkezett a hivatalomban. A cerberusaim jelentették, hogy már háromszor is keresett egy úriember. Negyedszerre aztán be is jutott hozzám. Vállas, magas, igen jóképű úriember, úgy a harmincas évek körül.

- Kőszegi Oszkár vagyok.

Egy kicsit meghökkenve nyújtottam kezét az úriembernek, akinek mindjárt ráemlékeztem a nevére. Székbe tessékeltem, és megkérdeztem, honnan jön.

- Pestről.

- Eddig ott élt?

- Igen, egy évig ott tengődtem.

- Minek jött vissza?

- Itt mégis legtöbben ismernek.

Elmosolyodtam. No ez igaz. A börtönigazgató úr meg a börtönlelkész úr bizonyosan ismerik?

De aztán kiderült, hogy mások is ismerik. Legalábbis mondott néhány tiszteletreméltó nevet olyan körökből, amelyekbe én nem vagyok járatos. Azt is hozzátette őszintén, hogy azokat már mind megvágta, s többet nem mehet hozzájuk. Pedig négy nap óta nem evett, s a sétaterek padján hál.

- Nem látszik magán, fiam - mondtam meg neki őszintén. - Sokkal jobb színben és jobb erőben van, mint én.

Azt felelte, éppen ez a tragédiája. Nem hiszi el neki senki, mennyit nyomorog. Nagyon fesz-telenül beszélt és mozgott, és mégis tökéletes tisztességtudással. Határozottan szimpatikusnak találtam. Csak akkor kezdett nem tetszeni, mikor arra tért át, hogy ő keresztény újságíró volt, és ezt nagy pátozzsal mondta. Nyilván nem tudta, hogy én rothadt kereszténynek vagyok minősítve.

Elővettem a pénztárcámat, és ezt mondtam neki, átnyújtván a mindkettőnk helyzetéhez mért sarcot:

- Én nem keresem, fiam, mi volt, mi nem, de azt már egy esztendővel ezelőtt megírtam önnek, hogy újságírónak sehova be nem ajánlom. Se konstruktívnak, se destruktívnak.

Szemmel láthatóan meg volt sértve, de csak egy pillanatig. Addig, míg a segílyt el nem gombolta. Aztán erőt vett magán, és összetett kézzel könyörgött.

- Napszámosnak tessék valahová beajánlani. Vállalok én minden munkát a pusztá kenyeréért. De ha azt se adnak, akkor nincs más választásom, mint vagy meghalni, vagy megint bűnbe esni.

Nagy probléma a megtérő bűnös, nálam okosabb emberek is megakadnak rajta. Majd elsírtam magam vele együtt. De hát hol vegyek szegénynek napszámosi állást? Hiszen ha nekem valami becsületes mesterségem volna...

Majd eszembe nem jutott, hogy hiszen földesúr is vagyok én, *in partibus infidelium*.<sup>19</sup> Tiszán innen, Tiszán túl, egy-két vármegyében, pogány ősök temetőiben. Abban egyeztünk meg, hogy egy hét múlva kezdem a turkálást, addig élél a sarcból, akkor pedig jelentkezik napszámosnak. Még biztattam is vele, hogy ha jól szolgál neki a szerencse, ő találja meg Attila koporsóját, s erre az esetre csak azt kötöttem ki, hogy ne üdvözlje ódával a hun királyt.

Délután már újra bealázatoskodott hozzám.

- A városi főkertész felvehetne állandó napszámosnak, ha akarna. Ajánlottak is hozzá, de nagyobb protektor kellene. Pár sor írást, ha tetszenék...

Megírtam a pár sort, és odaadtam a megtért embernek. Mindjárt meg is bántam. Mert Oszkár megint fönthangra vette a szót. Az még nem lett volna baj, de arról kezdett szónokolni, hogy mindennek Trianon az oka. És ezzel végezte:

- Meg méltóztatik látni, hogy megiszolgálom én még ezt szegény hazánknak a bennem levő értékekkel.

Az én szülőházamban, Félegyházán szintén ismerik a kiskunok a „hazafi” szót, hogyne ismernék. De azt tartják, hogy amelyik ember nagy „hazafi”, az elől át kell menni az utca másik oldalára, mert az kötekedő, részeges, garázda, bicskás. A kiskunokat alighanem a kortések ismertették meg valamikor a hazafiság fogalmával.

Lenyeltem a pillanatnyi rossz érzésemet, és barátságosan kezet fogtam Oszkárral.

\*

---

<sup>19</sup> *in partibus infidelium* - pogányok tartományaiban

Aznap éjszaka, már túl éjfélén, éppen lefekvőben voltam, mikor Oszkár fölcsegette a házat. A főkertész úr hajlandó fölvenni a kedvemért, de szeretné, ha valami szorosán vett köz-igazgatási hatalom állna a háta mögött. Ez meg ez. Az Isten szerelméért, írjak annak is pár sort, de most rögtön, hogy ő már reggel megkezdhesse a becsületes életet. Mert különben: vagy a halál, vagy a bűn.

Borzasztó előnyük van ezeknek a börtönviselt embereknek a becsületes szegény felett. Száz becsületes szegényt elküld az ember, de a megtért csirkefogó erkölcsi terrorjának áldozatul esik. Éjfél után, halálos fáradtan megírtam az ajánlólevelet az illetékesnek. Megmondtam azt is, hogy a nevén kívül jóformán semmit se tudok arról, akit ajánlok, s azt se tudom, csakugyan az-e a neve. De: elesett ember, fel akar kelni, segítségünk neki benne.

Másnap este megint a lakásomon keresett fel Oszkár. Nagyon boldogan és nagyon szerényen. Nem mondta meg a cselédnek, kicsoda, csak beküldött tőle egy csokor tearózsát. Abból megtudhattam, hogy megkapta az állást. Azok a fajta tearózsák csak a város kertjében teremnek. Fiatal koromban én is onnan csíptem egy-egy szálát. Valószínű, hogy Oszkár is lopta a csokrot, de a fő az, hogy megkezdte a becsületes életet, és nagyon meghatott az a figyelmes-ség, amivel ezt tudatta velem.

\*

A rózsacsokor még el se hervadt, mikor a meghatottságom már elmúlt. Oszkár levelet írt. Hálától csorgót és a belém vetett bizalomtól csepegőt, hogy nem is kerti munkásnak osztotta be a főkertész úr, az Isten áldja meg, hanem irodistának. De ő úgy érzi, többre termett. Arra kéri méltóságomat, hogy ajánljam be Szóts Ernő öméltóságánál vagy Roóz Rezső főszekesztő úrnál, vagy akárhol, ahol a köz javáért lehet dolgozni.

Erre a levélre már akkor se feleltem volna, ha ráértem volna. Egy hét múlva azonban új levél jött. Kétségbeesett és kétségbeejtő. Most már van kenyere Oszkárnak, de nincs cipője és ruhája. Nem mehet emberek közé, mert rongyos embert nem fogad be a társadalom. Neki postafordultával pénz kell, negyven vagy ötven pengő, mert különben nincs más választás, mint stb.

Még jó, hogy szabad választást engedett a negyven vagy ötven pengő közt. Persze a kisebb tételt választottam. Az én kasszámban az is summa. Tizenötöde a havi fizetésemnek, és van egy-két szegényem, aki számot tart rá. De hát azok még nem voltak becsukva. Ne mondhasa ez az Oszkár, hogy a társadalom visszakergette a bűnbe. Ha már lábra állítottam, nem hagyhatom cipőtlen, ruhátlan. Megmentem a társadalom becsületét, fene álljon bele. Nagyon haragudtam, de elküldtem Oszkárnak a pénzt. Legalább nem nyavalyog többet rajtam. Ezt biztosra vehettem, mert azt írta, hogy szerzett egy kis tanítványt, s a preceptorai keresetéből részletekben visszafizeti a „kölcson”-t.

\*

Négy hónapig aztán csakugyan hírére se hallottam Oszkárnak, s eszembe se jutott, hogy a világon van. Nyár vége volt, külföldi csavargásból tértem haza, az állomás peronján egy úr nagyon szemügyre vett, s megkérdezte, én vagyok-e én. Erről megbizonyosodván, bemutatkozott, mint az a bizonyos városi főkertész, aki az én kedvemért Kőszegi Oszkárt felkarolta. Illően megköszöntem neki, mire ő tapintatosan közölte velem, hogy „védencem” egy darabig igen eminensül viselte magát, pár hét óta azonban kutyanymba hágott. Hanyag, szófogadatlan, hencegő, sok pénze van, és valami után szaladozik. Jó lenne, ha a lelkére beszélnék, az bizonyosan fogna rajta, s mivel eszes, ügyes ember, jó volna megmenteni.

Meg is ígértem neki, de másnap reggel már harminckilenc fokos lázban feküdtem. S harmadnap, mint utólag referálták, keresett a hivatalomban egy nagyon rendesnek látszó öreg úr. Azt mondta, hogy a lánya valami szélhámosnak a keze közé került, arról szeretne velem beszélni. Megmondták neki, hogy beteg vagyok. Negyednap egy jól öltözött, piros képű, nagyon izgatott fiatalember keresett. Élet-halál kérdésben, úgy mondta a szolgáltnak. Ezt is azzal utasították el, hogy beteg vagyok. Ötödnapra már benne volt az újságokban, hogy ez a fiatalember megölte annak az öregembernek a lányát. Ha beszélhetek velük, talán nem alszik ki egy pillanat alatt az egyik fiatal élet, és nem rothad el ízenként a másik. De így akarta az *Ananké*, amely játszik velünk, mint a gyerekek az ólomkatonákkal.

\*

A főtárgyaláson találkoztam másodszor és utoljára Kőszegi Oszkárral. Már akkor bent ült a tárgyalóteremben, újságíró kollégák jöttek eléje a folyosón, azok mesélték, hogy a fegyőrök protezsálták náluk a rabot.

- Jó fiú ez az Oszkár, ne készítsék ki nagyon az urak.

- Komédiás - legyintettem, s mikor a tanúk közt az én nevemet kiáltotta az ajtónálló, mindenféle érzéssel gondoltam a gyilkosra, csak éppen részvéttel nem. Nem is néztem rá, csak akkor láttuk egymást egy pillanatra, mikor a vallomástétel után megfordultam az ajtó felé.

A piros képű, vállas, délceg fiatalember helyén egy kicsi, összetöpörödött, hamuszín arcú öregember ült rabruhában a két fegyveres őr közt. Ültében mélyen meghajtotta magát, és alsó karjával végigtörülte a homlokát.

Azt hiszem, ő már rég elfelejtett engem - nekem ez az arc felejthetetlen marad erre az életre.

## ÖREG ÚJSÁGÍRÓ SZILVESZTER ESTÉJE

Mikor külföldi csavargásra akarok kiszökni az országból, mindig megnézem előbb a biztosítási kötvényemben, hogy hová is nem szabad nekem mennem. Mert úgy rémlik, vannak olyan vadon területek, amelyeken nem gilt az életbiztosítás. Nagy megnyugvás aztán, mikor megbizonyosodom róla, hogy a tilalmas területek részben Új-Guineában találhatók, részben a Kalahári-sivatagon. No hát akkor oda nem megyünk. Nem kockáztathatom azt a tízezer koronát, amit egyetlen örökségül hagyok az unokámra. (Nem számítom át pengőbe, mert koronákban nagyobb a nagyapai önérzetem.)

A biztosítási kötvény után jön a *medicinman*. Csakhogy azt már nem én tekintem föl, hanem ő engem. Szelel-e a tüdő, szuperál-e a máj, teszi-e kötelességét a szív stb. Mégiscsak sokkal nagyobb megnyugvással indul útnak az ember, ha tudja, hogy odakint viszi el az ördög, és törökül vagy japánul mondják el a koporsója fölött, hogy milyen derék ember volt, élhetett volna még, kár, hogy ilyen korán beadta a kulcsot. Ebben az a jó, hogy nem ért belőle az ember semmit, ennél fogva nem csinál semmi bolondot. Ha ellenben itthon sajnálnák el ilyen szépen, meggondolná magát, és kilépne a szemfödőből, amiből aztán sok mindenféle kavarodás lehetne.

Amikor legutóbb elbujdostam a hazából, egy pesti professzorral tekintettem fel magamat. Hátba veregetett, megköhögtetett, bukfencet hányatott velem, torkomat nézte, szívemet hallgatta, vérnyomásom mérte, aztán kijelentette, hogy megérem a hetvenet.

- Csekélylem - mondom. - Apám, anyám többre vitte.

Adakozó kedviben volt a professzor, azt mondta, Isten neki, legyen nyolcvan.

- Egészséges vagy, mint a makk. Még érelmeszesedésnek sincs nyoma se.

- Hohó - sértődtem meg -, akkor baj van. Miért szolgálom én a közt annyi idő óta, ha még ezt se szereztem?

- Még nem fejeztem be - mosolygott a professzor. - Semmi bajod a világon, csak...

Ha az orvos minden jót mond az emberről, és azon végzi, „csak...”, akkor, azt hiszem, minden rendes embernek kötelessége elsápadni. Én pedig mindig kötelességtudó ember voltam.

- Azért nem kell megijedni. Csak azt akarom mondani, hogy te azért orvosi szempontból nagyon érdekes eset vagy.

- Például? - feszítettem ki kissé bizonytalanul a derekam. Mint akinek nincs még gyakorlata benne, büszkének kell-e arra lenni, ha az ember érdekes orvosi eset.

- Abszolút egészséges szervezet mellett van négy-öt apró jel, amiből a szakember látja, hogy te borzasztó sokat dolgozol. Fizikai munkásoknál gyakran meg lehet állapítani az egészséges szervezet elkopását. Szellemi munkásoknál az ritkaság.

- Hm. Mik azok az apró jelek?

- Az neked egészen mindegy. Jelentősége úgy sincs, hát mi értelme volna annak, ha én görög-latin orvosi kifejezésekkel mulattatnálak, amiket úgyse értesz.

- Csakhogy én véletlenül megérteném őket. Természetrájk szakos voltam valamikor. *Olopoctrotriabfacacglovagacuhyp*.

A professzor megdöbbenve lépett hátra, s most már ő sápadt el. Most aztán én biztattam.

- Nem kell megijedni. Ez csak a tizenkét pár agyvelőideg. Nervus *olfactorius*, nervus *opticus*, nervus *oculomotorius*, nervus *trochlearis*... Látod, hogy énvelem lehet madárnyelven beszélni. Mondjad csak azokat az apró jeleket.

- Akkor pláne nem mondom, ha megértenéd, amit mondok. Inkább beszéljünk arról, hogy nem élhetnél okosabban?

- Ugyan mi értelme volna? Erre a rongyos harminc esztendőre?

- No ne bolondozz. Muszáj neked annyit dolgozni?

- Még nem próbáltam kevesebbet. Nézd, most én mondok neked valami komolyat. Én abban az agyondolgozási teóriában nem hiszek. Ezer év óta csak egy ember volt Magyarországon, aki agyondolgozta magát.

- Ki volt az?

- Egy hivatásos nagyevő.

- Bolond vagy, nem lehet rajtad segíteni. Hanem próbáljunk mást. Sokat dohányzol?

- Nem, csak szivarozok.

- Mennyit?

- Amennyit ráérek. Reggel fél héttől éjfél után egyig, kettőig.

- Mennyi lehet az?

- Úgy tizenöt szivar egyre-másra. A pipákat nem számítom.

- Nézd, ha a munkából nem engedhetsz, legalább ezt a másik örületet mérsékelj.

- Arról lehet beszélni. Különösen, ha emberséges leszel.

- Tíz szivar naponta. Jó? Kezet rá!

Természetesen kezet kellett adnom a nagyszerű embernek. Csak egy kis főnntartással.

- Elméletben hozzájárulok. De ebben a darab hónapban már ne kezdjünk új rendet.

Nézte a falinaptárt - március 3-at mutatott. Elnevette magát, hátba vágott, de most már nem orvosilag, csak barátilag - s én még ma se szívok el többet napjában tizenöt szivarnál. Igaz, hogy kevesebbet se. Megvan énbennem a jó szándék, de mindig darabhónapban jut eszembe.

Ahogy egy-két esztendő óta vagyok a szivarozással, úgy vagyok huszonsok év óta az újságírással, azazhogy még ügyebben, mert nemcsak a barátaim mondták mindig, hogy nem tesz az nekem jót, hanem magam is sokszor éreztem a tulajdon bőrömmön. El is határoztam minden esztendőben, hogy végképp föl hagyok vele. Csak az volt a baj, hogy mindig darab-esztendőben születik meg a nagy elhatározás, s esztendő végére mindig eltérített valami tőle. Egyszer nagy hasznom lett volna belőle, ha abbahagyom: akkor azért nem lehetett. Mászor fát, szenet, meleg ruhát, szanatóriumot kellett vezércikkezni. Volt úgy is, hogy gyávaság lett volna otthagyni az újságot, s becsületbeli kötelesség volt kitartani mellette a rosszban. Aztán meg úgyse olyan igazi újságírás már az, mikor nem a szerkesztőségi íróasztalnál tékozolja az ember az életét, hanem csak betelefonál éjfél felé a nyomdába, hogy tessék küldeni a vezércikkért, és fűtyüljön a fiú az utcán, majd leeresztem neki a kéziratot az emeletről spárgán, de a spárgát hagyja ott, hogy aki reggel nyakravalót akar belőle kötni a vezércikkírónak, az mindjárt kéznél találja. Hát érdemes ilyen kicsiségért az újságíró nevet bitorolni? És ezt is csak hetenkint kétszer. Mert a nagy újságíró múlt már rég ennyivé zsugorodott össze. Fuit Ilion et fuimus Troes. Jeruzsálemi királyság az egykori diktatúra helyett, mikor a mettőr - Isten nyugtassa Lippay Ferencet - haptákban állt a szerkesztői asztalom előtt.

A nyáron derült ki egyszer, mikor valami hivatalos dolgom lett volna a szerkesztőségben, hogy azt se tudom, hol a szerkesztőségünk. Addig kóvályogtam körülötte, míg valami másik laptól való kolléga útba nem igazított, s akkor szívdobogva léptem át a küszöböt. Hét év óta nem voltam szegedi redakcióban.

Akkor aztán újra elhatároztam magam, hogy most már végképp leszokom az újságírásról. S amit esztendő derekán elvégeztem magamban, nem felejtettem el esztendő szombatjára se. Megmondtam mindenkinek, akire tartozik, hogy kiveszem az obsitot a szegedi újságírástól. Huszonhét esztendei szolgálattal jól, rosszul kiérdemelten. Igaz, hogy annyi idő alatt illett volna legalább egy sajtópörrt szereznem, de hát mit csináljunk neki, ha nem jól szolgált a szerencse. Hiszen volna nekem azért sebhelyem elég, ha érdemes volna számolgatni, meg ha ráérnék. De hát mit lopjuk ilyenekkel az időt, mikor a Baktóba is szaladni kell a hunok után, akiknek éppen új esztendő előtt két nappal jutott eszükbe megtaláltatni magukat a Rosenfeld-tanyán. (A boldogtalanok, ha tudnák, milyen világ jár idefönt, nemhogy föltörekednének, hanem ha fent volnának is, lekíváncoznának.)

Elég az hozzá, hogy tegnap este megírtam az utolsó vezércikket, és utoljára szolgált le a spárga az utcára. Akik elszalasztották az alkalmat, azok magukra vessenek. Az én nyakam nem áll többet rendelkezésre. Végérvényesen megszabadultak tőlem a közügyek, ezután bizonyosan sokkal jobban is mennek majd, mint eddig.

Hátra volna még az utolsó tárca, amivel tartozom. Ez volna az. Csak attól félek, hogy ez már átmegy az újesztendőbe, s akkor jövő ilyenkorig fél lábbal megint csak beleragadok a szegedi ólomszérűkbe.

## IJEDTSÉG OTTHON

Ahogy beköltöztem az olasz karavánszerájba, ahová a jó Isten lerakta számomra a négy hétre való spenótot, az első dolgom volt hírt adni haza. Megegyeztünk ugyan, hogy nem levelezgetünk, mert nekem minden életveszélyes foglalkozás tiltva van, de hát mégiscsak meg kell nyugtatnom a családot, hogy nem evett meg a fiumei cápa. Van jó dolga, hogy nem tintázza el a gyomrát, mikor annyi itt a pesti bankigazgató.

Megírtam egy pálmafás anzikszon, hogy a Villa Jeanette fogadott magába, s a szobaasszonyt zia Zanzarának hívják, ami magyarul Szúnyog néni. Ebből ugyan egy szó se igaz, mert a Fräuleint Léninek hívják, és egyáltalán nem szúnyog küllemű, de egyrészt nyugodtabbak otthon, ha tudják, hogy egy élemedettebb génusz viseli gondomat, másrészt azt hiszik, hogy ahol ilyen dallamos névre hallgat a személyzet, ott sokkal könnyebb ihleni. Megírtam azt is, hogy a tenger az ablakom alatt van, olyan, mint egy szép, nagy, kék selyemkötő, puhára esek, ha bele találok esni. Egyszóval igazán *ideális* környezet, itt már biztos, hogy prédikációs halott lesz belőlem.

Eltelik négy nap, ötödik reggel sürgönnyel vernek ki az ágyból. Hazulról jön a sürgöny, az van benne:

- Hogy vagy? Távirati választ kérünk.

Nem értettem a dolgot. Úgy látszik, még nem kapták meg a leveletem. De hát akkor honnan tudják, hol vagyok? A családi életnek mindig vannak olyan rejtélyei, amiken hiába törné az ember a fejét. Ami parancs, parancs, küldtem a sürgönyválaszt. „Úgy vagyok, ahogy a levélben írtam.”

Másnap éjszaka zörgetik az ajtómat.

- Mit akarnak? - rettenek föl.

- Telegram.

Az ez csakugyan, dringend, éjjel is kézbesítendő. Szép pénzbe kerülhetett, látszik, hogy még csak harmadika van.

- Nagyon nyugtalanok vagyunk érted. Rögtön értesíts. Válasz fizetve.

Megérteni ugyan nem tudom a dolgot, de természetesen nagyon meghatott. Mire megöregszik az ember, akkorára már csak az hatja meg, amit nem ért. Elérzékenyedve válaszoltam. „Egyelőre semmi baj, a helyzet változatlan.”

Egynapi szünet következett. Hála Istennek, sikerült megnyugtatnom a családot. Ideje is volt, mert már annyit elsürgönyöztünk, hogy az hazafiságnak is sok. Nem akarok tőkét kovácsolni magunknak, de ha a magyar és olasz posta áprilisi bevétele nagyot segít a két államon, az nem a szakminiszterek érdeme lesz, hanem a mienk.

Ezt annál több joggal állíthatom, mert megjött a harmadik távirat is, s az hosszabb volt, mint a két első együtt.

- Helyzet változatlansága rémit. Más szállodát keress. Szalay is azt tanácsolja. Percig se maradj ott. Mindig ilyeneket csinálsz.

Szalay is azt tanácsolja? Szalay József barátom, a kerületi rendőrfőkapitány, nagyon komoly ember és nagyon okos ember. Azonkívül gondomat is viseli. (Minden hivatalos bankettől nekem hozza el a szivardukanciáját. Igaz, hogy mindig törötten.) Ha ő azt tanácsolja, hogy más kvartélyt keressek, arra neki bizonyosan oka van. De hát mit véthetett a Villa Jeanette? Mert hogy én nem vétettem semmit, azt tudom. Megmondhatja a zia Zanzara is. Este kilenc-kor én már becsukom az ajtót, a Cassiopeia-csillagot nézem az ágyamból, és az angyalok muzsikáját hallgatom. (Nem azokét, akik itt a szomszéd bárban húzzák.)

Hát csak a hotelban lehet a hiba. Átnéztem a Kurlistákat harminc évre visszamenően. Csupa konstruktív vendég. Tehát a hotel se hibás.

Küldtem aztán egy önérzetes hangú sürgönyt. „Ne őrjítsetek meg. Világos választ kérek, mi kifogásotok.”

A válasz világos volt: „*Debilis* környezet.” Akkorára az első levél is megérkezett hazulról. Én azt írtam, hogy *ideális* környezet, és azt ők úgy olvasták szegények, hogy *debilis környezet*. Azt hitték, hogy tébolydába szálltam, és már láttak mint prédikációs halottat a *perpetuum mobile* és az örök béke feltalálói közt.

Már látom, hogy mégiscsak muszáj lesz megtanulnom olvashatóan írni. Legalább mire az unokám megtanul olvasni.

## KARLSBAD FUTTÁBAN

Eszem ágában sincs karlsbadi memoárokat írni. Karlsbad nagyon közel van ahhoz, hogy aki hazaszabadul belőle, messziről jött embernek érezhesse magát, és élhessen azokkal a jogokkal, amelyek ezen a címen megilletik. Éppen csak azért írom ezt a pár sort, hogy megvédjem Károlyferedőt azokkal a jó emberekkel szemben, akik énmiattam megnehezítettek rá. Mióta a szerkesztőség közhírré tette azt a magánügyemet, hogy karlsbadi utókúrának a tüszős mandulagyulladás választottam, azóta többen számon kérték tőlem, hogy mi a ménkűnek kellett azért a szomszédba menni, mikor azt itthon is megkaphattam volna, esetleg sokkal jutányosabban? Olyan öreg szittyá barátom is volt, aki azt is hozzátette, hogy úgy kellett nekem. S minden rossz hazafinak úgy kellene, aki kiviszi a pénzt a cseheknek, és meleg vizet kortyolgat érte ahelyett, hogy itthon locsolná a torkát jégbe hűtött buckaival. Akkor a muslincában mégiscsak több jóérzés van, mert azzal megesik, hogy borba fojtja magát, de még olyan tökéletlen muslincát senki se látott aki karlsbadi vízzel vetett volna véget az életének.

Meg kell vallanom, hogy ha muslinca volnék, akkor megmaradtam volna a hazai határok közt. Azonban mint az útlevélkiállító hatóság bizonyítja, múzeumigazgató vagyok, annak is szegedi. Márpedig a szegedi múzeumigazgatóknak olyan törvényük van, hogy azok ötvenkét éves korukban leteszik az élet hivatalát, és elmennek Földvára deszkát árulni. Két elődöm volt eddig, s az mind a kettő ebben a korban váltotta ki az úticéduláját, amelyikben én most vagyok. Most én nem mondom, hogy mint törvénytisztelő ember én is nekifogtam a csomagolásnak, azonban az orvosom előtt nem tagadhattam le, hogy mostanában sokszor forgott velem a világ, holott nem volt semmi foroghatnékom. Sőt, nagyon is belefogództam az íróasztalom sarkába, de az se használt, mert akkor meg az íróasztal forgott velem meg a könyvszekrények. Erre aztán mégiscsak fel kellett magam tekintetnem az orvossal, aki azt mondta, hogy nincs semmi baj se, csak el kell menni Karlsbadba, és meleg vizeket inni éhgyomorral, arra meg korpakenyeret harapni kolbász nélkül.

Hát így kerültem én a Tepl mellé, ahol Arany György doktor úr vette át fölöttem az impériumot mint a magyar újságírók orvosa. A legbájosabb ember, akit orvosban el lehet képzelni, csak azért érdemes volna betegnek lenni, hogy ő mosolyogja el az ember baját. Minden keresgélés nélkül odakapott a májamhoz, s olyan szíveset szorított rajta, hogy én is egyszeriben megtudtam, hol van.

- Fáj? - mosolygott rám.

Habozás nélkül azt feleltem, hogy fáj. S magamban azt gondoltam, hogy ha én szorítanék ekkorát a doktor úr máján, neki is fájna.

- Hát ha fáj - mosolygott tovább a doktor úr -, akkor itt van a kutya elásva.

Három hétig tartott az elásott kutya kultusza, amely lényegében diétából, meleg vizek külső, belső élvezéséből és abszolút naplopásból állt. Legkönnyebben beletörődik az ember a naplopásba, viszont erről legnehezebb leszokni. A Sprudelről és a spenótról sokkal könnyebb.

Három hét leteltén megint végignyújtóztam az orvosi rendelő pamlagján, s odanyújtottam a májam búcsúszorításra Arany doktor úrnak. De a búcsúszorítás nem történt meg. A máj nem volt megtalálható. Legalább annyira nem, hogy fájást lehetett volna eszközölni rajta.

- Ez Karlsbad - mosolygott a doktor úr, aki szemmel láthatóan még jobban örült nekem, mint én magamnak. Pedig én se tápláltam semmi rosszindulatot magam iránt, mióta állta körülöttem a világ az egy helyet, és nem kergették a székek az asztalt.

Igen, ez Karlsbad, ismerem el én is hálásan. Úgy éltem én ott, mint a kék Úristen Bajorországban. Sokat találkoztam már ezzel a mitológiai képpel, de érteni sose értettem. Most se értem ugyan, de érzem, hogy az a rejtélyes kék Úristen lehetett úgy kibékülve az étellel, mint én voltam, míg Graham-kenyéren éltem.

Annak aztán igazán nem Karlsbad az oka, hogy itthon mindjárt harminckilenc fokkal kezdtem hozzá a megmelegedéshez, s a kinin élvezetére tértem át a diétáról. Mióta az eszem tudom, egyetlen szenvedélyem a torokfájás, s attól félek, már nem is igen fogok róla leszokni. Ha tiszteletben kell tartanom a szegedi múzeumigazgatósággal járó tradíciót, akkor alighanem a belterjes tüszőtenyésztés lesz az utolsó szórakozásom.

Erről azonban ráérek akkor is beszámolni, ha kritikus esztendőm letelik. Karlsbadot azonban addig se hagyom. Tartozom neki egy-két jó szóval, s jól is esik a hideg borogatások közül visszamenekülnöm gondolatban a meleg vizekhez.

\*

Mindjárt helyreigazításon kell kezdenem. Egy kis elíráson, amit a magyar lexikonban találtam Karlsbadról. Azt mondja róla, hogy a Tepl folyócska völgyében fekszik, amely innen nem messzire egyesül az Elbéval. Nono, hiszen végeredményben a Zagyva is egyesül a Fekete-tengerrel, s azt is rá lehet mondani, hogy aránylag nem messzire. A Tepl valóban egyesül az Elbével, de úgy, hogy előbb az Égerbe szakad belé, s az hurcolja aztán az Elbéig. Hiszen a Teplnek ez valószínűleg mindegy, sőt azoknak a magyaroknak is mindegy, akik azzal is segítenek életben és üzemben tartani a helyes kis vizecskét, hogy beelötytyentik a poharakból a Sprudel-maradékot. Sőt ha jól meggondolom a dolgot, nekem is egészen mindegy, hogy milyen viszonyban van egymással a három folyó. De nem mindegy a lexikon megbízhatósága szempontjából, sőt a vizek önrendelkezési jogának a szempontjából sem, a jó reggelét neki! Annak is hadd legyen már egyszer szószólója valaki!

\*

Azt se kell ám hinni, hogy a karlsbadi kúrát az inkvizítorok találták ki, s hogy akik azon sínylődnek, azokért az itthonvalók szívének meg kell szakadni. Hiszen nem mondom, hogy nem láttam olyan beteget is, aki tejbekására volt ítélve, sőt az odáig ment a szófogadásban, nemhiába volt orvos, hogy meg is rendelte a kásácskát, maga elé is tétette az asztalra. De enni csak meleg sonkát evett, meg tyúkpürés palacsintát. Persze orvos volt, mégpedig a javából. Amit pedig levesek dolgában produkálnak a karlsbadi szakácsok, azért egyetemi katedrát érdemelnének. Nincs olyan szociológus, aki meg tudná mondani, mi lesz a vége annak a diluviumnak, amely ebben a felfordult világban elmossa a földet az úgynevezett művelt társadalom alól, de a magam részéről azt sejtem, hogy a jobb jövő uralkodó levesformája a *legirte Suppe* lesz. Magyarul ugyan nem hívják semminek se a zöldséglevest, de odakint krémlevesnek tisztelik, s azt csak hódolat illeti, nem bírálat, legalább a hatodik kanálig. Hetedik kanálra való azonban már nem futja a tényérből.

Óva intek azonban mindenkit a zabpehelylevestől. Egyszer próbáltam meg, megállt benne a kanál, s aki még egyszer ilyesmit tett volna elém, abban megállítottam volna a bicskát. Ez a legelvetemültebb merénylet az emberiség ellen, s ha az Isten élte, ebben az ügyben memorandumot küldök Genfbe. Talán végre olyan ügy lesz, amely nem haladja meg a Népszövetség teljesítőképességének határait.

\*

Az italok? Már tudniillik azok, amelyek sziklából fakadnak, s receptre ivódnak. A Markbrunn, a Mühlbrunn, a Schlossbrunn, a Felsenquelle meg a főtekintetű Sprudel. Hát aki az anyatejhez hasonlítani őket, az egy kicsit túlozna. Lehet, hogy olyan áldottak, a melegségüket is össze lehet vetni, de egyéb párhuzam nemigen vonható köztük. A Sprudelt határozottan jobb nézni, mint inni. Amikor kibuggyan a merőleges csőből, és szikrákká porzik szét a magas kupolán, jobban imponál akármilyen szökőkútnál, különösen, ha olyan közel megy az ember, hogy egy kis forró permet is éri az ábrázatát. Hanem azért pohárban is kilehet bírni, kivált ha nem meríti tele az ember egészen, s egy-két ujjnyit kiloccsant az aljából, elhatározván, hogy az már ruskós, ennélfogva nem úri gyomorba való. Gyógyítani azonban határozottan gyógyít, még akkor is, ha becsületesen megissza az ember. S ez már csak azért is ajánlatos, mert utána a pilseni sört csak így lehet teljesen érdeme szerint méltányolni. Sörénél csak a tejét nehezebb elfelejteni Karlsbadnak. Kortyolgatás közben napsütött hegyi legelők képe és kolompok muzsikája asszociálódik vele. Aztán mikor hazaér az ember, és a gallérja mögé önti az első reggelit a pesti városban, azt konstatálja, hogy ökör az, aki ennek a tejnek is elhiszi, hogy tehát szarmazik.

\*

Mindennel ki voltam én békülve Karlsbadban, csak a költészettel nem. Az hagyján, hogy minden házban lakott valaha egy költő, s azzal egy márványtábla dicsekszik. (Abban a házban, ahol én laktam, Goethe volt szállóvendég valaha, s ez nemcsak az oromfalra van kiöntve, hanem az ajtó szemöldökfájába is be van vésve, hogy valamikor azt a küszöböt lépte át a kegyelmes úr, amelyiknek a helyén a mostani küszöb van.) Ez rendin való dolog, kegyelet is van benne, meg hasznosan is el lehet vele kérkedni. De az kegyetlen túlzása a kegyeletnek, hogy mikor kimegy a fenyvesekbe mókusokat és feketerigókat nézni, akkor is minden lépten-nyomon megállítja egy-egy kőbe, fába vagy vastáblába örökített epigramm, amely versekben tudatja az utókorral, hogy mikor, kinek a hasfájását mulasztották el Karlsbad gyógyvizei. A világ legrosszabb alkalmi versei, leginkább németül, de vannak köztük franciák, angolok, magyarok, szlávok is, különösen oroszok. Amit megértettem közülök, abból azt látom, hogy aki a Sprudelből iszik ihletet, abból csupa Apollón-nyúzó Marszüasz lesz. És sajnos, ezekben még az idő vasfoga sem tesz kárt. Úgy látszik, az alkalmi költők alapítványokkal gondoskodtak róla, hogy hálatáblaikat a fürdőhatóság az idők végezetéig megújítsa. Van olyan kebelhangzat, amit száz év óta ötször megújítottak, hivatalos pontossággal jelezvén a renoválás dátumait.

A magyarok közt egyet találtam olyant, amit egyszeri olvasásra meg lehetett jegyezni. A Drei Kreuzbergen van, a temető fölött és így szól:

*Kik a lábad alatt feküsznek, ott, ni,  
Azokon már nem fog se Mühlbrunn, se Sprudli.*

Hát költészet ebben se sok van, de az igazsága kétségbevonhatatlan. Kopott betűit érdemes volna közköltségen helyrehozni. Lehet, hogy ebben az indítványban része van a kollegialitásnak is. Én is ittam Sprudelt, s bennem is fölpezsdült tőle a rég kiszáradt véna. Egy drága öreg barátomnak, külföldi csavargásaim útimarsalljának, a magyar színikritika nesztorának a születésnapját ültük meg a Hopfenstockban, s az üdvözlők tömegében én képviseltem Goethét, tekintettel arra, hogy én is átléptem azt a küszöböt, amit ő. A halhatatlan kolléga szelleme ezt az ódát íratta velem az ünnepeltnek:

*Mint ahogy a Teplt felveszi az Éger,  
Szívemre öllek, te nagy éceszgéber!  
Hiszen te goethös vagy, én pedig a L-ethe  
Túlpartján Go-ethe.*

Hát ilyent csinál az emberből Karlsbad.

## SZENT ANTAL TÜZE

Vagy tíz napja orbáncban fekszem. Először ugyan azt hittem, Szent Antal tüze, de a doktor azt mondta, orbánc, s ezt olyan tisztelettel mondta, hogy gondolkodóba ejtett vele. Tudom, hogy a doktorom olyan ember, aki csak az igazi tekintélyeket tiszteli, márpedig én sohase vettem észre a Daru utcában, hogy a Szent Antal tüzét valami különös megbecsülésben részesítették volna a kiskunok.

Ha én beteg vagyok, akkor mindig szabadjára engedem a fantáziámat, ami annyit jelent, hogy a láz vörös lován hazavitetem magam kisgyerekeknek a Daru utcába. Most is otthon voltam már a harmincnyolc-nyolcnál, és igen meresztgettem a szememet Rigó keresztapámra, aki vacsora után átjött hozzánk egy kicsit kukoricát morzsolni. Ezt a műveletet újbórral mellett szokták eszközölni, s a bornak rendesen nagyobb szerep jutott, mint a kukoricának. Ennélfogva egészen indokolt volt, mikor édesanyám a harmadik kancsó bort ezzel a kijelentéssel tette az asztalra:

- Komámuram, maga nem szívből issza a mi borunkat, mert csak a fél képe pirosodott ki tőle.

Rigó keresztapám mosolyogva, de minden kérdés nélkül felelte:

- Az ám, mert csak ez van feneevésben már negyedik napja. Szent Antal tüze van rajta.

Édesanyám odavilágított a gyertyával, s csak akkor derült ki, hogy a Rigó keresztapám fél képe kész látványosság. Olyan szép dagadt és olyan szép piros, mint a cékla.

- Az ez - tapogatta meg édesapám három ujjával a fénylő daganatot -, ég-e, koma?

- Mint a pokol - bólintott rá Rigó keresztapám. S mivel a pokol belül tartózkodik, ha kívül virágzik is, eresztett rá egy kis locsolót a kancsóból.

- Nem tudom én - kétségeskedett édesanyám, s ő is megnyomkolászta a fene által kultivált területet. - Az ez csakugyan, valószínű Szent Antal tüze.

Nagyon izgatott a dolog, mert bár a szentek tiszteletében nőttem fel, ilyen irányú tevékenységükről akkor hallottam először. Engedelmet kértem és kaptam rá, hogy én is megmarkolász-hassam kis maszatos mancsommal a Rigó keresztapám képét. Nagyon meg voltam vele elégedve. Olyan kemény volt, mint a tele gumi.

- Körülbelül ilyen lehetett, mint az én lábam most - sóhajtottam, amint a doktor a kis tölcserrel felrezzentett álmodozásomból. - Azért gondoltam, hogy hátha ez is Szent Antal tüze.

- Tudod mit? - mosolygott rám. - Ha már olyan válogatós ember vagy, hát legyen Szent Antal tüze. Most már meg vagy elégedve?

Siettem kimagyarázni a doktornak, hogy itt nem valami gyerekes szeszélyről van szó, hanem ki akarom használni az alkalmat.

- Mire?

- Kérlek, én alapjában nagyon romantikus lélek vagyok, de egészségesen nem érek rá a romantikára. Hát legalább most kitobzodom magam. A Szent Antal tüzét az én gyerekkoromban roppant romantikus módon gyógyították.

- Még ma sincs egész biztos gyógyszere.

- Nincs hát, mert a Daru utcában csupa olyan orvostudorok laktak, akik nem tudtak írást, s így a tudományukat elvitték magukkal a sírba. Szerencsére, én még emlékszem egyre-másra.

Például a sárgaság ellen az volt a legjobb, ha a betegnek a poharába aranypénzt tettek, s arról itatták. Csakhogy a mi utcánkban nem volt járatos az aranypénz, be kellett érni sárgaréppával. Abbul faragtak pohárkát, s aki sárgaréppohárból ivott, azt elhagyta a sárgaság. S mi volt jó a Szent Antal tüze ellen? Persze hogy *similem simile*.<sup>20</sup> A piros gyulladást be kellett kötni piros kendővel. De persze nem olyan vadonatúj piros kendővel, amit akkor vettek a rőfösnél. Hanem olyannal, amit egy szent asszonynak a fejéről loptak le, akinek három napig úgy kellett tettetni magát, mintha észre se vette volna, hogy ökörlötte tolvaj járt. Negyednapra aztán hírt adtak neki, akkor elment a beteghez, leoldotta róla a piros kendőjét, és ráolvasta a Szent Antal tüze ellen való imádságot. Az minden jó léleknek használt, s akinek nem használt, azért nem volt kár. Mert az úgysis olyan tűzre való lélek volt, akinek a tiszteletére külön gyújtót hasogattak a Lucifer konyháján.

A doktor megcsóválta a fejét.

- Azt ajánlom, hogy ne kísérletezzünk ezzel a módszerrel.

- A Lucifer miatt gondolod, ugye? - borzongtam meg.

- Ördögöt. Nem ártom magam abba, ami nem szakmám. De mint laikus: nem hiszem, hogy az olyan szép rendben tartott konstruktív intézménybe, mint a pokol, beeresztenék az újságírókat, mert az ott is kontrabontot csinálna. Más baj van itt, édes barátom. Hol veszek én olyan szent asszonyt, aki piros kendőt hord, s azt engedi ellopni, a tetejében még a ráolvasáshoz is ért? Pajtás, nincs az a nemzetközi orvoskongresszus, amelyik ezt össze tudná szedni a mai világban.

Be kellett látnom, hogy a doktornak igaza van, nagyon elfajzott már ez a világ a Daru utcától. S bele kellett állapodnom abba is, hogy bánjon velem úgy, mintha orbáncom volna, s doktorolja azt a maga tudománya szerint.

Hiszen nem mondom, ki lehet bírni ezt is. Sőt, hogy őszinte legyek, nem is olyan rossz dolog kifeküdni öthat hónap lótás-futását, felvágott dűlőutakon, angyalhullásos szántóföldeken való ténfergéseit a puha vackon. Az meg külön öröm, hogy telefonon ásathat az ember, s dölyfösen üzenheti az ösöknak, akik ilyen csúfot tettek vele, alattomban szúrták meg a lábát, hogy tisztelteti őket a nevük napján, most már kellethetik magukat, mikor nincs kinek. Igazság szerint csak egy rossz van ebben a megorbáncosított Szent Antal tűzében. Az, hogy szigorúan internálva van az ember, s csak üvegen keresztül nézheti az unokáit. Ez majdnem fölé a Lucifer katlanával.

- Möttyő - mondják a vad kisasszonynak, mikor napjában egyszer fölemelik a szemem magasságába -, Möttyő, mutasd meg apapának, mit tudsz?

Möttyő, akit azért kereszteltünk Mártának, mert ezt a szép, komoly evangéliumi nevet nem lehet elforgatni, azt tudja, hogy kis gomborrát odanyomja az üveghez, és rám csérog az angyalfiókok nyelvén:

- Babbabebbe mammammammam!

- Értetted? - kérdezik a védelmére rendeltetett nagykorúbb angyalok. - Ugye milyen tisztán kimondta, hogy a fehérét választja?

- Micsoda fehérét?

- Hát a fehér télikabátkát. Hallatlan, micsoda ízlése van ennek a csöpp léleknek!

---

<sup>20</sup> *similem simile* - hasonlót hasonlóval

Igen, persze, egész elszégyenlem magam, hogy egy héthónapos nő nyelvét se tudom megérteni. Pedig nem is igen különbözik a sokszor héthónaposak nyelvétől.

Ifj. Ferencel már sokkal közvetlenebb az érintkezésünk, mert a férfimentálisok üvegen keresztül is egymásra találhatnak. Drusám két hónap óta iskolába jár, s azóta csak titokban viseli a vadember jellegét, leginkább az édesanyja tiszteletére.

- Apapa - hajít be egy csókot -, megmutathatom a *jő* betűt, amit ma írtunk?

- Meg, kis Ferenc.

A palatábla az üveghez koccan. Szép nagy *jő* betűk vannak rajta, ellátszanak egész ideig. Utolsó tíz évem minden *jő* betűi együttvéve nem tennének akkorát, mint kis Ferenc tíz *jő* betűje.

- Derék gyerek vagy, Ferencem.

- Apapa, akkor megengeded, hogy itt játsszak egy kicsikét.

- Meg, lelkem. De hát mit akarsz játszani?

- Majd valamit ezzel a két péklegénnyel.

Kicsit fáj a fejem, s nem intézek Ferenchez kérdést a két péklegény irányában. Csak a félálom fájó csodálkozásával veszem tudomásul, hogy Ferenc most a péklegényi állományból választja ideáljait, holott abban se a børsapka nem divat, se az autószemüveg.

Pár perc múlva nagy csörömpölésre riadok fel.

- Mit csinálsz Ferenc?

- Ne haragudj, apapa - mondja nyugodtan -, de ez zajjal jár.

- Micsoda, te? - próbálok felülni az ágyban.

- Maradj nyugodtan, apapa, csak ezt a két csirkefogó péklegényt akasztottam fel. Tudod, a bankrablót.

A kilincsen átvezetett madzag két végén csörömpölt a két péklegény. Liszt Ferenc és Wagner Richárd két kis mellszobra minden zeneileg nevelt polgárcsalád elrettentő díszai.

- Pfuj, Ferenc - kértem az amnesztiát a két halhatatlannak -, nem szégyenlesz ilyent játszani?

Egy pillanatig gondolkozott, aztán tovább eresztgette a kötélén a titánokat.

- Jó, apapa - vont vállat -, akkor nem péklegények, hanem kincskeresők. Most ereszkednek le a kötélén a mélységbe. Tudod, mint a moziban. Tessék, már meg is van. Tizenháromszáz sok kiló arany.

De ezt olyan harsogva jelentette, hogy ki kellett csengetnem a konyhára.

Csörömpöljenek a palacsintasütővel, míg ez a játék van folyamatban. Ha illetékes fül megneszeli a nagy leletet, még az orbáncos borogatást is elviszik a lábamról látszatadóban.

## SZEMERE GYÖRGY EMLÉKEZETE<sup>21</sup>

Kegyeletes kötelességet teljesítek, amikor helyemet Szemere Györgyről való megemlékezéssel foglalom el, akinek díszét én örököltem a Kisfaludy Társaságban. Fájdalom, nem vállalhatom azt, hogy elődömet a személyes emlékezés galvanizáló erejével hozhatom vissza azok elé, akiknek keze talán még őrzi utolsó kézszorítása melegét, szeme még simogatja elködlő alakját, s talán hallják hangját is, amint ebben az órában ideköszön az örök világosság hegyeiről, amelyeken fekete bárkája már egy évvel ezelőtt kikötött.

\*

Engem az élet egyszer se sodort még csak a közelébe se Szemere Györgynek. Amikor ő a vidéki hivatalszobából az irodalmi élet központjába került, én akkor kezdtem a vidéki író Robinson-életét, akinek csak a látóhatárán suhannak el, elérhetetlen messzeségben a fényes nevű kortársak dagadó vitorlájú hajói. Egyetlenegyszer volt vele nem személyes, de talán annál is többet jelentő találkozásom: amikor egyfölvonásosát láttam, *Siralomház* a címe, olyan szegény kis vidéki színpadon, amelyet nem is nagyon kellett siralomháznak berendezni. Húsz-harminc percig tartott, de ez a szinte eseménytelen félóra tele volt feszültséggel, villámlással, dübörgéssel, azt mondhatnám, egy monológba zárt kozmosszal. Sokkal jobban érezte a *numen adest*-et,<sup>22</sup> mint Victor Hugo a *Halálraitélt utolsó percei*-ben. Az én szememben mindig ennek a kis darabnak tiszta művészete jelentette s ma is ez reprezentálja Szemere Györgyöt. Nemcsak mert személyes élményül maradt meg, hanem mert az egyfölvonásos szűk kráteréből erumpál az őserő, amely később, nagyobb regényeiben, ha egy-egy szakaszon sziklákat görgetett is, sokszor szétszorgott vagy elfúlt.

Ítéletet mondtam róla, mielőtt életrajzát vázoltam volna, amiben különben alig van több néhány lexikális adatnál. Igaz, hogy életének számadatai determináns számok. A bölcsőjén 1863 van, a fejfáján 1930, s élete delelője, a Bach-korszak és Trianon korszaka közt, a millennium körül, összeesik a boldog magyar élet delelőjével, amikor virágos folyondár takarta még a korhadást is, s nem rezzentette meg semmi az apokalipszis csészéiben alvó jövődőt. Úrnak született, magyar dzsentrinek, abból a honszerző nemzetségből, amelynek *arkhón aponümosz*-át<sup>23</sup> *bölcs Szemeré*-nek nevezi Anonymus. Az élet napos oldalára született, mint a halhatatlan sztregovai földesúr, s már közel járt a negyvenhez, amikor Rákosi Jenő, a varázsvesszős tehetségkutató, kiadta első regényét, a *Dobay-ház*-at. Az úri domíniumot, a *paterna rurá*-t<sup>24</sup> elvitték a tavaszi szelek, az élet nyarára csak az emlékek maradtak, hogy fehér papírivekre elvetve novellák pipacsos búzamezői és regények erdei keljenek ki belőlük. Azt hiszem, kevés olyan izgató regénytéma van, mint ez: hogyan lett a századvég magyar dzsentrijéből, a megyei szolgabíróból regényíró, aki vadászzeke helyett a pesti szerkesztőség tintapettyes zubbonyát viseli. De Szemere György olyan személytelen író volt, nem a lírikus elbeszélőkből való, akik minden írásuk ablakából kikönyökölnek, s talán nagyon is magyar úr volt hozzá, büszke és szemérmes, hogy megírja a maga élete regényét.

---

<sup>21</sup> A Kisfaludy Társaságban tartott székfoglaló beszéd.

<sup>22</sup> *numen adest* - felsőbb erő jelenléte

<sup>23</sup> *arkhón aponümosz* - névadó ős

<sup>24</sup> *paterna rura* - ősi birtok

De ha Szemere György nem téma is magának, mint író, nem ismer más világot, csak azt, amelyből kivándorolt az irodalomba. Ebben az új életben, a pesti zsibongásban mindig idegen marad, nem kap tőle, mert nem is keres benne semmit, se témát, se hangulatot, se világnézetet. Mint ahogy a *Hazátlanok* című regényének kivándorolt magyarjai Amerikában is szabolcsi parasztok maradnak, együgyűek és furfangosak, gyámoltalanok és virtuosak, s mindenekelőtt egymással össze nem férők, ő is a magyar dzsentrí marad az ólomszérűkőn is, és nem lehetett más. A negyvenéves fa már nem csavarodhat el abból az irányból, amely felé suttyó kora óta hajlította a széljárás. A szél megfordulhat, de a fa már nem változtathat világtáját. Szemere György szellemi arca élete végéig nem fordult el a magyar dzsentrítől és háttérétől, a magyar paraszttól. Amabba vér szerint beletartozott, s emebben is annak a vérét érezte, nyersebbnek, frissebbnek, romlatlanabbnak. Más magyart Szemere úri demokráciája, amely nem eleven, hanem ösztönös patriarchalizmuson alapszik, nem ismer. A polgárt, aki se nem úr, se nem paraszt, nem ereszti be irodalmi domíniumába, s ha a mese sodrán beoson, se teszi, se veszi, szerepet nem ad neki. Nem bántja, csak nem veszi észre, mert nem érdekli. Tartok tőle, hogy ha ő volna a mennyország őrállója, Isten színe elé csak ez a két felekezet jutna be: a magyar föld népe és a magyar föld született ura. Amaz, a halász, a csikós, a kocsis, a kubikos, a szántóvető válogatás nélkül, egzámen nélkül, mert az mindenért megszenvedett már idelent a földi életben. Emez azonban, a magyar föld született ura, csak alapos kikérdezés, hosszú megvallatás, nagy fejmosás és penitenciatartás után kerülne belül a mennyország tulipános kapuján, mert sokat bukdácsolt görbe utakon, sokat csetlett-botlott az egyenes úton is, és rosszul gazdálkodott azzal, aminek urává tétetett. Szemerének az a híre volt, hogy egyebet se tett, csak glorifikálta a dzsentrít. Akik ezt mondták róla, azok hallomásból, vaktában ítélték, de ők maguk se olvasták soha Szemere Györgyöt - ami nem egészen szokatlan dolog a magyar irodalmi judikatúrában, sem a kritikusok, sem a közönség részéről.

Ó, ez a Szemere György, ez a vérbeli dzsentrí nagyon összehúzott szemöldökű vádlója volt a maga fajtájának, igaz, előre tudja az ember, hogy mindig kegyes bírása is lesz. A Sipickiek, a Maleckiak, a Forrayak - akárminek hívják őket, mind az első regénynek, a Dobay-háznak leszármazottai, s közös anyajegyet viselnek -, ezek a kamarások, bárók, alispánok mind léhák, könnyelműek, tékozlók, maguknak és olykor az országnak is pusztítói, de mire az amenra érnek, mind megigazulnak, magukba szállnak, lelkük bíborba öltözködik, mint a nap, mikor leáldozik, s így mind hivatalosak az Úristen aranyasztalához. Mert mit is tudna az Úristen a mennyországgal csinálni, ha nem volna magyar úr és magyar paraszt? Legföljebb néhány lengyel indigena jut még be, meg az a becsületes öreg morva, aki Amerikában is bekéredzik a magyar faluba, és - Isten neki, besuttyan a Móni is, aki, mit tehet róla szegény, zsidó ugyan, de: „magyar zsidó”, de: falusi iccés, de: csak olyan elesett istenszegénye, mint az Andrások és Péterek.

Lehet, hogy ez a világszemlélet naiv, szűk körű, meghaladott, lehet, hogy nagyon is ideális, ez mindig egyéni megítélés dolga, s az nem mindig igazodik irodalmi szempontok szerint. Engem, az alföldi parasztot, akit éppen olyan eltéphetetlen szálak fűznek a magam eredéséhez, mint a felvidéki dzsentrít az övéhez, engem, noha eredésem és helyzetem szerint más szemmel nézem a világot, mint ő, meg hat ennek a nemes úrnak a rajongó fajszeretete, amely írásainak a lelkét teszi. Tisztelettel nézem, és hiszek neki, mert érzem rajta, hogy éppolyan jóhiszemű és őszinte, mint az enyém, ha mások is az összetevői. Igaz, hogy a világnézete konzervatív, és főalakjai az előkelők társadalmából valók, amit szemére is vetettek Szemerének. Nyilván nem jogosan. Az író szabadon teremt, mint az Isten, s a társadalomnak abból a szintjéből veszi az anyagot, amelyikből a maga adottságai szerint akarja. Nem az anyagon áll a teremtés, hanem a teremtőn, aki lelket lehel a matériába, akár király volt az az emberek világában, akár takács. Egyikhez csakolyan joga van, mint a másikhoz, olyan jog, ami több

minden jogoknál, amikről az irodalmi életben beszélni szoktunk, több a korok és világnézetek jogánál, amelyek csak irodalompolitikai jelszavak, de az irodalom lényegére nem tartoznak. Se a fiatalság, se az öregség, se a céhbeállás, se az elszigetelődés, se a világnézet, akármilyen színű, nem tesz íróvá senkit. Az irodalomban csak egy abszolút jog van, a tehetség joga, s ezt Szemere Györgytől nem vitathatja el az se, aki világnézetével nem ért egyet. Aki a *Rontó Bőszörmény* szilfából kifaragott alakját megismerte, akinek belefájdult a szíve a *Két világ* cseresznyevirág asszonyának lehullásába, az hitet tesz rá, hogy ennek a nemes úrnak a homlokáról nem hiányzott az, amit az apostol a *kiválasztottság T betűjé*-nek nevez, s amire a magyar népmese azt mondja: *csillag volt a homlokán*.

Az őszinteség nem kegyeletsértés, s nem bántom meg vele Szemere György emlékezetét, ha érintem, hogy tehetsége nem volt egyenletes, s voltak fogyatkozásai. Ezek egyrészt abból származtak, hogy negyvenéves *kezdő*nek már nehéz utolérni a maga tehetségét. Másrészt ezek a fogyatkozások közösek mindazokkal a magyar írókkal - sokunk védelmében mondom ezt -, akiknek nagyobb gondjuk a mindennapi kenyér, mint a halhatatlanság ambróziája. Ha van az írónak mentsége arra, hogy nem termelheti ki magából a teljes értékét, akkor a magyar írónak száz mentsége van, s ezek közt az első, ha talán nem a legnagyobb is, az, hogy a Magyar Olümpusz nem olajfákkal van benőve, hanem madárcseresznyével. Ez a magyar irodalom szimbolikus fája száz év óta, amikor Kazinczy, a szent öreg, elültette a keszthelyi helikon ünnepén. Szép fa, tele van virággal, illatos fehér fürtökkel, de azokból olyan apró bogyó lesz, amit csak a madár nézhet cseresznyének.

Igen tisztelt Közönség, az irodalomtörténet feladata, nem az enyém, kijelölni Szemere György helyét a magyar irodalmi firmamentumon, a napok, holdak, szikrázó csillagok és azok közt a szerény csillagmecsések közt, amiket csak a csillagkatalógusok tartanak nyilván, nem a csillagok alatt jövő-menő emberek szemei, de amik mégis vannak, mégis világítanak, s náluk nélkül, ó, milyen ijesztően üres lenne az ég, ha ők nem töltenék ki az óriások, a Szinuszok és Aldebaránok, a Végák és Kapellák között! Nem irodalomtörténeti ítélet az enyém, csak a tűnődő magyar emberé, aki nyitott ablakaiból belehallgat az éjszakába. Amikor Szemere György letette az élet hivatalát, egy darumadár szállt el halkán, suhogva az omladozó magyar kúriák és a rogyadozó magyar tanyák felett. Fogyó, ritkuló, kivesző nemes madara egy pusztuló világnak.

Nézzünk utána meghatódott szívvel!

\*

A Kisfaludy Társaságot bántanám meg vele, ha köszönetmondásomat azon kezdeném, hogy nem érdemlem meg ezt a mesterlevelet, amelynek értékét megkétszerezi az, hogy keresetlenül, váratlanul, szinte reménytelenül adatott nekem, amit bizonyíthatnak ajánlóim, akikkel alig volt valaha egy futó találkozásom, és tagtársaim, akiknek legtöbbjét ma látom először.

Természetes, hogy minden írónak joga van az ambícióhoz, hiszen a mi pályánkon enélkül el se lehet indulni, de a magános vidéki író, aki nem tartozik sehová, és nem is igen számít sehol, hamar leszokik az ambícióról, s ahogy barkácsol a maga portáján, vagy töri a követ az országúton, mosolyogva néz fel, vagy mosolyogva von vállat, amikor a dicsőség vonata elcsörömpöl előtte a benne ülő boldogokkal. Én elég öreg vidéki író vagyok már, s bőségesen volt időm leszokni az ambíciókról, amikkel a természetem se nagyon tarisznázott fel. Aki a könyvek akkora kriptájában éli le az életét, mint én, ahol százezrével hevernek az elfelejtett halottak, az tisztában van vele, mit ér az írói dicsőség, mit jelentenek a tapsok, és meddig marad zöld a babér. De nemcsak a jövőt látom én tisztán, amikor majd én fölöttem mondanak emlékeztetést ezen a helyen, a ma élő magyar irodalomban való jelentőségemet se becsülöm túl.

Ahogy az én napszámosaim mondják, a hun utódok, akik segítenek nekem a régi hunokat keresni a tarlók földjében, hogy ők csak olyan célszerű szegényemberek, én is mindig azt vallom, sőt hiszem is magamról, hogy én is csak ilyen *célszerű szegényembere* vagyok a magyar irodalomnak. De hozzáteszem azt is, hogy ilyennek is csak lenni kell - utalva Longfellow örök szép dalára a középszerű énekesekről, akiknek lépteit nem visszhangozza az idők csarnoka. Nem vagyok én több, mint kolompszó a gyepes dűlőkön, könnyű rőzsefüst a magyar mezők felett, s a kolompszó elhangzik, a füst elszáll velem együtt, s azokkal együtt, akik kedvük lelték bennem.

S éppen ezért, mert tudom, hogy az én kitüntetésem a magyar irodalomnak nálam maradandóbb értékeit is érthette volna, legyen szabad abból csak nagyon kis részt elfogadnom az én személyem számára. Legyen szabad a nagyobb részt ráhárítanom a szülőföldemre, az én kiskun népemre, amely feldajkált, megtanított a nyelvére, íróvá tett a szíve dobogásával, azóta is fogja mindig a kezemet, vigyáz rám, és vigyáztat velem magamra, hogy olyant ne mondjak vagy írjak, amire az otthonvalók megcsóválják a fejüket. És legyen szabad a nekem adott tisztességet áthárítanom arra a nagy magyar közönségre, amely úgyszólván az első kopogtatásomra ajtót nyitott nekem, asztalához ültetett, a lámpája fényébe, s azóta is ott tart. Nyilván azért, mert más okát nem tudom, mert az örömeimben és szomorúságaimban a maga mosolyaira és könnyeire ismer.

Meghatott szívvel köszönöm ezt a fogadtatást, elviszem, elteszem a magam külön múzeumának a legbelső szobájába, ott őrzöm, s talán el is nézegetem néha. Tudom, illenék is valamit ígérnem érte. De hát mit ígérhet a holnap? Sajnos, azt nem, hogy ezután szebben szól, mint eddig. De azt ígérem, hogy míg a hangjában tart, s lesznek, akik azt kedvelik, a holnap hangja, ha nem lesz is nagy regiszterű, magyar lesz, mint eddig volt, őszinte és becsületes.

## DE SENECTUTE...

Születésnap ajándéknak kaptam a héten az öreg köszörűst.

Idegenben ért az évforduló, ami ellen csak otthon lehet védekezni. Ahogy reggel még az álom vakságával kitapogattam az éjjeliszekrényen a pipát, és rágyújtottam az éjféli maradékra, mindjárt éreztem, hogy ez nem olyan nap, mint a többi. Ez nem az a hétköznapló keserűség, amit a jó Isten többünk számára rakott bele a m. kir. pipadohányba. Ebbe valami olyan ünnepi íz keseredett bele, ami csak nekem rendeltetett. Fölkattantottam a villanyt, az ablakra nézek, megállapítom, hogy az aranyfény még alszik valahol a hotel mögött, és fanyarul elmosolygom magam. Abból, hogy lámpával keresem a napot, rájövök, hogy nem vagyok egyedül a magános hotelszobában. Most már hiába csavarom le a villanyt, a sötétben is látom, hogy hiába zártam be az ajtót, csak becsúszott hozzám az indián, aki ezen a napon mindig megvillantja előttem a tomahawkját.

Ugyan nem mindig, csak a negyvenedik születésnapom óta. Akkor láttam először az indiánt, reggeli fészülködés közben vettem észre a tükörből, hogy a küszöbön ül, rátámaszkodva a szekercéjére.

- Az öregség vagyok - biccentette meg a fejét.

Nem volt nagyon kellemes érzés, de nem mutattam neki, csak megvontam a vállamat.

- Öregem, eredj azzal az izével. Nekem hiába hadonászol vele, mert én tudom a klasszikusokból, hogy milyen szép dolog az öregség, alig várom, hogy megérjem.

A skalpvadász akkor el is szégyellte magát, de azóta ezen a reggelen mindig egy lépéssel közelebből néz velem farkasszemem. Már rájöttem arra, hogy a maga szemével nem olyan szép az embernek az öregség, mint a Cicero szemével, és erős a gyanúm, hogy az öregség ezen jeles prókátora is föl-fölszisszent, mikor a skalpolókés közelebből érintette. Mernék vele fogadni a Fulvia hajtűjébe, hogy akkor is a fiatalságba akart kapaszkodni, mikor az öregséget magasztalta.

Mert hiszen csinál az ember ilyen próbákat, és igyekszik elhitetni magával, hogy jobb bölcsnek lenni, mint bolondnak, és jobb csöndesen tipegni, mint esztelen szaladni, és jobb mosolyogva elpipázgatni a naplementét, mint kinyújtott karokkal ágaskodni a déli nap után. El is hiszi az ember, hogy ez így van, de akkor jön az indián, és az ember szájában megkeseredik a pipa. Így jobb - de amúgy szebb volt. Most már az ember azért se hagyja magát. Rozoga csónakjával azért is rámerészkedik a fiatalság kék vizeire, versenyt repül a széllal és a sirállyal, kiugrik a virágos szigeten, és odakap megcsukló térdéhez.

- Csúz - mondja az indián, előcsúsztatva a bozótból olyan arccal, amelyről le lehet olvasni, hogy utálatosan biztos a maga dolgában. A nagy tolvaj egy pillanat alatt összemarkolja, amit egy esztendeig visszalopogattál tőle életed egyetlen igaz szerelméből, a magad fiatalságából.

Zörögnek az ajtón, jön a reggeli posta, kép hull ki belőle, az unokák angyalfeje, a szoba megtelik fénnel, az indián elhalványodik, de azért érzem, hogy itt van, sőt az idén már itt ül az ágyam szélén, s kinyújtott karokkal emeli a tomahawkot. S ahogy kiugrom az ágyból, ő is föláll, nem hagy el, míg mosakszom, míg öltözöm, velem issza a teát, s érzem, ahogy surran mögöttem a jegenyesorban, ahol valamelyik este elhajítottam a botom, ahogy sihederes hajladozással szentjánosbogarak csillagait szedtem a bokrokon.

- Sssz, sssz - csoszsan meg mögöttem az öregség mokasszinja, s lefogom a szemem, mert úgy vakít a napsugár a levelek résein, mint a tomahawk villanása. Egy szemlehungyás alatt elsorjázik előttem, vajon mire gondolok utoljára, ha a végső órák párnáin lefogom a szemem? Szeretnék valami olyant látni az örök elvilágtalanodás percében, amiben az életem minden szépsége és szomorúsága elmúlik tőlem. Asszonyfehér bőrű nyírfákat, karcsú ágakon piros palástokkal, kék kendőkkel, fekete fátylakkal, elhalt percek levetett ruháival. Vagy egy tujabokrot, sikkantyúvirágos, elhagyott temetőben, s alatta egy vörösbegyét a mohos sírkövön. Vagy eperfákat, sűrű koronájúakat, amiken keresztül kis felhők gazdátlan csókok gyanánt úszkálnak az égen, s alattuk asszonyokat, szelíd szeműeket, a hallgatag este testvéreit, és kisgyerekeket, akik félrebillent fejjel bóbiskolnak, már közelebb az éghez, mint a földhöz. Most mégis azt hiszem, ezt az ösvényt fogom magam előtt látni, amely a hajnalicskás, futórizsbabos, korai georginás házacska között kivezet a vadlenes szakadékba, ahol piros pillék ülnek a kék virágokon, és onnan a napfényes falusi templomba, amelyben mindennap csak az én lábam dobogása ébresztette fel az Istent, és csak az én gyerekörömekre szomjas bolond gyerekeszem látta rámosolyogni a Boldogságot a tarka tarlóvirágokra, amiket eléje raktam.

Igen, de ma baj van a lábbal. Érti a születésnapot, és rogyadozva visz. Meg kellene keresni a botomat, kellene a mankó, olyan nehéz vagyok magamnak, mintha ólomból volnék. Persze, persze, tapogatom körül magamat, hiszen a zöld kabátot kaptam magamra, s annak a zsebében bennefelejtődtek a nagy bicskák. Egy, kettő, három, négy nagy bicska, amelyeknek alighanem dicső múltjuk van mint rohamkéseknek. A szállodai pedinterektől kértem kölcsön őket, velük ástam ki a nagy partban megsejtett bronzkori urnát. Sikerült is kivernem az élüket, úgyhogy így vissza nem adhatom őket a gazdáiknak. Muszáj lesz postát járatnom velük valamelyik városba. A fene látott ilyent, igazán csak Magyarországon eshet meg, hogy előkelő fürdőhelyek nincsenek berendezve a vendégek által eszközölt ásatások folytán tönkrement bicskák reaktiválására. Persze, Bath-ban vagy Biarritzban egészen másképp van.

Nagyon alkalmas dolog ez a haza ellen való haragra gyulladás; más élemedett kortársaknak is ajánlom, elmarad tőle a születésnapi indián. Ugyan éntőlem nem maradt el, hanem elébem került.

- Sssrrrr, sssrrrr - egy vándorköszörűs dolgozott az erdő széliben. Kést élesített egy-két menyecskének, tíz pénzért darabját.

Ezt hallottam én már messziről mokasszincoszogásnak - mosolyogtam ki magam, és beálltam a sorba, sort várni. Szívesen vártam, mert gyerekkorom óta nem láttam köszörűst, pedig akkor ambicionáltam, hogy az leszek. De egyszer ügyetlenül hajtottam a köszörűt, édesapám megvágta miattam az ujját, és ezen kicsorbult a jövőm. Többet közel se eresztettek a köszörűhöz. Nyilván ezért lobogott most föl bennem a visszafojtott szenvedély. Ha négyszemközt lettünk volna a mesterrel, megvesztegettem volna, hogy engedje egy kicsit hajtanom a köszörűt. De mint szemérmes ember, szégyelltem magam ennyi menyecske előtt, s csak néztem és hallgattam a sercegő követ titkolt sóvárgással. Szép nagy, nehéz köszörű volt, tűnődtem rajta, hogy bírja ezt vinni ez a hajlott kis öreg ember.

- A nagyságos úrnak is szolgálhatok? - rezzentett föl a köszörűs. Majdnem úgy sistergett a hangja, mint a kőé.

- Ezt kellene jóra hozni - nyújtottam át neki az első számú nagy bicskát.

- Ez osztán acél - húzta végig a körmin. - Nagyon csúffá van téve, de ha életre hozom, úgy vág, mint a milling. Nem mai gyerek ez már, nagyságos úr. Most már az acélakbul is kiveszett a becsület, nem úgy, mint mikor én a mesterséget kezdtem.

- Az pedig régen lehetett, Sali bácsi - bólintott az egyik menyecske -, hiszen már az én anyámnak is maga köszörült.

- Az ám - bólintott a köszörűs -, de még az anyád anyjának is. Mindig egy dóríkancsó bort fizetett érte.

- Mi az a dóríkancsó? - kérdezem, mint ebben a tartományban járatlan ember.

Az üzem már megindult, a köszörűs nem hall a kő harsogásától, az asszonyok a vállukat vonogatják.

- Nem érvényes már az - mondja valamelyikük. - Csak az ilyen irgalmatlan öregek tudnak még efféléket.

Az irgalmatlan öreg vizezi a követ, s közben elmagyarázza, hogy a dóríkancsó vörösre volt égetve, és akkora volt, mint egy derék asszony melle.

- Most már nincsenek affélék - legyint egy kicsit bánatosan.

A kancsóra értheti, mert hozzáteszi, hogy a vászolyi gelencsések voltak annak a mesterei, de nem pénzért adták, hanem cserébe.

Egy korsónak az ára annyi bor volt, amennyi belefért, a mázas korsóé kétszeres töltés.

Annyit még én is sejtek a nemzetgazdaságtanhoz, hogy ez még abban az őskorban lehetett, amelyik most van visszatérőben.

- Hát hány esztendő's maga, Sali bácsi?

- Öt híján - feleli nyugodtan, a bicska éledő élet vizsgálva.

- Öt híján micsoda? - riadok rá. - Száz?

- Az - mondja, s nincs a szavában se panasz, se dicsekvés.

Most nézem meg jobban a köszörűst, és ráismerek, hogy ő az, az én kísértő indiánom. Sohase beszéltem még öt híján százesztendő's emberrel. Szeretném kiszedni belőle, mit hozott el idáig az életéből, mit koptatott el a nagy köszörű. Így külsőre nem is olyan ijesztő. Bozontos fehér haja van, ritkás bajusza, mély árnyékba bújt kemény nézése, kicserzett, vörösre égett bőre, amilyen a dóríkancsó lehetett.

- Hát akkor maga még emlékszik a negyvennyolcra is?

- De nagyon. Akkor ettem először nyúlhúst. Az ozorai csatában lőtte az apám. Hát kérem, ez most már akár a nyaka csigáját is elfogja az embernek.

Már tudniillik a becsületében helyreállított bicska. Mozgósítom a többi is, és folytatom a vallatást.

- Az egészség, látom, jól szolgál.

- No, csak úgy térden fölül. Ott már el van fogyva a csontokban a velő. Az pedig nem jó sor így a köszörűs mesterségben, ha egészségtelenedés van a lábban.

A fejfel azonban nincs semmi hiba. Akármilyen világi dologról faggatom az öreg köszörűst, mindenre emlékszik. Tud Deák Ferencről, Rudolfról, ínségről, bőségről, híres betyárokról - azoknak is köszörült -, nevezetesen pandúrokról és fináncokról. Sőt a *széplányok*-ról is tud, akik a Balatonban szoktak viháncolni éjszakának idején, de ezt csak hallomásból tudja, a halászoktól, ő nem rongálta magát fürdéssel, mióta az anyja fölfürösztötte.

- Család van-e?

- Nekem csak egy fiam van, az most lesz hetvenesztendős, de neki tizenkét élő családja van. A második asszonytul. Az elsőül valók mind elhalogattak már.

- Hát magának persze már nincs is?

- Micsoda nincs? - néz rám gyanakodva.

- Felesége.

Szigorúan tekint rám, mint ostobaságot mondó gyerekre, akinek már lehetne magához való esze.

- Hát hogy gondolhat már ilyent a nagyságos úr? Hogy nekem ne volna feleségem? Hát akkor ki hurcolászná egyik helyről a másikra ezt a nehéz köszörűkövet. Ma-ári, Ma-ári te, hol tekeregsz már olyan soká?

Meg akartam békíteni a köszörűst, hogy ne Márin adja ki a mérgit, mikor én bosszantottam meg. Elővettem egy pengőt, de ahogy a regula kívánja, megkérdeztem, mi jár a köszörülésért.

- Amit szánt a nagyságos úr.

- Én úgyis azt adom, amit szántam, csak szeretném tudni, maga mit számít.

- Hát nézze, ez olyan acél, hogy ilyent már a mai világban nem öntenek. Minden pénzt megér annak, akinek ilyen van. Hát a nagyságos úrnak legyen négy pengő a négy bicska.

Bámulatos, milyen jól szolgál ennek az öt híján százesztendős embernek az esze. Egyszerre kinézte belőlem a mulyát.

Ahogy a markába csúsztatom a honoráriumot, rám kacsint betyárosan.

- Tudja, kell galárisra a Márinak.

- Persze - értek vele egyet -, kedvét kell keresni a harmadik asszonynak.

- Dehogy - rázza meg a fejét -, nem harmadik. Ez már a hatodik Mári.

Összechapom a kezem.

- A hatodik? És a többi is Mári volt? Az első is?

A köszörűsnek megrebben a szeme.

- Nem, az... az nem Mári volt. Hogy is csak?

Most esik először gondolkodóba. Összeráncolja a homlokát, hol az egyik, hol a másik szemét csukja be, hogy jobban lásson a múltak elkopott tarlóján.

- Juli... Nem, nem Juli volt... Lidi... Vera... no... Nem, az se... Nézze, ezt már nem tudom. Felejt az ember, tudja.

\*

Mégis igazuk lehetett a klasszikusoknak. Az öregség is lehet szép. De csak annak, aki nem hurcolássza magával az elmúlt szépségeket, mikor lefelé botorkál a dombról.

## DÍSZDOKTORI BESZÉD<sup>25</sup>

Azt hiszem, mikor díszdoktorrá avatnak, két okból is illene megszólaltatnom a nemes pátosz mély bűgös, méltóságos harangszavát. Először a magam érdekében jó volna azzal is leplezni azt az aránytalanságot, amelyet magam érzek legjobban az ünnepi óra jelentősége és a magam személyének jelentéktelensége közt. Másodszor, mert ősi tradíciók által megszentelt szertartáshoz, ezekhez a hagyományos ruhákhoz, ennek a teremnek egész hangulatához ez illenék.

Sajnos, az én lelkemnek se toronyszobája nincs, se a pátosz öregharangja nem található benne. Nem mondom, hogy nem is volt benne soha. Olyan fájnak a gyermeke vagyok, amelyet vasvesszős preceptor, a történelem nevelt pátoszra, s amely halottat siratni, hallelujázni és mennydörögni egyformán tud a pátosz bugásával. De lelkemből, mint annyiunkéból, akiket csöndes magyarokká tett múlt és jövő, az utolsó két évtized elrekvirálta a pátosz öregharangját. Az én lelkemnek csak apró csengettyűi maradtak, olyan, kis *tintinnabulumok*, amilyeneket már évezredekkel ezelőtt hallottak csilingelni a szegedi határ napos mezői és parlagjai. A legrégibbet, a római időkől valót, talán én találtam Alsótanyán, a Rivó-dűlőben, kétezer éves sírocskában, amelyben porló gyermekcsontváz nyakában patinásodott a bronz csengőcske. Rendeltetése nyilván az volt, hogy akárhol csetlik-botlik a kis bicebóca a sátor vagy a kunyhó körül, az anyának mindig tudtul adja, merre repdessen a szíve, s az anyaszív nyilván akkor is hallotta szavát, mikor a kis bicebócából már egyéb se maradt, csak a csengő.

Az én lelkemnek most minden csengettyűje szól, mint egy erősen rázott sistrum, de mióta a terembe beléptem, azóta egyet hallok különösen. Azt, amelyik akkor szólalt meg bennem először, amikor első áldozásra térdeltem le öregtemplomunk homályos oltárának lépcsőjén, csak egy-két évvel idősebb koromban, mint most a nagyobbik unokám. Senki se vegye egy szent hangulat profanizálásának, ha ezt mondom. Szerintem - ez természetesen önmegfigyelésen alapuló egyéni vélemény, amit más másképp tudhat - az ember élete végéig az marad, aki gyerekkorában volt, csak az élet méretei változnak, s azok hitetik el az emberrel, hogy ő most már felnőtt. De a felnőtt, sőt az öreg ember is ér olyan pillanatokat, amelyekben elámultan ismer önmagában arra a játékos, nevető vagy síró kisgyerekre, akiről azt hitte, hogy rég elmaradt mögötte az esztendő hosszú fásorában, mint kígyóról a levedlett bőre. Az én gyerekeletemnek egyik legnagyobb és azóta az életem több fordulóján visszajáró élménye az első áldozásom volt. Hiába van énnekem most fehér fejem, és hiába van rajtam folttalan ruha, és hiába süt rám ilyen díszes környezet, én most mégiscsak az a hajnalban megfoltozott ruhájú Fercsike vagyok, sápadt és ijedt kisgyerek, aki nagyon szeretett volna otthon maradni könyvei és játécai közt, de azért nagyon sírna, ha nem eresztenék be a templomba. Örül is, fél is, tudja, hogy most valami szokatlan történik vele, ami nagyobbá teszi, mint eddig volt, de azért a szíve mégis riadt, és tele van szorongással, amint ott térdel áhítatosan és megilletődötten a gyertyák füstjétől megbámult oltárkép előtt - talán éppen ezen a decemberi napon -, és Trungel tisztelendő úr, míg puha kezével bátorítóan simogatja a sápadt kis arcot, a lelkiismeret-vizsgáló hangján suttogja el a kérdést:

- Kisfiam, igazán tiszta-e a szíved, és méltó vagy-e arra, amiben most részed lesz?

A szegedi egyetem már eldöntötte ezt a kérdést, olyan elnézően, ahogy, azt hiszem, a jó Isten is eldöntötte annak idején. Nagy tiszteletlenség volna perújítást kérni, és megpróbálni annak a perrendszerű bizonyítását, hogy tévedni méltóztattak. De, ha szorongó gyermeknek érzem is

---

<sup>25</sup> Elmondta 1932. december 3-án.

most magam, elég meglett korú gyermek vagyok ahhoz, hogy - fellebbezés szándéka nélkül, sőt a békés megegyezés reményében - kötelességemnek érezzem a nyilvánosság előtt számot vetni a magam lelkiismeretével.

Ami a tisztaszívűséget illeti, azt hiszem, annyira az én szénám is rendben van, mint más gyarló emberé. Embertársaimnak se nem előgettem, se nem aggattam, a vallásomat sohase bántottam - igaz, hogy a másét se -, s a haza, amelynek földjéből két sírhalom az enyém, nekem még több volt, mint ahogy a törvények parancsolják: *édesanyám*, annál drágább, annál megsíratni, annál simogatni valóbb, minél többen bántják.

Mindez magától értetődő dolog, amiről normális időkben beszélni is restellne az ember - és semmit se tartozik a tárgyhöz. Ezek kötelességek, amelyeket jó néhány millió ember legalábbis olyan jól teljesít, mint én, mégse lesz belőlük díszdoktor.

A kitüntetés nekem se a tisztaszívűségért adatott, hanem, mint itt is ismételtelen elhangzott, írói és tudományos érdemekért. Ha ez a kitüntetés magában is ritka, ez a kettős indoklás még nagyobb ritkasággá teszi, s nekem különös kötelességemmé a lelkiismeret-vizsgálatot.

Nos, hát meg kell vallanom őszintén, hogy én, akár mint író, akár mint *tudós, félbemaradt egzisztencia* vagyok. Ma, amikor annyi kész egzisztencia válik hajótörötté, mielőtt nagy áron megváltott jegyével hajóra szállhatott volna, a közös nyomorúság nem kérdezi senkitől, doktori oklevélen van-e a neve, vagy napszámosnyugtán. De az én fiatalkoromban nagyon megszégyenítő bélyeg volt a „*félbemaradt egzisztencia*”, amelynek osztogatásában mindig volt gőg, de nem mindig volt igazság, mert azt a legtöbbször nem kérdezték meg, hogy mi siklatta ki pályájából a darabban maradtat. Ezt nem a magam védelmére mondom, mert nekem nincs mentségem. Az én bűnöm az a hallatlan szomjúság volt és az a határt nem ismerő mohóság, amellyel nem tudtam egy kútnál megállapodni, hanem mindig másik után rohantam. A részletek önöket untatnák, engem fárasztanának, és talán néhol megrikatnának, még a *praeterita mala*<sup>26</sup> távlatából is. Valamit mégis el kell mondanom, amiben körülbelül az egész életem benne van. Már nagyobbacska diák voltam, hatodikos, hetedikes gimnazista, amikor a Pallas-lexikon füzetekben megjelent. Ugyanakkor nekem már verseim jelentek meg az *Új Idők*-ben, de azok nagyon fantáziátlan versek lehettek. Tudniillik nem volt annyi fantáziám, hogy olyan jövőt tudtam volna magamnak elképzelni, amelyben én egy lexikon tulajdonosa lehetnék. Szerencsére egy félegyházi hetilap szerkesztője, ma is élő öreg barátom, megkapta a kiadóvállalattól a füzeteket „szíves ismertetés céljából”. S mivel én alkalmazásban voltam a lapnál - annyi minden megedz mostanában, hogy ezt is ki merem vallani: színkritikus voltam -, honoráriumul megkaptam a lexikonfüzeteket *A-tól Arany-ig* és *Araphale-től Békálen-ig*. Nem örök tulajdonul, csak felvágásra és átolvasásra. Akkor nekem merész gondolatom támadt. Elhatároztam, hogy berendezkedem a jövőre, és csinálok magamnak egy engem érdeklő lexikont: az igaziból, a nyomtatottból kiírom az írók életrajzait. Persze, először csak a lírikusokra gondoltam. De aztán bevettem a regényírókat és drámaírókat is. Közben azonban a mitológiára is étvágyat kaptam és Akhilleuszról olyan szép hosszú cikket másoltam ki, hogy mire készen lettem vele, legalább felét kívülről tudtam. Aztán sor került a botanikára, a csillagászatra, sőt a filozófiát is felkaroltam, s a vége az lett, hogy lemásoltam a lexikon másfél kötetét - nem hagyván ki mást, csak a számtant és a politikát. Tudománykedvelésemnek aztán éppen ez a két tudomány vetett véget. Az édesapám kiszámította, hogy a subafoltozásból származó kapitálist teljesen fölemészti a petróleum, édesanyám pedig, aki mint kenyérsütögető asszony, már hajnalban fölkelte dagasztani, azon fakadt sírva, hogy még mindig

---

<sup>26</sup> *praeterita mala* - elkerülve a rosszat

a lámpa mellett görnyedek. Minden asszony született politikus, ő is az volt, az áldott, kijárta a szerkesztőnél, hogy állásomból fölmondás nélkül elbocsássanak, s így megszűnt a honorárium, nem kaptam több-lexikont.

Rajtam azonban már nem lehetett segíteni. Fölkerültem az egyetemre, és egyforma lelkesedéssel hallgattam Beöthy Zsolttól esztétikát, Gyulai Páltól magyar irodalmat, Lóczy Lajostól földrajzot, Mágócsy-Dietz Sándortól botanikát, Ballagi Aladártól történelmet, Hampel Józseftől görög művészetet, Czobor Bélától keresztény régészetet és Kövesligethy Radótól csillagászatot. Természetes, hogy ennek nem lehetett jó vége. Egy huszonhárom éves ifjúból, aki így eltékozolta az életét - komoly dolgot csak egyet csinált: fél évig segédtanár volt -, nem lehetett más, csak író vagy múzeumigazgató. Énbelőlem lett mind a kettő, de egyik minőségemben sem komolyodtam meg. Az egész életem abban telt el, hogy magános kis sajkámon, amelyet soha nem kötöttem senki nagy hajójához, hol ide, hol oda csapongtam a két part, a tudomány és a szépirodalom közt. Ki is szálltam, hol az egyikken, hol a másikon, de végleges megtelepedésre kikötni nem tudtam egyikken se. Mert ha valameddig elidőztem az egyikken, annál mohóbb vágy kergetett vissza a másikhoz, és így lettem egész életemre félbe-maradt egzisztencia írónak is, tudósnek is. Talán szabad magam azzal áltatnom, hogyha le tudom magam horgonyozni egy hivatáshoz, akár az egyik oldalon, akár a másikon, hagyok magam után valami aere perennius monumentumot.<sup>27</sup> Nem halott márványt és bronzot, hanem valami hosszú életű nagy diófát, amit nemzedékek áldanak azért, amit nekik terem, az ültetőjével együtt. Így Ahasvérus nyugtalanságától üzetve, be kellett érnem azzal, hogy ha kifelé nem teremtette is meg az életem, amivel talán tartozott, befelé telt és dús volt, hiszen a Cassiopeia magasságától a sírok mélységéig mindent a számhoz értetett, ha csak ízelítőnek is, amit a lélek pohárnokja, a szellem töltöget a maga százszájú amforájából.

Kiskun ember vagyok én, makacs és még a vélt jussából se engedő, nemhogy a maga igazságából! Magamról való véleményemet se az egyetem döntése, se a rector magnificus ékesszólása nem változtathatja meg. Én, aki futottam már meg kitüntetés elől, vannak rá tanúim, ezt a fölülmulthatatlan kitüntetést csak úgy fogadhatom el, ha nagy részét áthárítom a városra, amelynek én is csakúgy befogadottja vagyok, mint az egyetem, s arra a Tisza-parti házra, amelybe az Isten életem kenyerét letette.

Engedtessek meg nekem, hogy a nem mutogatott büszkeségen kívül, én csak a hálát vállaljam magamra azért, hogy az én személyemet méltóztattak kiválasztani a nem egészen nekem szánt dísz viselésére. Régen tudom, s most új bizonyságaim is vannak rá, hogy a mi *alma mater*-unk valóban az a kegyes anya, aki iránt kebléről levált gyermekei egész életükben hálával vannak. Az üdvözlések kazlaiban, amelyekben jó emberek segítenek nekem örülni, sokan vannak, ismert közéleti jelesek is, nekem magamnak is ismeretlen jó emberek is, akik büszkén közlik velem, hogy ők is a kolozsvári egyetem doktorai. Nekem eddig nem volt jogom dicsekedni, bár a hálát vagy húsz éve mondatlanul is érzem. Hiszen aki engem régészetre nevelt, s aki olyan barátot hagyott rám, mint Buday Árpád, az Posta Béla volt, a kolozsvári egyetem professzora, felejthetetlen és áldott mesterem, aki bizonyosan ide mosolyog most az Úristen aranyasztaláról. Ettől az órától kezdve azonban én is elkérkedhetek vele, hogy ennek az egyetemnek a doktora vagyok. Kérkedni akkor szoktam, ha sokan hallják, mint most, a hálát azonban akkor érzem legigazabban, mikor egyedül ülök az íróasztalomnál. Méltóztassék megengedni, illetve jóváhagyni, hogy a hálát és kérkedést egyesítsem ennek az új regényemnek a dedikációjában, amelynek utolsó fejezeteit hétfőn hajnalban írtam meg, s amelynek első példányát már most letehetem a szegedi egyetem asztalára.

---

<sup>27</sup> *aere perennius monumentum* - ércnél maradandóbb emlékmű (*Horatius*)

Ez alá az ajánlás alá, amely a mai dátummal sokezer példányban viszi szét a szegedi egyetem nemes és gyöngéd gesztusának hírét a világban, mindenhová, ahol magyarok laknak, ez alá az ajánlás alá írtam le először az új címemet. Ígérem Önöknek, hogy sohase fogok rá szégyent hozni.

## A KISKUNFÉLEGYHÁZI „ÖREGDIÁKOK” KULTÚRÜNNEPÉLYE<sup>28</sup>

### ELŐADÁS AZ „ÖREGDIÁKOK” ÁLTAL RENDEZETT KULTÚRÜNNEPÉLYEN

Hölgyeim és Uraim! Én drága városom!

Amikor pár esztendővel ezelőtt utoljára találkoztunk ebben a teremben, amelyben akkor két felejthetetlen jó barát között ültem ezen a helyen, akik azóta már letették az élet hivatalát - övéké legyen az emlékezés első könnyharmatos szava -, azóta, amióta utoljára itt találkoztunk, az Úristen az én életem meséskönyvébe néhány új lapot írt, olyanokat, amelyeknek következtében úgy jártam, mint a bőtermésű almafa, amelyik annál jobban megrokskad, mentől több áldást ad rá az Úristen. Azok, akik itt voltak, mondhatják, hogy a mi fiunk bizony azóta megint megfihéredett, és talán azt is gondolhatják, hogy az öregdiákok közül én vagyok a legöregebb.

Hölgyeim és Uraim! Meg kell mondanom, hogy ez optikai csalódás, éppúgy, mint az a hit, hogy én Szegeden élek, nem pedig itt. Akik az írásaimat ismerik, azok tudják, hogy Félegyházán élek. És én nem vagyok öregdiák, inkább nagyon is kisdíák vagyok. Fercsike, onnan a Daru utcából. Én ezt nem azért mondom, mert itt van Szenthe tanító úr, Mihálovits tanár úr, Eyszrich tanár úr, Szalay tanár úr, mert itt van Zámbo főtisztelendő úr - mert nekem már csak az marad -, nem azért mondom, de amikor én ide megérkezem, akkor én mindig kisdíáknak érzem magam, és ez sohasem volt mélyebb, mint ma.

Amikor bejöttem a nagyutcán, akkor láttam mindazokat, akik az én gyermekkoromat jelentik, akik másnak már csak kedves öreg árnyak, azonban nekem élő valóságok, örök útítársak. Ott állt Ring Pali bácsi a Rázsovitz-bolttal szemközt, a háza előtt szívta a pipáját, a Vásárkút utca sarkán ott mosolygott ránk Holló Józsi piros arca és Kiss Boldizsár szelíd, komoly képe. Kiss Lajost is láttam, a koporsóst, és amikor beljebb értünk, találkoztunk Fener Lőrincsel, aki éppen az újságját olvasta a boltajtóban, Kádár aranyművessel, akinél jegygyűrűnket vettük jóformán kölyökkorunkban, és Stross bácsi is ott volt, azután a Ranezay bácsi cvikkere is felcsillant előttem, a sarkon pedig Nagy Gyula rekedt hangját hallottam.

Amikor ilyen közel értünk, s a kocsiroló leszállottam, és az öregtemplom felé néztem, úgy éreztem, mintha a piros ruhás Mária mosolyogna felém, és akkor Agócs főtisztelendő úr is kézcsókra tartotta elébem a kezét, és ott állott mögöttem a komor Fekete harangozó, akinél méltóságteljesebb harangozót még Spanyolországban sem láttam. És így sorban álltak a többiek: Vakulya borbély, Blau bácsi, a magyar szabó, sokan, sokan, nem mindenkinek tudom már a nevét, de mindenkit láttam magam előtt.

És a sok kedves öreg árnyék mind a fejét csóválta, és azt kérdezte tőlem: te kisdíú, nem lesz-e sok, amit a város csinált veled? Lehet, hogy azért kérdezték tőlem, mert én mindig megkérdem magamtól, valahányszor ünnepelnek - sajnos, sokkal többször, mint nekem jólesik és szeretném -, itthon, magunk között nem veszik póznak, hogy én - bevallom -, akit általában megértő embernek szoktak tartani, és csakugyan az is vagyok, most megértem a kisebb unokámnak, Möttyőnek a beszédét is, ami nem könnyű dolog, és majdnem megértem törvényeink szövegezését, ami már nehezebb dolog, én, aki minden könyvet megértem az adókönyvön kívül, őszintén megvallom, hogy a magam sikereit, a magam ünneplését nem értem meg soha.

---

<sup>28</sup> 1933. január 29-én tartott előadás.

Pár nappal ezelőtt kaptam egy térképet, azt hiszem, hogy ez nagyon gyorsan el fog terjedni az iskolákban, mert nagyon jó szemléltető térkép, amelyen minden magyar város neve mellé oda van rajzolva, hogy miről nevezetes. Például Szeged neve mellé oda van rajzolva az egyetem és a paprika, Kecskemét mellé Katona József szobra, Nagykőrös mellé az uborka. A mi szegény városunk neve mellett nincs más, csak a Petőfi-szobor és egy babéros bölcső, amelyre ez van írva: Móra Ferenc.

Amikor én megkaptam ezt a térképet, sietve bedobtam a limbusba - így szokták mondani Félegyházán azt a helyet, ahová mindent behajíthatnak -, az íróasztalomnak legalsó fiókjába, hogy a családom meg ne kérdezze, miért, miért? Elég, ha én megkérdezem magamtól, és nem tudok rá feleletet adni. Mellettem két drága barátom megpróbálta megmagyarázni nekem, hogy én megérdemlem ezt az ünneplést, hát tudok annyi illendőséget, hogy nem mondok nekik ellent, ha Önök elhiszik nekik, hát én belegyőződök abba is. Azonban én vagyok annyira kiskun, hogy nem lehet elhítni velem, hogy megérdemlem őket. Az igazság az, hogy én vagyok egész életemmel adósa ennek a városnak. Más írónak is van születési helye, más író is szereti szülővárosát, de nekem Félegyháza több, mint más írónak születési helye, több mint emlék. Engem Félegyháza tett íróvá - amit le se szeretnék tagadni -, a magyar nyelvem is Félegyháza adta, józan világnézetemet is Félegyháza adta, és ezenkívül minden benne van Félegyházában, ami nekem kedves: a Daru utca, gyermekkorom. Nekem Félegyháza jelenti apámat, az ő derűjét és az anyám simogató kezét, jelenti azt a hűséget, amely elkísér a sírig, mindent jelent nekem, amit én el akarok vinni az utolsó órák párnáira, amikor elindulok a nagy útra, amely a csillagok fölé vezet, ahol mostanában már várogatnak engem apám, anyám, a jó Isten foltozószücse és a jó Isten kenyérsütögetője. Hiszen amikor már az ötvenedik dülön túlhalad az ember, ki-kiszaladnak a jó öregek a kapuba, megnézik: elindult-e már a vonat, amely Fercsikét hazahozza ide a csillagok közé. De azért ne tessék elérzékenyülni, mert hiszen amikor még a földön jártak, és én megírtam, hogy mikor érkezem haza, már délután három órakor kimentek a vonathoz, amely a menetrend szerint csak este tizenegy órakor érkezett.

Hölgyeim és Uraim! Én Félegyházának addig, amíg élek, nem adhatok semmit, mert abban is hű fia vagyok városomnak, hogy éppen olyan szegény vagyok, mint ő, azonban halálom után gondoskodom róla. A családom sem hallotta még ezt tőlem, azt hiszem, nagyon meg fogja őket lepni, hogy végrendeletet készítettem. Ennek a végrendeletnek három pontja van. Az első: ha engem elvisz a markoláb, akkor Szeged városa a magánkönyvtáramat ne vegye meg a Somogyi-könyvtár számára, amiben részben az a szándékom, hogy ha a Vadember előhúzza a könyveket, azokból ki akarok szállni, és meg akarom simogatni az arcát, de az utódomat is megvédem. Tudniillik szokásban van, hogy ha egy-egy nevezetes ember meghal, annak könyvtárát megveszi a város a Somogyi-könyvtárnak, ahol azok a könyvek már öthat példányban megvannak. Azt akarom, hogy az én könyvtáramat ne fogadja fogcsikorgatással az utódom, mint ahogy az elődei tették.

A második pontja a végrendeletnek az, hogy a díszdiploma adassék ki a városi múzeumnak, amelynek alapja az édesanyám menyasszonyi ládája, meg az édesapámnak verpánkja, curholója és bőrtörő gamója. Úgy intézkedtem, hogy ezek közé a szücsszerszámok közé tegyék az én szücsokleveletem, hogy lássák, akik utánam jönnek, hogy Móra Mártont a kisebbik fia is becsülettel követte a mesterségében, mert íme, oda van írva. Csak az a különbség, hogy Móra Márton tüvel varrott tulipánokat rajzolt, amelyek tartósak voltak, a fia azonban csak tollal írta a tulipánokat, ennél fogva sokkal hamarabb lehullottak.

A végrendelet harmadik pontja az, hogy amikor az Úristen hazahív, akkor azt, ami megmaradt belőlem, ide hozzák Félegyházára, mert csak itt lesz nekem jó álmom, itt lesz jó alvásom, és itt hallom meg leghamarabb a feltámadás angyali hívását. Félegyháza iránti szeretetemnek ennél jobban nem tudok kifejezést adni.

Hölgyeim és Uraim! Bevallom, hogy most, amikor át kellene térnem az előadásomra, egy kicsit zavarban vagyok. Abban a könyvtárban, abban a nagy kriptában, amelyben százötven-ezer könyv alszik, amelyeknek én vagyok az őre, ott van egy régi könyv, Schedelius Hermann munkája, amelyet Anton Koberger adott ki Nürnbergben, abban az évtizedben, amelyben Mátyás király meghalt. Ez az első világtörténelem, egyike ez a legrégebb értékes könyveinknek, mégpedig azért, mert van benne vagy ötszáz kép. Az első egy gomborrú férfit ábrázol, aki úgy látszik Noé pátriárka volt, és ez az egyetlen hiteles képe, annak kell lennie, mert hiszen alá van írva, hogy Noé pátriárka. Kissé tovább úgy találkozunk vele, mint Augustus császárral, azután mint Coelesztin pápával, később mint Husz Jánossal, és még tovább mint Zsigmond királlyal. Lehet, hogy csakugyan hasonlítottak egymásra ezek a híres emberek, de valószínűbbnek látszik, hogy Anton Kobergernek kevés volt a kliséje.

Az én írásaimnak is két ilyen állandó kliséje van, végeredményben mindig ott van a gomborrú férfiú, akit én Vadembernek hívok, a másik pedig a magyar szegény ember. Ezt az alkalmat nem találom arravalónak, hogy az unokámról beszéljek, hanem a szegény emberről fogok beszélni, azon alapon is, hogy bár engem tettek meg a szegedi egyetem díszdoktorának - ne méltóztassanak kevélységnek gondolni, mert nem én jelentettem ki először, de azért tettek meg engem díszdoktornak, hiszen a rektor úr is megmondta felköszöntőjében -, hogy tudjanak valahogy szólítani. Én tulajdonképpen különben is doktori családból származom, édesapám a szegénységből volt doktor, mégpedig doktor utriusque juris, amennyiben szegény volt úgy is, mint iparos, úgy is, mint paraszt. Most már haboztam, hogy kiről tartsak előadást: az alföldi parasztról, vagy valami iparos témát keressek. Ebben körülbelül benne vagyok, mert tegnap múlt egy hete, hogy a szűcsöknél ünnepélyesen le kellett tennem a „remeket”. Nagyon derék emberek voltak, mert előre adták ide a díszoklevelet. Ott a szűcsökről beszéltem, a világ-irodalomnak azokról az alakjairól, akiknek valami közülük volt a szűcsökhöz. Sokáig haboztam, addig, míg felértünk a városháza lépcsőjén, itt az iparosok üdvözöltek, és mindjárt úgy döntöttem, hogy csakugyan az iparosokról fogok beszélni, és a jövő esztendőre teszem el a magyar parasztot.

Az első iparos, aki belekerült az irodalomba, Apelles csizmadiája volt. Apelles kétezernéhány évvel ezelőtt Nagy Sándornak volt az udvari festője, aki meg is festette a nagy királyt, és mint ahogy a művész a jól sikerült képet kiteszi a kirakatba, ő is kirakta a képet az agorára, a piacra. Természetesen kíváncsi volt a kritikára, elbújt a kép mögé, ami azt mutatja, hogy nemcsak nagy festő volt, de bátor ember is. Sok jó kritikát hallott, de aztán jött egy athéni csizmadia, és azt a megjegyzést tette, hogy a képen nagyon rosszul van szabva a király saruja. Ebbe még csak belenyugodott volna Apelles, azonban a csizmadia tovább ment a gúnyolódásban, és azt mondotta, hogy a festő úgy festette meg a király kezét, mintha az nézné: vajon csepereg-e az eső. Ennek a véleményének hangosan kifejezést adott, de erre a kép mögül kitört Apelles: „Varga, ne tovább a kaptafánál!”.

Ez ennek a szólásmondásnak az eredete, amelyet én a magam részéről sem demokratikusnak, sem igazságosnak nem tartok, író körökben és művész körökben sokat idézik ezt, és én akkor mindig azt szoktam mondani: Emberek, igazságtalannak találom, hogy ti a rossz költőt vargának, sőt suszternak csúfoljátok, mindaddig, míg az igazán rossz vargát költőnek nem csúfoljátok. Mert azt még csak el lehet hitetni az emberekkel, hogy nekik van tehetségük, de

hogya valakinek rosszul szabják a cipőjét vagy csizmáját, azzal egy percig sem lehet elhiteni, hogy kitűnő varga, aki csinálta.

Nem tudom például, mit szólna hozzá a német irodalomtörténet, hogy „varga, ne tovább a kaptafánál”, vajon Hans Sachsot kitagadná-e, azt, aki a nürnbergi csizmadia céh atyamestere volt. Ne méltóztassanak azt hinni, hogy Hans Sachs valamilyen kaptafától elrugaszkodott varga volt, amilyenekről Jókai Mór mondotta meséit. Valóságos gyakorlati varga volt, bár az a gyanúm, hogy segédekkel varratta a csizmát, de mégis igazi varga volt, a céhnek a feje, és ebben a minőségében a választófejedelem meghitt embere, úgyhogy a választófejedelem nemegyszer magához hívatta, és eltársalgott vele a napi aktualitásokról. Egyszer éppen a reformációról beszélgettek, aminek a varga nagy híve volt. A választófejedelem ellenkező véleményt vallott. Élénken vitatkoztak, és a varga annyira elragadtatta magát a vitatkozás hevében, hogy rácsapott az asztalra, amelynél ültek.

I. Frigyes - mert az volt a választófejedelem - erre hangosan rendreutasította:

- Te varga, nem tudod, mi választja el a fejedelmet a csizmadiától?

- De igen, tudom - válaszolt a varga -, ez az asztal. Ez a Hans Sachs olyan elmés ember volt, hogy amikor hatvanhárom éves korában másodszor megnősült, és elvette a tizennyolc éves Barbara Herrschert, a korabeli költők figyelmeztették, hogy ez kész öngyilkosság.

- Tudom - mondotta a varga -, de ha már keresztül kell szűrni az embernek a szívét, inkább szúrja keresztül egy fényes, csillogó, ezüstös törrel, mint egy rozsdás fringiával.

Ez volt az a Hans Sachs, akiről vagy harminc irodalmi társaságot neveztek el Németországban, s akire nagyon büszke lehet a csizmadia céh.

A világirodalomban találunk egy világhírű szabót is, aki nemcsak mint író, hanem mint filozófus is híres volt. Ez körülbelül a 16. század elején élt Rouen városában, Jakab mesternek hítták, foltozósabó volt.

Egyszer, amint I. Ferenc, a lovagias francia király, éppen ott vadászatott a határban, és elszakadt a zekéje, ide utasították Jakab mesterhez. Addig, amíg Jakab mester rendbe hozta a zekét, diskurálni kezdtek országos és helyi eseményekről. Jakab mestertől megkérdezte a király, hogy hogyan vannak megelégedve a bírójukkal.

- Nagy akasztófárávaló - mondotta Jakab mester.

A király erre nagyon felháborodott, és azt kérdezte, hogy hát akkor miért nem jelentik fel a bírót a királynál?

- Ej, uram, hiszen a király még nagyobb akasztófárávaló - mondotta Jakab mester.

A király nem kérdezősködött tovább, mert a királyok már akkor sem nagyon szerették, ha hű alattvalóik a szemükbe megmondották az igazságot. De egyszer csak nyílt az ajtó, és bevonult a községi tanács, élén a bíróval. Jakab mester bizony nagyot nézett, amikor meghallotta, hogy a vendégét, ezt a kopott vadászt, felségnek szólítják. Észbe kapott, és azt súgta a király fülébe:

- Felség, én az előbb mondtam magának valamit, ne szóljon róla senkinek, mert úgysem hallotta más, csak a jó Isten, az pedig már régen tudta!

No, de I. Ferenc nem az az ember volt, aki a szellemességet ne tudta volna méltányolni, mert nemcsak hogy haja szála sem görbült meg Jakab mesternek, hanem elvitte magával Párizsba, és megtette - hogy is fejezzem ki magamat - felelős államférfinak, tudniillik udvari bolondot csinált belőle. Abban az időben minden fejedelem tartott maga mellett egy embert, aki

megmondhatta neki az igazságot; tudniillik, amit az államférfiak nem mertek megmondani a királynak, azt ő megmondta, hiszen ő úgysem számított.

Jakab mester rendkívül népszerű volt Franciaországban, és annyira megmondotta néha a királynak az igazságot, hogy egy alkalommal majdnem ez okozta vesztét. Ugyanis ebben az időben I. Ferenc állandó háborúszámban élt V. Károly császárral, aki ez idő tájt lent volt Spanyolországban, és onnan készült hazafelé Hollandiába. Értesítette I. Ferencet, hogy Franciaországon keresztül óhajtana hazamenni, és mély tisztelettel kérte a királyt, hogy keresztül mehessen. Nagy izgalom volt az udvarban, csak Jakab mester maradt nyugodtan, és a palota lépcsőjén üldögélt, a térdén nagy könyvével: a „*Bolondok könyvé*”-vel, amelybe beleírta mindazokat a történeteket, amelyek az udvarban történtek. Már jócskán megtelt a könyv, éppen az utolsó oldalon jegyzett, mikor I. Ferenc megkérdezte tőle, hogy mit csinál.

- A legnagyobb bolondot jegyeztem be - válaszolt Jakab mester.

- Ugyan ki az? - kérdezte a király.

- V. Károly - felelte a bolond.

A király nagyot nézett, s így szólt: - Hát miért tartod a császárt bolondnak?

Mire Jakab mester a világ legnyugodtabb hangján azt felelte: - Aki szántsándékkal a legnagyobb ellensége kezébe adja magát, az csak a legnagyobb bolond lehet.

- Csak nem gondolod, hogy letartóztatom a vendégemet? - kérdezte méltatlankodva a király.

- Rendben van, már ki is töröltem a császár nevét, és a helyébe beleírtam a tiedet - válaszolta Jakab mester.

Ezért nagy veszedelemben forgott Jakab mester, de mégis igaza volt, mert Károly alighogy keresztülment, újból megindította a háborút Ferenc ellen, és a marignanói csatában elfogva, másfél vagy két esztendeig fogságban is tartotta a királyt. Valószínű, hogy ott sokszor eszébe juthatott Ferencnek, hogy Jakab mégsem volt olyan nagy bolond, mint amilyennek ő felfogta.

Az olaszoknak is volt egy híres iparosuk, aki bekerült az irodalomtörténetbe, úgy hívták: Gonella, aki borbély volt, s akinek emlékezetére két vagy három évvel ezelőtt egész Olaszországra kiterjedő irodalmi társaság alakult, amelyet Gonella-társaságnak neveztek. Páduában volt borbély Gonella.

Amint méltóztatik tudni, ebben az időben nem volt egységes Olaszország, hanem minden olasz város külön kis ország volt, és mindegyiknek megvolt a maga külön kis házi zsarnoka, például Estei Borso herceg Pádua zsarnoka volt. Milánó hercege: Sforza Francesco megtámadta Estei Borso herceget, aki meg is futamodott Páduából. A hódító hercegnek első dolga volt, hogy maga elé hívatta Gonellát, aki azért volt híres borbély, mert mindenki tudta róla egész Olaszországban, hogy akit nappal megborotvál, arról éjjel drámát ír.

Amikor Francesco Sforza maga elé hívatta, ráparancsolt:

- Borotválj meg, de nagyon vigyázz, mert ha meg találsz karcolni, a lábadozó tétetem a fejedet, és akkor írhatod drámát a fejetlen borbélyról.

Ez elég kényes munka volt, mert a hercegnek olyan szép ripacsos volt az ábrázata, mint a turbántők. De Gonella nemcsak híres drámaíró volt, hanem kiváló borbély is, mert olyan simára borotválta a herceget, mint a sáritők.

Amikor elkészült, a herceg azt mondta: - No borbély, ugye mégis reszketett a kezed?

- Nem nekem, uram, mert el voltam határozva, hogy ha egyetlenegy karcolást is ejtek, a borotvával elkanyarítom a nyakadat, úgyhogy nem adhatsz ki parancsot a megöletésemre - válaszolta bátran Gonella.

Ettől Sforza annyira megijedt, hogy elhagyta Páduát, de a másik kapun már bevonult Estei Borso herceg, aminek az lett a következménye, hogy magához is vette Gonellát udvari tudósnek. Akkoriban a borbélyok nemcsak borotvával foglalkoztak, hanem sok másféle tudománnyal is, így Gonella például orvos is volt és csillagász is, aki a jövődőt a csillagok állásából meg tudta mondani. Éppen az a nagy és sok tudománya vált Gonellának vesztére. A herceg harmadnapos hideglelést kapott, és valamennyi javasasszony azt mondta neki, hogy ez ellen levegőt kell változtatnia, költözzön valahová a Pó síkságára, bizonyos, hogy ott meggyógyul.

A herceg szót is fogadott, és magával vitte Gonellát. Egyszer, amint sétáltak, Gonellának az jutott eszébe, hogy valahol azt hallotta, hogy a hideglelés ellen az egyetlen szer az ijedés. Mindjárt ki is próbálta, mert belelökte a herceget a folyóba, de rögtön utána is ugrott, és kimentette. Ez csakugyan bevált. Azonban a hercegnek néhány nap múlva az jutott az eszébe, hogy ez a borbély mégiscsak nagy illetlenséget követett el, amikor őt a vízbe lökte. Bosszút forralt tehát, és Gonellát véstörvényszék elé állíttatta. S hogy a formát jobban megadja, vérpadra is hurcoltatta Gonellát, azonban a bakónak megparancsolta, hogy amikor a borbély a fejét a tőkére hajtja, öntse le egy vödör hideg vízzel. A bakó így is tett, azonban a vizet már a halott emberre öntötte, mert abban a percben, amikor a borbély a fejét a tőkére tette, az ijedtségtől - úgy látszik - megszakadt a szíve. Nagy gyásszal temették el, és a herceg maga írt verset a sírkövére. Ennek magyar fordítása így hangzik: „Fürtöket ollózott, az övét múzsák koszorúzták, mit másnak javasolt, félelem ölte meg őt.”

Ez a vers máig is fenntartotta Estei Borso herceg emlékezetét, úgy látszik: ez volt a legbölcsebb dolog, amit uralkodása alatt elkövetett.

Az angol irodalomnak van egy nagy iparos vonatkozású fia: Shakespeare. Azonban nálánál nem sokkal kevesebbet emlegetik azt az üstfoltozó Bunyant, aki ifjú korában meglehetősen csapodár életet élt vagy húsz-huszonöt éven keresztül. Látomásai voltak, századának legnagyobb misztikusa volt, megnyílt előtte az ég, és hallotta az angyalok harsonáját. Azután börtönbe jutott, s amikor innen kiszabadult, akkor írta meg a *Zarándok útja* című könyvét, amely a biblia után az irodalomtörténet szerint a legolvasottabb könyv lett. A világ minden nyelvére lefordították, a legtöbb kiadást érte el a biblia után, egyedül Angliában hétszázötven kiadást ért meg. Magyarra két író is lefordította, bár nevét nálunk alig ismerik.

Ami most már a magyar irodalmat illeti, itt is bőséges anyag állana rendelkezésemre, nem beszélve Petőfiről, akinek szülei mészárosok voltak, Cserzi Mihályról, aki Homok néven írogatott, s középiskolai képzettsége mellett apja borbélyüzletét vezette tovább, Csepregi Ferencről, aki asztalos volt.

Most olyanról akarok beszélni, akinek nevét mindenki ismeri, emlegeti, de akiről nagyon kevesen tudják, hogy az tette őt még a *Bánk bán* megjelenése előtt népszerűvé, hogy az apja takácsmesterségen kívül versírással is foglalkozott: Katona Józsefről. Engem azért foglalkoztat a dolog közelebbről, mert egy regényt szándékozom írni, amelyben szembeszállok azzal az irodalmi felfogással, melyet Gyulai Pál is vitat, hogy Katona József boldogtalan ember volt, mert a *Bánk bán*-t kudarc érte, és neki ennek folyományaképpen Kecskeméten kellett leélnie életét. Én azt akarom kimutatni, hogy igenis száz évvel ezelőtt is volt kultúra a magyar városokban. Az utóbbi időben sokszor leutaztam Kecskemétre, ott tanulmányoztam a városi múzeumnak a levéltárát, gyűjtöttem néhány adatot a Katona család életének

történetéből, és így sikerült az öreg Katona takácsról néhány jellegzetes dolgot feljegyezni. Mondhatom, az öreg nagyon érdekes egyéniség volt. Az irodalom feljegyezte róla, hogy amikor az utcán járt, mindig szekerce volt a kezében, és amelyik kerítésből vagy kapuból szög állott ki, azt az öreg Katona takács mindig beveregette, nehogy kárt okozzon valakinek. Azt is feljegyezték róla, hogy versírással foglalkozott. A szövőszék kattogása rigmusokat keltett benne, és így valószínű, hogy a fia is tőle kapta az első oktatást a költészetről.

Az a történet, amiről most szólni akarok, abban az időben esett meg Katona Józseffel, amikor fent jogászkodott Pesten; az öreg Katona takácsnak ebből az időből maradt néhány kedves levele. Az egyikben, amely 1810-ben kelt, így ír az apa: „A kis hunya letette testének romlandó sátorát, de nagyon jól fizetett, ennyi meg ennyi haja és zsírja lett. Küldök neked belőle egy kis kóstolót, tölts rá néhány icce bort.”

Egy másik levél 1813-ból, amikor majdnem olyan nagy volt a nyomor, mint most, amikor a megyék is háborúskodtak egymással, azt írja fiának: „Nálunk a pénznek már semmi értéke nincs, küldenék néhány tízforintost, de úgyse megy vele semmire.”

Ebben az időben történt, hogy a fiatal Katona Józsefnek nagyon nagy szüksége lett volna pénzre, mert betegen kórházba került. Ekkortájt már az utolsó jogászéveit töltötte a fiatal Katona József, aki amellet még Déryné ifiasszonnyal és más hasonló drága tantárgyakkal foglalkozott, írt is haza egy keserű levelet, hogy „csak még ez egyszer küldjenek 100 forintot, Drága Szüleim, meg fogják látni, hogy olyan ember lesz belőlem, mint amilyent Kecskemét még sohasem látott”.

Az öreg Katona takács feltolta a pápaszemét, amikor a levelet elolvasta, és összegyűrve ledobta az asztal alá, ezzel a keserű átokkal: „Nincs, nincs, nincs. Megvert minket az Isten ezzel a fiúval!” Katona takácsné gyöngéden, izgalommal vette fel az asztal alól a levelet, szépen kisimogatta a két tenyere között, és halkán sóhajtotta: „Nincs, nincs, nincs. Édes gyermekem, nincs több!”

Pedig volt még a sublót fenekén, a ruhák alatt, ott még 100 forintot tartogattak, s akármilyen nagy is volt a nyomor, nem nyúltak hozzá, hogyha majdan a jó Isten maga elé szólítja őket, hát csak nem állhatnak meg előtte ilyen rongyosan, hanem az öreg Katona takácsnak szilvakékben kell az Úristen elé állni, s a felesége fején is ott kell lenni a fekete selyemkendőnek, mert mit szólna az Úristen, ha a takácsné asszony csak úgy kartonban, kék kötőben állana elébe.

Hát elhatározták, hogy nincs. Katona takácsnak is ez volt az utolsó szava, amikor ebéd után végigvágta magát a kanapén. Felesége megvárta, míg a takács lélegzete egyforma lesz, azután szép csendben odament a sublóthoz, kihúzta annak a legalsó fiókját, de hangos sikoltással összecepta a két kezét: „Úristen, hova lett!” Az egyik ötvenforintos nem volt ott.

Katona takács erre fölpattant, és haragosan odamordult:

- Mi közöd van hozzá, hogy hova lett, a tied ott van, én csak az enyémet vettem el.

Erre aztán a két öreg embernek, ahogyan csak nagyon tiszta szívű embernek lehet, két könnyesepp csordult ki a szempillája alól.

- Mi valahogy majd csak megleszünk az ötven forint nélkül, hát küldjük el neki a másik ötven forintot is, de azért megfenyítjük a gyereket - szólt az öreg, azután leült és megírta a levelet. Lassan írt, öreges betűkkel, amelyek már fáradtak is voltak, azután levette a pápaszemét, és a szemében bizony könnyharmat csillogott, mire kész lett a levél. Azután felolvasta: „Kedves fiam, Józsi! Megkaptam azon leveledet, melyben a 100 forintot kéred, de olvasatlanul szélnék eresztettem. Nincs nekünk, édes fiam, egy krajcárunk sem, olyanok vagyunk, mint a megszedett tőke. De az édesanyád mégis az én tudtom nélkül itt küldi neked a 100 forintot.

Csókolunk mindnyájan: a te áldott jó édesanyád és apád mint névítő. Keresztanyádék is tiszteltetnek, pedig már vagy egy fél éve nem jártak erre. A pénzt az aszalt alma alatt találod az 'acskóban.'

Azután feltolta homlokára a pápaszemet, és dörgedelmesen mondta a feleségének: - No, ugye, hogy jól megmondtam a gyerekeknek!

S Borbók Ilona asszony sírva, büszkén-kevélyen nézett végig az urán: „Bizony nemhiába mondják kendet Kecskeméten a nagyészű Katona takácsnak.”

## TONSILLITIS

Nézd, doktor, hagyj nekem békét a Pasteuróddal meg a mikrobáival és a toxinokkal meg az antitoxinokkal. Majd akkor beszéljünk róluk, ha te leszel influenzás, és én biztosítalak téged, hogy nem nagy dolog az egész, egyszerű tonsillitis, már az antitoxinképződés is megindult, nem lesz semmi baj, csak álljad férfiasan a borogatást, gurgulázz a szép lila vízzel, és tápláld magad a keserű porokkal. Meglátod s meghallod, doktorom, hogy én akkor az összes akadémiai emlékbeszédeket elmondom neked Pasteurról, és olyan előadást fogok neked tartani a mikrobákról, hogy egyszerre nem érzed poklok paraszával töltöttnek az ágyadat. Azt fogod érezni, hogy Gulliver vagy, megkötözve fekszel Liliputában, milliószámra mászkálnak alattad, fölötted, rajtad, benned a piros sapkás mikrobák, és parányi tüket szurkálnak a halántékodba, parányi bombákat robbantanak föl a füledben, parányi fűrészekkel nyiszogatják az idegeidet, parányi vésőkkel recsegtetik a koponyacsontjaidat, és parányi talicskákban hordják össze a vérsejtek piros tégláit, hogy piramist rakjanak belőle Pasteurnek.

Mondom, erről majd akkor beszéljünk, amikor te nem akarsz ágyban maradni, mert csak egészen közönséges tonsillitised lesz. Most azonban mást mondok neked, míg elkészítéd a receptedet, amely - nem csinállok belőle titkot - nem fog a patikába kerülni. Most azt kérdezem tőled, hogy „se ég, se föld nem volt, szegény tökmag hol volt”?

Jól emlékszel rá, ez az együgyű találós mese a mi elemista korunkban minden olvasókönyvben benne volt. Együgyű kérdésre együgyű volt a felelet is: „Az Úristen markában”. Nem is hiszem, hogy a néphumor teremtette volna ezt a találós kérdést, inkább gyanakszom a nagyon tisztelendő középkori skolasztikára. Annak voltak olyan gondjai, hogy hány légió angyal fér el egy tű hegyén, mi végre jutott be a bolha a bárkába, és hogyan fogja hallani annak idején a föltámadás trombitaszavát Szent Kleoniusz püspök, ki a természet szeszélyéből fül nélkül született?

Mindegy no, amióta a mikrobák ilyen fokozott tevékenységgel igyekeznek figyelmet ébreszteni maguk iránt, azóta föl-fölvetem ezt a tökmag-problémát. Addig, míg Pasteur nem volt, meg Naegeli nem volt, sőt még Leuwenhoek se volt, hol az ördögben voltak ezek a minden lében kanál aerobok és anaerobok?

Hiszen tudom én azt, hogy volni voltak azelőtt is, és éppen azt csinálták, amit most, de látod, doktor, az én gyerekkoromban még nem volt semmi becsületük se. Nem mondom, az úri utcákban, ahol télen is szoktak szellőztetni, lehetett valami respektusuk ezeknek az izéknek, amik a muszka náthát csinálták - akkor így hívták a spanyolt -, sőt az úri kaszinóban annyira komolyan vették az influenzát, hogy már akkor vödörrel itták a vörös bort, mikor a bacilusok még csak Kecskeméten jártak. A mi utcánkban azonban, jó lélekkel mondhatom, csupa romlatlan erkölcsű tiszta fajkunok laktunk, akiket úri kitalálásokkal bolonddá tenni nem lehetett. Az egy difteritisz volt, *akit* úgy tiszteltünk a ragadós nyavalyák közt, mint ahogy a császárt tisztelik a rendes emberek. Ahová ez betette a lábát, ott a legkáromkodóbb ember is keresztet vetett ijedtében. Ilyenkor megjelent a háznál Matyi Vera, messze földön híres *templompribék* és javasasszony, akinek már a nagyanyja is boszorkány volt. Reszelős öreg kezével meghúzogatta a beteg torkot, bekente kalapzsirolajjal (= Oleum Cajuputi), és elmondta fölötte a Szent József imádságát. Így adtuk meg a köteles tiszteletet a rettenetes gyilkosnak, akinek demokrata neve a *torokgyék* volt. (Egészen bizonyos azonban, hogy mikor a „heveny ragályok” Luca-nap éjszakáján beszámológyűlést tartottak a temetőkápolna kriptájában, akkor a difteritisz mindig azt a nevet diktálta be a jelenvoltak közé, amit a hivatalos orvostudománytól kapott: *roncsoló toroklob*. Az elnöki székre szóba se jöhetett más. Még a *nyakficdag* is rá szavazott.)

A torokgyíknak tehát megadtuk a magáét, de a többi nyavalyát kutyába se vettük, azon az alapon, hogy a kutya is csak azt harapja meg, aki ijedezik tőle. A kolera ellen például - már csak olyan házikolerát gondolok, a *nostras*-t - engem mindig paprikás pálinkával kúráltak. (Különben hatesztendő koromban mindennapos betevő falatom volt a pálinkás kenyér, s nem mindig barackból főztük a pálinkát. El lehet gondolni, hogy *hát még enélkül* milyen okos ember lettem volna!)

A sárgaságot az úri fertályban úgy gyógyították, hogy aranypénzt tettek a beteg poharába, arról itatták. A mi utcánkba nem volt bejáratos az aranypénz, ennélfogva csak borbélytányérra nézettük a sárgaságot, ez is ért annyit, s ha esetleg ez se használt, akkor kilenc hétig itattuk sárgarépből faragott pohárkából. A vörhenyt mifelénk *pecsét*-nek hívták, tehát nyakba akasztott *pecsétviasz*ot preskribált ellene Borbás keresztanyám. (Nem a kor, hanem az utca gyógytudományának színvonalán álló vezéregyéniség.) A számarköhögést komoly ember nem vette emberszámba, mink gyerekek pedig igyekeztünk elkapkodni egymástól, mert borzasztó hosszú vakációt jelentett. A kanyaró meg olyan multság volt, hogy határozottan fölért a medárdusi vásárral. Lázzal kezdődött, amit forróságnak hívtak az az időbeli kiskunok. (*Láz*-nak a madárijesztőt hívták a szőlőben, amely köcsögalapot viselt, s azzal addig ijesztgette a verebeket, míg bele nem fészkeltek, mely tréfa különben, szó köztünk maradjon, osztrák-magyar diplomatákkal is többször megesett.)

Hát igen, forrósággal kezdődött a kanyaró, és ha oly igen gyújtogatott már bennünket, hogy sütött a bőrünk, mint a kemence oldala, akkor kihajigáltak bennünket a hóba hűtődni. Volt, aki egész e világi életére lehűlt, volt, aki csak megnáthásodott, és kiprüsszögte a mikrobákat, de volt olyan is, aki szilárd karaktert tanúsított, és makacsul megmaradt kanyarósnak. Ez volt a legjobb, mert ilyenkor a forróságra hideglelés következett, s azt mindenféle szépszagú herbateákkal doktorálták. Én ugyan, ha szülém ott nem ült az ágyam fejénél, amit nemigen tehetett meg szegény, mert kenyérsütögető asszony volt akkortájt, a herbatét mindig kilötyögettem az ágy mögé, vagy ha alkalom kínálkozott, beletöltögettem a dunnám alatt dörömbölő nagy fekete macskánk kanállal szétfeszített szájába; hanem a sárga-fehér cukrot a bögre fenekén nagyon kedveltem. Azt hiszem, az is gyógyított meg, de azért a macska se betegedett meg a herbatétól. Istenem, ha én még egyszer úgy tudnék szeretni valamit a világon, mint akkor a sárga-fehér cukrot, különösen ha még a madzag is benne volt, amelyikre rákristályosodott.

...Igazad van, doktor úr, itt a hiba. Pasteur is okos ember volt, te is érted a mesterségedet, s arról ti nem tehettek, hogy a sárga-fehér cukor sohase lesz már olyan édes többet, mint negyvenöt évvel ezelőtt volt. De nézd, ha ezt a szép lila vizet meg ezeket a drága keserű porokat leeresztgethetném az ágy mögé, és mákhajból főzetnél nekem valami altatót, az bizonyosan segítene rajtam. Ha lefognám a szemem, mingyárt visszatalálnék a Daru utcába, jó puha fekvés esnék a láda tetején, a rozmaringos kissubán, s minden baj elmúlna reggelre, ha Rigó keresztanyám szagos istenfalevéllal ráolvasná a szívem gödrire:

*Nyúlháj,  
Daruháj,  
Majd meggyógyul,  
Ha nem fáj;  
Sárkerek,  
Pernyefű,  
Elmaradsz már  
Ettű'...*

## GYANÚS NEVEM

Mióta Pestről hazaeresztettek nyüglődinek, az első komoly örömem az volt, hogy a vezetéknevem a torony alatt gyanúsak találtatott magyarság szempontjából. Voltak, akik elmosolyodtak a dolgon, de én mint érdekelt se tartoztam azok közé. Hiszen most hivatalos igazolást nyert a saját gyanúm, amivel sokáig magam is néztem nevemet. Azazhogy csak én néztem gyanúsak, az utolsó tíz év belügyminiszterei nem. Az utolsó tíz évben tudvalevőleg könnyebb volt a tű fokán keresztüljutni, mint a névmagyarosítás mennyországába bejutni - már annak, akinek. Nagyon megnézték azt is, kinek, azt is, mi magyar nevet engednek meg. Hát aki hivatalos lapot szokott nézegetni, az láthatta, hogy az utolsó tíz esztendőben sok honfitársunk megmórásodott belügyminiszteri engedéllyel. Pár éve egyik nemrég miniszterünknek, aki ma is aktív politikus, a feleségéről való sógora magyarosította Mórára a nevét, nyilván a legnagyobb készséggel megadott miniszteri engedéllyel.

Persze, a miniszterek nem foglalkoznak nyelvészettel - meg is látszik a törvényeiken -, se a névtörténetkutatás terén nem tevékenykednek. Az azonban érthető, hogy engem olykor foglalkoztatott a nevünk eredete, noha inkább véletlenül, mint szántszándékkal, mert nekem is van ennél jobb dolgom. De úgy olvasás közben sokszor találtam gyanús dolgokat a nevem körül, nem is szólva a latin-olasz kapcsolatról, a *periculum in mora*-ról<sup>29</sup> és a ma is divatos *mora*-játékról. (A latin mondással sokat aposztrofálnak ismerősök és ismeretlenek, de mindig hibásan ejtik az idézetben éppen azt a szót, amin a szójáték megfordul. A késedelem, amiben a veszedelem van, nem móra, hanem *mora*, ezt igazolja minden latin szótár.) Ellenben Daudetnek *A nábob* című regényében szerepel egy *Mora* nevű spanyol herceg, két régi nagy spanyol festő is viselte ezt a nevet, s pár éve a madridi postán kegyetlenül leigazoltattak, mikor a sürgönyeimért jelentkeztem. Mert ott annyi a Móra név - és ha röviden írják is, hosszan ejtik -, mint nálunk a Török, és az eredete is olyanforma lehet: mór keveredésre mutat. Az ám, csakhogy egy hatvanas évekbeli svéd regényben, amit az odavaló B. Bajza Lenke, Flygare-Cardén Emília írt, szintén megtaláltam a nevünket, amire ott egy svéd várúr hallgat, s néhány évvel ezelőtt egy csavargó francia barátom azért küldött nekem anzikszot egy finn faluról, mert az is azt a nevet viseli, amit én. Ebből látható, hogy a nevünk csakugyan alaposan gyanúba fogható. Még akkor is, ha nem szólok a *Móra-hágó*-ról, amelyen Stein Aurél átkelt, amikor Indiában Nagy Sándor nyomait kereste és a tropikus rokonságról. Tudniillik a forró Amerika őserdeiben él egy negyven-ötven méteres fafajta, amit a botanikusok *Dimorphandra excelsa*-nak nevezték el, az ősi indián neve azonban *móra-fa*. A fehér ember szempontjából úgynevezett haszonfa, s mint a legkitűnőbb hajóépítőfa szerepel a kereskedelmi forgalomban. Az indiánok azonban nem értenek a világi dolgokhoz, és nem foglalkoznak kereskedelmi forgalommal. Ők csak árnyékot keresnek a fa alatt, és furulyát faragnak belőle. Ha külföldi kapcsolatokat keresnek, alighanem abba állapodnék bele, hogy ez a fa az én igazi családfám.

De hát nem kell a nevünk miatt idegenbe mászkálnunk, legalábbis az országból nem kell kimennünk. A szegedi Mórakkal majd máskor foglalkozunk - ámbár jobban szeretném, ha tudós Szabó László barátom foglalkozna velük, aki a múltkoriban szememre is vetette, hogy ezt a dolgot elhanyagoltam, ami igaz is, mert én az öregapámnál tovább nem tudom az eredetemet felvinni. (Igaz, hogy ezt a mulasztást némileg pótolta Móra Mihály atyámfia, aki nyugalmazott táblabíró valahol a Jászságban, s fölkeresett személyes megismerkedés végett, mikor betegen feküdtem a szanatóriumban. Azzal igyekezett felejtetni az epeköveimet, hogy ő anyakönyvekből és hivatalos írásokból vagy kétszáz évre visszamenően hiány nélkül összeállította a családfánkat.)

---

<sup>29</sup> *periculum in mora* - a késlekedés veszélyes

Addig, míg meg nem csudálhatom ezt a hiteles családfát, kénytelen vagyok a Reizner-féle szegedi monográfiára támaszkodni, amely szerint a Mórak magyarsága a régi szegedi világban nem vonatott kétségbe. Éppen háromszáz esztendeje, hogy bizonyos Móra Balázs szegedi főbíró volt. Muszájból, szegény, mert különben a Hóbajárt basa leüttette volna a fejét. (Azt hiszem, ő volt az utolsó magyar ember, akit így kényszerítettek közhivatalra.) Egy Ferenc nevű druszám pedig különösen nagy szerző lehetett az ántivilágban. Vagy öt utcányi az övé volt Szegedből - ez a furbic viseli most is a Móra-város nevet, s igen jóba lehetett a teveszájú Leopoldusz császárral, mert az adta neki 1662-ben azt a szép talitarka rímeres levelet, amelynek százvalahány éve hitelesített másolata valahol a könyvtárunk limbusában van eldugva. (Az eredetit bizonyos nevezetű Móra Károly vendéglős a rekonstrukció táján kivitte magával Erdélybe.) Van ebben a címerben levágott török fej is - azért vagyok én is olyan vérszomjas ember -, galamb is, leopárd is, mégpedig tátott szájú és kipödört nyelvű (ugyan melyik országban viselnek ilyen bolond divatot a leopárdok?) - a legfurcsább pedig az, hogy ennek a nemességszerző Ferencnek egyetlen gyereke volt, mint nekem, az is lány volt, s azt is Pankának hívták, mint az enyémet.

Még furcsább játéka a véletlennek, hogy a mohácsi vész idején Szeged főjegyzőjét Móra Ferencnek hívták. Valószínűleg nem volt annyi írivalója, mint nekem, s bőven meggyőzte íróttal az az egy lúd, amit e célra fogadott fel és honorált kukoricával a *civitas regia ac libera*.<sup>30</sup> (Hohó, hol volt még akkor a kukorica! Alig szabadulhatott ki a Kolumbusz markából. De hát akkor mivel etették a város lúdját? Nyilván kicsapják legelni a városháza udvarára - így jobb azt nem keresni az akkori közigazgatás érdekében.)

Pár éve azonban kiderült, hogy volt nekünk ennél még nagyobb tekintetű ükünk is a hajdankorban. Pataky csendőrezredes úr lepott meg vele, aki a Wenzel-féle Árpád-kori Új Okmánytárat tanulmányozta a Somogyi-könyvtárban.

- Ide nézzon, igazgató úr, megtaláltam az őset egy oklevélben, soproni comes volt Kun László királyunk idejében.

Csakugyan ott volt, ugyan ma is ott van, a szememnek hinni kellett, akármilyen nehéz beletörődnöm az ilyen előkelő származásba. Viszont ez vezetett rá a nevünk eredetére, illetve igazolta a szememben azt a magyarázatot, amelyet a kitűnő nyelvész, Horger Antal barátom már régebben adott róla, csak úgy rögtönözve.

Az kétségtelen, hogy a Móra név az oklevelekben már a tatárjárás táján megtalálható. Csakhogy akkor még nincsenek vezetéknevek, csak keresztnévek, tehát ez is az volt, mégpedig: *Maurus*, akkor elég uzovált keresztnév. (Három püspökünket is így hívtak az első magyar keresztény században, az egyik éppen Csanádi püspök volt. Most már hogy hogy lett a *Maurus*-ból *Móra*? Úgy, hogy a középkorban keresztnéveket a közbeszédben megrövidítve használták. A *Jacobus*-t *Ják*-nak mondták. (A híres jákfalvi templom is jacobusfalvi volt igazság szerint.) A *Filippus*-t *Fil*-nek mondták, s a törökvilág előtti régi *Félegyháza* neve is *Filegyháza* volt valamikor, tehát *Filippus*-egyháza. (Fülöpszállás-pusztá nevében meg is maradt a középkori földesúr neve.) A *Maurus*-ból is így lett *Maur*, ami *Mór*-nak ejtődött ki - a hozzátapadt *a* betű középkori magyar kicsinyítő, becéző képző. A latin *Maurus*-ból lett magyar *Móra* tehát annyi, mint *Mórocška*. Vagy destruktívan, akinek így jobban tetszik: *Móricka*. De magyarnak nyilván éppen olyan magyar, mint a szintén latin-görög keresztnévből lett Pál, Miklós, Imre, Ince, Sándor családnév. Gyanúsna semmi esetre se gyanúsabb ezekenél.

---

<sup>30</sup> *civitas regia ac libera* - szabad királyi város

## CSALÁDFA

Ami engem illet, én gyorsan kész vagyok a családfámmal. Az apám, Márton, szegény ember, mégpedig utriusque juris mint szűcs is, mint paraszt is. A kiskunok földjén élt és halt, de mint jászkun bevándorló, az apja, tehát az én apai nagyapám, ott volt vérben dolgozó férfiú, már tudniillik juhvágó, a feleségét, apai nagyanyámat, úgy rémlik, Dudás Erzsébetnek hívták, tehát elég kiterjedt nemzetségből származott, amelynek azonban eddig úgy hercegi, mint grófi és bárói tagjai ismeretlenek. Egyiküket se ismertem, mind a kettőjükéről csak hallomásból tudok, de az ő szüléikről már hallomásból se. Az édesanyám félegyházi születés volt, *odafront*, azt hiszem, az angyalok Annus néninek szólítják, a jó Isten pedig Annus fiamnak; idelent Juhász Anna volt a neve, az apja Juhász István, pásztoreMBER is, szőlősgazda is, az a típusa a célszerű szegényembernek, akiben legtöbb öröme telhet az Úristennek, mert ha nem úgy volna, mért ebből teremtetett volna legtöbbet? Az anyám anyja Berec Anna, harmincéves korában ő is fehér fejű, mint én, s még innen volt a negyvenen, mikor meghalt sárgaságban.

Az én hiteles családfám ezzel ki is van. Valószínű, hogy nekem is volt több ősöm is, föl egész az özönvízig, s azokat csakúgy megladikáztatta Noé, mint a Vilmos császár őseit, de szavahihető helyről még a nevét se hallottam egynek se. Gondolom, többen is vagyunk így, akiknek a Daru utcában volt a várkastélyuk.

Tudós barátom, dr. Tápay-Szabó László, egyszer tréfásan a szememre is vetette, hogy én sok minden lébe belekanálkodtam, de a családfámat egy kicsit elhanyagoltam, pedig arra több gondot kellett volna vetnem, már csak mint múzeumigazgatónak is. Neki igencsak igaza szokott lenni mindenben, ebben is bizonyosan igaza van. Ha már a hivatalom hozzájuttatott a szegedi Mórak 1662-ből való címeres levelének törvényes hitelű másolatához - az eredetije Erdélyben lappang valahol -, illetet volna utánajárnom, mi közöm ahhoz nekem, a jászkun-kiskun Mórának? Ez nem személyi érdek lett volna, hanem közérdek. Vagyunk itt Szegeden Mórak legalább százan, mind magamforma szegény húzó-vonó ember, s azok közt minden esztendőben akad egy-kettő, aki belém veti reménye horgonyát. Szegeden van Móra-város, amelyiknek valamikor minden utcája Móra-birtok volt. Móra-kapitányság is van a tanyán, amiből kitelne egy mediatisált német fejedelemség. Móra-halom is van, amibe legalább száz kád aranyat vermeltek el őseink. Mármost ki pörli mindezt vissza a nemzetségünk számára, ha nem én? Hogy kitől kell visszaperelni? Hát persze hogy a Habsburgoktól. Hiszen azok nótáztattak meg bennünket, mikor kegyes fejedelem urunkat, Rákóczt is mindenéből kihámozták. Gergely nevű ősünket külön is csalogatták haza Rodostóból, azt üzenték neki, hogy a többivel nem törődnek, de őerte aranyos hintót küldenek Bécsből. Kutyahitű ember volt azonban ez a mi Gergelyünk, ezt üzente vissza:

- Inkább öszök itt az én fejedelmemmel korpakenyeret, mint Bécsben a császárral kalácsot!

Azóta vagyunk aztán mink a dinasztiaiával haragban. Így tudják a szegedi Mórak. De hát én, szegény gyüttmönt mit tudhatnék, mikor azt se tudom, van-e nekem jussom a szegedi atyafiakkal az atyafiságot tartani?

Szerencsére van a családi dolgainknak hiteles tudósa. Móra Mihály táblabíró atyámfia keresett fel az ősszel, amikor megoperáltan feküdtem a szanatóriumban, s nemcsak a maga személyével kedveskedett nekem, hanem azzal a meglepő hírrel is, hogy a jázsági anyakönyvekből összeállították a családfánkat, s kiderítették róla, hogy az is csak a szegedi törzs ága-boga. Beletartozunk a szegedi dinasztiaiba, s jogunk van böstörködni a másik dinasztiaiával - már a habsburgival - mindaddig, míg a házainkat, pusztáinkat, kád aranyainkat vissza nem adja.

\*

Hát ebben a tudatban most már én is fesztelenebbül szólhatok hozzá a nevünk kérdéséhez, mint a múltkoriban, mikor a névmagyarosító rendelet Szegedre is megjött. A városházán sorba vették a város cselédjeit, s aszerint rubrikálták be őket, kinek olyan magyar a neve, hogy azt a vak is látja, kién ismerszik meg azonnal az idegen náció, s melyik név a „ha akarom, magyar, ha akarom, nem magyar”. Hát az enyémet is ebbe a harmadik rubrikába tették, s ebből egy kis újságbeli zörgölődés is lett, de olyan, hogy még a harmadik országból is beleszóltak azzal a kötekedéssel, hogy nini, hát a magyaroknak már én se vagyok elég magyar? Pedig nem történt itt semmi hiba, s különösen énvelem semmi sérelem. Aki a rubrikázást csinálta, odaírta a nevem mellé, hogy megváltoztatása még akkor se szükséges, ha nem volna magyar eredetű. Hogy pedig nem okvetlenül kell neki magyar eredetűnek lenni, azt én is beismerem.

A nevünk szemre elég kozmopolita - úgy rémlik, a zsidóban is megvan a szó, valami tanító-féle jelentéssel -, de azért - magyarnak is elég magyar. Torday Ányos barátom, az irodalomtörténetíró közli velem pár hónappal ezelőtt, hogy a *Magyar Középiskola*-ban valaki tanulmányt ír a *gráci egyetem legrégibb magyar hallgatóiról*, s abban találta ezt a feljegyzést:

*1614. január 11. logikát hallgat Móra Ferenc nemes Mezőszegedről.*

Hát ez nyilván se spanyol, se olasz, se svéd, se görög eredet nem volt. Se az a másik Móra Ferenc, aki - ez is hiteles adat, Szeged monográfiájából való - *a mohácsi vész idején Szeged főjegyzője volt.*

\*

Hogy pedig mindehhez mi köze az olvasónak? Hát bizony nem sokkal több, - mint nekem. De egy kicsit a nyilvánosságra tartozik, nem egészen az én hibámból. Mióta a minap zokszót ejtettem itt a névmagyarosításról, több olvasótól levelet kaptam, hogy magyarosíthatja-e az ember Mórára a nevét. Tudtommal a belügyminiszter úrnak nincs ellene kifogása, mert az utolsó tíz évben elég gyakran engedélyezte ezt a nevet. Én pedig természetesen csak örülök neki, ha a dinasztánk szaporodik. De ezt a kijelentést csak a magam nevében teszem, nem azokéban, akik még por útján is jussolni akarnak a száz kád aranyból. Azokkal tessék külön-külön megállapodni.

## LEVELEZÉS

Mikor tíznapos operált voltam, s már fel tudtam valamennyire kapaszkodni a pesti szanatóriumi ágyban, levelet írtam a térdemen a gazdámnak, a szegedi polgármesternek mint városom fejének. Mert azt a hírt hozták hazulról; hogy akármilyen rossz hírek jártak felőlem, senki sem vetette fel a kérdést a városban, ki lesz énutánam a múzeumigazgató. Nagy dolog ez a mai világban: nemcsak becsületbeli, hanem szívbeli kötelesség is volt megköszönni. Ahogy a levél elment, nagyot ugrott a higany a hónom alatt a hőmérőben: 37 fokról felszökött 38-ra, és három napig úgy is maradt.

Tíz nap múlva hazahoztak. Itthon hamarosan megírtam a második levelet. Ezt a másik gazdámnak, a főispánnak írtam, aki nagyon melegen megszorította a kezemet a szanatóriumban, mikor a kezemnek még nemigen volt önrendelkezési joga. Hát ezt a kézszorítást most annál inkább vissza kellett adni, mert azóta a főispánom megjárta azt az utat, amelyet én: ő is a sztratoszférából jött vissza... Üdvözlőnm kellett mint rangidősebb operáltnak, és megbiztatnom, siessen összeszedni magát, hogy összeülhessünk mint szavahihető obsitosok, és elmondhassuk egymásnak, ki mit látott túl az Óperencián.

Én már akkor nagy legény voltam, magam szedtem verbénát a kertben, szemébe néztem a fotográfusoknak, mint macska a királynak, és álmomban már halászlébe mártottam a kanalat, mikor Rusznyák professzor félrefordította a fejét. De alighogy elment a levél, a higany, amely eddig úgy aludt, mint a tej, megint megjátszotta magát. Felszökött a létrának harminckilencedik fokára, és ott is maradt egy hétig. Még tejben főtt grízzel sem engedte magát lecsalogatni, pedig az már csak drága jó étel - ne egyen mást az örökkévalóságban se az, aki kitalálta.

Ma már nem volna a higannyal semmi baj, de most meg külső beavatkozás ijesztgeti nyugalmi állapotában. Pesti telefon hasít bele a ciklohexnil-etil-barbitursavas éjszakába. (Ilyen szép tudományos neve van annak az altatónak, amelytől az én szemem le szokott csukódni. Már nem az altatótól, hanem a nevétől; mire harmadszorra elmondom, mindig megáll az eszem kereke.)

A pesti telefon végében a szerkesztő áll. Arra emlékeztet, amit ugyan tudok én anélkül is, hogy van nekem még egy gazdám, akinek ugyan csak vasárnaponként szoktam szolgálatot tenni, akkor is csak éppen annyit, hogy elpipázom felőle a szúnyogot, azt is csak addig, amíg a vágott dohányomból futja - de azért nagyszívű gazda ez, számon tart egy ilyen fityfirittyet is, mint én vagyok. Hát ezt a gazdát is illene már egy kis levéllel megnyugtatni, mert sokat csóválta miattam a fejét. Ha én mondok magamról jót, azt bizonyosabban elhiszi, mintha mástól hallja.

Hm, megint levél... a családom nagy gondba szakadt, tekintettel az eddigi levelezések eredményére. Ha most már a legfőbb gazdámnak is levelet írok, az legalább 40 fokos lázat jelent és egyhavi újabb börtönt.

Lehet, lehet, de tudja az Isten, én úgy érzem, hogy megéri, ha ezzel öröme lehetek annak a sok jó embernek, akinek nem elég a maga baja, hanem még az enyémmel is törődik. Legalább a próbát megteszem, bejelentvén, hogy vagyok én már olyan jó kondícióban, mint a népszövetség.

A többi aztán majd eldől a jövő vasárnapig.

## INNENEN TÚL, TÚLNANON INNEN

### 1. MINDENÉRT MEG KELL FIZETNI

Hol is maradt abba most két hónapja? Gondolom, ott, hogy váratlanul csomót kötöttem „a Sándor” történetére. Akkor következett volna a szépe az írásnak, mikor az asztal alá vágtam a tollat. No, nem valami veszett hajigálódzás volt az, legföljebb akkorát koppant a kalamus a karlsbadi Tschamler-villa erkélyén, mint mikor egy beteg galagonyapille lefordul a bokorról a fűbe.

Mi íratta velem utolsónak azt a tárcát? Egy kicsit gubbaszkodtam ugyan a galagonyabokromon, de az csak olyan volt, mint mikor harmat eszi meg a napfény libegő gyermekét. Kötődtek velem a jó barátok, incselkedtek az asszonyok, a borbély az Alte-Wiesén komoly ajánlatot tett, hogy megfesti feketére a kesely hajam, mert azt hiszi, nekem az még kifizetné magát, és mindenekelőtt a doktor biztatott, hogy oda se nézzek annak a kis sárgaságnak, az nem betegség, legföljebb pech, aminek türelemmel ki kell várni a végét. Mindig azzal mártotta belém az inzulinos tűt, hogy csak ne tántorodjam el a Sprudeltől, az helyrehoz mindent. Nem muszáj olyan nagyon szeretni, ahogy Goethe szerette, aki húsz iccét is megivott belőle naponta, de legalább négy pohárnyi bűdös és keserű forráságot mindennap gurítsak a gallérom mögé, attól úgy helyrejövek, mint Hannibál.

Hát Hannibálról mindig tudtam, hogy a nyakára hágott Rómának, míg győzte lábbal, de Hamilkárról, a másik nagy történelmi punról csak Karlsbadban tudtam meg, hogy nagyon vékony nyakú generális volt. Ezt valószínűleg a historikusok se sejtik, s éppen azért jegyzem föl, hogy az új kiadású iskolakönyvekben már ebből a szemszögből tekinthessék az első pun háborút - ez talán indokolttá is tenné az új kiadást. Amit Hamilkár nyakáról mondok, az föltétlenül hiteles, s bizonyítani is tudom, mint mindent, amit állítok. A bizonyítás ez esetben elég közvetlen. Mikor én Karlsbadot megszálltam, negyvenegyes gallért gomboltam a nyakamra, ilyenbe nőttem bele vagy tíz év óta. Ahogy a Sprudelt védelni kezdtem, meglötyögősödtem a gallérban. Egy darabig sichertűvel lepleztem fogyatékoságomat, de nem sokáig lehetett tűvel győzni a gallért, úgy tárgult. Arra aztán rászántam magam, hogy mégiscsak bekéredzek valamelyik gallérosboltba, s nem jövök ki belőle addig, míg valami testhezálló nyakpeckesítőt nem találok. Egy kicsit szégyelltem magam, mikor harmincnyolcasra taksált a karlsbadi Mitetszik úr. Minek néz ez engem? Hiszen érettségis koromban is olyan számúban szédelegtem - akkor vittem először annyira, hogy keménygallérban uradzottam, abban a szép apagyilkos fajtában. De aztán fölpróbáltam a nyakprést, és megbizonyosodtam róla, hogy ebben nem lötyögök, csak lityegek. Megnéztem a márkát, és ez egészen megnyugtató. A gallér Hamilkár nevét viselte. No, ha neki megfelelt hadseregőparancsnok létére, akkor beletörődhet egy magyar irodalmi tizedes is.

Ha most utánagondolok, mégis azt hiszem, ez a történelmi nevet viselő kravátlí volt az oka annak, hogy én időnap előtt szorosra kötöttem a Rózsa Sándor nyakraalóját. Felhőtlen kék volt az ég, szikrázott körülöttem a nyár, mosolygott rám az élet és a doktor, csak az öreg karthágói tette a vállamra a kezét a Posthof fuksziafái között.

- No testvér, te is most tudod meg, hány a nyolc.

Nemhogy operációra nem gondolt senki a nevetgérezők közül, de még magam is játékot űztem a „betegségemből”. Azzal ijesztgettem a társaságomat, hogy ha mindig visszalopják tőlem a gyufájukat, amit én vágtam zsebre ölölük, akkor megharagszom, és otthagynom őket, elmegyek Birmába maláj istennek, és valami aranyos oltáron virzsiniázom el a hátralevő negyven-ötven évecskémet. Tudniillik már akkor a szemem fehérje is olyan sárgát játszott, mintha ifj. Ferenc gumiguttit csöppentett volna bele, s azt hittem, hogy ez tökéletes minősítés egy maláj isten számára. Egy szép asszony, aki nem járt annyi iskolát, mint én, fölvilágosított, hogy a legsárgább malájnak is fehér a sclerája. Ritkán restelltem meg úgy a tudatlanságom, mint most, és rögtön lejjebb szállítottam az ambíciómat. Ha nem vagyok elég sárga maláj istennek, akkor elmegyek Mongóliába lámának, és miközben ármányokat szövök a kínai császár restaurálására, hitcikkellyé emelem, hogy szegedi paprikával még a mongol birka is emberbe való.

Mi volt az ebben a játszadozó hangulatban, ami megtaszított, hogy akármilyen sebtében is, de tegyem fel a papkévét az ólomtarlón rakott búzakeresztemre? Azt írtam abban az utolsó nyári cikkemben, hogy én már nem vezethetem Rózsa Sándort a tekintetes királyi törvényszék elé, mert attól tartok, nekem most magasabb hatóság elé kell mennem hosszú tárgyalásra, amelynek a kimenetelét nagyon bizonytalannak látom. Hamilkár csontkeze szorította-e akkor a vállam, mikor ez szaladt ki az utoljára megmártott tollból, vagy az őrzőangyalom szárnya simogatta, mint szobasötétedéskor a kis lányunokámét?

Nem olyan kérdés az, hogy felelettel próbálkoznék rá. De az bizonyos, hogy azóta megjártam a magasabb fórumot, az innenen túlt, elég hosszú tárgyaláson estem át, s akár felmentő ítélettel, akár amnesztiával, de visszaeresztettek a túlhanról az innenre.

Most, hogy megint talpon állok, ha egy kissé ingatagul is, szeretnék néhány héten keresztül arról fecsegni, amit ezen a hosszú úton oda és vissza éreztem, láttam, tapasztaltam. Mindenért meg kell fizetni, és nem akarnám meghálálatlan hagyni azt a sok cirógatást, könnyet, imádságot, emberi jóságot, amely virágokból vetette meg a betegágyamat.

Tegnap látogatott meg egy fehér fejű öreg ember, akit az én szememben az agya és a karaktere már harminc évvel ezelőtt is olyan méltósággá tettek, amilyennel azóta is kevésbé találkoztam az életben. Megmondhatom a nevét is: Löw Immánuelnek hívják. Olyan szívvel jött el kezét szorítani velem, a lábadozóval, amilyennel a másik nagy főpap, Balthazar Dezső áldását küldte a kórágynon fekvőnek. Azt kérdezte tőlem, micsoda vakmerőség az, hogy már megint az íróasztalnál garázdálkodok.

- Nem vakmerőség ez, csak kötelességtudás - mutatom neki a levelek kazlait, amikre vissza kell köszönni.

- Az nem megy, fiam - csóválta meg bibliásan szép ősz fejét. - Általános köszönetet kell mondani az újságban.

Előhúztam egy levelet a legutóbb érkezettek közül. S. Cecília írta Budapestről.

- Kicsoda az?

- Nem tudom, bátyám, de azt látom, hogy a te nyájadba tartozik.

- Hogyhogy?

Válaszul elolvastam neki a levélnek ezt a passzusát:

- A mi magasztos ünnepeink alatt imádkoztunk önért az Örökkévaló Jehovához, aki meg is hallgatott bennünket. De én imádkozom a „szeretet Istenéhez” is, a Jézus Krisztushoz, hogy adja vissza önt, az embert, azoknak, akiket szeret, és mindnyájunknak, akik szeretjük.

A főpap meghajtotta a fejét:

- Igazad van. Az ilyent nem lehet sablonnal elintézni. Ezért igazi köszönet jár.

Ez az igazi köszönet akar lenni ez a tárcasorozat, amelynek ez is lehetne a címe: *Egy betegség története*, de talán kevesebb lesz annál, talán több. Tudom, sokan lesznek, akik elolvassák, s ha néhol elmosolyodnak, máshol sírhatnékot éreznek, egyformán hasznukra leszek, mert nevetni is jó, sírni is a maga idején. Lesz, aki a maga érzését érzi az enyémben, lesz, aki az orvosára ismer az én orvosomban, vagy esetleg a diétáját kívánja pokolba, mikor az enyémet olvassa: annak mindnyájának lesz türelme végighallgatni engem.

Akinek pedig nem lesz, én annak se kötöm hátra a sarkát. Sőt igazat adok neki titokban, ha azt mondja magában, „mi közöm nekem ennek az úrnak a betegségéhez?”, és átlapozza a hasábjaimat. Még azt se bánom, ha összeszid azért, hogy aki engem kenyérrel dobott meg, azt én epekővel hajítom vissza. Nem tesz semmit. De majd ha ő is idézőt kap innenről túlra, és valami jóra való kalauzt keres, írjon nekem, és szívesen elküldöm neki ezt a személyes tapasztalatok alapján készült baedekert.

## 2. TUDÓS DOLGOK

Szép napos nap volt, sárgarigók huncutozták a bírót a hársakon - ezt a karlsbadi sárgarigók is magyarul mondják -, a Tschamler-villa kertjében nevettek a rózsák, s Antal úr, a gazdám is fölnevetett hozzám az erkélyre.

- Fürstenzimmer! - mutogatott föl a szobámra, amelyben valami lappóniai herceg lakott egyszer, s azóta Antal úr nem is kvártélyozott bele másokat, csak a világ hatalmasait. Engem is valami ilyennek nézhetett, mert ebbe hurcolkodtatott bele a harmadik emeleti diákszobámból anélkül, hogy jóváhagyásomat kérte volna.

- Nem jó lesz ez így - szabódtam ijedten -, mert én a hercegi koronámat otthon hagytam Szegeden, útközben nem szoktam viselni.

- Nem baj, doktor úr - hajlongott a jó ember.

- De az ezüsbányáimat is csak holdtöltekor szoktam látni.

- Az se tesz semmit, doktor úrnak a Fürstenzimmer is a régi szobája árában számítom. Tudom én, mi dukál az ilyen embernek.

Később derült ki, hogy Antal úr, aki irodalomkedvelő ember, komolyan vette a rólam forgalomba hozott irodalmi rágalmakat. Hivatásos könyvterjesztő barátaim, ahogy idehaza is többfelől hallottam, lírai motívumokkal igyekeztek lendületbe hozni a részletüzletet. Azzal ajánlottak az olvasóim pártfogásába, hogy a kiadóm házat vesz nekem a könyveim honoráriumából, s az ehhez kívántatódó három társzekérnyi ezüstpengőből már csak az a néhány darab hiányzik, amelyet t. címed fog rájegyezni a megrendelési ívre. Ez a szép mendemonda átszivárgott a gránicokon túlra, s Antal úrban, noha ő a háború vége óta csak olyan karlsbadi szittya, lelkes hívőre talált. El is határozta szegény, hogy összeköttetésbe lép a kiadóval, s ajánlatot tesz neki, hogy a Tschamler-villát vegye meg számomra. Van benne vagy negyven szoba, s azokban igazán nyugodtan átengedhetem magamat az ihletnek.

Hát ezen a ragyogó júliusi napon csakugyan olyan ihlős reggelem volt a Fürstenzimmer erkélyén. A kalendárium éppen az ötvennegyedik születésem napját mutatta, s néhány fényképem hevert előttem, egy nappal előbb kapott le reggeli séta közben valami útonálló fotográfus.

Egy-két gratuláló jóemberemnek szántam őket, s néhányra már rá is rámáztam a születésnapj önköszöntőit.

*Ötvennégyel... hazafelé...  
Ha nem néz is visszafelé,  
Köd száll már az ember elé.  
Hogy a fene essen belé.*

Hát elég fanyar születésnapj örövendezés volt a felhőtlen napragyogásban, s az a barátom, aki felszaladt megölelni, meg is csóválta rá a fejét.

- Hát téged mi lelt? - nézett rám csudálkozva. - Valami bajodat érzed?

- Nem én - mosolyodtam el. - Csak a tollam játszotta meg magát.

A barátom azonban csak tovább nézett rám, s nagyon elkomolyodott.

- Te, Feri bácsi, neked sárgaságod lesz. A szemedben már látszik. Van egy tüköröd?

Szegény ember annyira megijedt, észre se vette, hogy vagy öt tükör van a szobámban. Úgy látszik, a hercegek nagyon szeretik a maguk ábrázatát látni. Én azonban sohase voltam tükrösködő ember, tartván magamat a gyerekkoromban tanult találós meséhez:

*Isten őfelsége sohase lát olyat,  
Császárok, királyok ritkán látnak olyat,  
De a szegény ember mindennap lát olyat -  
Mi az?*

A felelet persze az, hogy a „saját ábrázata”, s én csakugyan elég sok emberen látom a magam ábrázatát, hát mit nézegetném még a tükörben is? Most azonban megnéztem a szememet. A sclera kötőhártyájának csakugyan volt valami szalmasárga csilláma.

- És gondolod, hogy ebből sárgaság lesz?

- Egy-két nap múlva. Én tudom, mert próbáltam. Mit nevetsz?

- Azt, hogy nemhiába vagyok én színek bolondja, a betegségeimet is szín szerint válogatom össze. Pár esztendeje valami ásatáson orbáncot szereztem, az vörös volt. Most születésnapj ajándékkul megkapom a sárgaságot. Ha a szerencse jól szolgál, akkor még megkaphatom a bronzkört is.

Egészen földerített, hogy ilyen emlékezetes születésnapot értem meg, s a múlt mulasztásait jóváteendő, minden órában megnéztem magam mind az öt tükörben, mégpedig nem minden félelem nélkül. Tudtam róla, hogy a kompániám születésnapj dínomdánomot akar rendezni a Schwedisches Hausban, még azzal is megleptek, hogy aranyos menükártyát nyomattak a nevemmel - ennél fogva a meglepetés korrektúráját hozzám küldte a nyomda -, s én nem tudtam, szégyelljem-e magam, vagy jó képet vágjak a tréfához. De ha sárgaság van jelen, az más! Akkor én olyan jeles ember vagyok, hogy megérdemlem az ünneplést. Ejnye, csak már vissza se fehéredne estig a szemem sárgája!

Hát nem fehéredett vissza a betyár, csak éppen hogy cserbenhagyott, mert villanyfénynél nem látszott. De azért a doktorom, aki mellettem ült a vacsorán, nem vonta kétségbe.

- Fáj-e a fejed? - kérdezte.

- Csak ha a pénztárcámba nézek.

- Viszketést nem érzel?

- Mikor a rossz verseket olvasom a karlsbadi emléktáblákon.

- Étvágyad van?

- Kicsillem az ünnepi menüt. Több pisztrángot és kevesebb tósztot szervírozhatott volna a rendezőség.

- Nincs semmi baj - ölelt meg a doktorom, aki nem először dajkálgatott már engem Sprudel-  
liában. - Valamivel elronthattad a gyomrodat.

- Csak a spenót áldozata lehetek, vagy a Graham-kenyéré. Kész méreg mind a kettő külön is, hát még ha az egyiket a másikba mártogatja az ember. Bizonyosan ettől kavarodott föl bennem a bilirubin.

A doktorom kezében megállt a villa.

- Hát azzal hol ismerkedtél össze?

Az ördög tudja, hogy jutott eszembe az epefesték deák neve. Azt hiszem, deákkoromban hallottam utoljára, s most hirtelen a felszínre szökött emlékeim iszapjából. De nem is egyedül, hanem húzta magával az ikertestvérét is.

- Rémlik nekem még a bilifulvin is.

- No, ha ilyen tudós ember vagy, akkor majd holnap napvilágnál beszélgetünk tovább - fejezte be doktorom a konzultálást. - Most nem beteg vagy, hanem ünnepelt. Vívát!

Másnap felmentem hozzá napvilágnál. Lefektetett a heverőjére, kitapogatta a májam, meggyúrta-gyömöszölte az egész tartományt, amelyikbe lakik, konstataálta, hogy egy kicsit meg van duzzadva, de vigasztalásul kijelentette, hogy olyan hasam van, mint egy kisasszonynak, rendes, könnyen kitanulható, összenövések, problémák nélkül való.

- Fiam, te úgy biztatsz engem, mintha csak operációra bátorítanál - nevettem el magam.

Visszanevetett rám.

- Ne bízd el olyan nagyon magadat, bátyám. *Icterus simplex*.

*Icterus simplex* - az: *közönséges sárgaság*. Amilyen kis magyar íróhoz illik.

- Persze, ha lappóniai herceg volnék, akkor bizonyosan azt mondanád, hogy *icterus majesteticus*-om van. Kérlek, Antal úr előtt el ne szöld magad, mert ha megtudja, hogy közönséges sárgaságom van, visszavisz a Fürstenzimmerből a padlásszobába.

Jussom volt így figurázni a betegséggemmel, mert igazán nem tudtam róla, hogy nagy rangú betegség. Valószínű, hogy láttam már sárgaságos embert, mióta ésszel élek, de nem igen néztem meg. Tudtommal körülöttem senkinek se volt még ilyen nyavalyája, se családbelinek, se ismerősnek, márpedig a betegségekkel is úgy van az ember, mint a földrajzzal. Rendes ember azt is csak akkor tanulja meg muszájból, mikor háború van.

Igazság szerint csak egy sárgaságost ismertem, de még kucóporos koromban, valami öreg Tapodi nevű kiskunt, aki a galambosi szőlőkben volt lakos. Az arcára már annak se emlékszem, de azt a hosszú sárga pántlikát még most is látom, amelyik úgy volt a tasla kalapjára kötve, hogy elül lógott le a homlokába. Egészen szokatlan kiskun divat volt ez, de nagyon célirányos, mert mindjárt patikául is szolgált. A sárgaságnak sárga pántlika viselése volt az orvossága, mint piros kendő az orbáncnak, amit a színéről a Szent Antal tüzének hívtak a régi világban.

Azonban a jó Isten más orvosságokat is rendelt a sárgaságnak, ha már sárgaságot rendelt, ámbár talán egyszerűbb dolog lett volna, ha sárgaságot nem rendel. Hogy mivégre rendelte, azt mit hánytorgassuk. Mióta mint érdekelt fél utánajártam a dolognak, és a sárgaság oknyomozó kutatásába ereszkedtem, három hiteles eredőjére jöttem rá az icterusnak. Némelyek szerint attól kapja az ember a sárgaságot, hogy gödörásás közben rászakad a föld. Mások úgy vélik, hogy azok sárgulnak meg, akik pocsolyából isznak, és víziborjút nyelnek - ezt a tudomány tarajos gőtének ismeri -, annak pedig nincs nyugta addig, még meg nem eszi a máját annak, aki kebelébe fogadja. Hallottam azonban azt is, hogy a sárgaság a nagy gondolkozástól van, s én ezt a teóriát tartom a legelfogadhatóbbnak. Tessék csak végiggondolni azokon a nagy kortársakon, akik az utolsó húsz év alatt igazgatták a világ sorát. Tudtommal egynek se volt közülük sárgasága.

Az antivilágban, úgy látszik, többen belesárgultak a gondolkodásba, amint abból a régi orvosi könyvből sejtem, amit a szanatóriumi betegágyam vánkosára tett a postás. Orvosi könyvet ugyanis a laikus ember csak régít olvasson, mert azon derül, de mostanít ne vegyen a kézibe, mert attól megkeveredik, s az aludttejet is oltott mésznek hiszi. Ezt az én régi könyvemet különösen nekem volt gyönyörűség nézegetni, mert az egyenesen az én számomra készült. Rajta van a címlapján is:

HÁZI KÜLÖNÖS ORVOSSÁGOK  
A'  
SÁRGASÁGRÓL  
ANGLIAI ORSZÁGBAN LÉVŐ  
SALERNITANA SCHOLÁNAK  
JÓ EGÉSSÉGRŐL  
VALÓ MEG-TARTÁSNAK MÓDGYÁRÓL  
IROTT  
KÖNYVÉBŐL  
MÓRA FERENTZ  
DOCTORNAK  
TSUPÁN MAGA SZÜKSÉGÉRE  
NYOMTATTATOTT  
GYOMÁN, KNER IZIDOR BETÜIVEL  
1933-dik ESZT.

Érdemes ezt így betűről betűre lemásolni, mert ez nagy könyvészeti ritkaság már ma is, s érték lesz akkor is, mikor énutánam már a kakas se kukorít az elfelejtett írók meszesgödrében. Őt példányban készült mindössze, az operációm öröme, s úgy érzem, nem is annyira az én tiszteletemre, mint inkább a Winternitz professzor úréra. Hogy Gyomán készült, a Knerék műhelyében, ahol a legművészibb kiállítású magyar könyvek teremnek, azt tudni lehetne, ha meg nem írnám is. Ehhez csak a két Knernek van szíve, az apának meg a fiúnak. Ámbár vétek volna a harmadikat kihagyni, Erzsébetet, a könyvkötés művészetének mesterét, sőt úgy látom, a dinasztia feje, öreg barátom, Kner Izidor, még a secundogeniturába is belelkedte a maga egészen különleges lelkét.

Én a fiatal gazdát, Kner Imrét vettem gyanúba, mint az ötlet szülőjét. (Őróla írta egyszer Ignotus, hogy a legintelligensebb magyar emberek közül való. Én azt is hozzáteszem, hogy a legokosabb emberek közül való. Akkora dolgozószobája van, mint egy megyei város közgyűlési terme, a falakon a könyvek ezrei, de szék csak egy van benne. Az, amelyiken a gazda ül az íróasztal előtt. Ott igazán nem veheti komolyan a rosszkor jött vendég a szíves marasztalást.)

Kner Imre, a történeti hűség kedvéért megírta nekem, hogy öt példányos könyvecske nem az ő ideája volt, hanem az unokaöccsée, az apai részről tavaly elárvult Haiman Györgyé, aki ott inaskodik a gyomai nyomdában. Az ő kezébe került a régi magyar orvosi könyv - 1770-es kolozsvári kiadás -, amely a salernói egyetem egészségügyi reguláira oktatta ki a magyarokat, ő fedezte fel benne a sárgaságról szóló fejezetet, ő gondolt rám, s ő tervezte, szedte, nyomtatta az eredeti stílusában a kis könyvet, ő is fűzte, szintén stílusosan, az epebarna íveket citromsárga zsinórral. És még csak a nevét se szedte bele az első remeklése kolofonjába. Hát ezt most nekem jóvá kellett tennem nem az ő, hanem a magyar bibliográfia kedvéért.

Hogy most már mit tudott az európai hírű *Schola Salernitana* a sárgaság ellen? Hát tudott az sokfélét, olyant is, amit nem lehet ilyen sok szem közt kinyomtatni. A sárgaságos egész nyáron húzzon a' tsismájában *földepefűvet*, azon járjon. Avagy a *vérehulló fűvet* főzze meg, annak a levélvel kenekedjék. *Aranyszálfonolat* hordjon a nyakában, gyakorta *aranyos edényből* igyék. *Sárgarépából* faragott pohárból innya is jó. De legfőképpen hasznos összeszedni azt, amit a gúnárludak, vagy tavasszal a kislibák elhagyogatnak maguk után a legelőn, forró vízben jól kifőzni, tiszta ruhán általszűrni, 's azt adni innya a kórságosnak.

Nem is egészen kétszáz esztendővel ezelőtt már ilyen fejlett terápiája volt a sárgaságnak, s ez már akkor nagy múltra nézett vissza, mélyen be a középkorba. De a nevezetes nem ez a dologban. Hanem az, hogy itt a Tisza-Duna táján még ma is érvényesek a *Schola Salernitana* regulái. A középkori és újkor eleji jeles doktorok tudományát, amely a világ hatalmasait szolgálta, ma a szegény ember fordítja teste üdvére. Aranyos edényből ugyan nemigen iszik, de viseli a sárga pántlikát, és lehajladozik a gúnárludak és kislibák nyomában. Van róla dokumentumom is, most már belekötve a gyomai orvosságos könyvbe.

Mikor felvittek operációra, és búcsút vettem a Kultúrpalotától, Jánosom az utolsó ajtónyílásnál, erőt véván fájdalmán, melyet el is vártam tőle, mint személyem körüli minisztertől, egy cédulát nyomott a markomba.

- Majd csak otthon tessék elolvasni!

A cédulára ez volt írva:

*Igazgató úr kérem! Én tudok a sárgaság ellen egy nagyon jóra való orvosságot. Tessék vastag sárgarépából egy csövet faragni, és azon hörpíteni föl mindenféle foladékok, ételt, italt, bort, sert és pálinkát. Elég utálatos dolog, de mondhatom, mert láttam a próbatételt, hogy nagyon hasznos, és ami fő, nem kerül annyiba, mint az operáció. Előbb is szoltam volna, de féltem a nevetségességtől, pedig Isten nevére mondom, én csak jót akarok, és azt, hogy éljen az igazgató úr! És ne vesse magát kés alá.*

*A János.*

Jaj, hol vagyunk még a késtől! Mennyi *COHN*-t kell még nekem addig megennem!

### 3. DIÉTÁN

Ha vér szerint való öcsém lett volna a karlsbadi doktorom, akkor se eshetett volna nagyobb gondba miattam, mint amilyent így vállalt értem. Ami vizsgálatot ott el lehet végezni egy sárguló emberen, azt mind elvégezte rajtam, s mindennap újra kezdte a vallatást: hol fáj, mi fáj?

- Nem fáj nekem, fiam, semmim se.

- Akkor el is múlik ez hamarosan, bátyám, ne nyugtalankodj.

Nem is magam miatt nyugtalankodtam én, hanem őmiatta. Mindig olyan aggóskodóan simogatott meg szemével, kezével, hogy utoljára azt mondtam neki:

- Te, tudod te, hogy az egyszeri táblabíró hogy fogott ki Karlsbadon?

- Nem tudom, Feri bátyám.

- Persze, nem is tudhatod, mert az még a Goethe idejében történt. Rettenetes reumával hoztak ide egy magyar táblabírót. Mikor a kocsiból kiemelték, úgy ordított, hogy a pizstrángok ijedükben visszafelé kezdtek úszni a Teplben, azóta mindig úgy is úsznak. Az egész fürdő összeszaladt az őrjöngő ember csudájára, valahányszor végigtolták az Alte Wiesén. De a legnagyobb csodát azok látták, akik ott lehettek a gyömöszölőben, amint a spektábilisz beteg lábát munkába vették a fürdőszolgák. Nemhogy nem orditozott, de még csak nyögése se hallatszott. Híre is szaladt, hogy reumásban még ekkora hőst nem pipált Károlyfereď. Egy-szer aztán nem is állhatta szó nélkül egyik földije, megkérdezte tőle, ha az utcán olyan veszett fájdalom van, hogy lehet a masszázst ilyen hang nélkül állni? „Úgy, öcsém, hogy becsapom a németet; a bal lábam tartom oda neki, pedig a jobb lábam a reumás.”

A doktor udvariasan elmosolyodott, aztán megkérdezte, mért meséltem ezt el neki.

- Azért, fiam, hogy ha ilyen gondot csinálsz belőlem magadnak, akkor én is becsaplak téged, csak azért, hogy megnyugtassalak. Vállalok étvágytalanságot, fejfájást, vizketést, mindent.

Egy-két napig aztán nem is szólt az én jó doktorom semmit, hanem akkor elkezdett beszélni a mérleg a rendelője sarkában. Mutatott egy hétre két kiló fogyást. Megegyeztünk benne, hogy ezt a kötelességtudó meleg vizecskék teszik. Már legalább az én feltevésem ez volt. Hiszen még a Tepl is apadni kezdett azóta, mióta a napi négy pohár Sprudelből kettőt belelöttyögtettem.

A következő héten szép szalmasárga bőröm kezdett kénsárgába játszani, és a fogyásom még erősebb lendületet vett.

- Mit szólnál egy kis inzulininjekcióhoz? - kérdezte a doktor.

Nem tudhattam, mit szólnék hozzá, mert életemben soha még injekcióval nem találkoztam. Ehhez képest nem is hatódtam meg különösebben, mikor a doktor először beledöfte a tűt a karomba. Azóta sok hónapon keresztül a legkülönbözőbb injekciókkal igyekeztek öröömre lenni, s az az orvos, aki legügyesebben mártotta meg bennem a tűt, bevallotta, hogy mikor ő pár éve először kapott injekciót, elájult az izgalomtól. Én ügyet se vettem rá - engem rég megedzett kint az ásatásokon a cingár tanyai legyek csípése, amelyeket nem puhított úgy el a kultúra, mint a városi legyeket.

Szemmel láthatóan imponáltam a doktornak. Egy dobozka csokoládébonbont csúsztatott a zsebembe.

- Hősiességem jutalma?

- Nemcsak az. Esetleg az utcán pár perc múlva szédülést érzel az inzulin miatt. Ilyenkor nem szabad a gyomornak üresnek lenni, rágcálnod kell valamit.

Nekem azonban nem volt rágcálhatnékom, mert én nem szoktam cukorral élni. Aztán a szédülést is hiába lestem, s csak a fejemet rázhattam, mikor a doktor este számon kérte tőlem.

- De azért a bonbonokat megetted?

- Dehogy. Eltettem ifj. Ferencnek. Amit pedig ma kapok tőled, az a Mötyőé lesz.

Doktorom leültetett, és azon kezdte, hogy ne vigyek állott bonbonokat az unokáimnak. Mire pedig én innen elszabadulok, a legfrissebb praliné is megavasodhat. Nem bizonyos, hogy így lesz, nem is valószínű, de hiába, megeshet. Ezek a szimpla sárgaságok néha nagyon makacsak, mégha olyan jóindulatúak is, amilyenek az enyém látszik. Fő orvossága mindenesetre a türelem. Legokosabb itt Karlsbadban kivárni, míg az epe megtalálja az utat a tethelyre, s nem kell szegénynek a vércsatornákon az egész testben szétbujdosni olyan helyekre, ahol semmi keresnivalója nincs. De majd segítünk is a tisztelt című epének, ha a maga erejéből nem tud boldogulni. Nemcsak meleg vizecskéket iszogatunk, hanem epehajtó pasztillákat is eszegetünk. Azonkívül szigorúbbra vesszük a diétát. A közönséges karlsbadi kúra egyszerű börtön, amire akárki rászorgálhat. Mi most áttérünk a gyomorfegyházra, amire epebajjal, vesebajjal, cukorbetegséggel, mivel kell érdemet szerezni. Semmi kenyér, még korpakenyér se, csak kétszersült. Semmi zsír, csak vaj meg tej, de az is föletlen. Semmi fehérje, csak szénhidrát minden változatban. Még álmomban is csak tejbegrízt egyem meg tejberizst, s többé ne legyen probléma számomra a gyötrelmes kérdés, hogy: mi végre vagyunk a földön? A földön avégre vagyunk, hogy szénhidrátokat együnk...

Még vártam, hogy idáig érjek az írásban, és kijavíthassak egy fatális sajtóhibát. A legutóbbi írásom azon végződött, hogy mennyi COHN-t kellett megennem, még eljutottam az operálóasztalig. Nem, dehogy, ha egész életemben semmi bajom nem volt a Kohn-okkal, sőt némelyikükkel egy kenyéren is voltam, egy kis sárgaság engem igazán nem tehetett európai emberevővé. Nem a COHN-okat panasztam én, hanem a COH-okat, akár rizsből vannak, akár grízből. Mindössze egy betű különbség, de mennyi minden fordul azon meg! A carbon, az oxigén, a hidrogén, a nitrogén együtt: az az életet jelenti - még akkor is, ha mostanában ennek a négy elemnek a nevét vagy legalább a sorrendjét világnézeti szempontból megváltoztatták volna is. De a carbon, oxigén, hidrogén a negyedik, a nitrogén nélkül: az csak kóh-ot jelent, akár grízből, akár rizsből. Az csak szénhidrátot jelent. Hogy fokozzam még keserűségemet és halálos gyűlöletemet? Az csak diétát jelent.

Kenyerem javát megettem - attól tartok, ez esetben ez több a szokásmondásnál -, nem sokat, de legalább igazi magyar kenyeret, hol selyemcipót, zsíros, piros lébe mártogatva, hol friss, barna rozskenyeret húsos szalonnával. Se sok gondot, se sok gyönyörűséget azonban az evés nekem soha nem okozott; amit elém raktak, azt leginkább csak azért igazgattam a gallér mögé, hogy fölkelhessek az asztal vagy a kazal mellől, és rágyújthassak. Annyira mindegynek éreztem, mi száll alá poklokra, hogy ha egészségesen szénhidrátokkal tömögtenek, azoknak is palástul vettem volna a gyomromat. De most betegen föllázított az a gondolat, hogy engem diétára fogjanak. Persze, csak olyan lázadás volt ez, amely arra a kuriózus színpadi instrukcióra emlékeztet, hogy „az őrgrof nagy haragra lobban, de nem mutatja”. Én is csak befelé csattogtattam a fogam, de kifelé mosolyogva évődtem a doktor öcsémmel:

- Fehérjét nem? Attól engem ne tilts, mert én eddig se szerettem a húсок fehérjét, csak a barnáját. A kolbászt meg mindig pirosra süttetem.

- Bátyám, itt most már halálos komolysággal kell felfogni a dolgot.

- Én eddig is úgy fogtam fel. Azért éltem ennyi ideig, mert embernek való kosztot éltem. Ha engem csecsemőknek való pempőkkel etetnek, abba belehalok.

Dehogy gondoltam még akkor, hogy mennyi harcom lesz még nekem ezekkel a pempőkkel, s hogy végre is barátsági szerződést fogok velük kötni! Azóta nagyon tekintélytisztelő ember lett belőlem, s lehet, hogy még a sírom széléről is vissza fogok szalutálni a zsírtalan krumplipürének, noha még a mennyországból is utálattal gondolok rá. (Úgy sejtem, a barátsági szerződések az ilyesmit nem zárják ki.)

Beismerem, hogy a diéta átkozott jó találmány, s úgy lehet, nem is az ember találta ki, csak eltanulta a körülötte élő észlényektől. A kutya is, a macska is rágszál bizonyos keserű füveket, amiket máskülönben nem uzovál, csak olyankor, mikor a test kazánházában baj van. Kutyául, macskául ezt alighanem diétának hívják. Csakhogy az ő diétájukon nyilván könnyebb eligazodni, mint amiket az emberorvosok szedtek rendszerbe, ahányan vannak, annyiféleképp.

Négy-öt orvosnak a kezén megfordultam utam különböző állomásain a Sprudeltől az itthoni vízvezetékig - a párhuzam nem rossz, mert néha az utóbbit se lehet elállítani -, de nem találtam még kettőt, aki ugyanazzal a diétával büntetett volna. Csak abban egyeztek meg valamennyien, hogy a zsírt úgy kell kerülnöm, mint ördögnek a tömjént. De még ez a megegyezés se fenéig tejföl. Mert egyiknek a tejföl is zsír, másik a libazsír elnézően ítéli meg, s csak akkor mondja ki rá a tabut, ha libamájjal kívül szerves egésszé, szóval ha teljes és tökéletes. Mikor az egyik orvosom előtt az impériumátvételekor kérkedni akartam a tapasztaltságommal, és elkezdtem neki a diétát fűjni, persze első helyre tévén a vaját, megvonta a vállát és tőlem a szót.

- Sok vaját? Hát a vaját aztán igazán nem erőltetném.

- Mért?

- Azért, mert végelemzésben az is zsír, tehát legfeljebb annyit belőle, amennyit muszáj.

Elég lényeges nézeteltéréseket tapasztaltam a tojás körül is, amihez leginkább azért szerettem volna hű maradni, mert azt nem cukrozni kell, hanem sózni, paprikázni. Csakhogy a tojást is tilalom alá vették, ki egészben, ki részben.

- Csak a sárgáját szabad - kaptam egyik helyről a parancsot -, mert ha minden fehérje mérge az epés embernek, természetes, hogy az a főméreg, amiről a többit nevezik.

Másfelől így okosítottak föl:

- Az a kis tojásfehérje se nem oszt, se nem szoroz. A mérge a sárgában van, mert az csupa koleszterin, vagyis epezsír.

Mikor a negyedik orvosom a diétái tárgyalások során elérkezett a tojásszakaszhoz, elejét vágtam a szavának:

- Ezt már tudom. Tojásnak csak a héja van megengedve, mivel már a fehérjét is meg a sárgáját is letiltották számomra.

Most már körülbelül tisztában vagyok vele, már amennyire laikus mondhat ilyet, hogy hol lehet a hiba. Nem a haruspexekben - nem rossz végről mondom, de utóvégre a gyomor fiziológusai és kémikusai is bélnézők -, akiknek a törvényei bizonyosan mind helyesek, mint ahogy az adótörvények is azok elméletileg. De a gyakorlatban az örgrófok aránylag könnyebben elviselik őket, mint az örgrófok zsellérei. Valahogy a zsigereinkkel is így áll a dolog. Minden gyomornak megvan a maga egyénisége, s ha az alapvető törvényekben egyeznek is, a részletekben egyikkel másképp kell bánni, mint a másikkal, s külön diétát kellene szerkeszteni minden gyomornak.

Egy szóval se mondom azonban, hogy akár a legegényibb, a legsajátabb gyomorra szabott diéta is különös eksztázisba hozná a gyomor tulajdonosát.

- Inkább meghalnék, mintsem hogy diétát tartanék - vallotta meg a világhírű sebész, mikor egy asztalnál ültem vele, és szemem láttára döfte bele a kés-villát a kolbásszal, oldalassal sujtasozott, tejfölös töltött káposztába. Még egy kis borzongás is átlúdbőrzött rajta, nem a

töltött káposzta látásától, hanem a diéta gondolatától. Pedig a világhírű sebészt egyszer ugyanarról a bajról operálták, amiben engem elvitt volna az ördög az ő csodatevő kése nélkül.

Én valami vízbefőttet szopogattam, s farizeus tekintettel fordultam a belgyógyász professzorhoz, az operáció után való diétám főigazgatójához.

- És te ezt szó nélkül állod, hogy ez a szentségtörő sebész így beszél a diétáról? Halljuk a belgyógyászt!

A belgyógyászat kitűnő professzora, akiben az a csodálatos, hogy még annyi nagyképűséget se tud magára parancsolni, amennyit az övénel sokkal kisebb tudomány is maga mellé állít díszőrségül - a professzor elmosolyodott:

- Igen, a diéta, hát hogy is mondjam, a diéta nekem se nagyon szimpatikus személyileg, noha engem az gyógyított ki egy kis gyomorvérzésből meg gyomorfekélyből. De hát azért ugye mégse mondhatok nemet az *ilyen* töltött káposztának, mikor *így* kínálkozik?

Erre én is vérszemet kaptam, s a fellázadt rabszolga vakmerőségével félrelökve a vízbe főtt gezemicét, odakoccantottam a tányéromat a töltött káposztás tálhoz.

- Gyerünk csak!

A két tudós kétfelől kapta meg a kezemet.

- Hja, az más, tisztelt betegünk! Teérted mi *felelősséget viselünk!*

Persze, persze. Ebben különböznek a diéta törvényhozói egyéb törvényhozóktól.

#### 4. MEG LEHET-E HALNI SÁRGASÁGBAN?

Kedves női kéz írja nekem, olasz hadihajós kártyán, ezt a szemrehányásforma évődést:

- Öreg barátunk, hát való volt így megréfálni minket? Annyian féltünk, remegtünk magáért, mikor híre futamodott, hogy beteg! Annyian imádkoztunk érte, és olyanokat is tudok, akik már meg is siratták! És most a saját kórtörténetéből az derül ki, hogy maga végignevette Karlsbadban az egész betegségét...

Nono. Karlsbadban még nevetettem, mert ott még csak sárga voltam, s mindenki azt hitelte, hogy a sárgaság nem betegség, csak egy kis gyomorrontás. Aztán meg Karlsbadban se olyan nagyon nevetgéltem én már, attól kezdve, mikor egyszer a borbélynál fölnéztem az újságból, és észrevettem a tükörben, hogy lila színű szappanhabbal pemecselte be az államot a mester.

- Hát ez micsoda új divat, ez a lila szappan? - csodálkoztam rá.

Ő meg énrám csodálkozott. Mutatta a szappanját, mint a hab létrehozóját, rendes fehér borbélyszappan volt az.

- De hát mitől kékül meg az arcomon?

- A sárgaságtól, kérem. Tetszik látni, ha letörlöm a kendővel, azon fehér, csak a bőrön lilásodik meg, ott, ahol szört ér. Most már majdnem olyan sárgának tetszik lenni, mint a Trájcigfircig kegyelmes úr. Tetszik ismerni.

- Ismeri a hóhér.

A mester nyilván nem volt demokrata érzelmű, mert megsértődött. Ezt abból vettem észre, hogy ő is megsértett engem a borotvával. Kibuggyant a vér a nyomán - hála Istennek, ez még nem volt sárga.

- Oppardon, már el is állt. Kérem alásan, a kegyelmes úr most már a negyedik szezonban itt borotválkozik.

- És azóta mindig sárga?

- Ó, dehogy, csak három év óta.

No ez alaposan elronthatta a gyomrát - gondoltam magamban, és elhatároztam, hogy valahol szemügyre veszem a kegyelmes urat, aki így ragaszkodik a sárgasághoz.

Pár napig lestem is rá a meleg ízes vályúknál, s csak most vettem észre, hogy nyüzsög itt a sárgaságos ember, minden árnyalatában ennek a nemnagyzonszeretem színnek. Ugyan egy részük nem nyüzsögött, csak támolygott, ráncossá aszalódva, petyhüdten, apatikusan.

Elment a kedvem a sorstársakra való lefelkedéstől. Inkább ha messziről megláttam egyet, akkor is átmentem a Tepl másik oldalára. Beállt a fejembe a fájás, ha arra gondoltam, hátha én is ilyen leszek, és éntőlem is így elfordítják a fejüket, akik nem ilyen sárgák. Ugyan az tán még rosszabb, ha szánakozó szempár elől kell menekülni, amelyikbe ez van írva:

- Ó, te szegény ember! Hát hogy van neked kedved kísértetnek kimenni az utcára?

Most már abba a stádiumba jutottam, mikor az ember elkezd önmagát nézegetni mindenben, ami tükörnek nevezhető. Boltok tükörüvegében, víz tükreben, sőt az aranyóra fedőlapjának a belsejében is, amitől nem is lehet rossz néven venni, ha sárgának mutatja az embert. Dehogy, nem is veszi rossz néven az ember, sőt ebbe egyenesen azért tekinget bele, mert elhitetheti magával, hogy ő csak itt ilyen sárgarépa színű. De van úgy is, hogy megfőrfiasodik az ember, elszántan felemeli a fejét, bemegy a bazárba, és vesz magának egy egész cseh koronáért egy valódi kerek zsebtükröt, és most már abban nézegeti magát, de öt percenként, az ágyában is, a Pupp-koncerten is, az utca közepén is, mint a kenekedő, púderozkodó asszony. És öt percenként hol azt állapítja meg az ember, hogy már nem is sárga, hanem zöld, hol azt, hogy tulajdonképp csak a szeme ijesztő, ha azt el lehetne takarni, akkor csak azt mondanák a jövő-menő népek, hogy ejnye, de kicserizette ezt a földit a nap málnaszedés közben. Ilyenkor dupla adag férfiaságot lélegzik magába az ember, és most már húsz cseh koronát áldoz a bazárban egy zöldessárga szemüvegért, ami úgy felbátorítja, hogy most már megint daliásan csetlik-botlik embertársai között.

Igen, mert akárhogy kihúzza magát, csak csetlés-botlás most már az élete, s így se tart tovább három napnál. Három napig gyöszmékel az ember az ismerősök közt, az első kérdése az hozzájuk, hogy „no, hogy vagy?” - nehogy azok kérdezzék tőle -, a második pedig az, hogy „te, volt-e már neked sárgaságod?” Hogyne, a háborúban minden tizedik embernek volt, s ha neki nem, volt a nagynénjének, az unokaöccsének, a keresztanyjának. „És mondd, meddig tartott?” Ó, mindössze három hétig! Ez jó - gondolja az ember -, hiszen én akkor már túl is vagyok rajta, csak még nem bizonyosodtam meg róla. De volt, aki három hónapig tartotta vele a barátságot - ejnye, ejnye-, sőt a Trájcigfircig kegyelmes úr, tán ismered is, most már harmadik éve van vele összeházasodva.

- Hogyne, hogyne, már másvalaki is mondta - mosolyog az ember, mint aki citromba harapott, és zöldszilva színűnek érzi magát a szemüveg alatt -, de a fő az, hogy sárgaságba még senki se halt bele.

No, abba igazán nem, erről mindenki biztosított, és ez nagy öröm volt, három napig el lehetett belőle élni. De negyednapra, valahol az erdőben, azon a padon, ahol üldögelni szoktam, megijedt tőlem egy pici gyerek, akit szerettem volna megsimogatni a kislányunokám helyett. Visítva bújt az apja ölébe, aki zavartan mentegetőzött.

- Ne tessék rossz néven venni, de... tetszik tudni... ez a kis butuska még... és nagyon ijesztőnek tetszik lenni.

El is menekültek mindjárt a fehér emberek közé, én pedig leroskadtam a padra, és egy pillanatig azt gondoltam, hogyha én Isten volnék, rögtön sárgává változtatnám az egész emberiséget, csak ezt az egyetlenegy embert hagynám meg fehérnek, bizonyosan halálra szégyellné magát. Meg merem vallani, hogy ilyen gonosz voltam, mert rögtön megszégyelltem a gondolatom, és - magam elül való menekülésül - lehunytam a szememet. Szörnyű meglepetés ért. Kisgyerekkorom óta megvan az a szokásom, hogy mikor fáradt vagyok, pihenésül színeket láttatok a szememmel. Ez furcsán hangzik, de nem tudom másképp mondani. Lehunyom a szemhéjamat, de nem szorítom össze a szemem, s ahogy a világosság felé fordulok, szép karmazsinpirosat látok magam előtt, nyilván a szemhéj finom véredényeinek hálózatát. Ha aztán jobban összeszorítom a szemem, vagy megdörzsölöm egy kicsit, forgásba jön a legkáprázatosabb színek kaleidoszkópja. Elég olcsó mulatság, mindig kéznél van, s mindig fölfrissít, mert kisgyerekeknek éreztet önmagammal - nos, öreg Fercsike rájött a padon, hogy elveszítette ezt a játékát. Ahogy lehunytam a szemem, kénsárga függőnyt láttam, amely annál zöldebb lett, minél jobban hajhásztam a pirosat. Nem jelenhetett meg, mert az epefesték már elborította.

Ami kellemetlenséget eddig okozott a sárgaság, az csak hiúság kérdése volt, s azt az ötven-negyedik születése napja után már kiheverheti a magamforma ember, aki már harmincéves korában öregúr volt. De ez a sárgalátás megdöbbsentett, mert ez már nem a más szemére tartozott, hanem az enyémre. Most éreztem először, hogy nem rajtam, hanem bennem változott meg valami.

Tettem aztán még furcsább felfedezéseket is önmagamnak. Rendesen olyan nyugodtan szoktam aludni, hogy azon az oldalamon ébredek föl, amelyiken kiejtettem a kezemből a könyvet. Most jöttek a rossz éjszakák. Nem fájdalmasak, nem is álomtalanok, de nyugtalanok, forgolódom, ok nélkül elgyötrök, forróság nélkül megverejtékeztetők. Egy reggel azt vettem észre, hogy fejem alatt a kis fehér vánkos olyan sárgán tarkállik, mintha ifj. Ferenc festett volna rá kánikulás tájképet gumiguttival. De olyant, amit le lehet kaparni bicskával. Tehát szemkáprázat nem lehet. A megszáradt verejtékem volna? Örültség. De azért a gondolattól megint kivert a verejték. Megtörülöm a homlokomat a zsebkendővel: csakugyan sárga. Sárgát izzadok.

Nem szóltam róla senkinek, annak az öreg kenyeres pajtásomnak se, aki megható hűséggel ott maradt engem őrizgetni a maga kúrája végeztével is. (Igaz, hogy meg is háláltam a hűségét. Sürgönyöztem haza, hogy parancsolják el mellőlem, mert nekem nem kell dada, különösen ilyen elapadt. Szerencsére rábízta a sürgöny feladását, és így az máig se érkezett meg.) Emberek közé csak nagyon muszájból mentem már akkor, s bújtam az orvosom elől is. Csak nem nevettetem ki magam azzal, hogy én sárgát izzadok? Hiszen a sárgaság nem betegség, abba még senki se halt bele.

Nem, egy percre se gondoltam arra, hogy én most a nagy árok szélén császkalok, amelyeknek nincsen hídja, de azért éreztem, hogy én most gurultam. Idegenben, mindenkitől messze, akinek jó lenne megfogni a kezét, s még a tollszárat se érzem már az én mindig biztos mankómnak. Már nemcsak az étel nem kellett, a munka se, sőt a szivar se. Azt hittem, aznap értem el a mélypontot, amikor reggeltől estig egy virzsiniaszivart majszoltam el, s még akkor is olyan darab csutka maradt belőle, hogy azt érdemesnek tartottam öreg szárazdajkám kalapja szalagjába odacsempészni zergetollnak.

- Legalább megírhatod haza, milyen pajkos kis növendéked van - békítettem, mikor búcsúzásnál végighúzott rajtam a kalappal.

Meg akartuk egymást nevetetni, de gondolom, ő is elpityeredett, mikor behúzta maga után az ajtót. Szoktak így végződni öregemberek muszáj-tréfái. Az én szememből is kiesett a könny, mikor magam maradtam. Nem vettem észre, csak mikor már a szám széléig gördült. Letörültem rögtön: már ez is sárga volt.

De a mélypont még mindig nem ez volt. Az utolsó karlsbadi napokban azonban ezt is megismertem. Ez a kínszenvedésnek az a fajtája volt, amit Dante kifejejtett a poklából, annak is a legmélyebb köréből: a viszketés.

Ennél a pontnál nem ácsorgok sokáig, mert a viszketéstől még most is jobban irtózom, mint a haláltól. Az epeméreg atomjai, mint parányi kínai katonák milliói szállták meg az egész testet, a fejtetőtől a talpig, és ezerszer is rohamra indultak egy nap. Néha nyíllal lövöldöztek, néha tűhegyű dárdákkal döfködtek, és állandóan olthatatlan tűzzel pörköltek.

Hetek múlva, már itthon, mikor közel álltak a döntő győzelemhez a fáradhatatlan gyilkosok, háromszoros-négyszeres luminál-adagot kaptam altatónak, hogy legalább estétől hajnalig nyugta legyen a nappal halálra gyötört testnek. Egyórai alvás után visszaébredtem a nappali kínra. Az epeméreg ingere erősebb volt, mint a megtöbbszörözött altató méregé.

Nem jó erről beszélni még ma se, inkább feljegyzek egy önmegfigyelést, aminek tán hasznát vehetik az orvosok és azok a betegek, akiket ez az istenostora ver. A viszketést nem szüntette meg egyszerre az operáció se, a kis sárga atomok még hetekig makacsul tartották az elfoglalt pozíciókat, ha egyre táguló résekkel is. Egyszerre azonban úgy meghalt a viszketés, mint a pohár vízbe dobott parázs. Akkor, amikor lázam volt, s a higany a hőmérőben elérte a harmincnyolcat. Egy-két napra fegyverszünetet kötött a test és a méreg, a harmadik fél, a láz támadása miatt. Amint a higany leesett a harmincnyolc alá, a viszketés újra kezdődött. Jelenttem a szanatóriumi orvosomnak, azt mondta, majd érdeklődik más betegeknél is, még eddig senkinél se tapasztalt ilyent. Én azóta itthon másodszor is megbizonyosodtam róla, hogy a viszketés poklának a láz a purgatóriuma. Érdeemes lenne, ha a lázterápia szakértői figyelemre méltatnák a dolgot, mert én bizonyosan nem vagyok kivételes beteg, s itt valami általános törvény lappang. Abban is bizonyos vagyok, hogy aki próbálta már ezt a nyavalyát, mindenki úgy van vele, mint én: inkább a purgatóriumot egy napig, mint a poklot egy óráig.

...A rendes karlsbadi kúra három hétig tart. Az enyém ötig tartott; a hatodik is eltelt, mire hazaértem, s már akkor nem sárgászöld voltam, hanem zöldesfekete. Az a stádiuma ez a sárgaságnak, amit orvosul *melasz*-nak neveznek. Hát hiszen mélásnak mélásabb voltam, mint leglíraibb költő koromban, de azért vállat vontam, ha valaki vigasztalni akart.

- Ugyan hagyd el, nincs erről mit beszélni. Vagy hallottad te már azt, hogy valaki sárgaságban halt meg?

Nem, azt még senki se hallotta. S a karlsbadi üdülés utolsó napján, indulóban a vonathoz, kezemben a Tschamler-villa csokrával, kapom a nálam tizenhat évvel öregebb bátyám levelét Pestről:

„Kicsit megijesztett a betegséged híre, de szerencsére most már nem olyan veszedelmes a sárgaság se, mint az én gyermekkoromban, mikor a szegény nagyanyánk ebbe halt bele, nem is olyan öregén.”

Én csak arra emlékeztem gyerekkorombeli hallomásból, hogy szegény nagyanyánk irtózatosszerű szenvedések közt vált meg az élettől, egy hétig haldoklott, s végre is le kellett tenni a vacokról a földre, hogy megválthassa a halál.

De hogy a sárgaságba bele is lehet halni, azt most hallottam először.

## 5. MIBŐL LESZ A GÁLICKŐ?

Hiszen ha azt meg tudná valaki mondani, hogy mi miből lesz! De csak három dolog van a világon, aminek az eredete egészen világos. A bolha fűrészporból lesz, a béka iszapból és a háború Isten akaratából. (A két első tantételt már kiskoromban hallottam a Daru utcai természetvizsgálóktól, az utolsóra magam jöttem rá korunk nagy embereinek memoárjaiból. Egyetlenegy se vállalja, hogy ő akarta volna a háborút, pedig mind szavahihető ember; tehát akkor csak a jó Isten akarta.)

Titok, titok, titok a lábad alatt és a fejed fölött, mindenütt, ameddig a kezedd elérhetsz - hát még ahová el nem érhetsz! Az a kavics is titok, amit a cipőd orrával odább rúgsz, hát még az, amit a zsigereidben hordozol magaddal, néha halálos-holtodig, ha szerencsés ember vagy, úgy, hogy nem is tudsz róla!

Magunkforma tudatlan ember addig, míg a maga nyomorúságán nem tanul, azt képzei, hogy az orvostudomány már régen tud mindent az epekőről. Hiszen ez a nyavalya nem éppen ritkaság, úgy mondják, nem is minden tizedik, hanem minden hatodik embernek van valami bibije az epéjével. Igaz, hogy kő nélkül is lehet epekólikája, de viszont újszülöttnben is találtak már epekövet. Én hat esztendeje avar csontok közt találtam egy marékravalót, amit mint kuriózus leletet könyveltem el, nyilván azok a legrégibb epekövek a világon. Még akkor nem gondoltam, hogy a legközelebbi epekővel, amihez szerencsém lesz, mint saját termékkel kérkedhetek.

Szóval a cholelithiasis gyakori és régi betegség. De azért a titka ma sincs megfejtve, csak elméletek vannak róla. Epepangás, koleszterinvérűség, sőt fertőzés, akár baktériumokkal, akár azok nélkül. Volt rá eset, hogy valaki meggyógyult a tífuszából, de utána epehólyag-gyulladást kapott, s amikor megoperálták, a felfűrészelt epekövek belsejében életképes tífuszbacilusokat találtak.

Semmi jussom sincs arra, hogy hozzászóljak ezekhez az elméletekhez, de ahhoz most már megváltottam a jogot, hogy én is állítsak föl egy teóriát.

Szinte minden jóemberem, aki odaült a betegágyamhoz, és megcsörgette az üvegecskében a „saját termésem”, azzal csóválta meg a fejét:

- De hát miből lehetnek a te epekőveid, mikor neked epéd sincs?

Hm, hiszen éppen ez volt a baj. Engem csakugyan nem tartottak epés embernek azok se, akik legközelebb vannak hozzám, s minden gyarlóságomat ismerik, egész addig, hogyha az abroszt kiégetem a szivarral, azt mindig a vendégre fogom. (Ha a kabátom gallérja ég ki, azt csak nővendégre.) De epéskedni engem nemigen láttak, mióta a hajam megfehéredett, azért pedig messzire vissza kell menni az életem nem is nagyon hosszú alléjában. Éltrevaló ember, ha valami fölbirizsgálja a máját, kiabál, káromkodik, s legalább az asztalt veri, ha más nem esik a keze ügyébe. De valahogy segít magán, és kiadja az epéjét. Én legfeljebb csak addig jutottam el, szerkesztő koromban, hogy vezércikket írtam, és abban itattam epével a világ hatalmasait. De aztán ennek a hiábavalóságára is rájöttem - vagy talán nem is jöttem rá semmire, csak megöregedtem. Az ember akkor öregszik meg, mikor mosolyog azon, amin valaha sírt, és nevet azon, amiért valamikor a fogát csikorgatta.

Az ember *akkor* öregszik meg, vagy *attól* öregszik meg? Igen egyre megy, s most nem is ez a téma, hanem az, hogy miből lesz a gállickő? Abból, hogy az ember lenyeldesi az epéjét, s addig vonogatja a vállát, még az a sok egymásra nyelt méreg kővé rétegződik benne, s az ő életének fekszik útjába ahelyett, hogy a máséban tett volna kárt. Persze nem állítom, hogy minden epekő így születik, sőt a magaméinak létrehozásában is hajlandó vagyok más

tényezőket is elismerni. A mezők és rétek nagy ebédlőjében, az árokparton köröm közül való ebédeket hétszámra, amikbe csak az vitt változatosságot, ha az ember meggondolta magát, és beszaladt tíz kilométerre a falu nagykoksmájába.

- Szeretnék már egyszer meleget is érezni a gyomromban. Tudnának-e nekem valami hirtelen-hamarjót készíteni?

- Készen is van, kérem.

- Micsoda?

- Jó kis raguleves.

- Ugyan ne mondja. Hogy jutnak maguk ahhoz?

- Tegnapelőtt tartotta a képviselő úr a beszámolóját.

- Értem. Akkor más is maradt tán a nemzeti ünnepről?

- Maradt egy kis fánk is. Hol terítsünk az igazgató úrnak? Itt a kaszinó teremben vagy az ereszet alatt?

- Hol kevesebb a légy?

- A légy az ereszet alatt több, de ott meg kevesebb a bolha, mert a nagyságos úr kutyái ide szoktak bejárni hűsölni. Tetszik tudni, ő a kaszinóelnök.

Így aztán az ereszet alatt ebédelt az ember urasan. Jó kis ragulevest, amiben csak vázlatosan volt ragu, szerencsére a második fogás tájában tizenkilenc darab harmadnapos fánk találtatott, s azzal úgy elverte az ember az éhét, hogy aztán három napig nem kívánt se meleget, se hideget.

És mivel sokat kerestük az őseket, és sok ilyen élvezetünk volt a honi tudomány szolgálata közben, ez irányban is volt némi gyanúm, mikor az epekőveim történetét oknyomoztam. Nekem olyan edzett gyomrom volt, amiről azt szokás mondani, hogy a vaspatkót is megemésztí. Vajon nem az ilyen vaspatkók változnak-e utoljára epekővekké? Főleg azért szerettem volna ezt tudni, hogy Karlsbadnak kiállíthassam az ártatlansági bizonyítványt. Mért kellene nekem szidnom a meleg vizeket, amiket annyi kórtársam áld?

Ahány orvossal összeakadtam itthon, mind megkérdeztem, mi lehet az életkora egy szépen fejlett epekőnek? Ugye, esztendők kellenek ahhoz, s én is készen vittem Karlsbadba az enyémekeket? A legtöbben azt felelték, hogy „természetes”. Hiszen az epekőnek is évgyűrűi vannak, mint a fának. Volt azonban olyan is, aki azt mondta, hogy az nem bizonyos. Van egy újabb elmélet, amely szerint az epekő raptusokban fejlődik, szinte órák alatt. Ahol reggel még nyomuk se volt, ott este már többesével élnek világukat.

Szóval semmi se bizonyos, csak az, hogy a fátum, az örök vakondok szüntelenül furkál a lábunk alatt, s az ember sohase tudja, melyik lépésével szakad gödörbe. Én csak annyit tudtam, mikor hazaértem Szegedre, hogy nincs emberformám. Jó barátok köszönés nélkül mentek el a vonaton a fülkém mellett, és a családom a rémület némaságával fogadott az állomáson. Egész betegségemnek ez volt a legszörnyűbb perce. Egy szót nem szoltunk hazáig, s otthon is én szólaltam meg elsőnek.

- Gyerekek, most már nézzünk egymás szemébe. Tudom, hogy eddig a hátam mögött intgettetek egymásnak... nem gondoljátok, hogy elég az én bajom, s fölösleges, hogy énmiattam most már a ti nyakatok is megfájósodjon?

Megjött az első mosolygás, az álmélkodás, hogy honnan tudom én ezt, mikor nem is néztem hátra, s még utánoznom is kellett, hogy hogy integettek ők egymásnak. Az első mosolygással, mintha meleg déli szellő csapott volna be a feketedő estéből a nyitott ablakokon. Most már megenyhült minden. Még azért se haragudtam, hogy „mindjárt itt lesz az orvos”. Már akkor csengetett is, örültem neki mint régi barátnak, s átengedtem magam vonakodás nélkül az orvosnak is.

- Kíváncsi vagyok rá, érettnék tartasz-e már az operációra?

Csak én nevettem, de ő nem. S mégse gondoltam még akkor semmi rosszra.

- Drágám, holnap meg fogjuk röntgenezni - mondta szokott nyugodt hangján, amikor meggyúrt, meggyömöszölt.

Röntgenezés előtt azonban egy csepp vért vettek az ujjam hegyéből. Úgy, ahogy én magam is számtalanszor csináltam már a följobbvaló esztendőben, mikor még ráértem mikroszkóppal játszani. De ebbe a csepp vérvételbe beleszédültem.

- Parancsol egy pohár konyakot? - fektetett le az asszisztens.

Mint a feleletből láthatta, már akkor magamhoz is tértem.

- Hogyne. Hiszen ezért rendeztem az egész szédülést.

Nem vérvizsgálat volt, hanem népszámlálás. A piros vérsejtek számbavétele. Hogy nem estek-e el közülük túlságos sokan a becsület mezején a kis sárga atomokkal vívott harcban. Megnyugtattak, nincs semmi baj. Legalábbis annyi piros vérsejtem van, mint a leggazdagabb szegedi embernek.

(Szándékosan mondom *piros* vérsejtet a hivatalos *vörös* helyett. Vörös a naplemente, a hajnal piros.)

Hogy a röntgen mit mutatott, arról nekem semmit se szóltak akkor. Később hallottam, hogy nemigen mutatott az semmit. A köveket csak akkor mutatta volna, ha megfestik az epét. De az epehólyag vizespohárnyira duzzadt, azt szétpukkantotta volna, ha még festékkal is megkínálják. (*Sit venia verbo*,<sup>31</sup> ha bolondot mondok. Ez nem orvosi referátum, hanem a családtagok szájából vett későbbi értesülés.)

Nekem akkor csak annyit mondott az orvosom, hogy jónak látná, ha Rusznyák professzor úrral is szót ejtenénk, a belgyógyással.

- Jó - mondom -, majd holnap délután. Délelőtt ki akarok szaladni Deszkre, már a múlt őszen félbehagytunk ott egy avar temetőt.

Sose gondoltam volna, hogy az én szelíd orvosom olyan makacs ember. Azonnal szót akart érteni a professzorral.

- Most? Este kilenc órakor? Ne ijesztgessük a családot, még azt hiszik, veszedelmes az állapotom.

- Ne féltsd a családot, az már tudja. Már telefonáltam is a professzorért.

A professzor megjött, s a család kivonult az ebédlőbe. (Még most is hallom a szívük dobogását az ajtón keresztül.) S látom ifj. Ferencet, ahogy a kulcslyukra nyomta a fülét. „Én isz, én isz” - visítja Mötyő.)

---

<sup>31</sup> *Sit venia verbo* - Bocsánat a szóért

Engem megtúrt a két tudós a saját szobámban. Szükségük volt rám bizonyos tisztázatlan kérdés miatt.

- Szeretted a kutyát? - kérdezte a professzor.

- Kutyája válogatja. A kicsiket nem.

- No, terólad nem gondoltam volna, hogy a nagy kutyák a kedvenceid.

- Igen, de csak ha bot van a kezemben.

- Szóval nem szoktál kutyát simogatni?

Most már tudtam, miről van szó. Arról, hogy nem echinococcust melengetek-e a májamban. Az orvosom szerint, aki megröntgenezett, ennek is mutatkozott fél százalék valószínűsége. Mivel azonban a kutyákkal szemben semlegességet vallottam, ez a kis valószínűség is elesett.

- Akkor epekő csinálja.

Kéthónapi kínlódás után most találkoztam először ezzel a kimondott gyanúval. Nem ijedtem meg, mert nem hittem benne. Én mindig azt hallottam, hogy az epekő olyan kólikával jár, ami fölér a vajúdo asszony görcseivel.

- Mit csinál az epekő? - kérdeztem nyugodtan.

- Az zárja el az epevezeték nyílását a belekbe. A te sárgaságod nem simplex, hanem cholelithos.

De hogy meg ne szédítsen ez a váratlan rangemelés, hozzátették, hogy még nem bizonyos. A bizonyossághoz vizsgálatok kellenek, azokat pedig csak a klinikán lehet végezni. Tehát hajlandó volnék-e befeküdni a klinikára. Úgyis csak itt van a szomszédban, a családom minden órában átszaladhat.

Igent bólintottam anélkül, hogy megvallottam volna, mért vagyok én ilyen szófogadó fiú. Azért, mert környezetváltozást óhajtottam. Valami olyan környezetet, amelyikkel lehet górombáskodni, veszekedni, kötekedni. Ez most már nekem is furcsa, de akkor életszükségletnek éreztem. Az örökös viszketéstől, az álmatlan éjszakáktól, a test leromlásától - a fogyás már akkor felül volt a húsz kilón - kezdett elnyavalyásodni a lélek is. Egy idegszám se volt már a helyén, tombolni, toporzékolni szerettem volna, s ez otthon olyan képtelenség volt, mint a parafának lecsücsülni a vízben. Mindenki a tenyerén hordozott, mindenki a kívánságom leste, mindenki alkalmazkodott a szeszélyeimhez, s helybenhagyta a legköztözködőbb igazságtalanságaimat is. Éjszaka kefélték a parkettet, hogy nappal ne idegesítsenek vele, kimentek az udvarra legyet fogni, s a foglyokat szárnyuknál fogva ráragasztották a csirizes papírra, mikor azon dühöngtem, hogy egy legyet se látok rajta, s máig se tudom, hogyan csinálták, de még a kislányunokámmal, Möttyővel is megértették, hogy most csak suttogva szabad ordítani.

- Az Isten áldjon meg benneteket, haragítsatok már meg valamivel! - könyörögtem nekik, ahogy a vánkösöm szélét simogatták remegő kezükkel.

- Milyen drága vagy, hogy még most is tréfálsz - mosolyogtak rám befelé hulló könnyekkel.

Siralomházzá vált az otthonunk, menekülésnek kínálkozott a klinika. Majd ott mutatom én meg, mit tudok. Epe kell nektek? Csak győzzétek vékával!

*Helyreigazítás.* Baráti kézzel írt sorok kétfelől is figyelmeztetnek rá, hogy megbántottam Dantét, mikor azt vettem a szemére, hogy a viszketést kifelejtette a poklából. Dehogy, Dante semmit se felejtett el, ami pokolra való, a viszketést is illő helyre tette, jó mélyre, a nyolcadik kör tizedik bolgiájába, csak egy-két emelettel a pokol feneke fölé. Igazlátóim mind a ketten

olaszul idézik a terzinákat, én magyar prózában is iszonyodom őket visszaadni, mert közel vagyok még ehhez az istenostorához, amelynek tüze még most is fel-fellobban, kísértetképpen, most már inkább a véremben, mint a bőrömön. Danténál a hamispénzverőket meg az arancsináló alkimistákat gyötri olyan viszketeg düh, hogy úgy vakarják le magukról a bőrt, mint halász a pikkelyt a scardováról. Én, szerény múzeumigazgató, nem akarom magamat ezekhez a középkori közgazdászokhoz mérni, de azt hiszem, az ő helyzetük aránylag, sőt aránytalanul könnyebb volt, mint az enyém. Mert ők legalább vakaródzhattak, ha viszkettek, mégpedig elég fesztelenül, Dante és Vergilius szeme láttára is. De nekem még ennyi enyhülés se lehetett. Pár évvel ezelőtt orbáncot szereztem valamelyik ásatásomon, s már akkor megmondták az orvosok, hogy az könnyen megkeres, ha kaput talál a bőrömön. Így hát nekem csak hemperegнем lehetett kínomban, mikor sikárkefével szerettem volna magamnak esni. Ez volt az, amit Dante kifejezett a pokolból.

## 6. A KLINIKÁN

Nagy csalódás volt nekem a klinika. Azzal a jó szándékkal vittem be magam oda, hogy én ott a portástól a professzorig mindenre ráfogom a nagy bicskát, és az nagy megkönnyebülésük lesz az én feszült idegeimnek.

(Ez a nagy bicska néhány esztendőn keresztül elmaradhatatlan társam volt életem elég kacsaringós útjain. Fölért egy bajonéttal, s lassanként minden ruhám zsebét kilyukasztotta, még a frakkomét is. Csak külföldre nem szoktam magammal hurcolni, mert ott mint fegyvert elkobozták volna, itthon mindig nálam lappangott, mint más embernél a revolver. Persze, eszem ágában se volt lövöldözni vele, másra kellett az nekem. Magamforma sírnyitogató mesterember sohase tudhatja, hol lép ősökre, s mivel ásót mégse szorongathat a hóna alatt, mikor városban gyüszmékel, a nagy bicskának kellett vállalni minden alkalmi ásatást. Balantonföldváron egész rendes kis bronzkori urnát szabadítottam ki vele a birkalegő agyagszikláin alul. De szalonnázni csakúgy lehetett vele, mint csontvázat tisztába tenni. Mindenképpen nagyszerű szerszám volt, sok jó szolgálatot tett, lefogyásom végső stádiumában ő mentett meg attól, hogy a szél el ne vigyen - igazán szívbeli kötelességet teljesítek, mikor a nyilvánosság előtt parentálom el. A nagy bicska tudniillik nem várt haza az operációról. Egyetlen értéktárgyam volt, amiről a végrendeletben nem intézkedtem, mégis előrkölte valami ismeretlen örökös. Ezúton figyelmeztetem, hogy óvatosan bánjon vele, mert a bicskát, mikor utoljára volt a kezemben, méregbe mártogattam. Vele kapartam le a klinikán a pirított kenyérről a lekvárt, amely táplálásomra rendeltetett, mint kiváló szénhidrát. Az orvosok ugyanis mindig okosabbak akarnak lenni, mint a beteg, s nem akarták nekem elhinni, hogy a lekvár korai halálomat okozná.)

Igen, egyéb célra nem használhattam a nagy bicskát a klinikán. A legjobb szándék mellett sem volt kibe belevágnom. Ha lehet, még jobban dédelgettek, mint otthon, a portástól a professzorig mindenki mosolygott rám, s nem mondhattam se számárságot, se gorombaságot, amit helyben ne hagytak volna.

- Mi az ördögnek hurcoltatok engem ide? - dörögtem, míg a puha, fehér ágyba beleigazgattak. - Tegnapelőtt ásatást kezdtem Deszken, s mindjárt az első sírban olyan avar kortest találtam, akinek három beforradt seb volt a fején. Nem gondoljátok, hogy az volna nekem az igazi gyógyulásom, ha a hozzá tartozó képviselőt is kiáshatnám? Hiszen most is annak a betege vagyok, hogy a múlt esztendőben regényt írtam ahelyett, hogy ásattam volna.

Megsimogatták a vállamat, és megígérték, hogy öt nap múlva palávert tarthatok a deszki avarokkal.

- Úgy? Azt hiszitek, öt nap alatt meg tudtok gyógyítani? - kaptam a nyájasságtól vérszemet a további acsargásra. - Tisztelem a belgyógyászati tudományt. Ma is ott tart, ahol az avarok idejében. Sámánkodás az egész.

Erre is rábólintottak. Még tódították is azzal, hogy persze, a sebészet az igazi.

Én is ezt akartam mondani, mert minden laikusnak ez a véleménye - kivéve azokat, akik azért nem nyilatkozhatnak, mert otthagyták a fogukat a műtőasztalon. De hát akkor mi lesz a veszekedésből, ha ezek a belgyógyászok mindent rám hagynak. Hirtelen indítatva éreztem magam megvédeni a belgyógyászatot.

- No azért az nem egészen úgy van, hogy a belgyógyászok semmit se tudnak. Tudtak is már a régebbi időkben is. Például az én gyerekkoromban Félegyházán legalább annyi beteg volt, mint most, de alighanem több. Orvos pedig nem volt más, csak az öreg Steiner doktor. Ugyan volt Gubody doktor is, de az nem számított, mert az csak az urak orvosa volt, az urak pedig abban az időben nem szoktak betegek lenni, mert akkor még nem volt úgy elnyavalyásodva a demokráciában a világ, mint most. Nomármost mi lett volna abból, ha a félegyházi nemzet csak Steiner bácsira támaszkodhatott volna, aki drágán mérte a tudományt, húsz krajcár sarcot szedett egy beteglátogatásért? Szerencsére voltak ott más belgyógyászok is, Kislaci Vera, Ocsko Viktor, Boca Modol és más egyéb nőszemélyek, akik a tudományukat nem az egyetemen szerezték, hanem egyenesen a sámánoktól örökölték. Azt hiszitek, ez baj volt? Szó sincs róla, csak úgy volt, mint most - ezeknek a kezén se halt meg minden beteg.

Még erre is azt mondták, hogy van benne valami igazság, hanem azért mégis jónak látták további istenkáromlásnak elejét venni, és befogni a számat. Elém táltak egy hetven centiméter hosszú vörös gumicsövet, amitől először azért borzadtam meg, mert paradicsomos makaróninak néztem, márpedig a közt és közöttem kiírthatatlan természeti ellenkezés van.

- De ezt már csakugyan nem eszem meg - mondtam komoran, s a számat is összeszorítottam, mint Regulus Karthágóban.

Ezen is nevettek. Kitalálták, mire gondoltam, s megnyugtattak, hogy ez nem makaróni, csak szonda. Nem kell megenni, csak - lenyelni.

Bizonyára sokan láttak már ilyen szondát, s talán akik éltek vele, nem is találják olyan megborzongatónak. Most már én se találom, de akkor úgy megijedtem tőle, hogy kiállt belőlem a viszketés is meg a veszekedhetnék is.

A gumimakaróninak a végén egy kis kaszni volt.

- Ezt a mekekukát is le kell nyelnem? - kérdeztem alázatosan.

- Dehogy. Csak a guminak kell lemenni egész a duodenumig. Ott aztán magnéziát spriccelünk az epevezeték eldugult nyílására, s kiütjük belőle a dugót, ha lehet.

- Ezt értem. De hát ez a mekekuka mire való? Ez a kaszni?

- Abba pumpázódnak bele a gyomor- és bélnedvek. Az epe is, ha van.

Hosszallottam az utat a tizenkét ujjnyi béli és kritikai támadást intéztem a mekekuka ellen.

- Mit tudhatja ez, mi lehet odalent a sötétben? Nem okosabb volna egy kis fényképezőgépet lenyelni, amelyik nyitott szemmel nézne körül a belső világban?

Megnyugtattak, hogy már dolgoznak is ilyen találmányon, de még nem tökéletes. Egyelőre érzem be szerényen a mekekukával.

- Én azt se ambicionálom - mondtam szabódva -, és azt hiszem, nem is fogom vállalni. Különben minden attól függ, meg lehet-e ezt a gumit rágni?

- Nem, az nem szokás, mert ez nem rágógumi.

- Nem, ugye? - csendült fel hangomban a diadal. Akkor meg is buktak vele az urak. - Nekem olyan kutyahitű garatom van, hogy az csak a szivarfüstöt veszi be rágatlanul. Én még a kinint se tudom lenyelni, ha meg nem rágom.

- Hátha mégis - unszolt barátságos mosollyal a szondás tanár. - Próbálj pszichológiával segíteni magadon. Gondolj arra az ételre, amitől legjobban undorodsz, és ahhoz képest ezt egész elviselhetőnek fogod érezni.

Megpróbáltam, de igen nagy cirkusz lett belőle. Elégedetten konstatáltam, hogy előre megmondtam én ezt.

- Nem tesz semmit - mosolygott a tanár -, majd megkínáljuk egy kis kokainnal a garatot. Így ni. Meglátod, most már menni fog, csak egy kicsit lelkesebben nyelkedjed.

A bekokainozott garat csakugyan úgy tett, mintha megfeledezett volna magáról. Nyelt egy kis gumit, de attól úgy ki is józanodott, hogy mindjárt visszatessékelte. Brutálisabban be kellett rúgatni. Nem hajszálecsettel kapta a részegítőt, hanem valami hosszú nyelű kis meszelővel, amely leszolgált egész a bárzsingig.

- Ez most már egy csörgőkígyót is áteresztene. Mondtam, ugye?

A belgyógyászat határozottan kezdett nekem imponálni. Elismerésemnek kifejezést is akartam adni, mikor úgy éreztem, hogy legalább egy kilométert lenyeltem a hetven centiből. De a nyelvem első mozdulatától visszakéredzett mind a húsz centi.

- Oda se neki. Addig kezdted elülről, míg a végire nem érsz.

Vagy húsz perc alatt végigértem, igaz, hogy addig többet nyeltem, mint a legfalánkabb krokodilus. S az első igazi örömöm azt volt a betegségemben, mikor a makarónit nem belül tudtam, hanem magam előtt láttam a tányéron.

- No, mit tud a mekekuka? Mond-e esőt?

- Azt majd a lakmuspapír választja meg. Hogy kékül-e a vörös, vagy megvörösödik-e a kék? De amiatt igazán nem érdemes izgulnod.

Elnevettem magam. Megütődve néztek rám.

- Azt nevetem, hogy ezt is meg kellett érnem. Harmadikos gimnazista korom óta nevit se hallottam a lakmuspapírnak. Pedig ez volt az egyetlen kémiai kísérlet, amit Kunz tanár úr be akart mutatni, ez se sikerült. Hát most a tulajdon savaimon és lúgjaimon állom ki a lakmuskísérletet.

Hát a kék lakmusz meg is vörösödött, tehát a gyomor jól szuperál, megtermi a maga savait. De a vörös lakmusz nem mutatta azt a gyöngén alkalikus hatást, amire az epe kötelezné. Az epe abszenciában találtatott.

- No, talán holnap jobban sikerül - csomagolták el a gumigilisztát.

- Hát holnap is ezt játsszuk?

- Igen, csak holnap már félóráig bent hagyjuk a szondát.

Ötödnapra volt a döntő nyelés. Már akkor egy-két lélegzetvétellel lent volt az egész makaróni. Szinte örültem már neki, mikor szervírozták - mintha csak sejtettem volna, hogy most olyan idők következnek, mikor úgy gondolok vissza a szondára, mint az utolsó ízes ételre, amivel traktáltak.

Hanem ez az utolsó szondanyelés mégis gondolkozóba ejtett. Előre megmondták, hogy a szondát másfél óráig a keblemben kell melengetnem. Nem fog benne zavarni senki, rám csukják az ajtót, s megy mindenki a maga dolga után. Az én dolgom csak az lesz, hogy feküdjek a jobb oldalamon, és lógassam ki a számból a mekekukát. Danolhatok, füttyülhetek, csak arra vigyázzak, hogy ki ne tüsszentsem a gumit.

- Ez így nem jó lesz, kedves nővér - kapaszkodtam az ápolónőbe. - Mióta az eszem tudom, nekem nem volt olyan magános félórám, hogy semmit se csináltam volna.

- Talán tessék valamit olvasgatni - biztatott a kedves nővér -, én, ha kívánni tetszik, szolgálhatok is néhány kegyes elmélkedéssel.

- Mást gondoltam én, kedves nővér. Az idén még nem láttam a *Budapesti Szemlé*-t. Legyen kegyes áttelefonálni a Kultúrpalotába, hogy küldjék át a hat utolsó füzetet.

A kedves nővérnek aggodalmai voltak. Nem lesz-e az nagyon izgató olvasmány? Jobban szerette volna, ha a kegyes olvasmányokat karolom fel.

Nem engedtem a *Szemlé*-t, és csakugyan jól eltelt vele egy óráim. Akkor eszembe jutott, hogy még másképp is lehet hasznosítani az időt. Bekértem a doktorkisasszonyt.

- Nézze csak, kislány, énbőlöm vérpróbát is akarnak ma venni, meg az injekcióm se kaptam még meg. Nem lehetne azt most megesközölni mind a kettőt, még ilyen nagyon ráérek?

Keblemben a szondával, bal kezemben a *Budapesti Szemlé*-vel jobb karomat átengedtem a tűknek, és így szépen letelt a másfél óra. Akkor aztán kiszabadították belőlem a szondát, föltekintették a mekekukát, volt egy kis jövés-menés, a családot is betelefonálták, s akkor azt mondta nekem a professzor:

- Mit ígértem neked, mikor bejöttél?

- Azt, hogy a hét végén már kimehetek Deszkre az avarok közé - mondtam duzzogva. - De azért tegnap is csak telefonon dirigálhattam a Jánost.

- Fiam, a hétnek csak ma van vége, s én szavatartó ember vagyok. Délután már mehatsz Deszkre...

- Igazán? - pattantam föl az ágyból. Már úgy, mint ahogy a béka föl pattan a kocsinyomból, ha átment rajta a kerék.

- Igazán. El fogsz búcsúzni az avarjaidtól egy-két hétre. Hétfőn reggel pedig fölvisz a családod Pestre, és ott megoperáltatod magad, mert más segítség nincs.

Azt hiszem, minden embernek, akivel ilyen ítéletet tudatnak, az első gondolata: a halál. Talán nem mindenkié az, hogy: meghal, de minden normális emberé az, hogy: meghalhat.

Nincs mit titkolnom rajta, az enyém az volt - a körülmények minden latolgatása nélkül -, hogy meghalok. Nem mondom, hogy meglepetést nem éreztem, de megrettenést nem. Elég öreg ember vagyok ahhoz, hogy az életet ne tartsam többre annál, amit ér, s ne fogóddzam bele görcsösen abba a véletlenbe, hogy vagyok. Hátha az én csontjaim fölött is tüskerózsa nőne az uzsoki szorosban, vagy éger tövis a Doberdón? Elég sokat hallották tőlem, s mindig szívből mondtam, hogy akiket magam korú férfiakat itthagytott a háború, azok ajándékba kapták az

azóta való életünk minden esztendejét, s mukkanni sincs jogunk, ha most kapjuk meg a behívónkat.

Hát meghalunk, jó, az életért nem hullatunk több könnyet, mint amennyit megérdemel. Legalább egyszer kialusszuk magunkat altató nélkül, a kiskésit neki, s még akkor se érzünk viszketést, ha a jövő századok régészei kapargatják a combcsontunkat a kis vakarókanállal. Ez magánügy, rendben van, nem tartozik senkire. De hát azok, akiket itthagytunk? Akik ha nem volnának, hogy az egyik tenyerünkkel tartsuk, a másikkal betakarjuk őket, talán magunk jószántából is rég letettük volna már az élet unt hivatalát. Hát azokkal mi lesz? Azokat csak itthagytuk, hogy legyen, aki halottak napján gyöngyös koszorút hoz a sírunkra? Hiszen a gyöngy futná azokból a szemekből, amelyek úgy itták a mi képünket magukba, hogy soha el nem veszejtik többet, de a koszorút miből veszik? Miből, Úristen, miből?

- Rendben van - vettem tudomásul az ítéletet. - Ha se a szonda nem használt, se a *Budapesti Szemle*, akkor vállalom a kést. De nem utazok hétfőn, csak ahhoz egy hétre. Ennyi idő kell a dolgaim rendezésére.

A professzor, akinek a szemében mindig baráti simogatás volt, most nézett rám először szigorún.

- Nincs értelme a halogatásnak.

- Nincs értelme a sietésnek. Mi baj lesz abból, ha egy héttel tovább viszketek? Ne felejtse el, hogy én hivatalos ember is vagyok. Halott könyvek, festett vásznak, rozsdás vasak, kitömött madarak felelőtlen ura, akták és nyugták felelős rabszolgája. Mindent át akarok számolni a helyettesemnek.

- Százötvenezer kötet könyvet? Százezer gombostűre szúrt bogarat? Ötvenezer követ, cserepet, csontárat? Nagyon ravasz fiú vagy te, öregem.

- Márpedig nekem kell egy hét.

- Márpedig te hétfőn utazni fogsz. Akkorra várnak a szanatóriumban. Igaz?

Ezt a családomtól kérdezte. Három fej legörnyedt igenlő bólintásra. Bólintani akkor is tud az ember, mikor szólni nem. Mikor lenyaklott fejű halottakat bontok ki az ósírokból, mindig arra gondolok, hogy ezek igent bólintottak valami nagy kérdésre, amire idefönt nem tudtak válaszolni.

Én szólaltam meg elsőnek, tréfás vállrándítással.

- Persze, attól féltek, hogy ha a jövő héten is itthon maradok, beállok a templomtérré rabszolgának, aki a szabad akaratát siratja.

Akkor készültek a templomtéren *Az ember tragédiája* szabadtéri előadására. Minden este a rabszolgák üvöltő kórusán szunnyadtam el a klinikai ágyban.

...Nekem csak az operáció után mondta meg a családom, miért siettették az utamat. Nem mindennapos eset, de van rá klinikai példa, hogy a sárgaság váratlanul gonosz véget ér. A kis sárga katonák, az epeméreg molekulái a test birtokbavétele után megszállják a fellegvárat is, az agyat. Akkor aztán már nem segít az operátor kése se. Az elme elborul, és a mennyei kancellárián egy jótékony kéz az élet nyilvántartási lajstromában odaírja az ember neve mellé a *deleatur*-t.

## 7. MÁSOK KÖNNYEI

Azon végeztem, hogy több könnyet nem tékozlunk az életért, mint amennyit ér. Már csak azért se, hogy megmutassuk, milyen takarékos emberek tudtunk mink lenni, mikor már nem volt miért.

De a könnyekkel való takarékoskodás nem elhatározás dolga. Egyszer azt a tantételt fejtegette előttem egy tudós barátom (aki még akkor nem volt olyan nagy úr, mint most, de már akkor is nagyon okos ember volt), hogy minden ember számára már a születésekor ki van porciózva, hány csókkal tartozik neki az élet. Én a könnyekről hiszem ezt, amikkel mi tartozunk az életnek. Az élet rossz adós, de irgalmatlan hitelező. Egyetlen könnyet el nem enged abból, ami neki jár.

\*

Szombat délben szabadultam a szegedi klinikáról, s hétfő délre már vártak a pesti szanatóriumban. Mitől, kitől búcsúzhat el az ember, ha így kiszabják az időből? Az „illik, nem illik” ilyenkor már nem számít. Hogy a „muszáj” miért számít még a halál portikusában is, azt nem tudom. De vannak ilyen muszájak. Az ember azt hiszi, hogy addig nem tudna meghalni, míg azokat nem likvidálja.

Az első „muszáj” volt: Deszkre menni, búcsúvizitre az avarokhoz, akiket már egy hete énnálam nélkül dirigált Kotormány János mint helyettes kán. Nehéz ezt a muszájt megmagyarázni, de megpróbálom, már csak annak a sok jó léleknek a kedvéért is, aki énmiattam megharagudott mostanában az ősökre. (Még az olyan mindenkinek megbocsátó áldott ember is, mint Jánossy Gábor urambátyám, akinek két hónappal ezelőtt kelt szelíd feddése - tulajdonképp interpelláció a jó Istenhez a Szeged vidéki avarok tárgyában - ma került hozzám. Nemhiába ez a kézbesítési regula van ráírva: „adassék az én kedves öcsémnek alkalmas módon és időben”.)

Hát kérek mindenkit, aki jó szívvel van hozzám, ne vonja meg énmiattam gráciáját az ősektől, se ne féltsen tőlük. Tíz-százmilliom halott nem tesz annyi kárt, mint egy élő, nekem pedig egyenesen jótevőim voltak az ősök, mióta beléjük habarodtam. Előbb-utóbb rájön az ember arra, hogy az életet csak úgy lehet elszívlelni, ha megtaláljuk benne a testhezálló vesszőparipánkat. Mindegy, hogy az miféle bolondság, hiszen végeredményben valamennyi a Jozsáfát völgyébe visz. Lehet pénzgyűjtés, dicsőségghajszolás, tökmagtörögetés, háborúcsinálás, hűséges szívek keresése, a tengernek pillefogóhálóval való kimeregetése, hitalapítás, szappanbuborékfúvás, picézés - a fő az, hogy vesszőparipa legyen, az ágyunk lábához támasztható, hogy álmunkban is nyargalászhasunk rajta.

Az én vesszőparipám az ásatás; alapjában a legártatlanabb gyerekjáték, senkinek a vetését le nem gázolom, senkinek a lábára rá nem taposok vele. Tudomány? Persze hogy az, annak, akinek szakja, mégpedig nem szűkkeblű tudomány, ezer esztendő itt se előre, se hátra. De nekem nem tudomány, csak örökös találós mese, amin sose lehet elálmosodni. Hát még a sok gyakorlati haszna! Mikor én ásatok, tíz-tizenöt kilométert gyalogolok naponta, és negyven kilométernyit állok, ugrálok, guggolok, térdelek a sírokban. Tessék próbát tenni; mennyivel nagyobb passzió ez, mintha az ember rádióvezényszóra veri magát a földhöz, környezete multságára vagy rémületére. Hát még az, hogy négy-öt hónapig nem lát az ember úriembert! Ha már kiszaladt a tollamból, így hagyom, csak utána teszem, hogy nem volt szándékom ezzel az elszólással a nadrágviselő városi nemzetet megbántani, amelyhez magam is tartozom. Nincs is bennem semmi urbofóbia, de latiatuc feleim, ti magatok is igazat adtok nekem, ha jól meggondoljátok a dolgot. Mit tudunk mi, ha összeülünk eszmecserére? Egy kicsit unjuk és egy kicsit utáljuk egymást, noha vanília mosolygással, és mikor nagy urak tarka macskáit

miatt verjük az asztalt, mindegyikünk a szomszédja tarka macskáira gondol. Milyen más az, ugye, ha pulikról, borjúkról, csikókról, malacokról és végrehajtókról cserélünk eszmét olyan valódi magyar szánkültöttekkel, akik még csak nem is „tisztelt polgártársak”, hanem olyan „hallja kend”-ek, amilyenek a hunok meg az avarok voltak. Ez az igazi életmehosszabbítás, s ha nekem nem ez a vesszőparipám, akkor engem már rég a papírkosárba hajít szemétnak az a láthatatlan hosszú János, aki a mindenség nagy múzeumigazgatójának parancsára kaszával söpörget, és gereblyével takarít.

Hát ugye hogy illett búcsút venni az avaroktól? Nem illett, kellett. Nemcsak kijelentkezni tőlük, hanem be is jelentkezni hozzájuk, és megkérni őket, hogy majd nekem is szorítsanak egy kis helyet az öreg Numi Tarom isten asztalánál, ott valahol a fészerben, ahová a bukott istenek kerülnek.

A testvérbátyám kísért ki, aki a rossz hírekre leszaladt Pestről, meg ifj. Ferenc, aki szemmel látható büszkeséggel vállalta erre a délutánra a gondviselés szerepét.

- A nyugágyat is föltögyétők az autóba - vezényelt a fiatal úr, és rám borított két úti plédet meg két taxipokrócot. Féltettek a megfázástól, mert aznap csak harmincfokos volt a kánikula.

- A pehelypaplant nem borítanád rám, Ferenc? - kérdeztem bátortalan lázadozással.

- Ne félj, apapa, azt is ide tötte nagyika az ülésbe, azzal majd odakint takarunk be.

A gondviselést néha nehéz elviselni. De mit tegyen az ember, mikor mindössze húsz kilóval nehezebb, mint a gondviselés, s ő már nem tesz emberszámot, az unokája pedig már azt tesz?

A tethelyen mégis sikerült kibújniom a szeretet szelíd igája alól.

- Mi újság, János?

- Egy aknasírt találtunk, mög egy ürgét.

Volt annyi eszem, hogy először az ürge iránt érdeklődtem. Mekkora volt, merre szaladt, hova bújt? János mint értelmes ember, egy távoli vakondoktúráshoz kalauzolta Ferencet, felruháztán az egyik hun utód tasla kalapjával.

- Addig el ne mozduljon innen, Ferike, míg az ürge ki nem jön, s az Attila király aranyplajbászát nem hozza a szájában. Ha nem hozza, akkor üssön az orrára, és kergesse vissza, ha pedig hozza, akkor borítsa le a kalappal és szóljon neköm.

Ezzel a gondviselés egész délutánra elintéztetett, s vele az én nyugágyba és dunsztba tételem is. Most már nézzük, mi van azzal az aknasírral?

Ez különös találmány, ez az aknasír, aminek, ha jól, ha rosszul, én adtam a nevét, mert eddig nem volt neki. Nem is lehetett, mert itt a mi tájainkon én találkoztam vele elsőnek, néhány év előtt, én is csak egyetlenegy temetőben, a szegedi körtöltés mellett, egy nyíllövésre a villamos végállomásához. Avar temető volt, a hunok meg a magyarok közé eső, olyan ezüst- meg bronzencsembencsemekkel, mint a többi. Csak azzal a furcsasággal, hogy itt a halottak nem feküdtek rendes, becsületes avarok módjára, hanem állóformán támaszkodtak neki az elég meredek akna falának, amit rövid nyelű ásókkal véstek, kapartak a kemény, sárga agyagba. Miféle avarok voltak ezek? Mért nem úgy temetkeztek, mint a többiek? Kitől tanulták, honnan hozták a Tisza mellé ezt a különös divatot, mi értelmét tudták ennek az értelmetlenségnek? Lehet, hogy van, aki tudja, én nem. Magyarországon eddig ilyen temetőt a szakbeli nyilvántartás szerint nem találtak. Az Uralon inneni keleten se. Az Uralon túliról már van egy adat, de az is csak írásos. A szabítokról jegyzi fel valami arab hírmondó, hogy *kevélységből* állva temetkeztek, a hónuk alá szorított lándzsával. Akkor pedig nyomon lehetünk, mert a

szabir atyafi volt az avarral is, velünk is. Nagyon kutyahitű nép lehetett, amelyik ha vállon ütötték, a mellét feszítette előre. „Ide üss, ha mersz, az erre-arrádat!” Hát oda is ütöttek neki, úgyhogy már ezer évvel ezelőttre is csak a neve maradt. (De az ma is megvan a *Szibiria* szóban.)

Kedves figyelem volt a véletlentől, hogy éppen ezen a napon találta meg velünk a második aknasíros temetőt. Azt az embert, aki már halottnak érzi magát, rendkívül felüdíti, ha ilyen rangidősb kollégákkal találkozik, és látja rajtuk, mi lesz belőle, ha előrehalad a halotti pályán. Különösen az ilyen kevés halottal nagyon üdvös találkozni, aki úgy dugatta magát a föld alá, hogy az úr pokolban is úr, majd megmutatja őt odalent is, a jóreggelit neki!

Az úgynevezett emberi méltóságot semmi se alázhatja meg jobban, mint az ilyen kevély halott, aki nem fekszik, hanem állja a posztot a vermiben. Igen, állja, addig, míg a föld lazulni nem kezd. Akkor a stramm halott egy kicsit enged a negyvennyolcból. Térdben megroggyan, vállban megcsúszik. Amit a derekán hordott övdísznek, az a nyakába kerül galárisnak. A feje leszánkázik az ölébe, de egypár száz esztendő múlva már lent van a lábujjainál. Olyan, mintha a kevély halott a saját fejét taposná. A legtöbb szét is tapossa, mert abban a mélységben már rendesen felfakad a víz, s a gondolatok és érzések elhagyott dómja úgy szétmállik, hogy nem marad belőle egyeb, mint néhány szilánk meg az állkapcsokban a fogak.

- Látod, mi lett belőle - mondom a bátyámnak. - Pedig ez valami uralkodásra termett nagy kutya lehetett, igen szép farkasfogai voltak. Ha az ember elgondolja...

A bátyám nem akart átengedni az elgondolásnak.

- Gyerünk haza, fiam - fogta meg a karomat. - Tudod, hogy otthon nyugtalankodnak miattad.

Ránéztem, sápadt volt, és mintha könnyes lett volna a szeme, amely egy hosszú életen keresztül énám sohase nézett másképp, csak mosolyogva. Érdekes, gondoltam magamban, hogy még ilyen erős ember se győzi ideggel ezt a látványt.

- Hát mehetünk - mondtam egy kicsit vonakodva, mert szerettem volna látni, mit tud még a kevély halott. Függő, gyöngy, nyílhegy, csiholóacél lappanganak-e valahol a csontjai közt. - Csak Ferencnek kell még szólni.

Ferenc azonban már jött szaladva, és messziről lihegte:

- Apapa, mögvan!

- Mi van meg?

- Azt már én se tudom. Hozza a puli.

A puli egy döglött hörcsögöt talált valahol, s azt barátsága jeléül Ferenc lábaihoz fektette.

- Mintha ez nem ürge volna - bizonytalankodott Ferenc.

- Nem hát. Ez nagyobb, látod. Emlékezz csak rá a Brehmből.

- Ne mondd mög, apapa, már tudom. Bölény!

- Hát igen, kis bölény. Kár, hogy ebből már nem lesz nagy bölény.

A gyerek undorodva dobta bele a kis esett hörcsögöt egy aknasírba. De csak a szélére esett, hassal fölfelé, merev szemivel és tenyérformán nyitott kis mancsaival az eget vallatva: „miért, miért?”.

Mindig úgy voltam vele, s másoktól is hallottam már, hogy egy ló, amelyik a lábát törí az utcán, vagy egy gazdátlan kutya, amelyik döglődik az utcasarkon, jobban a szívére szolgál az embernek, mint egy vergődő embertársa. Nem valami emberséges dolog, de nem lehet leta-

gadni, mert most is így jártam magammal. A halott embert a régész érdeklődésével néztem. A döglött hörcsög keserűvé és haragossá tett.

- Miért, miért? - néztem föl én is az égre, s az jutott az eszembe, hogy holnapután talán az én szemembe is belemerevedik az a kérdés, amelyikre se felelet, se felelő.

Siettem beszállni az autóba, de aztán megint csak előbújtam. Mégiscsak elkezelek a hun utódoktól. Négy-öt olyan emberem van köztük, akikkel már esztendőök óta együtt háborgatjuk a halottakat.

- No, Vecsernyés Énok, mit üzen az Istennek? - nyújtottam le a kezem az árokvezetőnek, szemre, korra velem formás öreg magyarnak.

Nem írhatom le a Vecsernyés Énok üzenetét. Mit lehet tudni, a jó Isten talán imádságszámba vette volna, de küllemére nézve határozottan káromkodás volt, az is az öregéből.

- Ezt én meg nem mondom, Énok - húztam vissza a kezemet.

De jött vele Énok is. Ki a gödörből, letérdelt elém, csókolta a kezemet, a térdemet.

- Nézze, mögmondom úgy, ahogy van. Három tökéletes úriembört üsmertem az életben, a Kalmár baktert, a Gera kocsmárost, mög magát. Kettő már möghalt, hát most mán maga is möghaljon? Hát mindég az ilyenek köll möghalni? Mikor olyan sokan vannak, akiköt ménküvel köllene széthasogatni az Úristennek?

Nem nagyon igényeltem soha, hogy halotti beszédet mondjanak rólam, de azt hiszem, nincs az a császár, aki fölött szebbet mondtak volna a pedinterei, amilyent én fölöttem mondott a napszámosom. Csak az volt a kár, hogy fülem hallatára mondta, s így szégyellnem kellett magamat, mint tökéletes úriembernek.

A többi nem tartott szónoklatot, csak megemelte a kalapját, és megtörölte a könyökével vagy az öklével a szemét és az orrát.

- De most már kapcsoljon rá! - biztattam a sofőrt.

- Mindjárt otthon leszünk, igazgató úr!

Igen, otthon... Még egyszer visszafordítottam a szemem a bikanyálas, tücsökszós búzatarlókra: a kanászyerekek láthatatlan rőzsetüzeiből felszálló füstrojtokra, a hazatérő libafalkákra, a cigánykereket hányó szélmalomra s a leáldozó napra, amelynek vére végigcsorogta a felhőpaplant, mint Attiláé a nászvánkost. Tudtam, hogy szentimentális vagyok, de hát az szégyellnivalóbb, mintha ezen az utolsó napszállaton arra gondolnék, hogy mennyivel is szállították le a fizetésemet?

- Tudod - csak most eszméltem rá a bátyám hangjára -, te már olyan esztendőös lehettél, mikor én először láttalak. Akkor jártam én a hatodik gimnáziumba Kecskeméten. Édesanyánk egy kicsit restellte is előttem, a nagy deák előtt a kései Fercsikét, de az édesapánk úgy volt veled, mint farsangháromnapkor a borával. Mindenkit behívott az utcáról, hogy segítsen neki örülni...

Az elbeszélés hangja egyre halkult. Több volt benne a könny, mint a hang. A halántékomban dobolni kezdett a vér, a szemeim előtt összefolynak a templomtornyok és gyárkémények. Hogyan? Hát lehet az, hogy nemsokára az én lányom is így mesél rólam az unokáimnak?

- Tudjátok, mikor a ti apápatok még itt ült az asztalnál, és az ölébe vett benneteket...

Egy nagy könny csöppent a kezem fejére. A forróságáról éreztem, hogy az enyém. Mert mégiscsak magunk tudjuk magunkat legforróbban megsiratni.

## 8. ISTEN TÉRDEIN

Mindenki vehette már észre, hogy a kisgyerekek, mikor már beletanultak az életbe, nagyon szeretnek halált játszani.

- Apu, aljál meg - mondta nekem valamikor a lányom, mikor heverésztünk a szőnyegen, és megunt a bevezető játékot, a fésűcskézést.

Most a kisebb unokám mondogatja a lányomnak:

- Anyu, aljál meg - s ugyanazzal a mozdulattal takarja fehér kötőcskáját az anyja arcára, amilyennel engem beterített a lányom.

Pedig az unokám még sohase látott halottat. Akkor még a lányom se látott, mikor azt játszatott velem. Csak hallottak róla a nagyoktól, mint száz más dologról, de ez nem gurult ki a kis markukból, mint száz más dolog. Ezt a furcsaságot szorították, gyúrták, gömbölyítették, míg lett belőle valami. Az élet első nagy titka, amiből a gyerek játékot csinál, a halál. De csak addig, míg valamennyire meg nem emberkedik, s az első koporsó vagy az első sír fölött meg nem sejtí, mi az a halál. Akkor kiejti a kezéből ezt a különös játékot, s ha később a lába alá kerül, akkorát rúg rajta, hogy a legmesszibb sarokba guruljon. Azt hiszem, egészséges ember legfeljebb a más halálára gondol, a magáéra nem.

Én nyilván sokáig maradtam gyerek, mert még akkor is játszottam a halállal, mikor az élet már a nagy-ezüsttel is fölcifrázta hajamat. Úgy is méregettem a halál folyamának mélységét, hogy föléje hajoltam, és egészen közelről nézegettem benne az arcomat, de most nem erre a be nem fejezett tanulmányra gondolok. Hanem azokra az órákra, amikor csakugyan kisgyerek módjára játszottam meghalást. Mindig szerettem az alkonyati nagy hóhullások vándora lenni, s menni, menni a tiszta fehérségbe, addig, míg valahol fáradtan belezuhanok, s arccal fölfelé várom, hogy az égből lelibegő fehér kötény betakarjon. Ez szép játék volt, különösen gáz-kályha mellett, amely énekelt is, gyertyákat is lobogtatott, de mindig megborzongva hagytam föl vele, mikor odaértem, hogy már tavaszodik, nem hóban fekszem, hanem piszkos lucskokban, és kiéhezett, sóvárszemű varjak cserélnek rólam eszmét a kopasz fűzek ködöt csurgató gallyain. De a nyári haláljátékoknak is mindig ilyen csúnya végük lett, akár a buckák akácai alól meredtek fel a felhőkre, akár a rozsok széliben csepegtettek álmotjezt szememre a pipacsok. Hogy lenne az, ha én ebből a nagy heverésből csak *odaát* ébrednék föl? De hol az az *odaát*? Lent, fönt, az örök sötétség vermeiben, az örök világosság hegyein? Adnak ott nekem határátlépési igazolványt, amivel jöhessek, mehessek a földre, szellőcske képében meg-simogatni azokat, akiket szerettem; játékosan megborzolni egy-egy fürtöt a fejen, amely a rám gondolástól hajlik meg a lámpa fényében; mint szakértő súgni az unokámnak, ha nem tudja a hittanvizsgán, hogy melyek „a négy utolsó dolgok”; igen, és megbosszantani a peckes és gögös embertársakat, lefűjvén fejükről a köszönéstől meg nem kopott szélű kalapot, hogy döcögő pocakkal szaladjanak utána a nagyutcán, mind szabad lesz ez nekem, és akkor ha visszarepülök a másik tartományba, ahonnan még nem tért meg utazó, ott meggyónhatom Agócs tisztelendő úrnak, hogy „az utcán az öregebbeket nem tiszteltem”? Jött felelet az égből is, a földről is, de nem azoktól, akiktől vártam. Méregzölden ragyogó legyek csaptak le a homlokom verejtékére, hangyák szaladoztak az ingem alatt, kis fekete bogarak próbáltak árkot ásni a karomba, és araszó hernyó hidegét éreztem nyitott tenyeremen. Nem, ebben semmi szép nincs, konstatáltam mindig, visszaszivarován magam az életbe, és örülve neki, hogy lesöpörhetem magamról a halál faunáját.

Így játszottam én, öreg fiú, a halállal addig, míg másfelé volt szolgálatban és most, mikor az én ágyam szélére ült le - ó, most tudtam meg, mi az a „gemitus mortis”. Nem az, amikor jajgat vagy ordít az ember ijedtében; az se, ha vánkossa fúrja a fejét és az ágyat reszketteti a

zokogásával. A nagy káromkodás, meg a nagy sírás jó lehet. Kínok sziklái szakadnak föl a lélekből, és szétporlanak a könnyek zuhatagában. De mikor a könny nem zuhog, csak szivárog, akármire veti az ember a szemét. És nem lefelé gurul az arcon, hanem vissza, befelé, a szívbe szivakodik. Ez a vetélt könnyekben való, soha el nem álló, mindig elülről kezdődő haldoklás, ez az, amit temetéseken eddig soha meg nem értettem:

- *Circumdederunt me gemitus mortis...*

\*

Az utolsó vasárnap, amit otthon töltöttem. Az volt a magam könnyeinek vasárnapja.

Még az egész ház aludt, mikor én már lent tébolyogtam a kertben. Hogy is maradhattam volna a szobákban? A halállal karonfogva botladozzak ott, ahol szelíd kis hűga, az álom tipeg egyik vánkostól a másikhoz?

Akit évődve anyamadárnak szoktunk hívni, mikor még röpködtünk a világban, csakugyan fészkeből kihullott madár módjára vészelt el a takarója bokra alatt. Csak tenyérrel fölfelé fordult vézna gyerekkeze látszott ki alóla, az enyémet kérte vele, és vérehagyott kis arca, mint az én kínjaim megmerevedett tükre. Úgy sírta magát álomba, hogy zsebkendőjét szorította a szájára, nehogy az én altatóval is fukaron porciózott álmomat elriassza. Szegény kicsi anyamádár, hát csak nem lehettem gyengédteletlenebb nála? Elsikkasztottam a fejéhez készített vekkert, amely kiszámíthatatlanságával egy kicsit az agyonregulázott életet szimbolizálja. (A ház szegény kicsi zsarnoka, mint zsarnokságának egyetlen áldozata, előre szokta igazítani húsz perccel, én emberségből visszacsavartam negyvennel, és a mindenkori Mária ösztön és tapasztalat alapján hátrakorrigálja másfél órával.)

Amint fölemeltem az ébresztőt, amelynek hivatása eredetileg az én íróasztalom ékítése volt, a villanyfényben megcsillant az aranyozott számlapba vésett dedikáció: *Csak a boldog órákat mutatom...* Az első nyilallás a szívben és az első elharmatosodása a szemnek.

Odalopakodtam az ajtóhoz, amelyik mögött a lányoméka alszanak. Az ő éjszakájuk is későn kezdődhetett, elgyötörtségükben égve felejtették a villanyt, átszűrődik a fény az ajtó alatt a szőnyegen, mintha vérfoltokat látnék. Verbénák és szalviák lepergett szirma, ezeket még az éjszaka szedte Panka, hogy reggel majd ezek köszöntsenek a szobám ajtajában. Vak ujjaimmal tapogatom a virágokat, mit érzek rajtuk, könnyet, harmatot? Ügyetlenül fellököm a vázát, kicsit koccan a küszöb rézlemezén, ijedten hallgatódzom, fölvertem-e valakit. Békés csend, csak a halántékomban dobol a vér - indulót a véremben nyüzsgő kis sárga katonáknak.

Már a lépcsőházban botorkálok, mikor fölsíró gyerekhangot hallok.

- Apapa!

Máig se tudjuk, a Ferenc hangja tántorított-e meg vagy a Mötyőé. Ők se tudhatták, álmodtak. De nekem olyan volt, mintha az öt betű öt ujj lett volna, amely kimondhatatlan messzeségből nyúl utánam, de már nem ér el, és nem bír visszahozni.

- Ó, szegénykék, szegénykék!

Biztos, hogy ezt gondoltam, őszintén és becsületesen, de nem biztos, hogy őket sirattam.

\*

Még a fák szeméből se ment ki az álom, nem madár szárnya rebbentette meg a leveleket, csak cikázó denevéreké, de a tejutat már kezdte fölinni az augusztus végi hajnal. Jeans csillagászati könyvén aludtam el éjfél után, azon, ami azóta magyar fordításban is megjelent, valami meg is ijesztett benne, de nem jutott eszembe, mi volt az, s ezt próbáltam megtalálni az égen.

Azonban a sápadó drágakövek közt nem láttam mást, csak a gyermekkorom óta ismert csillagokat, hallgatag barátaimat az égi mezőkön, akikkel sokszor kicseréltük titkainkat. Megkerestem a Véga zafirját, a Félkenyércsillagot, a Cassiopeia nagy W-betűjét - ó, hogy reszkettek könnyeim reszketésében!

Mit sirathat egy embermuslinca a csillagokon? Nyilván nem azt, hogy azok most már elárvulnak, nem lesz szem, amely nézegesse őket, kar, amely kinyúljon értük, agy, amely felszédüljön hozzájuk. Mindig lesz szem, amely sóvárogva nézze a ragyogó talányokat, mindig lesz kar, amely a szív boldogságát vagy nyomorúságát fölemelje hozzájuk, mindig lesz agy, amelyik visszasugározza a fényüket, de az nem az én szemem, nem az én karom, nem az én agyam lesz. Ha velem együtt elveszne a föld, és kialudnának a csillagok, mi fájdalmas lenne akkor a halálban? Nem azokért vonaglik a szív, akik itt maradnak, hanem azért, hogy neki el kell menni.

Hallottam egyszer egy öreg emberről, aki már sok-sok évig nem csinált mást, csak ült a padon a háza előtt, és pipázott reggeltől estig. Mikor eljött a halála órája, akkor megparancsolta a háza népének, hogy azt a padot rögtön pusztítsák el, mert ő addig nem tud meghalni, míg meg nem bizonyosodik arról, hogy az ő padján más nem ülhet. Én mindig azt tartottam, hogy ez az ember volt a világon a legrosszabb ember. Pedig csak őszinte volt. Az ember sohase olyan önző, mint amikor már semmi értelme sincs az önzésnek.

\*

Beszélgetés a reggelinél, amit mindenki a másokra erőltet, mert ő maga megfulladna tőle.

- De édes drágánk, csak nem gondolod, hogy ma is beengedünk a hivatalba?

Ma is... Ez nem azt teszi, hogy „vasárnap”. Ez azt teszi, hogy „az utolsó nap”, csak senki se meri kimondani. Előkaparászom a zsebemből a könnyvédőt, a zöld szemüveget.

- Már megyek is. Micsoda gondolat az, hogy éppen ma ne mennék be? Rendben kell hagyni a boltot. Akták sürgősségét elintézni. Nyugtákat revideálni. Kulcsokat és kasszát átadni a helyettesemnek. Már tudniillik az adósságkasszát. Hogy hová mennyivel tartozik a szegedi közművelődés.

Senki se mosolyodik el. Felállok és telefonálok autóért. Gyalog hamarabb beérnék, mint ahogy a beszállás, eligazkolódás, kiszállás tart, de nem akarom, hogy a vasárnapi járókelők rajtam nézelődjenek.

Valakiből kicsordul a sírás.

- De éppen ma...

- Nem értem, mit akartok. Hát nem mindig így szoktuk, ha szabadságra megyek?

- Ti-it, ti-it - csipog az autó. Meg lehet ismerni, hogy Ferenc csipogtatja már, akinek barátsági szerződése van minden sofőrrel. Arra gondolok, hogy biztos a temetésemen is gyászindulót nyegget az autódudán.

Nagyon nehezemre esik megkeményíteni a hangom, mikor megszólalok.

- Egy esetben itthon maradok. Ha egyedül eresztetek föl az operációra. Átesnék én azon, mint orosházi ember a disznóvályún, csak... csak látjátok... csak... nem bírom én azt, hogy titeket így lássalak...

Nem marasztottak tovább. Ők maguk ültettek be az autóba.

Mondhatnám azt, hogy a kötelesség vitt be a Kultúrpalotába. Más mondhatja, de én nem, mert én tudom, hogy a gyávaság vitt be. Menekülés volt a gemitus mortis előtt. A halál mindenre képes, de arra csak nem, hogy leüljön az íróasztalom mellé, a nagy székbe, mikor én hivatalos számadásokat csinállok? Kétszáz-egynéhány nyugtának ezerötszáz-valahány tételén végiglegelni, először számszerűségi, aztán leltárszerűségi s végül okmánybélyegszerűségi szempontokból. Hogy csakugyan négy-e a kettő meg kettő, rajta van-e a nyugtán a szárazbélyegző, meg a nedvesbélyegző, nem maradt-e le róla az olvashatatlan aláírás, tintával van-e az eszközölve, vagy tintaceruzával, vagy csak közönséges plajbással, mert akkor nem gilt az egész, hiába olvashatatlan. Legfőként pedig, hogy elegendő-e rajta a bélyeg, és oda van-e az ragasztva, ahová kell, és át van-e írva, és nincs-e fogyatékosan írva, vagy nem túlzottan van-e bele írva abba a gyönyörű bélyegmezőbe, amely sokkal kényesebb az Isten által teremtett mezőknél.

Nos, a halál ezt mind végigülte, ott az asztalomnál, néha el-elvigyorodva, hogy „látod, evégből rendeltetted te a földre”. Délben jött értem az autó, félóra múlva már döcögött velem vissza.

- Este mikor menjünk érted, lelkem?

- Majd... majd telefonálok.

Nem lehetett a telefonálásom kivárni. Soká tartott, míg elkészöntem a csöndes partoktól, amelyek közt életem vize elfolydogált. A könyvespolcoktól, az elődeim arcképeitől, amelyek egy kicsit gúnyosan néztek rám a falakról, „no látod, tebelőled se marad több”, a virágaimtól, kis akváriumom halacskáitól, amelyek utoljára szedték le ujjaimról a szárított daphniákat, a tollszáráktól és a piros és kék üvegcserepektől, amiket azért őriztettem az asztalom egyik fiókjában, hogy néha, fáradtan előszedjem őket, és rajtuk keresztül nézelődjem a világba. Bedobtam őket a kályhába. Énbőlőlem is padpusztító rossz ember lett.

Este tíz óra volt, mikor a vőm értem jött.

- De édesapám, tetszik tudni, hogy korán indul a vonat, reggel ötkor kelni kell.

- Pedig még otthon is lesz egy kis dolgom, fiam. Jó, hogy te jöttél értem, legalább szót érthetünk. Még végrendeletet is írnom kell.

- Ugyan, édesapám...

- Ne gyerekeskedj, fiam. Tudod, hogy nem a palotáim és domíniumaim akarom köztetek elrendezni. Az édességeimet szétszotogattam az emberek közt, nektek csak keserűségek maradnak, legalább ezekről tudjátok, mit hol keressetek.

A nagy, erős ember keze reszketett az enyémben, mint a kisfiáé szokott, ha kikap.

- Mért gyötri magát, édesapám, ilyen gondolatokkal?

- Azért, mert aztán senki sem gyötri magát értetek helyettem. A jó barátok egyszerre szét fognak rebbenni, mint a meghajított verebek. Azt mindig úgy szoktuk csinálni.

\*

Éjfél felé járt, mire aláírtam az utolsó rendelkezéseimet, amelyekben lekészöntem az élet hivataláról. Néhányszor halkan rám nyitották az ajtót, és megkérdezték kétségbeesett suttogással:

- Édes drágánk, hát mit akarsz?

- Hagyjatok! - vágtam le haragosan a tollat. - Feküdjete le. Ma még nem kell engem virrasztani.

Minden elcsendesedett, csak én nyögtem fel. Most jutott eszembe, mi rémített meg a Jeans könyvében. Az élet üressége. Atomjaiban a protonok körül ijesztő távolságban kering az elektronok naprendszer. A csillagok közt olyan sivár ürességek tátonganak, mintha a bazilikában négy darázs röpülne a négy világtáj felé. A csillagász ugyan pályaudvart mond, vagy árucarnokot, de én bazilikát gondoltam, és egyszerre a félegyházi öregtemplomban voltam, kisfiú, aki alig látszott ki a padból, és betűztem a fehér prédikálószek aranybetűit:

- *Quis, ut Deus?*

...Egyedül, egyedül, egyedül, mindig mindnyájan egyedül vagyunk a csillagok alatt a teremtés ürességében! Engem olyan sokan szerettek, hol vannak most azok? Hol az a kéz, amelyikben megfogódzhatnék? Egy szikra meleget ki ad a mindenség fagyasztókamrájában? Félek, reszketek ebben a sugaratlan sötétben, ki zümmög nekem bátorítást a fülembe?

Lehet, hogy giccsnek nézik a most következőt, akik olyan egészségesek és okosak, mint én voltam azelőtt. De hát mi közöm nekem őhözájuk, és az önmaguknak is hazudozó emberek pózaihoz? Mért ne vallanám úgy, ahogy volt?

- *Quis, ut Deus?*

Ahogy elhomályosult szememben felvillantak az aranybetűk, már megbékéltem, szelíden, könnyeken keresztül mosolyogva pihent fejem a jó Isten térdein. Jól megértsen, aki idáig elkísért a kálváriámon. Nem valami filozófiai entitásra gondolok, nem valami panteisztikus fogalomra - én akkor kisgyerekké váltam, mit tudhattam én filozófiáról és teológiáról? Az igazságos Isten felé se nyújtottam ki a karom, mi lenne mindnyájunkból, ha az Isten főügyész volna és törvényszéki elnök, és törvénykönyv alapján ítélné? Énhozzám a jó Isten hajolt le, az, akit gyertyafüstös ódon oltárképekről ismerek, úgy, fehér szakállasan, kék palástban, és odasimogatta a fejem a térdére:

- No mi az, kicsi fiú? Megijedtél? Mitől, te kis bolond? Hát nem tudod, hogy én mindig vigyáztam rád? Hát nem látod, milyen világos van, ahogy rád nézek, hát nem érzed, milyen meleg a tenyerem, amivel az arcocskád betakarom?

A szempilláimra tette az ujjait, és többet nem látta könnyem senki. Mosolyogva léptem ki az enyéimekhez.

- Hát ti még most se feküdtetek le? Mindjárt elosztják az éjszakát.

Meglepődve néztek rám, s most már ők is mosolyogtak.

- Addig bepakoltunk neked mindent.

Panka felemelte a Jeans könyvét.

- Csak ezt nem tettem még be. Nem tudtam, ezt akarod-e elvinni az útra.

- Ó, dehogy - nevetem el magam -, többet tudok én annál. Jókaikat tegyél be, fiam. A *Hírhedett kalandor*-t, meg a *Görögtüz*-et.

- Mást ne?

- Meg a Ferenc kis bibliáját. De ne a harmadikost, hanem az elsőosztályost!

## 9. MILYEN HŐS VOLTAM ÉN!

Nincs az a Tisza-parti öreg fűzfa, amit úgy benőtt volna a szakálluzumó, mint ahogy engem beszövegett a családi és baráti legendák ezüstburjánja. Ha az Isten megszorítja a *maradváim*-at, azok egypár száz esztendő múlva, amikor körülbelül visszajutunk a kőkor derekába, nagy vaddisznótort fognak ülni emlékezetemre az Andrásy-úti nádasokban, és a hordafőnök, kezében a kabaktökből mívelt kulaccsal, ilyen tósztot mond a tiszteletemre:

- Atyáink atyja, nemzetségünk nagy örege, akiről fönntartotta a törzsi szájhagyomány, hogy egy akkori vadembert, noha csak kezdő volt ezen a pályán, mézbe hempergettél és lángosba törölggettél, karolj föl minket is, mostani aktív vadembereket, a te végtelen bölcsességeddel és jószággoddal, s legalább egy kis bodzalekvárt és tönkölybodagot járd ki nekünk a hatalmas Ökulunkulu istennél.

Egy darabig igyekeztem magam kiszabadítani ebből az igazi mivoltomat megszépítő ezüstburgyingből. Magyaráztam az illetékes köröknek, hogy nem vagyok én okos ember se, jó ember se, nemhogy szent ember volnék. Az okosságom csak fáradt öregség, a jószágom csak lustaság meg gyávaság. Ami pedig a szentséget illeti, hát legföljebb „szent életű vassfazék, csak a füle kormos”. Az én füleim köré tehát ne szerkesszenek glóriát, és ne tegyenek engem szobornak a sifonér tetejére, hogy az unokáim olyan félő tisztelettel pislogjanak föl rám, mintha valami főbakter volnék - akire csak a háta mögött szokás nyelvet öltetni. Hagyjanak meg engem annak, aki vagyok. Olyan cserépmédvének, mint amilyen az íróasztalom sarkán silbakol, pipadohányt tartogatván kebelében, de azért állja azt is, hogy kávént öntögessenek bele, sőt Möttyő kezéből még a lekváros kenyeret is beveszi, glicerinnel kellemesítve. Ezt apapa is mind vállalja, de azt az egyet nem, hogy a saját családja olyan mértéktelenül túlértékeltje, mint az adóhivatal.

Hiába, az eksztázis ellen nem használ semmi, akár a család veszi körül vele az embert, akár az adóhivatal. Mire megöregszik az ember, megadja magát. Annál is inkább, mert ahogy avul, úgy javul is, s ha akarja, ha nem, lassanként csakugyan szent ember lesz belőle.

Hanem az ellen mégis tiltakoznom kell ország-világ előtt, hogy én olyan hős volnék, amilyen hős hírébe a szanatóriumban kevertek. Nemcsak a családom, hanem az ápolónőm is, az orvosaim is, maga a professzor is, az operálás nagymestere. Lehet, hogy mire majd végérvényesen összeszedem magam, annak az öröme díszdiplomát is kapok róla, milyen példás magaviseletet tanúsítottam én akkor, mikor a nagy egzáment letettem. Az operáció előtt nem nyöszörögtem, az operáció alatt egy feszítő mozdulatot, egy vonaglást nem tettem, s az operáció után három hétig se egy szisszenésem, se egy nyikkanásom senki nem hallotta. A történelem Mucius Scaevola óta nem mutat fel ekkora hőst. De én annál is különb vagyok, mert ezt a római fiatalembert az az ambíció fűtötte, hogy ezzel a karpörkölési históriával belekerüljön a történelembe. Engem pedig ez esetben igazán semmiféle ambíció bolhája nem csípett.

Nos, hősiségem legendáját lábbal kell tipornom. Nemcsak az igazság érdekében, hanem azoknak az embertársaknak az érdekében is, akiket ezután fognak operálni, s nem minősítenek olyan hősnek, mint engem. Énrám ne hivatkozzon egy feleség se, ha az ura tombolni talál az operáció után való nap, s ne bősztse azzal, hogy „látod, fiam, ez az izé is milyen hősieken viselte magát, pedig az nem bankigazgató, csak egy könyvtárigazgató, és valóságos aggastyán tehozzád képest”.

Nem, én egy csöppet se voltam hős, se ijedtségből, se pózból - mert a közönséges hőstettek rendesen vagy az egyikből, vagy a másiktól születnek. Ha én valami fájdalmat érzek, bizonyosan én is nyöszörgök vagy ordítok, mint más rendes ember. De én nem éreztem semmi

fájdalmat. Ezt nem akarta nekem senki elhinni, pedig ez így volt. Hogy hogy lehetett így? Azt Winternitz professzor úr tudja megmondani, ha tudja. Aki engem úgy vágott fel, és úgy varrt össze, hogy én se az operáció alatt, se utána addig, míg a szanatóriumban voltam, annyi fájdalmat nem éreztem, amennyivel egy körömggyulladás jár.

No igen, de az operáció előtt? Hát a gemitus mortis-on én már akkor túl voltam, ahogy az előbbi fejezetben megírtam. S ha maradt volna bennem valami kis nyugtalanság, az is megszűnt volna abban a percben, amikor először fogtam kezét a professzorral, és anélkül, hogy néztem volna, az ujjaimmal éreztem, milyen kicsi és vékony keze van. Volt barátom, aki a beteg ember elfogódottságával számolva, óvatosan előkészített rá, hogy a híres operatőr nem szirupos ember. Csakugyan nem az, s én ennek már első látásra, hallásra örültem. Kiéreztem belőle, hogy ez a sovány, törekenynek látszó s nem nagyon kellemkedő ember valami olyan hallatlan biztos kezű és biztos agyú gladiátor, akit a halál nagyon respektál. Pár nap múlva s később heteken keresztül, mikor egy-egy órát is elbeszélgetett az ágyam mellett, mindig elmosolyodtam rajta, ha valamelyik ápolónő kéréssel vagy kérdéssel nyitott be.

- Várjon! - csattant föl a professzor kemény hangja.

Azon mosolyogtam, hogy én ezt mindjárt kinéztem ebből az emberből. Azt, hogy ő a halált is mindig így szokta elparancsolni a küszöbről:

- Várjon!

\*

Az operációs impressziók különben olyan gyorsan elszáradtak bennem, amilyen frissen kínoztak az előtte járt hetek, hónapok visszacsúszkáló rémei. Lehet, hogy nem is igen voltak impresszióim. Fáradt, fásult, mindenbe beletörődött voltam már akkor ahhoz, hogy érdekeljem magamat. Körülbelül ráhibáztam a hangulatom karakterére, mikor az utolsó vacsorámat feltálták. Sertéskarajt savanyú uborkával! Nekem, akinek hónapok óta minden tilalmas volt, aminek íze van! Egy pillanatig csodálkoztam, aztán elnevettem magam.

- Persze, így szokás a siralomházban, akasztás előtt. Hadd legyen még egyszer az életben öröme a nyomorultnak!

Hiszen ha legalább örömem lett volna ebben a végső izgalmi tényben! De én a savanyú uborkát sohase szerettem. Hanem azért letologattam a gallér mögé az utolsó falatig.

- De hát mért eszed, lelkem, ha nem ízlik? - simogatott a feleségem.

- Így stílszerű ez, édes gyerelem. Életemben ritkán csináltam azt, amit szerettem volna, de rendesen eleget tettem annak, amit az élet rám parancsolt. Most már csak nem kezdek új divatot?

\*

Egészséges koromban sokat elfantáziáltam azon, néhány írásomban is, hogy kire, mire gondolok én majd az utolsó órák párnáin. Most már tudom, hogy kicsiben ez is úgy van, mint a világtörténelem, amelyet még sohase számított ki előre senki, mert mindig más fordulatot vett, mint aminőt a mindenkori Spenglerék és Wellsek jóslottak.

Amint betoltak a műtőterembe, még egyszer hátrafordítottam a fejem, hogy mielőtt becsuknák az ajtót, még egyszer odainthessek a küszöbön roskadozó kis öreg nagyságának, azzal mosolyogtam rá, amivel otthon biztatni szoktam, ha ifjú Ferencsel vagy Mötyővel szemben alkalmazásba kell venni a házi fegyelmezés szigorúbb eszközeit:

- Csak férfiasan, Ilonka!

Aztán elfelejtettem mindenkit, aki odakint maradt, s csodálkoztam rajta, hogy a teremben még nincs senki. Nem láttam benne mást, csak egy nagy sárga vászonfalat, de azon mindjárt észrevettem egy kis kék pillét, s meglepett, hogy Pesten is van ilyen. A kertből tévedhetett be az ajtón vagy az ablakon, s egy kicsit megzavarodva gubbasztott a virágtalan vászonmezőn. A falon túl csörrent valami, ráeszméltem, hogy mégis vannak itt emberek, a pille is fölrebbent, és szétnyitott szárnyal keringett felettem.

- Pávakék - gondoltam, s egy nagyszívű pap barátom jutott az eszembe, kitűnő orientalista, akivel azonban egy évben egyszer ha találkoztam. Ő mesélte nekem valamikor, hogy Rómában bizonyos monsignoréra megharagudott egyszer, mert az azt mondta neki, hogy a magyar nyelv nagyon mekegő a sok *e* betű miatt.

- Az ám, mit szólt volna a monsignore akkor, ha ezt a magyar mondatot hallotta volna: „*pávává vált!*”

Ez volt az utolsó gondolatom. De hogy közben mi történt velem, kik, hová helyeztek, mi lett a fallal, azt nem tudom. Az altatóm alakját se látom, azt se, amit az arcomra tesz, csak a hangot hallom:

- Számoljon hangosan.

Arról megint tudok, hogy a *tizenkettőt tienkettő*-nek mondtam, sőt a magam messziről jövő hangja is a fülemben van, amivel mentegettem magam:

- A *z* betűt már nem jól látom. Tienhá...

Tovább nincs. Azt már csak hallomásból tudom, hogy az alatt a másfél óra alatt, amíg a túlán és innen közt voltam, nagyon rendesen viseltem magamat. Nem az én érdemem, ezt csakugyan nem foghatom magamra. Túlán az Isten kezében voltam, ideát a Winternitz professzorében.

\*

Azt is csak szavahihető forrásból tudom, hogy negyedórával a műtét után kezdtem nyitogatni a szemem az ágyamban. A túlvilágról való visszatérés pillanata ez, aminek igazság szerint örülni kellene, de rendesen rettegni szoktak tőle. Az ápolónő biztatta a feleségemet:

- Tessék odamenni hozzá. Nem valószínű, de hátha megismeri.

- Lelkem, tudod, ki vagyok?

Mondják, hogy mosolyogtam.

- No hallod? Hát hogy lehet ilyent kérdezni? Mért kérdezed, Ilonka?

- Tudod-e, drágám, hogy csakugyan kövek csinálták azt a csúnya sárgaságot?

- Kövek? - kérdeztem nyugodtan, s már megint aludtam. De csak tíz percig. S arról már tudok, hogy akkor én szólaltam meg:

- Kövek? Hány volt?

Szegény anyamadár már akkor mosolygott is, s megcsörrentette előttem a drágaköves üveget.

- Nyolc. Eltesszük vitrinbe.

Az első haragos szó.

- De akkor a vitrint is eltedd, hogy én ne lássam! - kiáltottam. - Még csak szép kristályalakjuk sincs.

Pár órai alvás. Jön a professzor, fogja a kezem, kérdi, hogy vagyunk, jól?

- Persze - mondom -, mért ne lennék jól? Szeretnék rágyújtani.

- Hogyne, szivarra, nem?

- Mégpedig virzsiniára, itt van az éjjeliszekrényben.

- Pedig egészen rendes a pulzus - nevetett a professzor a doktorkisasszonyra.

Azt hitték, félrebeszélek. Pedig nyilván jó lett volna, ha megengedik, hogy egy-két szippantással azon frissiben meggyőzzem magam:

- Nini, én csakugyan itthon vagyok. A földön.

\*

Arra, hogy énrajtam műtétet végeztek, tulajdonképp csak éjszaka eszméltem rá, egy furcsa *Wunschtraum* révén.

Gyerekkorom óta mindig szerettem volna Mózes és Jézus lábnyomait látni - nyilván azért, mert az én első meséskönyvem az ó- és új testamentum volt. A Nyugatot, ahová sose kíváncsoztam, jócskán összecsavarogtam, de a Keletre sohase jutottam el. Most végre oda is elvitt az álom, noha az engem nemigen szokott repülőszőnyegére ültetni, legalább alva nem. Egyszer-kétszer ha álmot látok egy esztendőben.

Egész betegségem alatt ez volt az egyetlen álmom, az operáció éjszakáján. A Szentföldön jártam, de nem modern ember, hanem középkori zárandok módjára, kámzsás szőrscuhában, fapapucsban és a derekamon kordával. Úgy, ahogy Julián barátot láttam a régi Vasárnapi Könyvtár apró fametszetén. Pálmafa alatt ültem, de a kezemet kinyújtottam az árnyékból, és tapogattam a homokot, hogy olyan forró-e az, mint a szegedi tanyák közt. Valaki kiszólt a pálmafa koronájából - és nyilván az Ezeregyéjszakából -, hogy adjak neki egy ital vizet.

- Várj - mondom -, mindjárt leoldom a fapoharat az övemről.

Sokáig kerestem a bal oldalamon. Ott nem volt. Ahogy a jobb oldalamon kotorásztam, mintha különös forradásokat éreztem volna a testemen.

- Milyen furcsa, barkák nőttek az oldalamon.

Ezt hangosan mondhattam, mert a másik ágyból megszólalt a feleségem:

- Mit dolgozol te olyan nagyon magadban, lelkem?

Már akkor ugrott is ki az ágyból, az ápolónő is kattantotta a villanyt.

- Mit tetszik csinálni? - csapta össze a kezét.

- Utazom Tel Avivba - nyitottam ki a szememet, és magam is megborzadtam egy kicsit attól, amit csináltam. A sebkötés bal oldalából kilenc biztosítótűt szedtem ki, s azokat szépen beleszurkáltam a lepedőbe. A jobb oldalon már elfogyott a türelmem, az innen kiszedegetett tűket lesöpörtem a földre. A barkák, amiket olyan csodálkozva tapogattam magamon, a leukoplasztiszletek voltak, s a forró homok az én tulajdon forró bőröm.

Persze rögtön gondoskodtak róla, hogy hamarosan ne tehessek ilyen veszedelmes utazást a Szentföldre.

Másnap az első nevetés is megjött. Előbb észre se vettem, hogy valami fényes pózna meredezik az ágyam lábánál, guriga is van rajta.

- Hát ez micsoda masina?

- Ez a *katzenstein* - magyarázta a kis doktor, s el is magyarázta, mit tud ez a „macskakő”.

Olyan egészségeset nevettem, mint a kisgyerekek szoktak. Hogy egy komoly orvos ilyen találgasson ki, és annak a komoly orvosnak ilyen neve lehessen!

Harmadnap kávét szörpöltettek velem, de csak egy kanálnyit. Valósággal becsíptem tőle, s jókedvemben még azt is megbocsátottam neki, hogy tej van benne.

Negyednap nagy nyögéssel ébresztettem fel az őrangyalaimat.

- Jaj istenem, jaj istenem, mi történt?

- Semmi a világon. De nézzétek, hiába várom a fájást, úgy látszik, végképp le kell mondanom róla, hát gondoltam, legalább nyögök egy kicsit azért a sok pénzért.

Úgy jártam, mint a farkast kiabáló pásztorgyerek. Ötödnap reggel azt is tréfának vették, mikor szemrehányóan kérdeztem, micsoda hálóinget adtak énám.

- Hát a magadét. Frisset.

- Nem, nem, ennek valami rettentő szaga van! - eltorzult arcom mutatta, hogy nem tréfálok.

Iszonyodva dobtam el a friss zsebkendőt is. Annak is valami émelyítő szaga volt.

- Adjatok selyemzsebkendőt!

Adtak, annak más szaga volt, de az is förtelmes. És következett négy rettentő nap, amikor mindennek elviselhetetlen bűzét éreztem, de az mind különbözött egymástól. Én, akinek a szaglását rég tönkretette a dohány, most olyan szaglóiideget kaptam, az étertől-e, mitől-e, amilyen az első emberé lehetett a paradicsomban. De akkor, mikor már az ördög megrontotta a maga assa foetidájával.<sup>32</sup> Csak bűzét éreztem mindennek. A vánkossal, a vörös rózsának, a kölnivíznek, a szemüvegem celluloidszárának, a felém közeledő embereknek. A legtöbb bűznek nem tudtam volna meghatározását adni, de azzal tisztában voltam, hogy a saját tenyeremnek avas zsírszaga van.

Az én szempontomból az undor érzése volt a legnagyobb baj, az orvosokéban az, hogy ez alatt a négy nap alatt kihánytam mindent, még a limonádét is. Utoljára azt kérdezte tőlem a professzor, el tudok-e gondolni olyan ételt, amitől nem undorodnám.

- Igen. Adjanak nekem krumplis tarhonyalevest. De azt a feleségem maga főzze a szanatórium konyháján.

Megijedt szegény asszony, láttam rajta, meg is értettem, magam is ijedős ember lévén. Nagy dolog az, bemenni egy idegen konyhára, s megbántani annak a parancsnokát azzal, hogy hoci azt a hadvezéri kanalat, mert az én uram csak az én főztőmtől gyógyul meg!

De az asszonyok mind született hősök az urukért - hát még az urukkal szemben! -, és az én magam rendelte győgyelesem hamar elkészült. S ahogy az ajtón beléptek a tállal, már a föld alól is a bűzök egész orgiája csapott meg. Külön-külön éreztem a krumpli, a zsír, a tarhonya, a forró víz gőzét-bűzét, s éreztem azt is, hogy én most rettentőbb dolog előtt állok, mint az operáció volt. Abba csak bele lehetett volna halni, de ha ebből a filtrából egy kanálnyit a számba öntök, attól a lelkemet is kihányom.

- Nem lehet! - kiáltottam el magam, de már azt nem mondtam ki, mit nem lehet. Mert ahogy ránéztem a kis anyamadarra, amint ott reszketett az ágy lábánál, sápadtan, izgatottan, félelem

---

<sup>32</sup> *assa foetida* - kotyvalék

és reménykedés közt, tisztában voltam vele, hogy gonosztettet követnék el, ha meg nem tenném a próbát. Három fehér bóbítás fehércseléd is nyújtogatta a nyakát az ajtóban - hogy szaladnának ezek le a konyhába az örömhírrrel, no, megbukott a nagy szakácsnő a főztével, azt se vette be az ura!

- Te tartsad a tálat, fiam!

Behunytam a szemem, mély lélegzetet vettem, és lenyeltem az első kanál levest. Megborzongatott, de - lement, és nem jött vissza. Sőt, még utána is küldtem kilenc kanállal.

Ez volt az egyetlen hőstetem, ami csakugyan az volt. Nehezemre esett, de megérte. A feleségem öröméért is, a magam hasznáért is. Egy hét alatt úgy kigyógyultam a szaghisztériából, hogy akkor már a szivarbúzzra is azt mondtam, jaj, de szép szag!

Hiába, feleim, aki élni akar, annak bele kell törödni abba, hogy az élet bűdös. Okos ember pedig még azt is elhiteti magával, hogy jószagú.

## 10. LEVÉL EGY KIS BETEG VÁNKOSÁRA

Ferencem, drága kis Vademberem, emlékszel rá, mikor a nagy útról, a messzi *odaát*-ról hazaértem közétek Szegedre? Emlékezhetsz, mert nyolcarasztos életedben ez volt apapának az első útja, amelyikről nem hozott nektek semmit, csak magamagát, de még annak is elhagyogatva negyedrészt az örök világosság hegyei és az örök sötétség vermei közt. Mint jószemű vadember, mindjárt föl is mérted ezt a kis súlykülönbséget - ezt abból gondolom, hogy még sohase tettél kísérletet az emelgetésemre, most pedig mindenkit félretaszítva, te egymagád akartál belezötytteni az autóba. Mindenki mosolygott rajtad, még az olyan komoly ember is, mint ideálod, a sofőr, csak én fogództam meg egy kicsit szédülten a kocsiajtóba. Megtántorodtam, mintha virágzuhatag szakadt volna rám az aranyfátylas égről. Most árultad el életedben először, hogy apapa még az autónál is többet jelent neked.

Te persze erről nem tudsz, és nem is volna jó, ha tudnál róla, mert abból az látszana, hogy már igazán egész kultúrember lett belőled. Nem is erre akarlak emlékeztetni, hanem arra, amit akkor meséltünk, mikor először ültük körül megint a kerek asztalt. Még most is látom, ahogy elakad a lélegzeted, és kitágul a virágszemed, mintha Tom Mix halálugrását néznéd a moziban, vagy Kotormány Jánosnak mint patkányfogónak titokzatos lépteit hallgatnád a pincében.

Igen, az csakugyan különös történet volt, apapának se ment ki a fejéből azóta se.

Tudod, ketten vigyáztak énrám akkor az úton: Nagyika, aki arra született, hogy egész életében mindig vigyázzon valamelyikünkre, csak magára ne és az öreg Shylock bácsi, aki azért spórolt össze szigorú színikritikusi szívében annyi szeretetet, hogy azt mind miránk tékozhassa. Ők ketten takargattak a külön fülkében, mikor melegen volt, ők legyeztek, amikor úgy éreztem, fázom, ők öntötték belém a konyakot, mikor nem kívántam, és ők vették ki a kezemből a nagy pesti perecet, mikor még csak felét ropogtattam el. És ők akartak engem mindenáron fektetni, mikor nekem semmi fekhethésem nem volt.

- Nézzétek, annyit feküdtem, és félek, hogy még sokat fogok feküdni - dacoskodtam velük -, mért irigylitek tőlem ezt a kis ülést? Tudjátok mit, a kedvetekért inkább könyökre dülök.

Nem akartak velem nagyon kötözködni, belenyugodtak abba, hogy egyszer már az én akaratom is érvényesüljön, hiszen úgyse tart Szegednél tovább - s én a legkényelmetlenebb pőzban, félig ülve, félig fekve hozzászorítottam verejtékes halántékom az ablaküveghez.

- Örüljetek neki, hogy megint örülök a búzatarlóknak, a galamboknak és a vasúti bakterházak vadszőlőinek. Odaát nem láttam ám én ilyen szépeket!

Ideát se soká örülhettem nekik. Alig értünk ki a pesti határból, valami Szentlőrinc nevű állomásként suhant el a gyorsvonat, és visszaköszöntem a piros zászlós bakternak. Ezt persze te még most nemigen érted, kis Ferencem, mert te nem sorolod az élet főörömei közé a köszönést. Én se, tudod - de azért azt hiszem, mire tebelőled id. Ferenc lesz, te is szalutálni fogsz a bakternak, aki a magyar államot képviseli, és reggeltől estig és estétől reggelig komoly haptákot áll a zászlajával, és senki se fogadja a köszönését.

Elég az hozzá, hogy amint viaszszalutáltam a magyar államnak - mindegy, hogy látta-e, vagy nem -, Nagyika lefogta a kezemet.

- Sápadt lettél, lelkem, nyújtózkodj csak ki egészen, tedd a fejed a szivacs párnára, így ni.

S abban a pillanatban, ahogy ráigazgatta a fejem a vánkásra, csrrr, mintha puskagolyó törte volna be az ablakot, s arcom, vállam egyszerre tele lett üvegmorzsával.

- Jézus Mária, mi volt az? - ugrottak föl a vigyázóim.

Hát persze, nem puskagolyó volt, csak egy szép gömbölyű, fehér kavics. Nem olyan igen nagy, csak olyan diónagyságú. Amilyen a magad formájú, csak egy-két fejjel nagyobb Kékhasú Sündisznók és egyéb vadnyugati szilajkák szokták magukat mulatni a sínek mentén. Arra mindenesetre elég lett volna, hogy ha könyökölve talál, és halántékon ér, akkor meg kell rántani a vészféket, mint a detektívregények Kék Expresszén. Pedig ott ért volna. A lyuk fölött, amit a kavicska ütött, ott lengetett a betóduló szelecske néhány verejtékbe tapadt fehér hajszálat - tudod, ifjú sólyom, a vén sasok már mindig vedlenek.

A kalauz előkerestetett, a jegyzőkönyv felvétel, a gömbölyű kavics hozzacsatoltatott, és ezzel a kis borembuk csínytevése, amely, ha jelentős államférfi ül a kocsiban, merénylet címen kerül a világforgalomba, így, mint közönséges akta csak az üzletigazgatósági forgalomba került, ahol valószínűleg még mindig futja pályáját. De ha véletlenül befejezte volna is, azért nem oszlott el, mint a buborék. Téged csak pillanatra izgatott, Ferencem, de engem azóta is szüntelen kísért, ha soha többet nem emlegettem is három hónap óta. Azóta mindig úgy érzem magam, mint a „Titanic” hajótöröttje, akiről annak idején nem mesét olvastam, hanem olyan igaz történetet, amilyenek az olvasókönyvekben vannak. Ugyanez még annál is igazabb volt, mert azt az újságban olvastam. Ez a hajótörött bácsi nagyon szerencsésnek érezte magát, mert néhányadmagával megmenekült attól, hogy a tengerbe haljon. Három nap múlva aztán New Yorkban belefulladt a szép nagy tenger helyett egy piszkos kis pocsolyába.

Most már három hónapja kérdezgetem magamtól, kis Ferenc, hogy aki az operálóasztalon megtartott, azért, hogy egy pár hét múlva vakszemen üttessen egy játékos gyerek kezétől, miért gondolta az meg magát az utolsó percben? Mit akar velem, mire tartogat három hónap óta? Hallottál róla otthon, a magad szemével is láthattad, kis pajtás, hogy én azóta sokkal többet fájtam, mint azelőtt, és még nem szedtem össze annyi erőt, hogy Mötyő húgodat csak egyszer is a karomra bírtam volna emelni. Ez a legnagyobb baj, tudod, mert ami a fájásaimat illeti, azok nagyon tanulságos fájások voltak, és jó múzeumigazgató holtig tanul. Azt, amint mondják, mindenki tudja, hogy akit epéről operálnak meg, az hónapokig s ha szerencséje jól szolgál, évekig művelheti magát a fájástudományokban, amelyekben azelőtt nem volt járatos. Hát én ennyit se tudtam eddig, de most már sokkal többet tudok. Tudom, mi a Sudan-festés, tudom, mi a pankreas, amit ugyan eddig is ismertem, de csak a disznóból és a fehér májat tudtam becsületes névnek. De most már azt is tudom, hogy ha a pankreas rosszalkodik, akkor pankrinnal segítenek neki, ami nagyon hasznos szer, és a disznóölés illúzióját kelti az emberben. Tudniillik azt képzelem, mikor az első kanál pankrint beönti, hogy az ő szájában mosnak

hurkát. De ez csak kezdetben van így, mert az ember hamarosan rájön, hogy a pankrinnek legalább karaktere van, nem passzírozták ki belőle, s határozott ízt éreztet azokhoz a drága, finom nyögvenyelőkhöz képest, amiktől már a tálalásnál hideg rázza az embert. Tudom azt is, hogy a hidegrázástól nem kell megijedni, mert estére mindig megjön a melegecske, és abban is ki vagyok már tanulta, hogy ilyenkor nevet az ember magán legjobbakat, ha tárcát ír, hőmérővel a hóna alatt, és érzi, hogy a nyakszirtjéig fölszalad a higany. Igen, és aztán éjjel lesz mindenütt, az előkelő, kedves, még az altatót is tálcán nyújtó szanatóriumban is, ahol most már negyedik hete lappangok, és mikor lecsavarom a villanyt, akkor az ablakon bemászik a feketeség, és akkor már nem nevet az ember. Azért, mert világosság is jön valahonnan, valami útszéli lámpáé, és abban meglátszik a feketeség. Egy óriás vadgesztenyefa árnyéka a világos falon, éles, mint egy régi acélmetszet, és akkor az ember azzal a találgatással van elfoglalva, hogy melyik ágra akassza fel magát. Persze ez csak olyan figurázás, kis Ferenc, árnyékakasztás árnyékfára árnyékkötéllel, ne vess rajta, majd ha egyszer ezt olvasod, hiszen reggel már én is nevetek, várva, hogy mi új tudományt hoz az új nap, kalciumot-e, pepszint-e, sósavat-e, vagy valami egész ismeretlen csemegét, amit egyenesen az én számomra csippentett föl a garuda-madár a paradicsomban. Igen, neked megvallhatom, hogy mióta nem láttatok, nagyon elbizakodott ember lettem. Egy doktor bácsitól, kedves, drága barátától azt tanultam a napokban, hogy a Májnak - nagy úr, fene bele, azért írom nagy betűvel - huszonnyolcféle végeznivalója van a szervezetben. Apapa most azt képzei magáról, kis drusza, hogy az ő májának van egy huszonkilencedik feladata is - te már tudod, milyen utálatos dolgok a feladatok -, és éppen az a baj, hogy erről senki se tudja, micsoda.

- Átmenet... átmenet - mondogatják a doktor bácsik, és mondogatom én is velük, mert bizonyosan átmenet ez, csak éppen azt nem tudni, hova és meddig?

De majd kitudom én azt is, ne félj! Eggyel már tisztában vagyok. Azzal, hogy miért kellett nekem a halálos parittyakő elől megmenekednem a vasúton. Tegnap este óta tudom. Attól a perctől kezdve, mikor Nagyika, aki legbetegebb köztünk, és mégis mindnyájunkat támogat, zokogás nélkül bele tudta nyögni a telefonba:

- Ferenc üzen neked.

- Mit üzen Ferenc?

- Azt, hogy még egy hétig ne gyere haza. Nagyon fölizgatna.

- Engem?

- Igen. Három órája megoperálták. Gennyes vakbélgyulladás.

Nem hazudnék, ha azt mondanám, hogy majd összeestem. Mostanában nem érhet már engem meglepetés. Éreztem, valaminek jönni kell. Hát ez jött, ez készül három hónap óta, ezt kellett nekem megérnem.

Jövök, kis Ferenc, jövök! Hát hogy gondolod azt, te csacsika, hogy én majd a fák árnyékát nézegetem itt az éjszakában, mikor te otthon az apapa kezét kívánod a homlokodra? Te megoperáltatod magad, hogy ebben se maradj el apapától, s akkor azt kívánod, hogy *én* elmaradjak tőled? Nem, kis Ferenc, mi hatan sohase maradunk el egymástól. Egy könyvnek hat összetartozó kötete ez a hat élet, minket az utolsó ítélet szele se hajigálhat szét. Nem hagyjuk magunkat, kis Ferenc!

- Azért is! - mondja Mötyő, mikor kis sarkával megtiporja a te ólomkatonáidat, legalább hármat egyszerre.

- Azért se! - mondjuk mink, amikor tipor bennünket, hármunkat is egyszerre valami Láthatatlan irgalom nélkül való sarka. - Azért se hagyjuk magunkat! Fogjuk egymás kezét, ha repülünk, ha zuhanunk!

...Úgy gondolom, tudod, hogy összetetjük az ágyunkat, és egymás mellett fekszünk. Id. Ferenc és ifj. Ferenc. Te, tudod, hogy még ilyen úgyse volt? Legalább egyszer kibeszélgeti magát apapa az unokájával. Mesélünk egymásnak, jó? Te arról, ami lesz, én arról, ami volt. Én már kezdem is.

Emlékszel rá, mikor kivittelek ásatni Szőregre? Nem, nem hiszem, még négyéves se voltál akkor. Egész úton biztattam magam, milyen érdekes lesz az, mikor te először látsz csontvázat, amiről hallani annyit hallottál már asztal fölött. Lent, a mély gödör fenekén, a négyezerestendős múlt, s Te, a virágszemű jövő felülről ránevetsz, mint a nap.

Hát, tudod, nem egészen így lett. Te már akkor is borzasztó okos kis ember voltál. Néhány reves csont kedvéért, amelyik nem beszél, nem akartad ott hagyni az autót, amelyik dudál. De azért csak becsaltalak valahogy, te egy pillanatra csakugyan oda térdeltél a bronzkori sír szélére.

- Apapa, ez a csontváz?

- Ez, Ferenc.

- Jó, majd sóljál, ha fölkel - mondtad komolyan és bölcsen, és aztán szaladtál ki az utcára autódudát nyeggetni.

...Kis Ferencem, én most odavettem a gödrömet a tied mellé, és majd szólunk egymásnak, ha fölkelünk, mert kialudtuk magunkat.

## NEMZETI SZOLGÁLÓMESTER<sup>33</sup>

Kedves barátaim,

engedjék meg, az legyen az első elnöki teendőm, hogy elnöki széket foglalhassak itt a saját íróasztalomnál, noha máskülönben tisztességtudó ember vagyok, akit rendes körülmények közt lekötözni se lehetne a székre, amikor a szegedi iparosság követői és meghatalmazott miniszterei meghajtott fővel állnak előtte. De hát az én körülményeim már vagy fél év óta nem rendesek. Amikor önök megtisztelő határozatukat hozták, akkor én épkézláb, magabíró ember voltam, most csak roncsa vagyok a réginek - hogy stílusos legyek és az édesapám szücsműhelyéből vegyem a hasonlatot, olyan *nyesedék*, aki lehullott a *verpánk* alá, s ott van jó helyen, mert legalább nincs láb alatt az egészséges embereknek. Úgy jártam, mint annak idején a „Titanic” „szerencsés” hajótöröttje, aki megmenekült az óceán jéghegyei közül, s pár nap múlva belefulladt Boston piacán valami pocsolyába. Ahelyett, hogy az operációs asztalon belevesztem volna a szép, nagy, tiszta semmibe, most hónapok óta vergődöm egy makacs és fájdalmas betegség pocsolyájában, azt se tudni, az elején-e vagy a végén. S mivel ez nem olyan fegyelmezett, rendtartó betegség, amihez hozzá lehet igazítani az órát, hogy most csönget a kapun, most a lépcsőn csoszog, most veszi ki a mellényzsebből a nekiforrósodást, most markolássa ki a belső zsebből a kólikát, most gázolja meg a gyomrod száját a sarkával, de már viszi is a hóhér, mert keresi a kalapját, nyissátok ki neki hamar az ajtót, és lökjétek ki rajta - hanem ez olyan nyavalya, amitől váratlanul terülhet el az ember minden percben, mint a hassal fölfelé fordult béka, olyan tehetetlenül és olyan rettenetesen szenvedve, ezért kell mindenre előkészülten az íróasztalom sáncai közé vennem magam. Második elnöki teendőm pedig, hogy szíves engedelmmükkel fölteszem a pápaszemet. Nem minthogyha azon jobban látnék, hanem hogy önök ne láthassák az én szememet, ha az a szégyen esne meg velem, hogy akkor is teleszaladna könnyel, mikor ilyen sokadmagammal vagyok. Mert bizony mostanában, mikor minden idegem meg van ereszkedve, sokszor elér ez a szégyen, különösen akkor, ha az álmatlan éjszakák ablakán át bekéredzik hozzám a gyerekkorom, amely abban egyezett mindnyájunk gyerekkorával, hogy minden könnyét együtt sírta velem az édesanyám. És különös dolog ez, kedves barátaim, hogy éppen önök, a szegedi ipartestület vezetői, valamennyien meglelt, komoly emberek, amikor a legnagyobb kitüntetést hozzák el nekem, akkor, anélkül, hogy tudnák és akarnák, elhozzák a gyerekkoromat is, mintha csak a Daru utcából jönnének, a Móra szücsék udvarából, és észrevétlenül a vállukra, a kalapjukra hullott volna az udvarunk bodzafavirága, az utcánk akácfavirága, és a térdükhöz verődtek volna az árokpartunk jószagú zsályái.

Uraim, szoktam én azt mondogatni, mikor még kérkedős kedvem is volt, hogy az én apám iskolázatlan ember létére is *doktor utriusque* volt: a szegénység diplomás doktora, úgy is, mint szántóvető, úgy is mint iparos. Azt persze lehetetlen eldönteni, melyiknek volt tökéletesebb, vagyis melyiknek volt szegényebb, de ma már, mikor én is életem számadáskönyvének végére értem, azzal körülbelül tisztában vagyok, hogy rám mégis mint iparos hagyott többet. Körülbelül úgy, mint a régi magyar királyok, akik nemcsak Szent István koronájával rendelkeztek, hanem Galícia, Lodoméria, Halics, Ráma fejedelmei és nagyhercegei, sőt mindezek fölül jeruzsálemi királyok is voltak, de ezeket a birodalmakat sohase vették bele a testamentumukba. Nos, az én édesapám, a nyitó kapa és a szücsű mindig görnyedt vállú, de

---

<sup>33</sup> Ezzel a beszéddel köszönte meg a szegedi ipartestület tiszteletbeli elnökségét 1934. jan. 20-án, halála előtt 19 nappal.

mindig mosolygó szemű öreg királya, nem tett ugyan végrendeletet, mint ahogy tudtommal ennek a műfajnak sohase volt tárgyi alapja a mi családjunkban, de azért *teljességében rám hagyta a maga jeruzsálemi királyságát a halicsi, rámai stb. nagyhercegségekkel együtt.* Mindjárt megmagyarázom, hogy kell ezt érteni, nehogy a leszármazottaim szememre hányják valaha, hogy én eltékoztam az örökségem, mielőtt rájuk szállt volna. Halasi vásárra dolgoztak, Márton szűcs meg a felesége meg a két segéd meg a két inas, sietni kellett, hajnalban volt az indulás, hát subára még fel kellett rakni a rozsmaringot, pedig a nap már odaért, ahol a szegény ember már megkente hájjal az eget. De azért nem lett volna semmi baj, ha esti szél nem kerekedik napszállat felől, s a kocsiút porából, sarából be nem sodor egy könyvlevelet a kidőlt palánkon át a szűcsök udvarára. „Nini, mi lehet ez?” - tette le a szűcs az öléből a félbesubát. „Ugyan már, no?” - zsörtölődött szegény kis öreg szűcsné, mindig ijedt, mindig fáradt, mindig a fészket takargató, mindig fájosan pihegő anyamádár. - „Hát mi lehetne? Valami rossz papír.” „Könyv?” - kérdezte a szűcs. „Olyanfélé” - mondta a szűcsné, aki azt is mondhatta volna, hogy papírstanicli, de Isten vakságáért se mondhatta, mikor látván látta, hogy könyvlevél. Pedig már tudta, mi következik. Az következett, hogy a szűcs most már a műhelypadra csúsztatva a subát, a sapka mellé tűzte a tűt, kiment az udvarra, behozta a könyvlevelet, a könyökével letisztított róla homokot, sarat, meggyújtotta a kedvéért a mécsest is, elolvasta az egyik oldalát is, a másikat is, akár Szent Márton püspökről szólt, akár Borneo mérges kígyóiról; ha Kossuth atyánkról szólt, akkor a felső sublótfiókba is betette - s csak azután vette elő megint a letett subát és a halasi vásárt. Hát ez volt az én édesapám jeruzsálemi királysága, s mivel az azt kiegészítő nagyhercegségek és örgrófságok is határosak voltak vele, talán nem csoda, hogy foltozószüccségen végezte, igaz, hogy közben három gyermekének diplomát adott a kezébe.

Az enyémbe többet is adott, mint amennyi egy embernek való, de ezeket már mind felülről nyújtogatta le, amikor a mennyországba került állásba, mint a jó Isten foltozószüccse. (Ezen pedig, kedves barátaim, ne botránkozzon meg senki se, különösen ne a mai időkbeli iparos, aki úgyis mind rokkantan fog az Úristen udvarába kerülni. És hogy az Úristen subáját hogy képzelhetem én rongyosnak? Éppen azt nem is lehet másnak elgondolni, mint folt hátán foltnak, ha csupa aranybárány bőréből szabták is. Nem olyan az, mint a királyok palástja, annak könnyű épnak maradni, mert csak messziről meresztgethetik rá a szemüket a népek. De az Isten subájának muszáj elrongyosodni, mert mindnyájunkat ez melenget, akinek nincs más takarója; mindnyájan abba fogódzunk, akinek nincs más fogódzója.)

Elég az hozzá, kedves barátaim, hogy az én műhelyemnek a falát önök diplomákkal látják elborítva, amiket talán nem is való így kirakni, lehet, voltak is már, akik megszólaltak érte, hogy tucatjával állítok itt oltárokat a hiúság ördögének. Tiszta lélekkel mondhatom, hogy nincs ezeken egy se, amin az ördög rajta hagyta volna a keze nyomát - amit nem bizonyos, hogy minden aranygyapjas rendjel elmondhat magáról. Az én díszdiplomáimon az Isten keze keresztvonása van, mint legfőbb jóváhagyóé, mert hiszen ezek nagyobb részét a mennyei kancellárián keresztül állították ki nekem, olyan érdekért, amik nem az én érdemeim. Talán csak egyet veszek ki: az újságírókét, mert azt magam szereztem azzal, hogy harminc esztendőn keresztül a szívem vérével szépítettem a lapjaimat, nem a kenyérért, nem a dicsőségért, hanem azért, mert szerettem a mesterségemet, mint ahogy az apám szerette a magáét, és minden rendes ember szereti az övét. De a többit? Az egyiket azért kaptam, mert az anyámtól, apámtól megtanultam magyarul, és nem felejtettem el, amire ők tanítottak. A másikat azért kaptam, mert a Daru utca megtanított emberré lenni; a harmadikat a szülővárosom azért tette az ölembe, hadd lássák az ezután való kiskun ivadékok, hogy a mi városunkban érdemesebb zsellérsarjadéknak születni, mint máshol grófnak. Itt van például a szegedi szabóiparos fiatalság díszdiplomája, talán legszerényebb valamennyi közt, de látják, csak olyan díszhelyen

tartom, mint a többi. Mijük vagyok én a szegedi szabófiataloknak, hogy ilyen tisztességben részesítettek engem ezzel az elég régi dátumú diplomával? Bizony nem más, mint a félegyházi iparos fiú, akinek kevés akkora öröm futotta át a szívét, mint amikor ezt az írást megkapta. Tudniillik az első gondolatom az volt, hogy ettől *odafönt* egy halvány kis csillag, nem ragyogóbb, mint egy szücsműhely lámpafénye, egyszerre akkorát lobbant, hogy mind zavarba hozta a földi csillagászokat, akik egy új számot vezettek be a *Nová-k* katalógusába. Pedig csak az történt, hogy az öreg szücs lelke odahajolt az öreg szücsnééhez.

- Te, anyjok, most már mégiscsak elhiszem, hogy vitte valamire a fiunk. Ha szücsivadék létére már a szabók is elismeréssel vannak hozzá...

És ez a másik iparos diploma, a magyar szücsöké, amit a díszdoktori oklevelem mellé illesztettem a kincstáromban? Azt soha senki ki nem beszélheti a szívemből, hogy azt meg egyenesen az édesapám diktálta a pesti szücsök elnökének. Maga köré csavart valami mennyei arany *pöszlék*-et, abban ereszkedett le az elnök úr ágya szélére, és azt mondta neki:

- Tekintetes úr, ne vegye rossz néven, de ha már a szabók így fölkarolták a gyereket, tán a szücsök se csökkentsek le a maguk fajtáját.

Gondolom, a mai világban nem ütközik meg senki rajta, hogy az apa így protezsálja a fiát, nekünk tán szabad is, mert mink idelent nagyon rossz *kijárók* vagyunk, s én is azzal szoktam biztatni a családomat, ha feleségem, lányom szeme egy kis árnyékkal akad meg rajtam.

- Várjatok csak, majd meglátjátok nemsoká, milyen szószóló leszek én odafönt. A lelkem üdvösségét is följánlom az unokáim apjáért. De ugye azt belátjátok, hogy idelent mégse árulhatom a lelkem üdvösségét?

És aztán annak is megadom a magyarázatát, hogy a szegény foltozószücs hogy bizalmaskodott így a pesti szücsök nagy urával. Azt önök nem is tudják, kedves barátaim, hogy az én apám *rangbéli ember* volt a félegyházi szücsök közt. Rangja szerint: *szolgálómester* volt. Nagy rang volt, míg a céhek uralkodtak a világon. A szolgálómester ugyanazt a tiszteletet viselte a szücsök céhében, mint a királyokéban az udvarmester. Az én gyerekkoromban már elmúltak a céhek, de a szolgálómester megmaradt. Az ő kötelessége volt farsangi lakozásra összekiáltani a mestereket, széthordani a gyászhirot, ha valamelyik letette az élet subáját, és a szövétnekeseket elrendezni a koporsó körül. Rendesen a szegénye mesterek közül szemelték ki a szaladjideszaladjoda embert, akinek eszesnek kellett lenni, és tapintatosnak, mindenki bizodalmasának és mindenki jószavasának, s mert senkitől se lehet kívánni, hogy ingyen szolgálja a közt, a nagy megbecsülésen kívül külön honoráriumot is adtak neki: fekete selyemnyakravalót, amely a temetésig elszolgáljon, amikor a szolgálómester körül a legelőkelőbb mesterek lobogtatták a gyászszövétneket.

Kedves barátaim, amikor elhozták nekem az ország második ipartestületének tiszteletbeli elnökségét, s annak művészi dokumentumát olyan szavak kíséretében adták át nekem, amikre egészségesen is nehéz volna felelnem, engedjék meg, hogy rövid válaszom ennyi legyen a kitüntetésre: én azt csak mint nemzeti szolgálómester fogadhatom el, mint az édesapám örököse, aki most jöttem igazán rá, a nagy számadás napjaiban, tulajdonképp sohase csináltam mást, mint ő. Tulipánokat és rozmaringokat hímezgettem, csak ő drága tűvel, én olcsó tollal, és szolgálómestere voltam szegény nemzetemnek, hol apró örömöket, hol apró szomorúságokat jelentgetve nekik, de mindig olyan tiszta szívvel és becsületes szándékkal, mint az apám, s azért szíveltek úgy az emberek, mint az apámat. Kedves barátaim, ígérem önöknek, hogy akármilyen szándéka van velem az Istennek, az utolsó lélegzetvételemig az maradok, aki voltam, s ha iparostársaim majd szövétnekekkel veszik körül a pihenésre térő szolgálómester utolsó ágyát, a szövétnekek füstjének nem kell a földre vágódni, szabadon szállhat az ég felé.